

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
24 R
10

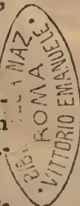
COMMENTARIA IN SYNTAXES ARTIS MIRABILIS.

Per quas de omnibus disputatur, habeturq́ꝫ cognitio,

IN LIBROS VIII. DIGESTA,

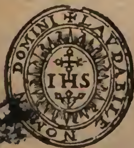
In quibus plura omnino scitu necessaria pro illarum explanatione tractantur: quorum Elenchum habes proximè sequenti pagella.

Auctore PETRO GREGORIO *Tholosano I.V. Doctore, Professore & Decano in Academia Lotharingica Pōtimussana.*

TOMVS I.

LVGDVNI,

APVD IOA. PILLEHOTTE.

SVB SIGNO IESV.

1587.

Cum priuilegiis Cæsareæ Maiestatis, & Christianissimi Galliarum Regis.

ELENCHVS LIBRORUM Commentariorum in Syntaxes Artis mirabilis.

TOMVS I.

TOMVS II.

TOMVS III.

TOMVS IIII.

IMMORTALI, OMNIPOTENTI, INEFFABILI, DEO OPTIMO MAXIMO.

BENEFICIORVM TESTANDORVM ET GRATITVDINIS ERGO PETRVS GREGORIVS THOLOSAN. EIVS INDIGNVS, EIVS ALVMNVS, ET HOS COMMENTARIORVM TOMOS SYNTAX. ARTIS MIRABILIS, VT ANTE CAETERA, QVAE BONA ESSE POSSVNT OMNIA, DEDICAVIT ET CONSECRAVIT, CVI OMNIS HONOR ET GLORIA.

APPROBATIONES DOCTORVM.

NOS infrascripti in Alma Parisiensi Academia S. Theologiæ Doctores affirmamus nos vidisse & attento animo legisse libros inscriptos *Commentaria in primum II. III. IIII. & V. Syntax. artis mirabilis &c. authore P. Gregorio Tholosano, &c.* in quibus nihil fidei Catholicæ aut sacrosanctis Ecclesiæ Apostolicæ & Romanæ decretis contrarium inuenimus, aut quod catholicis fidelibus in vsum non cedat, in cuius rei fidem sigillum nostrũ apposuimus. LVGDVNI DIE XXIIII. Mensis Aprilis M. D. XXCVI.

F. Franciscus Goracæus ord. Prædicatorum Pœnitentiarius S. Eccles. Viennensis.

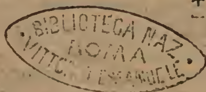
F. Iacobus Berjon ord. Prædicatorum.

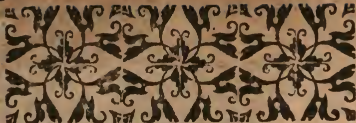
F. Petrus De Bollo Prior Prædicatorum Lugdunensis.

NOS

NOS Ioannes Laurencin I. V. Doctor Canonicus & Obedientiarius Ecclesiæ Collegiatę sancti Iusti, Officialis Lugdunensis substitutus Vicarius generalis Reuerendissimi Archiepiscopi Lugdunensis Galliarum Primatis, testamur hunc librum, cui titulus est *Commentaria in I. II. III. IIII. & V. Syntax. Artis mirabilis &c. Auctore P. Gregorio Tholosano, &c.* à nobis visum, & à tribus almæ Parisiensis Academiæ S. Theologiæ doctoribus approbatum, nihil Dogmatibus fidei nostræ repugnans continere, & ob id dignum esse qui typis commendetur, & publicè in lucem edatur: in cuius rei testimonium chirographum nostrum apposuimus. Lugduni 5. Maij 1586.

LAVRENCIN Vicarius generalis substitutus.

ELENCHVS CAPITVM HVIVS PRIMI TOMI COMmentariorum in Syntaxes Artis Mirabilis.

LIBER I.

VI. Ra

LIBER II.

XV. De

LIBER III.

Elenchi huius primi
Tomi finis.

COM

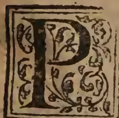

COMMENTARIA in prolegomena Syntaxeôn artis mirabilis.

* * *

De omnibus posse disputari, & omnium cognitionem quandam haberi.

CAP. I.

Rincipiorum principio inuocato, atque artiũ, scientiæ, & bonorum omnium largitore placato deo, suffragiis Deiparæ sanctissimæ, & aliorũ piorũ cælitũ accitis: moneri expedit, initio Deũ optimũ maximúmque, cunctorũ creasse rerũ thou & bahu, materiam scilicet & formã ac vniuersi ornatũ, vltimũ autẽ creationis sex dierũ opus fuisse hominẽ: vt omnium, quæ in cœlo, quæve in terra naturã & vim, in vnã veluti epitomẽ referret eximiã, nõ secus ac periti artifices faciunt, qui totius operis molẽ prius mẽte agitãt, partibúsque cõueniẽtib⁹ distinguũt,

deinceps

deinceps reipsa, cõsummatũ in lucẽ educunt opus. Vt non immerito in hoc homine & cœlestia, inuisibilia, & terrena, & visibilia, quæve ex his componũtur, quodãmodo naturã propriã recognoscãt, eiq; vt affini, & cognato inseruiãt, sicuti latius, cùm de homine tractabimus, Deo iuuante, explicabitur. Quod in primis persuadere potest omniũ rerũ cognitionẽ homini esse necessariã, quin etiã illi fuit imperatum seipsum nosse: & Moses olim quẽque sæpe admonuit his verbis, attẽde tibi. Quæ quidem sui notitia est rerũ omnium absolutissima disputatio, per quam paulatim & perfectiori certiorive ordinato tramite, ad Dei notitiã perueniamus, etsi illa sit perdifficilis, quãdiu corporis huius põdere & vinculis deprimitur. Corpus quippe, vt ait Salomõ, Sap. 9. d. quod corrũpitur, aggrauat animã: & terrena inhabitatio, deprimit sẽsũ multa cogitãtẽ, ex quo homo in turpe prolapsus delictũ, cõtumax legi impositæ de nõ edẽdo fructu ligni vitę, caliginẽ ignorãtię subiuit, vt nec minimũ quiduis planè cognoscat: & quod anteà infusa cognitione perfectè nouisset, nũc nõ nisi summo cũ labore discere, idq; imperfectè, & lippis oculis ca-

lis cernere põt. Proinde lucubrationes & vigiliæ, quæ in studia impendũtur, ab Eccle. Eccles. 2. dicũtur nomine occupationis pessimæ. Et proposui, inquit, in animo meo quærere & inuestigare sapienter de omnibus: hãc occupationem pessimã dedit Deus filiis hominũ, vt occuparentur in ea. Addítque, quòd in doctrina & sapiẽtia, prudẽtia, stultitiáque dignoscẽda nihil aliud versetur quàm labor & afflictio spiritus: atque in multa sapientia, maximã esse indignationẽ: & addẽtẽ sciẽtiã, addere laborẽ. Quãobrẽ in hac parte egemus necessariò arte aliqua & methodo, alioquin non possumus à tã implexo labyrintho nos explicare, nec quæstionẽ propositã D. Ioanni Baptistæ à Iudæis dissoluere. Ioan. 3. Tu quis es? Porrò si ignoras te, ò pulcherrima anima inter mulieres, hoc est, inter alia opera Dei, egredere & expergiscere à graui ignorantiæ somno, & abi post vestigia gregũ tuorũ, cõtẽplare, inquã, ordinẽ rerũ creatarũ, in quibus disces rationẽ tuæ præstãtiæ, admirabilẽ rerum nexũ, altitudinẽ & profũdũ sciẽtiæ & sapiẽtiæ incõprehensibilis demiurgi vel architecti omniũ Dei, vt admonet Salomõ Cãtic. c. 1. Sic propriũ dicitur hominis sci-

nis ſcire per cauſas, quas quidem probe cognoſcemus, ſi nos ipſos perfectè cognouerimus. Quod vt aſſequamur, nobis explicãda multis ante ſeculis incognita ars, certis legibus & præceptis cõcludenda erit. Verũ ante remouẽdus eſt vulgi erroris ſcrupulus, dũ nouũ putant & ferè inauditũ, artẽ & ſciẽtiã aliquã eſſe, qua in omnibus erudiamur, & per quã ratio de omnibus aliqua reddi poſſit. Cùm ſcriptũ ſit, Eccl. ca. 1. Cũctæ res difficiles: nõ põt homo eas explicare ſermone. Rursũ, ego Eccleſiaſtes fui rex in Hieruſalẽ, & propoſui in animo meo ſapiẽter inueſtigare de omnibus quæ fiũt ſub ſole &c. Vidi cũcta quæ fiũt, & ecce vniuerſa vanitas. Addit Plinius li. 2. hiſt. Nat. ca. 12. omniũ rerũ poſſe adferre cauſas, nõ minus mirũ eſſe, quã cõſtare in aliquibus. Et Virg. in carm. de Aethna.

Quæ mortali ſpes eſt, quæ amentia maior;
In Iouis errantem regno perquirere velle.

Suffragatur Saluius Iulianus, cognomẽto Seuerus, Mediolanẽſis iuris peritiſſimus, Iaboleni diſcipulus, qui inter reſpõſa, frequẽtatũ illud edidit l. non omniũ. l. 19. de legib. lib. 1. Pand. tit. 3 tritum apud iuris vtriuſque ſtudioſos. Non omnium quæ à maioribus noſtris con-

ſtituta ſunt, rationem reddi poſſe. Sunt aliorum teſtimonia qui ſubſcribunt huic ſententiæ,nõ tam excuſandæ igno rantiæ gratia,quàm,quia ita rerum experientia cognouerint, ſerio de rebus diuinis philoſophati,docuerũtque mortalium cognitionem, ad illum conſcendere gradum non poſſe, vt omnia Dei opera,imo nec minima,poſſit plenè indagare.Et, tanquam curioſam & extra cancellos infirmitatis humanæ,diſcendi nimiam cupiditatem,potius mortalibus,inutilem & noxiam, procul ablegauerunt. Suadet & ratio quæ eum qui non inuenit omnium cauſam, moneat & cogitare debere ſe hominẽ eſſe, Deo ipſo ſine proportione inferiorẽ,Deíque ad mẽſurã ſapientiæ participẽ,nõ illi æqualẽ, nõ ſimilẽ:tãtóque Dei cognitione minorẽ, quanto excellentia naturæ eius vincitur,& limitatam cùm habeat & circumſcriptã naturam cognitionis infinitæ nõ eſſe capacẽ,vt doctè ſcribit D. Irenæus lib.2.cõtra Here.c.43. Accedit nõ tãtùm vanũ eſſe cognitioni rerũ omniũ ſe immiſcere,ſed & impiũ de aliquibus diſputare velle:veluti deDei eſſentia incõprehenſibili,dogmata velle rõne humana explicare:nõ aliter quàm

ſi quis

ſi quis vellet mare omne cribro conclu-
dere:globũ vniuerſi pugno conſtringe-
re:cũ finiti ad infinitũ nulla ſit propor-
tio.Stultè omninohęc proculdubio vide
tur quis moliri:ſtultius autẽ creaturam
cũ creatore de cognitionis ſimilitudine
certare,dignũq; potius diuina animad-
uerſione & vindicta: ſcrutator enim di-
uinæ maieſtatis,opprimetur ab ea. Nec
bonũ eſt multũ mel comedere:vt habe-
tur in Prouerbiis hierographis, Prou.c.
25.& omnis beſtia quę tetigerit mõtem,
ſcilicet celſitudinem Dei,lapidabitur:vt
ait Deus in Exodo,Exod.c.19.ver.2. Sed
nec ratio reddi poteſt,nec expedit qui-
dem,de omnibus myſteriis actibúſve di
uinis.Incomprehẽſibilia enim ſunt iudi
cia Dei:quòd D.Paulus 2.ad Cor.c.12.a.
admonuit, dum raptus ad tertiũ vſque
cœlum ingenuè profeſſus eſt, ſe ibi diui
na & arcana audiuiſſe,quę nõ liceret ho
minibus eloqui,vt multò magis non li-
ceat de his rationẽ,veluti de dubiis red
dere:cũ diuina, veluti indubitata credi
debeãt & nõ agitari.Ideo D.Paulus ani-
mo voluens ſupereminẽtẽ Dei eſſentiã,
totus in admirationẽ raptus , exclamat
ad Ro.11. ô altitudo diuitiarũ ſapiẽtię &
ſciẽtię Dei,quã incõprehẽſibilia ſunt iu-
dicia

dicia,& inuestigabiles viæ eius: quis enim cognouit sẽsum domini, aut quis cõsiliarius eius fuit! hoc & Moses, iussu oraculi erigens tabernaculũ Deo, figuris inuolucrè explicauit, Exod. 25. b. dum duos cherubinos ad latera propitiatorij adiecit, qui expansis aliis velabant oraculum: Et Iesaias, capit. 6. 2. Seraphin dixit in throno altissimi, velare aliis faciem & pedes domini: indicantes per hæc adita, incomprehensibilem Dei maiestatem esse. Diuus etiam Cyryllus archiepiscopus Hierosol. catech. Illuminat. Propietates, inquit, Dei eloqui non licet, nec possumus. Et in his quæ de Deo dicuntur, hæc maxima scientia est, ignorantiam fateri. Magnus item ille Basilius Cæsariensis episcopus, lib. contra Eunomium de quali. Spiritus sanct. docendo Dei proprietates, eas esse, ait humano ingenio incõprehensibiles, & arrogantiam summam de illis disputare: quæ rursum alibi repetit. Super Psalm. 115. de substan. Idque ob nostram mentis infirmitatem. Vnde & Dionysius Areopagita testatur, libro primo de cælest. Hyerarch. cap. primo, nõ esse possibile aliter illucere diuinum radium nobis, nisi per varietatem velaminum sacrorum anagogicè circumuelatum, & nisi prius sit secundum nos, vult, hoc est accommoda-

tè prouidentia paterna connaturaliter & propriè præparatum. Additque cap. 2. idcirco in visionibus sacrosanctis spirituum figuras effingi imagine boum, aquilarum, rotarum, leonum, volatilium, & huiusmodi. Subscribit D. Ioan. Damascenus, lib. 1. Orth. fid. cap. 1. ἄρρητον τὸ θεῖον καὶ ἀκατάληπτον, θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, id est, *effari nequit vel comprehendi diuinitas, Deum namque nemo vidit vnquam.* Eo quòd vt ait D. Paulus, 1. ad Timoth. cap. 6. Deus inhabitat lucem inaccessibilem, & nubes & caligo, vt Dauid Psal. 96. in circuitu eius. Et rursum Psal. 17. b. & 2. reg. ca. 5. d. caligo sub pedibus eius. Cùm hac & apparuit Mosi. Exod 9. b & in horrore magno & tenebroso Abrahamo, pactum cum illo initurus. Genes. cap. 15. Et quid diutius immorer in singulis persequendis, quæ sacrosanctæ narrant literæ, cum nobiscum gentiliũ authores consentiant? Inter quos insignis Antesignanus erit Corn. Tacitus, lib. de moribus German. *Sanctius & reuerentius,* inquit, *visum est gentilitati, de actis deorum credere, quam scire.* Nemo autem dubitat scire, dictis philosophantibus, idem quod per causas cognoscere. Et ideo scientiam repellendo, repulsam curiosam per rationes humanas disquisitionem, non cognitio-

gnitio-

gnitionem fidelem: Nulla enim est similitudo perfecta Dei, quia non nisi vnus, quamuis sit trinus in persona, nulla causa originalis, à qua possit dici Deus, cùm sine principio: nullum accidens in Deo, neque alia in eo sunt, quæ alij conueniant: vnde per alia, nec per rationes alias, quàm per seipsum, & à seipso perfecte cognosci & sciri possit. Itaque Plato, in Cratylo. audacter sed verè, dixit, fatendum esse nos nihil de Deo cognoscere, neque de ipso, neque de illius nominibus quibus seipsum vocat, quanquam constet eum seipsum vero nomine nuncupare: tractandúmque de ipso, prout in lege homines acceperunt: quod de essentia Dei intelligendum est, vt nullis rationibus assequi illam possimus, nisi eatenus, quatenus nobis in lege & oraculis, & per ipsum dominum nostrum Iesum Christum relatum extitit. Consentit Proclus loco quo tractat. de inuentio. patris. dum ait, nos perfectè venari non posse Dei cognitionem, per sensibiles & compositas rationes. Quia si id fieri posset, accideret vt parem vim ingenij haberet homo ac Deus, imò maiorem, si ipsum vt est comprehenderet: latius enim patet continens contento, pro facultate & modo continendi: & ita animus: qui comprehenderet Deum, qui spiritus immensus &

interminabilis & infinitus eſt, infinitus eſſet & maior infinito, ſi infinitũ vt eſt, continere & complecti poſſet, & ita maior Deo eſſet, & ipſe Deus quoque. Quod effari etiam præter blaſphemiam, quam abſurdum ſit, nemo eſt qui non videat. Quandoquidem nullo modo fieri poſſit, vt infinitum quod eſt Deus, contineatur & comprehendatur: nam tunc non eſſet infinitus, ſed finitus, ſi eſſet comprehenſibilis. Neque fieri poteſt Deum eſſe comprehenſibilem, nam ſi eſſet comprehenſibilis, illud quod eum comprehenderet, eſſet potius Deus, tanquam maius & præcipuum & antiquius & ſummum. Summum autem & ſupremum quod eſt, quodque per ſe eſt, & ſuper eſſentiam, & ab alio non dependens, ſed ex ſeipſo & in ſeipſo neceſſe eſt vt ſit Deus. Quod & nouit Sibylla Erythrea Lib. 1. χρησμῶν oraculorũ. ἀλλὰ θεὸς μονὸς εἷς πανυπέρτατος. *Sed Deus Vnus ſolus omnium ſupremus*, Quod & citat D. Clemens in Protreptico. Alphraganus etiam Arabs lib. quem de ſcientiis ſcripſit. voluit, res diuinas ac pura fide credibiles, altioris eſſe ordinis, à quarum comprehenſione debilitentur rationes humanæ, nec illas eas aſſequi. Item Theophraſtus In ſuis Metaph. ſic not. μέχρι μὲν οὖν τινὸς δυνάμεθα διὰ αἰτίου θεωρεῖν ἀρχὰς, ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων λαμ-

βάνοντες, ὅταν δὲ ἐπ' αὐτὰ τὰ ἄκρα καὶ πρῶτα μεταβαίνωμεν, οὐκ ἔτι δυνάμεθα· εἴτε διὰ τὸ μὴ ἔχειν αἰτίαν, εἴτε διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθενείαν, quod est, *hucusque ad aliquid quidem possumus speculari per causas, primordia à sensibus sumentes: quando autem ad ipsa extrema & prima transierimus, non amplius possumus: siue eo quod non habeamus causam, vel propter nostram impotentiam & mentis debilitatem.* Nam eius rei cuius non est prius, demonstratio esse non potest vlla, & consequenter nec à nobis explicationem ex nostris suscipere potest. Quod & nouit Plato in Craty. Sed melius atque omnino expresse vesibus quatuor expressit Euripides in Troadib. actu.4.versic. 24. inducens loquentem Hecaben his verbis.

Ω γῆς ὄχημα, κἀπὶ γῆς ἔχων ἕδραν,
ὅστις ποτ' εἶ σὺ, δυστόπαστος εἰδέναι
Ζεὺς, εἴτ' ἀνάγκη φύσεως, εἴτε νοῦς βροτῶν,
Βαίνων κελεύθου, καὶ δίκην τὰ θνητ' ἄγεις, id est,

ô terra vehiculum, & in terra sedem habens,
Quis tandem es, inaccesse nostris animis
Iupiter, siue natura ordo sic ferat, siue mens mortalium,

Te veneror: omnia enim secreta & sine strepitu.
Qui facis incedere via, & iusto libramine mortalia & humana.

Quocirca cuique videri potest necessariò concludendum, artē generalem ad omnia enucleanda, inutiliter & vanè nos polliceri: cùm nec omnia à mortali intelligi possint, sitque id proprium Dei, omnia scire & omnia nosse, & extra illum neminem esse, qui id sibi attribuere possit. Et ita etiam testantur, qui Deum verè non nouerant, vt & Sibylla Erythrea lib. 1. Sybyll. oracul.

ἀθάνατος σωτὴρ παντεπίσκοπος, ὅς μ' ἐκέλευσε
ἀγγέλλειν ὑμῖν, ἵνα μὴ ἄφρονες ἐξαπολῆσθαι.

id. *Omnia nanque nouit*
Immortalis saluator, qui omnia prouidet, & me iussit
Nunciare vobis, ne mente pereatis.

Firmat Maximus Tyrius Sermone 31. a. Et apud Homerum Odyss. ξ vers. 379. Menelaus Idotheam filiam Prothei marini senis alloquens, pro dea eam affatus sic ait:
ἀλλὰ σύ περ μοι εἰπὲ: θεοὶ δέ τε πάντα ἴσασιν.
Sed tu dic mihi, Dei enim omnia norunt & sciunt. Quod certè & defæcatius cecinit Dauid, Psal. 138. a. vers. 4. *Ecce Domine tu cognouisti omnia, nouissima & antiqua.* Salomon oratione sua ad Deum, 3. Regum cap.

cap. 8. e. verſ. 39. *Tu noſti*, inquit, *ſolus cor omnium filiorum hominum*: quod etiam ſcribitur rurſus alibi, 2. Paralip cap. 6. e. verſ. 30. *ne quis putet ea dicta temere ſed prouide*. Atque Apoſtoli orantes repetunt, *Tu Domine*, inquiunt, *qui corda noſti omnium, oſtēde quē elegeris*, Act. 1. d. fol. 24. Et Baruc ca. 3. d. verſ. 32. *qui ſcit vniuerſa, nouit eam ſapientiam, & adinuenit eam prudentia ſua*. Et paulò pòſt, *hic eſt Dominus noſter, & nō æſtimabitur alius aduerſus eum*. Iterúmque Salomon, Sap. 9. b. verſ. 9. *rerum ſapientia tua quæ nouit opera tua, quæ & adfuit tunc cùm orbem terrarum faceres*. Nouit autem ille eo modo, vt omnia ſciat & nouerit antequam fiant. Sic enim profeſſa Suſanna calumniis impetita apud Danielem: *Deus* inquit, *æterne, qui abſconditorum es cognitor, qui noſti omnia antequam fiant, tu ſcis quoniam falſum teſtimonium attulerunt contra me, & ecce morior, cùm nihil eorum fecerim quæ iſti malitioſè compoſuerunt contra me*. Neque quicquam ſimile de hominum aliquo, quis niſi fuerit amens, efferre vnquam audeat, vt cuncta nuda & aperta oculis mentis eius ſint, vt omnia nouerit. Imò contrà, plures fuerunt, qui nec aliquid ab hominibus ſciri poſſe dixerunt, nihil percipi, nihil cognoſci, & anguſtos eſſe ſenſus, imbecilles

animos, breuia curricula vitæ, & (vt ait Democritus) in profundo veritatē esse demersam, opinionibus omnia inuolui, nihil teneri nihil veritati relinqui, & in sūma, omnia tenebris circūfusa. Itaque Archesilas, negabat esse quicquam quod sciri posset, ne illud quidem ipsum, quod sibi Socrates reliquisset. Sic omnia Socrates & alii latere censebant in occulto, neque esse quod cerni aut intelligi posset. Quod & Carneades & Plato, & tota vetus philosophorum turba putauit, qui ideo omnia in vtramuis partem disputantes, nihil certi reliquerunt, vt testis est Cicero lib. 3. Academ. quæst. in fine. Galenus etiam Pergamenus, tomo vltimo in Isago. lib. qui medicus inscribitur, *scientia*, inquit, *est conueniens, firma, & nunquam à ratione declinans cognitio*. eam autē neque apud Philosophos, præsertim dum rerum naturas perscrutantur, inuenias; multò sanè minus in re medica, & vt breuius me expediam, nec ad homines quidem vnquam venit. Atque idem tomo quarto & libro tertio de different. pulsum in initio, scientiam in dubium reuocat, nititúrque probare ex eo quod non omnibus idem videatur, neque honestum, neque sapiens esse, neque verum: & inde necessario existere cognitionem. Nam etsi maximè fuerint ea

de-

definita, non tamen ideo scio: sed est in omnibus opinio, ex qua par est nasci controuersiam, vt sentiunt illi qui scientiam firmã esse & congruentem dicunt, sed non facilè inueniri. Pindarus autẽ rationem mihi reddere eximiè videtur. Olymp. Ode 7. Str. 2.

-ἀμφὶ δ' ἀνθρώ-		*circa autẽ homi-*
πων φρεσὶν ἀμπλακίαι	id.	*nũ mẽtes, errores*
ἀναρίθμητοι κρέμανται.		*innumer: pendẽt.*

Et Plato In Sophista vel de ente. nullum hominum, omnia scire posse contendit: vt Maximus Tyrius Serm. 26. humanum animum ait, mirum in modum imbecillem, facilémque ratiocinationibus in omnem partem flecti. Quod videlicet in hac secunda vita, densissima caligine circundatus sit. Ideo & peritum etiam viatorem aliqua rupe, cœno, foueáue decipi: peritum nauitam, non semper ritè gubernare: medicum terreri etiam peritum ignotis: & probat Lactan. libro tertio siue De falsa-scient. Quæ certè omnia vera sunt & quæ nos pollicemur nihilominus verissima, nempe artem esse, per quam de omnibus ratiocinari poterimus, omniáue cognoscere. Verùm hæc cognitio & raciocinatio nõ transgreditur humanas vires, sed secundum illas, quibus placuit Deo opt. maximo præditam fore hominis mentem, regitur.

Quæ enim alterius cognitionis obiecta sũt, quæve alio modo, quam ratiocinatione nos cuntur, non veniunt in hanc tractationem, vt docebimus. Sic verissimum est, neque pugnat quod scribitur, Eccles. cap. 2. c. ver. 22. 23. 24. 25. 26. *altiora te, ne quæsieris: & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus.* Non est ibi necessarium ea, quæ abscondita sunt, videre tuis oculis. In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter, & in pluribus operibus eius, non eris curiosus. Plurima enim supra sensum hominum, ostensa sunt tibi. Multos enim supplãtauit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensus illorum, nos nãq; quid sit substantia Dei, vel essentia, quæ sit eius perfectio, siue angelorum, siue cœlestium, siue reliquorum, perfectè, & vt sunt inquirere non docemus: sed rationes & causas adferre, quare ita esse persuadeamus. rationum quippe omnium cumulus eo pertinet, vt aliquid tale esse persuadeatur, atque tandiu nostra ars locum habet, non vltra: vbi enim persuasum est, cessat ars, & remanet veritas, nota vel per se, vel firmiter credita, neque dubitatione amplius interpolata. Quin & rationes de diuinis, imò de in-

de inquisitione circa essentiam Dei traduntur:non quòd ostendant omnem essentiam, sed quia per considerationem deitatis, expellant de essentia inquisitionem. Vt quia Deus est incomprehensibilis, immensus, infinitus omnipotens, omnia in omnibus,& nihil eorum, in quibus virtutem exercet. Rationes quoque sunt circa incomprehensibilitatem essentiæ, non tamen docentes essentiam,nisi per consequẽs, nempe incomprehensibilem,& ita Deum. Quibus infinitæ possunt addi per nostram artem probationes aliæ;idem de secretis, admirabilibusque Dei effectibus in creaturis, dicendum. Ex quibus etiam Dei cognitionem & eius admirandæ maiestatis, admiranda & inuincibilia, colligimus contra incredulos, argumenta: quæ ad cœlestia, inuisibilia, & immortalia, certa arte nos deducunt admirabili operum Dei connexu, & cathena, qua ordine, per nostram artem veluti filo Ariadnes Theseus, extra hæc caduca & inferiora tracti, ad superiora inuehimur, vsque ad illud ineffabile primum, quod Deus est. Et ita loquitur Paulus ad Roman. cap. primo c. vers. 18. 12. 19. 20. *Reuelatur ira Dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam hominum, eorum qui veritatem Dei in iniustitia detinent*

tinent. quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis reuelauit: & inuisibilia ipsius a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus, & diuinitas: ita vt sint inexcusabiles: quia cùm cognouissent Deum, non tanquam Deum glorificauerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est cor insipiens eorum, & quæ sequuntur. Et Iob 1. capite duodecimo a. b. vers. 7. 8. 9. Interroga iumenta, & docebunt te: loquere terræ, & respondebit, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat quod manus domini hæc fecerit? Adde sacra oracula, spiritus sancti reuelationes, sacras litteras, quæ rationum nobis rerum diuinarum abundè suppeditant fontes, non quidem omnibus; sed iis qui animum adhibent & inquirunt, & in lege meditantur, prout iubetur libro Iosuæ cap. 1. b. vers. 8. Veluti terra nō omnibus fructum producit, sed tantùm diligentibus agricolis, & assiduis cultoribus. Sic enim homini, qui labori addictus est, Dei sententia comparatum est, vt nihil optimi vel excellentis citra sudorem consequatur. Nec quis nucleum edit, quin decorticet: aurique venas non in præruptis montibus quisquam colligit, quin prius, immensis laboribus

ribus cuniculos duxerit omni ex parte pèr viſcera terræ, donec ad venas per ſilices perueniat: eo modo maximus labor certè, in rerum veritate eruenda, inter tantas támque denſas hominum carnalium tenebras, & multas conuenit tentare vias, vt præcipitia falſitatis vitentur. Minor tamen labor itineris, ſi quis edoctus fuerit viam compendiariam, quæ, quo quis proficiſci velit, & ſe & alios leui negotio deducat, quam nos docemus. Quænam illa quæris? rationis inquam, eſt diſcurſus, & cauſarum reſeratio, quæ duo nempe ratio & cauſæ, cùm aliæ ſint & diuerſæ à reipſa, tamen ad rem ipſam viam ſternunt facilem. Nihil enim in terra ſine cauſa ſui, vt ſcribit Iob cap. 5. verſic. 6. Et Arnobius libro ſeptimo contra gentes, *quicquid geritur,* inquit, *debet habere cauſam ſui, neque ita eſſe à ratione ſeiunctum, vt in operibus feratur caßis, & vacuis ludat inanitatis erroribus.* Et rurſus eod. lib. quæcunque ab hominibus fiunt, maximéque in re ſacra, debent habere ſuas cauſas, neque ſine ratione eſt quicquam in negotiis omnibus, atque in omni adminiſtratione, faciendum. Et laudatur Antonius Pius Cæſar, quod omnium quæ geſſit in ſenatu, per edicta rationem reddidit, vt ſcribit Iulius Capitolinus

nus in eius vita. Et miserorum veré refugiũ est, imo certè alienum ab interiori homine qui ratione vtitur, non posse rerum discernere causam aliquam. Et quanquam non possit causam essentialem reddere, quæ in omnibus à creatione Dei & virtute natiua consistit, brutum omnino est, si saltem vel quod ita placuit, vel vtile, vel honestum, vel conueniens sit, non ratiocinetur, vel à fine, vel efficiente, vel ab aliis mèdiis, quæ nos trademus. Mouet nos & ad id Dei illa prouidentia, qua quotidie audimus & experimur, nihil temere, nihil sine ratione & causa, non fato, non casu. in essentiis fieri. Et excitat nos particularis nostra prouidentia, quæ dicitur prudentia, non esse animalis ratione vtentis, res aliquas, negotia, aggredi, non actiones aliquas tentandas, sine examine præpõderantium rationum, in quibus consultatio difficilis, electio periculosa: cùm sit discretio bonorũ à malis, & in bonis bono melius reperiri possit: & aliquãdo præsens bonum contemnere expediat, & à negotio rationabili ad rationabilius traduci. Nam, vt ait Achiles apud Euripidem, In Ephige. act. 4. versic. 209.

Α'λλα οἱ λόγοι καταπαλαίουσιν λόγους.

Rationes antiquant rationes & tollunt.

In summa intelligere possumus ab hominibus

nibus consultò omnia fieri debere, & rationem, factorem esse debere animã. Quam si hic non adhibeamus dum viuimus, futurum est à nobis à Deo exquirẽdam iri quare non adhibuerimus. Dixit enim Dominus noster Iesus Christus, Matth. cap. 12. c. vers. 36. 53. *De omni Verbo otioso, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicij*: ex verbis enim tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.

Esse debere aliquam artem generalem, adhuc docetur.

CAP. II.

EO ergo deducta est oratio, vt intelligamus necessariò hominem scire & ratiocinari oportere, quod & latius, cùm se offeret locus, explicabitur. Et quia, vt ait Cicero 4. Epistol. ad Attic. epistol. 10. ex Phocis, οὐδὲν γλυκύτερον ἢ πάντ' εἰδέναι. *nihil est dulcius quàm omnia scire*. Cúmque hoc non aduersetur humanæ conditioni de omnibus, dummodo non transcendamus humanæ scientiæ limites, inquirere, præcepta particularia quædam distincta ab inuicem, vnica generali arte concludi posse, qua inter se communicent, possibile esse mihi

persuasi: si attentius consideremus, in omnibus rebus vnum semper reperiri genus, in quo species omnes participent & concordent, quanquam quibusdam proprietatibus differant. Et per consequens satis superque constare, genere cognito plenè, & notionem specierum facilius se efferre: non secus ac facilè fluminum sectiones in riuulos, & partitiones cognouerimus, si à fonte ad loca separationis, sequêtes alueum peruenerimus. Sic & non inconueniens & impossibile quis reperiet vnico instrumento, diuersa opera diuersarum artium, perfici: quia vsus illius commodus diuersis. Sicut & ex quatuor elementis, particularia corpora commiscentur, sed diuerso modo: vnica vegetandi vi, omnes plantæ & animalia omnia participant & crescunt, vnicóque corpore, sensus omnes continentur: vnica mente artes omnes & inuentiones comprehensæ: vnico supposito res corporales & incorporales consentiunt in homine, qui constat spiritu & corpore. Cœlum ipsum vltimum vno ambitu, motu, & influxu omnia inferiora naturaliter complectitur, agit & mouet, & omnia in eo concordant. Et denique hæc omnia, Dei vnico intellectu & mente vna, creata sunt & reguntur: vt in sole, omne lumen participat stellarum: in iusti-

tia, virtutes omnes: in summa, in fœlicitate, omnia cætera bona: in morte æterna, omnis infælicitas, & mala vniuersa: Deus tandem & homo conueniunt, & simul resident in vna hypostasi, nempe Christo domino nostro, qui & filius Dei & filius hominis, verus Deus & verus homo. Quæ cum ita se habeant, & cùm communia continent particularia (veluti qui ponit hominem & statim ponere videatur particulares & indiuidua, Socratem, Platonem, & alios, vt scribit Aristotel. 4. De genera anim. cap. 3. proculdubio & mens hominis & ratio, ad omnes artes extendentur, si optima generali quadam sciendi & intelligendi methodo informentur, atque facilè ad alias particulares peruenient cognitiones, veluti etiam in particularibus quibuscunque disciplinis, notiones sunt quædam præludia vniuersalia, ex quibus statim facilè ars conflatur & peritia. Quæ per se certè arida & ieiuna, imo conficta sunt interdum, vel eiusmodi videntur: exempli gratia, mens humana in Geometricis, lineas, puncta, circulos, parallellos, & figuras ex his compositas adfinxit demonstrationis gratia, vt aliud significaret, ad perficiendum artem. Musica, habet suas claues, notulas, lineas, spatia. Et singulæ ferè artes, quædam alia, quæ ani-

mum tantùm veluti ratiocinationibus quibusdam ad id quod intendunt, præparant. Nonne etiam videmus, vsum literarum veluti quandam rerum omnium communem custodiam, & vocum, & conceptuum, & naturarum proprietatúmque rerum cœlestiũ, & supercœlestium, & terrestrium præteritorum, præsentium, & futurorum? Si quis autem litteras non norit, quæ tamen numero paucissimæ sunt, nec omnium quæ illis continentur sine interprete erit particeps. Et si forsan aliqua illorum sine his nouerit, cæteris erit priuatus, nõ alia ratione, quàm quòd tam exigua sed communia omnium elementa scripturarum, literas dico, non nouerit coniungere, & miscere. Latent & in mentẽ scientiarum semina omnium, vt dicemus, & elementa. nam, vt scribit Alexan. Aphrodisæus, lib. Problemat. probl. 121. substantia, scientiæ, sortes vniuersæ, animo insita sunt, quemadmodum igni calor insitus est, vnde putauit Plato, animum nostrum reminisci, non discere. Sed non omnes norunt, nec ea miscere didicerunt. Quo circa nec omnes ratiocinari pariter possunt, non pueri, nec ij qui spiritalibus prętermissis, cutem curant, Epicuri de grege porci. Neque hi similiter, qui duobus vel tribus verbis compositis & conceptis, statim se arcem

cem ſapientiæ oppugnaſſe, ſibi parſuadent: quiue omne ſtudium in ornatu verborum & quadam phraſi corraſa deſudant, vt queruli pſitaci, & loquaces picæ, molæ ropalis circumquaque agitatæ temere, contempta rerum inquiſitione. Qua in re Menedemi laudabo ſententiam, qui, vt Cicero ſcribit, 1. de Oratore, illas nugas rhetorum, & exordiorũ & alia quæ pro nugis habebat, reiiciebat ab arte bene dicendi, & bene de repu. conſultandi: Atque vllam artem eſſe negabat, niſi quæ cognitis penituſque perſpectis, & in vnum exitum ſpectantibus, & nunquam fallentibus rebus, contineretur. Qua opinione adductus idem Cicero, teſtatur ſibi accidiſſe diſertos cognoſſe nonnullos, eloquentem neminem. Eloquentem exiſtimans eum, qui mirabilius & magnificentius augere poſſet atque ornare quę vellet, omnéſque omnium rerum, quæ ad dicendum pertinerent fontes, animo & memoria contineret. Iſtud viſus eſt idem Cicero ſibi comparaſſe in libris eloquentiæ ſuæ. Tamen nec is, nec eius ſcholæ homines, vnquam vt exiſtimo, conſequuti ſunt. Quanquam enim ij, vnam & eandem rem verbis pluribus variare potuerint, non equidem contigit verę dicere, ſed multum & variè dicere: potius eo ipſo à republica explodendi, quàm in cætu homi-

num recipiendi veluti impostores, fascinatores, vel interpollatores veritatis, vmbratilium orationum & spectrorum artifices, histriones & mimi, & nuginenduli, omittentes veram & propriam materiam oratorum dicendi, quæ, vt etiam testatur Publ. Cornelius Tacitus, Dialogo de Orat. consistit in iudiciis de æquitate, in deliberationibus de honestate, vel horum mixtione, de quibus, inquit, nemo variè, copiosè, & ornatè dicere potest, nisi qui cognouit naturam humanam, & vim virtutum, prauitatémque vitiorũ, & intellectum eorum quæ nec in virtutibus, nec in vitiis numerantur. Olim pulsi vrbibus etiam meritò garruli & vaniloqui illi rhetores, & nostri Christianæ philosophiæ antistites, verborum solùm architectos explodunt. Inter antiquos D. Paulus, ad Collos. cap. 2. b. vers. 8. *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam.* Nam in multiloquio, non deest peccatum. Prouerb. cap. 10. c. vers. 19. Et vir linguosus, non dirigetur in terra. Psal. 139. k. versi. 12. Qui enim multis verbis vtitur, lædit animam suam, vt scribitur in Eccles. cap. 20. a. versic. 8. idest multiloquio falsum adumbrare nissus, seipsum perdit. Et ista est egestas præcipua, de qua loquitur sacra pagina. Prouerb. cap. 14. ver. 23
Vbi

Vbi ſunt verba plurima, ibi frequenter egeſtas, & alibi, in Eccleſ. cap. 10. c. verſic. 14. *Stultus verba ſua multiplicat.* Multiplicat, inquã, quia quod falſum & per ſe inuiſum eſt multis verbis perſuadetur. Vnde Paulus ab hoc crimine expreſſe ſe purgauit, ne mendaciorum videretur annunciator, 1. Cor. 2. a verſic. 1. *Et ego cùm veniſſem ad vos fratres, veni nõ in ſublimitate ſermonis aut ſapientiæ annuncians vobis teſtimonium Chriſti.* Et poſtea. verſ. 4. *Et ſermo meus & prædicatio mea non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis.* Et ad Epheſios ſcribens cap. 5. b. verſ. 6. eos admonet dicens, *nemo vos ſeducat inanibus verbis: propter hoc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ.* Et rurſum 2. Epiſt. ad Tim. cap. 1. d. verſ. 13. diſcipulum admonet, formam eum habere ſanorum verborum, quam ei tradiderat. Nam, vt ſcribit Iulius Rom. Pontifex ad diaconum, Flacillum Narciſſum, & alios, Epiſt. quæ legitur. in 2. Apol. D. Athanaſ. in rebus Eccleſiaſticis, non ſpecimen eloquentiæ, ſed canones Apoſtolici requiruntur, operáque dari ſolet, ne quis ex puſillis ſcandalizetur. Et D. Baſilius magnus in Serm. in Gordian. milit. martyr. Cæſar. *Sacra,* inquit, *ſchola, præcepta rhetorum aut inſtituta non ſequitur, nudum re-*

rum expositionem pro encomiis habet, quam & nobis & sanctis satis esse existimamus. Rursúmque idem, lib. Exanter. homiliarum sexto, non sectamur, inquit, eloquentiam verborum, quæ apud vos, suscipitur: neque concinnæ verborum structuræ studemus. Apud nos enim nō sunt qui verba tornando effingant, neque apud nos curæ est sonora vocum modulatio, sed vbique præfertur clara & expressa vocum significatio. diuus quoque Bernardus 4. de consid. lib. ad Eugenium Papam, apertius eloquentiæ nudæ à rerum cognitione, corruptelam paucis explicat, dum ait verbosulum adolescentem & studentem eloquentiæ, cùm sapientiæ sit inanis, nihil aliud, quàm hostem iustitiæ reputes Atque vt manifestius doceam Christianos non tantùm verbis, sed etiam re ipsa istos psitacos, verbosósque inanes abhorruisse, non piget referre historiā quæ scribitur apud Cassiodorum lib. 7. hist. Tripart. cap. 19. ex Socratis historia Ecclesiastica. narrat autem Eudoxum Arrianum sub Valente Cæsare orientis, creasse quendam Eunómium sophistam & dialecticum atheum dictum, in Cizico episcopum, & iussisse expellere Eleusinum. Illúmque, cùm illuc venisset, vsum more solito dialectica, quasi peregrinum aliquid auditoribus inferret

ferret. Quamobrem Cizici tumultus ortus cùm esset, eum vrbe ciues expulisse, cùm ferre non possent fastum verborum eius. Nos etiam, vt cum tantis viris consentiamus, atque vt tempori pareamus, quod multum teritur in ampulatis & tumescentibus orationibus, verba venari & effundere sine ratione non docebimus, sed verba rebus inseruire. Siquidem methodus artis nostræ, scopum habet, vt res explicet, & artes. Artis autem omnis præcipuum est, vera cum ratione dicere. Quod & Aristotel. scribit, 6. Eth. ca. 4. τέχνη, inquit, ἕξις τις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική ἐστι. ἡ δὲ ἀτεχνία τοὐναντίον μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητική, ἕξις περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν, id est, *ars est habitus faciendi vera cum ratione. Contrarium autem artis est, facere falsa cum ratione; circa id quod aliter se habere potest.* Habitus autem & determinatio, in vna quaque arte, veluti certorum præceptorum collectio, consideratur. Hæc non ad particularia & indiuidua applicātur, sed ad vniuersalia. Sicuti, qui de medicinæ arte disputauerit & eius subiecto, non Petrum, non Ioannem considerat, sed tantùm corpus humanum. Nam de particularibus sicut de infinitis, scientia nulla est, vt tradit idem Aristotel. lib. 1. Rhethor. ad Theod. cap. 2. Et artem, eadem ratione vniuersa-

lium cognitionem ait: ſicut experientiam particularium. Et alibi, lib. 1. Metaph. ca. 1. & lib. 4. Polit. cap. 1. in cunctis artibus, & ſcientiis, inquit, quæ non circa partem, ſed circa genus aliquod perfectè exiſtunt, ſatius eſt conſiderare, quid cuique conueniat generi. Sunt nãque in ſingulis artibus & ſcientiis, quædam generalia & præcipua ſubiecta, quæ poſteà, calculo exactiori in partes diſtribuuntur. Subiecta illa ſunt veluti limites, quibus tranſcenſis, ab vna in aliam artem vel ſcientiam traducimur. Vt arithmethices ſubiectum, numerus: aſtrologiæ, cælum: geometriæ paſſiones, & corporum magnitudines: iuſtitia, iuris ciuilis, & ſic de ſimilibus: quæ hæc omnia in noſtra arte rationes ſibi comparare poſſunt, ſicuti & Ariſtotel. lib. 1. ad Theod. cap. 2. earum omnium effectricem rhetoricam ratus eſt in qua facultas diſcutiendi quid in vnaquaque re, probabilis videatur. Nam quòd artes omnes communibus quibuſdam inter ſe vtantur vinculis, vt idem Ariſtoteles tradit & Cicero, Ariſtotel. 1. Elench. cap. 11. & Cic. pro Arch. poet. videtur mihi cauſa vnica, communis mentis natura, quæ ineſt omnibus hominibus, & ratio, qua quilibet homo inſignitur. Et ſi velis exemplo familiarius id diſcere, periculum licet facere in ru-

ſticis

ſticis & imperitis alicuius artis, quibus ſi proponatur quæſtio quædam artis ignotæ, conabuntur ex mentis notione communi hominibus, vtcumque ratiocinari, verùm confuſè & impolitè & ſine ordine, non tamen ſine ratione: nàm rerum experientia & animi exercitatio, ſuperflua & incondita in animo diſponit: vnde artes ortæ, vt non tamen mens ex arte, & ratio, ſed tantùm rationis ordinatio fiat, veluti aurum, quod ab ſcoriis & fæcibus metallorum expurgatur, non accipit ab artificibus naturam & eſſentiam, ſed candorem & ſuperfluorum repurgationem. Vt ſimile quiddam accidat animo, qui cum multis paſſionibus & opinionum erroribus obtenebretur, veluti fæcibus extra naturā aſcitis, Dei potiſſimum lumine, cuius vultus lumen ſuper nos ſignatum eſt, artificio quodam, ad puritatem & lucem ſuæ præſtantiæ educitur, & purgatur. Et Galenus libro De arte ciuitat. ad Thraſibulum, fatetur, quandam eſſe artem, quam tamen non docet, quæ & reliquas conſtituat. Et perſuaſum habent Philoſophi, vt tradit Ariſtoteles, Metaph. 11. omnis entis ad vnū aliquid & commune fieri reductionem, & docet longa oratione Galenus ad Thraſib. de arte alibi ſcientias & artes, alias aliis ſupponi. Legimus & apud iuriſconſul-

tos & alios, iuris prudentiam complecti diuinarũ & humanarum rerum scientiam: in his autem omnia, item Arist. lib. 1. de part. Anima. cap. 1. *Intellectus*, inquit, *siue mens, rerum intelligibilium est, itaque rerum omnium notiones, naturalis vna tenebit* Et Plato, lib. 1. siue Dialog. 7. de Rep. vel de iusto, omnes scientias, sine dialectica cæcas dicit esse.

Quid sit ars nostra magna.

CAP. III.

TRansacta enim & sopita controuersia, qua difficile, imò ferè impossibile esse de omnibus causas exhibere persuadebatur: cúmque iam docuerimus posse nos de diuinis, & per diuinas rationes, determinare, per visibilia ad inuisibilia, veluti certis quibusdam ducibus peruenire. Reliquum est vt quæ sit illa ars, aperiamus, per quam scandere per mirabiles illos gradus tutò & breuiter, compendio temporis valeamus: quæ permaximè iucunda & optata diu ab studiosis est: cùm vita sit breuis, ars longa: & non solùm in medicina, vt aiebat Hippocrates, in princ. Aphor. 43. experientia periculosa, sed etiam ferè in humanis omnibus actibus, quorum exigua experientia præcipiti

piti volatu, caniciem cum periodo adiicit, vt fuerint plures qui naturam, non ausi dicere Deum, incusauerunt, quòd coruis diuturniorem & longiorem vitam, quam hominibus dederit. Blasphemi certè, & nimiū queruli: cùm hominis sufficiēs sit ætas, quan cumuis breuis, pro necessariis exequendis: quam tamen plerique terunt, & fere omnes, non in disquisitione veri, sed in contradictionibus vanis, & inutilibus sermonibus: alij voluptatibus, alij in parandis mammonæ miseræ aceruis, quibus quidem ætas breuis esse non solùm coruorum vel ceruorum, sed & totius æui & mundi vniuersi: insatiabilis enim est cupiditatis sitis. Vellent & ij lubentissimè corporis voluptatibus, & acquirendis diuitiis, & eorum curis, simúlque & scientiæ parandæ, tempus ex animi sententia dari: cùm tamen fieri nequeat, vt qui implicitus est & irretitus numellis & retibus voluptatum, aut diuitiarum, bene vnquam philosophetur: vtque, qui animam habet his tumultibus conspurcatam & dementem, probè possit de eximiis & altioribus dijudicare. Quocirca primus huius artis gradus & basis est, animum ab his sordibus & extraneis passionibus repurgare, & Deo coniungere, in quo vera scientia, quique dat omnibus affluenter pro modo dis-

positionis & purgationis animæ. Non enim in maleuolam animam introibit sapientia, vt ait Salomon, nec in corpore subdito peccatis, & Plato lib. 14. qui Io, vel de furore poetico inscribitur, cuique etiam certi, facultatem à Deo tribui, certi cuiusdam operis, iudicandi, testis est, Sequitur deinde illud quod est confusionis mentis, & indispositarum cogitationum coordinatio, in quo latet tota artis nostræ methodus: docet enim omnium præceptorum quæ diffunduntur per res, & scientias, artésque particulares, in certa capita reductionem ordinatam ex cuius cognitione postea mens dispensat ordinatè & inconfuse propria vnicuique negotio oblato: disputando, tractando, consulendo, probando, vel refellendo, vel docendo, vel eligendo. hæc enim in omnibus locum habet. *ars quippe omnis*, vt ait Plato, lib. 24. in Gorgia. *de aliqua re persuadet.* sed diuerso modo, causæ rerum diuersitate connectuntur & consideratur, veluti & vnũ & eundem angulum rectum faber, & geometra, diuersó modo tamen inquirunt: fines enim sunt diuersi, sed media ferè eadem & ita de angulo tradit exemplum Aristotel. 1. Ethic. cap. 7. Et Galenus lib. ad Thrasib. num ars tuendæ sanit. ad medicinam spectet. tom. 2. scribit materiam non distinguere

guere artes, quia & illa plerisque communis, sed fines ad quos diriguntur præcepta particularia, & interdum communia. Sic nostrum corpus quatenus naturale est, physicæ sciẽtiæ subiectum esse quis dixerit: quatenus sanitatis, medicinæ: quatenus bono habitu præditum, exercitatoriæ. Ideo qui hæc separatim discutit, diuersos fines cognoscere debet, & sic præcepta particularia ad finem tendentia, & idem Galenus ferè eadem alibi, in lib. Hippocr. qui quæ in medicatrina fiunt, inscribitur communiter, lib. 1. tomo 6. & tomo 8. lib. de medicæ artis constit. Qua ratione & nos in hac arte magna, ne quid deesset particularium finium, singularum scientiarum, veluti quoddam epitome contexuimus, vt Dei beneficio & nostro medio, quicunque nostras habuerit lucubrationes, nullis aliis libris, vel certè paucissimis egeat ad scientiarum Encyclopediam, addiscendam. Nam (quod vere admirandum est, & vnde ingẽtes gratiæ maioribus qui iter indicarunt artis, & ichnographiam tradiderunt, habendæ sunt) si bene animaduertas in hac quam tractamus arte, omnes scientiæ particulares, & earum præcepta sub generalibus continentur expressa: tractanturque in ea, physica, metaphysica, actiuæ, factiuæ & contemplati-

tiuæ artes: vt meritò ars magna, seminarium magnum, & scientiarum omnium directio & probatio nominanda sit, & lapis quidam Lydius, per quæ verum à falso dogmate separatur, vt illo aurum ab aliis distinguitur metallis. Qua melior certè nulla alia esse potest Huic procedunt, singulorum intellecta distinctione, statim artium particularium distinctio. Siquidem cuiusque artis constitutio, ex discrimine propriorum à communibus oritur. vt ait Galenus. In comment. in lib. de victus ration. in morbis acutis tomo 6. Sic Plato, in lib. 16. vel ciuili siue de regno. quicquid, inquit, artificiosum est, mensuræ quodammodo particeps esse apparuit. Quoniam verò quidam cõsiderare nequaquam per singula genera diuisione eundo solent, hæc tam longè inter se differentia statim conferunt in vnum similia indicantes. Sed & contrarium huius faciunt, quæ diuersa sunt, per partes minimè distingunt: cùm oporteat, vbi quis primò multorum percipit communionem, non prius desistere quàm differentias omnes in ea quæ speciebus clauduntur, inspexerit: atque iterum, quoties dissimilitudines plurimas in multitudine sentit, & ægrè sentit, nõ prius ab hac aspectus molestia desistere posse, quàm cuncta quæ cognata sunt, intra

cog-

cognationem vnam proprietatémque concludens vnius generis essentia vestiat. *Neq;* vt scribit Maximus Tyrius Serm. 40. *aliud est scientia quàm stabilitas rationis, iisdem semper vestigiis harentis, captantis primo cognatas quodammodo res, post distinguentis quicquid in eis viderit dissimile.* Materia itaque circa quam versatur nostra ars, erunt omnes res scientiæ, de quibus disputandum erit, atque in his, veluti artificium quodlibet in subiecta materia, operatur, cōtinens certa generalia præcepta in se, quibus singularia disputantur, & distinguuntur à confusione. De quibus Deo iuuante in alio libro tractabimus.

De potentia & actu.
CAP. IIII.

REpetamus interim, vt ordine viam ad grauiora sternamus, omnia potētiam & actum respicere, atque potentiam sine actu esse posse, actum autem non item sine potentia præiacente, factum quippe nihil dicitur ab aliquo, nisi prius qui fecit potentiam siue dispositionem quandam faciendi, habuerit, quæ nō fuerit semper actu, vt docet Aristoteles, lib. 1. de cælo, cap. fin. Sic principia substantiarum sunt semina, quæ se habent

habent ad ſubſtantiam, ſicuti potentia ad actum, vt ſcribit idem Ariſtoteles, lib. 1. de part. anim. & earum cauſis cap. 1. Non tamen actus potẽtia verè eſt: niſi ſolùm in potentia: veluti lignum, tripus, ſcapha & huiuſmodi eſt potentia, non tamen actu, quia actus vt lignum tripus fiat, vel ſcapha, mediis aliis, ſcilicet arte aliqua & inſtrumento fabrili, ex potentia ad actum ducitur. Aliud exemplum familiarius, homo potentia rationalis eſt, hoc eſt ratione omnes actus ſuos moderari poteſt, actu tamen & re ipſa, ſemper non moderatur: veluti ſi furioſus, ſi infans, ſi affectionibus illegitimis ducatur. potentia namque rationis nõ deducitur ad actum, hoc eſt non moderatur actus. Et Galenus certè optimus philoſophus tomo 1. lib. 2. de temperament. ait. Quod quale dicitur, tale autem nondum eſt, ſed poteſt tale eſſe, id hoc eſſe, poteſtate, dicimus hominem, verbi gratia, qui modo natus ſit rationalem: & auem volatilem, & canem venaticum: & equum celerem, ſcilicet, quod eorum vnumquodque futurũ omnino eſt, ſi nihil id extrinſecus impediat, hoc ceu iã id ſit appellantes: vnde arbitror hæc eſſe poteſtate, non actu, dicimus. Perfectum namque eſt, atque iam præſens, ipſa energia vel operatio, ſiue quod actu eſt: quod

verò

verò potestate est, imperfectum & adhuc futurum, atque vt fiat quidem, id quod dicitur. Sciendum tamen est ex potentia deducta in actum, ex illo actu aliã potentiam oriri posse, sicuti docet Aristotel. li. 8. Phy. cap. 4. & tunc diuersa est potentia secunda à prima, sicuti & materia prima diuersa est à secunda: prima namque informis, secunda autem materia cum forma in aliam formã transit, retenta prima forma: veluti aurum, constat materia communi metallorum, & forma, quia aurum: ex illo tamen alia forma accedente fit statua, vel aliud quippiã: cuius tamen secunda semper materia formata, nempe aurum. Sed clarius de potentiæ ortu ex actu agamus exemplo. Diuerso modo potentia, sciens est qui discit, & qui iam scientiam habet, & non contemplatur. Cùm autem actiuum & passiuum sint simul in actu, qui patitur à potentia, & agit alia potentia, euadit interdum id quod est potentia, vt actu sit tale, vt id quod discit, & ex eo, quod est potentia, fit aliud potentia rursus. Qui namque scientiam habet & non contemplatur, est potentia quodammodo sciẽs, sed nõ vt erat, anteà quàm didicisset. Atque cùm ita sese habet, nisi quid prohibeat, operatur ac contemplatur, vel in contradictione ignorantiáque erit. Est etiam

quædam potentia, alia, ſecundum naturam, alia præter naturam. Secundum naturam potentia eſt, cùm in ſeipſo aliquid tale principium habet, & non per accidens. Præter naturam contrà, cùm per accidens: veluti ignis potentia mouetur ſurſum, & graue deorſum: per accidens autem & vi exteriori ignis deorſum, graue ſurſum. Mouentur itaque actu naturaliter. cùm ſub potentia ſuos ad actus mouetur, has duas ſpecies potentiæ ponit Ariſtote'. Galenus latius tres conſtituere videtur. Prima illa eſt, quæ maximè propriè ſola poteſtate eſſe dicimus, ea, in quibus natura ipſa ſuopte impetu ad abſolutionem venit, vtique ſi extrinſecus nihil impedimento ſit. Deinde materiæ continentes ea quæ facienda ſunt, propinquè, facienda poteſtate ſunt, ſicuti cùm ſanguinem poteſtate carnem appellas, quoniam minimam mutationem ad carnis generationem requirat. At non qui in ventriculo habetur concoctus cibus, carnis materia eſt, ſed prius ſit ſanguis oportet. Longius etiam abſunt maza & panis, quippe quæ, vt caro fiant tres ſui mutationes, requirant: cæterùm hæc quoque omnia poteſtate, caro dicuntur. Etiam ante hæc aer, ignis, aqua & terra, etiam horum ipſorum communis materia, atque hæc omnia, magis minúſve abuſiuè loquẽtibus nobis dicuntur. Dicitur

autē & tertio in loco, potestate esse aliquando, & quod ei, quod ex accidenti esse dicitur, est ex aduerso positum: vt si carnosi quis iuuenis lauationem, corpus eius ex accidenti non ex propria potestate calefacere dicat. Subiungam adhuc eius exempla, bitumen, resina, sæuum, oleum, & pix, calida potestate sunt, quod vtique energia celerrimè calida fiant, etenim celerrimè inflammantur: præterea cùm corporibus nostris amouentur, ea manifestissimè calefaciunt: ea autem non sunt actu calida, ideò tactu non sentiuntur talia, & ita differunt & à solis & ignis calore, quia illa actu calida, hæc tantùm potentia, eadem de frigidis potentia quis poterit colligere. Sed adhuc ἐμφατικωτέρως de potentiis cum Aristotele lib. 9. Metaphy. cap. 5. dicamus, ne posthac hæc omnia sint à nobis sæpius inculcanda. Potentiarum quædam nobis natura inditæ sunt, vt diximus, veluti sensuum: quædam consuetudine, vt tibiis canendi: quædam doctrina vt artium. Nā idē Arist. eod. li. 9. Metap. ca. 5. omnes artes, & factiuæ scientiæ, potētiæ esse. Item potentiæ aliæ rationales, aliæ irrationales: nam quædam cum ratione possunt mouere, quædā cum ratione. Rationales illas potētias necesse est in animato corpore esse, has autem in ambobus. Quæ cum ra-

tione poſſunt mouere, & potentiæ ſunt eorum rationales: quæ autem ſunt irrationalia, horum & potentiæ irrationales. Et notandum eſt, poteſtatem quæ cum ratione eſt, contrariorum eſſe poſſe diuerſo modo effectricem: poteſtatem autem irrationalem, vnius, vt calidum ipſius calefaciendi ſola poteſtas. Medicandi verò poteſtas infirmitatis & ſanitatis cauſa eſt, quia ſciētia, ſcientiæ ratio. Ratio autem eadem manifeſtat & rem & priuationem, quanquam id non faciat ſimiliter. Sic enim quodammodo amborum eſt, ſed magis eius quod exiſtit: quare cùm potentia ſit faciendi vel patiendi in ratione vel voluntate principium, fit quid, vel patitur neceſſariò. Sed qualitates quæ adduntur benè aut malè non neceſſariò, ſed ipſius benefaciendi vel malefaciendi potentiam ſequitur ſolius agendi vel patiendi potentia. Potentia namque quædam eſt homini benefaciendi, nam ſi non eſſet illi hæc potentia, impoſſibile eſſet homini vnquam benè agere, nam quod priuatur potentia, impoſſibile eſt fieri: quod impoſſibile eſt fieri: actu eſſe nequit: cæterùm videmus & actus bene fieri, ſcilicet bene agere homines, ergo in illis potentia, & male: pariter ergo & poteſtas ab vno & eodem fonte volūtatis. Sicut

cuti ex anima contrarij motus fiunt, quiescere, & moueri, loqui, tacere, diuersis temporibus. Quoniam quod potest, & aliquando, & aliquo modo, & necesse est quiddam quod dominetur, siue appetitum, siue electionem. Quæ interdum ad actum peruenire prohibentur, vel intrinsecus aliquo prohibente, vel modo non benè congruente & medio: sicuti in potentia irrationali, ea ad actum non peruenit, si aliquo medio impediatur, vel medio, vel agente non bene disposito. Quo fit vt, quia potentia non potest interdum omnino se explicare, propter resistentiam mediam, qua sublata posset, actus remeneat imperfectus necesse sit. Ita semen interdum natura degenerat, & natura ex semine humano & animalium, monstra producit, & animus extrinsecis & vanis & alienis à ratione, occupatus & obsessus, suo non fungitur officio. Et hæc hactenus de potentia prælibata, sequentibus sufficient: latius namque de ea postea cùm de principio potestatis tractabimus suo ordine libro 2.

Quo pacto in homine, scientiæ generalis semina potentia insita sint, curue alij alijs doctiores: & vnde animalibus quædam cognitio.

CAP. V.

VTilitatem ex præcognitione illius potentiæ nunc accipe. Dicimus itaque in hominis dignitate, quod pertinet ad sciendi & intelligendi sagacitatem, considerari & aptitudinem siue potentiam naturalem, & pariter acquisitiuam ex doctrina & meditatione artificiali & labore expertium & prudentiorum paratam, quámue potentiam diximus quodammodo ex actu prioris potentiæ comparari. Hæc autem vnde originem habuerint, quáue ratione mentes hominum vniuersam scientiam perfectè per se, nec explicitè omnia, nec omnes aliqua pariter nouerint, aut quare alij aliis magis minúsque scientes sint, cùm tamen æquè homines sint, narrare præsentis est instituti. Cúmque illud dignum sit & iucundum & vtile scitu, longior de eo non erit tædio narratio. Igitur in confesso omnibus ferè & pro verissimo creditum, tum ab iis, qui à sana fide exules fuerunt, tum ab

iis qui verum & vnicum venerati sunt Deũ, nullum animal natura immunem à cognitione esse. Videmus namque animalia recens nata, etiam priusquam perficiantur particulæ & instrumenta ad ea quæ agere debent, concessa, ea tamen agere conari. sic vitulus cornibus petere tentat, cùm nulla tamen cornua appareant: pullus equi calcibus teneris calcitrantem videas, & aprum quendam pusillum genis sese tueri conantem, magnos dentes nondum habentem: & catulum recenter natũ, mordere affectantem teneris adhuc dentibus. Vnde autẽ, nisi quidam indita facultate? omne enim animans suæ ipsius animæ facultates, ac in quos vsus partes suæ polleant maximè, nullo doctore præsentit, vt obseruauit Galenus, lib. de vsu part. human. corpor. capite tertio, & Xenophon libro primo, Cyri pædiæ. *animalia singula*, inquit, *norunt pugnã quandam, nec ab alio quopiam didicerunt, quàm ipsa natura: veluti bos cornu percutere, equus vngula, canis ore, aper dente: quæ quidem animalia etiam cauere sciant, à quibus est cauendum, sine vllius prorsus doctoris preceptione.* Addendus eiusdem sententiæ Horatius. libro secundo, Satyr. 1. versu. 50.

Vt quo quisque valet suspectos terreat, atq;
Imperet hoc natura potẽs, sic collige mecũ:
Dente lupus, cornu taurus petit: vnde, nisi
Monstratum? *(intus*

His adstipulatur, & Basilius Magnus lib. Examerō. homilia 9. docétque multis exemplis, aliíque permulti authores confirmant, ducti quotidiana experientia. Ita agni inter numerosum gregem, matris vbera recognoscunt: vrsa vulneribus saucia, verbasto sibi medetur: testudo viperæ veneno morsa, sibi contra venenum prouidet origani pastu: vulpes laricis lachryma, vulneribus seipsam curat: anguis fœniculi pastu lippitudinem à se propellere nouit. Et vt absoluã cum Plinio lib. 27. Histo. natur. cap. 3. *Pudendum rursus feras, magistra natura quotidie inuenire, siue semper scire iudicemus, & omnia animalia quæ sunt salutaria ipsis nosse, præter hominem.* Aristotel. lib. 1. de Generat. animal. cap. fi. etiam scribit animalium munus esse, non solùm generare, quod commune omnium viuentium & plantarum est, sed etiam cognitiones alicuius vnumquodque esse, aliud maioris, aliud minoris, aliud minimæ. Sensum enim habent, sensus autem cognitio quædam est. Et clarius alibi lib. 9. de histor. Animal. cap. 1. statim à principio scribit, animantes habere vim

quandam naturalem videri, in quauis animi affectione, hoc est prudentia, stultitia, fortitudine, ignauia, clementia, acerbitate, & reliquis habitibus generis eiusdem. Constāt autem & hæc ex morum varietate animalium, de quibus eximios composuit libros Ælianus inscriptos de natura animalium. Aliæ namque, vt ait Aristotel. lib. 1. de hist. Animal. animantes mites, remissæ, non peruicaces, vt boues: aliæ animosæ, peruicaces, brutæ omnino, vt sues syluestres: aliæ ingeniosæ ac timidæ, vt cerui, lepores, cuniculi: aliæ liberales, perfidæ, insidiosæ, vt serpentes: aliæ liberales, fortes, & nobiles, vt leones: aliæ illiberales, feroces, insidiosæ, vt lupi: aliæ astutæ, malitiosæ, & callidæ, vt vulpes: aliæ animosæ, amatrices, assentatrices, vt canes: aliæ mites & mansuetudini addictæ, vt elephantes: aliæ verecundæ & cautæ, vt anseres: aliæ inuidæ, & ornatus, & polituræ studiosæ, vt pauones. Sed quid vltrà? nónne omnes suis prouident natis, idque summa diligentia & solertia, vt scribit Cicero, 3. de Finibus: natura docente? quin vt idem alibi, secundo de Natura deorum *Dedit eadem natura belluis, & sensum, & appetitum. Vt altero conatum haberēt ad naturales pastus capescendos, altero secernerent pestifera à salutaribus.* Quis non astu-

tiam pinnophylaces; & pastinacæ in quærendo cibo dixerit subtilem & scientificam cum Plinio lib. 9. cap. 42. Quis etiam cum Cicerone 2. de Natura Deorum, platalcæ auis ingenium non miretur, quæ astu & vi cibum ex rostris marinarum auium extorquet? Quis non eximios apud Aristotelē, Theophrastum, Ælianum, Plinium animantium non videat mores sagaces, & doctrinam viuendi naturalem, medendi, fugiendi, cauendi, & huiusmodi peritiam? Imo & rerum futurarum & incertarum præscia esse eadem legimus & nouimus: vt huic etiam homines non vereantur exempla & cautionem sibi, velut ex sacrario constanti naturæ vtilia depromere. Delphini trāquillo mari lasciuientes, flatum ex ea qua veniunt parte, imminere designant: & turbato mare spargentes aquam, tranquillitatē. Loligo volitās, conchæ adhærescētes, echini sese affligētes aut cùm arena saburrātes, tempestatis signa sunt: ranæ quoque vltra solitum vocales: & fulicæ matutino clangore, item mergi anatesque pennas rostro purgantes ventum Cæteræque aquaticæ aues concursantes. Grues in mediterranea festinantes, mergi maria aut stagna fugientes, grues silentio per sublime volantes, serenitatem, vt noctua in imbre garrula, at sereno, tempe-

ſtatem. Corui ſingultu quodam latrantes, ſéque cōcutientes, ſi perſeuerent ventos, vt ſi carptim vocem reſorbebunt, ventoſum imbrem: Graculi ſero à pabulo recedentes hyemem, & albæ aues cùm cōgregabuntur & alia ſunt huius præcognitionis exempla apud Plinium. li. 18. cap. fin Nónne & Hieremias cap 8. c. verſu. 7. *teſtis etiam miluus in cælo cognouit tempus ſuum*, inquit, *turtur & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui.* Nónne etiam in vſus ſuos inuenta & edocta ab animalibus, tranſtulit homo? quis ignorat chelidoniam herbam, & eius alexipharmacon, contra oculorum tenebras ab hirundinibus inuentam? Inuenerunt & canes canariam, qua faſtidium leuāt. Ceruę mōſtrauere elaphoboſcum, item ſeſeli, enixæ à partu: & ad vulnera dictamnum, quo depaſto à ſe excutiunt tela infixa vt ſcribit idem Plinius, lib. 25. cap. 18. & plura Ariſtotel. lib. 9. de hiſtor. Animal. cap. 6. Et alibi Plinius lib. 8. cap. 27. Nec referre opus eſt politiam & regnum apum & gruum, prouidentiam formicarum, aliáque innumera doctrinæ naturalis exempla: cùm & ſcriptum de animalibus ſit, aliqua & docibilia eſſe, & imitationem quandam virtutis habere: alia in quibus (vt ſcribit Cicero,) 5. de Finib. bonor. non corpo-

rum

rum solùm est similitudo vt in suibus: sed etiam animorum aliqua ex parte motus quosdam videmus, veluti in leonibus, canibus, & equis, & huiusmodi: & disciplinæ plures animantes capaces esse docuit Arist.1. de generat.animal.& lib.1.Metaph. cap.1. Vrsæ cùm fugiunt, suos catulos propellunt, susceptósque portant: cùm ab insectante iam occupantur, arbores conscendunt. Herinaceus in cauernis habitans commutat sua cubilia aquilonum, & austrorum mutatione: hirundo confingit nidos implicito luto festucis, ad normam lutariæ paleationis, mira prouidentia natis impertit cibum, obseruans ne qui acceperit, bis accipiat: excrementa pullorum foras parentes eiiciunt, póstque adultiores iam natos circumagi, foráſque illos eiicere edocent. Turtur non alium quàm vnum marem superinducit Arist.teste.lib.9. de histor.Animal.cap.6.& 7. & cap.10. Prudentiam gruum nemo ignorat, nec quis sit pudor elephantum, qui nunquam nisi in abdito coëunt, nec adulteria nouere, vt notat Plinius lib.8.cap.5.qui & huic generi animalium tribuit lib.8.cap.1. cum humanis sensibus affinitatem, intellectum sermonis patrij, religionem, cultúmque syderum, solis ac lunæ venerationem, æquitatem, probitatem, obedientiam, & officiorum quæ didicere

cere memoriam, ad permulta namque officia eruditur, & intelligit. Id quoque narrat Aristotel. lib. 9. de hist. Animal. cap. 46. cùm enim hæc bellua cæteris sit prudentior (vt ait Cicero) 1. de Natura deorum, illa visa est aliquando Romanis habere cum humano genere societatem, vt idem Cicero scribit, ad Mariũ lib. 7. Epist. famil. epist. 1. Legimus etiam tanta puritate esse camelos vt nunquam cum matribus coeant, & admissos in matres opertas, postquam velo sublato comperissent, conscientia admissi sceleris camelarios occidisse, vt scribit Aristoteles lib. 9. histor. animal. cap. 47. Nemo non admirabitur artem scarabei pillularij, dum ex simo in orbiculos agitato & effosso posteritatem profert: nemo non alias infinitas belluarum, tum delphinorum, remorum, polyporum astutias: nec non aliarum artes conspicuas, & ante oculos positas nõ fatebitur. Et his omnia natura docuit singulis, & à natura potestatem hanc agẽdi ita connatam habent. Nec iurisperiti suis in responsis ab his abhorrent. Siquidem Domitius Vlpian. Papinianeæ doctrinæ auditor, in Phœnicia prouincia natus, aliquando magister scriniorum sacrorum Alexandri Cæsaris, in l. quæ est ordine 2. de iust. & iu. lib. 1. Pand. tit. 1. in §. ius naturale. scribit

ius naturale extēdi ad belluas, quadã, vt intelligendum est, participatione: *Ius*, inquit, *naturale est, quod natura omnia animalia docuit*, idque firmat exemplis, *hinc descendit maris & fœminæ coniunctio, quæ in coniunctionibus hominum legitimis dicitur matrimonium: hinc liberorum procreatio, educatióque.* Videmus enim istius iuris cætera animalia, perita censeri, feras quoque bestias. Hoc & postea qui anacephaleosin iurisc. breuius contexuerunt & institutiones iuris ciuilis collegerunt, iussu Iustiniani, nempe Tribonianus, & socij, iisdem ferè verbis iúsque exhibuerunt legum tyronibus in §.1. de iure Natur gen. & ciui. lib 1. Instit. Iur. ciuil. tit. 2. Quid autem sit hæc natura, quæ hæc docuit, Dei prouidentiam qua singula sibi à Deo præscripta peragunt existimo omnibus palam esse. In Genesi quippe vniuersali rerum rebus cunctis Deus propria distribuit, cùm, quæ generationis sunt, tum ea quæ ad conseruationem geniti necessaria erant, quæ quanquam minima videantur, sunt tamen sapientissimæ & indeficientis prouidentiæ & generaliter & particulariter certissima argumenta: vt non tantum rerum omnium generalis in Deo admiranda sit cura, sed & minimarum solicitudo, quæ non secus ac malum granatum vno ambitu

ambitu corticis, & omnia inclusa nutrit, & acinos etiam domunculis diuisos alit pari cura. *Respicite*, inquit Christus Mathæi 6. vers. 26. *Volatilia cæli, quæ non serunt, neq; metunt neque congregant in horrea, & pater vester cælestis nutrit ea.* Et Dauid Psal. 103 b. c. *produxit iumentis fœnum, & herbam seruituti hominum, & saturabuntur ligna campi, & cedris Libani quas plantauit passeres nidificabunt: herodij domus dux est eorum: montes excelsi ceruis, petra refugium herinaciis, fecit lunam in tempora, sol cognouit occasum suum. Posuit tenebras, & facta est nox: in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ, catuli rugientes, vt rapiant & quærant a Deo escam sibi.* Et paulò post, *dante te illis colligent: aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate. auertente autem te faciem, turbabuntur: auferes spiritum eorum, deficient, & in puluerem suum reuertētur.* Et rursum Psal. 144. c. vers. 6. 27. *oculi omnium in te sperant domine, & tu das escā illorum in tēpore opportuno: aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.* Et vis adhuc vltrà tibi probari naturæ animalium, vt reliquarum rerum, authorem esse dominum Deum? recordare literis cōsignatum, animalia verbo Dei tanquam ad domini vocem obedisse

obediſſe,& naturam pro eius nutu temperaſſe vel exuiſſe,& ſeruis eius pepercisse: Intuere Danielem in lacum famelicorum leonum ferociſſimorum depoſitum remanſiſſe illæſum. Daniel. 14. c. Et Ionam Prophetam è ventre piſcis prægrandis, vbi tribus diebus & tribus noctibus manſerat concluſus viuum exeuntē, quādo dixit piſci Deus, vt eum in littore deponeret. Ionæ 2. Contemplare omnia genera ferarum, etiam earum quę domari non poſſunt, iuſſu Dei cum Noacho in archa ferè per annum pacificè victitaſſe Geneſ. 7. cap. deinde Deuter. 10. ca. 8. in hæremo magna ac terribili, in qua erat ſerpens flatu adurens ſcorpio & deipſas, magnum apparuit in virus eorum Dei imperium. Scimus & viperam, quæ inuaſit manū Pauli in Mytilene inſula, contra eius feræ naturam & barbarorum inſulanorum expectationem, nihil nocuiſſe, vt ſcribitur Actuum cap. 28. a. verſ. 3. Scimus & aſinam Balaami contra eius naturam, iuſſu Dei authoris naturæ, & diſpenſatiuè loquutam. Numer. c. 22 Omitto pleraque huiuſmodi exempla ex hiſtoria patrū Lauſiana, Abdiæ, & Theodoreti, Hieronymi, & aliorum recenſere, cùm indubitatum ſit inter Chriſtianos, poteſtatem datam à Deo hominibus in eius nomine conculcandi leones, dra-

cones

cones,ſerpentes & ſuperandi læthalia huiuſmodi, Lucæ cap. 10. c. verſ. 19. quam nemo dicet ab alio dari potuiſſe, quàm ab eo, qui naturam ſingulorum in ſua manu haberet. Nouerunt & Ethnici inter cæteros Plinius lib. 25. hiſto. Natu. cap. 3. dum ait, *hic eſt ille qui plurima in vita inuenit Deus, hoc habet nomen: per quem & intelligitur eadem & parens rerum omnium & magiſtra natura.* Ideo reſpiciens ad authorem naturæ, ſic rurſus ſcribit, idem Plinius, lib. 11. cap. 3. *mihi contuenti ſe perſuaſit rerum natura, nihil incredibile exiſtimare de ea.* Et Cicero tertio Officior. naturæ rationem dixit diuinam legem. Et alibi in Dialog. Lælij vel de ſenect. nos naturam optimam ducem, tanquamque Deum teſtatur ſequi debere, tanquam inquã Deum, non quod natura Deus ſit, vt rati plerique antiquorum ſunt, ſed quia natura nihil aliud eſt, quàm diuinæ prouidentiæ inſtrumentum, quæ vbi videtur prouidè incedere, non ducit ſeipſam ipſa ſed ab ipſa, prouidentia ducitur, fines omnium ordinéſque & in ſeipſa præſcribẽte, & naturæ prout vult inſcribente: Quocirca Plato lib. 15. in Sophiſta vel de ente. ponit duas cauſas rerum omnium effectrices, diuinam & humanam: diuinam quidem naturæ omnium effectricem: humanam autem artificialium. His conſen-

tire videntur Epicurus & Lucretius, nisi quod ipsi naturam ipsam diuinam putarũt; decepti quòd nescirent naturam tam certam admirabilem esse, quòd à Deo regeretur. Sic enim de Epicuro Lucretius testatur lib. 3. rerum Naturalium, vers. 14.

Nam simul ac ratio tua (scilicet ô Epicure) cœpit vociferari,
Naturam rerum diuina mente coortam:
Diffugiunt animi terrores: mania mundi
Discedũt: totum video per inane geri res:
Apparet diuum numen, sedésque quieta:
Quas neque concutiunt venti, nec nubila nimbis
Aspergunt, nec nix acri concreta pruina
Cana cadens violat: sempérque in nubibus æther
Integit, & largè diffuso lumine ridet.

Sunt & alia philosophorum, & Ethnicorum testimonia, qui causam & vim efficacem naturæ ex Deo pendere docuerũt. Cæterum cùm & rerùm omnium creatio ad Deum omnino, certius nunc referatur, vt forsan aliàs, si se offerat locus, dicemus, non egemus vt existimo pluribus testimoniis pro superiorum probatione. Ex quibus etiam & non obscurè ratio apparet, vnde & quare animalibus quædam doctrinæ naturalis inest capacitas & potentia, aliquibus tamen

tamen magis, aliis autem minus, ſicut Deo, omnium opifici ſapientiſſimo placuit, alia namque extra communem generis animantium potentiam [aliam habent potentiam præſtantiorem, ſuntque docibilia animalia, alia nequaquam arte hominum ſicurari queunt: vt in volucribus hirundines ſunt indociles: è terreſtribus mures: cùm elephanti iuſſa faciant, leones iugum ſubeant, in mari vituli totque piſcium genera miteſcant, vt notat Plinius lib. 10. cap. 45. eo modo non ſolùm naturali, ſed etiam acquiſititia doctrina fiũt mirabiliora: ſicuti & videmus aues varij generis, arte plura, quàm natura doceat, potentia tamen præcurrente addiſcere: vt pſitacos, & picas, & coruos voces humanas imitari, ob linguæ craſſitudinem, & continuam illarum in his quæ docentur meditationem ſiue conſuetudinem. Quod induſtriæ hominis, vt ſibi aliquid victus cauſa compararent tribuit Perſius. In proleg. Satyra. verſ. 8.

Quis expediuit, inquit, *pſittaco ſuũ* χαῖρε?
Picaſq; docuit noſtra verba conari?
Magiſter artis, ingeniiq; largitor
Venter, negatas artifex ſequi voces.

Scribit & Plinius lib. 10. cap. 42. & 43. carducles minimas omnium ferè aues, imperata, nec voce tantùm, ſed pedibus pro

manibus facere,& turdum Agrippinæ coniugis Claudij Cæſaris,imitari voces hominum. Et habuiſſe Cæſares ſturnum, & lucinias Latino & Græco ſermone dociles. Romæ etiam coruum viſum, nominatim ſalutantem Tyberium & Germanicum,& Druſum, & populum. Nos quoque tales videmus Tholoſæ, quin & apud nos nutritæ duæ fuerunt aliquando auiculæ,quas vocãt Græci ægitos, Latini ſalutes, Galli linotes, quę miras cantionum modulationes percurrebant, hinnitúſque equorum, & ſiquid aliud audiebant,imitabantur, tantæ erãt docilitatis.Sunt & in quadrupedibus quædam aliæ,ſupra naturæ propriæ opera, potentiæ: veluti traditur elephantes ad prælium edoceri, item funambules alios factos. Et nos ſæpė vrſos vidimus ſaltare ad rithmum tibiarum, haſtam erectos ad iuſſum hiſtrionis in humeros iactaſſe,deferre,& mouere: ſimias ludicra infinita mimorum voce adactas factitaſſe: ſunt & his pleraque ſimilia à multis viſa, quæ docilitatem & adeptam doctrinam animalium indicant, atque admirabilem naturæ, & per conſequens Dei authoris naturæ,ſapientiã,vſque adeó præſtantem,vt plerique ex animãtium ſingulorum collatione cum homine facta reuoca-

uerint in dubium, num bruta ratione vterentur. Qualis extat docta certè & accurata cōtrouersia apud Plutarchū Libello qui inscribitur, nū brutis ratio insit, inter Vlissem, Circem, & Grillum. Quo & constat vt hactenus docui, omne animal brutum natura à Deo optimo infusa, ad certam doctrinæ speciem potentiā accepisse, non absurdū videri debet, per eandem naturam hominē qui cū animalibus participet, eandem cognoscendi vim ac potentiā inditam, & quia etiam is supra animalium naturam præstantior, aliquid maioris potentiæ & facultatis ei tributum esse à Deo. *Sicuti enim*, vt scribit, Cicero lib. 2. De finibus bonorum & malorum, *equus ad cursum, ad arandum bos, ad indagandum canis: sic homo ad duas res, ad agendum & intelligendum est natus.* Estque omnium animalium longè sapientissimus vt ait Aristotel. lib. de Mundo. Et Iuuenalis Saty. 15. vers. loquens de natura hominis ait.

---Separat hac nos
A grege mutorum, atque ideo venerabile soli
Sortiti ingenium, diuinorumq; capaces:
Atque exercendis capiendisq; artibus apti
Sensum à cælesti demissum traximus arce,
Cuius egēt prona & terra spectātia mūdi.

Atque Claudius Ælianus Prænestinus, in Proleg. lib. 1. de Animal. his verbis à brutis hominem distinguit, scribítque ἄνθρωπον μὲν εἶναι σοφὸν, καὶ δίκαιον, καὶ τῶν οἰκείων παίδων προμηθέστατον, καὶ τῶν γειναμένων ποιεῖσθαι τὴν προσήκουσαν φροντίδα, καὶ τροφὴν ἑαυτῷ μαστεύειν, καὶ ἐπιβουλὰς φυλάττεσθαι, καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα αὐτῷ σύνεστι δῶρα φύσεως, παράδοξον ἴσως οὐδέν. καὶ γὰρ λόγου μετείληφεν ἄνθρωπος τοῦ πάντων τιμιωτάτου, καὶ λογισμοῦ ἠξίωται: ὅσπερ ἐστι πολυαρκέστατός τε, καὶ πολυωφελέστατος, ἀλλὰ καὶ θεοὺς εὐλαβεῖσθαι οἶδε καὶ σέβειν. Id est, *hominem quidem esse sapientem & iustum, propriorum liberorum prouidentem, & factorum gerere conuenientem curam, & sibi inquirere cibum, insidiasq; cauere, & cætera in eo esse naturæ dona, non est valde paradoxon: est enim rationis particeps factus homo, qui est omnium honorabilissima creatura atque ratiocinatione digna habita: pluribus in rebus seipsum iuuare & promouere potest, & Deum venerari & colere.* Aliorum hac de re etiam nobis suppetunt testimonia, quæ Deo fauente fusiùs proprio loco tractabimus: sufficiet autem in præsentiarum prosequi vnde & à quo sciendi vim natura hominis ortum habuerit. Qua in re contemplemur oportet initio hominem à Deo creatum esse perfectum, & omni ex

parte

parte rerum omnium peritū. creatus namque est ad imaginem & similitudinem Dei, quod ad animæ pertinet præstātiam, siquidem ratione animæ non corporis, imago Gen. 1. accipienda, vt errantes hæreticos quosdam declinemus, vt docet D. Chrisost. tom. 1. oper. homil. 8. in Gen. Cōponitur etenim homo duabus partibus potioribus, corpore inquam & anima, Primæ partes animi, secundæ corporis, vt ait Cicero, 2. & 5. lib. De finib. bonorum & malorum, & Aristot. lib. 1. Politic cap. 3. *homo vt animal constat anima*, inquit, *& corpore: quorum vnum imperat secundum naturā, nempe anima: aliud paret, nempe corpus.* Quæ & sequitur Plutarh. libello de virtut. morum. Quamobrem duæ in homine cognoscendæ naturæ, animæ vnam, corporis alteram, quas sola discernentes intelligentia, & distinguentes contemplatione subtilissima velut etiam imaginatione animi continentes, non sequestramus adinuicem: nec eas reciproca virtute partimur, sed vnius esse prorsus animaduertimus: ita vt iam duæ, nō amplius duæ sint, scilicet quod vnaquæque secundum se subsistat, quinimo vtraque vnū animal faciat, vt scribit D. Cyrillus Alexandrinus. epist. vlt. ad Successum Iseniæ Episc. Alex. Sic anima rationalis & corpus

vnus est homo, vt ait Athanasius, in symbo. fidei. & vtrumque Deus creauit in vno supposito, iustissimis rationibus. Atque vt probat D. Gregor. Nazian. oratio. de pauper. amandis. *homo & corpore & cælesti spiritu compactus, vt quando propter imaginis formæque præstantiam efferremur, luti materiæque humilitate deprimeremur.* Ex luto enim Deus creauit corpus, Genes. 1. sed tanta admirabilíque præstantia, vt sapientiæ & scientiæ eius, ex opificio perpetuo nobis relinquatur admiratio, tam concinnæ compositionis mirabilem Deum fuisse solum opificem, vt latè docet D. Cyrillus Hyerosolimitanus Episcopus. catach. 4. illumin. Sũt enim in hominis corpore certè tã admirandæ partium connexiones, & vsus membrorum insignis diuersorum, subtilissima structuræ colligatio membrorum, vt scribit Irenæus, lib. 1. contra hæreses cap. 14. tercentorum viginti quatuor, vt non nisi supernaturalem artificem horum authorem credere cogant. Iungitur huic thesaurus, anima scilicet, corporis infinitus, quæ vasis fictilibus vt ait Paulus 2. Cor. c. 4. c. vers. 2. continetur, hinc opus eximiè formatum & affabre factum, miro decore & pulchritudine celebre, à Deo, qui quidem homine non indig.bat, sed vt haberet in quem conferret sua

ſua beneficia, vt ſcribit idem Irenæus lib. 4. contra hæreſ. cap. 28. huius pars vna, nempe anima creata initium habuit, finem vitæ tamen habitura non eſt, quod ad ſubſtantiã pertinet, immortalis: corporea autem altera pars hominis eſt mortalis, animata, & ſuffulta, ex indita anima. Ideo eius pars nobilior hominis, anima inquam, homo verè dicitur: quoniam Deus inſpirauit ei animam quæ operatur, & inſufflauit ei ſpiritum vitalem. Vt ſcribitur Sap. cap. 15. verſi. Et rurſum formauit Deus hominem de limo terræ, & ſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem, Geneſ. c. 2. b. ver. 7. Et inde pendet nobilitas illa hominis, ſupra reliquas creaturas. Planta ſiquidem cæleſtis homo, quæ quantum figura formáque corporis cæteris antecellit, tantum dignitate animæ præſtat: hic caput animalibus cunctis ad humum pronũ ad ventrem reſpicit, voluptatem omnibus modis proſequitur: caput hominis ſurſum in cælum exſurgit, oculíque ſupera nõ terreſtria contemplari accommodi. Vt ſiquando aliquis carnis, & corporis ſtimulis ſuccumbat, ventríque & his quæ ſunt ſub ventre inſeruiat, comparabitur meritò iumentis inſipientibus, quia ſimilis factus eſt illis, vt magnificè ſcribit verè regius antiſtes Ba-

ſilius magnus. homil. 9. lib. Examer. Et vt ait D. Auguſt. lib. de eccleſ. dogmat. cap. 20. duæ ſubſtantiæ quidē in homine ſunt, vna corporis cum ſuis ſenſibilibus, alia animæ cum ratione: ſed corpus nihil operatur ſine anima, ſine corpore autem anima rationeſua agit. Quare & Plato lib. 5. in Alcib. 2. ſiue de natura homin. exiſtimat nihil aliud eſſe hominem, quàm animam. Et alibi libro 37. in Axiocho. idem Plato ait, ἡμεῖς ἐσμὲν ψυχὴ ζῶον ἀθάνατον, ἐν θνητῷ κατειργμένον φρουρίῳ, id eſt, *nos ſumus, anima immortalis quæ incluſa eſt in mortali loco minuto.* Cui adſtipulatur Arnobius, lib. 2. contra gentes. *quid,* inquit, *aliud ſumus, quàm animæ corporibus incluſæ.* Atque etiam Hæbræorum præcipui partem immortalem hominis, nempe animam præcipuam, verum eſſe hominem arbitrātur, corpus verò quaſi hominis eſſe indumentum, vt ſcribit Euſebius Pamphil. lib. 2. de præpar. Euang. cap. 2. & Ariſtoteles, lib. 4. Politic. cap. 4. Sed clarius ſacræ litteræ in homine duplicia cōſiderant, id quod exterius apparet, quod carnalem dicunt & exteriorem hominem: & quod interius eſt, nempe animam quam vocant interiorem hominem. Ad imaginem Dei homo interior, nempe anima, creatus eſt, non homo exterior. Cùm Deus ſit ſpiritus, iſque omni

omni mole corporis careat, inquãtum Deus, vt notat diuus Ambrosius, tomo 1. li. de institutione virginis c. 2. & 3. quanquam aliter alij, sed alieni ab ecclesia catholica pro hæreticis iudicati, senserint: corpus scilicet ad imaginem Dei creatum, quæ est Anthropomorphitarum hæresis introducta ab Andeo quodam & genere & lingua Syrio, vt scribit Nicephorus Calistus libro 11. cap. 14. dixit porrò sacra scriptura cautè ad imaginem Dei & similitudinem Dei, factum hunc hominem, vt doceret non ex natura Dei illum esse, quia ad imaginem, hoc est ad similitudinem imaginis Dei: imago autem Dei vera est filius Dei, Deus ipse, vt ait Paulus, ad Colossenses cap. 3. versic. 16. Nos autem non imago Dei, sed ad imaginem & similitudinem Dei, facti & creati, non geniti. Anima namque à Deo facta, nec est substantia Dei vel procedit, sed ex nihilo facta, vt latè docet diuus Augustinus, libro primo de Origin. animæ ad Hieronym. cap. 28. & libró primo de Anima. cap. 4. & libro Soliloqui. animæ capite trigesimo & diuus Ambrosius, tomo secundo super psalm. 118. sermo. 10. *Homo*, inquit, *non est imago Dei, sed ad similitudinem factus: alia autem est imago Dei inuisibilis primogenitus vniuersæ creaturæ, per-*

quem

quem facta sunt omnia: ille non ad imaginem sed imago: tu non imago, sed ad imaginem, Habes ergo aliquid in tua substantia de imagine & similitudine Dei, quod sit diuinæ simile imagini. Audiamus & Athanasium qui ratione aliqua explicat facilius. Is enim ait, in refutat. contra hypocri. Meletij, & Pauli Samosaten. *Homo* (scilicet purus, de Christo namque non loquitur, qui & verus Deus & verus homo est) *in sua & vnica hypostasi & subiecto, ad similitudinem Dei factus est, non tamen est homo Deus: non enim quod alteri simile est, idem est cum ipso cuius similitudinem gerit: veluti simile est regnum cælorum sagenæ & sementi, nec tamen est quicquam eorũ regnum cælorum: sed similis Deo homo in aliquo.* Quod autem in aliquo factus sit similis illud ex insufflatione quam Deus fecit in faciem hominis ortum est, illud adhuc est participatio Spiritus sancti: non tamen insufflatio illa anima est, sed id quod animæ præstantiam dedit. Et aliud est efficiens, aliud effectus & quod patitur, vel in quo aliquid operatur. Docentque nos id verba cap. Genes. 2. ea: Et insufflauit in faciem Adã Deus, & factus est homo in animam viuentem. Nõ enim dixit, & facta est insufflatio anima viuens, sed factus est homo in animam viuentem. Et ne in tam seria re sine authore lo-

qui

qui videamur, erit sententiæ illius assertor eximius, diuus Cyrillus patriarcha Alexandri. lib. 4. Thesau. contra hæret. cap. 1. to. 2. Nō potuit, inquit, homo ad imaginem esse creatoris, nisi Spirituſancto participaret: si quis enim, vt ait Paulus ad Rom. cap. 8. vers. 9. Spiritum Christi non habet, hic ipsius Christi non est. Notādum itaque illam Spiritus sancti participationem expressiorē Dei docere imaginem, quam tamen deturpamus peccato. Quod latius & melius idem Cyrillus explicat lib. 13. Thesau. contra hæret. ca. 3 his verbis, formato ex terra homine sufflasse in faciem ipsius Deum, Moses ait, spiritum vitæ, & factum hominem esse in animam viuentem: spiritum autem ita per sufflationem homini datum, non dicimus animam esse hominis: esset enim immutabilis tanquam ex diuina progressus essentia, sed Spiritus sancti participationem, animæ hominis impositam credimus. Creaturarum enim per spiritum perfectio est: hunc ad imaginē Dei factum asserimus, quoniam participatione Spiritus sancti ad Deū formatus sit. Sed quē spiritum Moses per sufflationem datum homini asseruit, hunc rursus Deum per resurrectionem renouans in nobis insufflauit discipulis suis, dicens, accipite Spiritum sanctum: vt reformati ad pristinam imaginem,

creatori conformaremur per participationẽ Spiritus sancti. Hactenus Cyrillus Alexandrinus patriarcha. Mandarunt etiam literis Ethnicorum philosophi animum hominis quiddam esse diuinum, in quo rerum penè infinitarum essent cognitiones, & diuinationes, vt scribit Cicero, lib. 2. De finib. bonorum aut mal. tum Plato in Timæo. voluit homini cum Deo esse appellationis parilitatem consortiúmque naturæ, vt ob hanc participationem dij homines in sacra scriptura dicti sint participes eorum quæ Dei sunt, id est, agentes quæ Deus agere solet, cùm tamen vnus sit Deus natura. Eadem & ferè censuit Apollon. Thianeus, lib. 8. de eius vita cap. 3. vt scribit Philostratus: sic enim ait, quòd sit hominibus cum Deo quædam affinitas per quam solum in animalibus Deũ homo cognoscit, & de propria natura philophantur, & in quo diuinitatis est particeps, formáque, vt aiunt, Deo similis est: virtutésque à Deo colligit hominibus prouenire. Hac nos imagine etiam capaces sumus scientiæ, imò scientes: & quantò quis puram nitidámque hanc conseruat, tantò præstantius cognoscit, diiudicat, & altiora & secretiora penetrat, veluti quadã cum Deo omniscio, familiaritate consuescens, & ab illo hauriens: eò radiorum diuinitatis capacior;

quò

quò puritate Deo magis coniungitur. ſicuti in cæleſti illa hierarchia teſte D. Dionyſio Areopagita, libro de cæleſt. Hierarch. capite 7. proximiores ordines Dei contẽplatione, Deo proximiores, ſecretiora, à Deo veritatis rerũ ſpeculo & prototypo perfecto, hauriunt & cognoſcunt: quare & Deo viciniores, rurſum Seraphim dicuntur, id eſt, ſcientes, vel ardentes. Conſtat etiam antiquos, qui mundam & impollutam tranſegerunt vitam, non eguiſſe doctoribus vel literis, ſiue ſcientiarum ſcripturis, ſed litterarum loco gratia Spiritus ſancti vſos. Nam & Noacho & Abrahæ, Iobo, & Moſi, per ſemetipſum locutus Deus, non per literas, quia ſcilicet munda eorum corda repererat. Poſtquam autem populus Iudæorum, in vitiorum ima delapſus eſt, neceſſario iam inde litteræ datæ ac tabulæ, & ea, quæ per eas tradita eſt admonitio. Et hæc non tantum probis viris prioris ſacroſancti teſtamenti, ſed etiam noui, accidiſſe legimus. Siquidem nec apoſtolis ſcriptum aliquid tradidit Dominus noſter Ieſus Chriſtus, ſed litterarum loco Sancti ſpiritus gratiam, ſe illis daturum repromiſit. *Ille*, inquit, *Spiritus paracletus, quem mittet pater, ſuggeret vobis omnia* Ioann. capite decimo quarto, d. verſic. 16. Et rurſum, *ante reges & principes*

ducemini propter me in testimonium illis, & gentibus: cùm autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim estis vos qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis, vt scribitur apud D. Matth. cap. 10. b. versi. 18. 19. 20 & apud Lucam cap. 12. b. versi. 12. c. Act. c. 2. a. *Spiritus sanctus docebit vos, quid oporteat vos dicere.* Quomodo autem docuerit illos, habetur in historia Apostol. Act. c. 2. a. dum in die Pentecostes repleti sunt discipuli & Apostoli domini nostri Iesu Christi spiritu sancto, & cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. Quocirca & D. Paul. 2. ad Cor. epistol. cap. 13. a. versi. 3. *an experimentum quæritis eius*, ait, *qui in me loquitur Christus.* Et D. Lucas cap. 24. g. versi. 45 scribit Christum aperuisse discipulis sensum, vt intelligerent scripturas, hæcque longè antè facienda Deus pollicitus erat etiam. Is enim cùm parcere peccatis, & lapsum primi hominis reparare decreuisset, infirmitatem etiam imaginis stabilire decreuit, & obscuratũ intellectum purificare, sua absque meritis nostris gratia. Sic enim scribit Hieremias, cap. 31. versi. 33. *hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel, post dies illos dicit dominus, dabo legem*

meam

meam in visceribus eorum, & in corde eorũ scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erũt mihi in populũ. Et non docebit vltra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, cognosce dominum: omnes enim cognoscẽt me, à minimo eorum vsque ad maximum, ait dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum nõ memorabor amplius. Quod & D. Paul. impletum testatur, epist. 2. ad Corinth. cap. 3. a. versi. 3. *Vos epistola, estis Christi, ministrata à nobis & scripta, non atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Vidimus etiam Apostolos anteà piscatores, vel telonio, vel pellibus addictos, eo spiritu repletos & edoctos, mentéque purgatos, supereminentis doctinæ gratia facundiáue repletos: atque tantæ doctrinæ præstantia omnium dogmatum errores, Gẽtilium, Græcorum, Persarum, Chaldæorum, Iudorúmue detexisse & perdidisse, arcanorúmque incógnitorum adyta referasse: & toto orbe terrarum breui tempore, omnium philosophorum sectas superasse, & ad sanctissimam verámque philosophiam, calcatis erroribus impiis, cælesti veritatis lumine illustratos, adduxisse, ac simul & per vniuersa latissimi orbis loca, doctrinam atque philosophiam veram suam firmis raditibus plantasse. Non

alia ratione, quàm quod semina doctrinæ illius, ab illustrata mente & purgata, recepta fuerint, post missionem spiritus sancti, & reparationem imaginis per Christi passionem, veritate ipsa ab ea eximia potentia hausta, quæ verè per se, apud omnes homines rationis capaces, visa est eiusdem efficaciæ: veluti & quæ vera sunt apud omnes, non aliter quam vt sunt, se habere possunt. Quod non ante illud lumen spiritus sancti receptum contigerat apostolis nosse: quibus & Christus dixit, Diuus Ioan. Euangelist. cap. 16. B. vers. 12. & 13. *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo: cùm autem venerit spiritus ille veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Vis autem scire hunc spiritum ex Dei imagine esse, audi quid his subiungatur, in d. capite decimo sexto D. Ioan. *Non enim*, inquit, Christus Deus, *loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet loquetur, & quæ ventura sunt annunciabit vobis.* Ille me clarificabit, quia de meo accipiet & annunciabit vobis, omnia quæcunque habet pater, mea sunt. Propterea dixi vobis, quia de meo accipiet & annunciabit vobis. Et forsan hoc in loco non inutiliter diuus Bernardus citabitur, in Medit. suarum princip. *Homo*, inquit, *ad imaginem Dei creatus est & similitudinem*, hoc est ad intel-

intellectum & meditationem filij, per quem intelligimus & cognoscimus patrem, & accessum habemus ad eum. Mens siquidem nostra eo ipso imago eius est, quo eius capax est, particépsve esse potest. Nec tam simile est illi summæ sapientiæ, quàm mens rationalis, quæ per memoriam, intelligentiam & voluntatem, in illa trinitate ineffabili consistit. Ex quibus duo colliges, nostrā imaginem esse ad intellectum & cōtemplationem filij: secundò trinitatis sanctissimæ in nostra mente esse imaginem. Quid autem est quæso Dei contemplatio, & filij Dei, quàm rerum omnium cum eius cognitione, dilucida cognitio? ómnia enim pater cum filio nobis donauit, ad Roman. capite octauo. Et in mente diuina & in Deo ipso, omnes res veluti in idearum omnium prototypo & authore, relucent, vt in ipsissima veritate. Vnde qui Deum cognoscit, cognoscerève potest, qualis est nostra mens, statim in illo omnia perfectius quàm ex qualibet alia arte cognoscet: & per consequens, veré sapientiæ & scientiæ fundamentum est, Deum nosse. Et tunc non tantùm existentia, sed & non existentia, nempe præterita & futura assequetur: quia cognoscendo Deum qui perfectè res nouit antequàm sint, & illas etiam in eo vt

ſplendido & nitidiſſimo ſpeculo videbit. Quare aliquando Prophetæ vocabantur videntes, vt ſcribitur 1. Reg. cap. 9. b. ver. 9. quòd Deum ita videntes, ad conſulta reſponderent. Et olim vnuſquiſque, inquit textus, in Iſrael ſic loquebatur ſi cõſulerent Deum, *Venite & eamus ad videntem*: qui enim propheta dicitur hodie, dicebatur tunc videns, & prophetia viſio: vt, Eſaiæ. 1. *Viſio Eſaiæ prophetæ.* Et rurſum, cap. 8. d. Ieſa. *nunquid non populus à domino requiret viſionem.* Et iterum, Threnorum, cap. 2. c. verſ. *Prophetæ eius non nouerunt viſionem.* Et alibi, *quia locutus eſt dominus in viſione ſanctis ſuis*, vt Pſal. 88. d. Nec reticenda præſtantiſſimi viri ſentẽtia, qui expertus, locutus eſt, ferè omnino analphabetus, ſed omnium rerum & futurorum apprimè ſcius. Is fuit Beatus Antonius, ſummus vir & heremi cultor. Hic enim virtutem vllam non eſſe docuit futura prædicere, quòd è diuerſo in vitio non ſit poſitum futura non noſſe, vt ob hanc rem quis pœnam metuat: cæterùm vnum illud beatitudinis verè exiſtimabat: Ritè Deum alere legéſque eius & mandata inuiolata ſeruare: ſi cui autem amor futura cognoſcendi inceſſat, puram, inquit, modo habeat animam, & futuri perſpectio eum conſequetur, Deo veluti per ſpeculum aliquod, cognitio-

nem exhibente. Existimabátque vanũ, quod in præsciendo ponebatur studium, cùm tamen ille valde ea prædictione polleret, vt etiam multò ante prædixerit Arrianorum persequutionem vt hæc omnia de illo scribit Sozomenus, & postea Nicephorus Calistus lib. 8. Eccl. hist. cap. 40. Cassiodorus in hist. Tripart. lib. 1. cap. 11. Et meminit de eius prædictione D. Chrisostòmus. tomo 2. operum homil. 8. in Math. Itaque puritas hæc mẽtis ad Dei cognitionem ex terræ fæcibus subleũata, prophetas & secretorum & futurorum sciẽtes reddidit. Et Paulum plene docuit, qui non ab hominibus, neque per hominem, sed per reuelationem Iesu Christi se accepisse testatur, Epist. ad Gala. ca. 1. c. versi. 12. Notúsque Saul, Dauid ex pastoribus vates facti, cognoscitur Salomon, vnica infusione secreta omnium edoctus: agnoscuntur & reliqui vates ex pastoribus & agricolis facti. Illustris Dauid subito incognitorum interpres. Nónne & primus homo Adam ante peccatum rerum omnium cognitionem habebat? neque de eo quisquam dubitat: vel si illud nesciat, discat ex Genesi eius. Scribitur namque de eo Genes. cap. 1. vers. 28. hominem creatum vt præesset & dominaretur piscibus, & aliis rebus à Deo creatis. item rursus omnia ad Adamum

iſtius imperij confirmandi, & veluti obedientiæ præſtandæ vel firmandæ cauſa à Deo vel angelis ducta, vt videret quomodo vocaret ea. Nomen namque rei cuiuſque tale eſt, quale Adam impoſuit. Quæ duo, nempe gubernare imperaréve, & nomina ſingulis imponere, non niſi eximiam & perfectam notionem demonſtrant. Fuit autem conceſſa gubernatione & poteſtate neceſſarium, vt ſcientia gubernandi tribueretur. Nec enim aliter ſine ea præeſſe bene potuiſſet, ſi quæ ſingulis expedirent, non noſſet: non enim eadem regula omnia reguntur, ſed ſecundũ cuiuſque naturã, propria cuique applicantur & conuenientia. Denique nominũ ſubſtantialis ratio haberi non potuit, ſine cognitione ſubſtãtiæ, alias enim temerè & extra vim nominis quod rẽ indicat, indicta nomina fuiſſent. Quod quidem longè abeſt à priſca primáque nominis impoſitione, quæ ſtatim apud Hebræos naturam demonſtrat: apud Hebræos dico, quia hi vtuntur idiomate, quo vſus creditur Adam. Et ita probat Euſebius Pamph. lib. 11. de præpar. Euang. c. 4. Et hoc etiam nuncupandi more accommodato rebus, vſi ſunt poſteri eius linguæ. Exẽpla penè infinita, id nos docere poſſunt. Ipſe namque Adam, quia ex terra creatus, Adã dictus, quòd Adama, Hebræis ſignificet terram rubram. Et prima fœmina, eò quod ma-

ter ſit omnium viuentium, Cheua dicta eſt, id eſt vita, Geneſ. 1, & 2. Abel, qui occiſus, luctum ſignificat, Seth, quaſi poſitus in locũ Abel, quia Sathach, id ſignificat, dictus Enos, quaſi vir. dictus. Nohah, quaſi conſolans, quia ipſe conſolauit populum: id eſt in diluuio, per illum genus humanum ſeruatum. Quid? nónne Abraham, pater gentium: Iacob, ſupplantator: Beniamin, filius dextræ: Ioſue, ſaluator: Barionas, filius Iona: Cephas, petra vel Petrus, & alia huiuſmodi in ſacra pagina oſtendunt, hoc etiam obſeruatum fuiſſe nemo ambigit ab aliis in linguarum idiomatibus, qui Hebræos imitati, vel rationem hominis, rebus nomina ſecundũ idiomatum pro-prietates, proſcuiuſque rei natura impoſuerunt Plato Dialogo 23. in Cratyllum, id oſtendit etiam, ſtatimque ab initio ait, neceſſariũ fuiſſe eum, qui rebus nomina impoſuit, ſcientem fuiſſe quales res fuiſſent. Nam ſecundum qualitates earum, nomina impoſita multis exemplis demonſtrat, quæ quiſque videre apud illum poterit, & apud diuum Athanaſium alia, lib. de Definitio. Ex quibus conſtat Adamum notitiã rerum omnium habuiſſe cumulatiſſimè, mente iam recenter edita, atque munda, à Deo creata, capaci omnium earũ. Nec te moueat ſcriptum Gen. cap. 2. Deum vetuiſſe

Adamo, ne de arbore ligni ſcientiæ boni & mali comederet: quod plerique ignorantiæ tutandæ gratia contorquent, vt auertãt rerũ cognitionem. Siquidem prohibebat mali actionem, non mali cautionem: mali autem actio ſcientia non eſt, imo ignorantia: nam ſi quis noſſet malum quid ſit, non declinaret à bono: Turpe enim & odibile malum, & naturaliter à quolibet reiicitur ſi illud prænoſcat; ſicuti bonum pulchrum eſt, & cùm agnoſcitur, concupiſcibile eſt. Quinimo & ex prædicta prohibitione ne ederet ex ligno ſcientiæ boni & mali, tantum abeſt, vt fateamur ſublatam boni & mali cognitionem, quin potius vtriuſque tunc conceſſam. Nam cùm datum eſſet liberum arbitrium Adamo edendi, & mortis pœna fuiſſet impoſita ſi ederet, conſequenter datam dicimus notitiam mali (quia quod mors ſequeretur ſciret,) & boni, ſi obediſſet præcepto, & non manducaſſet. Neque aliter tam graui pœnæ mortis reus, niſi id ſciuiſſet, quia ignoranter facta, veniam vtcumque merentur. Sed dicet aliquis, cùr poſteà peccato commiſſo cognouit ſe nudũ, cùm anteà non ita nouiſſet: videtur namque acceſſio facta ſcientiæ, nec omnium notitiam habuiſſe Adamum anteà. Reſpondeo, illam cognitionem nuditatis eſſe potius ignorantiam, ortam à peccati

tem-

tempore: nam quod tunc cognouit se nudum, certè crassa ignorantia est, quod etiam anteà se nudum fuisse non recordaretur, si de corporis nuditate intelligamus. Sin autem de innocentiæ statu intelligamus, & eũ eo se nudum esse dicamus cognouisse, ignorantiam certè ex peccato acquisitam & casum, & sic imperfectionem imaginis & denigrationem fateamur expedit. Vt autẽ explicem supinam illam & rudem ignorantiam quæ ei post contumaciam obtigit, considero pœnam impositam præcepto prohibitionis, & sententiæ executionem: dixerat namque Dominus, in quacunque hora comederitis, morte moriemini. Moriemini, priuationem vitæ indicat, separationem animæ & corporis, quibus constat homo: vita autem animæ est Deus, quia insufflauit, & participes facti sumus Spiritus Dei, modo quo docuimus. vnde & Paulus, ad Col. 3. a. vers. 3. & 4. *Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo, cum autem Christus apparuerit vita vestra tum & vos apparebitis cum ipso in gloria.* Atque Deus vita dicitur, sic enim ipse de se testatur, *Ego sum via, veritas & vita*, vitaque Deus omnium, quod viuere omnes ab ipso accipiant, vita autem illa quæ eius omni vita superior, nullius indiga Nam & ipse vita dicitur & super omnem vitam,

vitæ author, excelſiórque vita, vt ritè philoſophatur diuus Dionyſius Areopagita lib. de diuinis nominib. Et D. Ioannes euangel. cap. 1. a. verſ. 4. *quod factum eſt in ipſo vita erat, & vita erat lux hominum.* Et rurſum, Ioan. 6. *Ego ſum panis vita.* Et iterũ, 1. Ioan. 5. *qui habet filium Dei, habet vitam, qui non habet filium Dei, etiam vitam non habet.* Sic Moſes, Deuter. 30. D. verſ. 20. *Diligas dominum Deum tuum, atque obedias voci eius & illi adhæreas: ipſe enim eſt vita tua.* Et alibi, Actuum 17. f. *in ipſo*, inquit Paul. *viuimus & mouemur.* Quod ante ipſum, vnus gentilium Aratus, in Phænomenor. princ. dixerat. Et omnia quæcunque ſunt, viuunt, eo Dei fulcimento, & præſidio eius, Pſal. 33 ſubſiſtunt. Cùm ſpiritus domini repleuerit orbem terrarum, & omnia in eſſentia contineat, ſicuti dum aufert Deus rebus ſpiritum ſuum, omnia in puluerem ſuum, & ad nihilum reuertuntur. Pſalm. 103. Eodem & ſpiritu verbi domini, omnis virtus: replet namque omnia, vt Pſal. 138. Sic enim hymnographus, quo ibo ab ſpiritu tuo? ſi aſcenderò in cælum, tu illic es: in infernum ades, Et Virgilius: Æneidos. libro ſexto 6. verſi. 724.

Prin-

Principio cælum ac terras, campósque liquentes,
Lucentémque globum Lunæ, Titaniáque astra
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
Inde hominum, pecudúmque genus, vitaque volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus:
Igneus est ollis vigor, & cælestis origo
Seminibus:

Quod & apud alios, qui aliquod numen venerati sunt, constat, vt Platoni & sequacibus, iisque potissimum, qui vitæ autorem norunt. Porrò non æqualiter vis diuina, nec pari modo omnibus inest, sed aliter rebus corporalibus non viuentibus, aliter plantis, aliter hominibus, aliter brutis: & alia præ aliis Dei maiore beneficio potiuntur, prout nobiliorem sortita sunt & capaciorem naturam, & vltra naturalem quandam & realem subsistentiam, egent ad illius naturæ perfectionem, Dei adhuc continuo auxilio. Sic anima, cùm immortalis substantiæ sit, tamen ad viuificandam & nutriendam illam substantiæ efficaciam, ad

actus ad quos à Deo creata eſt, eget Dei perpetua gratia, vt eius ope actus exequatur. Vt enim corpus quantumuis animatum ſit, ſine cibo non poteſt diu viuere corporali, eóque ſublato obnoxium eſt interitui, neque quicquam probi operari valet, macie medulis & corpore debilatum, & ſi non fungitur ſuis actionibus, pro mortuo habetur: Sic anima, quamquam ſua natura viuat, tamen niſi cibo ſpirituali, & veluti quadam Dei participatione vtatur, ſterilis & obnoxia interitui ratione actionis & beatitudinis fit, priuatione cibi ſui, & defectu luminis. Nec ex ſolo pane viuit homo, ſed ex omni verbo quod procedit ex ore Dei Deuteron. cap. 8. Mat. 4. Quæ antem procedunt ab eo adorando ore, ſunt præcepta eius, & quod voluntatis eius eſt Scribitúrque, Pſal. 68. g ver. *Quærite Deum, & viuet anima veſtra.* Et cognitio Dei dicitur vita æterna. *hæc eſt enim*, inquit Chriſtus Ioannis. c. 7. *Vita æterna, vt cognoſcant te Deum verũ, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Ita à Deo duas vitæ trahimus vitas vna quod ſimus, eſſentiámque propriam habeamus, ſic in eo & omnia quæ ſunt viuunt, quæque ſua proprietate ſubſiſtunt: alia hominis diuinior, qua is Deo fruitur, ab ea conſolatur, illuſtratur beatuſque tandem fit. prima vita eſſen-
tiæ

tiæ, quod ad animæ ſubſtantiam pertinet non interit, quamuis intereat homo, corrupto corpore, & ſolutione facta corporis & animæ, & corporis in quatuor elementa ex quibus cõponitur. Quod ad ſecundam pertinet vitam & Dei illuminationem & fruitionem, declinante anima à Deo per peccatum ratione priuationis, mori dicitur, id eſt, ſeparari à Deo. Quoniam qui elongant ſe à Deo, peribunt. Pſal. 72. Et anima quæ peccauerit, ipſa morietur, Ezech. cap. 18. vt pro prio libro latius docemus, vbi agimus de im mortalitate animæ. Ex quibus dicimus peccatum ad mortem, & peccatum non ad mortem cum D. Ioanne. 1. Epiſt. Ioan. 5. d. Siquidem cùm mundum & immundum, iuſtum & impium ſint ſibi contraria, & vita & mors, & nemo poſſit duobus dominis ſeruire, fieri non poteſt vt, cùm peccatum adeſt animæ, admiſſo Sathana impuriſſimo, Deus ſimul in nobis reperiatur. Nec poſſumus Deo viuere, niſi anteà peccato moriamur, vt ait D. Ambroſius, tomo 4. lib. de Ioſeph. c. 14. Et niſi quis deſſideat à diabolo, pacem non habebit cum Chriſto, vt ſcribit D. Aug. quæſt. 9. a. in nouum teſtam. Recedit enim ſpiritus Domini ab anima illum abnegante & ea contaminata, tumque occupatur à Sathanico ſpiritu, veluti cùm Saul, recedente
ſpiri-

ſpiritu domini bono, obſeſſus fuit à maligno in lib. 1. Reg. cap. 18. verſ. 10. Recedit autem Deus non potentia puniendi, eſſentia vel præſentia, quia eo modo is eſt ſemper vbique: ſed gratia, quia peccatum & iniquitates, diuiſionem conſtituunt inter illum & peccatores Eſaiæ cap. 59. g. verſi. Et Deus longè eſt ab impiis eo modo. Prouerb, ca. 15. Et quia interdum cum peccato mortali, Deo non reconciliati ab hac vita mortali decedunt aliqui, mors illa animæ, priuatióque fruitionis gloriæ Dei, animam perpetuò ſequitur. Nam vbicunque ceciderit lignum, ſiue ad auſtrum, ſiue ad aquilonem, ibi ardebit. Et quo in ſtatu reperietur anima à corpore diſcedens, in eo iudicabitur. Eſt enim tunc tempus poſt mortem, ſupplicij vel gloriæ: hic autem quandiu viuimus, poteſt eſſe facultas reſurgendi & reconciliationis cum Deo: quocirca mors illa in mortali illo peccato decedētium, dicitur etiam æterna, quæ mors ſecunda dicitur in Apocalypſi. Apo. 4. a. d. Nam prima mors dicitur diſſolutio corporis, & ſeparatio animæ, à qua tranſeunt quidam in vitam æternam, vt Ioan. euang. capite 5. *Qui credit in me tranſibit*, inquit Chriſtus, *à morte in vitam*: alij in mortem æternam, hicque perpetuò viſione & fruitione Dei priuati, cum Sathana torquendi adiudi

adiudicantur. Ergo vita priuatus Adam ob peccatum, priuatus Dei familiari visione, à quo seipsum abscondit, & consequenter & scientiam quam nactus erat à Deo, peccato obscurauit, veluti opposita nube tenebris aciei oculorum mentis, & imagini Dei, nempe intellectu, voluntate & memoria obnubilitatis. Vis adhuc de his dilucidam probationem? considera crassissimas ignorantiæ tenebras post peccatum illius, cùm latitare se putaret, tanquam si Deus omnia & vbique intueri nesciret: dein considera tempus & locum vbi se abscondi posse putabat: nempe in meridie, in quo radij luminis fulgentissimi, etiam oculis carneis & lippis posita clarè detegebant quælibet. Ab eo tempore imago Dei in Adamo, & in his qui postea ex primis parentibus propagati sunt remãsit obscurata & tenebris velata: illa tamẽ quæ ab eo indita est, remansit imago Dei in eo & posteris, siue fuerint ii Ethnici siue Iudæi, quibusdã tamẽ minus aliis magis obscurata. Relicta namque etiã post peccatum, & incredulis anima, & per cõsequens imago Dei, quæ in ea est mens, ratio, & eius facultates vel potẽtiæ & sciendi & intelligẽdi & Deum cognoscẽdi. Hãc imaginem Dei, pro arbitrio libero, nunc iuuante gratia expeditiore, anima vel excitat vel sordescere patitur,

titur, vel naturalem potentiam ſequendo, vel contemnendo. Nam vt ait D. Baſilius Magnus, lib. Examerон homil 11. *Cùm condebamur, hoc nobis inditum eſt, quod ad imaginem Dei facti ſumus: ex propoſito vero nobis acquiritur, vt ſimiles Deo reddamur. Illud vero ſecundum propoſitum potentialiter nobis ineſt, effectualiter autem nos ipſos impellimus. Et niſi præueniens nos, dixiſſet qui fecit nos dominus, faciamus, & ad ſimilitudinem noſtram, niſi ad hoc vt ad ſimilitudinem Dei efficeremur potẽtiam nobis largitus eſſet: ex noſtra vtique poteſtate ſimilitudinem Dei non fuiſſemus adepti. Habeo igitur ex creatione illud ad imaginem, fio autem ex propoſito, illud ad ſimilitudinem: gratia illa propter quam tibi corona ceſſit, partim tua eſt. Si enim totum tibi dediſſet opifex, quonam pacto tibi fuiſſet apertum regnum cælorum? Nũc autem hoc quidem datum, illud autem imperfectum relictum eſt, vt poſtquam teipſum conſumatum reddidiſti, dignus habeare qui mercedis retributionem accipias.* Hæc Baſilius. Laborandum igitur nobis eſt in colenda & excitanda imagine & potentia, poſtquam à perfectione prima deſciuit homo peccato, perpetuóque eius rei cauſa ratiocinandum. habemus agrum fœcundum à natura & à Deo primùm datũm animæ, mentẽ noſtram

omnium

omnium ſcientiarum capacẽ, hanc ab omnibus ruderibus purgare & ſpinis & aliisque ſemen ſuffocant debemus,& ei negotio curam omnem adhibere, ſi ſegetes velimus produci inde & metere. Nouit id Hippocrates, lib. ſeu fragm. de lege. dicens, Noſtra natura ſeu ingenium,tanquam ſeges & ager eſt, doctorum verò præcepta dogmatáve, ſemina ſunt: diſciplina autem & ſcientia pueri ætate comparata, eſt ſuo tempore ſemina in ſegetem agrûmque ſationi paratum iactata fuiſſe: locus autem quo diſcitur, nutrimentum eſt aëris quod ſegeti & ſatis accedit: laboris verò cupiditas, eſt opera tractatione & ſubactio agelli: tempus autem hæc omnia corroborat planéque nutrit. Eſt namque in anima aliquid duplex conſideratum, anima ipſa, & vis animæ: in anima viuere, in eius vi bene viuere. Vt etiã notauit Ariſtoteles, lib. 1. Magno. Moral. cap. 4. Sic anima etiam exiſtimatur veluti tabula raſa,& quædam papyrus, in qua licitum ſit deſcribere bona vel mala, cùm ad vtrumque ſemen veluti ager, vim quandam producendi exerat. Atque, vt ſcribit Maximus Tyrius, ſermo *anima habet rerum omnium expeditiſsimum atque ocyſsimum motum*, vt pote quæ ſit conglutinata ex mortali immortali natura, & ob eam partem

quam à mortalitate desumpsit, sub brutali natura cẽsenda sit: nutrit enim, auget, mouet, sentit: ob immortalitatem verò, ad diuinitatem accedit; quæ scilicet cogitat ratiocinatur, ediscit atque efficitur sciens. Quatenus autem natura ipsa mortalis cum immortalitate cõcurrit, id omne dicitur prudẽtia, medium videlicet quidam existens inter scientiam & sensum. Estque sensus animæ functio, quatenus irrationalis. sicuti mens, animæ functio, sed quatenus est diuina: harum media est prudentia, & ipsa eiusdem animæ functio, sed quatenus est humana: sensus enim experientiam colligit, rationem prudentia, mens verò stabilitatem. Id igitur quod ex his omnibus harmonicè compositum est scientiam voco. Sunt aliqui, qui sensualem, irrationalem, corporalémve partem tantùm excolunt, & corporea tractant. hi animales homines, qui non percipiunt quæ sunt spiritus, præsentibus tantùm & apparentibus contenti, & curis seculi impliciti, spinis omnino referti, & passionibus animæ dediti: vnde anima quia sana non est, sed his affecta & morbida, neque liberè circa rerum contemplationem vacare potest. *Cùm sanitas animæ sit imperturbatio mentis*, vt ait Thalassius monachus, Hecatontade 2. de charit. vnde vt idem ait, *si velis imperare*

animæ,

anima, & scire, circuncide ante omnia affectionum causas. Ideo ex antiquis etiam, qui cognitionem excellentem nacti sunt, omnibus temporalibus & caducis renuntiarunt, philosophiæ vacantes, palliolo tantùm contenti, & repurgabant mentes, earum rerum contemptu, & ab earum solicitudine. Biasq; tantùm sua secum portare professus, alius dolio inclusus Alexandrum contempsit, alius diuitias in mare iactauit. Alij omnino à vulgari & prophana turba procul se separarunt, quorum exempla & nomina tam nota sunt vt superfluum ducam cognita passim referre: Sed & plures vsi sunt proprij corporis castigatione, disponentes organa, quibus anima liberius absoluta à mole corporis omentoq; terrestri imperaret, & fungi suis viribus posset, abstinentes à corporis satietate voluptateque terrestri, leui cursu & quatenus naturalis necessitas patitur, hæc humi repentia pertranseuntes, & alia contemnentes, vt altius conscenderent, ad creatorem mentem traducentes. Ob id abstinuerunt alij animalibus, vt Pythagorici: pleriq; à vino, & ab aliis ciborum generibus: alij à venere: alij ab omni specie corporea voluptatis, purgantes vt ipsi dicebant his modis animas, vt apud Iāblicū, de myster. Ægypt. & Porphyriū, li. de abstinētia anim. & Proclum

de Anima & dæmone, ſcriptum eſt. *Noſtri Chriſtiani, patreſque præſtantiſſimi, lauacro regenerationis gratiam à Deo imagini Dei coniungentes, pœnitentia, ieiuniis, lachrymis, & orationibus animæ ſordes eluentes, intelligentiam, ſapiētiam & doctrinam à Deo deprecātur & obtinent.* Et quibuſdā modis ex his antiqui populi Iſraelitici, vt Salomon, Eliſeus, Hieremias, ſeptuaginta ſeniores, Moſi auxilio dati. Iis ſimiles de quibus iam dixi apoſtoli, ſanctíque patres. Fuit & Hor nomine, Ægyptius abbas, qui litterarum omnino rudis, cùm illi oblatus legendus libellus fuiſſet, oratione fuſa legere cœpit, vt ait Marullus, lib. 2. cap. 2. Quod & de ſeruo quodam triduo orante, Fulgoſius tradit. lib. 1. cap. 6. Sic Baſilius epiſcopus, Ephreno Siriæ ſolitario, Græci ſermonis vſum impetrauit, oratiône, à Deo, Marul. lib. 2. cap. 2. Sunt his alij ſimiles, de quibus nec mirandum eſt ſi à Deo illud impetrauerint, quod antiqui Ethnici, Deo permittente, ab aliis indignis Dei titulo, impiis ſpiritibus ſe obtinuiſſe iactarunt, ſicut Socrates à ſuo bono dæmone, Heſiodus à Muſis, idem Thynicus qui iiſdem afflatus hymnum abſolutiſſimum compoſuit, vt Euages paſtor diuino numine repente comicus factus dicitur. Omitto reliquos θεο-

διδακτοὺς dictos, vt eum qui ſe à nympha Ægeria, nempe numen, alium qui à Ioue leges hauſiſſe dicebant. Paulo inferius enim de his alia ſubiungemus, Deo fauente.

Rationes adferuntur cur non omnibus cognoſcendi eadẽ facultas, cur diuerſi non ſimilia ſciant.

CAP. VI.

SEd & ex ſuperioribus reliquum ſuccedit ordine latius enucleandum, cur lumen illud cognitionis naturalis, illúdque ſupernaturale, non communicatur æquè omnibus. Cuius, ex iam exanimatis vera datur ratio, quòd non omnes homines modo pari diſponunt animas, quamuis illæ eiuſdem potentiæ & imaginis ſint, & quod alij corporalis magis quàm ſpiritualis pa-ris ſint ſoliciti, ideo non omnes ſimiliter & docti & ſcientes: ſicuti agri eiuſdem naturæ & continẽtis ſoli, diuerſa cura exculti tamen, vberiores fructus vel minores & diuerſos natura & quantitate, proferunt. Sunt tum cauſæ plures, quibus impediuntur animæ, omnia & æqualia ſcire. Et imprimis illud indubiè tenendum eſt, omnia homines ſcire ſimul non poſſe, ob rerum multitudi-

nem & varietatem,& propter memoriæ humanæ imbecillitatem immunita vi eius peccato originali. ſecundò nec plenè & perfectè de ſingulis,vt res ſeſe habẽt, potiſſimũ cùm de eſſentia quæritur, ſciri poſſe, quãuis de omnibus ſcientiam haberi aliquam ſeorſum & ſeparatim his examinatis. Dicimus tertiò nec pari modo omnes intelligere, cùm & cuilibet animæ vltra potentiam ſciẽdi generalem,quędam inſit à Deo particularis beneficij elargitio: & aliæ aliis ſint excellentiores in naturalibus & donis, ad intelligendum & memorandum habiliores, acutiores ingenio, & perſpicatiores intellectu. Quod & in Angelis qui ſpiritus ſunt inueniri conſtat. Et notatur in ſententiis Patrum. Magiſt.ſentent.lib.2.diſt.32.litera 1. Quartò corporum diuerſitas, & diſpoſitio differens, diuerſam ſciẽdi conſtituit cauſam & prõptitudinem. Melancholici namque ingenioſi ſunt: *Et magni*, inquit Cicero 1. Tuſculan. quæſtio. *refert, quali in corpore animi locati ſint.* Multa enim in corpore exiſtunt, quæ acuunt mentem,multa quæ obtundunt. Idq; pro organorũ & temperaturæ, & craſis corporeæ tenore,quibus anima veluti inſtrumẽtis vtitur,vel iuuatur: non minus ac optimus faber inſtrumentis optimis melius vtitur, malè autem diſpoſitis & non accommodis

non

non optimè vt vult artem exprimit. Et ſiquis cupiat de membris aptis ad mentis functionem plura videre, legat Ariſtot. In phyſiono. & Galenum, libello num anima ſequatur têperamentum corporis: mihi enim non animo inſidet quæ tradunt tranſcribere, & ſufficit admonuiſſe, corpus vt inſtrumentum reſpondere debere animæ, potiſſimum in partibus cerebri, in quibus functiones rationales ſedem habere dicũtur, quæ liberæ & abſque offendiculo eſſe in miniſterio debent, & quibus malè affectis præcluditur functionis vis, & benè diſpoſitis, maximus patet ad intellectum aditus. Quo fit vt pueri, in quibus dominatur pars corporalis, quæ quodammodo obruit aciem animæ, veluti natura tunc laborante in formando corpore, non ſint ita ſapientes & ad iudicandum certi, quamuis vaſa bene diſpoſita ſint, idque ob abundantiam alimenti quod natura attrahit ad corpus vegetandum, ex quo & mentis veluti opilatio & impedimentum, membris nondum ad functionem rationis, vt oportet conſolidatis, & defæcatis. Videmus & ruſticantes, & callibus laboribúſve obduratos, ſanguinis craſſi & cutis bouinæ indociles ferè: ſanguine autem ſubtili, & ſpiritibus agilibus plenos, dociles, interdum

& morbis diuexatos doloribúſque plangendis occupatos, & corruptis vel non ſanis animæ inſtrumentis, parum ad diſcendum attentos, imo & memoriam priorum quæ nouerant amittere. Vt refert Valerius Maximus lib. 1. cap. 8. quendam Athenis virum eruditiſſimum, cùm ictu lapidis vulnus capite excepiſſet, literarũ oblitum, quibus anteà tantopere ſtudioſè inſeruierat. Vt Meſſalam Coruinum proprij nominis oblitum poſt ægritudinem teſtatur Solinus Polyhiſt. lib. 7. P. Crinitus, lib. 1. cap. 10. & Plinius, lib. 7. cap. 24 & aliis idem accidit & ob ſenectutem quæ indiſpoſita craſis eſt, & Georgius Trapezuntius omnium litterarum Greæcarum & Latinarum oblitus, ſicut & Franc. Barbarus, vt author Volatera. lib. 2. Anthropo. Quod & contigiſſe ætate Ciceronis Orbilio Popilio Beneuentano narrat Suetonius, lib. de illuſtr. grammat. ſingulorum namque animantium functiones, proprias ſequuntur potentias: inſtrumenta ante ipſas functiones ac bona: & in ſumma ſingulorum animalium bonum, in natiuis operibus conſiſtit: opera autem in neceſſario vſu, vſus in facilitate potentiæ exercendæ, potentia in aptitudine inſtrumentorum, inſtrumenta in varietate naturæ, vt ſcribit Maximus Tyrius. ſerm.

Serm. 32. Quintò diuersitatem efficit intelligendi victus ratio: nam quanquam organa sint benè natura disposita, tamen exteriora quædam accidentia ea obtenebrāt. Siquidem, vt ait Claudianus:

Luxuries prædulce malum, quæ dedita semper
Corporis arbitriis hebetat caligine sensus.

Atque Veneris assiduus vsus interiores spiritus exhaurit, & cerebrum debilitat, redduntúrque omnes ferè post coitum animo tristiores, vt etiam notat Aristoteles, libro Problem. sectio. 30. quæst. 1. Exeunt quippe cum semine aliæ facultates, & ita corpus debilitatur venere, vt idem Aristoteles scribit, lib. 1. de gener. animal. cap. 18. & Galenus, tomo 3. operum lib. 3. commentar. in lib. 3. Hippocrat. de morb. vulgaribus circa finem. Venerem cerebrum lædere, & vires elidere. Cuius rationē reddit Aristotel. 5. de Generat. Animal. cap. 3. *Nemo*, inquit, *antequam coire incipiat caluescit, sed à Venereo coitu id potius euenit.* Cùm enim cerebrum frigidissimum omnium coporis partium sit, tùm rei venereæ vsus magis refrigerat, cùm is caloris sinceri naturalisque secretio sit: itaque cerebrū sentit meritò prius. Quæ etenim imbecilla vitiosáq; sunt causa parua, exiguóque mo-

mento immutantur. Et Plato etiam putauit ſemen eſſe vertebralis medullæ defluuium, vt notat Plutarch. De placi. philoſo. lib. 5. cap. 43. Sed & illam Venerem menti nocere idem Plato apertè ſcribit, lib. 32. qui Timæus inſcribitur, his verbis: *Qui fluido ſtupidóque circa medullam abūdat ſemine, vtque arbor pluribus quàm conueniat fructibus grauida, nimia vbertate luxuriat, is profectò multis paſſim doloribus, multis item voluptatibus in libidinibus ipſis, earúmque fœtibus fructibúſque affectus, per omnem fermè vitam, ob ingentes voluptates doloréſque inſanit, ac furit: cúmque huius animus propter corpus æger ſit atque inſipiēs vulgò tamen non æger, ſed pro voluntate ſua vt liber affectus falſo putatur, veritas autem ſic habet.* Et Venereorum intemperātia mxima ex parte propter generis vnius habitum, per oſſium raritatem in corpore lubricum madidúmque, animi infirmitas eſt. Quocirca & Euripid. in Troadib. act. 4 verſi 110.

τὰ μῶρα γὰρ πάντ' ἐστιν ἀφροδίτη βροτοῖς,
καὶ τοὔνομα ὀρθῶς ἀφροσύνης ἄρχει θεᾶς, id eſt,

Venus recte eſt, id omne quod eſt ſtultum,
Et rite nomen illi inſipientiæ inditum eſt.

Atque idem Euripides alibi in Hecuba, venerem amentiæ præfectam eſſe dicit, vt eius

etiam

etiam teſtimonium citat hoc Ariſtoteles, lib. 2. Rhetor. ad Theod. cap. 23. Aliique hoc probant, quorum ſentẽtias omittimus. Sufficiunt nobis exempla, quibus docemur viros inſigniores, hac venere etiam ſcientiam, & notionem ſui & rerum aliarum, oblitos fuiſſe. Nec quiſquam doctior Salomone. Is tamen à venere, veluti mente circunciſus, in idoli meretricis ſuæ culturam fœditer lapſus eſt. Et qui Deo vero & viuenti templum prius conſtruxerat, aſſiduitate mulierem irretitus, veneri & idolis poſtea ædificauit. 3. Regum. cap. 11. a. 6. Vates Dauid pater eius, electus à domino, venere Bethſabeæ faſcinatus, homicidium vnà cum adulterio admiſit. 2. Regum. cap. 11. & c. 12. Num aliquis fortior Samſone? Is cauſam ſuæ fortitudinis quam ante tacuerat ex capillorum fato pendentem, non ſecus ac regnum Niſi ex capillo purpureo apud Ethnicos, Ouid. lib. 8. Metamorph. tandem veneris veneno infectus, detexit & amiſit. Iudicum cap. 11. b. c. d. e. Veluti & hæc eadem Nino imperandi peritiam, ſceptrúmve è manibus excuſſit, colúmque & fuſum & penſa ſubſtituit, vt habetur apud Iuſtinum libro primo hiſtoriæ & alios. Hæc etiam Herculi, pro claua, quam nec famoſi latrones, nec leo ferox, non hydra mul-

multicolis, non triceps cerberus, nec alia monſtra eripere potuerant, penſum & fuſum digitis aptauit, cùm cõſuetudinem Ioles ſequeretur. vt ſcribit Ouid. Metamor. lib. 9. Et alij plures huiuſmodi, quos lubens prætereo. Et proſtant exempla quotidiana amaſiorum, qui ſatiati hoc dulci, vt aiunt veneno, veluti animalia irrationalia muta, quæ ſecundum Plinium & Ariſtotel. coitus tempore maximè ſæuiunt, miro modo mente vacui videntur & ferè phanatici, propriũ commodum contemnentes, prodigè omnia profundentes, à curis neceſſariis, honeſtíſve actionibus vacui, vaniſſimi, nebulones, veríque porci Penelopes, nihil vltrà quàm veluti porci lutum fœtidum meretricum tractantes. Tales obuiam paſſim, iuuenes verè quidem, tempore quo rebus indagandis atque litteris euoluendis vacare deberent, die noctúve muſicis inſtrumentis, & mollitis cum veneno illo ſermonibus, omne tempus abterentes: & quod peius, idolo venereo ſemper intenti ſiue bibant, ſiue manducent, ſiue cubent, mentem funeſtantes, vt nihil aliud cogitent, non ſua nec ſeipſos, phanaticoq; quodam morbo cathenis ignorantiæ & turpitudinis arctè conſtricti. Et vt ſemel dictum ſit cum Oſea, cap. 4. verſ. 5. fornicatio, vinum, & ebrietas auferunt

runt cor. Nec quicquam, vt ait Seneca, in princ. 1. lib. declamat. tam mortiferum ingeniis, quàm luxuria. Quia perfectio intellectualis in homine, consistit in quadam ab stractatione à sensibilibus phantasmatibus: & quò magis mens hominis fuerit libera ab his, eò citius intelligibilia assequetur, & omnia sensibilia in ordinem deducet. Idque docet D. Thomas. in 2. sec. quæst. 15. ar. 3. Et oportet intellectum qui optimè intelligit, videlicet rationem animæ, immixtum neque alligatum alicui rei esse, cùm natura sua immixtum esse oporteat intellectum, vt scribit Aristotel. lib. 3. de anima c. 4. Quæ & dicta volo de voluptatibus reliquis corporeis & brutis, quæ & vim intelligēdi suffocant vel comprimunt, vt latè docet Lactantius, lib. de diuinat. institut. 6. siue lib. de vero cultu cap. 20. & 21. & sequentibus. Adstipulatúrque diuus Cyrillus patriarcha Alexandrinus lib. 4. contra Iulian. Aposta. *Voluptates & variæ affectiones*, inquit, *admissæ, cor & dignas cogitationes ab omnium mentibus auferunt*: blandissimæ namque dominæ sunt, vt ait Cicero, 2. Officio. voluptates, quæ maiorem partem animæ à virtute detorquent. Siquidem quæ sensualia sunt & dulcia sunt, eáque anima tunc sequitur impedítque consilium voluptas, vt idem

Cicer

Cicero ait in Catone maiore. rationi inimica, ac mentis, vt ita dicam, perstringit oculos. Ideóque, vt alibi ait, 2. de Finibus submouenda, vt recta sequamur. Et Philo Iudæus, tomo priore oper. lib. quod Deus sit immutab. censet, in rebus non esse duo tã contraria, quàm sunt voluptas & scientia, illámque intellectum corrumpere docet alibi: lib. de mundi opific. *Omnino enim*, inquit, *scire oportet, quod voluptas tanquam lasciua meretricula amatorem appetit, quærens stupri consiliatores, per quos illum, seu hamo capiat.* Sunt autem huius cupidinis sequestri sensus, quos postquam inescarit, facilè mentem subiugat, quæ res externas intró admittat, illis internunciis & ostentãtibus singulorum formas, & ei suum affectum imprimentibus, vtque cera similes recipit per sensus imaginationes, quibus comprehendit corpora, quod per seipsam non valet. Ea itaque ratione, & homines vim rationis amittunt, & contemplandi facultatem, veluti tyranno cuidam mancipati, & brutis similes facti. Nihil enim interest, vt dicebat Socrates, Xenophon lib. 4. de dictis Socrat. inter hominẽ incontinentem atque voluptate notatum, & pecudes. Sunt namque hæ voluptates sensibus quibuscunque communes, & animalibus brutis. Vnde nec

nec homines nihilo ab his, iisdem vtentes, contemnentésque veras animi ex doctrina voluptates, differre videntur, vt docet Gellius, lib. 19. Noct. Attic. cap. 2. & Macrobius, lib. 2. Saturnal. c. Quin & animales illæ voluptates furiosæ animas nostras perturbant, & impedimẽta innumerabilia præbent, vt ait Plato, lib. 10. siue in Philębo, vel de summo bono. Quapropter studiosi eas maximè deuitare satagent summa cura & diligentia, cum obuia & glabra ad libidinem sit via, & facilè delabatur per voluptatem, in flagitium prona mortalitas, vt scribit Diodorus Siculus, in lib. 12. Bibliothecæ, *Nec fieri potest*, vt scribit Cicero, oratione pro M. Cælio, *Vt animus libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, copia, inopia quoque nonnunquam impeditus, literis operam dare possit. Sic omittendæ sunt, sciendi cupidis omnes voluptates, relinquenda studia delectationis, ludus, iocus, conuiuium, sermo etiam pene omnium familiarium deserendus.* Refferunt historiæ authores, Cannas Hannibali Capuam fuisse. Siquidem inuictum Alpibus & indomitum armis, Campaniæ solæ, quis crederet? & tepentes fontibus Baiæ subegerunt. Virtus namque militaris scientiáque atque hostium præcautio, & mentis acies, voluptati-

ptatibus gustatis elanguit, vt narrat Liuius decade 3. lib. 3. L. Florus, lib. 2. Epitom. cap. 6. Plutarch. in vitam Annibalis. Appianus, in lib. de bello Lybico. Plinius iunior, Eutropius, Orosius, & Sylius Italicus, Polybius, & alij qui scripserunt de bello secundo Punico. Ea ratione antiqui, vt voluptatem mentis esse perturbationē docerent Tantalum in exemplum proposuerunt. Is enim cùm eius esset amātissimus, atque Iouis pollicitatione confidens, qua quicquid petiisset, consequutus esset, petiit, vt Deorum more in voluptate omni viueret, quod quidem obtinuit, & Iupiter satisfecit ei quā promiserat pollicitationi, qui promiserat. At vt nihilo appositorum frueretur, viuerétque semper perturbatus, petram super eius caput casum imminentem suspendit, ob quam nihil potuit gustare ex præsentibus, vt narrat Atheneus lib. 7. Dipnosoph. cap. 3. quanquam sciam illam fabulam ad auaros ab Horatio referri, nec quicquam prohibet tamen, & ad voluptatis perturbationes & obliuionem eius, quod fieri oportet, pertrahi posse. Fuit & alius nempe Claudius Cæsar, qui, vt refert Suetonius, in eius vita cap. 35. cum voluptatibus & ventri vsque ad perniciem crapulæ deditus esset, in tantam mentis stupiditatem, obliuionem-

némque profundã peruenit, vt occisa Messalina, paulò postquam triclinio decubuit, cur domina non veniret requisierit, & multos ex his quos capite damnauerat, postero die statim & in consilium & ad aleæ lusum admoueri iusserit. Nocent etiam, & functiones animæ impediunt crapula, ebrietas, & huiusmodi voluptatis ministri: de quibus dicetur forsan alias. Erit etiã sexto ordine causa alia, cur non omnes pariter sciãt, nẽpe incuria & negligẽtia discere volentiũ. Nosse nãque expedit, ꝙ sicut in agro quędã spõtè etiã non sata, & sineexterna agricolæ ope & auxilio innascuntur & quædam nisi serãtur, excolãtur, sita in hominis sciẽdi potentia: quædam per se innascuntur, quædam aliunde semina expectant & cultum: animalia quoque omnia quasdam proprias facultates ex seipsis non aliunde habent, & norunt, vt docuimus, fugiunt, nidificant, prædantur, cibos conuenientes eligunt: quædam aliunde addiscunt, vt quod voces humanas discant aues, quod dominis obediãt, vt equi frenis dirigantur, domentur, pugnẽt & similia: sic homo vt ait Maximus Tyrius, sermone 28. scit aut inueniẽdo, aut discendo. Et Plato, lib. qui Alcibiad. siue de natura hominis, duobus modis cognoscimus, vel inuentione, vel ab alio discentes. Ani-

mi inuentio indigena, in ipſo exiſtens, eiúſque ex ſemine orta, vel potius in animo inſita eſt, eáque nihil aliud quàm verarum opinionum excitatio, cùm animus vnum venatur ex altero, & ex quibuſdam perceptis vel coniectatis, altius ratiocinatur & negotiatur, ſuſcitátque cogitatione rationes, & ex illa quippiam aliud elicit, veluti ex attritu lapidis & chalybis, ignis excutitur & apparet, qui anteà potentia in lapide latitabat primum potentiam in actum impellés, poſtea incrementum paulatim adiiciétes, productis ſemper addendo: non ſecus ac videmus terram ſem na paulatim educere, atque per latentia additaméta augere, potentia etiam animę ad diuinum opus efficax eſt non per ſe, ſed ſolùm illuſtratione diuina deſuper influéte, per quã & actionis diuinæ videmur eſſe participes, vt ait Iãblicus, lib. de myſter. Ægyptior. Quando docet cur non omnes animæ opera diuina faciant, nõ miraculorum opera, virtutes non profitentur, ſed tantum illæ quæ id dono à Deo acceperunt. Quia anima interdum agat vt cauſa inſtrumentalis, interdum vt principalis, interdum vt cõcauſa cum ſpiritu Dei: velut numine afflati antiquitus, extra Dei veri cognitioné oracula reddentes, velut inſtrumenta tantùm, & vim ignorãtes eorum quæ dicebant, cùm tamé intelligerent quæ

proferrent Dei prophetæ. Atque principalis causa rationis, anima. & ea proxima con causa in his, quæ voluntariè cum Dei gratia agit. Notandúmque idcirco scientiam non esse à natura, sed natura nos ad eam esse aptos: nam si ex natura esset, omnes pariter & omnibus sæculis sciuissent, neque etiam scientia erit reminiscentia: quia si talis esset vnum & certum sciretur, neque essent tot variæ rei vnius sententiæ, vt notat Arnob. lib. 2. aduersus gentes in quo errauit & Plato, qui ita putabat scientiā esse reminiscentiam & recordationem vitæ superioris: neque inquit fieri vllo modo posse, vt pueris tot rerum atque tantarum insitas & quasi consignatas notiones, quas ἐννοίας vocant, haberemus, nisi animus antequā corpus intrasset, rerum cognitione viguisset. Neque omia plane videre animum cum repente in tam perturbatum domicilium, tamque insuetum migrauit: sed tum demum cùm se collegit, atque recreauit, cognoscere ea reminiscendo. Id autem Plato asseruit, in Memnone. & scribit Cicero 1. Tust. quæst. qui tamen reprobat, aitque, diuersam sciēdi facultatem ex potentia animæ & cultura oriri, non ex illa animarum præcedenti scientia, in qua & lapsus cum sua metempsycosi Pythagoras, quam meritò irridet, Lucia-

nus. In gallo vel ſomno. Dehinc ordo incrementa & colligatio plurium inuentionũ, obſeruatione per tempora multorum, aliam ſcientiæ formam, veluti experientia & vſu approbatam, artes & diſciplinas tradiderũt per inuentionem & experientiam, non tamen communem. Quò fit vt homo doctore egeat & præceptore, labore, & diligentia: tum quia animum ad ea inuenienda capacem non habeat, tum etiam quòd inordinatè à ſe cognita, ritè non poſſit ſine duce efferre vel explicare. Et ita D. Ambroſius, tomo 2. lib. 5. de fide ad Gratia capi. 8. omnem ſcientiam aut ex natura, aut ex diſciplina eſſe ait: vt ex natura ſuppetit equo currere, piſci natare. Hoc enim, inquit, faciunt antequam diſcant. Ex diſciplina rurſus ſuppetit homini nare, nam niſi didicerit ſcire non poteſt Quod velim intelligatur de modo ſciendi qui humanis viribus & potentia naturali accedit, quique non ſine labore & minutis quibuſdam acceſſionibus, ex paruis in maiora conſcendit: Non autem intelligẽda puto de ſcientia, quæ à Dei virtute infunditur, quam ſine labore aliquo mentibus humanis concedi à Deo ſimul & ſemel nouimus. Sunt enim ſine conatu dona & gratia Dei, hæcque vbi ſe infuderit, regere conſueuit, vt non egeat ingenio humano

mano, ſed ſuperet recipientis ingenium. Et ſpiritus quidem Dei eſt in hominibus, ſed inſpiratio omnipotentis dat intelligentiam vt dixit Ehu filius Barrachel, Bzxites Iob. cap. 32. b. verſ. 6. Nec conatus eſt Matthæus, non Marcus, non Ioannes ſcribere euangelium: ſed diuino ſpiritu vbertatem dictorum rerúmque omnium miniſtrante, ſine vllo molimine cæpta compleuerunt. Non ita cæteri, qui ſine Deo ſcribere euangeliũ aggreſſi ſunt, vt & dixit D. Ambroſius, tomo 4. in iudicio 1. lib. in euange. Lucæ. Eadem de Salomone, Adamo, reliquiſque prophetis & viris ſanctis, ad quorum puritatem mentis, cùm nec accedimus, tenebris peccatorum & rerum inferiorum & terreſtrium impediti, egemus doctoribus, maiori beneficio diuino doctrina inſignitis, doctiorum inuentionibus & ſcriptis, quibus veluti remigibus nauis, mens videlicet noſtra, portum ſcientiæ appellat, hoc quippe intereſt inter ſcientiã infuſam & acquiſititiã: quòd infuſa, inſtar artis impreſſoriæ, ſimul prælo paginas ſententiis & clauſulis implet & infigit: acquiſititia autẽ imitatur ſcribentiũ ordinem, quo vna, poſtea altera, tertiáve littera depingitur, poſteà ſyllabas iungit, dictiones & lineas minutatim perficit: habet tamen quælibet mens rationalis vim exe-

rendi illas particulas intelligentiæ & ſcientiæ, quas colligit & coniungit in principio & ætate iuuenili difficulter, vel dignoſcere incipit ad ſimilitudinem abecedarij diſcipuli: poſteà autem aſſuetus rationis notis, illarúmque coniunctionibus, veluti ſyllabarius, promptius ad verba articulatè coniungenda, & ad texendas rationes aſcendit, & ſemina rationis tandem ritè diſtinguit & componit: non ſecus ac qui rectè loquitur de omnibus, per eaſdem litteras ratiocinatur, & ſic hic dexterè de omni re propoſita diſputat cum ratione, flectique animi inſtructa & parata rationum elementa, pro negotiorum varietate ſubtiliter rationis implicitis neruis & viribus: qui enim loquitur ex textura litteraturæ alphabeti, & ex ſonis quinque vocalium, tot libros variarum conceptionum implere poteſt. Atque Dei in homine maximum conceſſum beneficium tam mirabile admirari non deſino, quo certis quibuſdam veluti punctis, tantam rerũ varietatẽ cognoſcere poſſumus. Quod nec impoſſibile dici debet, poſt quã placuit Deo, & illud impoſſibile nõ eſſe cõprobet experientia, vt viginti duabus tantùm literis, imo quinque tantum ſonis a, e, i, o, u, conceptuum omnium humanorũ, & rerum omnium diuinarum & humanarũ cogni-

cognitio exprimi possit,& ex adytis cordis secretiorum cogitationum haberi certa declaratio possit. Nec iudicare audeo in quo magis Deum admirari & collaudare debeamus, ac cuius maiores ei habeamus gratias, an eius quòd rationis participes nos fecerit vel quod sermone hoc mirabili,& breui sonorum compendio, rationem explicare,eáque proximos iuuare,& suam gloriã & omnipotentiam decãtare permiserit:vtriusque certè contemplatio Dei ineffabile beneficiũ nobis insinuat & Deum perpetuò venerandum vt architectum vniuersi docet incomprehensibilem , qui facit mirabilia magna solus,cui laus & honor, gloriáque per æterna secula.

De viris illustribus , qui de omnibus disputandi artem professi sunt.

CAP. VII.

GEnera igitur quædã veluti locos communes,& elementa literarum & vocis in animis hominum insita, cognita esse oportet iis,qui ratiocinari volunt & disputare optime:egét autem præceptore vel longo studio,vt possint in his operari emendatè : vt puer nutricis consuetudine, & tempore, & industria voces quas inarticulatè

pronuntiat natura, articulatè profert & diſtinguit, ſenſui accõmodat & rebus. Atque vt Proclus ait, lib. de Anima & Dæmon. *Per ipſam ſcientiam euadit intellectui ſimilis, ſecundum actum, cognoſcibile comprehendens, quemadmodum intellectus intelligibile.* Videmur enim, ſicut per ſomniũ, omnia noſſe eadémque per vigiliam ignorare, vt pote qui per eſſentiam quidem rationes habemus, & quaſi cognitiones earum hinc accipimus. Secundum verò actum, quatenus in medium producendæ ſunt non habemus. Cæterùm qui antiquis fuerint pro nutricibus atque pręceptoribus, in hac benẽ dicendi arte, quíve præcepta in promptu de omni re reſpondendi tradiderint, multi numerantur, ne quis ex noſtra omnia putet prodiiſſe inuentione. Quorum alij aliis perfectius fœliciúſque rem executi ſunt. Refert ex priſca & ſui temporis ſchola aliquos Quintilianus, lib. 3. Inſtit. oratoria. cap. 1. Nempe Coracem, de quo & Cicero meminit, lib. 1. de Oratore. Et in Bruto. Tyſiam Syculum, Gorgiam Leontinum æmulum Socratis, Thraſimachum, Calcedonium, Prodicum Chium, quos ſequitur Prothagoras Abderites, à quo Euathlus dicitur didiciſſe artem quam edidit, quamque protulit Hippias Ellius decem millibus denar-

nariorum. Poſt hos Alcidamas Elates,quē Plato Palamedam vocat: item Polycrates, qui ſcripſit contra Socratē orationem. Alterius etiam ſeculi numerat homines, qui artem benè dicendi profeſſi ſunt, nempe Theodorum Bizantium, Theodorum Gadareum, Apollonium Molonem, Arcum, Cæcilium, Dionyſium Halicarnaſſeum, & alios huius ordinis. Qui omnes etſi artem, quam nos profitemur, adepti non ſint, multum tamen adiumento nobis fuerunt, dum præceptis artem dicendi illuſtrarunt. Nec modum ſciendi docuerunt, cùm tamen cognitum magnificè proferre ſcirent. Nec omnibus contigit quod Gorgiæ Prodico, & Protagoræ: Gorgias namque Leontinus, Empedoclis diſcipulus rhetor percelebris, & eximij Iſocratis pręceptor, primus in conuentu poſcere qua de re quiſque audire vellet, auſus eſt. Ideo & ob ſingularē eius eruditionem, primùm ſtatua illi ex ſolido auro in templo Apollinis Delphico appoſita eſt, vt ſcribit Valerius Maximus, lib. 8. cap. fi. & Plato, in Gorgia, & Cicero, lib 2. de Finibus bonor. in princ. & primo de Orato. qui & annotat ſuo tempore plures eadem factitaſſe. Quod & repetit alibi, in 3. de Orat. narratque ſimili artificio præditos, Prodicum Chium, Thraſimachum Chal-

cedonium, Prothagoramque Abderitam. Non caruit tamen inuidis Gorgias. nam & Plato ipse in Gorgia, & Aristoteles in fine lib. 2. Elench. existimarant nescio quo genio, quę erant illius esse sophystica, quemadmodum & quæ ante hunc tradiderant Tysias, Thrasimachus, & Theodorus, in arte dicendi excellentes, & dicam illum nimis inuidè notatum, cùm putarent eum artem dicendi, cæteris præponere artibus, quarum illi amore detinebantur: vt apertè licet iudicare ex Platone, lib. decimo siue in Philębo, vel de summo bono. dum Protarchus accusat Gorgiam tacitè, quod artem dicēdi cæteris præponeret: Cùm tamen Gorgias non artem dicendi solam caleret, sed nosset & alias, quod de re quaque proposita facta responsio, testatur. Atque ipse Plato libro 11. qui inscribitur Hippias maior siue de pulchro, præstantissimum in arte dicendi, & pariter in repub. administranda eximium Gorgiam dixit, fuisseq; Prodicum, & ante omnes Protagoram, qui plus argenti ex arte sua, quàm quilibet artifex ex sua arte cumulassent. Et Pausanias antiquitatis diligens obseruator lib. 6. vel posteriore Eliacorum. testatur Gorgiam Leontinum patre Carmantide natum, primum neglectam adhuc dicendi ex arte rationē excitasse, & ab hominum

num obliuione vindicasse,& fuisse collegam Tysiæ in legatione ad Athenienses, sed Tysia præstantiorem. Et Cicero in Oratore. mirabilem illius artem exprimit in dicendo, & rerum, scientiarumque copiam ei adfuisse demonstrat, dum ait, cum paria paribus adiuncta & similiter definita protulisse, itemque contrariis contraria relata, quæ sua sponte, etiam si id non agas, caderent plerunque numerosè, primum inuenisse. in quibus verbis, paucis nostra ferè ars tota concluditur. Quare & Max. Tyrius Serm. 7. cum apparatu tribuit Prodico elegantiam, Hippiæ vaniloquentiam, Thrasimacho violentiam, sed Gorgiæ soli rhetoricem. Admirãdus certè posteris suis Græcis Gorgias, sed magis inter omnes Salomon, qui disputauit de lignis à cedro quæ est in Libano, vsque ad hyssopum quæ egreditur de pariete, de quadrupedibus bestiis terræ, volucribus, reptilibus, & aquatilibus. Superior & filiis Mol qui & illud fecerunt, vt narrat sacra pagina, vt scribitur tertio Regum capite quarto, & Iosephus libro octauo, Antiquita. capite secundo.

Legimus etiam Indorum philosophos gymnosophistas, se iactasse omnia nosse, & de omnibus interrogatos respõdere solitos, quodque planè se nossent, quod est summa

ma totius notionis, de quibus & ita ſcribit Philoſtratus, lib. 3. de vita Apollon. cap. 6. erat & σουσαρίων τὰ πάντα ἐπιστάμενος, *Suſariō omnia ſciens*, vt ſcribit Libanius Baſilio Magno, vt legitur in epiſtol. Baſil. Magni epiſt. 162. Et hi vere mirabiles viri, ſi modo vera ſint quæ de illis traduntur. Cæterùm nulla ars, ſimilia his quæ poterāt operādi, tradita eſt nobis ſaltem, quod ad meā ætatem & noſtras peruenerit manus. Vnus tamen, vt puto, Dei ſpiritu illuſtris inuentus à nobis, non ex ſupradictorum ordine, ſed illis minime inuentione inferior, qui artem quādam meditatus eſt, qua omnia poſſent diſputari & contineri. Is fuit Raymundus Lulius, qui tamen puritati ſermonis nō ſtuduit, ſed qui noſtræ artis fundamenta geſſit, & in quem plures ediderunt cōmentaria, vt Lupetus Lauineta, vt Hēricus Cornelius Agrippa, quorū ſinguli quædā propria addiderunt. Fuerunt & alij quamplurimi, qui artem potius nouerint eximiè Lulij, quam commentariis illuſtrauerint, quique eius vſus admirabiles ſe præſtiterunt: & quod magis admirandum, ferè impuberes hac arte freti, de omnibus rebus diſſeruerunt. vt refert Agrippa in epiſt. cōment. in Lulium, & hac arte pauciſſimis menſibus in viros doctiſſimos euaſerunt. Inter quos refe

referunt Petrum Daguinum Mediatum, & Iacobum Tanuarium viros, vt ait Agrippa, tota Italia celebratos, quorum prior cùm anno trigesimo septimo ætatis, vix prima hausisset litterarum elementa, sex dumtaxat mensibus huic artificio incumbens, omnibus doctissimis viris miraculo est habitus: alter autem cùm septem peregisset lustra, à litteris penitus alienus, tantum hac arte profecit, vt sicut ex eius scriptis apparet, nulli doctorum hominum sit postponendus. Addit his eximios fuisse eadem arte factos Ferdinandum Cordubam Hispanum, Iacobum Fabrum Stapulensem, Carolum Bouilium, Petrum & Iacobum cognomine Canterios Germanos Frisones, cum vnica sorore pueros decennes, in omni disciplinæ genere differentes. Possemus his addere Picum Mirãdulanum, & Pollitianum: vterque enim, nescio num per hãc artem disputare se posse de omnibus pollicebatur. Sciendum tamen est antiquos Hebræos artem similem inuentricem rationum, imò naturarum, excogitasse illa præstantiorem, quam concludunt Cabalistæ per quinquaginta portas lucis, siue intelligentiæ, quas iterum examinant per triginta duas semitas sapientiæ, vt vocant, & per tres midoth, id est, tres proprietates, vt suo

loco

loco docebimus. Illa namque Hebræorum dogmata & quę vocant de sublimibus, nobis maximè viam ad altiora præpararunt.

Cur tantopere rerum cognitione homo delectetur. CAP. VIII.

REddamus nunc rationes cur homini sciendi & cognoscendi cupiditas & potentia, à Deo indita fuerit: cur & facultas de omnibus inquirendi & ratiocinandi, atque ei soli, & non reliquis animalibus, concessa: & quare vita hæc cognoscendi auida nunquam satietur, vt plerique iam alterum pedem in fouea tenentes, adhuc discere non quiescant. Multiplex autem rei huius causa reddi potest, prior erit ipsius hominis natura, de qua iam fusè diximus. Nam, vt ait Cicero. lib. de Finibus 5. *natura suis omnino expleri partibus vult & desiderat, atque ideo potentia corporalis ab ægritudine liberata, vel in iuuenili pueri ætate, suis omnibus viribus, incrementis naturalibus ac corporeis vacat.* Sic animi partes, quarum est aspectus illustrior, quæve quò sunt illustriores, eò dant clariora indicia naturæ. Tantus autem innatus in nobis cognitionis & scientiæ amor, vt nemo dubitare possit, quin ad eam hominum

hominum natura nullo vel emolumento rapiatur. Núnne videmus, vt pueri, ne verberibus quidem à contemplandis rebus perquirendiſque deterreantur? aut pulſi requirant, & aliquid ſcire ſe gaudeant? Vt aliis narrare geſtiant, vt pompa, ludis, atque eiuſmodi ſpectaculis teneantur? ob eamque rem vel ſitim vel famem perferant. Et eos qui ingenuis ſtudiis atque artibus delectantur, nónne videmus nec valetudinis, vel rei familiaris habere rationem, omnia perpeti ipſa cognitione, & ſcientia captos, & cum maximis curis& laboribus compenſare eam quam ex diſcendo ceperint voluptatem, videmus & homines omnes paſſim fœminas quoque, ruſticos, pueroſque nouarum rerum eſſe cupidos, vt habeant quo perficiant ſciendi auiditatem. Nónne opifices, & infimæ ſortis homines, quorum in gerendis rebus nullus vſus, delectantur hiſtoria? maximeque eos videre poſſumus res geſtas audire & legere velle, qui à ſpe gerendi ſunt exules etiam ſenectute? Et cùm ſciendi perfectio naturalis ſit, ad eam veluti ad finem ſuum, tendit animus, neque quieſcere poteſt, donec ad Dei cognitionem, vbi omnis vera cognitio & perfectio, peruenerit. Semper enim natura finem ſuum inquirit,

rit, & prosequitur, vt ait Aristoteles lib. 1. de gener. animal. cap. 1. Quò fit vt mens perpetuò pergradus, sed insensibilis, altiora quàm prius scrutetur, vt tamẽ se aliquid profecisse non agnoscat, donec profecit, veluti cognoscimus segetes & plantas creuisse, crescere autem nunquã videmus. Accidit autem perfectio animi ex doctrina, natura, vsu, & exercitatione, & vt ait Manilius lib. 1.

Per varios vsus artem experientia fecit,
exemplo monstrante viam.

Et Terentius in Adelphis.

Nunquam ita quisquam benè subducta ratione ad vitam fuit,
Quin res, ætas, vsus, semper aliquid opportet noui,
Aliquid moneat, vt illa quæ te scire credas, nescias.
Et quæ tibi putaueris prima, in experiendo repudies.

Augetúrque voluptas cognoscendi ipsa cognitione, sicuti desidia nutritur ignorantia, & ignoti nulla est libido, & qui minimorum cognitione delectatus capitur aliqua voluptate, idem veluti gradu expedito ad maiora conscendit. Et quia Dei mirabilia & magna sunt opera, atq; sapiẽtiæ plena noua semper hauriendo, veluti vndam super-

perueniente vnda, semper noua voluptatis additione reficitur & nutritur anima: vtque succedente nouo & maiori pabulo, ignis fit maior & flamma ardentior: sic mẽs magis ac magis delectatur, superueniente cognitione qua excellere cæteris iusta ratione se putat, & ardentior ad maiora conuolat, pinguiorque, robustior & viuacior scientia fit: vnde & fœlices illi qui Deum sciunt & norunt, rerum omnium consummatam scientiam, fœliciores qui perpetua illius contemplatione fruuntur. Sæpe ab Aristotele, & Theophrasto, inquit, Cicero 5. De finibus, est laudata per se rerum scientia. Vnde & Herillus scientiam, summum bonũ esse defendit, qui quanquam ad summum scientia dirigat quæ optima, in eo tamen non rectè sentit, cùm sciẽtia possit esse sine virtute, & scientia cum virtute sit sapientia: vt hanc merito opinionem philosophorum pluribus improbarit Lactantius Firmiã. lib. 3. vel de falsa sapientia cap. 8. Et dictum attamen

Fælix, qui potuit rerum cognoscere causas.

Et apud Ouidius, 1. Fast.

Fælices animæ, quibus hæc cognoscere primum,
Inque domos superas scandere cura fuit.

Quare Isocrates In orat. 1. siue in Pa-

ræneſi ad Dæmon. admonet', multas diſciplinas, multis diuitiis præſtantiores, puta, ſi quidem quòd pecuniæ celeriter tranſeunt, diſciplinæ verò in æterna ſecula durant. Sapientia namque quæ inde acquiritur, immortalis eſt poſſeſſio. Cecinit & Virgil. in Æthna verſi. 269.

Implendus ſibi quiſque bonis eſt artibus, illa
Sunt animi fruges, hae rerum maxima merces,
Scire quod occulto natura terra coercet,
Nullum fallere opus, &c.

Adde ſecundo vtilitatem, & fructum quem homo ex ſcientia decerpit, tum ad tutãdam ſalutem corporis, tum animæ robur, ô quot voluptates, qualéſve commoditates hinc oriuntur, vt verè lib. 2. in princ. dixerit Lucretius:

Suaue, mari magno, turbantibus aquora ventis,
E terra magnum alterius ſpectare laborẽ.
Non quia vexari quenquã eſt iucunda voluptas,
Sed quibus ipſe malis careas, quia cernere ſuaue eſt.
Suaue etiã belli diſcrimina magna tueri,
Per campos inſtructa tui ſine parte pericli.

Sed nihil dulcius est bene quàm munita tenere
Edita doctrina sapientum templa serena:
Despicere vnde queas alios passimque videre
Errare, atque viam palantis quærere vita, &c.

Vis vtilitatem scientiæ dignoscere, & vt ita dicam, palpare? considera effectus, quibus egeamus quæ res nobis sint adiumento & accommodæ. Et in primis mundum vniuersum propter hominum vtilitatem creatum, & hominem propter Deum, vt scribit Cic. 2. de Nat. Deor. Vsum autem quomodo tibi parabis, nisi res cognoueris, nisi vtilitates, naturas, tempora, causas scias, nisi quæ fugienda quæ eligenda sint, in tanta varietate didiceris? frustra enim vel perperam esse non possunt, quæ homini destinata tantùm sunt, quę eius gratia ex nihilo facta, quæ tanta & mirabili prouidētia in suo ordine perseuerant. Ad singula descende & ex partibus cōsideratis vniuersa tibi con secreta videbis. Nónne elementa nostri cau sa? ignis ad coquendum vel calefaciendum, ad vrendum, ad illuminandum? aer nonnè ad respirationem, & spiritus temperamentum: aqua ad potum, nauigationem, nutricationem, & productionem piscium: terra

pro ſolito & nutrice alimentorum? Tranſi ad compoſita, ab his ad plantas, arbores, ex quibus fructum, alimenta, & medicata conſidera animalia, etiam venenata nocentia, & fera, quale inde commodum accedit homini vel vt ſuam ipſe naturam metu illorum, ob peccatum pauidam agnoſcat, & ad Deũ conuertatur, vel vt aliquod pharmacum ſalubre, vt ex vipera, vel exemplum diligentiæ, vt ex formica agnoſcat: Conſidera rationem cæli ſtellarum, ſolis & lunæ; commoda in arratione, ſatione, in temporum ſignis, in rerum productione, maturatione, collectione: Conſidera ipſos Angelos, qui omnes ſunt, vt ait Paul. ad Hebręos. 1. adminiſtratorij ſpiritus, miniſterium miſſi eorum qui accipiunt ſalutem, Quid vultra ſermonem protraho? conſidera Deum ipſum, qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis, & filij perſona carnem noſtram aſſumpſit, verbumque caro factum eſt, vt verè poſſimus dicere ob tantum beneficium cum Pindaro, Nemeorum ode 6. ſtrophe 1. ver. 1.

ἓν ἀνδρῶν, ἓν θεῶν γενὸς, ἐκ
μιᾶς δὲ πνέομεν
ματρὸς ἀμφότεροι.

Δι-

διείργει δὲ πᾶσα κεκριμένα
δύναμις : ὡς τὸ μὲν, οὐδὲν,
ὁ δὲ χάλκεος ἀσφαλὲς αἰὲν ἕδος
μένει οὐρανὸς : ἀλλά τι προσφέρομεν
ἔμπαν, ἢ μέγαν νόον, ἤ-
τοι φύσιν, ἀθανάτοις.
καί περ ἐφαμερίαν
οὐκ εἰδότες οὐδὲ μετὰ
νύκτας, ἄμμε πότμος ἄντι-
τ' ἔγραψε δραμεῖν ποτὶ στάθμαν.

id est,

Vnum hominũ, vnum Deorum genus, ex
vna autem ſpiramus
matre vtrique.
ſed diſcriminat omnia ſeparata
Vis & potentia, reſpectu enim generis Dei
nihil nos.
ille autem immobilis ſemper ſedes
eſt areum cælum, ſed & in
aliquo ſimiles ſumus, vel per
magnam mentem, vel per naturam immor-
talibus : quamuis ignoremus
qua die vel nocte ad vita noſtra ſumma,
quam definiuit diuina prouidentia
nobis currendum ſit.

Ideo etiam cùm vtilitati & ſaluti deſtina ta fuiſſent à Deo homini, illum ipſum po-

ſtremò Deus creauit, tanquam neceſſariæ illi ante præmittens, more principum, qui antequam ciuitatem ingrediãtur aliquam, eo iubent prius parare quæ ad cõmeatum neceſſaria ſunt, vt & docet D. Chriſoſtomus. homilia 8. in Geneſ. tomo. 1.

Rurſum à dignitate luminis alia ratio.

CHAP. IX.

EST & tertio loco, quæ dignitatem homini adferat ſcientia, quemadmodum ignorantia ad eius ignominiam & dedecus facit: hominis dignitas, inquit D. Chriſoſtomus, ſuper Pſal. 48. tom. 1. quòd animam acceperit, quòd artes inuenit, quòd ad imaginem Dei factus, quòd præſit omnibus in mundo. Item artes inuenire quòd ex ſcientia & notitia, & ratione qua cum Deo eſt homini ſocietas, vt idem Cic. ait. 1. de legibus. lib. 4.

Deſcribit & Manilius: lib. 4.

An quoque genitos niſi cælo credere fas eſt
Eſſe homines: proiecta iacent animalia cuncta
In terra, vel merſa vadis, vel aere pendent,
Omnibus vna quies, venter ſenſuſque per artus.

Et quia

Et quia consilium non est & lingua remissa.
Vnus & inspectus rerum, viresque loquendi,
Ingeniumque capax, varias educit in artes.
Hic partus qui cuncta regit, secessit in orbem.
Et domuit terram ad fruges, animalia capit.
Impositûq; viam pôto: stetit vnus in arce
Erectus capite, victórque ad sydera mittit
Syderos oculos, propiúsque aspectat olympum.
Inquiritque Iouem, &c.

Et Virgilius in Aethna, versu 220.

Immensus labor est, sed fertilis idem.
Digna laborãtis respondent præmia curis
Non oculis solum pecudum mirãda fuere
More: nec effusis in humum graue pascère corpus.
Nosse fidem rebus, dubiásque exquirère causas.
Sacra perurgentem, capútique attollere cælum.
Scire quot & quæ sint, cur magno talia mundo
Principia, occasus metuunt, ad secula pergunt,
firma æterno religata est machina mũdo.

Solis scire modum, & quanto minor orbita luna est,
Cur illi breuior: cur isti peruolet orbis
Annuus, ille monet: qua certo sydera currant
Ordine, quæ ve sua careant incondita cura. &c.

Vincimus certè hac cognitione & intelligentia genus omne mutorum, cùm reliqua nobis communia cum illis sint, vt latè demonstrat Arnobius lib. 2. contra gentes. Atque hæc propria natura hominum cognoscendi & intelligendi oritur ex vna proprietate illarum trium; quæ in anima exprimũt imaginem Dei, tres enim מידות midoth, id est proprietates & potentias, Hebræi secretiores ponunt in homine, secundum quas factus est ad imaginẽ אלהים eloim, id est trinitatis: nempe, vt anteà diximus, memoriam, intelligentiam, voluntatem. Ex memoria singulorum formatur intelligentia, quia memoriæ est notitiam apud se habere. Intelligentia autẽ & notitia extẽdente se & accipiente id quod verum est in ratione boni & conuenientis, statim ex memoria & intelligentia, formatur appetitus, qui est voluntas. Porrò sicuti ex memoria formatur intelligentia, sic ex parte in diuinis generatur filius: & quemad modum

modum ex memoria & intelligentia extensis,& quasi spirantibus, bonum formatur voluntas: sic ex patre & filio, tanquam ex vno spirandi principio, spiratur bonum quod est Spiritus sanctus. Et ita notat Gallatinus, lib. 2. in Iudæos cap. 8. & diuus Bernardus lib. medit. in prin. & beatus Ambrosius, lib. de dignit. humanæ conditionis cap. 2. *Per memoriam*, inquit, *patri Deo similes sumus, per intelligentiam, filio: intelligentiæ enim tribuimus omne quod verùm cogitando inuenimus, & quod etiam memoriæ commendamus: per voluntatem spiritui sancto, quia ex voluntate amor dilectióque. Et per Spiritum sanctum charitas diffusa est in cordibus nostris*, vt scribit Paulus, ad Rom. cap. 5. vers. Intelligentia & notitia in hominis itaq; imagine insigne maximũ. Quanquam non ignorem etiam imaginem Dei in homine ad alia posse extẽdi, quæ homini insunt, & in quibus homo Dei quandã profert in seipso præstantẽ dignitatem similitudine, quam explicant Rabini in vaitzra Rabba. super c. 4. Leuit. Nẽpe quòd sicut anima replet & regit corpus: ità Deus mundum. Et sicut anima est vna in corpore: ita Deus vnus in mundo: Et quemadmodum anima nec manducat nec bibit, sic nec Deus: & vt anima videt & non videtur, ita

& Deus omnia conspicit & non videtur. Quos sequuti Catholici interpretes ferè omnes,& potissimũ diuus Ambrosius,dicto libro 2. de dignit. hominis *similitudo*, inquit, *Dei in anima hominis creati ad imaginem Dei est etiã, quod sicut Deus est vbique semper totus, omnia viuificans, mouens, & gubernans: sic anima in suo corpore vbique tota viget, viuificat illud, mouet & gubernat.* Sed & D. Athanasius lib. de diuers. quæst. q. 8. aliam Dei in homine imaginem commemorat esse, nempe quod sicut Deus rex omnium est, ita & homo eorum quæ in terra sunt rex sit constitutus, & ad similitudinem Dei, id est, vt quemadmodum Deus bonus, misericors, iustus, lõganimis: & talis sit homo imitatione. Ita & diuus Chrisostomus, tomo 1. homilia 8. & 21. in Genes. Est autem differẽtia imaginis & similitudinis Dei. Imago namque in interiori homine, imago in æternitate: similitudo autem in moribus, vt ait Albinus quondam præceptor Caroli Magni, lib. quæstion. in Genes. Quòd magna itaque prudentia & scientia egeant homines ad conseruandam dignitatem hanc, & ad agendas Deo gratias; nemo ignorat, quàm & Deus cum consilij quadam specie, vt ostẽderet eius dignitatem & excellentiam fecit, dum dixit, faciamus

ciamus hominem ad imaginem &c. cùm tamen reliqua creauerit nudo & ſimplici iuſſu, per fiat: vt legimus in mundi Geneſi, Geneſ. 1. nulla vel adhibita diligentia, exiſtimans hominis creationem proprium, & manibus ſuis adorandis ſolum dignum opus, vt doctè Græcus, & diſertus author tradit Theophilus Theologus, lib. 2. contra Autolicũ. & Iunilius epiſcopus Africanus, in comment. in Gen. conſilium ante auocatum trinitatis in illo, faciamus, inquit Deus, hominem, rurſúmque alia ad opus ordinata: *accepit*, inquit, *Deus*, *de puluere, inſufflauit poſt, o myſteria recondita, quæ hominis indicant dignitatem?* De qua videndus diuus Auguſtinus, tomo 4. in fine 6. lib. Exameron cap. 1. & lib. 22. de ciuitate Dei cap. 1. D. Chriſoſtomus, homilia 11. in Gen. tomo 1. D. Baſilius, homilia 11. Exameron, vt certè qui ignorantiam conſectantur, & ſplendorem tantæ præſtantiæ non exhibent, potius pecudis formam, quàm hominis oſtendant. *Cùm ſcientia ſit*, vt ait Maximus Tyrius, ſerm. 28. *flos quidam fructuſque maturus ex animi ſemine: ignorantia autem iſtius ſeminis ceſſatio:* imo vt ait D. Màrcus, lib. περὶ νόμου πνευματικοῦ de lege ſpiritali. cap. 5. πάντων τῶν κακῶν προηγεῖται ἡ ἄγνοια, δευτέρα δὲ αὐτῆς ἐστὶ ἡ ἀπιστία

ἡ ἀπιστία. Et rursus, *ἄγνοια ἀντιλέγειν πρὸς τὰ ὠφέλημα παρασκευάζει ϗ θρασυνομένη ἄυξει τῆς κακίας*, id est, *Omnium malorũ dux est ignorantia: secunda post eam infidelitas. Et ignorantia causa est cur vtilibus contradicimus, quæ si comitem habet superbiam, auget malũ.* Et Iesaias, cap. 5 *Væ qui discitis bonum malũ, & malum bonum ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, & nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius siti exaruit: propterea dilatauit infernus animam suam & aperuit os suum absque vllo termino, & descenderunt populus eius, & fortes eius & sublimes*, &c. Quæ & ponuntur à Gratiano alibi. in can. si quis hominẽ & can. væ qui dicitis 11. quæst. 1. Et si quis acuratius etiã omnia cõsideret, facile sine vlla rationis probatione, & sola rei demonstratione compulsus, fatebitur ingenuè, summum malorum esse ignorantiam gradum in omni vitæ genere. nam istius malo sequimur aduersa, repellimus vtilia; obnoxia tentamus, fugimus meliora, otio, in dedecore, pædore putrescimus, dum quid prosit ad promouendum gradum ad altiora ignoramus. Et dum scientiam, vtilium saltem abhorremus, hominis dignitatem non solum à nobis abiicimus, sed etiam viliores cunctis

rebus

rebus etiam inanimatis reddimur. Ea namque ſingula, ſibi conuenientia norunt, & quadam ſympathia iungi his omni ſtudio tentant, & aduerſantia naturali antipatia fugientes, veluti ſciētes auerſantur: neque animalia vel plantæ alimentum aliud conueniens ſuæ naturæ, natura ipſa admonita depaſcuntur. Et Menander, apud Stobæum huiuſmodi homines ignorantiæ mancipes, nec viuere cenſebat. verba eius ſunt:

τυφλὸν τὶ ἄνουν τὸν εἶναι μοι δοκεῖ,
ἐν, ζῶσιν οἱ τὶ μὴ συνιέντες σοφὸν. id eſt,
Cæcum mihi videtur id eſſe quod non cognoſcit,
Nec viuunt hi, qui vt expedit nō intelligūt.

Et forſan id voluit D. Chriſoſtomus, cum in homilia in Pſal. 48. tomo 1. ſcribit hominem eum qui ſe iugo ignorantiæ ſubmiſerit, deteriorem bruto eſſe. Nam vt idem alibi, tomo 2. homil. 21. in Matth. *dedit nobis intellectum Deus, vt ignorantiam fugemus ex mentibus, vt rectum teneamus, iuſtumq; rerum iudiciū, atque ad alia huiuſmodi dirigamur, & contra diuerſarum impugnationem varios incurſus, hoc quaſi ſcuto vſi, ac lumine, maneamus innocui atque muniti.* Atque imminet vitium ingratitudini proximum, ſi conceſſam à Deo cognoſcendi facilitatem, reiiciamus vt inutilem. Suū enim quiſq; vitium ignorat,

ignorat,vt ait Tertullia tomo 2.lib.de virginib. velan. Eſtque morbus hic, non neceſſitatis, ſed deprauatæ ac corruptæ voluntatis, qui viam parat lubricam & omni ex parte ad mala declinantem, non minus ac ſiquis cineribus incedat doloſis, in receſſu ignem ardentem continentibus. Neque vſque adeò ignorantia ſterilis eſt,quin non odibilem fructum & infœlicem pariat vt ſcribit Ioan. Salesberienſis lib.3. Polycr. ca.1.& Cic. lib.3. de finib. bon.vel mal. circa finem. ignoratione ſemper vitioſam eſſe ait rebus in omnibus,& contra ſcientiam & notitiam,virtutem. Atque ſecundum Ariſt. lib 3. Ethic. ad Nico. cap. 1. *omnis prauus ignorat quæ agere oportet , & à quibus eſt abſtinendum, & ob huiuſcemodi errorem in iuſti homines maliq; omnino fiunt.* His accedat Plato, qui lib. 15.in Sophiſta vel de ente. ignorantiam definit eſſe dementiam animæ quandam, quæ dum ad veritatem nititur, intelligentia ipſa præuaricatur : & duo malorum genera conſtituit , vnum quod communiter improbitas nominatur, animi proculdubio morbus:aliud ignorantiam quæ propriè animæ eſt turpitudo, aduerſus quam alexapharmacum ſolummodo præſtat doctrina , & idem lib. 10. ſiue in Philæbo,vel de ſum.bon.malū& ſtoliditatem

tatem dicit ignorantiam, interdum ridiculam, cùm illa est imbecillis: interdum terribilem & odiosam, cùm illa est vallida: siue sit in nobis vel externis, siue animi siue corporis. Et eo magis illa ignorantia grauior, quò crassior & nocentior est: veluti quando scientiæ, vel opinioni vel rationi, quæ natura dominatur, animus aduersatur, vt idem Plato tradit. lib. 34. siue dial. 3. de legib. Quod & Horatius lib. 2. satyra. 6. expressit,

Sed quod magis ad nos
Pertinet, & nescire malum est; &c.

Neque existimemus ignorantiæ delictũ leuis esse ponderis, cum quis scire possit & contemnit nosse. Tale namque est, vt expiatione & hostia egeat, cuius oblatione Deus optimus placandus sit. Leuit. cap. 4. & Num. c. 15. b. vers. 10. & seq. Cui iniuria per peccatum graue irrogatur, quod contemptu tanti beneficij quo nos animi ratiocinatione & lege pectoribus nostris inscripta donauit, ab illo munere cognitionis & à cura sciendi vacui simus. Et refert etiã D. Paulus ad Hebræos cap. 9. b. vers. 7. In secundo tabernaculo templi, semel in anno introisse, solum Pontificem, non sine sanguine quem offerret pro sua & populi ignorantia. Dauid quoque Psal. 24. b. Deũ

deprecabatur ne ignorantias suas in memoriam reuocaret. Et Salomō in oratione sua quæ refertur Ecclesiast. capite 21. versic. 3. inter cætera quæ à Deo efflagitat, illud adiecit, *Ne crescant domine ignorantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea; & peccata mea abundent, & cadam in conspectum aduersariorum meorum.* ita certè opprobrio dignum ignorare, & maioris notæ exprobratio voluntariè & cum culpa ignorare. Sic enim propheta regius describens iniqui malitiam insignem, testatur, Psal. 35. versi. 3. *Verba oris eius*, inquit, *iniquitas & dolus: noluit intelligere vt bene ageret.* Neque his relinqui spem veniæ, vel eam difficulter assequi qui veluti voluntariè peccantes, voluntariè ignorauerunt, constare potest ex Paulo 5. cap. 14 circa finem prioris ad Corinth. εἰ τὶς ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω. *si quis ignoret, ignoretur.* Patent namque viæ multæ discendi, & cognoscendi, quæ quidem contemptæ eximiam arguunt ignorantium culpam. *Nec rectè dici potest,* inquit, Augustinus, lib. de adult. coniug. *Si nescit homo num peccat: sunt enim peccata ignorantium, quamuis minora quàm scientium.* Et si cum eodē D. Aurel. Augustino epist. 150. scripta ad Sixtum Romanū Pontificē loquamur, nulla ignorantia damnatio-

natione immunis eſt, ac per hoc inexcuſa-bilis eſt omnis, qui ex ea peccat, vel reatu originis, vel addiméto etiam propriæ voluntatis, ſiue qui nouit, ſiue qui ignorat, ſiue qui iudicat, ſiue qui non iudicat. Quia & ipſa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt, ſine dubitatione peccatum eſt: in eis autem qui intelligere non potuerũt, pœna peccati. Ergo in vtriſque non eſt iuſta excuſatio, ſed iuſta damnatio. Et ſi quis tam alienus à ratione ſit, vt hominis naturam ad ſciendum & cognoſcendum, à Deo optimo maximóque creatam non agnoſcat, audiat ſaltem Ethnicorum prudentem authoritatem, qui examinatis naturæ ſimplicis ponderibus, ignorãtiam & iuſtitiam iuris ſui, nocere cuique ignoranti dixerunt, vt Paul. Iuriſcon. ſcribit in l. 1. & l. regula l. 9. Mart. in l. 2. de iur. & facti ignoran. lib. 22. Pand. tit. 6. cum ſimil. iuribus ibi à gloſſa notatis. Quin & facti ignorantiam, ſi illa reſupina ſit, non eſſe ferendam voluerunt, quanquam ſcrupuloſa eius inquiſitio non exigatur. Scientia enim hoc mundo æſtimanda eſt, vt neq; aut negligentia craſſa, aut nimia ſecuritas ſatis excuſata ſit, neque delatoria curioſitas exigatur, vt ſcribit Vlpia in l. nec ſupina l. 6. eo tit. de iur. & fact. ingnor. Atq; in delictis, ignorantia etiã ſan

ctionis vetantis cõmiſſis, nunció vindictæ locum ſibi vindicat: vt ſcribit Papinian. in lib. 1. de Legib. lib. 1. Pãdect. tit. 3. Tum quòd naturaliter quiſque ſatis ſuperque moneatur de rectitudine & ratione viuendi, tum quia leges omnibus cognitæ eſſe debent l. leges ſacratiſſimæ l. leges vt generales C. de legibus lib 1.

Scientiam nobis ſubminiſtrare etiam conſcientiam.

CAP. X.

GErimus etiam continuò innatum nobiſcum pædagogum, qui nos ad ſcientiæ notitiam peruigili ſtimulo accendit etiam inuitos, & naturaliter, is eſt conſcientia, quæ, vt verè aureus Chriſoſtomus ſcribit, tomo 1. homil 17. in Geneſ. *incorruptus iudex, cùm aduerſus hominem inſurgit clamat, accuſat, & oſtendit, & quaſi ante oculos ſcribit peccatorum magnitudinẽ: eámque ob rem miſericors Deus principio, cùm formaret hominem, conſcientiam illi indidit accuſatricem perpetuam, qua decipi & deceptionem ferre poſſet nũquam. Et licet quis admiſſo peccato, perpetratoq; aliquo facinore illicito, omnes homines celet, illa tamen accuſatio non latet: Nam hanc intrinſecus habentes*

habentes, vbicunque sumus circumferimus: ipsa nos circuit, obturbat, laniat, flagellat, nunquam quiescit, sed & domi, & in foro, & in templis, & in mensa, & dormientes, & surgentes adoritur, rationem delictorum exigit, obque oculos proponit, & delictorum grauitatē, & subsecuturam pœnam. Et rursus idem, eod. tomo 1. homil. 20. in Genesim. loquens de exomologesi Lamech, qui occidit Caim, *Misericors,* inquit, *Deus conscientiam eiusmodi accusatorem aßistere voluit, vt nunquam soli relinquamur, sed ille nobis indesinenter congrediatur, clamet, & pœnam exigat delictorum.* hocque satis per se ap paret. Scortator enim vel adulter, & qui aliud tale quippiã admisit, quod omnes præter conscios latere queat, nunquam tamen sic in solitudine versatur, quin comitatus illo accusatore suspicionibus nō abundet, vmbras non extrepidet & omnibus patere non credat tum cōsciis, & iis qui nō sunt: perpetua in animo eius furit tempestas, reciprocantes eum agitant & cōtrarij fluctus, non somnus est suauis, sed terribilis & formidine plenus: non cibus probè quamtumuis conditus voluptatem præbet, amicorum colloquia, non musica, non aurum, non vxor, non liberi, non reliqua id genus: sed quasi carnificem circungestaret

ſe lancinantem vel flagellantem continuò, ita poſt admiſſum facinus obambulat nullo conſcio, intolerabiles luens pœnas, iudex ſui factus, & accuſator. Exempla duo retuliſſe ſufficiet principum Romanorum, qui cùm faſtigium imperij orbis ferè totius tenerent, nec legibus ſuperioris conſtringerentur ob quas terreri poſſent, ea tamen conſcientia accuſatrice, legem Dei altiſſimi & naturæ ſe offendiſſe, ſed ſerò cognouerunt, & qui reuocantem à male agendo conſcientiam, non fuerant ſecuti, eandem vindicantem acerrima iuriſdictione, velut furiis & Erynnibus, iam viui agitati horribili pauore experti ſunt. Horum vnus inſignis crudelitate Nero, poſtquam Agrippinam matrem interfecit, nocturno tempore, tanto metu conturbabatur, vt de lecto repentè proſiliret, & interdiu eum perterrefaciebant tibicines auditi, quo in loco Agrippinæ oſſa ſepulta erant. Quamobrem aliò migrabat: cùmque ibi idipſum accideret, perterritus aliò proficiſcebatur. Et paulò poſt, morte iam illius ianuas pulſante, exorto tanto ac vallido terremotu, vt terra concuſſari viſa, vt animæ hominum ab eo interfectorum inſultare putarétur. tunc fugiens omnia perhorreſcebat: ſi catulus paululum latraret, aut caneret gallina, aut ſi virgultum aut ramus arboris moueretur,

ueretur, grauiter conturbabatur ex caufis quibus quiefcere nō poterat, vt fcribit Xiphilinus ex Dion. Caffio. in vita Neronis. Alius Antonius Caracalla, ita confcientia criminum patratorū, & parricidij torquebatur, vt videretur agitari à patre & fratre gladijs nudis & diftrictis ab his geftatis, vt fcribit idem Xiphilinus, ex Dione in vita eius. Sic & alijs impijs malorum cōfciētia pœna eft: bonis autem & iuftis confcien- nihil fibi confcia, gloria, vt fcribit D. Ambrofius lib. 1. Officior. cap. 12. Nec vllum virtuti maius theatrum, vt dicebat Cicero, lib. 2. Tufcul. quæft. Sicuti enim theatrum quæ ibi imponuntur liquido manifeftat: fic & confcientia, quæ & bona & mala veluti in theatro expofita, aperta manifeftat. Nam vt teftatur diuus Mar. Heremita, libro περὶ νόμου πνευματικοῦ, de lege fpirituali. φυσικὴ βίβλος ἐστὶ συνείδησις ἣ ἐμπράκτως ἀναγιγνώσκων αὐτὴν, λαμβάνει πεῖραν θείας ἀντιλήψεως, id eft, *naturalis liber eft confcientia, hanc quicunque ftrenue & diligenter legerit, diuini auxilij haud dubie capiet experientiam.* Addendus eft huic Thalaffius monachus, Heccatontade prima de charitate *magiftra*, inquit, *Vera confcientia eft: quam fi quis confuluerit, abfque fcrupuli offendiculo permanet.* Habet

enim in se cognatam quodammodò quisque boni & mali cognitionem, & ideò conscientia dicta, quasi in nobis scientia: quæ si mala agere conemur, id malum esse cognoscens statim dissuadet, & irrationalē illam partem brutam & animalem quodammodo obiurgat & reiicit. Et Horatius, Horat. 1. Epistol. epist. 1.

Hic murus aheneus esto:

Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Quò fit, vt qui in animo insidias aliis moliuntur, qui scelus mente agitant, quíve alienum à ratione & noxium versant mente, turbulenti, inquieti, tristésve sint & minimè colore constantes, ex duello intestino inter rationem & prauas concupiscentias, quod intra septa animæ & corporis, acriter geritur, dum inferior animalis pars rationem expellere conatur, vel dum vicissim scientia mali, futuram mali perniciem & vindictam imminentem, passionibus obiicit. considerare hic licet faciem mentis inquietæ indicem in Caino. Genes. 4. vers. 5. & 6. Is enim iratus in fratrem & inuidia excandescens in necem eius, cùm eam animo volueret, concidit vultu, ad quem ideo Deus, *Cur iratus es; & cur concidit facies tua? nonne si benè egeris, recipies? sin autem male, statim in foribus peccatum tuum.*

Es pru-

Et prudens Iacob videns immutatã faciem fuiſſe ſoceri ſui Labam optimè coniecit fraudem aliquam contra ſe illum tractare, & cum vxoribus ſuis ab eo ideo receſſit, vt ſcribitur Geneſ. cap. 31. Sunt & his ſimilia exempla, & quæ experientia aſſidua hominum impiorum diſcuntur. Quia vt ſcribit Plutarch. lib. de tranquil. animi *conſcientia facinoroſa, inſtar eſt vlceris in corpore, vtpote quæ pœnitentiam relinquat lancinantem iugiter, vellentémque animam.* Nam. cùm alias omnes triſtitias tollere ratio ſolita ſit, ſolùm hæc eadem pœnitentiam facit ſua ſponte incitabilem præ pudore, quaſique mordicus impetentem, ſeſe atque excarnificantem. Digna certè Plutarcho ſententia. Iniicit namque mali ſcrupulum, ratio hominis pædagoga, nec patitur veſtigia pœnitẽtię & doloris ex malo lõgius amandari, vt ea veluti freno in laſciuiente natura vtatur: ſiquidem vt notat Cicero, lib. 3. De natura Deorum *plura videntur adferre authoritatem peccãdi, niſi & virtutis & vitiorum, ſine vlla diuina ratione, graue ipſius conſcientiæ pondus eſſet, qua ſublata tacerent omnia.* Admirabilis itaque vt in reliquis ſuis operibus Dei bonitas, prouidentia & ſuperſapientia, dum nobis tam fideliſſimum comitem, conſcientiam dico, at-

que inuiolabilem, incorruptum & rerum necessarium omniscium iudicem adiunxit qui nusquam aduletur, nusquam malefactis consentiat, qui errantes & dementes in rectum iter nos reducat, cogátque ad bonum eligendum. Non grauabor Sapientis verba hic trãsferre quæ aurea certé sunt scripta Sapien. cap. 17. huiusmodi.

1 *Magna sunt iudicia tua domine, & inenarrabilia verba tua, propter hoc indisciplinatæ animæ errauerunt.*

2 *Dum enim persuasum habent iniqui posse dominari nationi sanctæ, vinculis tenebrarum & longæ noctis compediti, inclusi sub tectis fugitiui perpetuæ prouidentiæ iacuerunt.*

3 Et *dum putant se latere in obscuris peccatis, tenebroso obliuionis velamento, dispersi sunt pauentes horrendè, & cum admiratione nimia perturbati.*

4 *Neque enim quæ continebat illos spelunca, sine timore custodiebat: quoniam sonitus descendens perturbabat illos, & personæ tristes illis apparent,*

5 *Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec syderum limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam.*

6 *Apparebat autẽ illis subitaneus ignis ti-*

more plenus: & tremore quæ non videbatur faciei, æstimabāt deteriora esse quæ videbātur. Et paulò post ver. 10. & seq. *frequenter enim præoccupat pessima, redarguēte conscientia. cùm sit enim timida nequitia, testimoniū dat condēnationis: sēper enim præsumit sæua perturbata cōsciētia.*

Possumus etiā huiusmodi furiarum agitationem annotare, apud Euripidē in Orestis persona, in comed. Orest. ob occisam matrē. Et iisdem adactū ad consilium necis Hermiones & Helenæ. Vidēda etiā tragædia Electræ eiusdē, vbi Orestis conscientia agitata videtur teterrimis diris, quòd Ægistum & Clytemnestrā necasset. Idq; similiter in reliquis tragœdiis eiusdē, & Senecæ, annotare facile erit. Et admirāda illa apud Plut. li. de Sera numi. vindic. vbi malos perpetuò horrere ostēdit, vel somniorū terriculamentis agitatos, diurnísq; spectris & oraculis & portētis sibi semper conscios scelerū: vt Apollodorus aliquādo se per somniū à Scythis excoriari, in frustáq; cōcidi & ex lebete cor loqui suū conspexit, & filias igni flagrātes. Et Hypparc. Pisistrati filius, paulò ante obitū, Venerē ex quadā phiala faciē sibi aspergere vidit. Pausaniasq; Bizātius, post stupratā virginem liberā Cleonicē, & cùm terrore correptus forsan peremisset: phātas

mate illius assiduis vbique terroribus fuit perturbatus, vt Heracleã ad animarum ex piationem nauigaret: fuitque tota vita carcer, custos, & tortor. Siquidem conscientia exagitati, & propriam vitam execrantur. Hinc tot mortem sibi consciuerunt, impatientes iudicij conscientiæ. Sicuti enim ab initio ante scelus dum illud concipiebatur, timores vndecunque scientia boni & mali naturalis deterret: Sic commisso facinore eadem est temeritatis vltrix, & suo principio finis respondet. *Nam scelesti* (vtar verbis Statij) lib. 3. Thebaid. vers. 4.

Inuigilant animo, scelerisq; parati
Supplicium exercent curæ. Tunc plurima
versat
Pessimus in dubiis augur timor.

Addit & Aul. Persius rationem, perquã elegantem, & quæ nostram sciendi facultatem ex propria natura singulis, vt ita dicam, atomis susurrat. Is enim Satyr. 5. versicul. 93. dum respondet illis qui vindictæ animo sibi licere pro voluntate omnia putant.

Stat, inquit, *cõtra ratio, & secretam gannit in aurem,*
Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo.

Publica lex hominum naturaq; continet hoc fas,
Vt teneat veritos inscitia debilis actus.

Quod quidem etiam D. Paulus scripserat ad Roman. cap. 2. vers. 14. & 15. Cùm enim gentes quæ legem non habent naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt: eiusmodi legem nō habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium ipsis reddente conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationem accusantium, aut etiam defendentiū. Porrò in accusatione & defensione lis maxima, & consequenter perturbatio. Et qui huiusmodi mordentur iurgiis interius, sunt vt plerunque vultuosi & ferè horribiles & inquieti, & per viscera mersus ignis ille & per venas meat, vorátque quietis intimas medullas, feruétq; malo miserabile pectus insanum, & vultus, luna ipsa, ad quæque mutabilior fit, sed magis scelere patrato. Describit id & pulchrè Ouidius, lib. 1. de Ponto eleg. 1. ad Brutum versi. 59. de suo crimine loquens:

Pœnitet, inquit, *ô si quid miserorum creditur vlli,*
Pœnitet: & facto torqueor ipse meo.
Cumq; sit exilium, magis est mihi culpa dolori,

quàm ille liber conſcientiæ, vt exiſtimo, erit, qui in generali & horribili Dei iudicio, palàm aperietur, quíve noſtra ex ordine ſcelera omnibus inſinuabit, cuiúſue accuſatione incorruptiſſima, ab excuſationibus quas prætexiinus peccatis, conuincemur. De iudicio enim extremo ſic loquitur Daniel, capite ſeptimo c. verſic. 9. & 10. *aſpiciebam donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierum ſedit, & veſtimentum eius candidum quaſi nix, & capilli capitis eius quaſi lana munda, & thronus eius flammæ ignis, & thronus eius ignis accenſus, fluuius igneus egrediebatur rapidúſque à facie eius, millia millium miniſtrabant ei, & decies millies centena millia aſsiſtebant ei: in iudicium ſedit, & libri aperti ſunt.*

Scripſit enim in cordibus & rationis proprietate ſcientiam illam Deus optimus maximus. Sicut enim corpus noſtrum ſociam ſibi vbique circumfert vmbram, veluti negotiorum noſtrorum cõteſtem; nunquam enim à nobis abeſt, ſed in luce clarè nos prodit, ſequens vel præcedens: ſic ſocia animæ cuique conſcientia, quæ nuſquã à nobis recedens, conſcia eſt noſtrarum etiam interiorum cogitationum. Et ita vt ait Iuuenalis, Satyr. decima tertia, in principio.

Exem

Exemplo quodcumque malo committitur, ipsi
Displicet authori, prima est hac vltio, quod se
Iudice, nemo nocens absoluitur, improba quamuis
Gratia fallacis prætoris vicerit vrnam.

Et rursum ead. saty. 13 vers. 191,

- cur tamen hos tu
Euasisse putes, quos diri conscia facti
Mens habet attonitos? Et surdo verbere cadit
Occultum quatiente animo tortore flagellum?
Pœna autem vehemens, ac multo sauior illis,
Quas & Caditius grauis inuenit, aut Rhadamantus,
Nocte dieque suum gestare in pectore testē.

Sicut contra Thesaurus præstabilior nullus optima conscientia, neque cor habere expositum morsibus, veluti Promethei iecur continuis renatis escis in cogitationum iniquarum monte, ab aquilæ corrosionibus expositum, bonum namque societatis testimonium, pax conscientiæ & quies hominis cum ea. *Et bona*, inquit, Salomon, Ecclef. cap. 13. d. versi. 30. & 31. *est substantia, cui non est peccatum in conscientia, & nequissima paupertas in ore impij. Cor hominis*

minis, immutat vestigium illius siue in bona siue in mala. Et D. Paulus epistola ad Roman, cap. 9. a. versi. 1. à conscientiæ testimonio probationem veritatis ducit, dum ait, *Veritatem dico in Christo Iesu, non mentior, testimonium perhibente mihi conscientia mea in spiritu sancto.* Et D. Ioannes, 1. epist. cap. 3. d. vers. 21. *charißimi si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* Et ex illa bona cōscientia cognitionē haberi docet Paul. epist 1. ad Timo. ca. 1. b. ver. 5. 6. 7. dū auios à cōscientia ignorantes fieri dicit. *Finis præcepti*, inquit, *est charitas, de corde puro & cōscientia bona, & fide non ficta: à quibus quidam aberrantes, conuersi sunt in vaniloquium, volentes esse legisdoctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.* Quæ omnia communi & conueniente calculo admonent, non inutiliter nos ad sciendum animos, tamquam ad propria persequenda, excitare oportere, quando & naturaliter dignitas illa hominis seipsam intrinsecus, etiam in hominibus rudioribus tueatur, & doceat sciènentia cognata vel conscientia, quæ facienda, quæve vitanda sint. Mens enim agendarum rerum est domina, conscientia verò eorum quæ menti videntur. Quamobrem si mens opera bo-

Diog.Laer. lib. 1. de vita Philosop. in Thaleti Milesij vita,sed melius ex Dei admonitione nobis insinuatum dixit Plato,qui Delphico attribuit oraculo, lib. 5. in Alcibiade primo, siue de natura hominis. Et Isocrates, oratio. 11. quæ Panathena dicitur,Cicero, 5. De finibus, & Plutarch. in oratio. consolatoria ad Apollonium,qui & expressius alicubi,lib. illo Christiano de vtilitate capienda ab inimicis. Deum præcepisse dixit Nosce teipsum. Quod & Iuuenalis ait, Satyr. 11. vers. 27.

E cælo descendit γνῶθι σεαυτόν
Figendum & memori tractandum pectore, siue
Coniugium quaras, vel sacri in parte senatus
Esse velis (nec enim loricam poscit Achillis
Thersites, in qua se traducebat Vlysses
Ancipitem) seu tu magno discrimine causam
Protegere affectas, te consule, &c.

Et certè Deo dignum præceptum hoc, Nulla enim scientia melior est ea, qua homo cognoscit seipsum, vt voluit D. Bernardus lib. De interio. domo cap. 65. illud autem duplici ratione iniunctum est, vna vt arrogantiam vitemus: alia vt bona nostra

I

nouerimus, vt scribit Cicero Ad Quint. fratrem lib 3. Epistol. epist. 6. siue omnium epist. epistola 22. vtrumque Persius satyra 3. vers. complectitur, dum ait:

Discitéque ô miseri, & causas cognoscite rerum,
Quid sumus, aut quidnam victuri gignimur, ordo
Quis datus, aut metæ quam mollis flexus, & vnde,
Quis modus argento, quid fas optare, quid asper.
Vtile munus habet, patriæ, charísque propinquis
Quantũ elargiri deceat, quem te Deus esse
Iussit, & humana qua parte locatus es in re.

Cùm autem homo sit mundus quidam paruus, μικρόκοσμος Græcis, omnia simul in sese collecta complectens, siue quæ in cælo & quæ in terra sunt, is vt postremus ideo creatus, vt si fieri possit omnia agnoscat quæ intra se sunt & potiora quæ extra, oportet. Nam homo omnis creatura est, imò & Deus, cùm & nouissimè ad perfectionem & colligationem cathenæ eximiæ & admirandæ rerum, stupendo, sed nobis necessario

sario & salutari modo Deus homo factus, in vna hypostasi domini nostri Iesu Christi, dum diuinitas, filius nempe Dei, veram hominis naturam dempto peccato, anima & corpore constantem, ad mysterij consummationem assumpsit. Cæterùm in homine duo generaliter, aliarum rerum præsunt notitionibus, anima, inquam, & corpus: anima incorporalium substantiam cognoscendam suadet, dum per eam immortalitatem, intelligentias superiores, Deum ipsum & inuisibilia reliqua, in nostra illa superiori parte reuoluimus, inquirimusque & similis essentiæ intelligentiis delectamur, dum animam nostram ex digniori quadam virtute affici sentiamus. Item in corporis consideratione, & naturaliter agnoscere cogimur, solutionem, compositionem, incrementum, decrementum, morbos, motus, corruptionem, temperiem & discrasim, & per consequens statim elementa, & elementata, & nobis ipsis cognitis statim peruenimus ad rerum omnium cõtemplationem, cathena nostræ constructionis examinata, dúmque prima nostra elementa inquirimus, sese nobis offert semen, ex quo prodiit corpus plantæ hominis, hinc protinus reliqua semina plantarum in se vim producendi continere nouimus. Et dũ

embrionem in vtero fieri, & incremẽto sanguinis materni perfici audimus, statim & coniicimus & docemur, & lapides in lapidinis materiæ additione augmentum suscipere, & ex corporibus elementariis mixtiones fieri huiusmodi. Dehinc considerantes partum in vtero matris, non per os, sed per vmbilicum & eius canalem ad iecur delatum, ex matris visceribus ali. Docemur illud maximum mysterium Dei, omnes nos fuisse ante natiuitatem vnius carnis cum parentibus, & ideo iustum in nos iudiciũ Dei propter peccatum primę matris, & Adami: peccante enim matre & cibum vetitum gustante, iam nos qui in eius vtero eramus, & eius nutriti sumus venis, ab eo cibo alieni esse non possumus. Cognoscimus quoque vim quotidie vegetantem, modum vegetandi, attractionem alimenti per partes ei rei deputatas, retẽtionem, expulsionem, idque communi experientia, ex qua artes natæ sunt perfectiores: hinc statim docti aliud quippiam præstantius in homine ex forma, ex sermone, ex commercio, operatione, societate, prouidentia, & cautione. Idque vel nemine, & nisi natura docente: quæ etiam & mores diuersos hominum per se insinuat cuique dilĩgẽter obseruanti, & ferè tot quot sunt passiones, & quot animantium omniũ

sunt

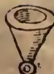
sunt ritus viuendi, vt Horat.non immeritò dixerit.li.1. Odar.ode 16.versi.11.in creatione hominis,à prouidentia diuina,quam vocat Prometheum, factum, vt omni ex animante particula quædam accesserit.

Fertur, inquit,*Prometheus addere principi*
Limo coactus, particulam vndique
Dessectam, & insani leonis
Vim stomacho apposuisse nostro.

Et Hesiodus lib. opera.& dies, hanc imaginem ex terra aquáque,per Vulcanum siue ignem iussu Dei factam, forma, & voce & robore hominis donatam πανδῶρην, Pandoram dictã fuisse dicit, eo quòd omnium cælitum,& deorum dono aliquo nobilitatam eam referat. Quocirca Rabini Caballistæ in opere Miarcana, in arbore numerationum, siue Tipheret, ponunt magnum Adamum in medio Sephiroth suis mediis numerationibus,& quasi lignum vitæ in medio ideali paradiso: quia ad superiorum & inferiorum notitiam, ex sua ipsius cognitione peruenire potest. Et si benè in operibus Dei philosophemur,hominem reperiemus, veluti centrum rerum omnium creatarum,à quo ad circunferentias omnes pateat æqualis aditus. Animalia quippe quæ aqua teguntur in aqua sola viuunt,præci-

puè :: volatilia in aere vt plurimum: quadrupedia in terra, & ea omnia, & alia singularia quædam habent elementa: at homo vtrisque fruitur, capite perpetuò cælum conspicit, & mente extra cælum extollitur, duobus pedibus terræ possessionem custodit, & duabus manibus, inter vtraque elementa libratus auium more, ad quã partem placuerit, dirigit actus, & alia domat, sursum attollit vel deprimit, oculis & cælum & terram & omnia contemplatur, & in centro mundi cum ratione positus, incola nempe terræ, vt quaque versus omnia in homine consentientia noscantur, ratione pro regula data sic habet essentiam vt corpora alia simplicia: producit, vt terra, & semina, & plantas, & animalia: producit namque intra se lapides vt ossa, & animalia intrinsecus vt vermes, herbas virentes, flatus, metalla, sanguinem, lac, spiritus animales: vitales vegetatur vt planta, vt arbor frondescit, cùm sint pedes illi manúsque & digiti pro ramis, sitque homo planta inuersa, habens radices & basim in cælo, nempe caput & comam, traducens hinc formam pyramidalem, vt corpora mundi elementaria omnia. Nam sicut pyramidem curtam faciunt cæli cum terra, si cælum pro basi, quia maioris spatij, & terra pro cuneo accipi-

accipiantur, hac figura: Sic & homo pyramidis forma, habet humeros & artus sursum in cælo pro basi, in terra pedes pro acumine, hoc modo: Et sic in reliquis docere similitudinem mundi magni & hominis possumus.

De quo & Deo iubente plura & latiùs docebimus, particulari de homine libro vel tractatu. Nunc sufficiat admonuisse Deum omnium creaturarum epitomem & anacephaleosin in homine vno & vltimo omnium opere digniori posuisse, vt pote qui eius causa mundum crearit, ipsum, vt Deum cognosceret. Quamobrem & sui notitia eximia & necessaria est homini, vt si rerum mutatione & anxietatibus miseriisque seculi opprimatur, partem illam immortalem & animæ suæ præstantiã considerans, ea veluti temporis exuuias & momentanea & fluxa, animosè contemnat, meliorem excellentioremque vitam expectet. Et contrà si nimium sibi, anima illa ob suam nobilitatem arroget, & De creatoris & superioris obliuiscatur, corporeum ergastulum è tanto splendore vitæ separatum, in puluerem & fœtidam corruptioné, cito gradu currenté consideret: & si sepulchrorum cadauera fugitauerit, saltem

in rebus corporalibus mutationem & corruptionem omnia immutantem consideret, & tantum sibi imminere cõiectet, & ad extremum, rerum discretione, & suam à Deo sibi datam agnoscens naturam, omnia in occasionem laudis & gloriæ traducat summi opificis, qui facit mirabilia magna solus. Quamobrem & Rabinorum Iudæorũ antiqui dixerunt, in libro cui titulus ספר חובת הלבות sepher chobat halenabot i *liber peccati cordiũ*, considerãda esse & expetanda omnia quæ creauit Deus, dignitatémque & substãtiam eorum omnium, quæ in hac vniuersitate continentur animaduertendam, à minutissimis quibusque creaturis vsque ad maximas. Et Plato cum Polyticis in Pyræo rem agens, circulares quaslibet disciplinas, vt sapiens, in republica necessarias dicebat. Et per consequens & musicam & gymnasticã, & eius gratia vndecumque præceptores doctissimos requiri iubebat. Cui etiam subscribit Maximus Tyrius, serm. 21. Sed & Deus verus qui vnus est, per Iesaiam prophætam, maledicit iis qui ea non contemplantur. Sic enim is scribit cap. 5. c. ver. 11. 12 & 13. *Væ qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam & potandum vsque ad vesperum, vt vino æstuetis: cythara & lyra & tympanum & tibia in conuiuiis vestris, &*

opus

tymp.

Iaubduch

opus domini non respicitis, nec opera manuũ eius consideratis: propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. & quæ sequuntur. Et ibi multa notat diuus Chrisostomus. Addere huic non erit alienum, scientiam adhuc persuaderi saltem his qui præsunt, vel iudiciorum clauum tenent, tum in ciuilibus vel criminum moderandis pœnis, & rebus militaribus, eò quod in his non liceat bis impunè peccare, adesseque debeat constantia dictorum factorúmve, quæ maximè inimica & ignorantiæ, per quam veluti qualibet tempestate palantes deiecti mutare sẽtẽtiam in incognitis cogimur, & dum verum quærimus, nunc in hanc, nũc in aliam partem declinamus, Andebatarum, vt dicitur, more, in tenebris & mentis palpabili caligine, cæcutientes, vt dilucidè ostẽdit Plato li. 5. dial. 1. in Alcib. siue de nat. hom. fouetur & scientiæ commendatio necessaria à libero arbitrio hominis, quo præditus, vt bona eligat, mala vitet: quod sine cognitione præcedenti boni & mali fieri nequit. Iubet & ratio in homine, quæ cum voluntate non appetitu naturali, vt cætera bruta, sed cum scientia velle & nolle debet. Suadet & philosophãdi omnibus inditus amor, cuius studium omnino ignorantia exterminatur. Nemo enim ritè

de aliquo philosophatur, qui illud prius nō amet, nemo autem amat quod ignorat, vt docet Diotima fatidica mulier apud Platoné. lib. 25. dialo. Conuiuij vel de amore. Inuitant & virtutes ad eorum notitiā, quòd his in vitæ humanæ exercitiis egeamus, nempe iustitia, temperantia, fortitudo, & similes quæ ignorantiam, vt vitiorum & errorum parentem, abhorrent. Ad extremum & voluptas quæ ex scientiæ deliciis oritur, quæ vel iam incipientem discere à negotiis corporis & seculi quodammodo suffuratur, & ferè suo applausu supra hominis mentem rapit, nos amplius ad sciendum pellicit: vsque adeo, vt illi qui philosophati ritè fuerunt, pallio solo contenti, omnia hæc caduca quæ apud ignorantes plurimi fiunt, vilia & spurcissima, collatione cum scientia facta, iudicauerint, & contempserint, apud se & sibi ipsis reges, & monarchæ, & læti semper, & liberi. Quò enim præstantior est anima corpore, eò & multò magis animi contemplatio, in rerum scientia præstantior & voluptas suauior, quàm sit in rebus quibus vtitur sensualis pars & corporalis. Et anima liberior, quæ sua agit, & cognoscit aliena magis, quàm ea quæ ignorantia plenā velut scalidis compedibus carnis opressa, cæcam partem, nempe corpus animale sequi

cogitur. Possem & alias & ferè ad fastigium voluminis integri subnectere rationes, quibus ducat necessariò hominem quemlibet ad scientiam assequendam allici & cogi: verumtamen interpellat tempus, vt disposita lectoris mente secretiora aggrediar.

De medijs & modis discendi, & sciendi, præter communem, & humanum ordinem.

CAP. XII.

RElíquum nunc est, de necessitate scientiæ satis sermocinati, propius salutantes nostram omnium sciendi arcem, vt modum, & ordinem, quibus hominis natura vtitur ad discendum, explicemus, priusquam artis lineas primas ducamus. Sciendum itaque est animam, quandiu vitâ hac corporali & temporali fruimur, aliquando sine corpore, sed rarò: in corpore aliquando, & tamen sine corporis ministerio, & sæpius cum corporis instrumentis & organis cognoscere & discere. Et in summa, discit anima, vel sine sua industriâ, & absque ordine medióve humano, vel cũ ordine & opera & humana. Dixissem certè nunquam animam in hac præsenti vita ex-

tra corpus vel sine eo quicquam posse co-
gnoscere, ni me ab eo reuocassent, imprimi-
mis quæ apud D. Paulum de se loquentem,
scripta cōperio, secūdo ad Corinth. epistol.
cap. 12. a. vers. 2.3.4. *οἶδα ἄνθρωπον ἐν χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων, εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα, ὁ θεὸς οἶδεν, ἁρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ. καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον εἴτε ἐν σώματι, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα, ὁ θεὸς οἶδεν, ὅτι ἡρπάγη εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι*, id est, *scio hominem in Christo, ante annos quatuordecim, siue in corpore nescio, siue extra corpus nescio, Deus scit: raptum huiusmodi vsque ad tertium cælum. Et scio huiusmodi hominem, siue in corpore siue extra corpus, nescio, Deus scit, quoniam raptus est in paradisum, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui.*
Fuit in eo illud quod vocant Græci *ἔκστασιν* vel *ἀναγωγήν*, *ectasim vel anagogem*, cùm supra meditationes humanarum virium, anima rapitur totis, vt dicam, neruis & viribus, ad meditationem vel contēplationem siue notionem Dei, vel eorum quæ à Deo vt altiora communicantur. tanta namque fit in illa meditatione roboris animæ collectio, vt corpus anima destitutum putetur: cùm tamen verè viuat, & si functiones eius interquis-

quiescere putes. Et ita Philo Iudæus tomo priore libro de Somniis, ait immortalitatis candidatos, id est, iam cælo inscriptos, veluti Mosem summo concentu & voluptate cælestium raptum extra corpus, & quadraginta diebus & totidem noctibus, cibo caruisse. item alibi, lib. Leg. allegor. animam non solùm à corporeis sensibus ratiocinationibus Sophisticis, persuasionibúsque, sed etiam à seipsa verè mente contemplantem, exire. Et sunt qui dicant quod anima corpus omnino relinquat, & per se vagetur, vt quidam rati sunt Hermotimi Clazomenij animam, corpus in somno relinquere solitam, & vagantem per mundum spatiari, vt scribit Tertullianus lib. de Anima tomo 2. Plinius, & alij, fit enim quædam mentis alienatio à corpore, & maior quam in somno. Talis ecstasis Adami, cùm ab eius latere Cheua formata est, cúmque prophetauit, *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea*. quapropter relinquet homo patrem suum, & matrem & adhærebit vxori suæ, Genes. cap. 2. d. vbi in versu 21. quo Latini habent, immisitque dominus Deus soporem in Adam, Hebræi legunt, ita in berescith:

ויפל יהוה אלהים תרדמה על האדם ויישן

sic lege, vai apel iehoua Heloim tardemah

nes. Et melius apud eundem. Iob loquitur hac de re Elihu Iob. c. 33. ver. 14. כי־באחת ידבר אל ובשתים לא ישורנה: בחלום חזיון לילה בנפול תרדמה על־אנשים בתנומות עלי משכב: אז יגלו אזן אנשים ובמוסרם יחתום: להסיר אדם מעשה וגוה מגבר יכסה: ci beachat ieddaber el vbescetaim lo iescaranah: bacholom chesion laielah benipholtardemah gnal onascim bitnumoth gnolei miscab: az iagile ozen onascim vbemoscaram iathom: leasir adam magnasce ve geua migebar iecasse. id est, *quia semel loquitur Deus, & secundo non explanat idē in somnio; visio nocte dum incidit tardemah super homines in dormitationibus* (siue leui & non profundo somno, hoc enim significat תנומת) *super stratum. tunc reuelabit siue aperiet aures virorum, & instruens eos confirmet, & veluti sigillo obfirmabit eos* (illud enim significat יחתום), *vt auertat hominem ab opere & superbiam viri occultet*: his addere possumus quæ in contemplatione habentur & visionibus mentis, reuelationibus diuinis; quæ ve ex incorporalibus mente tantum comprehendūtur, in quibus quodammodo anima extra corpus rapitur, intentione scilicet mentis & diuino quodam auxilio eleuata. Existimo namque in his, verum illud non esse quod philosophi aliqui dixerunt: scilicet nihil prius esse in in-

tellectum quin antea fuerit in sensibus corporis, quod inde factum apparet: & multa nobis dormientibus à Deo manifestantur quiescentibus sensibus & alligatis, vt ait Aristoteles lib. de som. & vigil. & lib. de Diuinatione per somnium, & Cicero 5. de Finibus, veluti visu, auditu, odoratu, gustu, tactu: idque vel intra se ratiocinante anima, & hinc (veluti ex chalibis cum lapide concussione elicitur ignis) quædam colligente, atque reuelationibus instillatis extrorsum; multa notat de futuris vel præteritis, quæ quidem sub sensum non cadunt, cùm non sunt præsentia, neque ex coniecturis & causis obiectus consequi possint: quanquam & interdum ex his quædam insomnia oriantur. Dicimus namque causam insomniorum aliam esse extrinsecam, aliam intrinsecam: intrinsecam aliam naturalem, aliam animalem. Naturalis autem illa est quę ex disposita materia humorũ quattuor corporis, vel aliquo eorum prædominante, nascitur. Sicuti in corpore cui inest abundantia sanguinis & bilis flauæ, insomnia apparent vt plerunque rubei coloris, nuptiarum vel sponsalitiorum phantasmata. Dulces cibi videntur, rubei flatus & huiusmodi, quæ etiam variari possunt propter diuersum colorem, & mixtionem diuersam illius nõ na-
tura

turalis humoris biliosi: interdum enim bilis flaua, vt scribit to.1.li.de atra bile & alibi Gal. tenui mista humiditate, colore pallidior, cō sistētia humidior, interdum ouorū vitellis similior, interdū colori porraceo, interdū colorem isatides referens: pro quorum mutatione & diuersæ exhalationum species phantasiam obsident & opprimunt. Sic etiam atra bili melancholia laborantes, quia fuliginius instar exhalant & transmittunt vapores in cerebrum, agitantur insomniis rerum, fuscarum, & tenebris, phantasmatibus horridis, vt sepulchris infirmiorum cadauerum timorum tristium, portētorum lugubrium, fœtidorum & dæmoniorum falsis spectris. Et idem Galenus lib. 3. Aphoris. Hippocr. aphor. 24. non tantùm in pueris, sed etiam in ætate perfectis, terribiles fieri per somnos aut imaginationes, quando multi & vitiosi humores grauant & mordent ventriculum, præsertim ipsius os. Et qui pituita onerantur vel phlegmate, concipiunt vt plurimum insomnia aquea, vt pluuiam, fontes, mare, puteos, lacus, & quę his continentur, vel in his versantur, vt naues, pisces, retia lauantes, & alluentes, & omnia quæ colorem pituitæ referunt, vt album, calcem, caseum, lac, lixiuiam, sputum, vrinam, & similia, & quæ his fiunt. Qui etiam siccæ sunt

naturæ & vacuo cerebro, leuia se agere existimant, vt volare, aues capere, & huiusmodi: Sicuti contra infarti & repleti humoribus crassis, putant se nimio oneri imposito succumbere, vel vi vel debilitate opprimi: & si putridi humores, vt in febri putrida, omnia turbulēta, fœtida, & immunda apparent. Et ea omnia causam trahunt naturalē ex discrasia & regurgitatione humorū, nō ex sēsibus orta natura sua, sed humoribus, de quibus Deo iuuāte latius dicemus in medicis. Quæ medicos in morborum crisibus, & præsagiis maximè considerare par est, vt scribit Plut. li. de tuenda bona valet. & Hippocr. lib. de insom. & lib. de languen. som. & Galen. to. 3. lib. 3. commentar. in lib. Hippo. de morb. vulgar. & alib. & Themistius lib. de insim. cap. 2. &c. Alia est insomniorum ratio animalis, quæ ex causis externis præcedentibus sensibus attractis ortum habuit. In quiete nāque impressa vigilando euoluit anima in sensibus interius, in quibus vel integra phantasmata rerum, vel aliqua pars est efformata. ibique interdum euolutione facta quorundam obliuiscitur, errore aliquando alia pro aliis inculcat. sicuti si multum ante dormitionem disputatum auditúmue fuerit de aliqua re, si visa res quædam seriò & cum affectione, hæc statim inter insomnia sese exhibent & offerunt veluti retractandā, & ex

præcedenti ſenſuum apprehenſione pendẽt: ſi falſò ſe exhibent ἐνύπνιον dicunt Græci & vanum, & ex præcedentibus pendens inſomnium vt ſcribit Macrob. lib. 1. in ſom. Scip. cap. 3. & Herophilus voluit hæc ſomnia à natura confingi, cùm animus rerum ſibi vtilium aut futurarum etiam formas effingit, vt illa à caſu, quæ confuſa ſunt, & imaginũ occurſu procreata, tunc enim ea ſpectamus quæ deſideramus, vt ſcribit Galenus, tom. 8. lib. de hiſtor philoſ. vnde non immeritò à theologis damnantur ſi turpia & illecebra ſint, vt potè quia iam cogitatio turpis, & aſſenſus animæ vetitus qui præceſſerit & dederit cauſam phãtaſmati, & quadam delectatione applaudente, canon. non eſt peccatum 6. diſt. in 1. parte decret. Bonifa. vnde & Chiſtus circuncidit à Chriſtiano cogitationes prauas, impudicos aſpectus, & ſimilia ex quibus improbantur ὀνειρωγμοὶ vel pollutiones nocturnę, quibus mederi ſcribit Nimpheæ primæ, radicis potionem Dioſcorides lib. 3. cap. 148. & Galenus, lib. 8. de natura. facult. Cauſa porrò extrinſeca omnino eſt quæ non ducitur ex obiecto ad intellectum per ſenſualia, ſed aliunde: ea autem rurſum duplex poteſt eſſe, corporalis vel ſpiritualis. Corporalis, vt plerumque eſt corpus cæleſte, ad motum namque corporum

cæleſtium & humores noſtri commouentur, vel nimio calore vel frigore, vel cęli cõſtitutione. Et hæc cauſa poteſt eſſe apud Ariſtotelẽ lib. de præſcient. per ſomnium, cur nonnulli ad columnas Herculis, vel ad Boriſthenem futura præſagiunt: forſan quia ibi aer melior, & expeditiores à ſolicitudinibus homines & ingenioſiores, vel quod ob ſitum cæli organa ſubtiliora habeant vel quadam occulta intelligentia forſan gubernantur. Si credi quidem hac in parte debeat Ariſtoteli, vt contrà Ammianus Marcellinus lib. 15. apud Athlanticos ſomnia nõ videri ait. Sunt & diuerſa ſomnia, pro temporum anni qualitatibus, cùm vt in Aphoriſmis Hippocratis, & apud Galenum in eius commentariis, humores diuerſi vigeant, & concitentur hinc paſſiones & affectus varij, concurrúntque in his externa cum internis, ad ſomnia procreanda Nam ſola externa ſufficere non puto ad dormiẽtibus mouenda ſimulacra cùm errore Lucretij, qui ait, lib. 4. de re. nat. ver. 34.

-- quæ rerum ſimulachra vocamus
Quæ quaſi membranæ ſummo de corpore rerum
Direptæ volitant, vltro citróque per auras.
Atque eadẽ nobis vigilantibus obuia, mentes
Terrificant, atque inſomnis cum ſæpe figuras

Con-

Contuimur miras, simulachráque luce carentum,
Quæ nos horrificè languentes sæpe sopore
terruerunt &c.

Sicut & pauló pôst errat, dum ait:

Dicunt igitur rerum effigies, tenuésque figuras
Mittier a rebus summo de cortice earum,
Quæ quasi membrana vel cortex nominanda est,
Quod speciẽ ac formam similem gerit imago
Cuiuscunque cluet de corpore fusa vagari.

Duplex certè error, vnus quod decorticari putet res, quasi ex omni parte simul & semel res corrumpantur, quod falsum natura ostendit: & secundus quasi simulachrum decorticatum & corporeum, per cõsequens quiescentibus in somno sensibus possit ingredi mentem nullo medio. Et fuisse illam Democriti sententiam, quæ & Lucretij sicut Peripaticorum, vt motionibus quibusdam tribuerent somniorum causam scribit Themistius, libello De insom. cap. 7. Potest tamen etiã extrinseca causa dari ab aliis corporibus aliquo modo nobis dormiẽtibus sensibus nostris insinuatis, vt si quis nimiis stragulis in lecto oppressus, æstuãs & sudore debilitatus, putet se ab aliis vel domo vel hominibus opprimi: & si modicus tumultus in-

tercipiens somnum dormientis, fulgura, tonitrua persuadet, & ita de similibus. Negotiatur namque ex modico mens in sese tūc collecta: ex lapide montem, ex scrinio domum componens, diuidens, & multiplicās. Non secus ac vigilando aliquo, ex parte nobis cognito, mens coniecturis, ratiocinationibus & infinitis additamentis rem euoluit & mutat priusquam quiescat. Spiritalis autem triplex constitui potest insomniorum externa causa, Deus, angelus, dæmon. Deus namque per somnium multa reuelat nobis, & ex eo multa discimus, cùm is sit omniscius, & omnium humanorum actuum etiam prouidus, & sapientissimus dispensator: potest autem sine medio exterioris sensus reuelare & imprimere. Nam & D. Dionysius Areopag. lib. de mysti. Theol. cap. 1. Inter cætera quæ annotat ad suscipiendam scientiam ex diuina & infinita sapientia Dei (quam vocat ob incomprehensibilem claritatem, diuinam caliginem, eò quod ad illius intuitum, vt oculi acies ad solis radios, sic ingenij humani acies in illius admiratione absorbeatur) illud necessarium ducit, vt ab animis nostris omnia humana sensualia & intellectualia abdicentur, si ad illius caliginis agnitionem peruenire velimus, veluti & Moses in montem caliginis ascēsurus, vt cum Deo loqueretur, se ab omni po

ni populo, imò & senioribus & sacerdotibus secreuit, Exod. cap. 24. d. Iubent & Plato & Pythagoras vt veritatem simplicissimam consequamur, multitudinem fallentis exterioris & distrahentis populi, fugere: & multo magis multitudinē interioris populi quæ magis distrahit, his significantes fugiendam multitudinem primò affectuum, secundò sensuum, tertiò imaginationum, quartò opinionum inde pendentium, vt scribit Proclus lib. de Ani. & dæm. Et Plato, lib. 29. in Phædone vel de anima. ita ratiocinatur. Tūc animus, inquit, non cùm veritatem cum corpore & sensibus attingit, quia tunc facilè decipitur à corpore, sed quādo eum horum nihil perturbat, nec auditus, nec visus, nec dolor, nec voluptas: sed quam maximè seipsum in se recipiens, deserit corpus, neque quicquam, quoad fieri potest, cum illo communicans, neque attingens ipsum quod verè est, affectat. Et ita intelligenda opinio multorum qui aliquid diuinitatis in somno, esse dicebāt, & ideò visa in eo occurrere prænuncia futurorum, vt scribit Themistius lib. de diuinat. per som. cap. 1. Nā tum maximè filij Dei simus potestate nobis data, cùm affectiones proprias exuimus, vt scribit Thalassius monachus li. de Charita. hecato. 2. Et Deus Lucę. ca. 9. c. ver. 23. *Si quis vult post me*

venire, abneget semetipsum. Tunc enim quiescunt passiones, quæ ex philautia oriuntur, quod somnus aliqua parte, nempe sensuum, imitatur. Porro quia corpus in somno non distrahitur in obiectis per sensus, sed quiescit, nec in rebus mortalibus occupatur anima si ea sit in Deum prona: Tunc Deus eo tempore secretorum multorum ei reuelat arcana : videtur enim somnus esse viuendi, & non viuendi interliminium, vt non verè viuere, nec verè mori qui dormit videatur, vt scribit Aristoteles lib. 5. de generat. animal. cap. 1. Et antiqui somnũ vocarunt fratrem mortis, vt etiam Hesiodus, in Theogo. versic. 1406.

ἡ δ' ὕπνον μετὰ χερσὶ, κασίγνητον θανάτοιο, &c.

Illa vero, inquit, *in manibus somnum fratrem mortis, &c.*

Et Homerus Iliad. 14. versi. 23. Iunonem ex Olympo descendisse, & peruenisse ad Lemnum ciuitatem,

ἔνθ' ὕπνῳ ξύμβλητο κασιγνήτῳ θανάτοιο.

Vbi obuiauit somno fratri mortis.

vt Seneca in trag. Hercul. furentis act. 4. in fine Chorus versi. 16. vocat, somnum fratrem duræ languidũ mortis, veris miscentẽ falsa, futuri certum, & eundem pessimum authorem. Et cogentem longam discere mortem. Et Pausanias, Eliadum lib. prio. vel lib

5. ope.

5. ope. veteres vnica nutrice noctis pinxisse scribuntur mortem, & somnum, idque tanquam fratres : quod idem alibi repetit, in Laconi. lib.3. Et Virgil. describens vestibulum inferni, in quem descendit Æneas. *Ibi*,inquit, *&c.*

Terribiles visu formæ lathúmque laborq;
Tum consanguineus lathi sopor, &c.

Cicero etiam imaginem mortis somnum dixit. 1. Tuscul. Nec id solùm rati philosophi Ethnici,sed & Christiani, vt etiam D. Chrisost. tomo.1. homil. de Dauid & Saule. nihil aliud esse sõnum definierit,quàm mortem temporariam, & vnius diei interitum. Et rursum,tomo.3.in cap.13. Actuũ apostol. homil. 26. imaginem mortis & consumationis dixit. Et Christus etiam dormitionis nomen ad mortem transtulit. Matth.cap.9. c. Marci cap. 5. d. Ioann. 11. b. Et in scripturis sacris sæpius dormitio pro morte ponitur. 2. Regum 7. b. 3. Reg. 2. c. & 11. g. & 14. e. & 15. a. Et 4. Reg.24. a Iob. 7. d. 12. d. 4.b.Et aliis multis in locis. Et ideo locus, vbi mortui sepeliũtur, dicitur cœmiterium, quasi dormitorium: eo enim nomine Cretenses vocabãt domum vbi conuiuæ hospites dormire solent, vt scribit Athenæ. li.4. Dipnosoph.c.5.quia in vtrisque quiescit, sensoria facultas,vt & apud Iuriscons.& dormi-

entis præſentia pro nihilo reputetur, vt ait Vlpia. in l. 1. §. final. de author. tuto. lib. 26. Pand. tit. 8. Præſentia tutoris dormientis ad authoritatis præſtationem nihil prodeſt, & apud Paulum, *Adeptio poſſeſſionis nulla cenſetur eius, qui dormiendo naturaliter tangit.* in l. 1. § adipiſcimur de acqui poſſeſ. lib. 41. π. tit. 2. & in l. nunquam in vſucapio. l. 31. §. ſi ſeruus de vſucap. eod. lib. 41. π. tit. 3. Quò fit vt anima in ſomno quodammodo ab opere ſenſorio, (non dico vitali, quia & dormiente corpore perpetuò vitali ſpiritu fouetur, teſte pulſu, & micatione arteriarum) ferians, liberius rerum contemplationi vacat, & diſponitur ad radios diuinitatis recipiẽdos. purior enim in corporis quiete eſt anima, leuior ſubtiliorque, & tunc ſublimia videt ac expedita eſt, vt ſcribit diuus Chriſoſt. hom. 26. in cap. 12. Actu. apoſt. to. 3. Sic Strato cogitationem aliã quandam naturã inſomnis habere dixit: tũc enim illã melius ſentire credit, atque ideo magis et ã cognoſcere, vt ſcribit Gal. to. 8. lib. de hiſt. philo. Nec ſuperfluum erit his Porph. verba ſubſcribere ex libro τῶν πρὸς τὰ νοητὰ ἀφορμῶν numero 23. περὶ τοῦ ἐπέκεινα νοῦ, κατὰ μὲν νόησιν πολλὰ λέγεται· θεωρεῖται δὲ ἀνοησίᾳ κρεῖττον νοήσεως, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ καθεύδοντος. διὰ μὲν ἐγρηγορότως πολλὰ λέγεται· διὰ δὲ τοῦ καθεύδειν ὑ-

γνῶσις

γνῶσις καὶ ἡ κατάληψις: τῷ γὰρ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον γινώσκεται, ὅτι πᾶσα γνῶσις, τοῦ γνωστοῦ ὁμοίωσις. id est, *quod supra mentem est, per intelligentiam multa quidem dicuntur, considerantur autem sine intelligentia, meliori intelligentia, sicuti in dormiente multa namque per vigiliam dicuntur, sed eorum per somnum intelligentia, & comprehensio. Simile namque simili cognosci solet: quoniam omnis cognitio, aßimilatio quædam est rei cognitæ.* Hippocrates etiam epist. quam scribit ad Philopæmonem de insomnio suo, de Democriti curatione. *Quæ*, inquit, *somniata vera esse credo & sunt: etenim somnia non agnosco quæ præsertim ordinem seruant.* Et quantò est purior ab illecebris & sordibus & cibis, tantò ad id alacrior est. Sic melius anima, quæ per se ad diuinandum prompta est, puriorum & saniorum hominum, certius præuidet, vt scribit Plato epistol. 2. ad Dion. *Cùm enim*, vt scribit Philost. lib. 2. de vita Apol. ca. 14. *viri optimi dormitũ accesserint, anima pura & quieta, somnium capiunt, neque prosperis succeßibus elati, nec aduersitatibus illis oppreßi, sine perturbatione, per somnia vaticinationem, quæ apud homines diuinißima existimatur, multo facilius conspiciunt, anima vino non suffocata, sed pura mundaque omnia quæ viderit, colligit facilius, & discernit.* Quapropter somnio-

rum interpretes, quos onotropolos appellãt poetæ, de nulla vnquam visione anteà consaltatoribus respondebãt, quàm visionis horam sciscitati essent. Nam si matutino tépode somnium apparuisset, tunc de illo aliquid coniectari se posse arbitrabantur, quia tunc vaticinari rectè posset anima, cum esset vino cibóque liberata. Sin verò primo somno aut media etiam nocte, cùm adhuc vino suffocata est, demersáque anima, somnium dicerent apparuisse, sapienter quicquam dicere renuebant. Sic ferũt Amphiarum consultum, oracula reddidisse in Attica terra, nẽpe per somnia, iussis sacerdotibus qui oracula susciperẽt, integrum diem à cibo, à vino autem triduo abstinere, vt pura expurgata ve anima ostensorum rationes melius cognoscere possent. abstinebant & eius rei gratia Pythagorei à certis cibis & leguminibus, cúmque his situm decubitus obseruabãt, ne resupini vel in dextrum latus iecur comprimerent, vel statio sensuum fluitaret: adhibita temporis etiam verni expectatione, vt scribit Tertulianus, lib. de Anima, tomo 2. Hinc ad superstitionem nimiam traducti, putãtes iis & similibus allicere ad se numen quibus etiam alia vana, dicam & impia, & dæmonum arte adiuncta sunt, ad somnium vt mentiuntur propheticum suscipiendum,

nempe suffitus, inunctiones temporum, annuli, cælestes imagines, vel melius idola, chartæ consecratæ, & alia quæ vanissimus ille Agrippa persuadet. li.3.de occul.Cacoso. quam ipse falso inscribit Philosoph. cap. 52. Cùm tamen Iāblicus lib. de myster. Ægyp. contra Porphyrium probauerit non animam, sed diuinitatem ipsam, causam esse diuinorum operum. Et nos etiam Christiani dicimus, prophetiam donum esse Dei non ex meritis nostris, & interdum non tam ad prophetantis vtilitatem, vel propter benè actam ab eo vitam datum, quantum ad aliorum commodum & doctrinam, vt & docet pluribus diuus Chrisostomus, homilia 25. in Math. ex cap. 7. Mat. tomo 2. Multis namque dicet Deus, non noui vos, etsi in eius nomine prophetauerunt, si cum prophetia bonis operibus non abundauerint. Et D. Paulus 1. Corin. cap. 13. nihil esse scientiam, prophetiam vel fidem sine charitate & bonis operibus docet. Et Iudas Marci 9. s. apostolus & propheta & rerum altissimarum scius periit. Prophetauit & Balaam, à fide & probitate vitæ prorsus alienus, ad ædificationem & vtilitatem crediturorum. Numero. 24. Et talis Pharao, qui in somniis tamen futurorum præcognitionem à Deo accepit Gen. 40. Et iniquissimus Nabucho-

donosor

donosor cui etiam, quæ in nouissimo erant futura, Deus reuelauit. Daniel.2. Et Abimelech rex Gerare nouit per somnium diuinũ, Saram vxorem esse Abrahæ. Genes. c. 20. a. ver 3. Atque etiam Aristoteles, lib. de diuinat. per som. Non ex persona insomnia recipientium, somnia diuina esse colligi debere putat quia, inquit & bonis & malis interdum apparent. Sicut enim Deus facit oriri solẽ suum super iustos & iniustos, sic & res interdum & impijs declarat sæpe ad illorum emendationem, illos territans vel castigans, vt dictũ est diuiti, qui horrea multa impleuerat, qui ve oppiparè viuere statuerat in posterum, *Hac nocte repetetur anima à te, & quæ parasti cuius erunt?* Sic facinorosis seruis Pharaonis, reuelatum est in somijs in carcere, mortis & absolutionis à vinculis dies, interprete Iosepho. Genes. 40. c. Et scribit Homerus iliade. 1. καὶ γὰρ τὸ ὄναρ ἐκ διός ἐστι. *Et somnium ex Deo*, vel (vtipse ait) *ex Ioue est*. Quod & refert grauis vir Plinius Secundus, 1. lib. 1. epistol. dum scripit Suetonio Tranquillo, qui se perterritũ dicebat fuisse anteà somnio. Et hac in parte videtur mihi lapsus à veritate Themistius peripateticus, qui in paraphrasi de diuinatione per somnium. c. 1. & c. 5. existimauit, somnia non immitti à Deo. ductus ea ratione, quam efficaciæ

caciæ exploratæ dicit: quod perabsurdum est, figurationes futurarum rerum per somnia, non optimis sapientibus, sed sine vlla lege ac ferè pessimis quibusque ac abiectissimis hominibus, euenire: Quasi verò Deus quia bonus est, & vtens suis pro libito creaturis, hinc indignitatis aliquam labem suscipiat. Certè non ideo is impurus. Nam & asinam Balaami loqui fecit, & superiora exempla docent Deum vti impijs propter illorum conuersionem, vel aliorum vtilitatem. Cùm & dæmonibus veluti carnificibus, vel ad probationem constantiæ bonorum, vtatur. Sed non ita, vt Themistius censet D. Gregor. Papa. libro 8. Moral. c.18. Qui cùm enumerat sex species somniorum, *Aliquando*, inquit, *somnia ex ventris plenitudine vel inanitate, aliquando illusione, aliquando verò & illusione & cogitatione simul, aliquando reuelatione, aliquando cogitatione & reuelatione simul.* Duo prima experimento nouimus. De hostis illusione & ea quæ inde sunt nascentia, non esse obseruanda, admonet. Ecclesiastes, c. 34. *Multos errare fecerunt somnia, & illusiones variæ.* Et in Leuitic. c.19. *Non augurabimini, nec obseruabitis somnia.* De reuelatione in somnijs Ioseph habetur Mathæi 2. De somniis ex

cogitatione

cogitatione & reuelatione apud Danielem cap. 2. ad Nabuchodonosor dixit Daniel, *Tu rex cogitare cœpisti in stratu tuo, quid esset futurum post hæc, & qui reuelat mysteria* (audiat Themistius) *ostendit tibi quæ ventura sunt.* Tractat & de his D. Gregorius Nyssenus, lib. 1. de Creatione hom. cap. 14. Sed quid plura? & somnia immittuntur quam plurima & vera à Diabolo, & plura oracula permisit Deus inter Ethnicos idololatras edi, & aliquando vera. Atque Phitonissa ex Samuele suscitato, Sauli mortem prædixit. 1. Reg. cap. 28. c. Et Phitonissa tempore D. Pauli venturiloqua: & angelus Sathanæ sæpe, vt ait D. Paulus, se transfigurat in angelum lucis. 2. Collos. cap. 11. c. Et cùm sit substantia incorporalis, nó dubium est quin nobis dormientibus possit commouere humores, & passiones, & simulachra phantasia antea comprehensa, & retenta, cùm illi obediat materia corporalis quoad motum localem, ex quibus formari possunt diuersa insomnia, quibúsue concitabitur dormiēs ad diuersas concupiscentias, veluti ad timorem vel vindictam: cui rei illud maximum alexipharmacum noui, Dei opem ante decubitum implorare, & se totum Dei custodiæ & precibus cælitum, & tutelæ angelorum bonorum, commendare. Scriptū namque

que est, Psalm. 90. *qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur.* &c. *Non timebis tunc à timore nocturno, à sagitta volante in die, à negotio vel re ambulante in tenebris* &c. *Super aspidem & basiliscum ambulabis, conculcabis leonem & draconem.* Quæ certè verba, & totus ipse Psalmus, noctu ante somnum precantatus cum pia & dominica oratione, Pater noster, & salutationis virginis Mariæ, tantam habet aduersus potestates tenebrarum authoritatem, vt mens à peccatis libera, his pro amuleto vtens, longè Sathanæ astuta noctis molimina exterminet, & à nobis longius amãdet. Cæterùm quia ea quæ ad causas insomniorum extraneas, & incorporales pertinent, multa & vera & falsa concurrere possunt, & quia nos scientiam eo modo aliquorum absque sensuum ministerio haberi posse dicimus, docere nos oportet, quæ sunt illa ex quibus discere vera possumus, & quæ sunt reiicienda, & quomodo distinguãtur dæmonia è diuinis reuelationibus. Sed imprimis nosse necessarium, somniorum alia esse omnino falsa, alia amnino vera, alia ex his mixta. Et hæc est nostra diuisio. Omnino falsa sunt vana illa spectra & à Dæmone subministrante illusiones, quæ turbati animi, quæ desiderantis, vt illius Mycilli, qui

aurum somnians, verè se aurum possidere arbitrabatur apud Lucianum in dialogo de somnio. Aliáque huiusmodi sunt ἄσημα. Quæ omnino vera sunt, ea reuelationes secretorum, & Dei admonitiones puræ. Mixta autem quæ cum inuolutionibus quibusdam habent veritatis imaginem, in quibus errari quidem in aliquibus potest, potissimum in determinationibus particularibus euentuum in vniuersum demonstratorum, vt D. Antonius visioné verã de futura proxima ecclesiastica Arriana persecutione, male mundi ruinam futuram prænuntiare putabat, vt est apud Nicephorum Calixtum, lib. 10. cap. 43 Temporis enim non certitudinis euentus fuit, error. alia etiam traduntur fictis rebus inuoluta, vera tamen apud optimos coniectores. Et si antiqui duo tantùm somniorum genera ponant, & duas portas eorum, vnam corneam qua vera immittuntur: alterã eburneam qua falsa, vt est apud Homerum, Odyssea 19. Lucianum, in Somn. dialog. apud commentatorem Homeri, Odyssea. 7. annot. 174. Vergilium, 6. Æneidos. Macrobium, in somn. Scipionis libro primo cap. 3. Est autem in antiquorũ lectione, à vanis somniorum obseruationibus abstinendum, de quibus Artemidorus Græce quinq; libros scripsit, & Synesius epis.

Dici

Dicimus igitur has regulas hac de re retinendas, Prima, sõnia ex causa animali & præcedẽtibus cogitationibus vel sensibus perceptis, esse vana: nam mens humana quod optat, dum vigilat sperans, per somnum cernit idipsum: videndúsque Cælius Rhodiginus lib. 27. cap. 14. hac de re. Secunda, quæ per humorum dominationem suscitantur, vtilia sunt præcognitioni crasis vel discrasis humanæ naturæ, & potissimum obseruanda à medicis. Tertia, somnia, quæ animæ apparẽt prouidentiam vel cautionem, vel præcognitionem rationi consentanea, superstitione procurata, nec Dei religioni aduersantia obseruanda sunt: nihil enim prohibet quin anima quæ nobis vigilãtibus, quædam etiam nunquam nobis audita, vel nunquam intellecta, vno impetu intelligit, eadem liberior ab actionibus corporis, noua etiã dormientibus non possit intelligere. nunquam enim anima nostra quiescit, quin in seipsa nõ moueatur, agat, consideret, & meditetur, siue corpus quiescat, siue vigilet. Et hac in parte laudo maximè victus honestatem & parcitatem, cùm animalis homo non sentiat ea quæ sunt spiritus, cúmque terræ & putidæ exhalationes, ex copiosa supra modum ciborum ingestione, cerebrum petentes illud offendere, & organa mentis obtundere,

& organa mentis obtundere possint: in quibus probandis multus Porphyrius, alioquin impius libris quatuor de Abstinentia animatorum. Laudo hìc maximè ieiunium, & eò amplius, quò religiosius, & mens in Dei laudem & gloriam dirigitur: decrescentibus enim viribus corporis veluti carcere animi & hoste debilitato, fortiori armatur virtute anima. Sicut contrà, quantò corpus pingue, & cutis benè curata, tantò amplius languescit & profundiori carcere maceratur anima. Eo modo Daniel & socij, disciplinæ cælestis auidi, ieiunabant, nec tamen ea superstitione, qua Pythagorei: hi enim legiminibus nutriebantur, regio apparatu recusato. Et Daniel Dan. 1. b. versi. 12. etiam vt intellectum rerum altissimarum à Deo impetraret, trium hebdomadarum spatio ieiunauit, abstinens quidem omnino à pane, carne, & vino, sed non ea ratione qua impij Pythagorici abstinebant à carnibus, suæ metempsychosi vel metasomatosi inhærentes; nec ea ratione qua hæretici aliqui abstinent: sed ea tantũ causa, qua & nunc sancta mater ecclesia catholica orthodoxa vbique & semper indixit ieiunia, vt maceratione carnis spiritus in Deum esset agilior, & ad contemplãdum leuior. Docet id Angelus qui mysteria reuelauit Danieli, vt legitur Danieli cap. 10.

dum ille dixit, *noli metuere Daniel, quia & ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum, vt te affligeres in conspectu domini Dei tui, exaudita sunt verba, & ego veni propter sermones tuos.* Neque mirum etiam esse debet, si ob ieiunium sanctum, in quo ieiunat anima & corpus, dum & à vitiis & delictis vnà & à cibis quis abstinet, Deus tum vigilantibus, tum dormientibus per visiones multa reuelat, si animam erudiat facilius, inquam, non ratione docentis, nam is est semper omnipotens & æqualem habet potestatem, sed facilius ratione nostri, ratione inquam subiecti, cùm nos ipsos probè disponimus ad Dei beneficium suscipiendum. Neminem enim ille via ordinaria cogit, qui liberum electionis & petendi & obtinendi dedit arbitrium. Nam si quis indiget sapientia, postulandi datur libertas à domino, qui dat omnibus affluenter, teste diuo Iacobo, Iacobo 1.

Postulet autem, nihil in fide dubitans
Postulet & pure, quia
Casta placēt superis, pura cum veste venite,
Et manibus puris sumite fontis aquam.
Vt scribit Tib. lib. 1. epist. 2. & vt Dido Ouidiana epist.
Non bene cælestes impia dextra colit.
Et Salomon: Sap. 2. vers. 3. 4. & 5. *Per-*

uersæ cogitationes separant à Deo, & in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Et spiritus sanctus effugiet fictum, & auferret se à cogitationibus. Ieiunium autem hoc & animam purgat, vel ad meliora iuncta oratione mirum in modū disponit, & vt scopis mundatam domum Deo exhibet: nec mirum, iterum dico, vt qui aures habet audiat, si hoc ieiunio facile reparetur intellectus ab ignorantia, cōtrario veluti antidoto peccati protoparentum, qui in ignorantiam per esum vetitæ arboris, inciderunt: & quia in esca præcipiti fuit mortis sententia, ita & facilè tempore ieiunij veri, per paruam & temporalem mortis imaginem per somnum, Deus vt plerumque nos instrui curat. Et ieiunium extra somnum, cum oratione impetrat à Deo, vt nocturnis & quietis visionibus sæpius quis illuminetur, vt non tam somni causam, quātum Dei placitam in ieiunio annotes voluntatem, vel puritatis mentis dilectionem. Quod si mens sine ieiunio talis sit, qualis per ieiunium reddi curatur, nempe pura & virilis (quæ enim voluptatibus vacat mulierosa est) non ieiunij medium Deus exigit, cùm finis, qui ex ieiunij medio oritur, iam adsit. Ad eum modum pura illa & à Deo pro thesauri infiniti & matris custodia electa

electa, beati Iosephi anima accepit scientiã à Deo per angelum in somniis, Math. 1. d. vers. 20. dum dictum illi, *Ioseph fili Dauid noli timere accipere Mariam coniugem tuã: quod enim in ea natum est, de spiritusancto est*, & cætera quæ sequuntur. Sic edoctus in somniis c. 2. Mat. fugere Herodem, & de reditu. Et pari modo beatæ illæ tres animæ Magorum orientalium, adoratione veri Christi Dei & hominis facta repletæ intuitu veri Dei diuinitatis radiis, responso in somniis eruditæ vt aliud iter pro reditu eligerent. Sunt his alia exempla sacræ scripturæ similia, quæ quisque facile delibare potest. Quarta autem somniorum regula hæc, somnia diuina, quę à Deo per se vel per angelos bonos immissa sunt, digna obseruatione esse, imo & omnino sequenda. Et ne in lumine quis hæreat, repetat oportet ex proximè citatis in principio capitis locis sacrę scripturę à Deo immitti quoq; insomnia siue visiones placuerit appellare. Quibus addi potest testimonium Dei, Num. cap. 12. b. vers. 6. *Audite sermones meos, dicit dominus, si quis fuerit inter vos propheta domini, in visione apparebo ei, vel per somniũ loquar ad illum.* Quod & docet Philo Iudæus, tomo 2. lib. 9. quod à Deo mittantur somnia. & Herophilus partim à Deo summitti som-

nia dicit, quæ necessariò contingere iudicat, vt scribit Galenus, tomo 8. lib. de historia Philoso. & Hippocrates, lib. de Insomniis. *Quæ*, inquit, *somnia diuina sunt, quidque boni, vel mali vel vrbibus vel priuatis euenturum significant, fermè nunquam errant.*

Docet & insomniis & per visiones Sathan, vt dictum est, etiam vera aliquando, sed plerumque falsissima, & quandoque se transfigurat in angelum lucis, vt scribit D. Paulus. Et Iamblichus de myster. Aegyptio. & Proclus lib. de Anima & dæmone. vera insinuare potest quæ iam gesta sunt, ignota tamen nobis, item longinqua & existẽtia, item futura, quæ tamen ad causas certas naturales consequentem necessariò habent effectum, non quæ extra causas naturales sunt: id enim solius Dei est, eo modo & mortes principum & aliorum interdum prænuntiant dęmones, quòd in rebus naturalib. propter diuturnam vitæ experientiam exercitati, ex certis adeo in morit urorum corporibus signis, etiam hominibus in re medica peritis cognitis, id coniectare possunt: nec alia ratione tempestates prædicunt, quàm & coniectores rustici, quíque similia experti, & astrologi: interdum etiam rerum naturas miscere periti, quædam à se dicta ipsi conficiunt & formãt, quamuis noua creare datum illis non fuerit,

illo

illo ſolo ex non ente & nihilo ad eſſe producere, Deo conceſſo. præualent enim acuitate ingenij, malitia exquiſita ad fraudes & promptiſſima, ad comprehendum facilitate. Vnde & δαίμονες quaſi ſcij vel ſcientes, dicti ſunt: plerumque etiam illorum oracula aſtutè falſa edita, vel in vtramque partem ambigua, dum ſupra illa prædicta conſuluntur. nam præſcius ſolus rerum ac cordium, verus & ſolus Deus: dæmones verò quæ præmonſtrare putantur, verſutè indagãtes prædicunt, vt ſcribit Athan. li. de diuerſ. quæſt. quæſt. 27. Et nos forſan alibi plura dicemus, de angelis cacodæmonibus agentes. Porrò iſti cacodæmones, quia ſpiritus, nobis dormientibus, animæ ſe inſinuant & phantaſmata concitant: non ſecus ac vigilantibus, iniquiſſimas rerum cogitationes ſuggerunt, & anſas malorum præbent. cùm enim perpetuum bellum inter ſemen mulieris, Chriſtianos nempe, & ſemen ſerpentis, nempe dæmonum cateruas, indictum ſit, infatigabili dolo ſemper poteſtas illa tenebrarum nos adoritur, vigilantes & dormientes hoſtis ille vigil circuit & obſeruat, ſi quo modo nos imparatos à Deo ſeiungere poſſit, idque multis artibus, multis phantaſmatibus, occaſionibus ve ſingulis abreptis tentat, & perniciem noſtram molitur, & quia

in Deum nihil potest, insidiatur illius imagini, homini scilicet, veluti & pardalis fera, quæ quia odit homines, exhibitam sibi hominis imaginem maximo furore discerpit, ac laniat, vt annotauit D. Basilius magnus Sermone in aliquot scripturæ locos. Quò fit vt oracula vel insomnia & visiones istorum dolosorum artificum semper nobis suspecta sint, etsi quandam boni in fronte vel veri præ se ferre videantur. Latet enim virus semper illorum in cauda, & in rerum exitu, non minus ac in posterioribus partibus scorpionum. Quin & ob istorum insignem fraudem & subdolum animum, etiam quæ bona somnia aliundè immittuntur, nobis suspecta sunt: nunquam enim debilis hostis aperto marte fortiorem se aggreditur, sed insidiis atque fucatis telis, & cibis sæpe melle conditis, & palato modo quodā oblito diuinitatis simulachro, gratis venenis, pro cuiusque professione astute instillatis. Sic enim & assolet iis, qui culta diuino maximè pollent, prophetiæ nomine tanquam illis applausuras, se insinuare. Hac arte Philumenem, & priscam Helenam, pseudoprophetas hæreticorum adortus, & magicis præstigiis Simonem Sammaritam, vt scribit Irenæus libro primo aduers. hæret. capite
20. 20. Abdias Babilonicus primo histor. Apost.

diuus

diuus Clemẽs, Augustinus, & alij. Sic & decepit Carpocratistas & Gnosticos, qui vt in suam sententiam, quam diuinam putabant, alios pellicerent, scholas magiæ introduxerunt, & assessoribus dæmonibus vtebantur ad animos in errorem fascinationibus aduocandos, vt notat Epiphanius tomo 2. lib. primo contra hæret. hæresi 27. Fuerunt & ab his alij studiis impiis decepti, alij opinione suæ sanctitatis nimium sibi placentes per superbiam, ab illis expugnati, alij etiam pij homines, boni prætextu, à fraudulentis illis nequissimis spiritibus decepti. Cauent enim illi omni studio, ne quod sint videantur, neue prius cognoscãtur quàm deceperint, semper alio habitu quàm sint verè, sese insinuantes. Vnde diuus Bernardus sermo, 33. super Cant. dæmonium meridianum de quo apud Dauidem in Psal. 9. existimat dictum genus spirituum obstinatissimum & perditissimum, quòd quia tenebrosum totum, & noctis æternæ caligine est funestatum, ad decipiendum cautè se sub luce insinuat, & in meridie ne quis sit detegatur, operatur. Quo circa Diuus Ioannes epistola 1. capit. 4. versiculo primo nos admonet, *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint: quoniã multi pseudoprophetæ exierunt in mundum.* Et sacra scriptu,

ra quamuis

ra, quamuis ſomnia plura diuina celebret patriarcharum & prophetarum, qua tamen hinc ſequuntur, vt plerunque abuſus, ſuperſtitio, & innumeri errores ob vanas hominum, leues, & à dæmonibus faſcinatas mentes, ſomniorum obſeruationem vetat, potiſſimum Chriſtianis & piis hominibus. Sic enim canit Deus in Leuit. cap. 19. f. verſ. 26. *Non augurabimini, non obſeruabitis ſomnia.* Non enim omnibus data eſt diſcretio ſpirituum, neque omnes exercitatum habent in diſcernendis malis intellectum. Et ſic Salomon conſiderauit, Eccl. c. 34. a.

1 *Vana ſpes & mendacium viro inſenſato, & ſomnia extollunt imprudentes.*

2 *Quaſi qui apprehendit vmbram, & perſequitur ventum, ſic & qui attendit ad viſa mendacia.*

3 *Secundum hoc viſio ſomniorum: ante faciem hominis ſimilitudo alterius hominis.*

4 *Ab immundo, quid mundabitur? & à mendace, quid verum dicetur?*

5 *Diuinatio erroris & auguria, mendacia, & inſomnia malefacientium vanitas eſt.*

6 *Et ſicut parturientis, cor tuum phantaſias*

tasias patitur nisi ab altissimo fuerit emissa visitatio, ne dederis in illis cor tuum.

7 *Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis.*

8 *Sine mendacio consummabitur verbum legis, & sapientia in ore fidelis complanabitur.*

9 *Qui non est tentatus, quid scit? vir in multis expertus cogitabit multa, & qui multa didicit, enarrabit intellectū.*

10 *Qui non est expertus, pauca recognoscit: qui autem in multis fatuus est, multiplicat malitiam, &c.*

Inexpertis igitur & parum doctis, somnia obseruare valde periculosum est, multisciis autem vtrunque permissum, dummodo superstitione magica, somnia ex tacito pacto cum dæmonibus icto, non accersat, vel interpretetur: & si inter causas & regulas superiores, iudicium adhibeat. Si nouerit etiam dæmonum pręstigia detegere, & inter reuelationes Dei & dęmonis discrimen annotare. Ita permissam obseruationem scribit beatus Thomas, 2. 2. quęstio, 85. Archidiaco. in cano. sortes. 26. quęst. 5. Et hęc non tantum in his quę per somnia accidunt, sed etiam in aliis reuelationibus obseruanda: reuelat enim plura aliis modis

quam

quam per somnia Deus, vt infusione tacita, siue exteriore signo: velut cum spiritu prophetico Adam locutus. *Hoc nunc os, &c.* Genes. 2. Et Lamech. Genes. 49. de vltione futura sui, & Iacob de futuro omnium rerũ successu, & filiorũ. Et dũ Balaã filius Beor de futuris, & natiuitate Christi prędixit Num. 24. cum Saul ex agasone factus propheta, repente immutatus fuit 1. Reg. c. 10. b. c. Rursum cum ipse Saul & eius lictores apprehendere vellent Dauid, subito in Naioth in Ramatha insiluisse senserunt super se spiritum domini, & prophetarunt. Eadem de reliquis censenda prophetis. Interdum & reuelat spiritum suum omniscium, eamque communicat quibus illis placitum est, cum signo & medio visibili. Quod quidem medium fuit aliquando angelus: forma humana apparẽs, cum angelorum ministerio pleraque detexerit, & abdita edocuerit. Et vt non videatur absurda opinio Rabinorum secretiorum, qui in commentariis ad librum ietzira, Rabini Abraham scribunt שהאבות רביתיהם הין מלכים יתיעם : רבו של אדם רזיאל : רבו של שם ופיאל : רבו של אברהם צדקיאל : רבו של יצחק רפאל : רבו של יעקיב פליאל : רבי של משה מטטרון :

Idest, dicunt, quòd patrum pręceptores fuerunt angeli.

Adami,

Adami,	præceptor,	Raziel.
Semis filij Noachi,	angelus	Iophiel.
Abrahami,		Teadkiel.
Isahaci,		Raphael.
Iagnakobi,		Piel.
Mosis,		Mittaron.

Quibus ex sacris addi potest:

Tobiæ, Tob. c.3.&9.	præceptor	Raphael.
Danielis in visione de antichristo, Daniel.8.9.10.	vel eruditor, nuncius.	Gabriel.
Zachariæ, & beatissimæ virginis Mariæ. Luc.1.		Gabriel.

Sed & alibi in plerisque scripturæ locis inuenimus angelos, sed sine nomine, multa pluribus enuntiasse vel facienda vel dicenda, vel intelligenda, sic Num.ca.32. angelus qui apparuit Balaamo, & asinam eius gladio cohibuit, benedictiones in populum Israel dicendas præscripsit, instruxit & Angelus Domini apparens ad fontem, Agar ancillam Abrahæ, fugientem Sarai dominam, atque futura de Ismaele aperuit, Genes. 16. vt per angelos visibiles edoctus Abraham de excidio Sodomorum Ges.18. item Loth, Gen.19. & Gedeon de victoria Medianitarum, Iudic. c. 6. b. ver. 11. edoctus & ab angelo Manne, ex tribu Dan ex Sara, de natiuitate Sampsonis & victoria Philistinorum.

Iudit.

Iudic. c. 13. edoctus & Cornelius Centurio de his quæ oportebat illum facere. Actu. c. 10. Scribitur etiam archangelum Michaelem, fugientibus Argonautis à Colchide cũ vellere aureo, iisque latitantibus & fugatis ab Amyto circa palustria loca Constantinopolis, vbi imperabat Amytus, apparuisse, viri specie alis veluti aquilæ humeros insignitos habentem, & ad pugnã eos in Amytum excitasse, victoriam prædixisse, eamque eius consilio assecutos. Cuius beneficij memores, ei nomini illis incerto, phanum dicarunt illo in loco, nempe in traiecto Constantinopolis, quem ob rei euentum & salutem consequutam Sosthenum nominarunt. Feruntque Constantinum Magnum à bellorum victoria redeuntem, eo in loco recubuisse, & eundem virum alatum ei apparuisse, qui se archangelum Michaelem, qui eum in bellis conficiendis iuuasset, diceret. Qua de re ibi duo templa Deo dicauit nomine D. Michaelis archangeli, vt narrant Nicepho. Calistus, lib. 7. histo. Eccle. c. 50. Sozomenus lib. 2. hist. Tripart. cap. 19. Refert & idem Nicepho. lib. 14. histo. c. 7. alium angelum habitu pastoris apparuisse Asparo duci militiæ Theodosij iunioris pij Cæsaris, persequenti rebellem Ioannem v-

num

numà commentariis suis, & copiis Asparis præiisse, & eas per lacum qui Rauennæ, quo aufugerat Ioannes, subiectus est, duxisse: vnde neminem vnquam prodisse proditum est memoriæ, & eius industria Rauennam ex improuiso occupasse, & tyrannum cæpisse. Apparent etiam nobis & vt Dei mãdata explicent angeli, alia quàm corporali hominis forma, vt cum apparuerũt Seraphim Iesaiç. Iesa. 6. Et interdum voce Angelorum sola, Deus nos docet sensibili & auribus infuso eloquio, interdum insensibili. Exẽpla vtriusque, audiuit Agar tantùm angelum de cælo loquentem & indicantem aquam, & pueri Ismaëlis acta & mores prænuntiantem, angelum autem non vidit. Genesis. 21. c. versi. 21. Item Abraham cùm iussu Dei immolare filium vellet, audiuit angelum loquentem, & eum interpellantem de cælo, & repromissionem, benedictionésque seminis edocentẽ. Genes. c. 22. c. ver. 11. 12. & c. Sic inuisibili modo Abacuk propheta, voce angeli edoctus de carcere & angustia Danielis, & eò per capillum translatus ad escas deferendas. Daniel. 14. f. Sic locutus angelus cùm Elia, vt descenderet ad Ochosiam sine timore cum quinquagenario deprecanti. 4. Regum cap. 1. D. versi. 15. Sic etiam Dominus per an-

gelum locutus ad puerum Samuelem voce dilucidater, prædicens Heli & filiorum necem, primo Reg. ca. 3. Sine voce autem angeli Dei annuntiant & insinuant voluntatem Dei sæpius & in somniis & alio modo. Nam cùm anima nostra spiritus sit, & angelus spiritus ad communicanda inuicem mandata non egent organo corporali, proportione spirituali ad id sufficiente. Diuus Apostolus namque Paulus, duos loquendi modos esse censuit, dum scribit, primo Corinthior. cap. 13. a. *si linguis hominum loquar & angelorum*. Et per consequens verbi duplex erit sensus, vnus per vocem prolatus & aerem verberans statímque periens: Et alio modo intra nos positum verbum, & nostris cognitum cordibus, quod & commune cum angelis, cùm prius non sit propriè angelorum, vt scribit diuus Basilius, sermon. in Ioan. primo cap. in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. Instruit etiam nos Deus extra ordinem naturæ aliis mediis quibus ad capacitatis naturæ humanæ captum, infirmitatísque nostræ capacitatem vtitur; visiones hæ dici possunt, veluti ex visione Cherubim, & gladij flammei versatili, Adam intellexit adytum paradisi sibi præclusum. Gen. capite tertio, d. vers. 24. Ita locutus est Deus per visionem ad Abraham, & per visionem

visionem eduxit eum foras vt suspiceret cælum & numeraret stellas: instruens ex his eius multiplicandum valde semen, Genes. 15. a. Et per visionem rubi ardentis & incombusti admirabilia rerum abditarum secreta nouit Moses, Exod. cap. 3. per visiones animalium & rotarũ, prædixit multa Ezechiel in cap. 1. & 7. Et Petrus per visionem mundorum & immundorum, intellexit reuelationem qua admonebatur ne salutem gentilium operari recusaret: Et diuus Paulus Actuum cap. 10 e. vers. 10. & seq. per visionem noctu illi factã de Macedone, qui eum deprecabatur vt transiret in Macedoniam & eum iuuaret, certus factus est, quod Deus vocasset illum vt euangelizaret, in Macedoniam. Actuum ca. 16. b. vers. 9. Et Machab. visionem suam explicans, qua Deus illi reuelauerat orationes Oniæ, iam ante mortui summi sacerdotis effusas, populum spe in Deum ad victoriam contra Nicanorem armauit, Machab. cap. 15. vers. 11. & sequent. Hicque modus certè docendi homines Deo familiaris olim: sic enim per ea quæ cum corpore affinitatem habere videntur, homines maiori ex parte corporeis intentos excitabat, commiscens inter illa quædam quæ secundum admirabilem prudentiam artificis miscentis, certam præferenti in-

certorum cognitionem. Hæque visiones non passim omnibus vel sine discrimine reuelatæ, sed aptis & electis à Deo piis bonisque hominibus qui dicti sunt prius Videntes, postea Prophetæ. 1.Regum c. 9.b. versi. 9.Nam & Deus ait, Numero. c.12. b. ver. 6. *Si fuerit inter vos Propheta domini, in visione apparebo ei, vel per somnum loquar ad illum.* Et in Psalmis, Psal.88.c.ver.19.*Locutus est Deus in visione sanctis suis.* Et ideo in principio, Iesaias & Nahum, suas prophetias vocant visiones: suntque visiones hæ compositæ ex spiritualibus & corporalibus, vt ferè omnes reuelationes D.Ioannis. & D.Hermæ, D. Pauli discipuli in tribus libris, & reuelationes S. Methodij. Quanquam & aliæ sint corporales solùm, quibus supernaturam nostram à Deo instruimur, vt sunt astrologicæ obseruationes, vbi signa potestatis Dei viuentis insculpta sunt, quæ & Deum omnipotentem demonstrant, & sapientiam eius incomprehensibilem, etiam barbaris vel cæcutientibus persuadent, vt suo loco dicemus Deo fauente. Porrò nouissimè, Deus optimus maximus locutus est nobis in filio, & per Messiam verum, Iesum Christum dominum nostrum, qui secretiora Dei reuelauit, vt scribit Diuus Paulus ad Hebræos c.1.a. Ardua certè & inaccessibilia

Hc.

homini

homini myſteria diuinitatis, cùm nemo nouerit filium niſi pater, nec patrem niſi filius & ſpiritus ſanctus, & cui voluerit filius reuelare. Nam ſicut, nec hominum quiſquam nouit quæ ſunt in homine, niſi ſpiritus qui eſt homine: ita nec quæ ſunt Dei, niſi ſpiritus ipſe Dei. Ioan. 1. Et docet latè diuus Damaſcenus, libro primo de Orthod. fid. cap 1. & 2. Quamobrem & poſt Chriſti doctrinam, ſpiritus ſanctus, ſi piè inuocetur, omnibus ſcire cupidis ſeſe manifeſtat, & admirabilia & imperſcrutabilia philoſophorum antiquorum diſquiſitionibus annuntiat & edocet. Et hoc vſque adeò tritum eſt, vt probatione non indigeat. Habemus namque tam admirandos Chriſti vbique terrarum breui ſpatio decantatos apoſtolos, vt qui anteà piſcatores viles, & ignari & analphabeti omnino erant, coriarij & telonarij & huiuſmodi artificiorum mechanici, poſt receptum ſpiritum ſanctum, variis linguis, vſque ad admirationem loqui ſubitò viſi ſint, & de obſcuris ac profundiſſimis verè diſſeruerunt, & tenebras ab oculis hominum diſcutientes à ſpiritu veritatis edocti, præter humanum ordinem omnigena doctrina abundarunt. Actuum capite ſecundo, a. b. Eáque tanta & eius efficaciæ, vt vniuerſo orbi leges dederint, ſublatis philo-

ſophorum, & eorum qui anteà falſò ſcientes habiti erant, legibus, ſententiis & erroribus. Fuit enim miſſus dominus noſter Ieſus Chriſtus eorum noſter præceptor, vt illuminaret omnem hominem, Ioan. capite primo, *lux ipſe mundi, & lumen ad reuelationem gentium*. Lucæ capite ſecundo E. verſ.32. cum ſimilibus. Porrò ne quis decipiatur in Dæmonum præſtigiis, qui, veluti ſimia homines ita & opera Dei imitantur, admonebo obiter fraudes & artes illorum detegi poſſe, & impoſturas eius diſtingui, tribus modis potiſſimum, vel ex principiis, vel mediis vel à fine ad quem res perſuaſæ diriguntur: à principiis, ſi ſomnia, apparitiones, reuelationes, viſiones vetitum habeant exordium, nempe vel ex ſuperſtitione præcedente magica vetita, ex curioſitate inutili, à ſuperbia, auaritia, concupiſcentia, à corrupta, lubrica voluntate: à medio, ſi per illicita eadem parentur, per cultus idolorum vel imaginum, per ſuſpenſiones annulorum, per impiorum dæmonum inuocationes, pactiones tacitas vel expreſſas, & huiuſmodi: à fine, ſi hæc ipſa, vel ad damnum, incommodum, contumeliam, contemptum dilectionis Dei, vel proximi tendant, ſi ſucceſſus rerum malus, & contra legem Dei fit. Nam ſi bene actus dolo-

ſi diabo-

ſi diaboli, ad Dei voluntatem & proximi dilectionem, velut aurum ad lapidem Lydium, examinentur & conferantur, ſtatim deteguntur & fuci, quibus mala ab impuris ſpiritibus inficiuntur & obumbrantur, & veluti ros matutinus, ſole, in auras inuiſibiles euaneſcent. Nec huiuſmodi vaticinationibus, etſi veris, tantum eſt deferendum vt à bono ideo recedamus, & in Deum quippiam peccemus: quin & ſomniator ille cùm vero ſomno, delendus de terra eſt, ſi ex ſomnio id perſuadere velit, & à lege Dei velit homines auertere, Deuteron. cap. decimo tertio a. *Nam & falſi prophetæ*, inquit, dominus, *vaticinantur in nomine meo: non miſi eos & non præcepi eis, neque locutus ſum ad eos: viſionem mendacem & diuinationem fraudulentam & ſeductionem cordis ſui prophetant vobis*. vt ſcribit Hieremias, capite decimo quarto c. verſ. decimo quarto, & plura egregia alibi, cap. vigeſimo tertio e. & f. Quare fraudem ſemper ineſſe immundorum ſpirituum actionibus, tibi perſuadeas: non enim mali angeli, eſſentia differunt à bonis, ſed voluntate mala, vt boni hominis animus à malo differt, vt ſcribit diuus Athanaſius, libro de diuerſis quæſtionibus, quæſtione tertia. Et in hoc probari poſſunt ſpiritus, & diſcerni boni

à malis. Duo enim ſunt genij ſingulorum hominum, vnus æquitatis, alius iniquitatis: æquitatis genius vel angelus, bonus eſt, lenis, verecundus, manſuetus, quietus, continuò tecum loquitur de iuſtitia, de prudentia, de caſtitate, de benignitate, de venia, de charitate, de pietate: hæc omnia cùm aſcendunt in cor tuum, ſcito quòd genius æquitatis tecum eſt: huic itaque crede & operibus eius. Genij autem iniquitatis notæ, vt is ſit amarus, iracundus, ſtolidus, & opera illius pernicioſa, quæ euertunt filios Dei. Cùm ergo in cor tuum aſcenderint hæc, intellige ab operibus eius hunc eſſe genium iniquitatis. Cùm iracundia apprehenderit aut amaritudo, cupiditas rerum alienarum, ſuperbia, multiloquium, ambitio, & quæcunque his ſimilia vitia, intellige eum eſſe in te. Et tūc caue ne credas illi, recedéque ab omnibus operibus illius. Et hæc me docuit Hermas diui Pauli Apoſtoli diſcipulus, lib. 2. quem vocat Paſtorem mandato, ſiue cap. 6. & 12. poſſunt etiam verè Prophetica & diuina ſomnia & viſiones diſcerni à dæmoniacis & Pythonicis, quia qui agente Dei voluntate ſciunt, & præſciunt, intelligunt quæ dicunt: & hi verè vates: alij verò quòd dicunt vidéntve non intelligunt, & hos vocauit vaticinatores Plato teſte Plotino, lib. de Anima

ma

Anima & dæmone. vnde antiquitus de vatibus dæmoniacis dictum fuit, *μάντις ἄριστος ὅστις εἰκάζει καλῶς: Vates optimus, qui benè coniectat*, apud Gregor. Magnum, inuectiua 2. contra Iulian. & Niceph. Calisti, lib. 10. hist. Eccl. cap. 37. vnde coniecturis deficientibus quæ vanitatem possent dæmonum defendere, oraculis Pythicis & insomniis quamplurimi delusi sunt, & miserè perierunt, vsqueadeo vt Oenomaus apud Græcos tam eloquentia quàm philosophia nobilis, oraculo Apollinis Delphici deceptus, plurima & innumera responsa illius collegerit & refellerit, vt quædam etiam ex ipso notat Eusebius Pamphili, lib. 5. de præpara. Euang. cap. 10. Quocirca rogo omnes optimos Christi assecias, ne imposturis Sathanæ sese committant, neque in ea sint hæresi, vt plures, ô miseri istius seculi iuuenes, qui se dæmonibus obstringunt, pactisue nephandis deuouent, vt possideant spiritum, vt vouant, Scientiæ, sibi familiarem. Quos ego censeo omnibus lachrymis elugendos, nisi quando Deus misereatur illorum vt resipiscant ab impietate & abysso damnationis, ter certè atque quater deplorandi, qui in primis hostem dolosum & bonarum rerum inscium & expugnatorem eligunt derelicto Deo, qui author scientiarum & veritatis est,

à quo ſi ſcientia indigemus, non minus nobis quam Salomon & aliis præſtantiſſimis viris adueniet, ſi velimus. Erubeſcant & tãdem quæſo, mancipia hæc ſathanæ, qui ſibi perſuadent, in ſuam dictionem ſpiritum ſcientiæ exorciſmis & præcãtationibus trãſtuliſſe, quive eum vt illorum iuſſu obſeruientem, & vt vera narrantem venerantur. Agnoſcãt quæſo periculum in quo nauigãt, agnoſcãt huiuſmodi ſpiritum nequam à ſathana eorum principe obſeruatorem proprius iunctum, ne caſſes illius vllomodo effugiant, ne Deum, quem ipſe, ſed non impunè contempſit, cognoſcant. Ecce dum putãt ſuis vaniſſimis characteribus illum occludere, ille ipſorum lateri perpetuò cathenas colligat fortius, & in ſua iura trahit: dũ pertentant curioſè reſponſa de nouis adferri, & aliis enuntiari, veram ſui amittunt cognitionem, præcipites cæci ad ingentes tenebras voluntariè perducti. Similis namque dæmõ eſt in aſtutia proditoribus & latronibus itinerum, qui, vt facultates quas perſequuntur & quibus inhiant, ſcrutẽtur: vt vires & arma quæ verentur in deferẽtibus illas, nouerint, vt itinera quibus viator onuſtus tranſiturus eſt detegant, ſe perhumaniter, vt putatur, viatoribus coniungunt, & obſequiis, imo & ſeruitiis incautos ſibi fidere perſuadẽt, nihil tamen

tamen magis in animo habentes, quàm cùm tempus illis accommodum aduenerit, illos iugulare, vt prædam ex illis colligant. Si exempla adhuc melliti sathanici doli desideres, considera quibus delinimentis & voluptatibus demulceat adulteros & fornicatores, quibus auaros meditationibus pascat, & in summa quibus persuasionibus à longè petitis decipiat, & adigat volentes ad malorum luem, vt non nisi peccato commisso & postea irridente deceptore, quis astum facilè animaduertat. Nam præsentia quæ offert, speciem quidem boni habere videntur, sed finis animæ exitiosus, atque ipse nunquam mercator stolidus, sed lucrandi arte peritus facilè tibi exiguum quid delectabile & quamplurima promittit, vt prætiosam tuam suo ministerio deputet animam, quod dat merces & salarium tuæ est damnationis. Caueant itaque, quia initio contractus sunt voluntarij, sed postea necessarij. Nihil certè est quòd recipis vt te ipsum perdas, cùm nullam homo dare possit commutationem pro anima sua, inquit Deus. Matt. xi, 16. & Marci 8. Desinant ab infantium improuida permutatione qui malo vel pyro præsente cedunt aureis & prætiosis margaritis. vigilemus quęso, ne dominos seruos nostros reddamus, ne fiamus socij furũ ac latronum & vt ait Horatius.

Vt iugulent homines surgunt de nocte latrones:
Vt te ipsum serues, non expergisceris?

Omittant hæc abominanda, & meminerint Deum, Deum esse, id est, omniscium & omnipotentem, omnia ab eo pendere, & per consequens, sic putent dæmonas quicquam scire & docere posse, putent & Deum illa eadem & omnia alia quæ non sciunt ipsi, scire & posse docere, idque faciilius. Dixit enim & facta sunt, mandauit & creata sunt. Petant ab illo & accipient: cōsulant regem, repellant tortorem & carnificem: meminerint quòd nec bonus ille habitus Socratis cacodæmō, quicquam de salute docuerit dominum suum, nullam esse participationem lucis ad tenebras, Christi ad Belial, Christianorum cum Sathana: vetitum esse vestimētum textum lino & lana, iugum bouis & asini, neminem duobus dominis seruire posse, quin alterum oderit: periculosam esse cum inimicis vigilantibus, debilis animi familiaritatem & consortium. Et ad extremum agnoscāt salutem, exemplúmque ex similibus capiant ex illa dæmonis familiari vocatione, non ideo veram alicui vel decantatam & permanentem doctrinæ famam vnquam contigisse. Sunt enim dæmonum tantum

vanæ,

vanæ, inſidioſæ animæ ſcientiæ & pollicitationes, & naſcitur ridiculus ſcientibus mus, qui corrodit animam incantatoris, quique ad omnem ventum eam palleſcere facit, qui in bonis ignorantiſſimam & in vita hac corporali, iam tortoribus æternis mancipat. Scio quòd vera loquor & Deus teſtis, & ipſi qui iſta magica pertentant & experiuntur.

De gradibus quibus perficitur via ordinaria.

CAP. XIII.

IAm expedito ſermone de ſcientia & cognitione, cui nihil nos vel exiguum conferimus, qua ſola largitione vel Dei vel naturæ nobis contingente: cúmque ſatis, vt existimo, apparuerit, nullam artem neque ſtudiorum opem humanorum ibi requiri, eò quòd quæ Dei ſolius & naturæ ab eo præordinata ſunt, noſtra ope non indigeant: quia etiam hæc Dei beneficia, non niſi ſumma cum occaſione & neceſſitate & diſpenſatiue, vt ita loquar, conceduntur, ad ordinariam viam cognoſcendi animum conuertimus, quæ ſtudio & labore & induſtria, Dei adiutorio, ſine quo nec alia poſſumus, paratur, & parta augetur & conſeruatur. Por-

rò

rò cùm scientia omnis ex cognitione oriatur, vt scribit Speusippus, Platonis discipulus lib. de diffinitio. Plat. Cognitio autem è mediis & instrumentis corporeis fiat, non simul, nec omnino vnico actu, nec pręposterè, operæ prætium est ordinem, quo notiones habentur & perficiuntur, explicare. Dicimus itaque in scientia & cognitione, primum tria requiri præcipuè, quòd intelligitur, intellectum, & intelligentem. quod dicunt Caballistæ esse summam decem Sephiroth, id est *omnium numerationum*, vbi, vt ait Rabi Abraam in ietzirah siue in creatione, est ספר ספר ספיר, sopher sepher sophur. id est, *numerans, numerus, & numeratum*. Nam si hæc tria simul consentiant, nec amplius in vno eorum quam in alio inueniatur, nullus error, sed certa inest scientia: sin minus tandiu est ratiocinandum, vt ait commentator arboris Sephiroth, עד השכל והמשכיל והמוכל אחד gad hascecel vehamescil vehamuscal echad, id est, *donec intellectus, intelligens, & intellectum vniantur*, hoc est, eadem sentiant. Nam vt ait Porphyrius, lib. περὶ τῶν πρὸς τὰ νοητὰ ἀφορμῶν sent. 23. πᾶσα γνῶσις τοῦ γνωστοῦ ὁμοίωσις ἐστὶ, id est, *omnis cognitio, est aßimulatio eius quod cognoscitur*. Idem erit in cognitione, quando cognoscens, cognoscibile, & cogni-

tio

tio vniuntur. Tres enim res sunt, duæ extremæ, altera mediũ quòd extrema vnit. intelligens vel cognoscens est vnum extremum, & primum, nempe anima: veluti si dicamus aptitudinem & facultatem intelligendi, sicut in Sephiroth, is qui numerat. Aliud extremũ est intelligibile vel cognoscibile, id est, res quæ intelligi & cognosci debet, ac si dixeris in Sephiroth numeratum, vel quod numerari, vel cuius scire numerũ expedit. Mediũ autem extremorum est intellectus vel cognitio, quæ tandiu negotiatur, donec animam cognoscentem vel intelligẽtem impleat vera apprehẽsione. Et sequitur aliud ex tribus his, resolutũ, mens, & notitia, secundũ productionem. Anima namque, vt scribit Proclus lib. de Anima & dęmone. Per ipsã quidem scientiam euadit intellectui similis, secundum actum ipsum cognoscibile comprehendens: abstrahit enim formas rei comprehensæ, vsque adeo vt intellectus formam & veluti eandem rem in animam transferat, non secus ac per visum rem corporalem comprehendimus, quod eius rei figura in oculis, veluti in speculo, perfectè appareat: perfectius autem in speculo animæ res sunt, eo quod & anima, quia incorporalis substantiæ, & formas, vt oculus corporalis & speculum corporale,

corpora

corporales figuras ſeparat & abſtrahit. Secundo ſciendum eſt, cognitionem hominis via ordinaria aduenientem, à viſibilibus & comprehenſibilibus Dei operibus incipere, & vſque ad inuiſibilia & incomprehenſibilia, & per ſe tantum apparentia ſcandere. Verùm neutrum horum hominis eſt, ſed in medio homo ſuas operationes exhibet: &, vt eſt liber homo in ſentiendo, ſic partes eius, & ad dubia & incerta terminanda, applicantur. Et communicat quidem homo cum animalibus brutis, dehinc propriam naturam habet inſignitam ratione, qua ab his differt. Tertio in loco cum Deo etiam participat, & communicat mẽte quæ à Deo illuminatur. Quapropter & primum quæ corporea ſunt ordine naturæ, vt animal: deinceps vt homo, dehinc vt participans cum Deo cognoſcit. Sunt itaque tres hæ hierachiæ in microcoſmo hoc intellectuali, quæ à ſuprema illuminantur mente, veluti in cæleſti intellectuali mundo tres ſunt hierarchiæ ſpirituum, quorum nouiſſimi à ſuperioribus illuminantur & docentur, & omnes à ſuprema mente, nempe à Deo. Tres iſtas microcoſmi hierarchias vocant Caballiſtæ ſtationes, & mutationum gradus: tres autem numero conſtituunt, primamque vocant deſinentem in Sekel, ſiue in aliqua intelligentia

gentia

gentia: Secundum desinentem in Sandalphon, vt opinor, id est, in mediam, quæ vtrãque prospicit extremitatem & vtramque coniungit: Tertiam desinentem in mittatron, scilicet nuncium Dei, sic enim angelum vocabant nuncium Dei, quem Mosis dixerunt fuisse præceptorem Caballistæ, vt etiam scribit Franciscus Venetus, tom.5.Problẽ. Sacræ scriptur. sectione.3.numer. 272.

Rursum in singulis tres sunt ordines graduum, quorum omnium collectione fiunt nouem gradus, vnde mens perficitur, & lumen ipsum ab inferiori parte, ad se trahit rerum cognitionem. Quorum omnium accipe breuem tabulam, cum proprietate singulorum graduum.

Tabula purificationis notionum, & gradus ad notionem

1 Res quæ est vel esse cẽsetur, vbi diaphanum, siue ὑποκείμενον siue obiectum philosophis. — *Hæc nõ sillogizãt sed simpliciter apprehendũtur,*

2 Medium, quo substantia rei colligitur, siue diaphanum, apparens, id quod se insinuat sensibus.

3 Sensus exterior, vt auditus, visus, &c. Et hic statio prima, in qua ex simplici

rerum existentia, transitus fit ad cognitio em animalē, incipitque animalis cuiusq; vis dicta scechel שכל.

Hæc viã discursus præparant.

4 Sensus interior, ad quem sensoria sensita transferunt, αἴσθησις Græcis.

5 Phantasia φαντασία, Ibi fit firmatio imaginū, sensu cōprehensarum. Et etiã hic primus gradus agnitionū intellectualiū quæ tãtùm consideratione definiuntur, siue propria imagine, corporali ve visione.

6 Existimatio, qua imagines tales esse, vel aliquid esse, persuademus: vocant iudicium inferius animàle, vel brutum: cùm secundum apparētiam, simpliciter ex rerum collatione iudicamus.

Hac in statione secunda cessat animal brutū, nec vltra progreditur, & incipit id quod hominis est.

Sillogizãt hæc & discursum admittunt & argumētationes.

7 Cogitatio, διάνοια, iudicium superius, qua percurruntur & examinantur comprehensiones, & ex his formatæ opiniones. Hoc gradu fit præparatio & transitus, ad rationem. ex multo namque discursu rerum, & dum nūc vna, postea alia res euoluitur quod conueniat inuenitur. Ex hac opinio.

Ratio

8 Ratio quæ confirmatione rationabili, omnia determinat: & inde sequitur per cōsulationem nonus gradus. Dicebat & Plotinus lib. de fœlicitate cap 2. quod iudicare de natura & ratione boni non sensus est, sed rationis.

Hæc ratio plura ad vnum stabiliēdum congruè adfert, & quæ obstare videntur, separat & reiicit.

9 Gradus, nēpe intellectus, cōsummatus & menti vnitus, quietus & immobilis ex lumine mētis per singula hominem concomitantis, ad suum finem perductus. Hic tertia statio, qua definit homo varius, & incipit illa pars hominis nobilior, mens, quæ Deo assimilatur, intellectus aliqua in parte similitudine, & quam tantum Deus alloquitur, cum illi mirabilia & arcana sua citra naturæ ordinem manifestat.

νοῦς vel mēs & intellectus amplius nō sillogizant: sed discursus resolutiones tantùm, recipit.

Loquitur & de his gradibus Clemēs Alexandrinus, li. 2. Stromaton. *Diuini & cælestis nutrimenti monumentum*, inquit, *in Vrna aurea*. Exo. 17. cōsecrari iubebatur. Gomor erat decima triū mēsura: in nobis enim ipsis, tres mensuræ tria significant iudicia: sensus quidē sensitum: eorum autem quæ dieun-

ſophorum, & eorum qui anteà falſò ſcientes habiti erant, legibus, ſententiis & erroribus. Fuit enim miſſus dominus noſter Ieſus Chriſtus eorum noſter præceptor, vt illuminaret omnem hominem, Ioan. capite primo, *lux ipſe mundi, & lumen ad reuelationem gentium*. Luce capite ſecundo E. verſ.32. cum ſimilibus. Porrò ne quis decipiatur in Dæmonum præſtigiis, qui, veluti ſimia homines ita & opera Dei imitantur, admonebo obiter fraudes & artes illorum detegi poſſe, & impoſturas eius diſtingui, tribus modis potiſſimum, vel ex principiis, vel mediis vel à fine ad quem res perſuaſæ diriguntur: à principiis, ſi ſomnia, apparitiones, reuelationes, viſiones vetitum habeant exordium, nempe vel ex ſuperſtitione præcedente magica vetita, ex curioſitate inutili, à ſuperbia, auaritia, concupiſcentia, à corrupta, lubrica voluntate: à medio, ſi per illicita eadem parentur, per cultus idolorum vel imaginum, per ſuſpenſiones annulorum, per impiorum dæmonum inuocationes, pactiones tacitas vel expreſſas, & huiuſmodi: à fine, ſi hæc ipſa, vel ad damnum, incommodum, contumeliam, contemptum dilectionis Dei, vel proximi tendant, ſi ſucceſſus rerum malus, & contra legem Dei fit. Nam ſi bene actus dolo-

ſi diabo-

ſi diaboli, ad Dei voluntatem & proximi dilectionem, velut aurum ad lapidem Lydium, examinentur & conferantur, ſtatim deteguntur & fuci, quibus mala ab impuris ſpiritibus inficiuntur & obumbrantur, & veluti ros matutinus, ſole, in auras inuiſibiles euaneſcent. Nec huiuſmodi vaticinationibus, etſi veris, tantum eſt deferendum vt à bono ideo recedamus, & in Deum quippiam peccemus: quin & ſomniator ille cùm vero ſomno, delendus de terra eſt, ſi ex ſomnio id perſuadere velit, & à lege Dei velit homines auertere, Deuteron. cap. decimo tertio a. *Nam & falſi prophetæ*, inquit, dominus, *vaticinantur in nomine meo: non miſi eos & non præcepi eis, neque locutus ſum ad eos: viſionem mendacem & diuinationem fraudulentam & ſeductionem cordis ſui prophetant vobis*. vt ſcribit Hieremias, capite decimo quarto c. verſ. decimo quarto, & plura egregia alibi, cap. vigeſimo tertio e. & f. Quare fraudem ſemper ineſſe immundorum ſpirituum actionibus, tibi perſuadeas: non enim mali angeli, eſſentia differunt à bonis, ſed voluntate mala, vt boni hominis animus à malo differt, vt ſcribit diuus Athanaſius, libro de diuerſis quæſtionibus, quæſtione tertia. Et in hoc probari poſſunt ſpiritus, & diſcerni boni

à malis. Duo enim ſunt genij ſingulorum hominum, vnus æquitatis, alius iniquitatis: æquitatis genius vel angelus, bonus eſt, lenis, verecundus, manſuetus, quietus, continuò tecum loquitur de iuſtitia, de prudentia, de caſtitate, de benignitate, de venia, de charitate, de pietate: hæc omnia cùm aſcendunt in cor tuum, ſcito quòd genius æquitatis tecum eſt: huic itaque crede & operibus eius. Genij autem iniquitatis notæ, vt is ſit amarus, iracundus, ſtolidus, & opera illius pernicioſa, quæ euertunt filios Dei. Cùm ergo in cor tuum aſcenderint hæc, intellige ab operibus eius hunc eſſe genium iniquitatis. Cùm iracundia apprehenderit aut amaritudo, cupiditas rerum alienarum, ſuperbia, multiloquium, ambitio, & quæcunque his ſimilia vitia, intellige eum eſſe in te. Et tūc caue ne credas illi, recedéque ab omnibus operibus illius. Et hæc me docuit Hermas diui Pauli Apoſtoli diſcipulus, lib. 2. quem vocat Paſtorem mandato, ſiue cap. 6. & 12. poſſunt etiam verè Prophetica & diuina ſomnia & viſiones diſcerni à dæmoniacis & Pythonicis, quia qui agente Dei voluntate ſciunt, & præſciunt, intelligunt quæ dicunt & hi verè vates: alij verò quòd dicunt vidéntve non intelligunt, & hos vocauit vaticinatores Plato teſte Plotino, libr de Anima

Anima & dæmone. vnde antiquitus de vatibus dæmoniacis dictum fuit, *μάντις ἄριστος ὅστις εἰκάζει καλῶς: Vates optimus, qui benè coniectat*, apud Gregor. Magnum, inuectiua 2. contra Iulian. & Niceph. Calisti, lib. 10. hist. Eccl. cap. 37. vnde coniecturis deficientibus quæ vanitatem possent dæmonum defendere, oraculis Pythicis & insomniis quamplurimi delusi sunt, & miserè perierunt, vsqueadeo vt Oenomaus apud Græcos tam eloquentia quàm philosophia nobilis, oraculo Apollinis Delphici deceptus, plurima & innumera responsa illius collegerit & refellerit, vt quædam etiam ex ipso notat Eusebius Pamphili, lib. 5. de præpara. Euang. cap. 10. Quocirca rogo omnes optimos Christi asseclas, ne imposturis Sathanæ sese committant, neque in ea sint hæresi, vt plures, ô miseri istius seculi iuuenes, qui se dæmonibus obstringunt, pactisue nephandis deuouent, vt possideant spiritum, vt vouant, Scientiæ, sibi familiarem. Quos ego censeo omnibus lachrymis elugendos, nisi quando Deus misereatur illorum vt resipiscant ab impietate & abysso damnationis, ter certè atque quater deplorandi, qui in primis hostem dolosum & bonarum rerum inscium & expugnatorem eligunt derelicto Deo, qui author scientiarum & veritatis est,

à quo si scientia indigemus, non minus nobis quam Salomon & aliis præstantissimis viris adueniet, si velimus. Erubescant & tãdem quæso, mancipia hæc sathanæ, qui sibi persuadent, in suam dictionem spiritum scientiæ exorcismis & præcãtationibus trãstulisse, quive eum vt illorum iussu obseruientem, & vt vera narrantem venerantur. Agnoscãt quæso periculum in quo nauigãt, agnoscãt huiusmodi spiritum nequam à sathana eorum principe obseruatorem proprius iunctum, ne casses illius vllomodo effugiant, ne Deum, quem ipse, sed non impunè contempsit, cognoscant. Ecce dum putãt suis vanissimis characteribus illum occludere, ille ipsorum lateri perpetuò cathenas colligat fortius, & in sua iura trahit: dũ pertentant curiosè responsa de nouis adferri, & aliis enuntiari, veram sui amittunt cognitionem, præcipites cæci ad ingentes tenebras voluntariè perducti. Similis namque dæmõ est in astutia proditoribus & latronibus itinerum, qui, vt facultates quas persequuntur & quibus inhiant, scrutẽtur: vt vires & arma quæ verentur in deferẽtibus illas, nouerint, vt itinera quibus viator onustus transiturus est detegant, se perhumaniter, vt putatur, viatoribus coniungunt, & obsequiis, imo & seruitiis incautos sibi fidere persuadẽt, nihil tamen

tamen magis in animo habentes,quàm cùm tempus illis accommodum aduenerit, illos iugulare, vt prædam ex illis colligant. Si exempla adhuc melliti sathanici doli desideres, considera quibus delinimentis & voluptatibus demulceat adulteros & fornicatores, quibus auaros meditationibus pascat, & in summa quibus persuasionibus à longè petitis decipiat, & adigat volentes ad malorum luem, vt non nisi peccato commisso & postea irridente deceptore,quis astum facilè animaduertat. Nam præsentia quæ offert,speciem quidem boni habere videntur, sed finis animæ exitiosus, atque ipse nunquam mercator stolidus, sed lucrandi arte peritus facilè tibi exiguum quid delectabile & quamplurima promittit, vt prætiosam tuam suo ministerio deputet animam, quod dat merces & salarium tuæ est damnationis. Caueant itaque, quia initio contractus sunt voluntarij, sed postea necessarij. Nihil certè est quòd recipis vt te ipsum perdas, cùm nullam homo dare possit commutationem pro anima sua, inquit Deus. Matthæi, 16.& Marci 8. Desinant ab infantium improuida permutatione qui malo vel pyro præsente cedunt aureis & prætiosis margaritis. vigilemus quęso,ne dominos seruos nostros reddamus,nę fiamus socij furū ac latronum & vt ait Horatius.

vanæ, insidiosæ animæ scientiæ & pollicitationes, & nascitur ridiculus scientibus mus, qui corrodit animam incantatoris, quique ad omnem ventum eam pallescere facit, qui in bonis ignorantissimam & in vita hac corporali, iam tortoribus æternis mancipat. Scio quòd vera loquor & Deus testis, & ipsi qui ista magica pertentant & experiuntur.

De gradibus quibus perficitur via ordinaria.

CAP. XIII.

IAm expedito sermone de scientia & cognitione, cui nihil nos vel exiguum conferimus, qua sola largitione vel Dei vel naturæ nobis contingente: cúmque satis, vt existimo, apparuerit, nullam artem neque studiorum opem humanorum ibi requiri, eò quòd quæ Dei solius & naturæ ab eo præordinata sunt, nostra ope non indigeant: quia etiam hæc Dei beneficia, non nisi summa cum occasione & necessitate & dispensatiue, vt ita loquar, conceduntur, ad ordinariam viam cognoscendi animum conuertimus, quæ studio & labore & industria, Dei adiutorio, sine quo nec alia possumus, paratur, & parta augetur & conseruatur. Porrò

rò cùm ſcientia omnis ex cognitione oriatur, vt ſcribit Speuſippus, Platonis diſcipulus lib. de diffinitio. Plat. Cognitio autem è mediis & inſtrumentis corporeis fiat, non ſimul, nec omnino vnico actu, nec prępoſtere, operæ prætium eſt ordinem, quo notiones habentur & perficiuntur, explicare. Dicimus itaque in ſcientia & cognitione, primum tria requiri præcipuè, quòd intelligitur, intellectum, & intelligentem. quod dicunt Caballiſtæ eſſe ſummam decem Sephiroth, id eſt *omnium numerationum*, vbi, vt ait Rabi Abraam in ietzirah ſiue in creatione, eſt ספר ספר ספיר, ſopher ſepher ſophur. id eſt, *numerans, numerus, & numeratum*. Nam ſi hæc tria ſimul conſentiant, nec amplius in vno eorum quam in alio inueniatur, nullus error, ſed certa ineſt ſcientia: ſin minus tandiu eſt ratiocinandum, vt ait commentator arboris Sephiroth, עד השכל והמשכיל והמושכל אחד gad haſcecel vehamęſcil vchamuſcal echad, id eſt, *donec intellectus, intelligens, & intellectum vniantur*, hoc eſt, eadem ſentiant. Nam vt ait Porphyrius, lib. *περὶ τῶν πρὸς τὰ νοητὰ ἀφορμῶν* ſent. 23. *πᾶσα γνῶσις τοῦ γνωστοῦ ὁμοίωσις ἐστὶ*, id eſt, *omnis cognitio, eſt aſsimulatio eius quod cognoſcitur*. Idem erit in cognitione, quando cognoſcens, cognoſcibile, & cogni-

tio

tio vniuntur. Tres enim res ſunt, duæ extremæ, altera mediũ quòd extrema vnit. intelligens vel cognoſcens eſt vnum extremum, & primum, nempe anima: veluti ſi dicamus aptitudinem & facultatem intelligendi, ſicut in Sephiroth, is qui numerat. Aliud extremũ eſt intelligibile vel cognoſcibile, id eſt, res quæ intelligi & cognoſci debet, ac ſi dixeris in Sephiroth numeratum, vel quod numerari, vel cuius ſcire numerũ expedit. Mediũ autem extremorum eſt intellectus vel cognitio, quæ tandiu negotiatur, donec animam cognoſcentem vel intelligẽtem impleat vera apprehẽſione. Et ſequitur aliud ex tribus his, reſolutũ, mens, & notitia, ſecundũ productionem. Anima namque, vt ſcribit Proclus lib. de Anima & dęmone. Per ipſã quidem ſcientiam euadit intellectui ſimilis, ſecundum actum ipſum cognoſcibile compre hendens: abſtrahit enim formas rei comprehenſæ, vſque adeo vt intellectus formam & veluti eandem rem in animam transferat, non ſecus ac per viſum rem corporalem comprehendimus, quod eius rei figura in oculis, veluti in ſpeculo, perfectè appareat: perfectius autem in ſpeculo animæ res ſunt, eo quod & anima, quia incorporalis ſubſtantiæ, & formas, vt oculus corporalis & ſpeculum corporale, corpora

corporales figuras separat & abstrahit. Secundo sciendum est, cognitionem hominis via ordinaria aduenientem, à visibilibus & comprehensibilibus Dei operibus incipere, & vsque ad inuisibilia & incomprehensibilia, & per se tantum apparentia scandere. Verùm neutrum horum hominis est, sed in medio homo suas operationes exhibet: &, vt est liber homo in sentiendo, sic partes eius, & ad dubia & incerta terminanda, applicantur. Et communicat quidem homo cum animalibus brutis, dehinc propriam naturam habet insignitam ratione, qua ab his differt. Tertio in loco cum Deo etiam participat, & communicat mẽte quæ à Deo illuminatur. Quapropter & primum quæ corporea sunt ordine naturæ, vt animal: deinceps vt homo, dehinc vt participans cum Deo cognoscit. Sunt itaque tres hæ hierachiæ in microcosmo hoc intellectuali, quæ à suprema illuminantur mente, veluti in cælesti intellectuali mundo tres sunt hierarchiæ spirituum, quorum nouissimi à superioribus illuminantur & docentur, & omnes à suprema mente, nempe à Deo. Tres istas microcosmi hierarchias vocant Caballistæ stationes, & mutationum gradus: tres autem numero constituunt, primamque vocant desinentem in Sekel, siue in aliqua intelli-
gentia

gentia: Secundum desinentem in Sandalphon, vt opinor, id est, in mediam, quæ vtrãque prospicit extremitatem & vtramque coniungit: Tertiam desinentem in mittatron, scilicet nuncium Dei, sic enim angelum vocabant nuncium Dei, quem Mosis dixerunt fuisse præceptorem Caballistæ, vt etiam scribit Franciscus Venetus, tom.5.Proble. Sacræ scriptur. sectione.3.numer. 272.

Rursum in singulis tres sunt ordines graduum, quorum omnium collectione fiunt nouem gradus, vnde mens perficitur, & lumen ipsum ab inferiori parte, ad se trahit rerum cognitionem. Quorum omnium accipe breuem tabulam, cum proprietate singulorum graduum.

Tabula purificationis notionum, & gradus ad notionem

1 Res quæ est vel esse cẽsetur, vbi diaphanum, siue *ὑποκείμενον* siue obiectum philosophis. { *Hæc nõ sillogizãt sed simpliciter apprehendũtur,*

2 Medium, quo substantia rei colligitur, siue diaphanum, apparens, id quod se insinuat sensibus.

3 Sensus exterior, vt auditus, visus, &c. Et hic statio prima, in qua ex simplici

rerum exiſtentia, tranſitus fit ad cognitionem animalē, incipitque animalis cuiuſq; vis dicta ſcechel שכל.

Hæc viã diſcurſus præparant.

4 Senſus interior, ad quem ſenſoria ſenſita transferunt, αἴσθησις Græcis.

5 Phantaſia φαντασία, Ibi fit firmatio imaginū, ſenſu cōprehenſarum. Et etiā hic primus gradus agnitionū intellectualiū quæ tātùm conſideratione definiuntur, ſiue propria imagine, corporali ve viſione.

6 Exiſtimatio, qua imagines tales eſſe, vel aliquid eſſe, perſuademus: vocant iudicium inferius animàle, vel brutum: cùm ſecundum apparētiam, ſimpliciter ex rerum collatione iudicamus.

Hac in ſtatione ſecunda ceſſat animal brutū, nec vltra progreditur, & incipit id quod hominis eſt.

Sillogizāt hæc & diſcurſum admittunt & argumētationes.

7 Cogitatio, Διάνοια, iudicium ſuperius, qua percurruntur & examinantur comprehenſiones, & ex his formatæ opiniones. Hoc gradu fit præparatio & tranſitus, ad rationem. ex multo namque diſcurſu rerum, & dum nūc vna, poſtea alia res euoluitur quod conueniat inuenitur. Ex hac opinio.

Ratio

8 . Ratio quæ confirmatione rationabili, omnia determinat: & inde sequitur per cõsulationem nonus gradus. Dicebat & Plotinus lib. de fœlicitate cap 2. quod iudicare de natura & ratione boni non sensus est, sed rationis.

Hæc ratio plura ad vnum stabiliẽdum congruè adfert, & quæ obstare videntur, separat & reiicit.

9 Gradus, nẽpe intellectus, cõsummatus & menti vnitus, quietus & immobilis ex lumine mẽtis per singula hominem concomitantis, ad suum finem perductus. Hic tertia statio, qua desinit homo varius, & incipit illa pars hominis nobilior, mens, quæ Deo assimilatur, intellectus aliqua in parte similitudine, & quam tantum Deus alloquitur, cum illi mirabilia & arcana sua citra naturæ ordinem manifestat.

νοῦς vel mẽs & intellectus amplius nõ sillogizant: sed discursus resolutiones tantùm recipit.

Loquitur & de his gradibus Clemẽs Alexandrinus, li. 2. Stromaton. *Diuini & cælestis nutrimenti monumentum*, inquit, *in Vrna aurea*. Exo. 17. cõsecrari iubebatur. Gomor erat decima triũ mẽsura: in nobis enim ipsis, tres mensuræ tria significant iudicia: sensus quidẽ sensitum: eorum autem quæ dicun-

tur, nominum & verborum ratio: eorum autem quę percipiuntur, intelligentia, mens. Et paulò post, hæc est, vt existimo, quæ ex Deo est vera & iusta mensura, quæ metitur ea quæ veniunt in dimensionem, ea quę hominem continet, decas, quam in summa tres prædictę significauerunt mensuræ. Fuerit autem corpus & anima & quinque sensus, & vocis edendæ potestas, visque seminaria, & cogitandi seu spiritalis facultas, aut quocunque alio nomine vis vocare. Oportet autem, vt vno verbo dicam alia omnia transcendentes, in mente sistire. Sicut certè in mundo quoque, cùm nouem partes transilierimus, primam quidem, quæ est per quatuor elementa, quæ in vno loco ponuntur propter mutationem, deinde septem errantes, & nonam inerrantem, venire oportet ad perfectum numerum, qui est super deos, nempe decimam partem, & vt semel dicam, ad Dei cognitionem, post creaturam desiderando effectorem. Propterea offerebantur Deo decimæ æphi, & hostiarum; & paschæ dies festus incipiebat à decima: quæ est cuiusuis perturbationis & cuiusuis sensus transitus. Fide ergo consistit is qui est potestate cognoscendi præditus. hæc Clemens Alexandrinus.

De sensuali cognitione & vnde error ex ijs quæ per sensus cognoscimus.

CAP. XIIII.

VT autem superiora melius intelligantur, placet latius interpretari. Primũ itaque gradum cognitionis, rem, quam obiectum dicunt, quod ea obiiciatur vt cognoscatur, desideramus. Nam antequam quale quid sit cognoscamus, necessarium est vt prius res sit, vel esse putetur, si de dubiis cognoscere aliquid velimus, vt Deo fauente docebimus in quæstionum vel disquisitionum principiis. Quamuis enim ipsum est, non similiter omnibus insit, nihilominus tamen ipsum est, omnibus aliquo modo inuenitur, vt ait Aristot. li. 7. Metaph. c. 4. & ipsum scibile, necessario sit oportet, vt idem Aristot. scribit, lib. 6. Ethic. c. 3. & Plato etiam lib. 13. in Theæteto vel de scientia, ea nos scire posse negat, quæ essentiam non habent. Primum enim gradus totius naturæ, Esse, est, & veluti quædam ianua substantiarũ omniũ. Sequitur hũc gradum secundus, esse scilicet aliquomodo, & hinc differentia essentiarũ fit, per diaphanũ. nã res per se nus-

quā in ſubſtātia qua ſunt, vidētur: ſed mediāte quodam lumine, vel colore, vel accidente, diſtinguntur à ſenſibus interpoſitione facta alicuius, inter ſenſus & ſenſibile, vt ſcribit Plato, lib. 31. ſiue Dialo. 6. de repu. vel de iuſto. quamuis intellectu & abſtractione aliter poſſit contingere, non magis quam elementa in ſua pura ſubſtantia videri non poſſunt, nec per conſequens ex his corpora compoſita quæ ex eorum quibus vinciuntur natura, participare nemo ambigit. Vnde & arcanum illud ſubſtantiæ hominis, quo mouetur, viuit, ſentit, ratiocinatur, neque ſenſibus corporeis exponitur, cùm neque aliarum minus rerum inferiorum ſubſtantiæ ſenſibus exponantur, quæ tamen eſſe nemo ambigit. vnde non mirum ſi dixerim in capite præcedenti, ab incomprehenſibilibus, hoc eſt, ab eſſentiis inuiſibilibus & minimè ſenſibus expoſitis, cognitionis ordinem per viam ſenſuum nos ordiri. Philoſophentur enim quantum velint athei, & phyſici, nuſquam certè alij earum ſubſtantiarum primariam & natiuam cognitionem quàm Deo creatori tribuendam inuenient, nobis tantum ab effectibus vſu & exteriori, vt ita loquar, cortice inſinuatam. Et ideo dicimus etiam ibi non ſillogiſſare, neque ratiocinari mentem. effectus

fectus enim & vsus rerum apparentes, nos, velimus nolimúsue, cogunt, ita vt sensibus se exhibẽt, de his iudicare. Nam si reliqua indagare extra illa pergamus, intelligimus statim nostros conatus à diuina ineffabili scientia, & imperscrutabili sapientia elidi, vt & in minimis artificis demiurgi cognoscamus, vt ex linea Apellem, super excellentiã. Sicuti & in exilioribus animalibus, suam admirabilem & sapientiam & artem incõprehensibilem etiam in his quæ videri possunt ostendit in tam paruis, tam nullis vim suam & inexplicabilem perfectionem exhibens. *Qua enim parte quæso tot sensus, vt cum Plinio*, lib. 11. cap. 2. loquar, *collocauit in culice? Et sunt alia dicta minora; sed vbi visum in eo prætendit? vbi gustum applicauit? vbi odoratum inseruit? vbi vero truculentam illam & portione maximam vocem ingerauit, &c.* Quos teredini ad perforanda robora cum sono teste, dentes affixit? Mirabilia certè sunt Dei opera & impenetrabilia. Nec humani etiam ingenij infirmitas ad puram rerum essentiam cognoscendam deduci potest: quia consequenter, si eam perfectè cognosceret, Dei artificis ingenium suo animo complecteretur. Cæterùm fieri nequit, vt quo minus est, nempe vt homo qui finitus, comprehendat infinitè maius

& infinitè infinitum : finiti enim ad infinitum nulla est proportio. Neque id etiam angelis datum est nosse. Ideo velatas describũtur habere facies Spiritus illi diuini. Thronum Dei perpetua veneratione adorantes, tanquam radiorum diuinitate deglutiti & absorpti, & minimè comprehensione illorum capaces, apud Ezechielem, c. 1. Scimus autem, quatenus Deus statuit, scire nos oportere. Et illud adhuc scire nobis contingit actu, cùm ad sciendum adiungimus, nõ solum corporis, sed etiam mentis operam. Nam in sensibus quidem exterioribus, nulla est scientia, sed sciendi tantùm sensibilium principium est & ianuà: sensus enim hi propemodum corporales, per se supra naturalẽ cõstitutionem effectus producere nequeũt. Ideo Plato, lib. 3. in Theæteto. sensum non esse scientiam dixit. Scientiæ autẽ diximus cognitionis corporeorum principium, quia sensus sunt veluti speculatores & interpretes rerum, in capite veluti in arce constituti à Deo, ad vsus necessarios, vt scribit Cicero de Natura deor. li. 2. & alibi rursum, lib. 1. de Legibus. *Ipsum*, inquit, *hominem eadem natura non solum celeritate mentis ornauit, sed etiam sensus tanquam satellites attribuit ac nuncios, & rerum plurimarum obscuras & necessarias intelligentias enudauit*

uit, quasi fundamenta quædam scientiæ, figuramq; corporis habilem & aptam humano ingenio dedit. Et iterum lib.1. Academic. quæst. scribit tertiam philosophiæ partem, quæ erat in ratione, & disserendo posita, sic tractatam ab Academicis & Peripateticis pariter, vt quamquam à sensibus, non esset tamen iudicium veritatis in sensibus: mentẽ enim volebant esse rerum iudicem, & solam idoneam cui crederetur, quia sola cerneret id quod semper esset simplex & vnius modi, & tale quale esset: quam & ipsi ideam appellabant. Sensus autem omnes hebetes & tardos esse arbitrabantur. Sed his addenda est Stoicorum de cognitionibus per sensus sententia. Hi namque, vt scribit Plutar. lib. 4 de Plac: phil. capi. 11. constituunt notiones naturales & prænotiones. Notiones naturaliter fieri per viam sensuum. Cum enim, inquiunt, nascitur homo, habet principalem animæ partem instar membranæ scriptoriæ, in qua singulas notiones annotat, & tanquam literis mandat. Duo autem annotandi modi, quorum est vnus per sensus. Illi enim quæ apprehendunt transferunt, & dicuntur notiones naturales, sine vllo artis adminiculo, sed natura factæ, ex quarũ notionum eiusdem generis multiplicatione, sequitur vsus & experimentum. Alius autem

modus annotandi, disciplina, curáque adhibitis: cuius notiones, prænotiones dicuntur. Philo etiam Iudæus, tom. 2. lib. de Somniis. ex sensibus ianitoribus notionum, mentem instrui scribit, dũ ait, hos menti nunciare de colorum, figurarũ, vocum, saporũ, vaporúm ve proprietatibus, & in vniuersum de corporibus eorũ ve qualitatibus. Et eosdẽ esse animæ apparitores, ad quã quicquid vident audiúnt ve deferunt, & si quid extrinsecus immineat noxiũ præuident, præcauéntque ne quod improuisum & immedicabile malum dominæ obrepat. Et D. Chrisosto. tom. 2. opere vt vocãt imperfect. hom 13. in Mat. c. 6. dũ interpretatur illud. cùm oraueris, intra in cubiculũ tuũ, & claude ostiũ *Cubiculum*, inquit, *est cor vel intellectus interior, id est, spiritualis sicut scriptũ est*, Psal. 4. a. *quæ dicitis in cordibus vestris & in cubilibus vestris cõpungimini. ostiũ autẽ est sensus carnalis exterior, per quẽ omnia bona vel mala ad animã intrãt*. Vocat & in eod. to. hom. in c. 16. Luc. de diuite & Lazaro. quinque fratres animæ, verè quidem frater, quia & in vno sensu interiori participant, & ab eo veluti ab vno patre pendent. Dictus is à Platone ideo sensus communis, in libro decimotertio in Theæteto, vel de scientia: & à Galeno, tom. 1. lib. septimo de Hippocr. & Plato. decre.
&

& Aristo. li. de sensu & sensilib. Vnum esse in anima indiuiduum, quod actu per sensoria & sensus diuidatur, dixit, & probauit: Et ita, quæ ab interiori sensu collecta sunt, constituunt initium phantasiarum: estque ille sensus veluti radix phantasiæ, memoriæ doloris & voluptatis, vt scribit Galenus, to. 8. lib. 1. de elemen. Et necessarium certè fuit vnum numero sensum cõmunẽ omnibus externis adfuisse. Nam oportet vt quod inter sensilia distinguit, velut inter dulcia, alba, leuia, ea, vnica potestate cõplecti simul & semel, aliter differentiã eorũ quæ nõ nouit adferre posset. Nec pariter pluribus sensibus participãtẽ rẽ describere posset, nisi vtraque nosset: veluti si dicas Dionysiũ, albũ morbidum adnauigasse, vbi enim plures sensus adiudicandũ cõcurrunt externi, quos vnus interior simul colligit. Videmus & eum sensũ communem contraria simul nosse, quod non accidit vbi vnicus & singularis est sensus: sic in libros oculos coniicientes, simul album papyri & nigrum literarum concipimus. Est itaque sensus ille communis veluti punctus & centrum sensuum exteriorum, ad quem circumferentiæ rectas ducunt lineas, éstque vt iudex & princeps inter consiliarios, solus sententiam, aliis referentibus, ferens, vt docet latè Themistius

lib. 3.

lib.3.de Anima c. 7. & 8. & Alexan. Aphrodiſeus,lib.dê Anima.Et ſic rite dicuntur fieri per ſenſus notio & ignoratio,vt apud Hippocratem li. de Victus ratione. Vim autem hanc puto ex anima prodire, & aliunde, quã ex corporeis inſtrumentis ſenſoriis. qua autem in parte corporis ſit,& quomodo exeratur, cauſam nobis profiteor occultã, neque hominibus apertã,non ideo tamẽ minus certã & verã. Nã ſicuti idem Galenus,tom.1.li. 2.De ſemine.ſcribit, *Ea, in quibus nobis cauſa probabilis deficit, credere opus erit: alioquin & videre & audire, & ſentire omnino, & reminiſci, & sõnia per quietẽ cernere prorſus negemus, quippe cum in ſingulis obſtruſa cauſa ſit, vnde exiſtant.* Vis autem ſcire facilius, exteriora ſine interiori nihil per ſe poſſe? Propone ante oculos hominẽ meditantẽ & vigilantẽ, videbit eũ neque iis quæ dicuntur obaudire, nõ tacto deprehẽdere, eò quod animus à ſenſoriis retractus ſit, neque is vim illis ſubminiſtret. Ideo & nos gradũ exterioris & interioris ſẽſus nectimus: iis enim mediis fit apprehẽſio. Sed & illud annotandum eſt, cognitionẽ quæ ex ſenſibus pẽdet, vſum quendã antè deſiderare, ſi diſcrimẽ ex ea velimus percipere. ſenſus nãque rem eo modo quo ſubiicitur refert: ſed an ſit res eadem vel ſimilis ei quæ alias viſa, illud certè nõ eſt ſolius

lius sensus: nec absque frequẽti vsu & obseruatione & cõsuetudine, & visorũ memoria. Si quidẽ vt Galenus ait, tom. 1. li. 3. de Anato. administ. *res nulla quæ sensibus nostris percipi potest, exquisitè & subitò, nisi sæpius visa, cognoscitur.* Argumẽto sunt gemini admodũ sibi similes, qui ab insuetis nequeãt dignosci: ab iis autẽ quibuscũ habuerint cõsuetudinẽ, cõfestim agnoscãtur. Et alibi, eod. tom. li. 1. de Anatõ. *Earũ*, inquit, *rerũ memoria, quæ sensibus* nostris patẽt assiduã requirit cõsuetudinẽ. Quã & Stoicorũ etiã diximus fuisse sententiã, dũ vsu memoriã sensibus expositorũ haberi dicebãt: tũc autẽ sensus in actu repræsẽtatione rei, rẽ ipsã vel eandẽ, alterius nẽpe memoriæ adiutorio, colligit. Sẽsus nãque ab intellectu discernũtur. Quod intelligere sit rectè vel malè iudicare. Sẽtire autẽ esse vel nõ esse tale, iudicare: vt colligitur ex Arist. 3. de anima. c. 3. Sensitiuum itaque semper cũ corpore: at intellectus ab eodẽ separabilis, & inferiora intelligit & superiora. quare & mutatur apprehẽsionũ in vtroque nomẽ. Nã ꝙ in sẽsu dolor vel voluptas est, in ĩtellectu bonũ vel malũ est. Quib⁹ addere licet plures alias differẽtias inter vtrũque, de quibus tradit Aristoteles latè, libro tertio de anima, vsque ad capitulũ nonũ, qui & ibi plures antiquorum reprehendit meritò, qui

sensus

qui ſenſus & intellectum eadem putarunt, cum tamen longiſſimè inter illa interſit.

Quibus cognitis, nunc de ſenſuum notionibus ſtatuenda eſt regula: ſenſui euidentia, demõſtratione non indigere, quia ea per ſe talia ſunt, & indices ſola ſenſoria ſunt ſine alia demonſtratione: vt album tale eſt, quia hoc album, & ita nigrum illud. Et ideo ex ſenſibus hauriunt initia pręcepta artium, etſi ſenſus pręcepta artibus non dent: inter hæc enim magna differentia eſt, vt deprehenſio ſenſuum alia in artifice, quam in artium imperito, vt annotat Galenus in Iſagogicis.li. de optima ſecta ad Thraſibulum. Veræ igitur erunt ſenſuum notiones, nec illi decipiuntur, vt etiam ſcribit Ariſto. 3. de Anima cap. 3. & ideo idem author Ariſtoteles, lib. Reſolutio.poſterio. [illegible] 14. ſcientias particulares, in ſingulis po[illegible] ſen[illegible]ibus naturâ: Et contrà deficiente natura vnius ſenſus, & deficere illius ſcientiam [illegible]eceſſariò. Adfero exemplum in cæcis: hi enim ſcientiam diſtinguendi colores amiſerunt, vulgò enim parœmia illa teritur, *cæcum minimè iudicare de coloribus*. Sic pueri recens nati, ante euolutos quadraginta dies, nec tracti rident, nec vellicati plorant. Nam vires ſenſuum mucco, humoréve glutinoſo hebetantur, vt ſcribit Hippocr. lib. de ſept. par. Sic dormientes

nec

nec quicquam ſenſibus apprehendunt extrinſecus, nam functione priuantur. Neque tamẽ inſcius ſum, diuerſas fuiſſe hac in parte ſententias, & variatum à priſcis philoſophis in quæſtione, num ſenſus fallaces ſint. Nam falli & decipi poſſe ſenſus externos, videlicet, viſum, auditum, odoratum, guſtum, tactum, dixerunt Heraclitus, Diocles, Empedocles: & ſenſum abiiciebant Xenophanes Colophonius, Parmenides Eleata, Zeno Mileſius, ex antiquioribus: ex nouis Stilpo & Megaricus: verùm tantùm rationi tribuẽtes, nimium in rationem declinantes. Sicuti & illi turpiter lapſi, qui ſolis ſenſibus, nihil rationi & animo tribuunt, inter vtrumque namque conſiſtit veritas: conſtat namque homo vtroque & anima & corpore: anima, vt vehiculo, & vt miniſtris ſenſibus vtatur neceſſe eſt, quandiu vitam hanc agit corpoream. Et hæc plenè diſputat Euſebius Pamphili. Cæſarienſis. li. 14. de præpar. Euang. Senſuum etiam veritatem, repudiaſſe videtur & Plato, qui in Timæo l. 2. & l. 29. in Phędone, fallax eorũ eſſe apertè dicit iudicium. Et ideo iuſtè verã philoſophiã ſuadere animæ, ne illis inhæreat, ſed vt in ſe collecta, in ſeipſam ſeſe reuocet neque credat illis, nec vlli præterquam ſibi quatenus videlicet ipſa per ſe ipſam intelligat quod libet eorum quæ ſunt exiſtens per ſeipſum.

Addit & idem Plato alibi, li. 13. in Theæteto, mutabiles sensus & ideo fallaces, & alio modo gustare vel sentire sanum, alio ægrotum. Adiiciunt alij faciliè visum decipi, veluti dũ videt in aqua remos vel inflexos, vel infractos, dum iudicat de longinquo turrim, quæ quadrata est, rotundam. quod æqualissimam porticum, angustiorem in vltima parte referat. Et quod cœlum à terra ingenti spatio distantem, & mari & terræ cõiungi iudicet. Videmus & stellas, solem, & lunã visus nostri iudicio sphærularum instar, cũ tamen magnitudinem terræ superẽt. Fallimur & in aliis multis visu. Nec solùm in visu, sed in auditu maximi innascuntur errores. Nam audiẽtes plaustri vel alterius rei cadentis leue murmur existimamus tonitrua per aerem conuolui & reiici, vt sæpe aliud alterius vice dictum putamus, & aquarum in præcipitiis rapidos sonitus, vel timpana vel aliud quippiam falso auditu coniicimus. Quantum etiam contactu fallamur, quis non scire se putet? Siquidem eædem planicies, pauimenta, lapides, tacta pedibus asperiora, manibus leuiora creduntur. Et si quis paludem, vel alias stagnantes siue fluentes aquas ingrediatur, in ingressu, alterius temperaturæ, quàm dum ibi consederit vel egredietur, censebit. Vt & in balneis aquæ,

ingressu

ingressu calidæ, postea tepidæ iudicantur: quibus & similibus adducti, semper fallaces dixere sensus. Stoici autem non ita absolutè, nec semper mēdacij sensus arguunt. Epicurei ex diametro prioribus auersantur: & cùm sensuales omnino sint, nusquam ex sensibus iudicium falsum sequi arbitrantur, sed ex animi opinione. Sic enim eorum sectator Lucretius libro 4. de Rer. natura. vers. 437.

Ne leuiter credas labefactari vndiq; sēsus.

Et rursum, vers. 464.

Postquam pleraque fallere sensus, videntur.

Concluditque hoc modo,

Cætera de genere hoc mirando, multa videmus,
Quæ violare fidem quasi sensibus omnia quærunt:
Nec quicquam, quoniam pars horum maxima fallit
Propter opinatus animi, quos addimus ipsi,
Pro visis vt sint, quæ nō sunt sensibus visa.

Addit rationes quod sensus nō decipiantur: primam ducens ab eo quod homini id tanquam non egregium conducat, animus autem id abscondat. Deinde aliam inculcat, vt si nihil his sciatur, nec determinantem ita scire posse num id nesciatur, atque eius verba hæc.

tur, nominum & verborum ratio: eorum autem quę percipiuntur, intelligentia, mens. Et paulò post, hæc est, vt existimo, quæ ex Deo est vera & iusta mensura, quæ metitur ea quæ veniunt in dimensionem, ea quę hominem continet, decas, quam in summa tres prædictę significauerunt mensuræ. Fuerit autem corpus & anima & quinque sensus, & vocis edendæ potestas, visque seminaria, & cogitandi seu spiritalis facultas, aut quocunque alio nomine vis vocare. Oportet autem, vt vno verbo dicam alia omnia transcendentes, in mente sistire. Sicut certè in mundo quoque, cùm nouem partes transilierimus, primam quidem, quæ est per quatuor elementa, quæ in vno loco ponuntur propter mutationem, deinde septem errantes, & nonam inerrantem, venire oportet ad perfectum numerum, qui est super deos, nempe decimam partem, & vt semel dicam, ad Dei cognitionem, post creaturam desiderando effectorem. Propterea offerebantur Deo decimæ æphi, & hostiarum: & paschæ dies festus incipiebat à decima: quæ est cuiusuis perturbationis & cuiusuis sensus transitus. Fide ergo consistit is qui est potestate cognoscendi præditus. hæc Clemens Alexandrinus.

De sensuali cognitione & vnde error ex ijs quæ per sensus cognoscimus.

CAP. XIIII.

VT autem superiora melius intelligantur, placet latius interpretari. Primũ itaque gradum cognitionis, rem, quam obiectum dicunt, quod ea obiiciatur vt cognoscatur, desideramus. Nam antequam qualecunque quid sit cognoscamus, necessarium est vt prius res sit, vel esse putetur, si de dubiis cognoscere aliquid velimus, vt Deo fauente docebimus in quæstionum vel disquisitionum principiis. Quamuis enim ipsum est, non similiter omnibus insit, nihilominus tamen ipsum est, omnibus aliquo modo inuenitur, vt ait Aristot. li. 7. Metaph. c. 4. & ipsum scibile, necessario sit oportet, vt idem Aristot. scribit, lib. 6. Ethic. c 3. & Plato etiam lib. 13. in Theæteto vel de scientia, ea nos scire posse negat, quæ essentiam non habent. Primum enim gradus totius naturæ, Esse, est, & veluti quædam ianua substantiarũ omniũ. Sequitur hũc gradum secundus, esse scilicet aliquomodo, & hinc differentia essentiarũ fit, per diaphanũ. nã res per se nus-

quã in ſubſtãtia qua ſunt, videtur: ſed mediãte quodam lumine, vel colore, vel accidente, diſtinguntur à ſenſibus interpoſitione facta alicuius, inter ſenſus & ſenſibile, vt ſcribit Plato, lib. 31. ſiue Dialo. 6. de repu. vel de iuſto. quamuis intellectu & abſtractione aliter poſſit contingere, non magis quam elementa in ſua pura ſubſtantia videri non poſſunt, nec per conſequens ex his corpora compoſita quæ ex eorum quibus vinciuntur natura, participare nemo ambigit. Vnde & arcanum illud ſubſtantiæ hominis, quo mouetur, viuit, ſentit, ratiocinatur, neque ſenſibus corporeis exponitur, cùm neque aliarum minus rerum inferiorum ſubſtantiæ ſenſibus exponantur, quæ tamen eſſe nemo ambigit. vnde non mirum ſi dixerim in capite præcedenti, ab incomprehenſibilibus, hoc eſt, ab eſſentiis inuiſibilibus & minimè ſenſibus expoſitis, cognitionis ordinem per viam ſenſuum nos ordiri. Philoſophentur enim quantum velint athei, & phyſici, nuſquam certè alij earum ſubſtantiarum primariam & natiuam cognitionem quàm Deo creatori tribuendam inuenient, nobis tantum ab effectibus vſu & exteriori, vt ita loquar, cortice inſinuatam. Et ideo dicimus etiam ibi non ſillogiſſare, neque ratiocinari mentem. effectus

fectus enim & vsus rerum apparentes, nos, velimus nolimúsue, cogunt, ita vt sensibus se exhibẽt, de his iudicare. Nam si reliqua indagare extra illa pergamus, intelligimus statim nostros conatus à diuina ineffabili scientia, & imperscrutabili sapientia elidi, vt & in minimis artificis demiurgi cognoscamus, vt ex linea Apellem, super excellẽtiã. Sicuti & in exilioribus animalibus, suam admirabilem & sapientiam & artem incõprehensibilem etiam in his quæ videri possunt ostendit in tam paruis, tam nullis vim suam & inexplicabilem perfectionem exhibens. *Qua enim parte quæso tot sensus, vt cum Plinio*, lib. 11. cap. 2. loquar, *collocauit in culice? Et sunt alia dicta minora, sed vbi visum in eo prætendit? vbi gustum applicauit? vbi odoratum inseruit? vbi vero truculentam illam & portione maximam vocem ingenerauit, &c.* Quos teredini ad perforanda robora cum sono teste, dentes affixit? Mirabilia certè sunt Dei opera & impenetrabilia. Nec humani etiam ingenij infirmitas ad puram rerum essentiam cognoscendam deduci potest: quia consequenter, si eam perfectè cognosceret, Dei artificis ingenium suo animo complecteretur. Cæterùm fieri nequit, vt quo minus est, nempe vt homo qui finitus, comprehendat infinitè maius

& infinitè infinitum: finiti enim ad infinitum nulla eſt proportio. Neque id etiam angelis datum eſt noſſe. Ideo velatas deſcribũtur habere facies Spiritus illi diuini. Thronum Dei perpetua veneratione adorantes, tanquam radiorum diuinitate deglutiti & abſorpti, & minimè comprehenſione illorum capaces, apud Ezechielem, c. 1. Scimus autem, quatenus Deus ſtatuit, ſcire nos oportere. Et illud adhuc ſcire nobis contingit actu, cùm ad ſciendum adiungimus, nõ ſolum corporis, ſed etiam mentis operam. Nam in ſenſibus quidem exterioribus, nulla eſt ſcientia, ſed ſciendi tantùm ſenſibilium principium eſt & ianua: ſenſus enim hi propemodum corporales, per ſe ſupra naturalẽ cõſtitutionem effectus producere nequeũt. Ideo Plato, lib. 3. in Theæteto. ſenſum non eſſe ſcientiam dixit. Scientiæ autẽ diximus cognitionis corporeorum principium, quia ſenſus ſunt veluti ſpeculatores & interpretes rerum, in capite veluti in arce conſtituti à Deo, ad vſus neceſſarios, vt ſcribit Cicero de Natura deor. li. 2. & alibi rurſum, lib. 1. de Legibus. *Ipſum*, inquit, *hominem eadem natura non ſolum celeritate mentis ornauit, ſed etiam ſenſus tanquam ſatellites attribuit ac nuncios, & rerum plurimarum obſcuras & neceſſarias intelligentias enudauit*

uit, quasi fundamenta quædam scientiæ, figuramq; corporis habilem & aptam humano ingenio dedit. Et iterum lib. 1. Academic. quæst. scribit tertiam philosophiæ partem, quæ erat in ratione, & disserendo posita, sic tractatam ab Academicis & Peripateticis pariter, vt quamquam à sensibus, non esset tamen iudicium veritatis in sensibus: menté enim volebant esse rerum iudicem, & solam idoneam cui crederetur, quia sola cerneret id quod semper esset simplex & vnius modi, & tale quale esset: quam & ipsi ideam appellabant. Sensus autem omnes hebetes & tardos esse arbitrabantur. Sed his addenda est Stoicorum de cognitionibus per sensus sententia. Hi namque, vt scribit Plutar. lib. 4 de Plac: phil. capi. 11. constituunt notiones naturales & prænotiones. Notiones naturaliter fieri per viam sensuum. Cum enim, inquiunt, nascitur homo, habet principalem animæ partem instar membranæ scriptoriæ, in qua singulas notiones annotat, & tanquam literis mandat. Duo autem annotandi modi, quorum est vnus per sensus. Illi enim quæ apprehendunt transferunt, & dicuntur notiones naturales, sine vllo artis adminiculo, sed natura factæ, ex quarũ notionum eiusdem generis multiplicatione, sequitur vsus & experimentum. Alius autem

& Aristo. li. de sensu & sensilib. Vnum esse in anima indiuiduum, quod actu per sensoria & sensus diuidatur, dixit, & probauit: Et ita, quæ ab interiori sensu collecta sunt, constituunt initium phantasiarum: estque ille sensus veluti radix phantasiæ, memoriæ doloris & voluptatis, vt scribit Galenus, to. 8. lib. 1. de elemen. Et necessarium certè fuit vnum numero sensum cōmunē omnibus externis adfuisse. Nam oportet vt quod inter sensilia distinguit, velut inter dulcia, alba, leuia, ea, vnica potestate cōplecti simul & semel, aliter differentiā eorū quæ nō nouit adferre posset. Nec pariter pluribus sensibus participātē rē describere posset, nisi vtraque nosset: veluti si dicas Dionysiū, albū morbidum adnauigasse, vbi enim plures sensus adiudicandū cōcurrunt externi, quos vnus interior simul colligit. Videmus & eum sensū communem contraria simul nosse, quod non accidit vbi vnicus & singularis est sensus: sic in libros oculos coniicientes, simul album papyri & nigrum literarum concipimus. Est itaque sensus ille communis veluti punctus & centrum sensuum exteriorum, ad quem circumferentiæ rectas ducunt lineas, éstque vt iudex & princeps inter consiliarios, solus sententiam, aliis referentibus, ferens, vt docet latè Themistius

lib. 3.

lib.3.de Anima c. 7. & 8. & Alexan. Aphrodiseus, lib. de Anima. Et sic rite dicuntur fieri per sensus notio & ignoratio, vt apud Hippocratem li. de Victus ratione. Vim autem hanc puto ex anima prodire, & aliunde, quã ex corporeis instrumentis sensoriis. qua autem in parte corporis sit, & quomodo exerceatur, causam nobis profiteor occultã, neque hominibus apertã, non ideo tamẽ minus certã & verã. Nã sicuti idem Galenus, tom.1.li. 2. De semine. scribit, *Ea, in quibus nobis causa probabilis deficit, credere opus erit: alioquin & videre & audire, & sentire omnino, & reminisci, & sõnia per quietẽ cernere prorsus negemus, quippe cùm in singulis obstrusa causa sit, vnde existant.* Vis autem scire facilius, exteriora sine interiori nihil per se posse? Propone ante oculos hominẽ meditantẽ & vigilantẽ, videbit eũ neque iis quæ dicuntur obaudire, nõ tacto deprehẽdere, eò quod animus à sensoriis retractus sit, neque is vim illis subministret. Ideo & nos gradũ exterioris & interioris sẽsus nectimus: iis enim mediis fit apprehẽsio. Sed & illud annotandum est, cognitionẽ quæ ex sensibus pẽdet, vsum quendã antè desiderare, si discrimẽ ex ea velimus percipere. sensus nãque rem eo modo quo subiicitur refert: sed an sit res eadem vel similis ei quæ alias visa, illud certè nõ est solius

lius sensus: nec absque frequēti vsu & obseruatione & cōsuetudine, & visorū memoria. Si quidē vt Galenus ait, tom. 1. li. 3. de Anato. administ. *res nulla quæ sensibus nostris percipi potest, exquisitè & subitò, nisi sæpius visa, cognoscitur.* Argumēto sunt gemini admodū sibi similes, qui ab insuetis nequeāt dignosci: ab iis autē quibuscū habuerint cōsuetudinē, cōfestim agnoscātur. Et alibi, eod. tom. li. 1. de Anatō. *Earū*, inquit, *rerū memoria, quæ sensibus* nostris patēt assiduā requirit cōsuetudinē. Quā & Stoicorū etiā diximus fuisse sententiā, dū vsu memoriā sensibus expositorū haberi dicebāt: tūc autē sensus in actu repræsētatione rei, rē ipsā vel eandē, alterius nēpe memoriæ adiutorio, colligit. Sēsus nāque ab intellectu discernūtur. Quod intelligere sit rectè vel malè iudicare. Sētire autē esse vel nō esse tale, iudicare: vt colligitur ex Arist. 3. de anima. c. 3. Sensitiuum itaque semper cū corpore: at intellectus ab eodē separabilis, & inferiora intelligit & superiora. quare & mutatur apprehēsionū in vtroque nomē. Nā ꝙ in sēsu dolor vel voluptas est, in ītellectu bonū vel malū est. Quib⁹ addere licet plures alias differētias inter vtrūque, de quibus tradit Aristoteles latè, libro tertio de anima, vsque ad capitulū nonū, qui & ibi plures antiquorum reprehendit meritò, qui

sensus

qui sensus & intellectum eadem putarunt, cum tamen longissimè inter illa intersit.

Quibus cognitis, nunc de sensuum notionibus statuenda est regula: sensui euidentia, demõstratione non indigere, quia ea per se talia sunt, & indices sola sensoria sunt sine alia demonstratione: vt album tale est, quia hoc album, & ita nigrum illud. Et ideo ex sensibus hauriunt initia precepta artium, etsi sensus præcepta artibus non dent: inter hæc enim magna differentia est, vt deprehensio sensuum alia in artifice, quam in artium imperito, vt annotat Galenus in Isa gogicis. li. de optima secta ad Thrasibulum. Veræ igitur erunt sensuum notiones, nec illi decipiuntur, vt etiam scribit Aristo. 3. de Anima cap. 3. & ideo idem author Aristoteles, lib. Resolutio. posterio. cap. 14. scientias particulares, in singulis ponit sensibus naturâ: Et contrà deficiente natura vnius sensus, & deficere illius scientiam necessariò. Adfero exemplum in cæcis: hi enim scientiam distinguendi colores amiserunt, vulgò enim parœmia illa teritur, *cæcum minimè iudicare de coloribus*. Sic pueri recens nati, ante euolutos quadraginta dies, nec tracti rident, nec vellicati plorant. Nam vires sensuum mucco, humoréve glutinoso hebetantur, vt scribit Hippocr. lib. de sept. par. Sic dormientes, nec

nec quicquam ſenſibus apprehendunt extrinſecus, nam functione priuantur. Neque tamē inſcius ſum, diuerſas fuiſſe hac in parte ſententias, & variatum à priſcis philoſophis in quæſtione, num ſenſus fallaces ſint. Nam falli & decipi poſſe ſenſus externos, videlicet, viſum, auditum, odoratum, guſtum, tactum, dixerunt Heraclitus, Diocles, Empedocles: & ſenſum abiiciebant Xenophanes Colophonius, Parmenides Eleata, Zeno Mileſius, ex antiquioribus: ex nouis Stilpo & Megaricus: verùm tantùm rationi tribuētes, nimium in rationem declinantes. Sicuti & illi turpiter lapſi, qui ſolis ſenſibus, nihil rationi & animo tribuunt, inter vtrumque namque conſiſtit veritas: conſtat namque homo vtroque & anima & corpore: anima, vt vehiculo, & vt miniſtris ſenſibus vtatur neceſſe eſt, quandiu vitam hanc agit corpoream. Et hæc plenè diſputat Euſebius Pamphili. Cæſarienſis. li. 14. de præpar. Euang. Senſuum etiam veritatem, repudiaſſe videtur & Plato, qui in Timæo l. 2. & l. 29. in Phędone, fallax eorū eſſe apertè dicit iudicium. Et ideo iuſtè verā philoſophiā ſuadere animæ, ne illis inhæreat, ſed vt in ſe collecta, in ſeipſam ſeſe reuocet neque credat illis, nec vlli præterquam ſibi quatenus videlicet ipſa per ſe ipſam intelligat quod libet eorum quæ ſunt exiſtens per ſeipſum.

Addit & idem Plato alibi,li.13.in Theæteto, mutabiles ſenſus & ideo fallaces,& alio modo guſtare vel ſentire ſanum,alio ægrotum. Adiiciunt alij faciliè viſum decipi, veluti dũ videt in aqua remos vel inflexos, vel infractos,dum iudicat de longinquo turrim,quæ quadrata eſt,rotundam.quod æqualiſſimam porticum,anguſtiorem in vltima parte referat. Et quod cœlumà terra ingenti ſpatio diſtantem & mari & terrę cõiungi iudicet. Videmus & ſtellas, ſolem., & lunã viſus noſtri iudicio ſphærularum inſtar,cũ tamen magnitudinem terræ ſuperẽt. Fallimur & in aliis multis viſu.Nec ſolùm in viſu,ſed in auditu maximi innaſcuntur errores. Nam audiẽtes plauſtri vel alterius rei cadentis leue murmur exiſtimamus tonitrua per aerem conuolui & reiici, vt ſæpe aliud alterius vice dictum putamus, & aquarum in præcipitiis rapidos ſonitus, vel timpana vel aliud quippiam falſo auditu coniicimus. Quantum etiam contactu fallamur, quis non ſcire ſe putet? Siquidem eædem planicies, pauimenta, lapides, tacta pedibus aſperiora, manibus leuiora creduntur. Et ſi quis paludem, vel alias ſtagnantes ſiue fluentes aquas ingrediatur, in ingreſſu, alterius temperaturæ, quàm dum ibi conſederit vel egredietur, cenſebit. Vt & in balneis aquæ,

ingreſſu

ingressu calidæ, postea tepidæ iudicantur: quibus & similibus adducti, semper fallaces dixere sensus. Stoici autem non ita absolutè, nec semper mēdacij sensus arguunt. Epicurei ex diametro prioribus auersantur: & cùm sensuales omnino sint, nusquam ex sensibus iudicium falsum sequi arbitrantur, sed ex animi opinione. Sic enim eorum sectator Lucretius libro 4. de Rer. natura. vers. 437.

Ne leuiter credas labefactari vndiq; sēsus.

Et rursum, vers. 464.

Postquam pleraque fallere sensus, videntur.

Concluditque hoc modo,

Cætera de genere hoc mirando, multa videmus,
Quæ violare fidem quasi sensibus omnia quærunt:
Nec quicquam, quoniam pars horum maxima fallit
Propter opinatus animi, quos addimus ipsi,
Pro visis vt sint, quæ nō sunt sensibus visa.

Addit rationes quod sensus nō decipiantur: primam ducens ab eo quod homini id tanquam non egregium conducat, animus autem id abscondat. Deinde aliam inculcat, vt si nihil his sciatur, nec determinantem ita scire posse num id nesciatur, atque eius verba hæc.

Nam nihil egregius, quàm res ſecernere apertas
A dubiis, animus quas ab ſe protinus abdit.
Denique, *nihil ſciri ſi quis putat, id quoque neſcit,*
An ſciri poſſunt, quo ſe nihil ſcire fatetur.
Hunc igitur contra, mittam, contendere cauſam:
Qui capite ipſe ſuo inſtituit veſtigia retro,
Et tamen hoc quoque uti concedam ſcire: an id ipſum
Quæram, cùm in rebus veri nihil viderit antè,
Vndè ſciat. quid ſit ſcire & neſcire viciſsim
Notitiam veri, quæ res, falſive crearit
Et dubium certo, quæ res differre probarit.

Ideo & reſoluit ſtatim, & alias rationes addit idem:

Inuenies primis ab ſenſibus eſſe creatam
Notitiam veri, neque ſenſus poſſe refelli.
Nam maiore fide debet reperier illud,
Sponte ſua veris quod poſsit vincere falſa.
Quid maiore fide porro quàm ſenſus haberi
Debebit? an ab ſenſu falsò ratio orta valebit?
Dicere eos contrà, quæ tota a ſenſibus orta eſt?
Qui niſi ſint veri, ratio quoque falſa ſit omnis

uA-

An poterunt oculos aures reprendere? an aureis
Tactus? an hunc porrò tactum sapor arguet oris?
An confutabunt nareis? oculiue reuincēt?
Non (vt opinor) ita est: Nam seorsum cuique potestas
Diuisa est, sua cuique vis est. Et quæ sequuntur.

In quibus in summa probat, non esse fallaces sensus hoc argumento. Aut à ratione, inquit, aut à seipsis, si falsi sint, falsitatis reprehendantur necesse est: porrò à ratione reprehendi nequeūt, nam cùm rationis diuersitas ab his oriatur, si hi sint falsi, ergo & ratio omnis falsa erit. à seipsis minus, nam singuli sensus diuersa & separata ministeria habent, & seorsum tactus tactum, auris auditum apprehendit, & sic reliqui. Vnde sibi nō communicantes in officiis nec se mutuò reprehendere possunt. Et paulò antè, animi & opinionis, non sensuum causam esse dicebat erroris & ex sensibus non in ipsis sensibus, dum scribit eod. lib. 4. vers. 342. cùm de deceptione visus loquitur,

Nec tamen hic oculos falli concedimus hilum:
Nam quocunque loco sit lux, atque vmbra, tueri.

Illorum est: eadem verò sint lumina necne,
Vmbráque quæ fuit hîc, num trãseat illuc,
An potius fiat paulò quod diximus antè,
Hoc animi demum ratio discernere debet:
Nec possunt oculi naturam noscere rerum.
Proinde animi vitium hoc oculis affingere noli.

Optimè certè Lucretius, verùm non satis sufficienter: Quia & causæ erroris aliundè, quàm ex animo & sensibus contingere possunt. Nam interdum vt & secundum Lucretium Epicureos, animus & opinionis causa erroŕisvue est qui contingat circa sensus, non dico in sensibus, quia in his nullus error, sed circa sensus, vel circa ea quæ à sensibus percepta sunt. Quod accidit quando anima ex perceptis anteà, aliter quàm oportet negotiatur: veluti si quæ pulchra aspectu sunt, quæ verè pulchra sunt in sua natura & propria pulchritudine, alteri maioríve pulchritudini, visæ vel consideratæ præferat, tunc enim animi censura labitur, non sensus perceptio, nam in censura nihil agit sensus. Et hæc electio, non rerum ipsarum naturæ, errorem faciunt. Sic etiam si in concentibus quis præferat timpani sonitum, harmoniæ & concentui multarum benè conuenientium vocum, & cytharæ, non decipitur quidem auditus, vtrumque namque refert,

fert, sed animi iudicium, quod vnum alteri malè præferat. Sic si dulciora quæ non sunt, & leuiora,& magis fragrãtia à sensibus percepta, improbè diiudicet. Desinit namque sensus tunc: quocircà nec illi error ille imputandus. Et ita verè dixit Plato, in Philębo animum credere non debere sensibus, in inquisitione quiditatis rerum scilicet, cùm intelligere vult quid per seipsum quippiam est. excedit namque abstractũ,omnem sensuum iurisdictionem : cùm ij corporalibus apparentibus incumbant, non in inuisibilibus, in quibus si quis sensibus credat, decipitur ipse,nõ autem per sensus, sed tribuendo sensibus,quod illorum non est, & à quibus alieni illi sunt.

Atque in his aliundè causa erroris, quàm ex ipsis sensibus annotanda,ex qua circa sensus quis fallitur : illa autem est, dum extra vim sensus,anima sensuum iudicio vtitur in apprehendendo: & tunc nec est sensus, sed aliud, causa falsitatis. Quæ vt apertius doceamus, expedit exempla iam proposita errorum sensuum refellere : idque commodius non fiet, quàm si iisdem exemplis vtamur: & si ostendamus per ea non mendacium ex parte sensus, nec ex re quæ pro obiecto est, sed ex medio inter vtrumque posito, oriri, dum hallucinatur circa abusum

ſenſus, animus. In qua namque infractionis & inflectionis remorum cauſa eſt, aqua medium inter remum & viſum: vtrumque autem per ſe extremorum perfectum & infractum, & remus extra aquam & viſus. Et teneritas ſiue mollities & lenitas ſubſtantiæ aquę inſidet, ex lumine ſpeculum, prout icta & mota eſt, ita & imaginem vibrans, euertit lineam recti. Pariter, vt turris habitus nos eludat, interualli medium & conditio compellit in aperto: æqualis enim circumfuſi aeris, pari luce veſtiens angulos, obliterat lineas: vel melius, quia eo vſque viſus non dirigitur, ideo quia deficit ſenſus eo vſque non pertingens: nec ei error attribuendus, ſed animo qui vult per ſenſum iudicare, de eo loco ad quem non poteſt peruenire ſenſus, aliter idem eſſet, ac ſi cæco quid adſcribat quod bene non legat, vel videnti, quod quæ operiuntur non conſpiciat nec diuinet. Sic & cecinit Lucretius. lib.4. verſ. 309.

Quadrataſque procul turres cum cernimus Vrbis,
Propterea fit Vti Videantur ſæpè rotundæ.
Angulus obtuſus quia longe cernitur omnis,
Siue etiam potius non cernitur, ac perit eius
Plaga, nec ad noſtras acies illabitur ictus

Aera

Aera per multum quia dum simulachra
feruntur,
Cogit hebescere cum crebris offensibus aër,
Hinc, vbi suffugit sensũ, vbi angulus omnis
Fit, quasi ad tornũ saxorum structa tuãtur:
Non tamen vt coram quæ sunt, veréque
rotunda,
Sed quasi adumbratim paulum simulata
videntur.

Extat & regula optima apud Vitellionem libro quarto, Theoremate 9. Quod remotio rei visæ ab ipso visu, non est comprehensibilis à solo sensu visus, sed auxilio virtutis animæ cognoscitiuæ & distinctiuæ. Item aliud theorema 8. *Vnumquodque visorum longitudinem habere spatij, vltra quod nõ videtur.* Quibus annotatis facilis oritur ratio, quod cælum mari vnitur, vbi visus absumitur. Sic & vniformitas porticus acuitur in fine, dum acies in occluso stipata illic tenuatur quo & extenditur. Plures & de his extraneæ causæ tradi possunt, sed eas colligere facile ex Vitellionis perspectiua lib. 4. Et quod ad reliqua pertinet, causa deceptionis circa audita in sonitu, non auditus etiam est, nec gustus in gustu, sed in gustante & audiente, quod malè iudicet: hoc autem non sensuum est, verè namque sonos defert auditus, & gustus gustum, sed malè de his iudicatur:

non tamē culpa sensuum. De reliquis sensibus idem dicendum esse existimo, vt etiam optimè Plato in Theæteto, in patientem & gustātem, & senttientem, causam erroris reiicit. etsi in eo non sit, sed intrinsecis mediis neque culpandi etiam sensus, sed causæ videntur: vt Tertullia. examinat, tomo 2. lib. de Anima, vbi agit de sensibus.

De phantasia, cogitatione, ratione, mēte.

CAP. XV.

Sed de sensibus hactenus, cùm tractatum satis superque sit, postulat præscriptus ordo de phantasia & reliquis vsque ad mentis periodum dicamus. Sensibus igitur apprehensa, per sensum communem, ad imaginationem vel phantasiam perueniunt. Nec mirum, cùm imaginandi vis, quæ phantasia nominatur, eadem sit ad numerum cum potentia sentiendi, quamuis essentia rationéve differat. Est enim postrema, per illa & ab illis, vt notat Themistius, lib. de Insom. c. 7. Isque alibi lib. 3. de Anima cap. 15. imaginationem esse definit, motum animæ, quem sensus in actu positus creat. Phantasiam autem dici ex argumento lucis, sine qua cerni & videri non potest: quod omnino prodiit ex-

ex ſchola & traditione Ariſtotelis in lib. 3. de Anima cap. 3. Et explicat optimè Simplicius in commentariis de Anima in partic. textus Ariſt. 161.& 162. Hæc autẽ fit ex ſenſibus, vt ſi album reſpiciatur, illud album in imaginationem tranſit. Quæ enim accepta & comprehenſa ſenſibus ſunt, eorum ſpectris & ſimulachris imaginatio excitatur. Ita fit, vt quemadmodum ſenſile cooperatur ad ſenſum, ita actio ſenſus imaginationi reſpondeat. Dat exemplum Themiſtius 3. de Anima cap. 14. vt ſi fingamus annulum eſſe qui in cera ad imam vſque partem ſignum imprimat, rurſum ambitu aeris ſignatam ita ceram comprehendi, poſthac & ceram & annulum remoueri, & ſolam impreſſionem & ſigillationem in aere relinqui. hæc ad imaginationem transferes vt ſenſile pro annulo ſit, vicem ceræ ſenſus obtineat, imaginatio aeri ſuccedat. Et diſtinguit Alex. Aphrod. lib. de Anima. imaginationem à memoria, quòd imaginatio ſit actus quo imaginationes fiunt, vt intellectus, quo intelligentia: memoria autem, reſeruatio earum figurarum & aliarum. imaginatio phantaſia dicta à ſenſuum præcipuo, à viſu inquam, quod fit mediante lumine, vt etiam tradit Cicero 4. Academ. quæſt. Chryſippus autem vocat phantaſiam, affectionem

in animo factam, quæ sui quoque efficiens, vt apprehensionis alibi per visum affectio, album subest. Sic si per tactum vel odoratū, huiusmodi affectio fiat: dictámque phantasiam à lumine, quia seipsam demonstrat, vt lumen ea collustrat differre hanc à phantastico, & phantasmate etiam insinuat: quòd phantaston sit, quicquic animam ciere vel mouere possit: phantasticon sit inanis atractus, sine vllo obiecto vel phantasto factus, vt accidit in vmbratili pugna se exercētibus. Phantasma autē sit, ad quod rapimur phantastico & inani attractu, qualia fiunt in mente capitis, & à furiis agitatis vel furiosis. Tradit & Plutarch. lib. 4. de placi. philosph. cap. 12. Atque φαντασία est imaginatio vel visio eius rei quæ est, phantasma rei quæ non est, vt notat Suidas: similiter D. Aurelius Augustinus, libro sexto, de Musica cap. 11. *Aliter*, inquit, *cogito patrem meum quem sæpe vidi, aliter auum quem nunquam vidi: horum primum phantasia est, alterum phantasma*. Et Hesichius φαντασία, inquit, τὸ μὴ ὂν ἀληθὲς, ἀλλὰ σχήματι, *est phantasia, eius quod quidem in veritate non est, sed in figura*. φάσμα autem, vel φάντασμα dicitur τέρας, ostentum, monstrum, signum. Et expressus Philo Iudæus, φαντασία τύπωσις ἐστὶν ἐν ψυχῇ, οἱονεὶ φαοστασία τις οὖσα. ἃ γὰρ εἰσήγα-

εἰσήγαγεν ἑκάστη τῶν αἰσθήσεων, ὥσπερ δακτύλιος τι ἢ σφραγὶς, ἐναπεμάξατο τὸν οἰκεῖον χαρακτῆρα ὑπὸ ἐκμαγεῖον φυλάττει παρ᾽ ἑαυτῇ, μέχρις ἂν ἡ ἀντιπαλος τῇ μνήμῃ τύπον λεαίνασα λήθη ἀμυδρὸν ἐργάσηται ἢ παντελῶς ἀφανίσῃ. id eſt, *Phantaſia eſt effiguratio in anima, quaſi viſi ſtatio quædam exiſtens. Quæ enim introduxit quiſque ſenſuum, veluti annulus aliquis vel ſigillum impreſſit eius ſimilem characterem, cuſtoditque imaginem in ſe, donec obliuio contraria memoriæ, formam delens, vix conſpicuam reddit, vel omnino tollit.* Addendus D. Ioan. Damaſcenus li.2. de Orth. fi. cap. 17. περὶ τοῦ φανταστικοῦ de phantaſtico. apud quem ſic ſcribitur. φανταστικόν ἐστι δύναμις τῆς ἀλόγου ψυχῆς, διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἐνεργοῦσα, ἥτις λέγεται αἴσθησις. φανταστὸν δὲ καὶ αἰσθητὸν τὸ τῇ φαντασίᾳ καὶ τῇ αἰσθήσει ὑποπίπτον: ὡς ὅρασις μὲν αὐτὴ ἡ ὀπτικὴ δύναμις, ὁρατὸν δὲ τὸ ὑποπίπτον τῇ ὁράσει, λίθος τυχὸν ἢ τι τῶν τοιούτων. φαντασία δέ ἐστι πάθος τῆς ἀλόγου ψυχῆς, ὑπὸ φανταστοῦ τινὸς γινόμενον: φάντασμα δὲ πάθος διάκενον ἐν τοῖς ἀλόγοις τῆς ψυχῆς, ἀπ᾽ οὐδενὸς φανταστοῦ γινόμενον. id eſt,

Phantaſticum ſiue vis imaginatrix, eſt virtus animæ rationis expertis, quæ ſenſuum adminiculo operatur, quæ & ſenſus dicitur.

Phantaſtoa ſeu imaginabile vel ſenſitum, eſt quod phātaſiæ vel ſenſui obiicitur: vt viſus quis-

quidem, ipsa vicina virtus est, visibile verò visioni obiectum, vt fortè lapis, vel aliud simile.

Phantasia, est affectio irrationalis partis animæ, quæ ab aliquo phantasto vel imaginabili ducitur.

Phantasmata autem, affectio est vana in partibus irrationalis animæ, à nullo visibili, imaginabili, vel phantasto tracta.

Quæ omnia communia esse nobis cum brutis, intelligas velim, ex eo, quia animæ irrationalis partis hæc dixerit Damascenus. Habēt namque & animalia bruta sensus exteriores, & vim sentiendi, & per consequens imaginationem inde natam. Quibus enim Deus optimus maximúsque vitam dedit, & naturalem inclinationem ad vtilia sibi, & contrariorum odium: necessariò & illis facultatem existimo eandem tribuisse imaginationis, qua & quæ contraria & vtilia sunt annotarent, saltem imaginatione & phantasia. Qua in parte lubentissimè discedo à sentētia philosophorum antiquiorum quorundam, qui dixerunt quibusdam animantibus esse vim imaginationis, aliis nequaquā, quæ inquiunt, quamuis sensibus instructa sint, imaginandi & afformandi visa, ingenio carent: vt vermes, muscæ, & complura huius generis, quæ quanquam à sensibus mouentur,

tur,non tamen retinent notiones aut species eas,quas sentiendo concipiunt,sed quicquid agunt,temerè agunt,& casu feruntur, nullis regentibus visis:quippe quæ in his mãsitare aut scrutari nõ possint. Et sic sẽtit Themist. lib. 3. de Anima cap. 14. quẽ alij sequuntur: ego tamen minimè, nec quod ibi exprimit, dum ait, Prouide sensus illorum perquam similis ictui perceleri est,quem quis sommo tenus,& in transcursu impegit,vnde nec cutis adliuescat,nec vibices attollantur,in quibus exemplaria & imagines rerum sensitarum firmius & stabilius hæsitant. Nunquam enim concedam vermes & muscas & similia quamuis minuta, nihil imaginari, vel etiam temerè ferri. Nam vltra Dei prouidentiam qua omnia certum habent viuendi & agendi modum,etiam nos experiẽtia docet, vermes nec muscas temerè ferri, vel casu: nam nec amaris,nec aquis se immergunt si præsenserint,& ad dulce semel gustatum vel sanguinem,vel aliud quod prægustauerint placens concurrunt. Quin & crabrones cognoscunt & persequuntur qui aluearia effoderint, & regem suum apes norunt,& insidiantes examinibus bestiolas,quæ sine imaginatione fieri nequeunt. forsan de vermibus illud quis recipiendum putaret,eò quòd nulli generi vermium oculi videntes insint,sicuti

nec

nec locustis, nec cicadis, nec lumbricis, vt scribit Plinius. lib. 11. Natur. histo. cap. 37. Meminit & Aristotel. de aliquibus lib. 1 de hist. Animal. cap. 9. vnde & hæc inconsulto feruntur, quia nec vbi dirigant iter non prospiciant. Cæterùm cum imaginatio & phantasia non ex solo visu oriatur, sed & ex aliis sensibus qui apprehensa intrò referunt, vbi forma & lumen quoddam & figura efficitur, idcirco, non ideo quòd illa animalia non videant, dicendum est imaginatione carere: sic enim & concludere possemus, cæcos imaginatione & simulachris phantasiæ carere, quod falsum est, cùm nec simulachra ex lumine externo in imaginatione fiant visibilia, sed ex proprietate quadam indita sensibus interioribus. Fatebor tamen quædam animalia, fortius imaginari, & phantasia esse præstantiori, & retineri in quibusdam diutius imagines, in aliis euanida cito fieri simulachra: sed & illud aliunde & ex alia vi, nempe memoratiua non imaginatiua, cùm tamen ἡ μνήμη οὐκ ἔστι φαντασιῶν σωτηρία, ἀλλὰ τῶν μελετηθέντων προβάλλεσθαι ἐκ νέας προβλήματα, id est, *non est memoria phantasiarum conseruatio, sed id quod producit cogitatorum genita nouiter*, vt scribit Porphyrius, lib. τῶν πρὸς τὰ νοητὰ ἀφορμῶν. num. 7. 14. id est, de Causis ad intelligibilib.

Est

Et enim tantùm phãtaſtica vis ſimulachrorum magiſtra, vt ſcribit Plato libro decimo quinto in Sophiſta vel de ente, qui & in duas partes & ſpecies phantaſticum diuidit, vt vnum ſit per inſtrumenta factum: alterum illis qui ſeſe inſtrumentum phantaſma efficientis exhibet. Nam vltima ſpeſpecie ſine viſu, quoties quis figuram tuam vſurpans, corpus ſuum tuo reddit per ſimile ſeu vocem voci, imitatio iſta phantaſticè nuncupantur, & poſſunt etiam ſimulachra in imaginatione concipi, quæ non imitatione aliorum viſorum: quia & non exiſtentium, in ea imaginationis parte fiunt: veluti dum architectus ex partibus, ſenſibus extrinſecus alias oblatis, & ex diuerſis figurarum colligationibus, domus & ædificij in ſe ſimulachrum confingit, ad cuius poſteà exemplar, materiale ædificium excitat. Idem de pictorum ideis mente comprehenſis, forſan nunquam repertis & viſis, dicendum: vt ſi chimæram, hippocentaurum, montem aureum imaginentur, vel pulchritudinis cuiuſdam ſingurarē & raram delineationem. Nam & hæc imaginationi tribuit Plato in Sophiſta, etſi ea phantaſmata, id eſt, ex non apparentibus collecta, dicere fas ſit. Et phantaſiæ tribuit.

Apol-

recordamur, & in tenebris quæ vidimus imaginaliter cernimus. Intellectualis autem, sine vtroque potest esse. Nam per eam vidētur iustitia, charitas, ipse Deus, ipsa mens hominis, quæ nullum corpus habent, neque vllam similitudinem corporis. Veruntamen quod pertinet ad nostrum notionum ordinem, tractatione præsenti contenti, loquimur tantùm de illis imaginationibus quæ sensibus apprehenduntur, & gradum, phantasiam inquam, alium à sensibus constituimus. Separantur namque sensus ab imaginatione, quamuis vna vi fiant. Quod si quis differentias inter hæc colligere velit, breuiter accipiat ex Themistio, 3. de Anima c. 11. & Alex Aphrodiseo, li. de Anima. In sūma enim ostēdo sensum nō esse imaginationē: primò quia in somnis imaginamur, in sōnis autē non sentimus neque potētia, neque actu. Secundo cæci imaginantur & confingunt colores, qui tamen neque actu neque potentia sensu visus vident. Tertiò allucinamur circa imaginationē, circa sensus modo quo suprà docuimus, nequaquam, error namque circa obtuitum vel tactum, ab imaginatione est. Deinceps & quartò sentire in nostra potestate non est, absente obiecto sensus: contra imaginari, sine rei præsentia corporalis possumus. Communicat

autem cum sensu, quia vel ex eo vel ratione eius effingit, siue verè siue falsò: eò quòd occasione sensuū verè vel malè simulachra effingit, non tamen eadem. Illud namque in sapientia admiranda Dei obseruandum est, vt semper per media pedetentim, ad altiora gradus construxerit, & superiora cum inferioribus quodam participare medio voluerit, vt fieret facilior transitus. Nam quemadmodum cum imaginatione participat sensus, ita imaginatio, medium inter sensum & cogitationem cum illa participat, vt vtraque & vera & falsa esse possit. Cæterùm dissentit ab imaginatione opinio: quòd opinionem consequatur assensus & fides, neque vllo pacto fieri possit, vt qui opinatur, non credat ita plane esse vt opinatur: hinc statim annectitur persuasio, rursum persuasioni ratio. Et sic opinio est quædam cum ratione assentio. Differt & imaginatio sciuncto gradu ab intellectu, quod imaginatio fallatur, intellectus nunquam. Imaginatio autem fallax tunc, cùm id quod apparet ei non consentit nec cohæret: cùm imaginatio re apparente magis hebes vel obtusior est: in vtroque namque extremorum & nimio & insufficienti erratur, in medio cùm sit verum. Diximus autem imaginationi opinionem accedere vt assensum, qua ratione

ne forsan quis putaret septimum illum gradum opinionis, cum imaginatione eundem esse, cùm tamen diuersus sit ab eo: quia persuasio quidem per discursum fit cum imaginationis simulachro. Cæterum ex illo medio aliud fit, opinio videlicet. Nam interdũ pedissequa est assentio simulachro & imaginationi, interdum nequaquam, quum per alia quæpiam accidentia fallax esse deprehenditur: veluti cùm astra non moueri imaginamur: & quando in optimè adumbratis picturis, vel in speculis, eminentias & depressiones inspicimus: non enim his per imaginationes fidem abrogamus: vehementes tamen ad id persuadendum sunt. Nam & his decipiuntur facilè animalia, quæ intellectu & discursu carent: & ad eum modum homines qui brutis pares, sine discursu rationũ leuiter credunt. Sic scribũt, aues delusas accurrisse ad vuas pictas ab Zeuxide, tãquã ad veras, item & Zeuxim ipsum delusũ à Parrasio. Etenim Parrasius in cõtentionẽ artis vocatus, detulit linteũ pictum, ita veritate repræsentata, vt Zeuxis alitũ iudicio tumens, flagitaret tandẽ reuocato linteo picturã ostẽdi, vt scribit Plinius, li.35. hist. nat. c.10. Qui & alibi narrat, c.9. eius libri, Polygnotũ Thasiũ, tabulã pinxisse, quæ erat in porticu Põpeij, in qua dubitabatur, ascendentẽ ne cum

clypeo depinxisset, an descendentem. Scribit & Gabrias Græcus, deceptum canem ex imagine carnis, quam ore gestabat, lepidissimis his versiculis:

φέρων ποταμοῦ πλησίον κύων κρέας,
κύψας ἑαυτὸν, ἄλλον εἰς ὕδωρ βλέπει,
χανὼν δὲ λοιπὸν τοῦ κάτω λαβεῖν κρέας
ἀπεστερεῖτο, καὶ τοῦ ὅπερ ἐκράτει. id est,

Canis cùm iuxta flumen carnes deferret,
Inclinans seipsum alium in aqua vidit.
Ore aperto inhians, & vt acciperet carnes quæ videbantur illi
Infra esse, priuatus est & his quas habebat.

Non hæc igitur quæ videntur imaginationibus nos decipiunt vehementibus: sed quando per alia visa obscurantur, & nõ esse vera nobis persuademus, discursu percurrẽte singula, & alia suadente & demonstrante, atque ex opinione vel existimatione concepta, sequitur cogitatio. omnibus autẽ veluti *ὑποβάθρα* siue fundamentum est imaginatio, à qua transit omne animal ad existimationẽ siue veram siue falsam, & altius solus homo ad cogitationem: homo enim vnus inter animalia omnia vim obtinet cogitãdi, vt scribit Aristot. lib. 1. de histo. Animal. cap. 1. nihil enim aliud est cogitatio, quàm motus animorum, qui in verò disquirendo maximè

mè versatur, vt scribit Cicero. 1. Offic lib. Et quando vt ait Philo Iudæus, tomo priori li. quod deterius potentiori insidietur. mens est excita in seipsa, aut receptis à rebus, externis formis aliquibus eximiis, tunc concipit & parturit cogitationibus, quas volens parere, non potest, donec per linguam cæteráque instrumenta sua, vox eas excipiens, obstetricis more producat in lucem. Quare Plato, lib. 15. in Soph. vel de ente. cogitationem & orationẽ idem esse censuit, nisi quod cogitatio dicitur illa sine strepitu vocis interior collocutio, qua sese animus noster colloquitur. Id facilè quisque cõiiciet, si similem putet vocẽ lumini, quo quæ in abditis cordis & mentis, velut in tenebris sunt, delitescentia deteguntur. Opinionem autem Plato tunc dicit, quando & per affirmationẽ & negationem, illa collocutio in anima fit silentio. Cæterùm illud obseruandum, in opinatione non esse contraria. Nam inquit idẽ Plato, lib. 13. in Theæteto vel de scientia. nũquid alium quempiam siue prudentem siue insanum ausurum existimas secum loquendo, ex industria sibi persuadere bouem esse necessario equum, vel duo vnum esse? minime. & si secum loqui opinari est, nemo dum vtraque dicit opinatur, attingítque animo, proferret vnquã, opinaretúrque al-

terum esse alterum. Sed certè, minus contrariis inhæret persuasio, cùm ex sensibus cogitationes euolutæ, opinionem generant; via enim ea semper per sensus, nostro ordine: ad mentem itur ab anima hominis, quæ huius capax. Persuasio enim & cogitatio, vt scribit Hippocrates, lib. De præceptis. memoria quædam, commemoratióve est, quæ ex rebus, sensu comprehensis constat, componitúrve. Nam sensus imagine quadam clara & aperta ducitur, qui præfectus præpatiésve cogitationi mentíve quę subsunt nuntiat, quæ suscipit sæpéque quale, quantum, quibúsque eueniat, considerat: sæpéque secum cogitans, mussitat & commemorat. Quam quidem cogitationem, persuasionémve vt comprobarem: si tamé ex dubitatione principium faciat, delationémve ex patentibus eadem via deducat. Nam si cogitatio persuasióve, ex rebus apertè factis principiũ sumat faciát ve, deprehenditur & inuenitur in sensus, mentísve vi inesse, quæ ab aliis singula suscipit. Quamobrem putandum est naturam, multis variísque rebus moueri, & cogente vi suscipi, inserive: mens autem sensusve, quemadmodum ante dicebam, ab ea hauriens, posteà ad lucem & veritaté deducit. Hactenus Hippocrates. Arbitror & ego, cogitationes hominum quæ in bonis ac eximiis

ximiis rebus fiunt,item quæ prq fine sibi veritatem proponunt, similes esse ebullitionibus & iactationibus vini recẽtis, quibus fæx omnis, & quod alienum est,vt etiam in maris fluctibus putridum omne, foras proiiciuntur,& pura & immixta ab alienis redduntur interna: vt quantò continuæ magis cogitationes, tantò existimare debeamus animas fore ab erroribus defæcatiores & maiora scientes. Exemplo nobis sunt pueri & discentes: pueri namque nõ ita sagaces ac viri, nondum enim fæculentam illam vini recentis colluuiem,& inconsultum sanguinis motum depurarunt. Sic discentes, minutis cogitationibus semper cogitationes maiores motúsque acriores addentes perfectiores euadũt. Et mens sensus ve defæcati & puri, integríque animi actus scientiã esse docent,nã si exerceantur, crescũt:sin minus, marcessit,debilitatur,minuitúrq; animus,vt scribit Hippo. in fragm. quodã li.de Mente sensúve, & marcescere & deficere mentẽ inexercitatam, ex similibus probari potest, nempe ex aqua, quæ si non mouetur,cõtrahit situm,inutilísque est & fœtida vsibus humanis:cõtrà,quæ mouetur salubris & vtilis. & ignis flabello vel follibus in flammam lucidam excitatur: contrà, si torpeat, fauillas cõtrahit, seséque in illis penitus occulit.

Cùm autem cogitatio nihil aliud sit, quàm mentis agitatio, ea necessario supra imaginationem & existimationem homini excolenda, ei qui verè humanæ vitæ gradum velit supra bruta assequi notionum, nec in his quietem agere debet, vt ostendit etiam Lactantius Firmianus, lib. 6. de vero cult. cap. 1. Nam quantò diutius quis cogitauerit, eò perfectius cognoscet. cùm enim cuiusuis sit hominis errare, nullius tamen nisi insipientis perseuerare in errore: quia posteriores cogitationes solent sapientiores esse, vt in veteri axiomate fuisse scribit Cicero, Philipp. 12. in M. Anton. quod & Græci vsurpant, dum dicunt *δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι.* Et certè cogitationibus crebris res examinatur melius. Et Leuit. 11. munda animalia reputantur, quibusque liceat edere, quæ ruminant, & quæ habent vngulam fissam: per ruminationem, frequentem cogitationis examinationem intelligendo, & per vngulam fissam, cogitationum examinatarum separationem, & electionem à confusione, mala à bonis separantes, incerta & falsa à certis & veris. Cæterùm nec ibi vltimum gradum figit homo sapiens: quia non omnes cogitationes quæ in nobis sunt, bonæ sunt, nec in potestate nostra cor nostrum, sed in Dei potestate qui dirigit illud: nos autem illum

illum sequi debemus, gratia oblatum ducem optimum. aliquando quippe & ferè semper, cogitationes nostræ repentè natæ, mentē animūque cōfundunt, alióque trahūt, quàm tu proposueris, ad secularia reuocāt, mūdana inserunt, voluptates ingerunt, illecebrosa intexunt, ipsóque tempore quo mentē eleuare paramus, inserti inanibus cogitationibus, ad terrena plerūque deiicimur, vt scribit D. Augusti. lib. 2. de Bono perseuerāt. c. 8. & D. Ambrosius, li. De fuga secu. c. 1. Porrò à tribus cogitationes accipimus, vt scribit Thalasius Monachus, Hecatōt. 1. de charit. nempe, à memoria, sensibus, & habitudine: hinc malū vel bonum cogitationis, hinc illæ animi præstigiæ, hinc multa malitia hominū est in terra, & cūcta cogitatio cordis intenta ad malū omni tēpore, vt dixit Deus, Genes. 6. a. ver. 5. vel saltē vt idē dixit alibi, Genes. 8. d. ver. 21. *Sensus & cogitatio humani cordis, in malū prona sunt ab adolascentia sua.* Quocirca Sapiens, Prouer. c. 12. a. ver. 2. *qui bonus est, hauriet sibi gratiā à domino: qui autē confidit in cogitationibus suis, impiè aget: & sunt cogitationes sine intellectu*, Sapien. 1. b. ver. 5. Sūt autē illæ in triplici specie malæ, quásque vitare expedit, scilicet cogitationes leues, ociosas, inutiles omni rei: aliæ & violētæ & magis adhærētes, quæ ad necessitates naturæ pertinent:

tinent: quasi ex eodem assumptæ limo quo & nos facti sumus, quæ si paulò curiosius insederint, difficulter euelluntur. huiusmodi cogitatio nimia de cibo, potu, vestimento, & huiusmodi, quæ certè oriri dum incipiunt, clamandum nobis cum Iacobo ad Rubem: Genesis. 49. *Rubem primogenitus meus non crescas: ascendisti enim cubile patris tui.* Nam & hæ primogeniti nomine dicuntur, eò quòd in initio vitæ nostræ in nobis pullulant, cùm cætera vitia ex processu temporis, ex malitia mundi huius, variísque occasionibus contrahantur. Aliæ deinc cogitationes sunt immundæ & fœtidæ, quas nec admittere quidem vlla ratione debemus, sed à longè præsentito fœtore tota virtute repellere, vt annotauit D. Bernardus libro de tripl. Genes. cogit. nostra. Et quia mala vitanda sunt, sic & cogitationes malæ tanquam malorum radices, antequam altè radicent, in nobis circuncidendæ: quod & innuit propheta Dauid, Psal. 136. ver. 9. *Beatus qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram*, hoc est, qui peruersas & lubricas cogitationes elidet ad Christum, qui petra est, vt & interpretatur D. Ambrosius, lib. 2. de Pœnit. c. 21. diciturque verè, eas esse allidendas ad Christum, quia vt scribit Eusebius Pamphili. li. 1. de Præparat. euang. c. 3. per

Per disciplinam Christi, non solùm à facinore turpi, verum etiam à cogitationibus abstinere inhonestis, ventrem & quæ sub ventre sunt domare, docemur. Cogitationibus itaque primo est prouidendum, vt bonę sint, malæ statim antequam pepererint, extrudantur. Quare & Deus Dominus noster Iesus Christus, suis præceptis, eam maximè partem curare iussit, & non tantùm malè facere, sed & malè cogitare prohibuit. Nam qui malum non cogitat, consequenter imo & multò magis, à mali illatione abstinet. Huc pertinent præcepta illa, Non concupisces, Non desiderabis vxorem proximi tui, & Non odio habebis inimicum, &, Ex corde exeunt cogitationes malæ, & reliqua similia. Et ita D. Basilius Magnus sermone de Vera virginit. Vestales sacras admonet: *Oportet*, inquit, *ante omnia virginem cogitationes suas puras inuiolatásque seruare:* anima quippe perdurãte incorrupta, corpus quoque impollutũ immaculatũque seruatur. porrò si pessimis cogitationibus cõtaminetur anima, quantũlibet corpus incorruptũ remanere videatur, nõ tamen mũda eius cẽsetur integritas, cùm sordibus cogitationum inquinata vitietur. Erat etiam in Thebaide in finibus Hermipolis degens Abbas Apollo nomine, sanctus heremita,

qui

qui quotidie docebat monachos suos, ornari virtutibus, & machinationes diaboli in cogitationibus in principio protinus propulsare, dicens, *Contrito capite serpentis, mortuum fore totum corpus.* Et iussit, inquit dominus, vt obseruetis caput serpentis, id autem est, ne in principio admittamus malas & turpes cogitationes prout refert Palladius Euagrij discipulus. in histo. Lausia. vel sanctorũ patrum histo. 52. Porrò vt præcaueamus facilius cogitationes malas, causæ illarum effectrices euitandæ sunt: sicuti in bonis asciscendis, bonæ sectandæ sunt: bonorum autẽ cogitationum causæ sunt virtutes: virtutum autem pręcepta: vt autem in effectum prodeant, est propositum. Malarum contrà cogitationum sunt vitia, vitiosarum inobediẽtia, inobedientiæ & ex sensibus deceptio, vt deceptiones mentis negligentia circa sui securitatem parit, sicuti notat Thalassius Monachus. Hecatontade 3. de charitate. non enim per se concitantur cogitationes, sed ex re alia occasion m sumentes, vel malæ, vel bonę creãtur. Et vt scribit D. Chrisostomus, homilia in Psal. 7. tom. 1. *Quemadmodũ mulieres ex cõpreßione pariunt, & si sunt sana quidẽ corpora, talia etiã sunt quæ nascuntur, & quæ parentũ naturã imitantur: ita etiam in cogitationibus, & si cum bonis verseris, ta-*
les

les sint quoque tui fœtus: sin autem cum malis & non attendas, magnum quoque illinc damnum accipias. Remanet igitur cogitationes alio adminiculo egere, neque oportere hominem, qui verè vir est, illis fidere, sed ad alium gradum prouocare, aliúmque iudicem inter illas constituere. Hunc autem nos cõstituimus rationem discernentẽ bona à malis octauo ordine, & colligãtur eo modo cogitationes rationi immediatè, sicut cogitationes sensibus. Nam, inquit Epicuros, vt scribit Diog. Laertius, in eius vita lib. 10. de Vitis philoso. & cogitationes è sensibus manant, secundum incidentiam, proportionem similitudinem, & compositionem, cooperãte etiam aliquid ratione ipsa. Et ita docebat idem epicurus, omnem rationem, quãuis nimium generaliter loquatur, à sensibus dictã esse, & si cõtineat amplius ratio, nempe discretionẽ bonarum & malarum cogitationũ, vt Plato optimè dixerit, lib. 24. in Gorgia vel de Rhetor. nos debere nos ipsos committere rationi tanquam medico: ille enim morbos & discrasias corporis solet vel auertere, præuidere, vel tollere: hæc autem animi. Sic Maximus Tyrius, sermo. 37. loquens de alteratione multiformi huius vitæ. *Ac huic, inquit, præsidet ratio, qua præsentem rem, semper exornet, haud secus quàm*

tem

mediciars, corpori natura minimè stabili, quinimo sursum ac deorsum euacuationibus ac repletionibus versato, studium præbet indigentiæ ac satietatis regendæ. Rationis eximia vis est. Et vt cum Cicerone loquar, 2. de Finibus. *Homines cùm multis aliis, tum hoc vno a bestiis plurimum differunt, quòd rationem habeant a natura menti datam & acrem & vigentem, celerriméque multa simul agitantem, & vt ita dicam, sagacem, quæ & causas rerum & consecutiones videat, & similitudines transferat, & disiuncta coniungat, & cum præsentibus futura copulet, omnemq; comprehendat vitæ statum.* Et verbum λόγος, quo rationem significant Græci, apud eosdem tria significat, primum cogitationis εἴδωλον, quod voce exprimitur, dehinc ipsam vocem vel complexionem orationis, quæ est veluti cogitationum speculum à principio ad calcem vsque faciendi vel non faciendi comprehensum non secus quàm verbum ex syllabis & literis compositum, certum quid significare demonstratur, cum tamen nihil significent literæ vel syllabæ separatæ, vt in Theæteto Plato docet Postremò logos, dicitur quod quandam notam adfert, qua id de quo agitur, ab aliis omnibus differat, & eius adferatur recta opinio, vt scribit Pla-

to, lib.13. in Theæteto siue de scientia. atq; ea ratio cùm maior sit, ideo se & per inferiores gradus diffundere potest, vt ex inferioribus deligat mens per ratioñ, veluti per manus, quæ deligi cõuenit, ídque cũ certa scientia nec temerè nec casu, nec natura, sed arte rationis, operãs. Et hoc homini speciale: vnũ ratione vti, addítque naturæ eius, vt omnes scientias adipisci possit. Nã cætera animantia singula, à natura innata secũ artificia deferũt: vt norunt natura apes plasmare, fingeréve aluеolos: thesauros verò quosdã & labyrinthos formicæ fabricari: nere autẽ & texere araneæ: sed homo sicut corpore nudo, ita & animam artibus actu destitutam, dum nascitur, habet. Proinde pro corporis nuditate, manus, pro animæ inertia, imperitiáque ratioñ accepit. Et sicut manus, quãquam nullum sit eorum quæ particularia sunt organa, quia tamen omnia rectè manus potest recipere, est organum ante omnia organa: ita & ratio nulla quidem ex artibus est particularibus, omnes autem in seipsam recipere nata est, ob id ars ante artes fuit, vt philosophatur Galen. tom.1. li.1. de vsu partiũ c. 3. & 4. Et Plu. ait, τὸ δὲ ἄνευ λογισμοῦ πεπραγμένον πᾶν, ἄτεχνόν τι καὶ διεστραμμένον: i. *one absq; ratione factum, inartificiosum est & peruersũ.* Maximúsque Tyrius sermo.1. *Sed age*, in-

quit

quit, *opus habeas aliquo, qui te manu quodãmodo in vniuersam hanc notitiam deducat, ipsam sequere rationem.* hancq; ,idem Tyri⁹ alibi rationem, artem dicit, sermo. 28. & simile obsequium animæ ab illa ferri, ac parturientibus ab obstetricibus: vt enim hæ eruditas adhibent manus, suscipiunt fœtum, dolores mulcent, maturum partum in lucem educunt, puerperæ discutiunt periculum: similiter ratio prægnantem animum doloribusve plenum, obstetricatur. In quibus plurimi vel obstetricis imperitia, vel dolorum vehementia, vel etiam ignauia seminis, abortum emittunt, pauci admodum rarique animi absolutè pariunt. Ex quibus si suscipitur proles, ea nimirum legitima integraque est, & patrem apertissimè testatur. Proinde animi conceptio dicitur mens, dolores sensus, partus, reminiscẽtia: animósque omnes intellige natura concipere, sensu sustinere dolores, parere ratione. Cúmque ad hãc vsque discursus peruenit, iam incipit anima apud seipsam spatiari, hæc enim illi propria est ex Dei dono concessa, vnde summis viribus eniti debemus, vt nos totos ipsius censuræ subdamus, & liberè eam in nos imperare permittamus. Statim enim illa nos ad altiora subducet, vehiculo à mente diuina illustrato, & veluti quodam curru igneo

Eliæ,

Eliæ, in cælestia & superiora nos transferet. Sic & Seneca li.5. Epist. epi.37. *si vis inquit, tibi omnia subiicere, subijce te rationi; multos reges, si ratio te rexerit ab illa disces, quid & quemadmodum aggredi debeas.* Sicque affatus Socrates Critoné, *Ego nō modo nunc, sed semper talis esse percupio, qui nulli quidem meorum magis parendum esse, quàm rationi existimē, quæ consultanti mihi optima videatur*: vt annotauit Theodoritus libro 1. de Curatione Græca. affectio. Et Plato epistola 2. ad Dion. *ego*, inquit, *nunc tantùm hoc magnus sum duntaxat, quod meipsum præsto rationi meæ obedientem.* Obseruauit & illud summo ingenio imperator Antonius Pius, vt omnium quæ gessit in senatu, & per edicta rationem reddiderit, vt author est Iul. Capitolinus in eius vita. Atque Deus omnium conditor, nihil non ratione prouidit, dispofuit, & ordinauit; nihil non ratione tractari intelligíque voluit, vt scribit Tertullianus, li. de Gigantibus tom.1. & veræ filiæ rationis scientiæ sunt & virtutes, vt scribit Philo Iudæus. Et ideo si scientiæ non possint rationem & ma[illegible]em demonstrare, statim mihi sunt suspectæ, tanto amplius consuetudines vulgares & sine ratione. Pars nāque est illa irrationalis muliebris in anima, virilis autem ratio. Nam vt admonet Philo

Iudæus tomo 1. lib. de Temulentia, videtur satis manifeste docere scriptura, quòd consuetudines magis mulieribus quàm viris curæ sint, & per verba Rachelis mirantis sola sensibilia. Sic enim patrem suum alloquitur: *Ne moleste feras domine, non possum tibi assurgere, quia iuxta consuetudinem mulierum mihi est.* Ergo mulierum est sequi vulgares consuetudines. Certum est enim consuetudinem pertinere ad infirmiores effæminatioréſve animas: quandoquidem virilis, robustæ, veréque masculæ rationis officium est, naturã ducem sequi. Nemo est etiã qui ignoret iurisconsultos Romanorum, & aliarum gentium nomotheas, alias leges neque iubere, nec recipere, quàm rationi coniunctas, vel quæ fulciri ea possint. Et ita Paulus in l. cum ratio l 8. de bonis damnatorum libro quadragesimo octauo π. tit. 20. rationem naturalem vocat, legem quandam, & secundum eam & legitimam liberis in bonis parentum etiam damnatorum lege ciuili concedendam: quódque ratio naturalis inter omnes gentes constituit, ius gentium dicitur: quasi qu● iure omnes gentes vtantur apud Iustinianum §. quod veró, de iure natur. gen. & ciu. lib. 1. Instit. iur. ciuilis titul. 2. & Caium in l. omnes populi l. 9. de iust. & iu. libro primo π. tit. primo vt

vt ra-

ratio illa ſeparat ius gentiũ à iure naturali: ꝙ naturale ius ſine ratione obſeruetur,& ideo commune ſit brutis, quæ rationis expertia ſunt: hoc autem gentium, proprium humanæ ſit naturæ quæ ratione vtitur Vlpiano teſte in l.1.§.fin.de iuſt.& iure.vt ratio legem commendet in cano. conſuetudo 1. diſt. Et D.Hieron.Nec putemus in verbis ſcripturarum eſſe euangelium, ſed in ſenſu:non in ſuperficie, ſed in medulla: non in ſermonum foliis,ſed in radice rationis refertur in cano. Marcion 1.q.1.in Decre.Gratia.Qua in parte nullus eſt qui noſtram artem magnam nõ admiretur,vel potius Deum eius principem, cùm ea tot rationes,vt vix quis earum multitudinem, non minus quàm ſolis radios ferat,doceantur,vt etiam per ſe vera his adhuc clariori face illuminentur. Et ideo Hebræi præcipuè Rabini, vocant rationem טעם *tagnam*,id eſt,guſtum,ſaporem, velut rerum condimentum. Et forſan apud Latinos ratio dicta,quaſi aliquid ratum& firmum exhibẽs: vt non immeritò Cicero 2. ad Heren. dicat, rationem eſſe cauſam quæ demonſtrat verũ eſſe id quod intendimus breui ſubiectione. Porrò cùm hic præſtantiſſima incipiat gloria hominis, nempe in optima ratione præbenda, cauendum, ne ſub ſpecie rationis,

quædam à ratione aliena ſerpant; dum minor interdum rationis effectus vtiliori & maiori proponitur, vel vt clarius loquar, minor ratio maiori anteponitur, in eo namque peccatur & plerumque immedicabiliter. Nã vt ſcribit Euripides, in Phœnicis, & Theodoritus lib. 1. de curat. Græca affectio. *ὁ δ' ἄδικος λόγος νοσῶν ἐν αὑτῷ, φαρμάκων δεῖται σόφων*, id eſt, *iniqua ratio exiſtentibus morbis in ipſa, pharmacis eget bonis*. Ratio etenim, vt ſcribit Marcil. Ficinus in Epitom. Theæteti. cùm inter intellectum & opinionem media ſit, quoties ad inferiora ſe deiicit, opinionis refertur erroribus & diuina cogitare deſiſtit. Cùm verò ad mentem ſui ducem conuertitur, diuinorum cognitionem haurit quam proprio nomine in mente ſapientiam, in ratione reminiſcentiam, Plato nominat. Et Cicero 1. de Legibus, cùm adoleuit, perfectam ſapientiam dici ait: & hac nihil in Deo, nihil in homine melius, eámque cum Deo hominẽ ſi recta ſit ſocietatem habere. Accedit D. Cyrillus archiepiſcopus, & patriarcha Alexand. tomo 2. lib. 1. dialogorum de ſanctiſſ. trinitate. *Humana mens*, inquit, *ſi quieta fuerit & ſecum habitans, atque phantaſiis friuolis & abominabilibus abſcedere ſolita, acutè & perſpicuè perſpiciet, citraque errorem rerum cognitionem perci-*

percipiet: quod si perturbationibus crassior facta fuerit, nunquam diuinam pulchritudidinem contuebitur, & in his quæ magis terrena sunt residebit, similis passerculis compluris madefactione a subuolando prohibitis, omnésque ferè Platonici dicunt, animum nostrum, quasi quoddam tetrarchordum, intellectu, ratione, phantasia, ac sensibus constare. intellectum, diuinum in quo nihil est nisi simplex ac purum ac vniforme: imaginationem & sensus, mortales partes esse, proinde mutationibus varietatibúsque refertas. Mediam, rationem, propriam humanæ naturæ quam habere arbitrium anceps dicunt inclinandi & ad mortalia & ad diuina. Vnde si ratio, veluti in lira neruus, qui dicitur mese, cum diuina parte se temperauerit, admirabiles morum concentus, simplices videlicet, graues, decoros creabit: sin se consociauerit cum mortalibus, varios, molles, indecoros pariet. hac in sede nos Christianè ponimus arbitrium liberum, nam & vt scribit Aristoteles libro sexto Ethicorum, capite 1. & 2. in ratione ponunt duas partes, τὸ ἐπιστημονικὸν καὶ τὸ λογιστικὸν, καὶ τὸ βουλεύεσθαι καὶ λογίζεσθαι ταυτὸν, id est, *vim sciendi, & vim ratiocinandi & idem consultare & ratiocinari*: esse demum in consultatione electióni locum, quodque si electio sit stu-

diosa, appetitum rectum esse, & rationē vetam. Et illam rationem id dictare, appetitū autem persequi, & hinc mentem & veritatem sequi actiuam: quod post consultationē fit: nā ante actionem, sicut in vtramque partem: consultatio arguebat negotium declinare posse, sic & actionem posse in vtramque partem vergere demonstratur, *οὐδεὶς δὲ βουλεύεται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν, nemo, enim,* inquit, *consulit de rebus quæ aliter se habere nequeunt:* sic & Nemesius, l b. *περὶ φύσεως ἀνθρώπου*, de natu. homi. c. 39. ostendit reipsa non posse actiones aliquas, aliis quàm hominis voluntati adscribi, sicuti turpes vel iniquas actiones, quæ nec necessitati tribuuntur, eo quòd quæ illius necessitatis sunt, semper eodem modo se habent: nec fato, quia actiones sunt necessariæ non contingentes: minus Deo, quia nihil turpe & iniustè agit: nec naturæ, quia eius opera sunt animalia, stirpes: neque fortunæ, quia eius raræ sunt prętcr expectationem hominum actiones: neque casui, quia casus est euentus inanimatorum aut bestiarum, vt per consequēs principium suorum operum homo. addit *ὅτι εἰ μηδεμίας ἐστὶν ἀρχὴ πράξεως ἄνθρωπος, περιττῶς ἔχει τὸ βουλεύεσθαι. deinde si nullius actionis homo principium est frustra poßidet vim consultandi.* Sed & Epictetus dicebat, nostra

noſtra eſſe, & in nobis, opinionem, conatum appetitum, declinationẽ, & noſtra opera, eáque vt omnia quæ in nobis ſunt eſſe natura libera, vt ſcribit Arrius in Enchiridio Epicteti cap. 1. & Cebes in Pinace vel tabula. hominem in biuio poſitum deſcribit, virtutis & vitij: in eiuſque poteſtate quam velit viam ingredi. Hæcque eadem ſentit Pythagoras per literam bicornem: hoc & ſuadet voluntatis, liber motus. ex motu autẽ animę & voluntatis, actiones vtriuſque & corporis & animæ: vnde & neceſſario, concludamus oportet & ipſas actiones liberas. faſſus & id Lucretius: lib. 2. de Rer. natur. verſ. 257.

Vnde eſt hæc inquã fatis auulſa voluptas?
Per quam progredimur, quo ducit quæque voluntas:
Declinamus item motus, nec tẽpore certo,
Nec regione loci certa, ſed vbi ipſa tulit mens.
Nam dubio procul his rebus ſua cuique voluntas
Principium dat: Et hinc motus per membra rigantur.

Et pauló poſt.

Vt videas initium motus à corde creari:
Ex animique voluntate id procedere primum.

Inde dari porrò, per totum corpus & artus.
Nec simile est ut cum impulsi concedimus ictu,
Viribus alterius magnis, magnoq; coactu:
Nam tum materiam totius corporis omnem,
Perspiciunt nobis inuitis ire, rapique,
Donec eam refrenauit per membra voluntas.
Iam ne vides igitur, quanquam vis extima multos
Pellat, & multos cogat procedere sæpe,
Præcipitésque rapit, tamen esse in pectore nostro
Quiddam, quod contra pugnare, obstareq; possit.
Cuius ad arbitrium quoq; copia materiai
Cogitur interdum flecti per membra per artus,
Et congesta refrenatur retróque residit.

Omitto quæ Plato, Plutarchus, Aristoteles, Proclus, Iamblicus, & alij de hac libertate voluntatis dixerunt. Prætereo & iurisprudentiæ Cæsareæ, & pontificiæ authoritatem, qua constat & negotia ex voluntate tantùm libera, non coacta, metúve impellente facta, rata tantùm esse. Item & delicta tantùm voluntaria puniri, & alia quæ, cùm de

de voluntate agemus, Deo iuuante explicabimus. Sufficiat in præsentiarum rationem homini à Deo datam, vt in vtramque partem bonam & malam itinere propoſito & propoſita vita & morte, quod bonum eſt eligat. Sic enim & Sybilla ſcribit, lib. 8. oraculo. apud Caſtellio. verſ. p. 253. *αὐτὸς ὁδοὺς προύθηκε δύο, ζωῆς θανάτου τε, καὶ γνώμην προέθηκε, ἀγαθὴν ζωὴν προελέσθαι, αὐτὸς δ᾽ εἰς θάνατον καὶ πῦρ αἰώνιον ἔρριψεν: εἰκὼν ἐστ᾽ ἄνθρωπος ἐμή, λόγον ὀρθὸν ἔχουσα.* id eſt, *ipſe*, ſcilicet Deus, *duas vias propoſuit, vitæ & mortis: & propoſuit ex ſcientia eligere vitam bonam, ſed ipſe in mortem & ignem æternum ſe coniecit. Imago mea eſt homo rectam rationem habens.* Homo quippe rationalis, inquit Irenæus lib. 4. contra hæreſes, cap. 9. & per hoc ſimilis Deo, liber in arbitrio factus & ſuæ poteſtatis, ipſe ſibi cauſa eſt, vt aliquando quidem frumentum, aliquando autem palea fiat. Quapropter & iuſtè condemnabitur, quoniam rationabilis factus, amiſit veram rationem, & irrationabiliter viuens auerſatus eſt iuſtitiæ Dei, tradens ſe omni terreno ſpiritui, & omnibus ſeruiens voluptatibus, quemadmodum propheta ait, *Homo cùm in honore eſſet, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* Et rurſum cap. 72. eius libri, non natura alios bo-

nos alios malos creatos esse dicit, sed omnes cum libero arbitrio eligendi boni, & non tantùm in actibus, sed etiam in fide. Sed & beatus Cyprianus in prologo sermo.2.tomi. vitia affectus carnis propriè animæ sunt, quæ sentit, & mouet, & viuit, cui imputatur peccatum, quia ipsi datum est arbitrium & iudicium & scientia & potentia, per quæ possit improbare malum & eligere bonum. Et rursum idem lib.3.ad Quirinum c.52. *Credendi & non credendi potestas, liberiásque in arbitrio posita est. Ecce, dedi ante faciem tuam, vitam & mortem*, ait dominus, *bonum & malum: elige vitam & viues*. Deutero. ca. 30. d. versi.19. Et Epiphanius tomo 1.lib.1. contra hære.hære.16. contra Pharisæos, qui fatum ponebant, disputans, ait, *Omnibus manifestum est clarúmque ac minime ambiguum, quod liberum arbitrium exhibuit nobis Deus per seipsum locutus, si volueritis & nolueritis.* Quare circa hominem est bona operari, aut malas res appetere. Adde Tertullianum li. exhortatio. ad Castit. tomo 2. qui & nos & Adamum ipsum propria & libera voluntate peccare ostendit, Deique bonæ voluntati & præceptis obsistere, nec diabolum voluntatem delinquendi, sed materiam subministrare. Docet & latissimè alibi libro secundo ad

do aduer. Marcio. & libro de Trinitate. liberum & ſui arbitrij & ſuæ poteſtatis. *Inuenio*, inquit, *hominem à Deo inſtitutum, nullam imaginem & ſimilitudinem Dei in eo animaduertens quam eiuſmodi ſtatus formam.* Accedit huic Diui Bernardi celebre dictum ſermo.81. ſuper cantic. Canticorum. *Arbitrij libertas*, inquit, *hac eſt, diuinum quiddam præfulgens in anima tanquam gemma in auro, ex hac namque ineſt illi inter bonum & malum, nec non inter vitam & mortem, ſed & nihilominus inter lucem & tenebras, & agnitio iudicij & optio eligendi, & ſi qua ſint alia quæ ſimiliter circa habitum animi ſeſe è regione reſpicere videantur.* Nihilominus inter ipſa cenſor animus diiudicat ac diſcernit. Is arbiter, is animæ oculus. Sicut arbiter in diſcernendo, ita in eligendo liber. Vnde & liberum nominatur arbitrium, quòd liceat verſari in his pro arbitrio voluntatis : inde homo ad promerendum potens. omne enim quod feceris bonum malúmve, quod quidem non facere liberum ſit, meritò ad meritum reputatur. Conſentiunt his antiqui ſacri patres omnes, quorum ego alibi pluſquam centum teſtimonia collegi, nempe Auguſtini, Ambroſij, Rabami, Hilarij,

larij, Hieronymi, Basilij Magni, vtriusque Cyrilli & Hierosolymitani, & Alexandrini, Chrisostomi, Albini, & aliorum, qui multis rationibus adstruunt nobis inditum, vt possimus liberè vel ad malum declinare, vel bonum nobis gratia diuina sine nostra opera oblatum, persequi: nunquam enim Deus eo quòd nulli inuidus, suam gratiam volentibus operari benè subtrahit, sed infinitis occasionibus nobis arripiendam exhibet. Nam & quod possimus per liberam potestatem, malas nobis subiicere cogitationes voluntatésq;, id Deo acceptũ ferendũ est, sicuti & ꝙ simus, & ꝙ potius homines quã bruta simus quódque rationis capaces facti. Deus enim ab initio, vt scribitur in ecclesiast. 1. Ecclesiast. cap. 15. c. vers. 14. & sequent. constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui. Adiecit mandata & præcepta sua, si volueris mandata seruare, conseruabunt te. Apposui tibi ignem & aquam: ad quod volueris porrige manum. Ante hominem vita, mors, bonum & malum, quòd placuerit ei, dabitur illi. Quæ verba non tantùm ad Adamum diriguntur, (in cuius persona quidam impiè & hostiliter erga hominis naturam contendunt sublatam libertatem arbitrij ad bonum) sed & ad reliquos homines: siquidem ibi loquitur generaliter author, & de

de præsentibus hominibus, cùm ait indefinite, ante hominem mors &c. Indefinita autem propositio tantum effert quan- vniuersalis: vniuersalem autem omnes continere nemo ambigit. Deinde adiicit textus apposui tibi ignem & quam, ad quod volueris porrige manum. Scribit tibi, non Adamo, & te habere potestatem etiam bona accipiendi, indicat etiã post lapsum Adami ꝙ multis confirmare possem, vel verbo Dei, qui ad Cain post lapsum Adami, Gen. ca. 4. a. vers. 7. ait, *nonne si bene egeris recipies, sin autem male, statim in foribus peccatum tuũ aderit, sed sub te erit appetitus illius, & tu dominaberis illius?* Quid est sub te erit appetitus illius, quàm quod peccandi vel non peccandi libertas in nobis sit, & nobis subditos esse peccandi appetitus? Referta sunt sacra Biblia testimoniis aliis, quibus Deus semper inculcat, *Si timueritis dominum & voluntatem eius volueritis facere, bona terræ comedetis, si nolueritis &c.* Deutero. 30. 31. 1. Reg. 12. Iesaiæ 1. cum similib. Et rursum, *Quoties volui congregare vos & noluistis?* Lucæ, 13. Et rursum Apoc. 3. *ego adsto*, inquit dominus, *ad ostium & pulso, si quis aperuerit &c.* & similibus in quibus Deus nullos ad bona cogit potestate ordinaria, sed voluntates hominum liberas exigit & allicit

cit vt voluntati ſuæ liberè cooperantes, aliquid noſtri addamus, vnde noſtra ob dientia & gratitudo illuceſcat & colligatur, mercéſque adiiciatur. Nam vt inquit, D. Paulus: 1. Corinth. cap. 9. c verſi. 16. *Si euangelizauero, non eſt mihi gloria: neceſsitas enim mihi incumbit: Væ enim mihi eſt, ſi non euangelizauero. Si enim Volens hoc ago, mercedem habeo.* Sed & extra poteſtatem inditam, alius modus traditus bene agendi per gratiam nobis in baptiſmo inditam. Et quãquam multa ſint, quæ obnubilent in arbitrio libero electionem, non ideo tamen minus eſt arbitrium. Et ſi non per ſe validum vt prius in Adamo: meliúſque dixiſſent qui illud negant, facilius deceptioni obnoxium, potius quàm ſublatum. Nam ratione peccati, & à lapſu prioris parentis, verum certè eſt quibuſdam qualitatibus eum fuiſſe obtenebratum, & ea ratione non tale quale prius, & ideo infirmum, cùm non acumine præualeat iudicandi: verùm eadem eſt ſubſtantia eius quod nunc eſt poſt peccatum, ac prius, ſed in executione electionis, infirma & debilis vis etiam poſt baptiſmum: non ſecus ac in homine, qui etſi à morbo ſoluatur & ſanus ſit & curatus, nihilominus tamen membra quamuis functionem eandem, ac ante morbum habeant, non tamen eam vſque adeo

deo

deo habent vt prius validam. Notanda namque sunt quatuor tempora in libero arbitrio in quibus exequendi & operandi voluntas gradus accipit. Primum fuit tẽpus ante peccatum, in quo ad bonum, hominẽ nihil impediebat, ad malũ vero nihil impellebat: nõ enim habuit in illo statu homo infirmitatẽ ad mali declinationẽm: habuit autem adiutorium ad bonum agendum, nempe legem & prohibitionem Dei, & intellectum nõ obscuratum, vt nunc sine errore ratio diiudicare, & voluntas sine difficultate bonum appetere potuerit. Aliud tempus post lapsum & ante reparationem gratiæ deperditæ, cuius statu hominis arbitrium premebatur & vincebatur, à concupiscentia, & infirmitatem habebat in malum, sed nõ adiutorium ad bonũm, scilicet gratiam: ægreque liberum arbitrium bonum exequebatur. Tertium tempus, post reparationem gratiæ, oblatione facta domini nostri Iesu Christi, & applicatione eius mortis per sanctum lauacrum regenerationis: in quo quidem statu arbitriũ premitur & oppugnatur à concupiscentia, sed nõ expugnatur vel vincitur, nisi voluntate: habens quidẽ illam infirmitatem in malum sed habens adiutorium auxiliúmve eximiũ in bonum, nempe gratiam Dei. Sic habens libertatem vt possit peccare suadẽte infirmitate, quæ

te,quæ à peccati radice nobis relicta eſt, & non poſſit peccare,ſaltem ad mortem propter auxilium gratiæ iuuans. Adhuc tamen homo libertatem,vt non poſſit omnino peccare, non recepit:eo quòd infirmitas quæ à peccato à parente primo nobis inuſta eſt, non planè ſublata eſt, & ſi omnis morbus per ſanctum baptiſma à nobis fugatus ſit: cùm nec etiam plenè fruamur & integrè inſtititutione,qua Chriſtus nos ſufficiẽter natalibus reſtituit & ingenuitati, quàm habebat protopater Adam:oportet enim corpus hoc mortale induere immortalitatem, & corruptibile incorruptionem. Quod fieri nequaquam poteſt ordine iuſtitiæ Dei, niſi prius ſoluerimus debitum & ſatisfecerimus ſententiæ Dei, qua dictum, *Morte morieris*, Gen. 2. Et rurſum, *ſtatutum eſt hominibus ſemel mori*.poſtea namque quia diſpoſiti erimus ad ſuſcipiendam plenam gratiam nobis à Chriſti paſſione & gratia quæſitam, & tunc ab infirmitate peccandi liberabimur, quia & reſtituti erimus meliori paradiſo, quàm quo fuerit Adam priuatus, & à terra hac peregrinationis,Dei beneficio reſtituemur ſtatui innocentiæ & naturæ impeccabili:& hinc gratia conſummata & bono aſſecuto, deſinet illa infirmitas peccandi. Et per conſequens,omne peccatum, voluntate

firmæ

firma ad bonũ liberè agendũ, & erit tunc æternum & sine fine. Quartum tempus status libertatis arbitrij ad bonumtantum,gratia, liberalitate, & beneficio Dei quem velit & dignetur nobis elargiri Deus. Interim tamen quandiu in hac mortali vita peregrinamur, eniti debemus omni studio, ne liberi arbitrij electio siue ratio intercipiatur in nobis, & ne aurum pretiosum tenebris affectionum crapulæ, inuidiæ, odij, commodi proprij, & philautiæ caligine obscuretur: caueatur præceps iudicium. Et vt omnia semel admoneam sufficienter, ad Deum tanquam ad polare sydus, arcticum immobile, dirigantur: omnia in illius voluntate, honore, & gloria veluti aurum in lapide Lydio probentur. nam quæ illi consentiunt & placent, quæ illius authoritate fulciuntur, quæ ve ad illum vt finem, veluti ad summum bonum prospiciunt, certè omnino sequenda sunt tanquam ab errore omni aliena: contraria fugienda, omittenda, & cauẽda. Accedit huic rationi postremus gradus, nempe mens vel intellectus, ex defæcatione vel purificatione cogitationũ & rationis nascens, incerta hæc nobis interdũ, quia rationem contingit aberrare ab optima suppositione, & similes per mores duci, cùm tamen certa mẽs sit, vtraque autẽ naturæ finis,

vt ſcribit Ariſtoteles, lib.7. Polic. c.15. hæc mens, ſicut corporearum rerum notitias per ſenſus colligit corporis: ſic incorporearum rerum per ſemetipſam, vt ſcribit D. Aug. lib. 8. de trinit. c.3. hanc Deus nobiſcum naſci nõ voluit, ſed adipiſcendã propoſuit. Nam quẽadmodũ Mercurius Triſmeg. ſcribit. in Pimandro ſerm.4 *Ratiocinationẽ, quidem, vel rationẽ ſingulis hominibus Deus impartiuit: mẽtẽ vero nequaquã.* Non quòd inuiderit, quibus nec vtique inuidet (liuor quippe ab eo nõ prouenit) ſed quoniã voluit eã in medio, tanquã certamen præmiúmq; animarũ proponere. Et Demoſthenes, in oratio. ama. ſi quidẽ ea Demoſthenis eſt, mentẽ, quæ humanarũ rerũ moderatrix eſt, rectè ſola philoſophia erudiri & exerceri dicit, quia ab ea ſuſcipit exercitia officij ſui, quod verſatur in dicẽdo & deliberãdo. Et quemadmodũ gradus inferiores intellectus, & mẽs illuſtrat ſic ea & rationem: & quò magis ratio, illius habet lumen, eò certior: dictúmque eſt illã gigni in animæ ſolo intellectu, ab Ariſtotele li.1. magno mora. c.1. quia vt ait Epicharm⁹ *νῦς ὁρῆ καὶ νῦς ἀκέει, τὰ δ'ἄλλα κωφὰ καὶ τυφλά.* i. *mẽs videt, mens audit, reliqua ſunt ſurda cæcáque,* vt ſcribit Thæoderitus, lib.1. de curat. Græco. effectio. Et quãuis ſenſus quaſdam facultates peculiares habere videãtur

mens

mens tamen prodeſt,ornat, & denique vincit,præſtat, imperat, ex ſentẽtia Plut.lib. de fortu. vel de virtut Alex. & Plato lib.10.in Philebo vel de ſũmo bono,mẽtem & ſapientiã puriſſima eſſe nomina dixit: & mẽtẽ vel eſſe veritatẽ,v l ſimilimã veritati. Atque Anaxagoras,teſte eodẽ Platone,li.23.in Cratylo vel de recta nominatiõe.voluit τὸ δίκαιον, id eſt , iuſtũ eſſe , illã mentẽ dominã ſuapte natura,nec alicui mixtã,quæ omnia exornat & per omnia penetrat , quod & ſcribit Ariſtoteles.1.de Anima c.2.Vocat& mentẽ Philo Iudæus,li.de Sõniis tom.2. caput animę, quod Ariſtot.Problema.ſectio.30. quæſt.4. explicat dum finẽ putat poſt ſciẽtiam:neque eam perfici quin ſcientia præcedat. *Quò fit, inquit,quia iuuenes ſcientiã non habent,ſerius illis mens contingat,& in ſenectute mens perficiatur.* Eſt namque animi princeps, & quod eſt præſtantiſſimũ & perfectius,vt Cicero annotauit,5.de Finibus,& ideo ipſo eodẽ Cicerone teſte,li.1.Aca.quęſt.philoſophi Peripatetici,& Academici,mentẽ volebant, eſſe rerum indicem,& ſolam cenſebant idoneam cui crederetur, quia ſola cerneret id ꝙ ſemper eſſet ſimplex, & vnius modi, & tale quale eſſet: hancque illi ideam appellabant, iam antè ita à Platone appellatam. Hanc & intellectum propriè dixerunt phi-

losophi,aut vim quæ potestatem formas suscipiendi à materia habet, vt scribit Alexander Aphrodi. lib. de Anima c. de phantasia. Itaque in hac desinit, hominis facultas, estque mens summitas scalæ quæ innixa terræ est, vbi corporalium apprehẽsiones, & gradus ex quibus cognitio ad cælum vsque cõscendit, vel ad portã cæli quæ est mens: nam per eam cælestia inquirimus. Cuius scalę cognitionis typus fuit scala à Iacobo visa, Gen. 29. per cuius gradus angeli Dei sunt ascendẽtes & descẽdentes, id est, nũtij operũ Dei, & notiones. Capiti eius scalæ, verè Deus innixus, ad quẽ cùm notio peruenerit, homo supra se diuino quodam furore rapitur. Est autem furor ille diuinus, illustratio animæ, per quam Deus animam à superis delapsam ad infera, ab inferis ad supera retrahit, idque ordine graduum. Nam lapsus animæ ab ipso rerum omnium principio, per quattuor summatim gradus efficitur: per mentem, rationem, opinionem, & naturã, quos concludunt, superius ipsam vnum, inferius corpus. Per hæc descendit anima, per hæc & ascendit. Mens & multitudo quidem, sed stabilis & æterna: ratio, multitudo mobilis sed finita: opinio, multitudo mobilis infinita, sed substantia punctísque vnita, natura similiter, nisi quod per corporis puncta diffunditur

funditur. Corpus autem infinita multitudo subiecta motui, & substantia punctisque momentisque diuisa. Et ita ab illo vno, Deo nempe, descendit anima vsque ad infinita nobis numero: & rursum lumine diuino, ab infinitis & minimis ad vnum rursum ascendit, mentis ductu, vt explicat Marsil. Ficinus in argumento ad 10. Platonis vel de furore poëtico. Dixerunt & aliqui diuinitate mentis commoti, ex superabundantia maiestatis fœcũditate mentẽ diuinam de se creasse hãc mentem, quæ νοῦς vocatur: qua patrem inspicit similitudinem seruare authoris, animam verò de se creare posteriora respicientẽ: hinc rationem & eam mentem ex sua natura prębere & sensuum & prehensionis seminariũ. Et sic mentem vnam in omnibus partibus animæ, non secus ac idem vnúsque vultus, in pluribus speculis ordine dispositis, in quibus cùm omnia se continuis successionibus generant per ordinẽ, diuersis locis cõspicitur. Atque si quis obseruet diligẽtius, cognosceret à summo Deo vsque ad vltimã rerum fæcem, vnã se mutuis vinculis religantem & nũquam interruptã cõnexionem esse. Hæcque est illa cathena Homerica aurea Iliad. θ. de qua & scribit Macrobius. li. 1. in Somniũ Scip. c. 14. Ea ratione forsan Cicero, Dei naturam communicat & menti, ex qua omnia

in corpore & anima illuſtrẽtur, li. 1. Tuſcul. quæſt. Et mentẽ ſubdit, in capite velut omnibus imperantẽ, ſenſibúſque, vt miniſtris, vtentẽ, eſſe poſitã. In hoc Ariſtoteli ſubſcribẽs dum ait lib. 2. de nat. Anima. c. 3. *Reſtat igitur, vt mens ſola extrinſecus accedat, eáque ſola diuina ſit: nihil enim cum ea communicat actio corporalis.* Sic functiones mentis & intellectus, puræ ſunt & ſine corpore: & quẽadmodum ſe habent ſenſibilia ad ſenſus, ita intelligibilia ad intellectũ, vt ipſe Ariſto annotauit alibi, 3. de Anima c. 4. ídque cũ propriã functionem exercent. Nam alias illuminatione veritatis ad omnes extẽditur gradus & per illam docti ſolent ſemper altiora petere: mali verò inferorum ſpecus intimos, meditantes autem inter extremos, medij ſúſque déque per ſcalam feruntur, vt ſcribit Philo Iudæus. lib. de Somniis. In hac nuſquã fundus: hæc, vt Deus mundi, parui mũdi domina. Deus in vtroque mũdo. mens agitat molẽ & toto ſe corpore miſcet. Et mẽs diuina omnia regit, cõtinet in omni parte, & nulli miſcetur, vt aliquo cõtineatur, ſic mens in ſuo paruo mundo, vbique & nullibi mixta & cõprehenſa. Quorũ & aliã præſtãtiſſimam proportionem Porphyrius libello inſinuat in ſcripto *τῶν πρὸς τὰ νοητὰ ἀφορμῶν.* in fine dum ait. *ὁ θεὸς πανταχοῦ ὅτι οὐδαμοῦ· καὶ ὁ νοῦς πανταχοῦ*

ὅτι οὐδαμοῦ· καὶ ἡ ψυχὴ πανταχοῦ ὅτι οὐδαμοῦ. ἀλλ' ὁ θεὸς μὲν πανταχοῦ καὶ οὐδαμοῦ τῶν μετ' αὐτὸν πάντων. αὐτοῦ δὲ ἐστι μόνον ὡς ἐστι καὶ ἐθέλει. νοῦς δὲ ἐν θεῷ μὲν πανταχοῦ τε καὶ οὐδαμοῦ τῶν μετ' αὐτὸν, καὶ ψυχὴ ἐν νῷ τε καὶ θεῷ πανταχοῦ καὶ οὐδαμοῦ ἐν σώματι: σῶμα δὲ καὶ ἐν ψυχῇ καὶ ἐν νῷ καὶ ἐν θεῷ καὶ ὡς πάντα τὰ ὄντα καὶ μὴ ὄντα ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ἐν θεῷ, καὶ οὐκ αὐτὸς τὰ ὄντα καὶ οὐκ ὄντα, καὶ ἐν αὐτοῖς. εἰ μὲν γὰρ μόνον ἦν πανταχοῦ, αὐτὸς ἂν ἦν τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν. ἐπεὶ δὲ καὶ οὐδαμοῦ τὰ πάντα γίνεται δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ὅτι πανταχοῦ ἐκεῖνος. ἕτερα δὲ αὐτοῦ, ὅτι αὐτὸς οὐδαμοῦ. οὕτω καὶ νοῦς πανταχοῦ ὢν καὶ οὐδαμοῦ, αἴτιος ψυχῶν καὶ τῶν μετ' αὐτὰς καὶ οὐκ αὐτὸς ψυχὴ, οὔτε μετὰ ψυχὴν, οὐδὲ ἐν τούτοις: ὅτι οὐκ ἦν μόνον πανταχοῦ τῶν μετ' αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ οὐδαμοῦ, καὶ ἡ ψυχὴ οὐ σῶμα οὔτε ἐν σώματι, ἀλλὰ αἰτία σώματος: ὅτι πανταχοῦ οὖσα τοῦ σώματος, ἐστι οὐδαμοῦ. καὶ ἐστι γε ἡ πρόοδος τοῦ παντὸς, εἰς τὸ μήτε πανταχοῦ ἅμα: μήτε μηδαμοῦ εἶναι δυνάμενον, ἀλλὰ ἀνὰ μέρος ἑκατέρων μετέχον. id est, *Deus vbique est, quia nullibi esse intelligitur, mens vbique, quia nullibi esse intelligitur: & anima vbique, quia & nullibi esse intelligitur. Sed Deus quidem vbique & nullibi, eorum omnium quæ sunt post ipsum: nam ipsius solum est, vt sit vt voluerit. Mēs quidem in Deo vbique est & nullibi, in his quæ sunt post ipsum. Et anima in mente & Deo vbique & nullibi in corpore.*

Corpus autem & in anima & in Deo & in mente: omnia namque cum entia tum non entia ex Deo sunt & in Deo, & tamen ipse non est existentia vel non existentia, nec in ipsis. Siquidem quia ipse est vbique, erit vtique omnia & in omnibus: postquam autem & nullibi est, omnia erunt per ipsum & in ipso, quia vbique ipse. diuersa autem ab ipso, quia ipse in nullo. Sic & mens vbique existit & nullibi, causa est animarum & animas sequentium, & tamen non ipsa anima, neque post animam, neque in ipsis. Eo quod non solum sit vbique eorum quæ post ipsam, scilicet mentem, sed & nullibi. Et anima nec corpus nec in corpore, sed causa corporis, quoniam vbique in corpore existens alicubi non est. Et denique processus vniuersi in illud desinit, quod neque vbique simul, neque nullibi esse valet, sed pro parte diuersorum participat. Hactenus Porphyrius, cui ex nostra familia alia quamplurima subnectere possem: verum ista demente dicta sufficient pro explicatione gradus vltimi. Nam forsan de intellectu & de mente dicemus alibi quæ desiderantur à curiosis, nempe qua in parte corporis mens vel pars animæ præcipua sit, item phantasia & cogitatio, quæ nunc tractatio longe abesse ab instituto nostro videtur, nempe vbi

de

de cognitionis gradu summo agimus Illud tamen in summa non alienum erit annotare, quædam ex mediis inferioribus, nempe sensibus, mentem nosse: quædem etiam per se sine ijs, vt intellectualia. Vnde breuiter colligo sensum maximè ab intellectu abesse, & errasse eos qui eadem existimarunt, nisi quod accidentaliter homini ob meliorem corporis dispositionem supra animalia aduenisse dicebant. De quibus D. Thomas, in 4. dist. 44. q. 1. art. 1 quæst. 1. qui illud improbat quinque rationibus. li. 2. contra Gentil. cap. 66.

Primò, quia animalia certas actiones ex sensibus habeant, nullas tamen ex intellectu, ideo similia semper faciunt, vt semper eodem modo hirundo nidum.

Secundò, sensus cognitio est indiuiduorum potentia sensitiua recipiente formas indiuiduales: intellectus autem vniuersalium.

Tertio, sensus cognitio tantùm extendit se ad corporalia, sine quibus nihil cognoscit. sicut sapientiam, veritatem, relationes rerum.

Quartò, nullus sensus cognoscit seipsum, nec suam operationem: visus non videt seipsum, nec videt se videre: sed hoc superioris potentiæ est, vt probatur lib. 2. de Anima. Intellectus autem cognoscit seipsum & se intelligere.

Quintò, ſenſus corrumpitur ab excellentia ſenſibili: intellectus autem non corrumpitur ab intelligibili, quinimo qui intelligit maiora, poteſt poſtmodum minora intelligere. Hactenus D. Thomas. Igitur à Deo infuſa vltra hanc mentem non progredietur natura humana. Verùm in hac vltima intelligentia, participat cum angelis creaturis intellectualibus; & cum ipſo Deo. Vnde & mens vocata eſt puritas, & כתר catar, id eſt, corona numerationum, vel ſephirot, ſic enim Abraham in lib. ſephiroth putat, per illas, ni fallor, numerationes. Et à ſephiroth nouem, perueniri ad decimam ſephiroth, id eſt, rerum authorem, dum ſcribit עשר ספירות בלימה ולא ט׳׳ו ולא א׳׳ הבן בהכמה וחכם בבצה: בחון בהם והקוד מהם והעמה דבר על׳ בירוו והשב יוצר מכונו: id eſt, *decem ſunt numerationes præter quid* (id eſt, ſine re ipſa) *decem & non nouem, decem & non vndecim. Intellige in ſapientia & ſape in intellectu: inueſtiga in eis & proba in eis, & ſtatue rem ſuper puritates ſuas, & repone creatori locum ſuum.* Et Rabi Iſaac ben ſchola, in commentarijs Theilim, ſiue Pſalmorũ, Super vſum pſalmi 111. principium ſepientiæ timor domini, *interiorem hanc inquit, proprietatẽ intelligentia, plures dixerunt, & qui enumerarunt proprietates,*

poſue

o fuerunt tanquam principem ſapientium, & principium numeri omnis: hæc ſapientia eſt Deus, alij nominauerunt eam coronam, quòd ſingulæ proprietates coronentur ab illa, & illa à ſingulis: alij nominauerunt eam ain אין, *quòd nullus ſit qui eam imaginatione apprehendere poßit: eſt namque ſolo intellectu attingibilis.* Et huc alludit quod dictum eſt מאין יבוא meain iabo, &c. *Vnde veniet auxilium meum à domino,* meain ſiquidem, ſignificare videtur quiddam incorporeum, abſtractum, ſecretum, & intelligibile: & ſi fueris fortunatus in dictis meis, ſecreta montium altiſſimorum ſcies, quoniam hæc proprietas, eſt veluti lux, qua coronantur omnes aliæ proprietates in via lucis. Sic ſtatuerunt certè ſed abſtruſe ſapientes Iudæorum mekubalim ſiue Caballiſtæ, dicti Iudæis חכמי האמת *ſapientes veritatis.* Et vt abſtruſiora illorum communicé, ij tres numerationes ſupremas, in noſtro ſchemate tres gradus vltimi, iuncto numine Dei, qui omnia fouet adnixus vt diximus eſt ſummitati ſcalæ, dixerunt tres luces, de quibus ſic ſcribit רכי חאי גאון שלישח אורותהם: אור קדמון אור צה אור מצחצת ועים-כלוה הכל אלוה אחד אין שם רכוו וחלילה וחם כראש חטפירות id eſt, *tres luces ſunt: lux orientalis, lux clara, lux clarifica-*

ta

ta vel purificata. Et cum omnibus his & omnium Deus vnus. nec est ibi multiplicitas: absit enim hoc. Et hæ sunt in capite Sephiroth. Scio ego quoque quosdam Rabinorum potissimum neotericorum, mysterium etiam trium sephiroth postremorum, retulisse ad sanctissimam vnius diuinitatis trinitatem, & ad substantiæ vnitatem, idque per quam optimè, vt cum illis & ego sentiam. Cæterùm & nobis idipsum conuenire non est ambigendum aliquo modo, qui ad imaginem & similitudinem Dei à Deo facti sumus, & in anima gerimus ipsius prototypi trinitatis similitudinem. Nam sicuti in Genes. cap. 1. super verba בראשית ברא אלהים beresсith bara elohim, per אלהים elohim intelligũt tres proprietates, quas vocant מדות midoth, nempe patrem, filium & spiritum sanctum: Sic in anima per imaginem אלהים intelligunt memoriam, intelligentiam, & voluntatem. vt & authores etiam nostri. Sed & legimus in vaïkra rabba, super cap. 4. L uit. & in midras tehilim ita: דבונן אמרי מה הנפש ממלאה את אגוף כן הקדוש ברוך הוא סובל את העולם: מה נפש יחידה בגוף כן הקדוש ברוך הוא יחיד בעולם: ומה הנפש או כלה ואונה שותה כן הקדוש ברוך הוא אינו אוכל ואינו שותה: ומה הנפש טהורה בגוף כן הקב״ה שהוא

למעלה מעולם ׃ מה הנפש רואה ואינה נראית כן הקבה רואה ואינו נראה ׃ אמר דויד טבא הנפש שיש בה כל המידות הללו ותהלל לחקבה שיש בו כל המידות הללו id eſt, magiſtri dixerunt, *Quemadmodum anima replet corpus, ita Deus ſanctus benedictus ipſe, replet & ſuſtinet mundum. Sicut anima vnica in corpore, ſic ſanctus benedictus ille, vnicus in mundo. Et ſicut anima non comedit nec bibit, ſic nec Deus benedictus ipſe non manducat nec bibit. Et ſicut anima ponitur pura in corpore, ſic Deus qui eſt ipſe æternitas, & ſicut anima videt & ipſa non videtur, videt & Deus & non videtur.* Dixit ergo Dauid, accedat anima mea in qua ſunt omnes proprietates, & laudabo Deum ſanctum, benedictus ille, & vos quæ eſtis in anima proprietates, laudate eum. Hactenus Rabini ibi. Sed & alibi, illas tres proprietates Dei & animæ latius explicant. Veruntamen oculis hominum ſubiici poſſe vel planè cognoſci quæ & quales ſunt, negarunt. Sic enim ſcribit Rabi Moſce Biban iodeh בפריש פרשת כיתישת ופרשא הג׳ קיטיליאה id eſt, *in interpretatione capitis cititſſa, ſiue plagarum, & capitis ge ktiliah, ſiue vallis occiſionis* הג׳ ספירות העליונות עין לא ראתה ועים זה אין שמחבה׳ וקיצוין חלילה id eſt, *has tres numeratio*

merationes supremas oculus non vidit, non tamen ideo in his est dissensio vel defectus, id enim dicere abominamur. Nolo etiam hac in parte suspendere ingenia optima lectorum, quin ex eorundem Rabinorum & Caballistarum fontibus, illis non communicẽ nomina quæ illis tribus superioribus sephiroth siue numerationibus, imposuerunt. illa autem habentur in libro הזהר hazzohar de illuminatione vel splendore, quem scripsit Simeon Beniohai.

א אין סוף הראשונה כלי התחלה וראשית
אכהנך ראש:

והשנית הנקראת אצי׳ המק ב חכמה
כלים חכמה שבה נברא העולם:
שנ משלי ג יהוה בחכמה יסד
ארץ ונקראת ראשית שנ
בראשית א בראשית ברא
אלהים ע׳ כן תרגן יונתן
בחכמת ברא יהוה נקראת א על
הנוצרים דבר יהוה וחכל אחד
שהרי כתוב בדבר יהוה שמים
נעשו.

והשלישית הנקראת אצי׳ ג בינה
המקבלים. נקראת אצי׳

הספירה היא scribit & hęc Ludouicus Carretus Iudæus in ספר מראות אלהים in li. visionũ diuinarum.

הגוצרים רוח קדוש כי הוא
יתב מנה עא ליד עי בינה ככתיב
ויהי כנה עליהם הרוח ויתנכאו:

Cuius tabulæ hæc explicatio.

Sephira prima. ſine aliqua inſimulatione doloris vel infirmitatis & principio pater dicitur.

1. en ſoph. ſine finito & termino.

Secunda dicta apud Caballiſtas hocma ſapientia, quia in ea creatus eſt mundus, vt ſcriptum eſt in Prouerb. cap. 3. Dominus in ſapientia fundauit terram. Dicitur & principium, quia ſcriptum eſt Geneſ. 1. In principio creauit Deus cœlum & terram. ideo id vertit Ionatas, in ſapientia creauit dominus. vocatur apud Chriſtianos verbum Dei quod idem eſt, quoniam ſcribitur, Verbo domini cœli facti ſunt.

2. hocma ſiue ſapientia.

Trium Sephiroth ſuperiorũ Sephira.

Tertia quæ à Caballiſtis vocatur Binah. i. intelligentia vocatur à Chriſtianis ſpiritus ſanctus. Quoniam ipſe dat ſcientiam cognoſcentibus intelligentiam, vt ſcriptum eſt:

3. Binah id. intelligẽntia.

Et factum eſt, ſimul acquieuit ſuper eos ſpiritus, & prophetarunt.

His alia addere ſecretiora poſſemus, de Enieph, de Tethon, de Phra & Amon, quæ Iamblichus ponit ex ſchola Ægyptiorum & Chaldæorũ. li. de Myſteriis Ægypt. Sed locus nos admonet, vt finem huic libro imponamus, ſi primũ de his quæ nõ exigunt ratiocinationẽ in docẽdo vel cognitione, regulas quattuor annotemus ex Rabino habent Tybbõ in libro qui inſcribitur רוח חחן Rouach hachen, ſiue ſpiritus gratiæ, & ex aliis.

Quarum prima, ſenſibus ſubiecta & ſuppoſita, alia demonſtratione quàm ſenſuum comprehenſione non egent. Nam quod nix ſit alba, gelu frigidum, ignis calidus, & ſimilia, ſenſibus tantùm ſufficienter cognoſcuntur. Quod autem circa eorum naturam diſputatur, alterius eſt controuerſiæ: vt quare album, quare nigrum, frigidum, & illud calidum: hæc enim intellectu, non ſenſibus comprehenduntur.

Secunda regula, manifeſta, ſuperfluè probatione onerantur, niſi alterius rei cauſa probentur. Exempli cauſa ſit, non occidere, non furtum facere, non rapere, iam manifeſtè ſine alia probatione inter homines iuſta cenſentur, contraria iniuſta. Et imperator

rator Gordianus etiam solemnitatem probationis quæ fit in accusatione, in notoriis remittit, nec exigi statuit, & solum cõtrouertinum notorium sit, in l. ea quidem l. 7. de accus. li. 9. C. tit. 2. Nec in manifestis testes requiruntur, in can. manifesta, & can. de manifesta causa 2. q. 1. in Decre. Manifestum enim dicitur, quod per se apparet, & potest facile probari: sed tamen id fieret superfluè. *Nam quicquid rei adijcitur satis demonstratæ, frustra est*, vt notat Vlpia. in l. 1. §. fin. de dot. præl. lib. 33. π. tit. 4. Et non videtur esse celatus qui scit, nec certiorari debuit qui nõ ignorauit, vt idem Vlpia. tradit, in l. 1. §. fin. de act. empt. & vend. lib. 19. π. tit. 1. Quin & illud verum est, iniuria eum affici, cui negatur id quod euidentissimum est. Sic & datur actio iniuriarum in eo qui fideiussorem negat locupletem eum qui euidẽtissi[illegible] talis est, & approbatur huiusmodi, vt scribit, Caius iurisc. in l. si verò, pro non condemnato l. 5. § qui pro rei qualitate qui satisd. cogun. lib. 2. π. tit. 8. Si tamen illorum rationes proferantur, alterius sit causa, nẽpe ratione pœnæ, rationéq; circunstãtiarum, quæ inueniuntur & concurrunt in cõmissis aduersus hæc decreta, vel alterius rei gratia, huius generis possunt esse quæ naturalis iuris sunt.

Tertia, à maioribus tradita & recepta à

nepotibus,non egent probatione:quia ea innituntur cognitioni maiorum, apud quos summa & diligenti inquisitione iã determinata fuerũt. Et credendum potius quàm disputãdum singulis:ne dũ quisq; fisus proprio ingenio, dúmve veritatẽ debilibus rationib⁹ suffulcire tentat, in negationẽ veritatis turpiter prolabatur. Et hac in parte intelligentia ex facultate in actum non egreditur. Sic credebãt Synagogæ Iudæi,& Ecclesiæ Christiani credunt. De fide nãque ita simpliciter credendũ est:imbecilia namque sunt hominũ ingenia, ad reddendam rationẽ operum & præceptorũ Dei. Nec potest quis prius intelligere quàm crediderit:*nisi enim credideritis*,inquit. Iesaias ca. 1. a. *non intelligetis*, & Dauid Psal. 115. *Credidi propter quod locutus sum* & Dauid alibi expressius Psal. 11. אודה חבכל: לב בסוף ישרים [illegible]דה *Confitebor domino in toto corde meo, in secreto rectorũ & congregatione*. Et D. Cyprianus in prologo. ser. posteriorum, scribit, sublimes materias, sublimium ingeniorum exigere tractatores, cùm nec facile de artibus iudicet, qui artes ignorat: ideo, inquit, tam in diuinis quàm in philosophorum doctinis, nec tutum est, nec honestum ineruditos sensuum ad literas illas pertinentium, prosilire ad discutionem eorum quæ nesciunt, & de his sibi vsurpare magisterium quæ ignoran. Potest itaque

facilè homo in abditarum causarum inspe-ctionibus & secretis naturæ errare & decipi: quia non per omnia à fine vsque ad finem in tellectus humanus attingit. Scribit & diuus Dionysius Areopagita lib. de ecclesiast. Hierarchia cap. 2. *Nullus mihi imperfectus in contemplatione \'eniat. Etenim non solares fulgores infirmis pupillis intueri non periculosum, nec his quæ supra nos sunt audere innocuum.* Siquidem vera est iuxta legem hierarchiæ, Oziam, quidem punitum, quia sacra tractauit subuertens: Chore verò, quia supra se sacris: Nadab & Abiud, quia profanè propriis abusi sunt. Sed apertius & rationem afferens idem præstantissimus vir scribit, libro De diuinis nominibus, capite I. *Nulla ratione audendum est*, inquit, *aliquid de occulta deitate, quæ est superior quàm essentia, dicere \'el cogitare, præter ea quæ nobis sacra eloquia diuinitus aperuerunt.* Et sicut nec sensibus intelligibilia comprehendi spectaríve possunt, néque factis figuratísve simplicia & insigurata, neque per corporum figuras formales, informitas ipsa incorporeorum refugiens tactum, figuráque carens: eadem ratione ipsa superessentialis infinitas, omnes essentias antecellit. Ipsa quoque vnitas intellectus superior, omnes intellectus antecedit: ipsum denique vnum

cogitatione præstātius, nullis cogitationibus potest excogitari: atque bonū excelsius omni verbo, verbis est ineffabile. *Deinceps, si omnes*, inquit, *cogitationes tum entium sunt, tum etiam in entia desinunt, consequēs est vt qui omni essentia superior est, sit ab omni cognitione semotus*. Diuus etiā Athanasius, lib. de incarnatione verbi, ait, non dari consequi res magnas atque difficiles, nisi fide. Et Galenus to. 4. li. 1. de different. pulsuum, scribit, etsi non Christianus, tamen testimonio antiquitatis memorabili, prohibitum in lege Mosi & Christiana de ea disputare, his verbis, quàm in Christi & Mosis scholā impingat, leges audiat nulla constitutas demonstratione, ídque minime deceat. Et rursum alibi, lib. 3. de Differentiis pulsuū, illius verba, Citius igitur Moisi asseclæ & Christi decedāt de sua disciplina, quàm qui sectis sunt additi & consecrati, medici & philosophi. Meminit & Rabi Mosse ben Meimon in epistola de Astrologia ad Iudæos Massiliæ, de tribus superioribus regulis, cuius verba Hebræa Latina sic accipe, *In primis igitur mi domini, scitote hæc tria tantùm homini esse credenda, neque quicquam præterea. Primum id quod certam habet & euidentem probationem humana sua ratione & scientia sua inuestigatam: velut ratio numerādi, geometria & re*

& reuolutiones. Alterum id quod homo deprehendit vno quinque sensuum, veluti quia visu hoc rubrum, illud nigrum, gustu hoc dulce, illud amarum: tactu hoc calidum, illud frigidum, & sic de reliquis sensibus. Tertium & postremam id quod acceptum à Prophetis piæ memoriæ, & à iustis. Porrò quod ad vltimũ attinet, apud Hebræos liber dictus ספר כוזרי *Sefer cozræ*, vbi de creatione traditur, in eo חמישי במאמר id est, sermone quinto in principio, *id*, inquit, *quod à maioribus traditum acceptumque est, non bonum est, nisi cum bono & sincero corde coniunctum.* & requiritur cognitio & traditio. facit pro vltimo Martianus Cæsar l. nemo l. 4. c. de sum. Trinit lib. 1. C. tit. 4. Sed de fidei simplicitate & intellectu alibi plura dicemus, Deo fauente, & docebimus omnia aliqua præcedente fide veluti quodam principio immobili, sine alia inquisitione firmari. Interim de rebus iam perceptis & ad intellectum vsque venientibus, nullam fieri intelligẽti demonstrationem sui causa vel probationem teneamus: nam verum id non esset, nec intellectum, sed opinione plenum. Alterius tamen ignorantis causa, quem ad agnitionem veritatis ducimus, per rationes veluti per itinera certa, ad ipsum verum & intelligentiam trahimus.

Quarta regula, Subiecta priora quibus verum vel falsum conuenit, non autem malum vel bonũ, nõ egent ratiocinationis probatione. Huiusmodi sunt demonstrationes vniuersales & Mathematicæ: sicuti illud ꝙ duo contraria in vno eodémq; subiecto esse non possunt, verum esse per se patet: cõtrarium falsum. Et verum, totũ maius esse sua parte: omnibus enim natura tribuit dignoscendi & distinguendi facultatem. Sub hac etiam regula continentur subiecta rationi & intelligentiæ, vt propositiones scientiarum artiũ demonstratiuarum. Principia namque cuiusque artis inquantum sunt illius artis principia, indubitata & concessa sunt: & eorum principiorum vel propositionũ ex duobus vel tribus indubitatis principiis accommoda collectio, habet intelligentiã possessiuam, hoc est iam præcedentem aliundè notionẽ, antequã ad artẽ illam cuius sint principia, accedat. *Principia nãque artis*, vt ait Galenus in Isagog. li. de optima secta ad Thrasib. *aut in sensus notis, aut in his quæ ex aliis percipiuntur, aut in his quæ præostensa fuere, aut in manifestis intellectui cõsistunt*. At ordo de quo iam antè dictũ, viam sternit facile ad memoriã eorum quæ dicta factáve sunt. Cùm enim repetere singula per ordinẽ cœperis, vbi aliquid deest, statim sensus inquirit

tit, & cùm inuenerit seruat, aut si inuestigare non poterit, statim à magistro requirit, vt ait D. Clemens lib. 5. Recognitionum. Et *mens*, vt ait Cicero, lib. 4. Academ. quæst. *alia visa sic arripit vt non statim vtatur, aliqua sic recondit, ex quibus memoria oritur*, & rursum paulò post, eod. libro. *Nos meminisse nisi comprehensa non posse*, ait. vnde & Plato nos reminisci non discere, ac si scientias notas ante vnionem corporis & animæ haberemus, quod & refert & refellit Cicero lib. 3. Tuscul. quæst, & Alexand. Aphrodis. Problem. 121. quorum rationes prætermitto, verumtamen est, eam memoriam præteritorum esse tantùm, non præsentium, in quibus sentire, scire, vel intelligere est, nec futurorum, de quibus dicitur opinio vel spes tantum, vt ait Aristoteles libello de Memor. Quo fit vt memoria circa Deum, vel ens, vel intellectum ponenda non sit, nihil enim ei eorum accidit. Neque tẽpus circa ens est, sed æuum: neque prius vel posterius, sed est semper vti se habet permanens in eodem, nullam admittens mutationem, vel Plotino autore libro tertio Æneadis. Memoria itaque veluti sphæra ambiens reliquos gradus cognoscendi, constituenda est: ne perperam quæ quis didicerit, effluant, & vt ea, veluti

anchora, figantur, ne fluctibus obliuionis elidantur. Est enim memoriæ ea natura & vis vt innuit Phornutus lib. qui *θεωρία περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως de natura deorum* c. *περὶ τῶν παραδεδομένων μύθων de ante traditis fabulis.* dum ait, *Μνημοσύνη ἡ τοῦ συνωμαρεῖν τὰ γεγονότα αἰτία. memoria est qua colligere possumus ea quæ facta sunt.* Nec aliud illa est quàm collectio: & vt Plato ait, in Philæ. *sensuum & intellectus salus & conseruatio*: vtque Cicero 1. de Oratore, *thesaurus omnium studiorum.* Quod & subscribit Tertullianus lib. de Anima. Atque Plutarch. lib. de liber. educa. Disciplinæ quasi quandam cellam penuariam dixit, vnde traditum *Mnemosynem*, id est, *memoriam esse matrem Musarum*. Quanquam nouerim Plotinum dixisse, Ænead. 3. lib. 6. dum agit de impossibilitate incorporeorum cap. 1. memoriam nó esse formatum impressarum custodiam, sed facultatem animæ quandam, ita seipsam excitantis, vt & quod non habet habeat, quando fit egressio potentiæ in actum: quod & ego quoque verum puto, sed & illam potentiam animæ prius non concepisse recordata, nó possum mihi persuadere. Nó enim potuit excitari quod nunquam fuit, nó secus quàm memoria esse non potest, nisi eorum quæ præuisa & præcognita fuerunt. Et ideo rectè

rectè post mentem ponitur. Sicut in intellectu nulla est contrariorum vel dubiorum agitatio, sic memoria ostendit prorsus quod in anima non est agitatio, sed quies stabilisque permansio. Quod docet Plato in Cratylo à nomine μνήμη, id est, memoria, tracto argumento vt ea sit quasi μονή quies statiove. Et vt apertius me explicem, memoria similis est cellario vel loco capaci, in quem inuehuntur vel merces vel aliæ res quælibet conseruationis vel depositi gratia, & sicuti non omnia horrea, non omnia loca vbi res deponuntur, eiusdem sunt firmitatis, non æquè cōtra latronum iniurias & vim externam vallata, non circunsepta: sic neque omnes hominum memoriæ, æqualis sunt roboris, sed aliæ aliis sunt firmiores & meliores, & perfluere aliquæ facile quæ receperāt patiuntur, aliæ tenaciter retinent, aliæve externis expugnantur vel iuuantur. Idcirco non eorum memoria est animalibus, quæ in memoria hominum esse possunt, cùm locus ille memoriæ animalium, non sit eius qualitatis, capacitatis, & substantiæ in illis, cuius est memoria hominis in homine. Quippe tria potissima in eo sunt, memoria, consilium, voluntas. In memoria hominis pecudisque confinium: nam & nidos ciconiæ & hyrundines post annum reuisunt, & equi sta-

bula repetũt,& canes dominos recognoſcũt. Sed quoniã animæ ſenſitiuæ belluarum,etſi imagines locorum naturaliter retinent, ipſius tamen ſubſtãtiæ ſuæ ſcientiã non habẽt, & in recordatione corporaliũ rerũ quas per corporis ſenſus hauſerunt,neceſſariò remanent,& ratiocinandi non habentes oculum, non dicam ſupra ſe aliquid,ſed ſe ipſas videre nõ poſſunt,vt tractat Claudianus Mamertus lib. 1. de ſta. Animæ, cap.21. addit Ariſt. 1. Metaph. in initio, poſtquam ex ſenſibus cognitionem fieri dixit potiſſimum ex viſu qui nos cognoſcere quicquam facit,multáſque differẽtias manifeſtat,ſubiungit,natura itaque animalia ſenſum habẽtia fiunt,à ſenſu verò quibuſdam eorum nõ innaſcitur memoria,quibuſdam verò innaſcitur:& ob hoc alia prudentia,alia diſciplinarum capaciora ſunt,quam illa quæ memorare non poſſunt. Diſcunt autem quæcunque vna cum memoria,quæcunq; ſcilicet audiũt. Cætera phantaſiis & memoriis viuunt, experientia verò parum participant:humanum autem genus arte etiam ac rationibus.Fit autem experientia ex memoria hominibus, quæ potius reminiſcentia eſt,quãdo ſcilicet ex initio præcedente,id rurſus colligit cuius primùm vel ſcientiam vel ſenſum hauſerit, vel id quod fuerit repetit,cuius habitum dici reminiſcen-

tiam

tiam teſtatur Ariſtoteles, li. de Memoria & reminiſc. ſyllogiſat reminiſcēs homo. *Animalia autem*, vt idem ait Ariſtoteles eod. lib. de memoria, *qua anima parte ſentire ſolent, eadem & recordātur.* Et memoria ſe habet in homine, ſicut intellectus ſimpliciter apprehens: reminiſcentia autem, ſicut intellectus diſcurrens. Et propterea ſicut in homine non ſunt duæ potentiæ diſtinctæ, intellectus & ratio, (quod pertinet vt ego intelligo ad ſubſtantiam animæ, in aliis namque ratione ordinis diſtinximus) ſic nec memoria & reminiſcentia, vt tradit Chiſoſtomus, Iauellus Canapitius, tractatu 2. de reminiſc. cap. 1. & Plato, lib. 10. in Philœbo vel de ſummo bono. *Quoties*, inquit, *quæ cum corpore paſſa eſt aliquando anima eadē ſine corpore in ſeipſo reſumens animaduerit, tūc meminiſſe eā aſſerimus. Quādo autem memoriæ paſſa iacturã, deinde vel ſenſu vel diſciplina mouente eam iterū reuocat in ſe ipſa, reminiſci putatur: atq; hæc iā memoriā reminiſcentiamq; vocamus.* Sic Galenus vel alius eius nomine in finitionib. medicis, *Memoria*, inquit, *eſt retentio conſeruatioq; in anima earum rerum quas anteà obſeruauimus: vel memoria, eſt præteriti comprehenſio, cuius præſens fuit ex ſenſu perceptum.* Recordatio eſt cùm præter cætera, ſpatio multo temporis

poris interueniente, rursum cogitatio oritur adeo, vt quæ prius animum mouere, ad memoriā reuocentur. Docétque deinceps, situs & veluti loci sedes memoriæ, eius cōsiderationem postremam esse, quòd ea organum suum habere dicatur, ab Auerroë Auicenna Alberto Magno, & D. Thoma, in posteriore parte cerebri. Quòd & ita oportuit fieri: non enim potuit constitui in parte anteriori vbi sensus est cōmunis, quia nimium mollis ea pars est, vt reciperet probè ita constituta. Memoria quippe cùm sit conseruatrix, requirit durum & siccum. Quamobrem sicuti læsa anteriore parte cerebri, vel eius cōplexione, læditur sensus & imaginatio & remanet cogitatio & rememoratio: & cùm mediū fuerit læsum, læditur & cogitatio: sic posteriore læsa, læditur memoria vt inde colligere liceat memoriā ibi organū habere: vt tractat Galen. lib. vno de sympto. diff. cap. 3. & latius alibi lib. 3. De locis affectis cap. 4. vbi & cognatū officiū cum corde mirificè explicat habere memoriā. ideo & nos naturæ ordinē sequuti, ad calcem graduū reiiciemus, eámque summopere in discipulis istius artis desideramus. Iuuamus autē permaximè dispositis quibusdam veluti alphabetis, & tabulis rerum omnium, de quibus posteà latius. Oportet tamen & illos cooperatores esse, &

hāc

hanc memorię vim adhuc sibi aliundè cōseruare, intrinsecus & extrinsecus: cùm cerebrū & loci illius vbi residet pars, quamplurimis mutationibus obnoxia sit, & substantia cerebri non omnibus æque tēperata, neque paris cōditionis, non mētis idē acumen, non eadē prōptitudo. Vt pone, inquit Plato in Theæteto vel de scientia, exēpli causa, cereā vnā in animis nostris effigiē, in hoc maiorē, minorē in illo, in hoc purioris cerę, sordidioris duriorisve in alio, in quibusdā mollioris in aliquib⁹ tēperatæ: in hac si quicquid eorum quæ aut videmus, aut audimus, aut ipsi excogitamus meminisse cupimus, insinuātes ipsa sensibus intelligētiísve, veluti annulis signātes exprimimus, quódque signatum fuerit meminimus nos, & scimus quoad figura permanet: & cùm aboletur vel scribi nequit, obliuiscimur atque nescimus. In primis itaque vt bene organum vt cera ad sigilli impressionem bene disponatur, operepretium est: estq; necessaria moderata siccitas, vt bene cōseruentur impressa & recondita. Quamobrem quæ moderatā siccitatē impediunt, officiunt etiā memoriæ: siue ad nimiam trahant siccitatē, siue ad superfluentem humiditatem. *Nec memoria his*, inquit, Aristoteles lib. de Memor. *qui multo agitantur motu ex morbo aliquo, aut ex longa ætate, vt si motus & signum in*

aqua

aqua fiat, quæ præcipiti cursu deferatur. tem in frigenti ætate, nulla vel debilis, perinde ac in annoso ædificio, & ob duriciem ob recipiendam affectionem ineptam, nulla imago effingi potest. Et ob eam rem qui adolescunt, quique ad summam senectutem peruenerunt, memoria acri non sunt: alteri propter auctionem, alteri propter diminutionẽ. Qui etiam animi celeritate, & qui tardò ingenio sunt, fluxam æquè obtinent memoriã: illi enim magis hument quàm res ferat, hi magis sicci sũt: vnde alterius imagines in anima nõ asseruãtur, alterius non adhærent. Similia ferè explanat Plato in Theætheto. dũ ait, quòd mollis nimiũ cera, celeres quidẽ ad percipiẽdum efficit, sed eosdem obliuiosos. Dura conrà, diu memores, sed ineptos tardósque ad percipiendã. Et qui densam, obscuram, lapideámque, luteam vel fæculẽtam habent, obscura quoque simulachra continent: obscuram quoque, qui duram: profunditas enim abest. obscuram præterea qui molliorem, nam ex confusione facilè euanescunt. Vnde tales homines, vt etiam propter angustiam animæ homines, ad opinionem falsam fiunt proni. Nam cùm quid vident, aut audiunt, aut cogitant, quia singula singulis mox reddere nequeunt, tardi sunt, præuaricantúrque, aliud pro alio sæpe cogit

gitando concipientes: & ij falsi, mentientes, ignari vocantur. Hæc Plato. Paucitas itaque dormitionis officit memoriæ, quoniam non purgatur caput superabundanti humiditate. Officiunt & cibi vapores emittẽtes legumina, caules, vinum forte, nisi moderatè sumatur. Nã & ebrij ob fumos multũ caput humectantes, immemores. Itẽ nimia superueniens frigiditas, quæ nimium densat & indurat prohibétque impreßionẽ. Sunt & his similia quę venari ex medicorũ libris poterint & eorum scriptis qui de memoria proprios ediderunt libellos. Ex parte demũ ipsius memoriæ, exigimus impreßionẽ fieri, vt in cera sigillum optimè imprimi, in marmore profundè insculpi oportet. Nam si bene insculpta sint simulchra, ea facilè non cõmutantur nec in electione, distinctione & cognitione impreßorum decipitur animus. Quamobrẽ potißima pars præstantis memoriæ, simulachra rerũ memoratarũ, vel notas certas intra se imprimere. Quod maximè consequimur frequenti rerum apprehensarum meditatione, alioquin vel perit vel obscuratur, fitque contumax, cùm motui non consuescat: non secus ac aquæ stagnantes, sitũ cõtrahunt: metalla, rubiginem & scoriam: ignis, cineres: incultus ager, inutiles herbas: lapis muscũ. Et ita Plutar. lib. De liberis educan. memoriã

COMMENTARIORUM IN SECUNDUM LIBRUM SYNTAXEON ARTIS MIRABILIS,

LIBER SECUNDUS.

Ante omnem tractationem quæstionum, vel dubiorum, vel lectionum, Deum inuocandum.

CAP. I.

QVEMADMODVM res, quæ in tenebris latẽt, oculis etiam propinquæ videri nequeunt, & tamen longè distantes, medio interueniente lumine conspiciuntur & distinguuntur: sic in obiectis intellectualibus, & in intellectu ipso accidit. Siquidem homo, quantumuis naturali acumine polleat, tamen, nisi medio interueniente aliquo lumine spirituali, videre, inteligere, discernerév e, non potest. Dico videre, nam & animæ oculus intellectus est. Porrò triplici lumine Deus hominem ornat, Supernaturali: nempe reuelatione, seu illuminatione

1 (beside line 1) and 2 (beside "Porrò triplici") in the right margin

& à superis veniente purgatione, sicuti purgantur & illuminantur sacri illi ordines angelici, per hierarchicas distinctiones, alij plus, alij minus, prout Deo placet. Deinde Naturali, nempe in sensibus, quibus quisq; intelligit vel intelligere potest ea quæ se illis offerunt naturaliter, quod secum vnumquodque animal, nullo monstrante duce, ab ortu & initio suæ natiuitatis, aduehit. Tertiò lumine acquisititio insignitur homo, quod ex vtrisq; superioribus depromptum est: Omne enim quod est, vel è superiori immittitur, vel inde creatur, vel propagatur. Lumen acquisitiuum intellectuale, nihil aliud est, quàm modus vel ordo, vel methodus, quibus nos manu ducimur, & gradatim ab eo quod ignoramus, ad intellectum traducimur. Secundum lumen à primo itaque perficitur Tertium ab vtroque. Rursum ab omnibus lumen totius hominis, nempe claritas famæ, & virtutis, vel scientiæ, vel cognitionis, qua homo qui anteà veluti sepultus latebat, perfusus illo lumine conspicitur, vt tractauimus in prin-
3 cipio gloriæ, dum de luce egimus. Quamobrem principio omnibus viribus eniti debemus, vt primum solem, & lucem primam beneuolam nobis reddamus, vt ipsius radij, & cādor lucis æternę illuminent cor-

porcas

poreas & mentis nostræ atratas tenebras, & illuminando purgent & imbuant. Accidet enim tunc, nos facillime rerum intelligentiam assequi, & per visibilia sensibus exposita, ex visibili lumine, ad inuisibilem mentis lucem transferri. Nam vt ait Homerus Odyssea. π. versu 212.

ῥηίδιον θεοῖσι τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
ἠμὲν κυδῆναι θνητὸν βροτὸν, ἠδὲ κακῶσαι. id est,
Facile Deo, qui cœlum latum habitat
Et honestare mortalem hominem, & malo afficere.

Et Euripides Helena in finalibus verbis.

πολλὰ δ' ἀέλπτως κραίνουσι θεοί.
καὶ τὰ δοκηθέντ' οὐκ ἐτελέσθη,
τῶν δ' ἀδοκήτων πόρον εὗρε θεός. id est,
Multa insperato perficit Deus.
Et quæ homines expectabant, non sunt facta.
Rursus, contra expectationem hominum, exitum rebus Deus inuenit.

Et Philo Iudæus, de mercede meretricis, soli Deo facilia sunt, quæ nos efficere non possumus. Idque etiam Cicero 3. de Natura Deorum. Monebat etiam Pindarus in Pythiis Ode 5. Epode prima.

παντὶ μὲν θεὸν αἴτιον ὑπερτιθέμεν. id est,

Omni negotio Deum causam superponere, id est, primam ponere rationem: addit idem in Pythiis, Ode x. quia

— *ἀρχᾶτ' δαίμο-*
νος ὀρνύντος αὔξεται. id est
Principium Deo impellente crescit.

Et iubet ipsa sapientia, filius Dei Christus Dominus, Lucæ c.12.d. si velimus omnia nobis necessaria subministrari, vt principio quæramus regnum Dei, vt petamus à Deo, & accipiemus. Nihil enim pater ille cœlestis eorum quæ nobis profutura sunt, potest negare, neque pro pisce porrigere scorpionem nouit. Non potest, inquam, quia solus ipse bonus, Matthæi 19. Mar.10. Lucæ 18. Neque nos diffidere de eius potestate debemus, cùm omnia, quæcunque voluerit, fecit, siue in cœlo, siue in terra. Neque est impossibile quicquam illi, Matthæi 19.
4 Lucæ 17.& 18. Quin & si scientiam inquiramus, in ipso sunt omnes thesauri scientię & sapientię absconditi, vt scribit D. Iacob. Epist. c.1.a. Et Eccles. c.42.c. versic.19. *Cognouit Dominus omnem scientiam.* & cap. 43. in fine. *Omnia Dominus fecit, & piè agentibus dedit sapientiam.* Et vt etiam scribit Homerus Odyss. δ.

θεοὶ δὲ τὰ πάντα ἴσασιν. id eſt,

Deus omnia ſcit: &, vt Cicero 3. de Natura Deorum: *Obſcurum Deo nihil eſſe poteſt.* Et hoc vt in aliis infinitis, maximè à Deo homines ſuperantur, quod homines ob ingenij imbecillitatem, quæ ad ſe pertinent non ſatis norunt: Deus autem quę & hominum ſunt, & ſimul quæ ad ſeipſum ſpectant, omnia pariter intelligit, vt ſcribit Philoſtratus 1. de vita Apollonij, cap. 8. Suadeo itaque omnibus qui prouentum ex literis deſiderauerint, vt ad Deum, omnium bonorum largitorem, tota mente in primis confugiant, &, *Si quis indiget ſapientia & ſcientia, poſtulet a Domino*, vt ait D. Iac. c. 1. *Ipſe enim dat ſapientiam ſapientibus* . vt ſcribit Daniel. c. 2. c. & Ieſaias cap. 33. d. *Sapientia & diſciplina & ſcientia à Domino.* Dicebat & Socrates ad Theagem, vt ſcribit Plato lib. 3. in Theage. *Si Deo gratum eſt, permultum quidem & breui proficies: ſin contra, minimè.* Nam & Chriſtus dixit. *Sine me nihil poteſtis facere.* D. Ioannes Euang. cap. 15. a. & contrà. D. Paul. cap. 4. c. verſ. 13. *Omnia poſſum in eo qui me confortat.* Stabiliendum itaque noſtrarum actionum primum fundamentum, Dei inuocatio. Ea, vel in expreſſa manifeſtáve vocis prolatione, vel in mentis tacita, ſed deuota agita-

tione est constituta, huic & principium debetur omne, & finis. *Siue enim*, inquit, D. Paul. *bibitis, siue editis, vel quodcunque aliud facitis, in nomine Dei facite*. 1. Corint. 10. ca. non licet. 26. q. 5. firmum namque fundamentum Dei stat, vt scribit idem D. Paul. 2. Tim. 2. c. *Et prope est Dominus omnibus inuocantibus eum*. Psal. 144. b. Et Israëlitę inuocabant Dominum, & ipse exaudiebat eos. Psalm. 98. b. Et Salomon Prouerb. c. 2. o. *Fili mi, si sapientiam inuocaueris, & inclinaueris cor tuum prudentiæ, & quæsieris eam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam, tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei inuenies*. Et tutè dicere poterit, quod Dauid scribit, Psal. 30. vers. 21. *Domine non confundar, quoniam inuocaui te. Quis namque inuocauit* Deum, *& is despexit eum? certè nemo*, vt scribitur Eccles. c. 2. b. vers. 12. Respondet namque statim inuocanti, quod scribitur Psal. 3. c. vers. 10. *Intellectum tibi dabo, & instruam te in via qua gradieris: firmabo super te oculos meos*. D. Matth. cap. 20. *Omnia quocunque petieritis in fide, nihil hæsitantes, fiet vobis*. Atque intrepidè ideò tutus eris prælibata inuocatione, rémque tuam ordieris, & confidentia plenus loqueris quæ sentias. Contrà, irreligiosi, qui nulla numinis reuerentia, res vel actiones, vel homelias moliuntur, quia Dominum non inuocauerunt,

nocauerunt, illic trepidauerunt timore vbi non erat timor, vt dixit Dauid Psalm.13.c. Quod si sacrę literę tibi hoc non suadeant, 6 quæ tamen persuadendo cum authoritate iubent, atque si nimium alienus à pietate, tu tamen cùm sis homuncio,& vix quinque verborum scius, putas de tua battologia & authoritate erga populum, de tua existimatione abrogatum iri, si diuinum quid præponeres, quod certè nec nominare dignus, audi saltem antiquorum priscorum peritiorum & gentilium turbam, qui tuam exquisitam vel affabram stultitiam arguăt. Prouocemus ad Græcos, ad Latinos, ad Hebręos: & quid tibi hac de re proferant, audi. In primis Pythagoras in carminibus sic ait,

—ἀλλ' ἔρχευ ἐπ' ἔργον,
θεοῖσιν ἐπευξάμενος τελέσαι, τούτων δὲ κρατήσας
γνώσῃ ἀθανάτων τε θεῶν, θνητῶν τ' ἀνθρώπων
σύστασιν, ᾗ τε ἕκαστα διέρχεται, ᾗ τε κρατεῖται. id est,
Nec verò manus ad opus, nisi numina fausta precatus.
His bene seruatis, hominum coniunctio quæ sit,
Cúmque Deo agnosces, implet quæ cuncta tenetque.

Sequatur Plato, qui in dialogo Timæi sic scribit. *τοῦτο γε δὴ πάντες ὅσοι, καὶ κατὰ βραχὺ σωφροσύνης μετέχουσι, ἐπὶ πασῇ ὁρμῇ, καὶ σμικροῦ καὶ μεγάλου πράγματος, θεὸν ἄν που καλοῦσι.* Ita sanè

omnes quotquot sunt, & ab initio sapientiæ participant, & in omni affectione vel motu animi parui vel magni negotii, Deum vtique fermè inuocant. Audiamus nunc etiam Demosthenem. Is epistola 1. παντὸς ἀρχόμενον σπουδαίου λόγου καὶ ἔργου, ἀπὸ τῶν θεῶν ὑπολαμβάνω προσήκειν πρῶτον ἄρχεσθαι. id est, *In principio, omne serium dictum vel factum censeo primum à Deo ordiundum esse, conuenire.* Et oratione πρὸς τὸν φίλιππον ad Philippum ipsum, πολὺ τοίνυν πλείους ἀφορμὰς, πρὸς τὴν τῶν θεῶν εὔνοιαν ἕξομεν, ὅσῳ διατελοῦμεν εὐσεβέστερα καὶ δικαιότερα πράττοντες, *Et tantò plures occasiones ad concil andum gratiam Dei habemus, quantò magis pia & iustiora perficere decreuimus.* Et Isocrates oratione 1. ad Demonicum, πρῶτον μὲν οὖν εὐσέβει τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς, *Primum excole quæ ad Deum pertinent.* Et Aratus principio φαινομένων ἐκ διὸς ἀρχώμεσθα. τὸν οὐδέποτε ἄνδρες ἐῶμεν ἄρρητον. id est, *Ex Deo principium, quem nunquam nos homines relinquimus infatum.* Quod maximè in rebus quę humanæ naturæ cognitionem excedunt, & profundiorem ingenio humano habent indaginem, obseruandum. Is enim tum in his consulendus, qui omnia nouit Deus. Sic quoque & Galenus admonet, libro. An quod in vtero est, animal sit. *Cùm, vt inquit, res sit difficilis nec perceptu facilis, scilicet, num quod in vtero est, animal sit, neque dum*

stabilita

stabilita sit, his quæ de ea dicta sunt communem præbere auditum oportet. Ego enim qui dico, vosque qui iudices estis: naturam humanam, secundum Socratem sortiti sumus. Quapropter oportet, his quæ dicuntur potius esse contentos, quam plus iusto quærere. Quæ enim superant propositam rem, Deus *ipse primus nouit:* Deique *assecla, & qui ipsi, vt inquit Plato, amicus.* Nec Græci tantùm id iubent authores, sed etiam Latini. Sic Cicero 2. de Legibus, *A Dijs immortalibus sunt nobis agendi capienda principia*: & Oratione in Vatinium, *Omnium rerum à* Dijs *immortalibus principia ducuntur.* Et iubet Marcus Cato, alioquin grauis author, lib. de re rustica, sæpissimè, non aggrediendum opus sine precatione, vel sacrificio prælibato. Et quomodo, quibúsve verbis conceptis, sacris pollucere oporteat, potissimum capitibus 132. & 134. 139. 140. 141. & alibi. Et Cicero 2. de Diuinatione scribit: Romæ exactis regibus, nihil publicè sine auspiciis, nec domi, nec militię gestum. Quod & au- 7
spicia nuptiarum declarant, quæ ante nuptias olim sumebantur, cùm nunc solum nomen retineatur. Et Virgilius 3. Egloga,

Ab Ioue *principium Musæ,* Iouis *omnia plena.*

Rabini etiam Deũ in principio ferè omnes inuocant, quia & Rabi Moses Ben Maimon

illos docuit, in libro שלש עשרה עקרים, id est, tredecim fundamentorum, fundamento 1. *Credendum*, inquit, *si creatorem benedictum, esse absolutæ & perfectæ essentiæ omnium entium, quippe a quo est subsistentia essentiæ rerum, & a quo deriuatur & pendet virtus subsistentiæ omnium rerum in qua subsistunt: vnde nomen eius*
8 *vocatur* SADAI, *per se sufficiens*. Et si quis tam duræ ceruicis sit, qui nullos audiat hac de re iubentes, saltem consideret quis sit, num homo an bellua. Proprium namque est hominis, cognoscere & reuereri cum sacrificiis & precibus Deum. Ideo Aristoteles 5. Ethicorum Nicomachicor. Deo sacrificare, à natura esse scribit. Et hoc vsque adeò naturale, vt proprium propriissimè dicatur hominis: quia homini omni soli, & semper conueniat, vt tradit ex mente Platonis, Iamblichi, Porphyrij, & Plotini Proculus, lib. de oratione & precibus Solus enim homo inter omnia animalia orat. Concludimus igitur, in primis illud omni disputaturo, locuturo, vel quicquam acturo, vel quęstioni propositę responsuro, primum ad Dei auxilium confugiendum, & antequam quicquam aliud moliatur, vel cogitet. Sunt mihi certè duę precunculę in omnibus initiis rerum subeūdis familiares, potissimum in rebus seriis, & vbi de periculo famæ di

scrimen

ſcrimē eſſe poteſt. Quibus ante omnia munito, ſemper mihi res fœliciter ſucceſſerunt, Dei immortalis & incomprehenſibilis gratia. Has ſubſcribam, vt, ſi quis his velit vti, non ſubtraham noſtri beneficij gratiam, quam gratis à Deo ſuſcepi. prior dum aggredimur actionis meditationem, vel iter ad actum publicè profitendum, huiuſmodi, ex Pſal. 69. *Deus in adiutorium meum intende: Domine ad adiuuandum me feſtina.* Pſal. 142. *Notam fac mihi viam Deus in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam. Eripe me de inimicis meis, Domine ad te confugi, Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Propter nomen tuum Domine viuificabis me in æquitate tua. Educes de tribulatione animam meam, & in miſericordia tua diſperdes inimicos meos.* Pſalm. *Ne proiicias me à facie tua: Spiritum ſanctum tuum ne auferas a me. Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me. Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. Gloria patri, & filio, & Spiritui ſancto, ſanctiſſimæ & conſubſtantiæ & indiuiduæ Trinitati, vni Deo, Sicut erat in principio in principiato, nūc & ſemper, & in ſeculorum infinitate, Amen.*

Hæc dicta, perge audacter, in nomine Domini, & ad tua redi, conſideráque dicenda. Dehinc cùm in procinctu negotij gerendi

gerendi eris, dum expectatur vt agas, vel loquaris, tacitus iterum Deum deprecare hac breui, sed efficacissima oratione: *Veni sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium, & tui amoris in eis ignem accende.* OREMVS. *Sancti Spiritus quæsumus domine corda nostra mandet infusio, & sui roris intima aspersione fœcundet. In manus tuas* Deus *commendo spiritum meum, redemisti me domine* Deus *veritatis. Vias tuas domine demonstra mihi, & semitas tuas doce me. Gloria patri & filio, &c.* vt suprà Et hæc cùm essemus maximè operaturi. Cæterum antequam negotiis obruaris, suadeo singulis diebus fauorem Dei ante omnia promereri. Est enim illud tempus commodissimum, in secundis & prosperis Deum sibi propitium, & quodammodo vt ita loquar, familiarem reddere, vt cum res tulerit, maiore fiducia quicquid nobis opus erit poscamus conciliatos iam & propitios: vt scribit Xenophon in Cyri pædia, lib. 1. & Plutarchus, lib. de tranquillitate animi. vbi addit similitudinem canis ferocissimi, qui ira furens, non facilè à quouis pacatur: facilè tamen si demulceatur, per eius vocem, quem assuetus est. Scribit & Xenophon, lib. 8. Cyri pædiæ, Cyrum Persarum regem, vbi sol
9 illuceret, singulis diebus orationes & sacrificia ad Deum fundere, & illum in eo om-

nes

nes imitatos procõsules & magnates, imò & reges successores. Quotidie namque gratia Dei egemus, & ædificatur hoc tabernaculum animæ & Dei in nobis. Quotidie igitur offerre manè debemus ædificanti tabernaculum, Deo, inquam, vota ad exemplum filiorũ Israel, vt legimus Exodi 36.a. Et fiebãt semper ex lege domini, manè sacrificia etiam ex substantia propria regis, 2.Paral cap.31.a. vers.3. & Dauid Psalm 5. *Quoniam ad te orabo domine, mane exaudies vocem meam. Mane astabo tib, & videbo quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.*

Animam eorum, qui scire desiderant mundam à peccato quantum poterit, esse debere.

Cap. II.

Sed & admonendi sumus, solam orationem nobis non sufficere, nisi & nos cooperatores Dei simus, & velut instrumenta, nosipsos, quibus veluti mediis Deus vtitur, idoneos & dispositos reddiderimus. Nam *hominis est, animam præparare, & domini gubernare linguam.* Rursum, Cor hominis disponit viam suam, sed domini est dirigere gressus eius, Prouerb.c.16.a & b. Et, vt scribit Salustius in coniuratione Catilinaria, 1

Non

Non votis, neque supplicationibus muliebribus auxilia Dei parantur: vigilando, agendo, bene consulendo, prosperè omnia cedunt: vbi autem socordiæ & ignauiæ te tradideris, nequaquam Deum implores. iratus infestusque est. Demosthenes oratione pro corona. *τὸ μὲν πέρας ὡς ἂν δαίμων βουληθῇ πάντων γίνεται· ἡ δὲ προαίρεσις αὐτὴ τὴν τοῦ συμβούλου διάνοιαν δηλοῖ.* id eſt, *finis quidem omnium rerum vt Deus voluerit ſequitur, ſed electio conſultoris mentem manifeſtat.* Debet itaque quilibet primum ſe præparare, & veluti ſcopis eluere ſordes peccatorum, vt perpolita illa materia & diſpoſita, radios intelligentiæ ſuperioris luminis concipere poſſit. Nemo enim pretioſa vnguenta vaſe polluto incontaminata conſeruare & continere poteſt. Et Sol ille diuinus, facilius ſeſe communicat iis qui longius à corporea mole diſcedunt. Et quamquam & bonis & malis pateat, tamen mali radios ſplendoris minimè concipiunt: non ſecùs ac moles terrea impolita & craſſa non tranſmittit radios ſolis, cùm tamen puriſſima corpora, vt ſtellæ, ignis, aqua, aër, vitrum, cryſtallum, diaphanáque reliqua, luminis radios reci-
2 piant. Quamobrem Proclus, libro de Anima & Dæmone, & Iamblichus lib. de myſteriis Ægyptiorum, ſcribunt, ſubſtantias omnium Dæmonum, & communiter omnium

nium nobis superiorum, contemplari, nobis difficillimum esse, nisi intellectum habuerimus perfectè purgatum. Et Philosophus & Theologus magnus Salomon, c. 1. Sapientiæ a. vers. 4. scribit, *In maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Spiritus enim sanctus effugiet fictum, & auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu: & corripietur a superueniente iniquitate.* Et illud obseruare licet, multos infinitis quidem laboribus animum diuexantes, sed nihil sani proferentes: quod syncera conscientia careant, & vndique propriis conscientiæ terroribus agitentur: &, vt scribit D. Paulus 2. ad Timotheum c. 3. *semper sunt discentes. & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes.* Proinde Deus per Iesaiam c. 1. d. admonet eos qui suam velint impetrare gratiam, vt lauentur, mundi sint, & auferant malam cogitationem. Et Dauid clamabat Psal. 50. *Amplius laua me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me.* Et Psalm. 18. *Ab oculis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo.* Et Ioannes Baptista de Gazalupis, in libello de Modo studendi in vtroque iure, admonet Iuri operam daturum, in primis benè & diligenter præparare animam suam, confitendo peccata, atque pro commissis satisfaciendo. Fuit & persuasio &

consilium

consilium simile eximij Iuris interpretis Guillelmi de monte Lauduno super Clement. 1. De magistris, & Symonis de Bursiano Cardinalis Mediolanensis, in procemio Clementin. & Francisci de Zabarellis, Cardinalis Florentini ad dictam Clementinam 1. & D. August. lib. de Cathechizandis rudibus: cuius verba ponuntur in Cano. sedulo. 38 distin. in 1. parte decreti Gratiani, Zaleucus quoque legislator Locrensium, vt legimus apud Stobæum sic statuit: οὐ τιμᾶται θεὸς ὑπὸ ἀνθρώπου φαύλου, οὐδὲ θεραπεύεται δαπάναις, οὐδὲ τραγῳδίαις τῶν ἀλισκομένων, ὥσπερ μοχθηρὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ ἀρετῇ καὶ προαιρέσει τῶν καλῶν ἔργων καὶ δικαίων. διὸ ἕκαστον δεῖ εἰς δύναμιν εἶναι ἀγαθὸν καὶ πράξει καὶ προαιρέσει, τὸν μέλλοντα ἔσεσθαι θεοφιλῆ: id est, *Improbo homine non honoratur* DEVS, *neque sumptibus colitur, neque tragœdiis capitur instar hominis mali, sed virtute ac instituto bonorum operum & iustorum. Quocirca bonum esse tum factis, tum voluntate qui futurus sit* Deo *charus.* Siquidem, vt prædiximus, cùm à Deo procedant omnia bona, & veluti à fonte illa in nos deriuent, necessarium est alueum nostrum purgatum præparare, ne eius fluxus prohibeatur, vel conspurcetur: vel ne præcludantur radices eius, vt accidit ex peccatorum sordibus, quas bonitati & liberalitati

tati Dei, miſerrimi ſæpe opponimus ſitque diuiſio inter Deũ & nos, quia peccata diuidunt nos à Deo. Ieſaiæ. 59.a.& hæc eſt maceries, nempe peccatum, quam ſoluit Dominus noſter Ieſus Chriſtus, mediator Dei 3
& hominum, dum fecit vtraque vnum ad Epheſ. 2. & vt præfatum quoque Ieſaiæ c. 1. Eſtque peccatum nubes inter Deum & homines, qua prohibetur oratio ne tranſeat ad Deum, vt ſcribit Hieremias in lamentationibus c. 3. verſ. 44. Sublata autem cauſa, tollitur etiam impedimentum. Vnde Iob. c. 8. a. admonet, ſi mundus & rectus inceſſeris, ſtatim Dominus omnipotens euigilabit ad te: & peccatum *reddet habitaculum iuſtitiæ tuæ: in tantum vt ſi priora tua fuerint parua & nouiſſima tua multiplicentur nimis.* Annotat & illud Tibulus lib. 1. epiſtolarũ, epiſtol. 2.

Caſta placent ſuperis: pura cum veſte venite:
Et manibus puris ſumite fontis aquam:

Et Heſiodus circa finem operum etiam admonet: preces noſtras ſine puritate vitæ non exaudiri à Deo, his verſibus,

μὴ δὲ ποτ' ἐξ ἠοῦς διὶ λείβειν αἴθοπα οἶνον
χερσὶν ἀνίπτοις μὴ δ' ἄλλοις ἀθανάτοισιν:
οὐ γὰρ τοίγε κλύουσιν, ἀποπτύουσι δέ τ' ἀράς:

ideſt:

ideſt,

Neque vnquam libato manè Ioui nigrum vinum
Manibus illotis, neque alijs immortalibus.
Neque enim illi exaudiunt, reſpuunt verò etiam preces.

4 Mos enim antiquis, in ſymbolum & ſignificationem interioris puritatis, cùm ea tamen ab eis longè abeſſet, in ſuis ſacris, antequam ea peragerent, aqua luſtrali ſeſe aſpergere, vt legimus apud Virgilium, Herodotum, & alios. Potiſſimúmque obſeruatus à Pythagoreis: qui religioſiores & ſapientiores habebantur, & à ſacerdotibus quoque priſcis ad vnguem, qui quotidie ſacra tractabant confirmatur quia maior in illis puritas deſideratur. Quod & ſentit Demoſthenes oratione contra Androtionem, & contra Timocratem: ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι δεῖν τὸν εἰς ἱερὰ εἰσιόντα, καὶ χερνίβων καὶ κανῶν ἀγόμενον, καὶ τῆς περὶ τοὺς θεοὺς ἐπιμελείας προστάτην ἐσόμενον, οὐχὶ προειρημένων ἡμερῶν ἀριθμὸν ἁγνεύειν μόνον, ἀλλὰ τὸν βίον ὅλον. id eſt, *equidem arbitror, eum oportere qui ſit templum ingreſſurus, & vaſa ſacra & caniſtra tractaturus, & rerum ad eos ſpectantium curationi præfuturus, non certorum dierum numero & ſpatio purè viuere ſolum, ſed per totam vitam.* Erant & apud Hebreos puririficatio-

uis modi ſacerdotum, dum conſecraban-
tur & tabernaculo deuouebantur, in aſper-
ſione aquæ luſtralis, in raſione pilorum
omnium, & lotione veſtimentorum vt ſcri
bitur Numeror.c.8. purificabantur ſacrifi-
cia, oblationes, homine, & mulieres. Vnde
tot baptiſmata, & ſanctificationes apud
illos. Quæ omnia populo adhuc carnali ru
dique data ſunt, vt his exterioribus cere-
moniis perpetuò admonerentur, ad Deum
cum animi puritate eſſe accedendum: ex-
purgandumque vetus fermentum malitiæ
voluptatis, & ſolicitudinum ſuperfluarum:
partemque illam nobiliorem hominis, nem
pe animam, eſſe excolendam, ſi quid in ve
ritatis cognitione velimus proficere. Atq; 5
vt Plato ſcribit, lib. 29. in Phædone, *corpus
impedimento eſt animæ philoſophanti: Et dum viui-
mus ita, vt videtur, proximè ad ſcientiam accede-
mus, ſi quam minimum cum corpore commer-
cium habuerimus, neque quicquam cum illo com-
municauerimus, niſi quantum ſumma cogat neceſ-
ſitas: neque huius natura replebimur, ſed ab eius
contagione cauebimus, quoad Deus ipſe nos ſoluat,
atque ita puri & à corporis inſania liberati, vt con-
ſentaneum eſt, cum talibus erimus, cognoſcemúſque
per noſipſos ſyncerum quodlibet, id eſt, forſitam
ipſum verum. Nam impuro quidem purum attin-
gere nephas eſt.* hactenus Plato. Et certè nulla

communio peccati & ſordis & obſcuritatis ad Deum, qui ſupra perfectionem perfectus, impecabilis, ſuperclaritas & ſuperpuritas eſt.
6 Et quomodo quis veritatis illuſtrationē expectabit, in eo qui tenebris oblectatur? Aut certè, quomodo quis poteſt bona loqui, cum fuerit malus? Ex abundantia enim cordis os loquitur, vt hæc confirmauit veritas ipſa, Dominus noſter Ieſus Chriſtus. D. Matth. cap. 12. verſ. 34 Quia & homo bonus de bono theſauro cordis ſui profert bonum, & malus de malo theſauro malum. Et vnaquæque arbor de fructu ſuo cognoſcitur. Quæ repetuntur à D. Luc. cap. 6. g. Sic & Plato lib. 10. in Philebo, vel de ſummo bono, eos qui mali non ſunt, malè loqui non poſſe ait. Miſſúſque puer ad Socratem à patre, vt probaretur num futurus eſſet idoneus litteris, à Socrate interrogatus eſt, *loquere puer, vt te videam.* Et Quintilianus docet lib. 11. cap. 1 ex conſenſu omnium Græcorum, *vt dixerit quemque dicere.* Quocirca veritatis inquiſitori, illud præcipuum eſt, radicem ſermonum puram & mundam habere: nempe conſcientiæ bonæ & vitæ integræ eſſe, & ab actibus, conſortiis, ſeu ſocietate, & auditu rerum huic vitæ aduerſantium abſtinere. Sícque conſulit etiam Ariſtoteles, lib 7. politic. cap. finali.

finali Iubet & Iu[illegible]inianus in prologo Pandectarum. §. illud vero satis addens optimam rationem, *quia*, inquit, *oportet primùm animas deinde linguas fieri eruditas* Vox namque nihil aliud est, quàm vehiculum spiritus: nunc quidem humanum, nunc diuinum, interdum pythonicum gerens, vt annotauit Ioannes Salesberiensis in libro primo policratico, vel de nugis curialium c 6.

Quomodo in negotio se præparet dicturus, & quid in eo antè consideret.

CAP. III.

HIs prænotatis postea ad opus ipsum & actionem peruenire oportet, & animus ad id de quo quæritur ab aliis diuerticulis retractus in propositam quęstionem aduocandus & colligendus. Magis enim agit vnitus, & intentius operatur, quàm si in plura dissipatus plura simul concipiat, vti virtus vnita fortior est seipsa dispersa. Vidi ego tauros in arena sæpè decertantes cum molossis aut vrsis, dum certamen expectabant hostis, quodammodo sese conglomerare & in arctum membra contrahe-

re,dehinc ex collectione se explicãtes, impetum validiorem emisisse. Videmus & omnia animalia, quæ per saltus flexu sese impellunt, prius colligere vires implicitas, dehinc in partem, quam volũt, impetu maiori extrudere, qualis est repentium progressio, vt etiam annotat Aristoteles libro, De communi animalium gressu. Et fortior nauibus ferendis aqua, quæ alueo profundo concluditur, ea quæ diuersis riuulis diuisa per planiciem & arua diffunditur. Sic mens circa plura occupata, minus in singulis agit. Ita & vulgaris parœmia verissima,

Pluribus intentus, minor est ad singula sensus.

Non secùs, ac is, qui populari tumultu ac contentione aures habet obturatas & impeditas, legem admonentis audire nequit.
2 Deinceps excutere nobis ignem acquisititium veritatis oportet, quo lumen accipiat, quod nobis disputandum vel inquirendum proponitur. Hic tria consideranda in summa sunt, res seu quæstiones ipsæ, personæ, & modi quærendi. Et primum ipsa quæstio proposita, & particulariter singula eius membra. Dehinc quæstio in vniuersum ex suis partibus composita: dandáque opera, vt ad nostrum ordinem accedat. Di-

eimus conſiderandam ipſam propoſitam quæſtionem particulariter per membra, & vniuerſaliter ſimul. Hácque in parte primùm, ſi ſit fallax vel ambigua, propter aliquod æquiuocum, ſi claudicat vel flectatur in duas partes. Et hic diſtingue ante omnia, de ſignificatione vocabuli, verbi, vel terminorum. Forſan & erit obſcura petitio: & tunc poſtula prius interpretationẽ, & animaduerte, num de his quę ſciri vel demonſtrari poſſunt, vel non poſſunt, ſint quæſtiones. Reiice eas quæ ſciri nequeunt, vt quot grana arenæ, quótve guttæ aquæ in mari, quot ſtellæ, quot Dæmones, vel homines in mundo: ſunt enim hæ quæſtiones de particularibus, quæ ad ſcientiam non pertinent, cum ſcientia ſit de vniuerſalibus. Particularia ſunt infinita: quamobrem de his ſcientia dici non poteſt, quæ finita eſt ſuis concluſionibus, vt hæc docet Ariſtoteles 1. Poſteriorum. Huc pertinet quęſtiones facti, quæ quatenus nudum factum reſpiciunt, in ſcientia non concluduntur, quia & ea particularia ſunt. Et ideò facti interpretatio, id eſt, ſcientia, plerunque etiam prudentiſſimos fallit, atque alieni ignorantia facti, culpabilis non eſt, vt ſcribit Martianus Iuriſconſultus in l. 2. De iuris & facti ignorantia, lib. 22. π. tit. 6 Et ideò Cice-

ro 39. pro Milone, facti quæstionem in equuleo, Iuris autem in iudicio sitam esse dicit. Et Iuriscôsulti regulam vnam colligunt generalem, paucis exceptis, iuris ignorantiam, nullo modo vel vix in aliquibus, excusare & nocere, facti autem ignorantiam, & excusare & non nocere, totis integris titulis in Pandectis & Codice, De iuris & facti ignorantia, cum similibus ibi notatis à glossa. Ad quam regulam interpretatio generalis ab iisdem iurisconsultis adfertur. Quam Vlpiani ipsissimis verbis in l. nec supina, l. 6. De iuris & facti ignorantia, in π. tit. 1. communicabo. *Nec supina*, inquit, *ignorantia ferenda est, factum ignorantis, nec scrupulosa inquisitio exigenda. Scientia enim hoc modo æstimanda est, vt neque negligentia crassa, aut nimia securitas satis expedita sit, neque delatoria curiositas exigatur.* Hactenus Vlpianus. De facti tamen
4 quæstionibus respondere possumus, si ad alia ex facto se diuertat oratio: sicuti, num factum hoc tali fuerit tempore, & tunc si historiæ quicquam eius meminerint, de his in testimonium possunt citari, vel si monumenta quędam his de rebus prostent fidem facientia vt marmora, lapides, instrumenta, testes, & huiusmodi probationes, vel antiquæ vel factis contemporaneę. Possumus etiam coniecturis de facto dispu

tarę

tare num ſit factum: argumentis ab his quę fieri ſolent, vel communiter fiunt, vel non fiunt, ſi ex dicto factum ſequatur. vt, quia oblitus quis, ergo & antea ſciebat, ergo & antea didicit: ſi noluerat id facere, & potuit facere, ergo & fecit: vt ſcribit Ariſtoteles lib. 2. Rhetoric. ad Theodectem cap. 19. vbi alias coniecturas addit. Vt, ſi in eo faciundo delectabatur ſi tentauit facere; ſi conſequentia fecit, ergo & præcedentia. vt, ſi corruſcauit, & tonuit: ſi tentauit, ergo fecit, ſi tonuit, etiam corruſcauit: ſi corruſcauit, etiam tonuit: nam poſitione conſequentis, ponitur & antecedens. poſtremo ſi factum ſit in diſputatione, non tanquam principalis quæſtio, ſed tanquam materia ex qua quæſtio controuertitur: veluti, num bene, vel malè, iuſtè, vel iniuſtè, ſufficienter, vel contra, &c. actum ſit. Et nos in iure ſolemus hanc materiam hypotheſim vocare, alij caſum quod namque accidit fieri. Et dicimus ex facto, hoc eſt, ex controuerſia quę ex facto fit, ius oriri. id eſt, determinationem iudicij: in quo omnes circunſtantiæ facti perpenduntur, vt ſcribit Alpheus Iuriſconſultus, in l. Si ex plagis. l. 53. §. in cliuo. Ad legem Aquiliam, lib. 9. π. tit. 2. & Ariſtoteles 3. Rhetoric. ad Theodectem. cap. 17. Quæſtiones in iudicio eſſe dicit has, Si fa- 5

ctum sit: si affuit, si tantum, si ure Quæstiones quæ non egent ratiocinatione vel discursu, sunt, quæ fiunt de rebus sensibus manifestis: Et superuacuis laborat impendiis, qui solem certat facibus adiuuare, Anacletus Papa in cano. si omnia in hoc seculo. 6 quæst. 1. parte 1. Decretal vt, num sit alba nix, num sol habeat lumen, num nox atra, ignis calidus, nigrúmne sit nigrum. Quia non habent dubitationem, quorum est propinqua demonstratio, & sensibus patens, vt scribit Aristoteles lib 1. Top. c. ca. 9.

6 Sunt aliæ Quæstiones, quibus non respondere non multum interest, sicuti vanæ, futiles, otiosæ, garrulæ, irridendæ potius quàm soluendæ. sicuti Aristophanes in Nebulis Socratem irridet, quòd pulicis saltum per soleas pulicis mensura erit, pulicem in ceram liquefactum immittens, qua mortua vestigia infixa, illa educta, remanentia veluti calciamentis ad mensuram adaptabat: item, quòd culicem per culum canere dixerit, & quòd podicè pro tuba vteretur.

7 In his vanis maxima temporis iactura est, quo nihil certè pretiosius, nec thesaurus nobis maior tempore: semper namque ille à nobis aliquid detrahit, addi tamen illi non potest quicquam à nobis, vt docet Seneca lib. de breuitate vitæ. Et vix septuagin

ta,

ta, imò vix ſexaginta anni dantur hominis vitæ à Deo. Et quamuis ætas hæc longior videatur, tamen animo philoſophanti breuis eſt, vt ſcribit idem Seneca lib. 2. De vita beata. Et Sapientiæ cap. 2. b. *Tranſitus vmbræ eſt tempus noſtrum, & non eſt reuerſio finis noſtri: quoniam conſignata eſt, & nemo reuertitur.* Et ſecundum Iob cap 13 a. *Homo natus de muliere, breui viuens tempore.* Et cap. 4. a *Breues dies hominis.* Et vita noſtra vapor ad modicum parens, vt diuus Iacobus ſcribit .c. 4. o. Sunt & inutilibus adnumerandæ quæſtiones eorum, qui ideo mouent dubitationes vt nihil inueniatur argumentandi cauſa 8
quos euitare oportet, neque imitari. Si enim argumentandi cauſa tantùm ea faceremus, malè ageremus: cùm ſimiles eſſe debeamus potius iis, qui vndique diligenter idcirco conſiderant, vt exactè quippiam inueniatur, vt ſcribit Galenus tom. 1. lib. 1. De motu muſcul. Quamobrem, & expedit nobis, vt ſaltem illud modicum tempus à Deo conceſſum, in ſeriis expendamus, & in exercitiis virtutum redimendis, nec perdenda illa cœli rapacitas in argutiis, & ieiunis dialecticorum concertationibus, vt grauiter admonet Seneca lib. 6. Epiſtolarum, epiſtola 50. & lib. 1. epiſtola 1. colligenda & ſiſtenda fuga tempo

tis,

ris, iniiciendi harpagon s, & anchorę voluptatibus, & futilibus quæstionibus, vt ne cessaria comprehendamus. Et, vt idem scribit Epistolarum lib. 21. epist. 117. *Obsecro vos, cur tam necessariam curam, melioribusque debitam, in re, nescio an falsa, certè inutili terimus.* Et D. Paulus 2. ad Timotheum cap. 2. d. versic. 23. *Stultas,* inquit, *autem, & sine disciplina quæstiones deuita: sciens, quia generant lites. Seruum autem Domini non oportet litigiosum, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem & patientem.* Sic ad Titum cap. 3. c. versic. 9. *Stultas quæstiones & genealogias, & contentiones, & pugnas legis deuita, sunt enim inutiles & vanæ.* Et sanè vanitatem, esse declinationem à perfectione hominis, innuit Salomon Eccles. cap. 7. in fine. *Solummodo hoc inueni, quòd Deus fecit hominem rectum, & ipse se infinitis immiscuerit quæstionibus.* Et magis futiles animum diuexant inquirentium, imò & sæpè inquirentes enecant, difficultate, vt legimus apud Plutar-
9 chum de Homeri vita, Homerum mortuum præ animi dolore, quòd non posset mente assequi Ionensium piscatorum responsum, qui ab eo interrogati num aliquid haberent, illi autem quod nihil cepissent, sed propter piscium penuriam pediculos quęrerent sic responderunt: ὅσ' ἕλομεν λιπόμεσθα, ὅσ' οὐχ ἕλομεν φερόμεσθα, id est,
Quæ

Quæ cepimus relinquimus, quæ non cepimus quærimus: quod & refert Herodorus in eius vita, quamuis non ex ænigmatis perplexitate mortuum neget, sed morbo. Platonem etiam ferunt aliqui, vili quæstione interrogatum & vexatum, mortuum, vt scribit Flauianus lib. de vestigiis Philosophorum, cap. de Platone. Certè cùm in hunc locum incido, miseret tot perditorum hominum & otiosorum, qui in quæstionibus futilibus animos etiam illustres exercuerunt, & inibi ostentant. Quorum alij de amore venereo & impudico replent codices permaximos, alij verbositatis plenos, vt eloquentes videantur, conglutinant commentarios, alij ex culicibus, creant elephantes & camelos. De quibus Dominus iustè conqueritur per Iesaiam cap. 5. a. *Expectaui vt vinea mea quam plantaui faceret vuas, & fecit labruscas.* Similes me Deus amet eiusmodi existimo filio prodigo, qui substantiam patris dissipauit viuendo luxuriosè, longè profectus à patre in regionem longinquam. Et horum ego è numero fui, circa poesim, & illa primæ ætatis iuuenilia vanissima maximè irretitus, donec me manus Domini, qui sua gratia, nullis meis præcedentibus meritis, è fece & luto porcorum suscitauit, vt semel insaniuimus omnes: sed ignis nugarum

mearum

mearum solus nunc testis, & gratia Domini nostri IESV CHRISTI, per quem seruatus & liberatus fui de medio ignis æstuantis sum id quod sum.

1.1 Personam loquentis considerandam, & eius quem quis alloquitur, tradit cap. solitæ. De mai ritate & obedientia, lib. 1. Decret. cap. de infidelibus. t e consanguin. & affinit. Can Deinde opponitur, 26. distinct. Subinde in ipsius quærentis dignitate, per principia metaphysi. a, contemplare.

1 *Si bonus, paucis contentus erit: & contrà si malus.*

2 *Si magnitudine præstet, reuerenter age.*

3 *si pertinax, multis & pertinaciter.*

4 *Si potens, paucis & concise, & sapienter, & cautè, & placidè.*

5 *Si doctus maximè, age authoritatibus: si ignarus, rationibus.*

6 *Si verus, rerum demonstratione potissimùm.*

7 *Si virtute præditus, ab honestis & virtutibus, si contrà, à vitiorum improbitate & virtutum laude.*

8 *Si gloria præcellens, ab hijs quæ eam continēt.*

In persona proponentis quæstionem, debemus eius animum contemplari cum eo & modum.

Num

1 *Num quærat, vt experiatur, an quicquam de ea nouerimus.*

2 *Num quærat, vt argumentandi contra nos sumat occasionem.*

3 *Num in omni parte propositionis dubitet, vel in membro aliquo*

4 *Num omnino neget, vel partem.*

5 *Num simpliciter tuam quærat de re proposita sententiam.*

Inter hęc autem maximè interest, quid contingat disputādum ex his. Nam cum in primo experiundi causa quærit quis, vt accidit in probationibus & examine Magistratuum, professorumque publicorum, tum pingui Minerua & extentis & dilatatis fimbriis, agendum est. Et in vtramque partem dubia explicanda vberiori calculo. In secundo & tertio modo quęrendi, simpliciter sententia reddenda, inuenta aliqua vel secunda ratione. In tertio & quarto maximè immorandum, in quibus versatur dubium: cætera pro confessis proponenda. Si in omnibus dubitetur, Primum particulariter singulæ partes propositionis docendæ: dehinc ex singularum coniunctione, vniuersa proposita resoluenda.

Omnia:

Omnia ferè esse sub Quæstione: & de Quæstione in genere, quid sit, eiúsque partitione, & diuisione.

CAP. IIII.

1 NECESSARIVM in hac methodo nõ existimo nũc i quæsti nibus inquirere, num quicquam in controuersiam deduci possit inter homines, propter quod nos solutiones & media inuenire cogamur, per quæ quiescat à dubitatione & incertitudine animus, & ad concordiam reducantur. Quæritur namque semper in quæstionibus omnibus de medio, aut num sit medium, aut quod sit medium, Exemplum an sit, vt, an sit sol, vel ne: Et si sit, an hoc sit id, vel illud, vt scribit Aristoteles lib. 2. Analyticor. cap. 2. Atque omnia ferè in dubium reuocari ab humana imbecillitate videmus. Nam vt Seneca scribit Epistol. lib. 19. epist. 110. *Tota vita nostra in tenebris est*: & vt Plato dicebat lib. 34. dialogo 2. de legibus, *De multis disputare atque ratiocinari clarè non va emus nec c rtò: quia non purè cognouimus.* Siquidem cùm id faciat & exprimat in rebus oratio, quod pictura, sicuti quis picturam non potest diiudicare, qui rem pictam prius

prius non viderit, veluti, num rectè depictus sit bos, nisi priùs, illud animal nouerit, & eius colores, & formam; sic neque rem descriptam sermone ignorans rei, diiudicaret, neque qui ignorat planè describere poterit. Palpamus in pluribus, ignoramus multa, coniecturas capimus ex infinitis, credere ferè par est in omnibus. Et omnis veritas in puteo naturæ demersa, vt dicebat Democritus, nisi quatenus nobis diuina maiestas per filium suum vnigenitum apertè reuelauit. Et *cuncta res alioquin difficiles, nec potest eas explicare homo sermone*, Eccles. 1. Et hoc propter admirandum Dei DEMIVRGI artificium. Qualis enim artifex, tale opus. Si eximius, & tale opus: nam, *in manu artificis opera laudabuntur*. Eccl. 9. d. vers. 24. Et quia Deus incomprehensibilis, sic eius opera nobis mortalibus, & ex terra creatis hominibus, omnino incomprehensibilia. Ex quibus constat, quantum pateat disputandi amplissimus campus, sentiendi asserendíue in vtrãuis partem libertas, vt nõ immeritò dictum fuerit, quot homines tot sentẽtias esse. Cùm itaque palàm sit, ex tot litibus, dissidiis, & pertinacibus assertionibus, quæ quotidiè se nobis offerunt, quęstiones & controuersias ingentes suboriri, pauca definitione quæstionis, & de materia eius in vniuersum di-

camus, quæ viam ad quæſtionum formulas
2 præparent. De nominis Quæſtionis ſignificatione,non eſt quòd chartas impleam:cùm ſatis per ſe,ſicuti & res ipſa,appareat. Cæterùm ſubſtantialem ipſius finitionem afferimus ex Boëtio lib.1. Topicor. Quæſtionem eſſe propoſitionem dubitabilem, vel in dubitationem adductam. Huic Quintilianus ſubſcribit,dum ait lib.3. Inſtitut. Orat. c.13. *Quæſtio latiùs intelligitur omnis, de qua in vtramque partem, vel in plures dici credibiliter poteſt.* Porrò in iudiciali materia,dupliciter accipienda eſt:altero modo, quo dicimus multas Quæſtiones habere controuerſiam,quo etiam minores omnes complectimur:altero, quo ſignificamus ſummam illam,in qua cauſa vertitur, veluti in cardinibus. Sic & apud Iuriſconſultos Quæſtio etiam iudicialis dicitur,tractationis inquiſitio, per quam res expeditur & diffinitur. vt apud Marcellum Iuriſconſultum in l. Lucius Titius.l.38. mandati.li.7.ff. tit.1. Quæſtio etiam apud illos, pro propoſitione dubia, quæ determinanda venit:vt apud Iabolenum Iuriſconſul. in l. queſtio eſt,l.115. De verb.& rer.ſignificat.lib.50. ff. tit.16. & paſſim in reliquis. Qua ratione & torturæ quibus eruitur ex reis veritas, Quæſtiones dicuntur, quaſi inquiſitiones eorum quæ dubia

bia ſunt. Extantque hac de re tituli in Pandectis & Codice Iuſtineaneo, De Quæſtionibus, ſub quibus de his agitur. Et Iſocrates ſerm.18.in Trapezitico, docet medium tormentorum quàm eximium ad dubia veritati tradenda. *Adhæc*, inquit, *compertum habeo, vobis cùm in priuatis tum in publicis rebus, nihil fidelius, nihil verius, tormento reputare: Quin teſtes fictos poßibile eſſe, ad res etiam quæ nunquam factæ ſunt acciri poſſe, tormenta verò indubitate demonſtrare, vtri verum dicant.* Annotandum tamen inter Quæſtionem, & hypotheſim vel caſum, eſſe in iure & apud rhetores differentiam aliquo modo. 3
Nam hypotheſis eſt fundamentum Quæſtionis, circa quam totius controuerſiæ cardo vertitur: Nam non omnis hypotheſis dubitationem habet, ſed tum cùm de ea quæritur. Et interdum factum dubium non habet: controuerſia autem circa factum ne ſit iuſté, habet. Et ideò dicere breuiter poſſumus Quæſtiones facti eſſe, interdum iuris, interdum vtriuſque. Et generaliter 4
omnis Quæſtio vel eſt factorum, dictorum, verborum, voluntatum, rerum, Ariſt. Rhetor.ad Alexandrum. Et hæ Quæſtiones proponuntur ſecundum Rodolph. Agricolam lib.2.de Inuentione cap.7.vel ſimpliciter, vt cùm etiam ſit Erotema, vel compoſitè. Sim-

pliciter, nempe de vna re: vt, num mundus sit æternus, quam Quæstionem deffendit pro æternitate Arist. 1. Topicorum & 8. De Cœlo. ἐρώτημα, interrogatio, cui vno verbo sine ratiocinatione respondetur, vt, cuium pecus? Ægonis, affirmatiuè vel negatiuè. Compositè, vt, num mundus sit, &, num mundus æternus sit. Omnium autem finis Quæstionum versatur secundum Ciceronem in Topicis, & Rodolph. Agric. lib. 2. de Inuentione c. 9. vel circa cognitionem, vel circa actionem: circa cognitionem, quarum finis scientia; & hæ artium potissimùm sunt contemplatiuarum, vt, sit ne, quid sit, quale sit: circa actionem, vt quæ circa officium suscipiendum fiunt, vt, sit ne sapiẽtis ad Rempublicam accedere: & quæ ad motum animi gignendum, vel tollendum, & circa ea, quorum actio finis. Propriè, id cui pluribus verbis respondetur, & cui sine ratiocinatione nequit responderi, Quæstio dicitur, Græcis πύσμα, vt dixit Aquila. Cùm autem verbo vnico, vel paucis respondetur, ἐρώτημα, seu Interrogatio dicitur: quando vel negatiuè, vel affirmatiuè respondetur: vt fecisti ne hoc? feci, vel non. venit ne amicus ad cœnã? venit, non. & sic de similibus. Confundi tamen has appellationes in vtraque lingua, & vnam pro alia sæpe assumi liquet: scribit etiã

Ludo

Ludouicus Viues in libris De tradendis disciplinis, in libro De instrumento probabilitatis. Cæterùm ad Quæstionum omnium 3 illustrationem, & ad eruendum propositæ dubitationis resolutioné, nobis media quædam inuenienda sunt, per quæ à dubio in veritatem perueniamus. Illa autem media & modi nouem, quibus, veluti per principia, Quæstiones expendimus, expurgamus, & veritatem venamur: non aliter quam qui lapide smyride maculas & rubiginem à chalybe, longa & continuata confricatione detergunt, candoris veri politiem inducunt, distinguntque adulterinam vitream gemmam à vero adamante, vt scribit Amatus Lusitanus in Dioscoridem lib.5.enarrat.125. Modi autem hi nouem sunt 1. Vtrùm vel an. 2. Quid, quis, quæ, quod. 3. Quotuplex, quotus. 4. De quo. 6. Secundum quid, vel iuxta quod. 7. cuius 8. Propter quid 9. Quare. In omnibus his tres diuersitates & differentias consideramus semper, quæ perpetuò obseruãdæ. Nam Quæstionum diuersitas est aut ex parte rerum, aut verborum, aut voluntatis, aut ratione subiectæ artis. Ex parte ipsarum rerum, duo genera sunt: simplex, & compositum. Simplex, quod nascitur ex simplici pronuntiato: cuius sunt quatuor differentiæ, nam quæritur aut vtrum sit, Quid sit, Num

hoc ſit illud, Quomodo hoc ſit illud, quod quadruplex eſt: nam quod prædicatur, vel eſt finitio, Genus, Species, Accidens. Compoſitum, etiam duplex: copulatiuum, diſiunctiuum. Copulatiuum, vt, voluatur ne cœlum, & terra num ſtat: copulatiuæ dictiones, &, que, quoque, ac, etiam, ſimul, cum, tum. Diſiunctiuum, ſit ne dies, aut nox: Diſiungentes, ve, vel, aut, ſiue, ſeu, an, anne, nec, neque. Ex parte modi quærendi verborum, voluntatum, in quibus conſideratur ſi Quæſtiones ſunt, aut prædicatiuæ, vt, ſit ne homo bipes: aut conditionales, vt, ſi quis loquens expuat: aut puræ, vt, num homo mortalis: aut modalis, in quibus vnus quatuor modorum conſideratur vel ineſt: aut poſſibile: aut impoſſibile: aut cõtingens: aut neceſſarium, pro diuerſitate artium, ad quas Quæſtiones pertinent.

De modo Quærendi per Vtrum, vel An.

CAP. V.

1 CVM in Quæſtionibus niſi probetur ordo Quintiliani, quem adfert lib. 7. Inſtit. oratoriar. c. 1. nempe, quòd vis Quæſtionis ſemper creſcere debeat, & ad potentiſſima ex infirmiſſimis peruenire, ſiue ſint eiuſdem

dem generis siue diuersi:placet, rectiùs nos facturos, si eo ordine progrediamur in quærendo, vt à primis ad ea quæ rem demonstrant perfectè, procedamus: prius autem quod erit inquirendum, est de vtrum vel Animam, vt Themistius Euphrades Peripateticus scribit in lib.1. Paraphrasis ad primũ Analyticorum posteriorum Aristotelis c. 2. In omnibus, in quibus prænotiones habere contingit, duo cognoscere necesse est. Interdum an sit, siue quod sint. Interdum aliquorum, quid nomen significet: veluti quærentibus, Quare magnes ferrum trahit, prænoscendum est magnetem ferrum trahere solere, & mores hoc pati. In quibus verò quis sciscitatur, sint, vel non sint Dij, vel prouidentia, in his necessum est, quid vocabulo indicetur, prænosse. Ideò scire rem impossibile, si ignoretur, quid eo nomine designetur. Contrà fieri quidem potest, vt sciatur quid nomen rei significet, sed nesciatur an sit: nemo enim est qui ignoret quid Scillæ, quid Hyppocentauri appellatio denotet, sed an sint, omnes ignorare & dubitare videntur. Eadem & docet Aristoteles lib. 1. Resolutionum posterior. capit. 1. & Galenus tom. 3. lib. 6. comment. in Hippocratis libr. De morbis vulgaribus, Quæstionem, An sit, præcedere dicit Quæstionẽ Propter Quid.

Et Cicero in Partitionibus oratoriis, *Omne inquit quod in controuerſiam venit, id, an ſit, nec ne ſit, aut quid ſit, aut quale ſit quæritur. In primo coniectura valet, in altero definitio, in tertio ratio.* Sed cur præponamus cæteris Quæſtionum modis, illud vtrum ſit, audiamus Franciſcum De ſylueſtris Ferrariēſem, in Commentariis in lib. primum cōtra gentiles Diui Thomę, ſuper caput 66. vbi alium ordinem cognitionis Deo, alium nobis proprium diſtinguit. Cognitio, inquit, Vtrum vel An ſit, præcedit cognitionem Quid eſt, in acquiſitione ſcientiæ noſtræ. Dum cognoſcimus rem eſſe, ſiue rem ſub actuali exiſtentia, priuſquam cauſetur in intellectu cognitio Quid eſt. Quod tamē verum non eſt in ſcientia Dei, quæ non cauſatur à rebus. Verum tamen cùm dicimus præcedere Quæſtionem, An eſt, cognitionem Quid eſt, non ideò neceſſarium eſt eſſe eam rem actu, vel quod neceſſe ſit cognoſcere prius eſſe illā rem actu, quàm cognoſcatur Quid ſit. Sed id dicimus, quòd oportet ipſam naturam Entis habere, & illi Eſſe conuenire ſuo modo: ſcilicet, aut ſuis temporibus, aut in virtute ſuæ cauſæ, aut aliquo alio modo. Hoc autem poteſt conuenire rei exiſtenti, aliquo tempore in natura. Porrò Deus, quæ nūquam habebunt eſſe in natura, ſed tamen

poſſunt

possunt esse, cognoscit quiditatiuè: & cognoscit illa esse Entia, & quæ habent esse, in virtute ipsius Dei, licet non habeant in seipsis. Quamobrem diuersa scientia Dei à nostra. Quia vt D. Thomas scribit, in Quæstionibus veritatis: Dei scientia est causa rerum, & ideò potest præcedere res factas, & cognitio apud Deum, est quid ante esse: sed nostra scientia causatur à rebus. Nobis igi- 3
tur prima controuersia est, An Sit. Nam eius quod non est, quod pertinet ad nostram cognitionem, nullæ sunt qualitates vel substantiæ: quibus determinare de propositis possimus. Sic qui discernit, debet circa rei cuiusque principium statuendum disserere multa, diligentissiméque cõsiderare vtrum rectè discernat nec ne, quo quidem sufficienter examinato, cætera iam principium sequi debent, vt scribit Plato lib. 23. in Cratylo, vel de recta nominis ratione. Notan- 4
dũ tamen verbum Sit ne, continere id quod fuit, vel est, vel erit. Et sic Pomponius Iurisconsultus scribit in l. verbum erit l. 123. De verborum & rerũ significa. *Verbum*, inquit, *Erit, interdum etiam præteritum, nec futurum tempus demonstrat.* Quemadmodum & verbum, Est, nõ solum præsens, sed etiam præteritum tempus significat, potissimum cum indefinité loquimur: nam si definité, &

cum nota temporis diceremus, non ita ver-
bum, *Eſt*, quod præſentis temporis propriè
eſt, nec *Erit* quod futuri, promiſcuè ſume-
rentur, vt interpres notauit legis Attiniæ, &
meminit P. Nigidius & poſt eum Aul. Gel-
lius lib.17. Noctium Atticarum c.7. Nos au-
tem, Eſt, hic accipimus indefinité, videlicet.
Eſt, pro eo quod eſſe poteſt, quod non re-
ſpuunt Iuriſconſulti, qui & annum vtilem
eſſe dicunt, non in quo actum eſt vtiliter
tantum, ſed in quo agi potuit, vt ſcribit Vl-
pianus in l.1. §. annus autem vtilis, quando
de peculio annalis actio eſt lib.15.π.tit. 2. &
Caius in l.6. annus autem de calumniatorib.
lib.3.π. tit. 6. cum ſimilibus. Item ſæpe eſt,
5 pro eo quod eſſe ſolet. Quæruntur auté per
An ſit, vel Vtrum ſit, vt colligo ex Ariſtot.2.
Analyticor. cap.1. in ſingulis diſciplinis, per
quatuor modos eſſendi: Et per eoſdem mo-
dos reſpondetur generaliter per tria, quæ
ego ſic faciliori ſequenti ſchemate ordino
additis aliis: Vtrum vel An, quærit & de ma-
teria & de forma, Sit ne, An ſit in ſe, An in
alio, An omnino ſit vel in parte, An hoc il-
lud ſit. Per quatuor modos eſſendi, Num
impoſſibile, poſſibile, neceſſario, eſſentiali-
ter, contingenter, accidentaliter purè, con-
ditionaliter, ſimpliciter, compoſitè. Per hæc
eadem reſpondetur per dubitationem, præ-
ſertim

ſertim diſtinguendo conditiones euẽtuum,
propoſitis in vtramque partem rationibus
& probationibus aliis. Per affirmationem
præſertim, per exhibitionem rei, per effe-
ctus, per cauſæ poſitionem, per rei neceſſi-
tatem, per contingentiam, per authoritatem
ſcribentium, per negationem præſertim, per
impoſſibilitatem. Probatio fit, & reſponde-
tur ad ea quæ facti ſunt, teſtibus, inſtrumẽ-
tis, adminiculis, indiciis, tortura. Item ſecũ-
dum Ciceronem in Partitionibus, ex veriſi-
milibus factis genus argumenti ſumitur, ſi
ſit præſumptio, telum, cruor, clamor, exitus,
titubatio, permutatio coloris, oratio incon-
ſtans, tremor, præparatum aliquid, ſi com-
municatum cum aliquo, ſi poſtea viſum, au-
ditum. Ex hoc fonte colligi poſſunt argu- 6
menta & rationes, quia res talis eſt, docen-
do vt in affirmatione, in ſe, in alio, omnino,
in parte non mirandum eſſe, quia poſſibile
eſt eſſe, quia neceſſarium. Hæc autem iuuã-
tur principiis tranſcendentibus, quia bonum
eſt ita eſſe, quia magnitudo in ea, quia exi-
ſtentia, quia potentia eſſendi: & ſic de reli-
quis principiis. Probationes facti, ſunt res
ipſæ, vt indicia, præſumptio. c. afferte mihi
gladium. cum ſimilib. aliis capitulis, de præ-
ſumptionib. vbi plenè, extant tituli de teſti-
bus in Pãdectis & Codice Iuſtinian. & in iu-

re

re canonico. De fide inſtrumentorum in c. Iuſtinian. & in Authentic. De inſtrum. fide & cautel.& in iure canonic.De fide inſtrum. ſit interdum & teſtis & iudiciorum coniunctio. extant & tituli De Quæſtionibus in iure ciuili, copioſi : de quibus Deo fauente in iudiciorum tractatione, dum de probationibus dicetur.
7 Secundum Ciceron.1.de Inuentione, in confirmationibus etiam dubium, probabile fieri poteſt, argumentatione, ſigno, credibili iudicato, affectione, authoritate iudicum, communi ſententia populi, approbatione ſequente. Ex comparabili: imagine, collatione, exemplo. Quatuor modos ſic percurre: primo, impoſſibile eſt vel non eſt, eſſe. Secundo, imo poſſibile eſt, vel non eſt. Tertio, ſed & accidentaliter plura contingunt quæ non fuerũt nec erũt. Quarto, imo & ita eſſe, vel non eſſe, neceſſe. Ex
8 Dubitationum ſolutione, ad manifeſta peruenimus. Manifeſtum autem dicitur, non quod cuique conſtare poteſt ſeorſum, ſed quod vel propria confeſſione elicitur, vel legitimis probationibus docetur, vel euidentia facti apparet: vt ſcribit Innocent. in cap. 24.cum olim.De verb.ſignific.lib.5. Decret. tit.40.

De

De Quæstionibus per Quid, Quis, Quæ, Quod.

CAP. VI.

CONSTITVTA iam probatione, vel 1 dato consensu disputandorum, Quod sit, ex illa vel vulgari, communiue approbatione, transeundum est ad Quæstione Quid sit. Quæ quidem in plerisque, veluti in his de quibus constat ea esse, prima est, omissa priore, An sit, veluti tunc superflua & tanquam confessa. Quamobrem & ferè omnes in agitatis confessarum rerum controuersiis, Quid sit de quo disputant, ab exordio conquirunt tractationis. Ea ratione Plato in Menone, vel de virtute, scribit, semper debere præcedere cognitionem Quid sit antequam perueniatur ad quæstioné Quale sit, *Quandiu enim*, inquit, *quis ignorauerit, Qui is sit, optimè ignorauit Qualis sit, num bonus vel malus, num diues an pauper, &c.* Sic, si quis nesciat quid sit virtus, non intelliget qualis sit. Et Aristoteles lib. 2. De Generatione animal. scribit, principium in rebus immobilibus esse quiditatem, sicuti in rebus quæ fiunt, plura sunt principia, & modo diuerso, quia nec omnia modo fiunt eodem: quorum tamen principiorum vnum est numero, vnde motus. Et Galenus tom. 2. lib.

Num

Num ars tuendæ ſanitatis ad artem medi-
cinalem ſpectet, ſcribit initium omnis in-
uentionis eſſe, antè cognoſcere quid nam eſt
id quod quæritur: & tomo 4. lib. 3. De diffe-
rentiis pulſuum, Ridiculum eſſe ait, & con-
fuſione plenum, omiſſa Quæſtione Quid
ſit, ad Quæſtionem Quomodo ſit, tranſire.
D. Athanaſius tractatu de definitionibus
ſcribit etiam, quòd quæuis Quæſtio, vel in-
terrogatio, continet tres Quæſtiones vel in-
quiſitiones. Primam nominat, Quid ſit res
de qua quæritur: ſecundam, Secundum quid
dicitur: tertiam, Quot modis intelligatur
definitio. Porrò ſi quæramus Quid ſit res, li-
quet quòd rei diffinitionẽ quæramus: Quã-
do verò interrogamus Secundum quid di-
cta ſit, rei etymologiam ſiue notationem
nominis poſtulamus: cùm autem dicimus
Quot modis hoc nomen dicatur, apparet
quod inquiramus, quot ſunt huius nominis
2 ſignificata. Et hoc in loco ſedes eſt finitio-
nis, quæ inuolutum euoluit id de quo quæ-
ritur, vt Cicero ait in Topicorum principio,
& per quam fit ſolutio ad Quid eſt: nam pa-
tefactio quaſi rerum opertarum, cum quid
quidque ſit aperitur, diffinitio eſt, vt ſcribit
Cicero lib. 2. De Finibus. Quia definitio vera
eſt oratio, qua quid ſit res, id eſt, ſubſtantia
rei, breuiter explicatur, vt ſcribit Cicero ad
Brutum,

Brutum, & primo de Oratore, item lib. 4. Rhætoric.& Ariſtot.lib.2.Reſolutio. poſterior.c.10.& 7. Metaphyſ. c. 4.& 5.vbi & ſolius ſubſtantiæ propriè finitionem eſſe dicit: ſi autem fiat reliquorum prædicamētorum, neceſſe eſt ex additione eſſe, vel qualitatis, vel aliorum:ex additione,ideſt,accidentium coniunctione & repetitione rei, vt naſus ſimus, eſt naſus concauus ſurſum verſus. Et apud Galenum in Iſagogicis de finitionibus medicis, ſiue is ſit liber Galeni vel alterius nihil intereſt, inter finitionis finitiones illa etiam ponitur, vt ὅρος vel finitio, ſit oratio quæ ipſum eſſe declarat breuiter, vel oratio quæ nobis intelligentiam rei facit.Et tom.1. operum lib.9.De Hippocratis & Platon.decretis,Plato, inquit,in Sophiſta & ciuili,docet quomodo quis loco appellationis & nominis, breui & dilucida oratione, ſignificatum eius interpretatur. Quæ oratio, poſtea definitio, & finis à recentioribus per excellentiam fuit nuncupata. Et Ioan. Damaſcenus in dialectica c. 14. *Definitio*, inquit, *eſt oratio,quæ compendioſè & breuiter naturam rei explicat*. In quo dicit,oratio differt à nomine: quia nomen vna eſt dictio, definitio, ſermo qui ſaltem duabus conſtat dictionibus. Dicitur & explicare naturam rei, quia ſunt plures quidem ſermones breues, ſed quia

quia naturam rei non explicat, non ſunt finitiones. Ideò & ab ea finitione principium ſumendum admonet Cicero. 1. Officior. Et
3 Ariſtot.Metaph.lib.4.c.7.Scribit eorum qui quærunt cauſam ſubſtantiæ, vel ob quam cauſam ſubſtantia, definitionem eſſe omniũ principium, fieriq́ue definitioné ex eo, quòd neceſſarium ſit, aliquid eos ſignificare, vt ita ratio, cuius ſignum eſt nomen, definitio fiat. Accidit namque iis qui abſque definitionũ cognitione quicquam docere conantur, idem quod cæco viatori, hac, illac aberranti, vt ſcribit Athanaſius lib. De definitionibus. Cauſa ſiquidem ignorantiæ errantium eſt, quòd rem de qua verbã faciunt, non tenent: vt dicebat Ariſtoteles lib. 3. De generatione animalium c. 5. *Qua enim ratione intelliges*, vt ſcribit Plato lib. 11. in Hippia maiore, vel dè pulchro, *quæ oratio pulchrè compoſita ſit, quæ non, aut aliam quamlibet actionem pulchram eſſe, aut turpem, dum pulchrum ipſum quid ſit ignoras?* Scias tamen vt ſcribit Rabi Moſces Ægyptius in principio Directorij, *quòd naturalia non poſſunt exponi ab homine expoſitione perfecta: nec efficere poteſt homo,*
c *Vt ſciatur pars principiorum ſuorum, ſicut ſunt.* In quo certè opificis præſtantia admiranda eſt Dei, qui ita præcellit in opere, vt a nobis ars illius comprehendi non poſſit rerum

rum factarum, quas tamen esse & factas nobis constat. Vtrumque tamen in lumine artis Dei ex collatione & effectibus rerum secundum humanam imbecillitatem, & oculos noctuæ definimus. Et Plato li. 23. in Cratylo ait, Res omnes habere in se statam essentiam, nec secundum opinionem hominum illam definiri: nec verum esse quod Protagoras dicebat, hominem omnium esse mensuram: illudq́ue verissimum, nomen esse instrumentum docendi rerum substantias & discernendi: vt pecten, & radium ipsius telæ, in arte textoria. Etymologia nominis 4
huic loco maximam adfert, lucem petens aliunde ex deriuatione, & aliam notans originem. Vtitur ea Pompon. Iurisconsultus in l. 239. pupillus. §. vrbs, §. oppidum, §. territorium, De verborum significatione lib. 50. π. tit. 16. Porrò Cicero libro Topicorum ad Trebatium scribit, quod cùm Quid sit quęritur, notio explicanda est, & proprietas, & diuisio, & partitio: Hæc enim sunt definitio- 5
ni attributa. Additur etiam descriptio, quam Græci καταγραφὴν dicunt. Quamobrem & admonemus quòd definitionum modi plures sunt, sed in summa duo genera prima: quia vel est nominis, vel rei finitio. Nam, *Quid nam est*, illam geminam habet notionem, vnum genus, quod planè rei notionem

explicat, quam qui ponunt nomen, habent: notionem autem nomen explicat, vt omnibus sit testata qui eadem vtuntur lingua, & ad rei essentiam tamen non aspiret. Sic Cicero 2. de Inuentione, *Definitio est, cùm in scripto verbum aliquod est positum, cuius de vi quæritur* Verba enim frustra esse non debent, sed aliquod denotare: aliter ex vsu eradenda, vt scribit Iustinian. in lib. I. De nudo iure Quiritum tollendo, lib. 7. C. tit. 25. Alterum genus finitionis est, quod docet essentiam, vt ei quæ notionem subiicit consentiat, non sit tamen cum ea eadem: vt annotat Galenus tom. 2. lib. Num ars tuendæ sanitatis, ad medicinalem artem spectet, & tom. 4. lib. 4. De differentiis pulsuum. Scribit & eodem 4. libro de different. puls. notabile vnum, Omnem disciplinam ab aliqua notionis definitione sumere initium debere, ab illa vel paulatim ad essentiales progredi, aut repentè ad eam, quæ ad amussim explicet rei propositæ essentiam Et circa finem libr. 4. *Per definitionem quidem significationem explicare propositi nominis, (siquidem propositam rem non omnes assequuntur planè) non dico conducit, sed necessarium est. Necessariũ etiam vbi quis vel versutia, de industria, vel imprudens præ stupiditate, significationes commutet nominum, tribuens aliis rebus.*

rebus. Nam notio est communis intelligentia, & nobis magis obuia: quamobrem ab illa incipiendum. Quia, vt scripsit Aristot. lib. 1. Physic. c. 1. hæc insita naturâ nobis est via, vt à notioribus nobis, magisque manifestis, ad notiora naturæ magisque manifesta proficiscamur. Non enim sunt eadem, nobis, atque simpliciter nota. Quapropter hoc modo ex hisce quæ naturæ quidem minus sunt manifesta, nobis autem notiora, ad ea quæ dilucidiora sunt magisque nota naturæ, proficiscamur necesse est: & ex confusis & vniuersalibus ad inconfusa & particularia perueniamus. Sic Vlpianus Iurisconsultus, antequam tractaret de rerum creditarum essentiali materia, bene se facturum ratus est, si pauca de tituli inscriptione prælibaret, notionem communem priùs delineans, vt legitur in l. 1. De rebus creditis libr. 12. π. 7
tit. 1. Cognitionem autem illam rerum per nomina notionem valde adferre, latè docuimus in Bonitate, dum ageremus de Benemerito in synonimis vel prædicatibus Bonitatis. Et constat etiam, nomina ad recognoscendos singulos imposita esse, vt scribunt Diocletianus & Maximianus, in l. 1. De mutatione nominis, lib 9. C. ti. 25. Quod & in rebus obseruatum, in quibus ne mutaretur vel confunderetur illarum notio, im-

mutabilia dicuntur nomina ab Vlpiano in l. 4. De legatis 1. lib. 30. π. tit. 1. quod maximè de appellatiuis, ratione cuiusque patriæ vel populi, vel linguæ propriæ intelligendum est, vt vulgaris appellatio immutabilis sit, vt scribit Celsus Iurisconsultus, in l. Labeo. 7. §. 1. De suppellectile legata, lib. 33. π tit. 10. Et Plato in Theæteto, vel de scientia, vti nominibus verbisque communioribus, neque exactè curioséque disquirere, generosi animi esse dicit: contrà, sæpenumero illiberalis.
8 At notandum est obiter, inter nomen & appellationem, positam differentiam secũdum Diogenem philosophum: quòd nomen sit pars orationis significans propriam qualitatem, vt Diogenes, Socrates: appellatio autẽ, pars orationis significans communem qualitatem, vt scribit Diogenes Laërtius lib. 7. De vita Zenonis Citici. Nominis itaque rudis declaratio, est quæ demonstrat, quam rem nomen illud significet: & in hac vel vtimur mea sententia, descriptione in absenti-
9 bus, vel demonstratione in præsentibus. In vtraque autem finitione illud commune est, vt vel quod est, vel quod intelligitur, definiatur: vt annotat Cicero lib. Topicor. ad Trebatium. Descriptio illa, est veluti quædam superficialis pictura, per quam illa res repræsentatur, qua de agimus. Sicuti architectus, &

& quiuis mechanicus artifex, ante veram rei efformationem, ſibi vmbratilem quandam figuram erigit, quo ad operis perfectionem dirigatur, vel circini, & eutygrammi ope, vel alia quauis tractabili materia ſibi ideas componens, proplaſmata, vel ignographiam, vel ortographiam, vel ſcenographiam, vt ſcribit Vitruuius lib. 1. Architecturæ c. 2. Exẽplum ſit: Aſinus eſt animal quadrupes, habens longas aures, caput magnum, ſine cornibus, &c. Galenus itaque in Iſagogicis lib. De definitionibus medicis, Deſcriptionem eſſe definit, vt ſit oratio, quæ rudiùs, ac quadam veluti formula, ad declarandæ rei notitiam introducit. Et Diogeni Laërtio, lib. 7. in vita Zenonis, Deſcriptio, eſt oratio figuratè & per vmbram ad res inducens: ſiue definitio definitionis vim ſimpliciùs exprimens. Et Aulus Gellius lib. 1. Noctium Attic. cap. 25. Definitiones à deſcriptionibus his verbis diſtinguit: *Profectò non id fuit Varroni negotium, vt Inducias ſuperſtitiosè definiret & legibus rationibuſq́; omnibus definitionum inſeruiret: Satis enim viſum eſt eiuſmodi facere demonſtrationem. Quod genus, Græci τύπους, id eſt, formas magis, & ὑπογραφάς, id eſt deſcriptiones, quàm ὁρισμοὺς dixerunt*, vel, inquit, *ſecundum alios, Deſcriptio eſt oratio, quæ res per rudem imaginem repreſentat.* Et D.

Ioannes Damaſcenus in Dialectica.c.4. De-
ſcriptionem ſcribit vno verbo ex acciденti-
bus componi,ideſt, ex propriis & accidenti-
bus: vt, Homo eſt animal riſibile, directò
ambulans,habens latos vngues. Themiſtius
10 etiam,lib.2. Analyticor c. 12. Definitionem
qua nomen docetur, interpretationem vo-
cis vocat, non autem finitionem. Cæterum
aliud eſt vocem interpretari, aliud dicere
quid vox ſignificet,aliud quæ eſſentia ſigni-
ficati ſit.Ex empli cauſa, homo proponatur.
Triplici modo definiendus. Nominis defi-
nitio erit, id quod vocant Secundum Quid,
& Cicero in Topicis notationem nominis,
Græci etymon:vt ſit, Homo nihil aliud quã
lutũ,nam & Homo ab humo dicitur.Secũdo
modo, ſi à notione vocis, dicemus Hominẽ
eſſe ſtatura,erectum quid,habens caput ſur-
ſum erectum,habens pedes & manus, & lo-
quens. Tertio modo à ſubſtantia, dicemus
eſſe animal rationale. Alij tamẽ finitionum,
vel deſcriptionum modi: de quibus, vt cer-
tiores reddamus veritatis ſpeculatores,pau-
11 cis agamus. Colligamus itaque quatuorde-
cim ſpecies & modos finiendi,vt hinc veluti
ex promptuario quodam cornucopiæ, ra-
tiocinãdi detur anſa & occaſio, & quiſq; de-
promere poſſit quæ ſint ſibi accommoda-
tiora.Prima ſpecies οὐσιώδης,quæ ſubſtantiam
ſigni

ſignificat, & quod quid eſt, vt ſcribit Ariſtoteles Metaph. 7. c. 4. vbi & meminit finitionis ſingulorum quæ ex prædicamentis qualitatis fiunt, & eorum quæ talia ſunt: Prior enim ſubſtantialis, vera eſt finitio quiditatiua: Alia verò, quæ entium accidentium eſt ſecundum quale quid, & non ſimpliciter per quid. Secunda ſpecies vocatur ἐννοηματικὴ, notionalis, à τὸ ἐννόημα, quod notio Latinis, quæ rem oſtendit, non per id quod eſt, ſed per id quod agit: vt *Beatus eſt vir, cuius nomen Domini ſpes eius*, Pſal 39. & Pſal. 49. *Beatus vir, qui intelligit ſuper egenum & pauperem*. Et hæc finitio eſt, veluti ſi cognoſcamus à fructu arborem: quia enim Beatus non ſolet participare impiis, neque cõtemnere pauperes, quia hæc agit, & beatus eſt. Item ſi dicamus, Rex eſt, qui ſubditis omnibus imperare & vetare poteſt ſine controuerſia, qui & vitæ & necis habet poteſtatem: ſic de ſimilibus. Tertia ſpecies dicitur ποιοτικὴ, qualitatem exprimens: quæ dicendo quid quale ſit, id vnde agitur euidenter quid ſit oſtendit. vt, *Beati, qui cuſtodiũt iudicium, & faciunt iuſtitiã in omni tempore*, Pſal. 105. Quarta dicitur κατὰ ἀντίληψιν, id eſt, ſecundum ſenſum verbi, & compacta paucis: vt dum dicimus, viuere Deo eum, qui voluntatem eius facit. Quoties vnam quamque

rem verbis ſingulis oſtendimus, vt ſcribit Caſſiodorus ſuper Pſal.45. vt, *Beatus is, cui auxilium a Domino:* Et vt, *Quæ ſunt teſtimonia Domini?* reſponſio & finitio, *Mirabilia.* Hæc certè perpulchra cùm vno verbo explicatur quæſitum. Quinta κατὰ μεταφορὰν, per tranſlationem, cùm rem aliquam ſub breui præconio quæ ſit oſtendimus: vt Pſal. 18. *Lex Domini, immaculata, conuertens animas:* ibi Caſſiodorus. Sexta κατὰ ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, per priuationem contrarij, cùm non dicitur quid id ſit quod definitur, ſed dum aliud illi ſimile negatur: veluti, Deus definitur, quod alia non eſt, Et per ablationem: vt, Deus qui nõ eſt homo, qui nõ eſt corpus, qui nõ eſt anima, qui nõ eſt Angelus: quia ſupra hæc omnia eſt, vt ſcribit. D. Ioã. Damaſcenus li.1. De ortodoxa fide. c.4. Itẽ, Quid eſt dies? quod non eſt nox: & nox? quod non eſt dies: malũ? quod bonum nõ eſt. Quamquã Themiſtius lib.2. poſter. Analytic. cap.3. ſcribat demõſtrationem etiam ad negationes porrigi: finitionem autem nunquam ad negationem, & niſi ad affirmationem. Septima κατὰ ὑποτύπωσιν, per illuſtrationem quandam & delineationem, vel deſcriptionem ſermonis manifeſtans rem: vt, Cæſar Auguſtus, eſt primus, qui firmauit imperium, Iulij ſucceſſor, nepos Iuliæ, qui triumuiratum

geſſit

gessit cum M. Lepido, & M. Antonio, &c. Dum coniiciuntur tot circumstantiæ, ex quibus notio facilis habetur: vt, Iudas, Iscariot natione, discipulus Christi, qui osculo eum Iudæis tradidit, vendidit, qui se suspendens diffisus veniæ, crepuit medius. Octaua κατὰ ἔπαινον cùm per modum laudis finitio explicatur. Nona species ἐστικός, veluti impulsorius sermo in alium, cùm ex vno sermone alius intelligi potest: vt, qui seminauit zizaniam, est inimicus homo, ille inimicus homo, potest & de homine & diabolo intelligi. Decima κατὰ ἀναλογίαν, secundum similitudinem rationis in aliquo: vt, homo dicitur Deus, & filius Dei, ratione participationis diuinitatis, & gratia beneficij Christi, nō natura: quia vnus Deus natura, non plures. Nam cùm vniuscuiusque verbi duæ sunt naturæ, à qua re, & in qua re, vocabulum sit impositum, prior ἐτυμολογία dicitur: vt dum quæritur à qua re sit pertinatia, ostenditur à pertendendo, & in illa parte, vbi, cur, & vnde sint verba perscrutamur: secundum verò illud, In qua re, ἀναλογίαν dicunt Græci, vt in qua re sit impositum verbum pertinacia, dicitur, cùm demonstratur, in quo non debeat pertendi, & pertendit, pertinaciam esse: nam perstando vbi oportet, est perseuerantia, Marc. Varro lib. 4. de lingua Latina, & lib. 6.

& ſequentibus, Cui & aliam ſpeciem addo finitionis, vndecima κατα το πρός τι, ad aliquid, cum ratione alicuius tale quid dicitur, quia in eo communicat: vt, quanquam plures ſint cohæredes & condomini alicuius rei, tamen vnus illorum rite dominus dicetur eius rei & hæres. forſan dicemus opti-
12 mè hanc accidentis. Duodecima ſpecies à forma, decima tertia à materia, decima quarta ab vtriſque. Omnis enim ars atque ſcientia ſubiectum habet & finem, qui forma eſt. Ex quibus omnis ars triplici modo definitur, vt in arte nauium ædificandarum clarè apparet. Nam ex materia eſt ars quæ in lignis verſatur: ex forma vel fine, eſt ars nauium fabricandarum: ex vtriſque autem, eſt ars quæ in lignis verſatur naues efficiens. Definitio quæ ex forma ſumitur medio vacans, medio, ideſt eo per quod finis perficiatur, demonſtrationis eſt principium: & quæ à materia, concluſio demonſtrationis exiſtit. Si autem ex vtriſque fiat, fit demonſtratio, quæ tamen a finitione propoſitionum diſpoſitione differat, docet Georgius Pachymerius libr. Reſolutionum poſteriorum. Aliud exemplum ex ira. Ira per materiam eſt ſanguinis ardor in corde. Materiæ ſolùm, quia ille ſanguinis feruor in aliis fit quàm in iracundis; nam communis irato, ægroto, curren

currenti, epulis ſaturato, & ei qui in hyeme friget. Ira ex fine, vel forma, quæ ſoli conuenit irato, eſt vlciſcendi libido. Ira poſtremò ex vtroque, eſt feruor ſanguinis in corde, propter vlciſcendi libidinem. Hic finitio, materiam primò, poſtea formam accipit, contrà demōſtratio, primum formam, deinc materiam. Et ſic ordine differunt, ſiquidem vt ſcribit Themiſtius lib. 2. Poſteriorum c. 3. nulla demonſtratio ad eſſentiam pertingit, nec illam concludit. In Demonſtratione autem ita dicitur: Iratus vlciſci ardet: eius qui vlciſci ardet, ſanguis in corde ebullit: irati igitur ſanguis, in corde ebullit. Quod ſi dixeris, Irati ſanguis in corde efferueſcit, Qui habet ſanguinem in corde efferueſcentem, vlciſci deſiderat, falſum dicis in eo, quod ſanguinē efferueſcentē habentē, vſciſci deſiderare dicas, quia & ſanguinis feruor fit multis etiā à cauſis. Hęc de tribus vltimis his finitionum modis me docuit Georgius Pachymerius in libro Poſteriorum reſolutionum. Themiſtius etiam in paraphraſi lib. 2. 13
Analyticorum poſterior. Ariſt. c. 12. diffinitionum quatuor recenſet modos, cui adde quintum: ſed primum non putat dici finitionem. Primam finitionéquę explicat nomen, vocat interpretationem vocis: nam plerumque fit, vt qui definitionem huius audiunt,

num ſit,nec ne res,vnde nam ſit, nõn nouerint. Nam vacuum quid indicet ſcimus, ſit autem aut non,aut quamobrem ſit, poſſit ne eſſe, aſſignare non poſſumus. Secunda alia definitio rem quidem commonſtrat eſſe,ſed quamobrem ſit non demonſtrat:cuiuſmodi illa eſt : Lunæ defectus , eſt Lunam plenilunis non lucere. Hæc namque oratio quanquam aliquid demonſtret, nihil tamen ad ſcientiam demonſtrat. Tertia vtrumque complectitur ſimul : nam & quid ſit res , & cauſam cur ita ſit, continet, vt Tonitruum eſt reſtinctio ignis in nube. Hæc forma finitionis paucis mutatis in demonſtrationem conuertitur. vt per demonſtrationem, vbi flamma reſtinguitur, tonat:in nube flamma reſtinguitur : in nube igitur tonat. Quarta quæ cauſam aliam vnde ſit habet, eóque in conuerſionem demonſtrationis poteſt conferri:vt,tonitruum eſt eliſus in nube ſonitus. Quinta forma definitionis eſt,cuius principia immediata ſunt, atque hæc à demõſtratione non differt ſolo ſitu, quia ad cauſam ſuperiorem non refertur : quamobrem prima & quinta forma finitionum, non annu-
14 meratur finitionibus. Sed dubitabit aliquis, cur nos ſpecies definitionis attulimus, cùm maximè illa probabilior ſit, quæ ſubſtãtiam rei explicat, & materiam & formam, vel fi-

nem,

nem,cauſam,ſubiectum, & genus: & vt dicam ſimul, quæ conſtat genere & differentiis. Reſpondebo, tot fuiſſe modos neceſſarios, & tot nomini finitionis conuenire ſecundum particularem cuiuſque modum. Nam definitio dicitur finitio, ſeu terminus: quia omnes finitiones ſunt finitæ & terminatæ,vt ſcribit Ariſt.1.De anima c.3. à metaphora finium, vel terminorum ſoli: & quia diuerſæ figuræ poſſunt eſſe limitum, diuerſi etiam modi finiendi.Sic etiam quædam finitionibus concludere opus eſt,quæ ad quęſtionem ſubſtantiæ vel totius rei non pertinent: quamobrem & in omnibus fruſtra laborare non expedit in finitione explicationes,quærimus enim interdum ſolum nominis analogiam, interdum ſolam notationẽ, interdum vſum, & ſic de ſimilibus. Dehinc ex modis his finitionum paratur dicturo copia dicendi, interpretandi, & ratiocinandi, imò ſubſtantialem finitionem examinandi.Porrò admonemus,eam optimam eſ- 15
ſe finitionem & perfectiſſimam, in qua finitum conuertatur cum ſua finitione, & contrà:qua vtimur in omnibus, in quibus plenè rem omnino explicamus, in diſciplinarum enarrationibus. Quæ autem non conuertuntur, prauæ ſunt & vitioſæ quarum duæ ſpecies: falſa,quæ attribuit quæ non conueniunt,

niunt:vulgaris,quæ ad alia transferri poteſt, vt ſcribit Cicero 2. Rhetoric.ad Herénium, & 1.de Inuentione.Et, ne ſcrupùlus ſuperſit, interpretor quid ſit illa conuerſio, & quomodo ad eam finitionis perfectionem perueniatur.Conuerſio itaque dicitur, quando finitio non ſuperabundat, nec deficit dictionibus:Contrà defectus, & imperfectio finitionum eſt, quando deficit vel ſuperabũdat, tunc enim conuerſio fieri nequit.Sic Cicero 2.de Oratore,*Præcipit*,inquit,*in finitionibus ratio atque doctrina,vt vis eius rei,quam definimus,ſic exprimatur, vt neque abſit quicquam, neque ſuperſit: nam quando deficit dictionibus, ſuperabundat rebus: quãdo autem ſuperabundat dictionibus,deficit rebus.* Exéplum vtriuſque ſuppono: & primùm exemplum conuerſionis in finitione perfecta hominis ſit.Homo eſt animal rationale,mortale: Conuerſio, omne enim animal mortale rationale,homo eſt.Vides ibi omnia nomina conuerti,neque quicquam abundare,nec diminui ex ſubſtantia.Cape & exemplum cum deficit dictione,& abundat rebus,Homo eſt animal rationale, vide ibi defectum dictionis,nempe mortale:nam non poteſt conuerti,vt animal omne mortale, ſit homo, nam animal rationale eſt Angelus, & tamen non eſt homo. Rurſum ſit exemplum cùm ſuperabun

perabundat dictione,& deficit rebus,Homo eſt animal rationale, mortale, grāmaticum: ſuperabundat,grammaticum, quia conuerti nequit, vt omnis homo ſit grammaticus. Definitio itaque eſſet grammaticorum, & defectus in genere hominis in vniuerſum ſumpto. Hæc docet. D. Ioannes Damaſcenus in Dialect. c. 14. Vlpianus etiam eadem probat, dum examinat actionem de Dolo in l.1.§.Dolum malum. De dolo malo lib.4. π. tit.2.Suntautem regulæ quædam obſeruan- 16
dæ, in finitione perfecta & eſſentiali venanda. Prima, vt ſi fieri poſſit, antequam ad finiendum proſiliamus, vniuerſam rerum finiendarum ſubſtantiam, vel quam proximè complectamur. Nam cùm finitio ſit veluti rerum epitome,facilè qui rem nouit,ſermonem breuē quo rem oſtendat proferet,quem finitionē dicimus. Qua nō egeremus,ſi rem poſſemus omnino cōplecti mente vt illi,qui rerū tradiderūt finitiones.Quod docet Ariſtot.lib.1.de partib.animal.c.1. dū ſcribit authores antiquos (& hìc continetur alia admonitio, ne niſi præmeditatè finitiones rerum adferamus)anteDemocritum,per quid eſſet, atque ſubſtantiæ definitionem ipſam, non ſolitos fuiſſe explicare : ſed hunc modum Democritum tetigiſſe primum , non tamen quòd ad rerum naturalium ſtudium

puta

putauerit necessariam finitionem ipsam, sed quòd ab ipsa re traheretur, vel impelleretur: Socratis verò temporibus vsum quidem definiendi increuisse, sed indagatione rerum naturalium desiisse: nam omne philosophandi studium, ad vtilem virtutem ciuilemque vsum translatum est. Subscribit & Galenus tom. 4. de differentiis pulsuum lib. 4. *Veteres*, inquit, *relictis definitionibus docebant, significationes, declarantes nominum quibus vtebantur, per aliorum nominum cognitorum additionem, vel per materiam propositã.*
17 Secunda regula, de minimis definitiones non esse indagandas: nam in his multum teritur temporis frustra. Quanquam plures sint, qui, vt ait Galenus lib. 1. De differentiis pulsuum, nec olera quidem vendant, quin non quærant finitionem: & Cicero ad Trebatium, *Dum intelligitur quid significetur, minus laborandum est de nomine.* Tertia, nec omnium quærendam esse finitionem, veluti quid sit Deus: & de huiusmodi aliis multis, quæ definiri nequeunt, veluti quorum planè natura cognosci non potest, vt quorum natura incomprehensibilis nobis, vt de viribus rhabarbari, scammoneæ, magnetis. Sic & de solis, & lunæ, & aliorum, quæcunque vnica sunt, finitione impossibili, ratiocinatur planè Arist. lib. 7. Metaphys. c. 15. Sunt & nomina
ex

ex impoſitione & conſenſu primo, quæ nec
etymologiam, nec finitionem admittunt:
& alia, quæ niſi ſola eaque nuda demonſtra- 18
tione apparent. Quarta, vt homonymia, no-
minis, inquam, acceptio diſtinguatur, ante-
quam definitio adferatur. Nam de nomine
homonymo vna quidem poteſt dari finitio,
ſed de ſubſtantia eorum quæ per illud con-
tinentur, nequaquam, niſi diſtinctis rebus
eiuſdem nominis, quæ ſingulas exigunt fi-
nitiones. Planè ſi nomen plenum vni rei ſub-
iectæ ſeruit, poteris tunc quidem vnam ad-
ferre finitionem, quod tamen vix accidit:
cum & Archigenes medicus dixerit, nullum
inueniri plenum nomen, vt refert Galenus
eodem lib. 1. De differentiis pulſuum. Quin- 19
ta regula, finitiones omnes vel eſſe generũ,
vel ſpecierum, vel indiuiduorum. Certè dif-
ficilius definitur genus quàm ſpecies: &
quanto magis genus generalius, tanto diffi-
cilioris finitionis. Quia facilius eſt ſingula-
re definire, quàm vniuerſale, vt ſcribit Ariſt.
2. Analyticorum poſteriorum c. 15. Themi-
ſtius lib. 2. Poſteriorum reſolutionum c. 22.
Nam cùm dilucida expectetur interpretatio
ex finitione, difficilè valde eſt multa paucis
explicare. Cæterùm finitio generis, per ſpe-
cierum breuem complexionem eſſe debet,
& per inferiora. Specierum autem finitio,

debet eſſe per genus, & differētias proprias, quæ ſoli ſpeciei conueniant : ideſt, per ſuperiora, vt genus, & per propria, quæ ab aliis ſpeciebus ſeparent. Et certè ego exiſtimo, in omnibus poſſe ſemper genus inueniri ſumptum, donec ad Deum vſque peruenerimus, qui genus generaliſſimum eſt omnium finitionum, & primum ſine principio, quare nec poteſt ipſe definiri. Dico itaque, omnem bonam finitionem omnium rerum, ſiue generum, ſiue ſpecierum, poſſe & debere genere & differentiis propriis conſtare. Genus autem in finitione adhibendum, non ſupremũ, ſed proximum & immediatum, videlicet illud vnde proximè petuntur ſpecies, vt ſcribit Galenus tom. 4. libr. 4. De differentiis pulſuum, in Ariſtoxeni pulſuum finitione. Definitionum namque, & definitorum, genera ſunt principia, vt ſcribit Ariſtot. 3. Metaph. c. 3. Principia autem illa dicuntur, quæ proximè accedunt definito. Nam cùm dicimus, Homo eſt animal rationale, mortale: accipimus animal, non corpus vel ſubſtantiam, quæ ſunt genera mediatè ſuperiora homini. Quia itaque conuenit venari genus & differentias, recurres ad c. 4 libr. 1. noſtrarum Syntaxeωn, vbi breui ſchemate inuenies omnia genera rerum omnium, & differentias inſigniores, quibus proximè annectuntur

ctuntur

ctuntur species sub genere eodem inconfusæ. Cicero in Topicis ad Trebatium in hæc verba de definitione tradit. *Dicendum qui sit definitionis modus. Sic igitur veteres præcipiunt: cùm sumpseris ea, quæ sunt ei rei, quã definire velis, cum aliis communia, usque eò persequendum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit, ut hoc: hæreditas est pecunia. commune adhuc, multa enim genera sunt pecuniæ, adde quod sequitur, quod morte alicuius ad quempiam peruenit: nondum est definitio, multis enim modis sine hæreditate teneri mortuorum pecuniæ possunt. Vnum adde verbum, iure: iam res à communitate disiuncta videbitur, ut sit explicata finitio sic, Hæreditas, pecunia quæ morte alicuius ad quēpiã peruenit iure.* Hactenus Cicero ibi. Et rursũ in Partitionibus oratoriis: *Non dubium est id quidem, quin definitio genere declaretur, & proprietate quadam, aut etiam communium frequentia. Ex quibus proprium quid sit enumerat. Sed quoniam de propriis oritur plerumq; dissensio, definiendum sæpe est ex contrariis, sæpe etiam ex dißimilibus, sæpe ex paribus.* Hæc ille. Et Arist. 6. Topicor. cap. 1. *Oportet eum qui definit, in genere ponentem, differentias adiungere.* Nam maximè eorum quæ sunt in definitione, genus videtur definiri sub-

ſtantiam ſignificare: Vel propria non eſt definitio eius quod quid eſt. Et breuiter, bona definitio conſtat ex genere & differentiis.
21 Regulam ex Iuriſconſultorum fontibus pro loco argumenti topici colligimus, vt dum non conueñit alicui rei nomen quod definitur, nec etiam conueniat ei finitio, vt ſcribit Caius Iuriſconſultus in l.31. mortis cauſa capitur, De dona.cauſa mor.lib.39.π.tit.6. In ſpecie, mortis cauſa donationem, quæ quia non communicat nomine propriè legato, ideò eius finitionis ſubſtantia ad legatum non porrigitur. Sic argẽto legato, nummos nõ deberi ſcribit Vlpian. in l.29. Quintus Mutius lib.§.1. De auro & argento legato. lib.34.π.tit.2. Et Ariſtot.lib.2. Topic.c.2. argumẽtum à finitione probat, & lib.6. Topicor.c.3. & Rhetoric.ad Theod. lib. 2. cap.
22 23. & alibi. Notandum tamen eſt, in nominibus propriis argumentum hoc, ab etymologia nominis, non eſſe neceſſarium: eo quòd ex placito imponantur. Et annotauit
23 id etiam Bart. ſuper rubricam, Soluto matrimonio, in Pandectis, num. 5. Alia regula, vt dum concurrunt ſubſtantialis definitio, & vocabuli alluſio, ſi ea generalior vel contractior finitione ſit, eam non ſequamur, ſed finitionem potius, vt notat Bart. in l. 1. num. 4.π. De teſtam. & in l.1. De ſumma trinitate
& fide

& fide catholica, lib.1.C.titul.1.dum tractat de statutis, & Paul.& Aretinus in dicta l.1.π. de testam.& cæteri scribentes, & super l.2.§. appellata est. Si cert. peta. in π. Et Callistratus Iurisconsultus in l. fin. §. penultim. Ad municipal. libro 50.π. titulo 1. solam nominis similitudinem, minimè ad probationem sufficere scribit, sed ex rebus aliundè esse etiam petendas probationes. Quod in his probandis maximè intelligendum est, quæ facti sunt, cum tamen in aliis & ea similitudine vti possimus, dummodo non pugnet aduersus finitionem, & arguimus à vi nominis, ex notatione & etymo eius. Et hoc argumento vtuntur etiam Iurisconsulti, vt Paul. in l.2.§. appellata est mutui datio, ex eo quòd meum tuum fiat. De reb. cred. lib.12. π. titul.1. Et rursum, possessio appellata est à pedibus, quasi pedum positio, apud eundem Paul. in l.1. de acquir. possess. lib. 41.π. tit.2. Sit Iulianus in l. 52. ita vulneratus, Ad leg. Aquil. lib.6. . titul.2. Occidisse verbi interpretationem à cæde & cædendo deducit, ex quo colligit & eum propriè occidisse dicit, qui manu adducta vim intulit, vnde mors secuta, quamuis vulgari interpretatione occidisse videatur omnis causam dans. Et Vlpianus in l.1. depositum, quasi positum. Depositi lib.16.π. tit.3. Iustin. in §.1. De testam.

tit.10.testatio mentis, testamẽtum. Et Pompon.in l.tugurij 180.De verb.signific.lib.50.π.tit. 17. tugurium, à tegendo, quasi tegurium, vt toga quòd ea tegamur.Donatio, inquit Paul.dicta est, à dono, quasi doni datio, in l.Senatus, l.donatio.De dona. causa mortis, lib.39.π.tit.6.A monstrando, & quòd curam magis cæteris prębere debeant, dicti magistri.l.cui præcipua.De verb.signific.lib. 50.π.titul.17. Tutores, quasi tuitores, sicut æditui qui ædes tuentur, l.1.De tutel.π.§.tutores. eodem tit. apud Iustin. Bonum argumentum est à finitione, quia quamuis omnis finitio periculosa sit, rarum tamẽ est vt subuerti possit, vt scribit Vlpian.in l.202.omnis definitio.De reg.iuris, lib.50.π.tit.17.Si conueniat itaque finitio alicui rei, & substãtiam conuenire finitionis dicimus: & contrà, si non conueniat finitio, nec finitum conuenit, vt Vlpian. docet explicans in l. 1. De verb. obligat.lib.π.tit.1.illa verba, Stipulationem fieri vtroque loquente, *quare*, inquit, *nec stipulatio inter absentes, mutos, surdos & huiusmodi fieri dicitur, quia sibi colloqui nequeunt*. Et Iulian.Iurisconsultus in l.60.quęsitum, De re iudica.lib.42.π.tit. 1. docet febrem grauem esse morbum, qui excusare debeat à comparitione, à definitione, morbi sontici qui cuique rei nocet: leuem verò vel aliquam

aliquam quartanam minimè,quia finitio nō congruit ei.A nomine etiā quid agere oporteat colligimus,vt Imp. Leo in l. 26. decer- 24
nimus.De epiſc.& cleric.lib.1. c.tit.6. *Ideò, inquit,patientiam & modeſtiam ſuam,quam leges noſtræ & publica diſciplina,& ipſorum monachorum nomen expoſcit, ſtudioſe vnusquiſque tam monachus, quàm cuiuſlibet alterius profeßionis retineat, & perpetuo obſeruare procuret* Et rurſum Imp. Valentinian. Theodos. & Archad. in l. 5. defenſores. de defenſorib.ciuit. lib.1. c.tit. 56. *Defenſores, inquiunt,nihil ſibi inſolenter, nihil ſibi indebitum vendicantes, nominis ſui tantùm fungantur officio. Nullas infligant multas: ſeueriores non exerceant quæſtiones: plebem vel decuriones ab omni improborum inſolentia & temeritate tueantur, vt id tantùm quod eſſe dicuntur,eſſe non deſinant.* Conueniunt enim rebus nomina ſæpe ſuis. Sic verè Nabal ſecundum nomen ſtultus dictus eſt, ab vxore Abigail,placante Dauid. 1. Reg. c.25.
Notandum tamen eſt, abſolutè in hoc ar- 25
gumento non eſſe concludendum:veluti nō hæc proba argumentatio, Nomen id ſignificatione non continet,ergo illud non complectitur.Sed affirmatiuè bona,vt hoc ſignificat,ergo & illud complecti debet,vt docet Iuſtin.in §.eſt & aliud,De donat.lib.2.Inſtit.

tit.7.Donatio,inquit,ante nuptias,dicitur ea quæ & ante & post nuptias donationē complectitur.Dehinc sciendum à nominis significatione, non semper esse argumentum necessarium,sed probabile : quia nomina sæpè ex placito imponuntur & mutantur, substātia autem nunquam mutari potest. Verùm cùm imposita & primitiua pauca sint nomina,quæ vt fontes sunt,declinata autē quamplurima, quæ vt riui sunt à prioribus & analoga, dicendum nobis, vt scribit M.Terentius Varro lib. 1. analogiæ, verborum dissimilitudinem, quæ sit in consuetudine, non esse vitandam : quòd si analogia sequenda est nobis, aut ea obseruanda est, quæ est in consuetudine, aut non est. Quidam tamen contra analogiam variè dicunt, & pro anomalía,quare & ij loci communes, dicere vel pro, vel contra analogíam, vel anomalíam, vt scribit Gellius lib.2.Noct.Attic.c.25.Su-
26 mitur etiam argumentum à diuersitate, vel similitudine nominis, quo significata vel paria, vel dissimilia docemus esse, vt Constantin.Cæsar scribit l.51.idem,l.7.De codicill.lib.6.c.tit.36.*Si idem codicilli quod testamenta possent, cur diuersis in his instrumentis vocabulum mandaretur, quæ vis ac potestas vna sociasset*! Porrò Typum omnium
27 horum de quibus quærit quæstio Quid, videbis

debis in lib. 2. nostrarum Syntax ~n. cap. 7. Quot autem modis quid dicatur in aliquo esse, plures determinarunt, sed alij aliis, in eo copiosiores fuerant. Ioan. Cæsarius tract. 2. de prædicamentis, nouem modos ponit. Themistius non tot in Aristotelem libr. 4. Physic. comment. 13. vsque ad 29. Et Arist. lib. 4. Physic. c. 3. octo ponit modos, & explicat. D. Ioannes Damascenus in Dialect. c. 22. ponit vndecim. Alia addit Alexāder Aphrodisæus, lib. 1. De anima, vbi de eius agit forma. Alia Franciscus de Syluestris in commentariis, in c. 13. lib. 4. Summæ contra gentiles Diui Thomæ. Cæterum nos omnium opiniones in vnum schema concordantes ita colligimus in lib. 2. nostrarum Syntaxewn, quem videto. c. 8. Postremò notādum est, propriè finitionem, Et Quid, esse de substantia rei, quia substātia est primum & simpliciter ens: accidentis autem, finitio non 28
propriè est & simpliciter quid, sed secūdum quid. Nam accidens quidem est ens, sed non simpliciter, sed habitudine ad substantiam vnde est ens, quia est entis. Quamobrem ex consequenti est ens secundum quid, quoniam per substantiam. Exemplum adfertur ab Arist. 7. Metaph. cap. 4. vt hæc se habeant tanquam medicinale quod constat dici non vt vnum, sed vt ad vnum: id est, prædicatur

à pluribus, puta ab opere, à vase, sed per respectũ ad corpus medicabile, quod est subiectum in quo operatur medicina. Patet itaque quòd substantiæ & accidentis est definitio, sed substantiæ simpliciter, accidentis secundario.

De Prædicabilibus.

CAP. VII.

1 QVIA in definitione vera concipienda, meminimus, & genus, & species, & differentias, & propria esse perpendenda & distinguenda, in hac quæstione Quid est, nunc etiam appendices de illis adiiciemus, vt cognoscantur quæ huiusmodi sunt. Dicimus igitur, omne quod est, vel esse vniuersale, vel indiuiduũ. Vniuersale dicitur, id quod vnica voce vel duo, vel plura, vt vnitatum, & vt plurium, complectitur: veluti plura Iuris appellatione continentur, nempe & Ius ciuile, & Naturale, & Gentium: vt & hominis appellatione, Petrus, Ioannes, & reliqui homines, Aristot 1. de partib. animal. cap. 4. explicat. Porrò vniuersales tres gradus sunt (hac namque via faciliùs explico mea sententia, quàm si sequar antiquorum modum tradẽdi, quem obscuriorem existimo:) Horum autem superior generalior, inferior, minus vniuer

vniuerſale. Et diſtinctio eorum per tria vniuerſalia. Gradus vniuerſalitatis tres ſunt: Primus vniuerſale ſimpliciter: ſecundus, genus. Vniuerſalior gradus duplici conſideratione, vel reſpectu omnium, & hoc ſolus Deus, Vel reſpectu inferiorum creatorum, vt ſubſtantia: Tertius ſpecies minus vniuerſalis, id quod poteſt eſſe generalioris ſpeciei, & genus inferiorum. Vniuerſale ſingularibus opponit Vlpianus in l. 2. Quorum bonorum, lib. 43. π. tit. 2. Vniuerſale ſimpliciter, eſt id quod totum vnica conſideratione, ſine partium vel ſpecierũ diſcretione, complectitur indiuiduum quippiam. In quo à 2
genere & aliis vniuerſalibus & minoribus gradibus, differt, in quibus conſiderãtur ſpecies vel aliæ partes. Et ſic etiam diſtinxit. Paulus Caſtrenſis in commentariis ad l. 1. De officio eius cui mandata eſt iuriſdictio, num. 8. in. π. Cui ſuffragatur Iabolenus, in l. 23. eũ qui. De vſucapio. lib. 41. π. tit. 3. Quod maximè Iuriſconſultis notandum eſt: nam quædam tranſeunt cum vniuerſitate, vel cum hæreditate, quæ generalitati non adhęrent: vt ius patronatus, quod vendi per ſe nequit, tranſit tamen cum vniuerſitate & venditione hæreditatis, vt tractat Innocentius in c. ex literis. De iure patronatus. Quod ſcribit verum eſſe Vlpianus in reliquis ſacris,

cris,

cris, vt per se vendi nequeant, accedant autem maiori parti eorum, l.20. in iudiciis. De contrahend. emptione lib.8.».tit.1. Tres distinctionis vniuersalis modi, nempe per differentias inter species & genera: Per proprium specierum commune: Per accidens in abstracto, vt albedo, nigredo, &c. quantitas qualitas, &c. Breuiùs hæc sic collige omnia: Omne quod est, quod cogitatur, quod dicitur, quod fit, quod scribitur, vel est genus, vel species, vel indiuiduum: quæ distinguntur vel Differentiis, propriis, accidẽtalibus, & distinctionibus numeralibus. vocant Dialectici hæc prædicabilia, quæ de pluribus
3 prædicari nata sunt, secundum Aristotelem libr.1 περὶ ἑρμηνείας, vbi prædicabile vocat τὸ καθόλου. Plato in Sophista. libr.15. Vel de ente, tria maxima & generalissima genera ponit, nempe ens, statum, & motum: & ens esse in reliquis duobus, verùm illa duo non confundi. Aristot. autem, libro 11. Metaphysic. capitulo 1. duo ponit prima genera, ens & vnum: eo quòd natura prima sint, & quòd his pereuntibus, omnia pereant: item quia magis hæc prima & vltima, & generaliora, magisque simpliciora sunt. Marcus Terentius Varro quatuor genera prima rerum, & totidem verborum ponit libro 4. de lingua Latina: primum, corpus, vt cursorem: secun

ſecundum, locum, vt ſtadium quà curſor currit:tertium, tempus, nempe horam qua currit:quartum,actionem,vt eſt curſio. Neque mireris, nos ſeparare vniuerſale à reliquis vocibus prædicabilibus:nam & fieri ita neceſſe eſt. Poſtquam enim vniuerſales voces prædicabilia dicuntur, & ſit diuſio vniuerſalis, neceſſario conſequitur, vniuerſale latius patere, atque prius eſſe prædicabilibus, & ſine his eſſe. Verùm in hoc differre, quòd vniuerſale per ſe non ſit prædicabile, nam abſolutè veluti quoddam totum exprimitur: cæteræ autem voces prædicabilium limitatæ ſint per ſubiecta vel ſpecierum, vel indiuiduorum, facit & pro natura vniuerſalis, vt quæ ſubſunt per ſe non conſiderentur, ſed prout vniuerſitatis ſunt, vt tradit Vlp. in l.21.grege legato, & Pompon.in l.22.ſi grege.De lega.1.lib.30.π.tit.1. 4

De Genere.

CAP. VIII.

GENVS, ſecundum Ciceronem 1. de Inuentione, *eſt quod plures partes complectitur*.Et 1. de Oratore, *Genus* inquit, *eſt, quod ſui ſimiles communione, ſpecie autem differentes, duas aut plures complectitur partes:* 1

tes: ſicut partes ſunt quæ generibus his ex quibus emanant, ſubijciuntur. Prior generalior eſt & latiùs patet: nam & genus omne dicitur, in quo collectio aliqua plurium eſt, ideò & duobus modis dicitur genus. Et
2 Diogenes Laërtius in 7. lib. in Zenone. *Genus*, inquit, *eſt, plurium cogitationũ quæ auferri non poſſunt, conceptio, vt cùm dico, Animal: hoc enim cuncta per ſpecies comprehendit animalia. Cogitatio eſt imaginatio mentis, neque aliquid exiſtens, neque aliquid faciens, ſed veluti aliquid exiſtens, & aliquid faciẽs: vt dum cogitatur equus non præſens, ſpecies eſt, quæ ſub genere continetur.* Hæc Laërtius. Primùm dicitur Genus, aliquorum quodammodo ſe habentium ad vnum aliquid, & ad ſe inuicem collectio, vt ſcribit Porph. libr. quinque vocum: ſic dicimus genus id, quod plurib⁹ cõmunicatur. Ita origo omnis, dicitur genus orti, & generans generati: ſiue ratione perſonæ quæ generat, ſiue loci in quo generatur. Sic nati ab Edom, dicti Idumæi, & à reliquis familiis Noe, gentes denominatæ per ſuas generationes, vt ſcribitur Geneſeos c. 9. Quamobrem gens dicta eſt, quòd procreata ſit ab vno genere, vt ſcribit Caſſiodorus ſuper Pſal. 78. Exiſtimo & Gentiles quaſi genitales, & ab vno genitos. De vtroque, & de genere hoc, & gente, meminit

minit Papinian.in l.1.De probatio.lib. 22.π. tit.3.vbi & id tractãt Doctores, potissimum Paul.Castrensis, Alexander, & alij in l. 2. si certũ petatur, in π.Et à Latio Latinũ genus, Virgil.1.Æneidos,à Græco Græci, & Iones ab Ione primo generante:& ita à continuata generatione primi mouentis, vt scribit Aristoteles 1. Metaph. c. 28. A loco, vt qui ante dicti à Romulo Romani, vnde Roma nunc & qui orti inibi sunt,vel Romanorum numero adscripti. Accipitur & Genus apud
Iurisconsultos pro specie specialissima: & 3
ita vocat Genus actionum, idest, speciem, Modestinus in l.33.non videtur in iudicem, De Iudiciis lib.5.π.tit.1. Sic in mutuo, dum genus idem reddi iubetur, species intelligitur à Paulo in l.2.De rebus creditis lib.12.π. tit.1.vbi & id annotant scribentes in eam legem.Quin & Iulianus in l. 54. in stipulationibus,De verbor.oblig.in π.species dicit Indiuidua, & Genera pro speciebus ponit. Quod pariter locum habet in origine,& sectatione doctrinæ:vt dicuntur hæretici Marcionistæ,Valentiniani,&huiusmodi,quia secuti sunt sectam & opinionem Marcionis, Valentini,& sic de aliis Authentic.Gazaros. De hæreticis lib.1.C. Sic Christiani à Chri-
sto regenerati,Platonici,Platonis sectam se- 4
quentes. Item compositionem aliorum facientia,

cientia, genera dicuntur : vt quatuor mundi prima elementa, quatuor genera dicuntur: & literæ, elementa orationis dicuntur, quia ex his compoſitiones & rerum, & vocum fiunt, & in ea elementa prima diſſoluuntur,
5 vt ſcribit Ariſtoteles lib. 5. Metaph. cap. 3. idque metaphoricè. Id commune omni generi, quòd ad vnum quiddam ea quæ ei ſubſunt referuntur. Cæterùm propriè Genus id eſt, cuius ſpecies inter ſe diſtingũtur, & non ſolùm ab aliis extra genus, ſed ab iis quæ ſunt eiuſdem generis, per differentias propriarum formarum. vt, animal rationale, ab irrationali diſtinguitur per propriam formam rationis. in aliis verò, quæ ſunt ratione originis vel loci eiuſdem generis, nulla eſt diſtinctio ſpecierum inter ſe, quæ ſubſtantiam diuiſionis cõſideret. Nam omnes Idumæi, Idumæi ſunt & homines. Item Romani, Chriſtiani, & ſic de aliis, qui nomine illo generali, non à ſeipſis differunt, ſed ab aliis quæ extra eam generalem appellationem vel id genus ſunt. Docet id paucis Ariſtot. lib. 10. Metaph. c. 11. eiuſdem tamen materiæ ſpecies, cuius & genus, vt ibidem ſcribitur.
6 Verùm ſpecies, plus vel aliud ex genere ſibi ſeparat vna, quàm alia: quod notabis tanquã à nemine, quod ſciam ita clarè explicatum. Exempli cauſa, Materia generis animalis, rationa

tionale & irrationale concludit. Verùm in diuisione homo ampliùs quàm animal brutum, ex genere sibi vsurpat particulare, priuatiuè supra brutum, nempe rationem: nam paterfamiliàs totius vniuersi Deus plus distribuit illi speciei, quàm bruto. Accipe & ex corporum diuisione exemplum familiare. Bona testatoris vnius sint tibi pro genere, doctrinæ facilioris gratia. Testator in duas partes inæquales diuidens patrimonium omne, cõstituit duas species bonorum, forsan vrbanorum & rusticorum: sunt itaque rustica eius patrimonij, sunt & vrbana. Cæterùm amplius forsan in vna parte quàm in alia est, nec rustica tamen vrbana, nec vrbana rustica, & tamen eiusdem patrimonij & generis. In summa, ex singulis oritur ipsum vniuersale. Singularia per sensum habere oportet, vniuersale autem in intellectu, Aristot. lib. 6. Ethicor. ad Nicoma. cap. 11. Et vt possis hinc vtilitatem quandam metere, regulæ pro topicis argumentis à genere hæ tibi sint, cum breuissimis authorum nomenclaturis. Prima, Generaliter dictum, generaliter est intelligendum, Pompon. Iurisconſ. in l. 22. si seruitus. De seruitutib. vrbanor. prædior. lib. 8. π. tit 2. Vlpian. in l. 1. §. penultimo. Quæ in fraudem creditorum lib. 42. π. tit. 8. Secunda, Genus est materia speciei 7

ſuæ, & eius cuius eſt genus, Ariſtot. lib. 10. Metaph. c. 11. & in toto pars quoque continetur, vt ſcribit Caius Iuriſconſultus in l. 14. in toto & pars. De reg. iuris lib. 50. π. tit. 17. Tertia, Genus prius eſt ſua ſpecie ſemper: nec fit in argumenti eius conſequentia ab illo conuerſio. Nam ſi volatile eſt, animal eſt: at ſi animal eſt, non neceſſe eſt volatile eſſe, Ariſtot. lib. Categor. vbi agit de modis ſimul. Multum enim intereſt inter genus & ſpeciem: Speciem autem eximi de genere placet, vt ſcribit Paulus Iuriſc. in l. 10. ſi peculium. De manumiſſis teſtam. lib. 40. π. tit. 4. Ideò bonum eſt argumentum à genere ad ſpeciem, non contrà, hoc modo: quicquid in ſpecie eſt, in genere continetur, non contrà, quicquid in genere, non continetur in ſpecie, vt docet Vlpian. in l. 45. ſi quid earũ. §. 1. De lega. 3. lib. 32. π. tit. 1. Quarta, Non poteſt eſſe genus ſine ſpeciebus, nec ſpecies ſine propriis differentiis, Ariſt. 3. Metaphyſ. c. 3. Quinta, Debitor alicuius in genere, non liberatur a debito, per indiuiduorum conſumptionem, Martian. Iuriſconſ. in l. 30. in ratione. §. verum, & §. ſequen. Ad leg. Falcid. lib. 35. π. tit. 2. Sexta, Qui dicit omnia, nihil excludit. l. Iulianus, De lega. 3. lib. 32. π. tit. 1. l. baliſta, Ad ſenatuſconſult. Trebell. can. ſi Romanorum, cap. dicendo 19. diſt. Si omnia
verbo

verbo generali comprehendi debent, can. quotidie 75.distinct.can.sunt nonnulli, 1. q. 1.can.dilectissimi, 12. q. 1. can. non æstimemus,13.q.2.can. putant, 14. quæst.3. can. reuera,De consecra.dist.2.Septima,Quod generaliter dicitur, determinationem vel restrictionem accipit, vel ex eo quod solitum 8
fieri est particulariter,vel fieri debet:vt dum dicitur,Senatusconsultum Macedonianum, quod excludit creditores mutuantes filiisfamiliâs, cessare, si quis mutuum filiofamiliâs dederit studiorum causa degenti alicubi,illa cessatio generaliter prolata restringitur, & intelligitur, si modum probabilem non excessit, vt interpretatur Vlpian. in l. 9. Sed Iulianus,§.quod dicitur, Ad senatuscõsult.Macedonia.lib.14.ff.tit. 6. Secundo restringitur ratione idoneæ materiæ,quę subdita est generali pronunciationi, nec ad extraneam extenditur, Modestin. in l. 11. vt at gradatim,De munerib.& honorib.lib. 50.ff. tit.4.Bald.in l.20. quia ait, qui satisdare cogantur,in ff.& super l.1.in fine. C.de fide instrum.scribit,statutum generaliter,quanquã probationem requirentem, intelligi de idonea.Tertiò,si id, super quod generalitas adhibetur, sit speciale: veluti postulo aliquid pro certis hominibus,concessio generalis in impetratione adiecta, contrahitur ad speci-

non autem de ea differentia quæ de ſpecie dicitur: nam ſi ab vnaquaque ſpecie differétiarum prædicetur animal, multa animalia ab ſpecie prædicabuntur: nam multæ differentiæ cauſa ab ſpecie prædicantur, Ariſtot. lib.6. Topicor. c.3. Nona, Argumentum ab ſpecie ad genus valet affirmatiuè, vt quod 9
eſt in ſpecie ſit in genere, non contrà à genere ad ſpeciem. vt apud Vlpian. in l.2. §. doli. Vi bonor. raptor. lib.47. π. tit.8. dum ait, *Doli mali mentio hic & vim in ſe habet: nam qui vim facit, dolo malo facit: non tamē dolo malo facit vtique qui & vim facit: & ita dolus habet in ſe & vim.* Decima, Generaliter di- 10
ctum, generaliter eſt intelligendum, Vlpian. in l.1. §. generaliter, De lega. prꝺſtand. lib.37. π. tit.5. l.4. quinque, §. prætor ait, De in ius vocand. lib.2. π. titul.4. l.2. §. homines, vi bonor. raptor. lib.47. π. titul.8. l. item apud Labeonem, §. generaliter, De iniuriis l.1. §. cùm vrbem. De offic. præfect. vrbis lib. 1. π. titul. cum ſimilibus ibi notatis à gloſſis. Reſtringitur tamen generaliter dictum per rationē expreſſam ſubiectam & ſubſequentem, Baldus in l. ſiquis ſeruo. C. de furtis. Vndecima, indefinita prolatio æquipollet vniuerſali, ſi 11
nihil excipiatur, Innoc.3. ſum. pontifex in c. 22. quia circa, De priuileg. lib.5. Decr. tit. 33. Can. ſi rom.19. diſtinct.

De Specie.

CAP. IX.

1 OPTIMO ordine post relatiuum, generis correlatiuum, nempe Species ponitur: referunt enim se mutuò, nec genus dicitur nisi habeat Species, nec Species nisi ha-
2 beat genus. Cicero Species vocat formas, & Porphyrius vnius cuiuscunque formã. Quot autem modis accipiatur Species, diximus lib. 2. Syntaxium nostrarum, cap. 10. & tradit
3 Chrysostomus Iouellus tractat. 4. De prædicabilibus. c. 3. post Porphyrium in libello de quinque vocibus. At quia & genus generalissimum dicitur, quod cùm sit genus, non est Species: & genus subalternum, quod cùm sit genus respectu inferiorum, potest esse Species respectu superiorum: sic & Species apud logicos dici potest, subalterna & specialissima. Subalterna, quæ & genus, & Species esse potest: specialissima, quæ non potest esse genus, & tãtùm sub se habet indiuidua.
4 Species omnis autem logica sic definitur, Species est quæ sub genere ponitur, de qua genus in eo quod quid est prædicatur: id est, pars generis, nã & species pars dicitur, quanquam non omnis pars Species sit, vt scribit Plato lib. 16. in ciuili, vel de regno. per quam genus in eo quod quid est, prædicatur. Id est,

Species

Species eſt id per quod, cùm quæritur quid eſt, genus in medium producitur: id enim eſt genus prædicari, ideſt, genus in finitione Speciei adferri, vel adferri poſſe. Vt quid eſt Species hominis: Solutio, eſt animal, dicimus in eo quod quid, quod Græci ἐν τῷ τί ἐστι. Et in hoc diſtinguitur Species à proprio, à differentiis, & ab accidentibus, quæ per qualitatem & quale, non per quid, explicatur. Definitur ſeorſum etiam ſpecialiſſima Species, vt ſit quæ prædicatur de pluribus differentibus numero tantùm, in eo quod quid eſt. Numero, inquam, vt homo prædicatur à Ioanne, Franciſco: nam interrogando quid Ioannes, dices, eſt homo. Notandũ autem, vltima genera Species appellari, reſpectu ſuperiorum. Vt coruus, rhombus, ficus, homo, bos, &c. vt ſcribit Galenus tom. 1. de temperamentis. Plato ſingulis Speciebus, vel formis, ſingulas ideas præeſſe dicebat. libr. 23. dialogo. 10. De Repub. idque docet in exem- 5
plo lecti picti: nam, inquit, Idea naturæ, à Deo eſt, idea lecti faber, picturæ autem pictor. Naturalis itaque vna idea, & vna forma. Quamobrem & facile eſt diſtinguere formas ſpecificas, quia vnius modi ſunt: omnes enim homines, paris formæ ſunt, & in pari omnes cameli, & in pari ſues omnes. Et Vlpianus in l. 4. De lega. 3. lib. 30. π. titul. 1.

id valde ſtultum homini ducit, Specierum differentias non noſſe, ſed confundere. Veluti putare, auri appellatione argẽtum contineri: vel, quod ſtultius eſt, auri appellatione veſtem comprehendi. Et Maximus Tyrius Serm.1. philoſophico, claras & fulgentiſſimas rerum Species ante oculos nobis à Deo conſtitutas dicit, quodammodo ad Dei naturam cognoſcendam inducentes, vt & D.Paul. ad Romanos. c.1. ſcribit. Quo factũ eſt vt etiam aſini norunt, & Species, & non tantùm Species, ſed etiam indiuidua numero diſtincta, vt annotat Galenus tomo 6. lib. 2. Methodi medendi, c.7. *Species, inquit, & indiuidua numero norunt aſini, ſiquidem camelum nunquam viſum ſi videant, ſeſe contrahunt & ſtupeſcunt: poſtea tamen ſimiles camelos videntes, conſuetudine, quamuis non eundem numero videant, tamen Speciem norunt, nec trepidant*. Sic de hominibus: neque enim diuerſis oblatis terrẽtur, iam Speciem ab aliis diſtinguentes: Quin & vltrà idem numero indiuiduum cognoſcunt: ſiquidem agaſonem cognoſcunt, & illi auribus & cauda blandiuntur. Quod non contingit illos facere, dum alios homines, et ſi Specie ſimiles, intuentur: quod nos admonet Species ab ſpectando vel ſpeculando dictas, quia ſe ſpectantibus vltrò dignoſcendæ offerant.

Sic

Sic etiam Cicero. 1. Academicar. quæstion. mentis complexionem & contemplationem indicemque rerum, ideam Græcis dictam, Speciem ipse interpretatur, quod & repetit. 1. Tusculanar. quæstion. Nec valde refert, quod indiuidua interdum, non omnem effigiatam Speciem semper repræsentent, sed aliqua magis, aliqua minus: nam hic, dum de Speciebus determinandis agimus, semper id, quod summum in vnaquaque Specie esse potest, contemplandum est: sicut in voluptate summam voluptatem, in dura Specie, eximiè durum, sic de similibus, vt scribit Plato lib. 10. in Philebo, vel de summo bono. 6
Nam plus & minus non constituunt differentiam Speciei, sed Species substātiæ sunt, & illarum diuersitate constituuntur, vt notat Aristot. lib. 1. De partibus animalium, c. 4. Quæ sunt diuersæ Speciei, cōtrariam habent differentiam vt plerumque, vel inter se multum distantem, cùm tamen quæ eiusdē Speciei sunt numero differant, vt scribit Aristot. Metaphys. lib. 10. c. 11. & lib. 7. Metaph. cap. 7. Regulæ pro argumentis ab Specie istæ tibi sint. Prima; semper generi per Speciem derogatur: & illud potissimùm habetur, quod ad Speciem directum est, idque apud Iurisconsultos receptum. Papinian. in l. 81. in toto iure. De regu. iuris li. 50. ff. ti. 17. 7

Bonifacius octauus in cap.generi,34. De regul.iuris lib.6.lib.5.sexti Decretal. titul. fin. Quia generis vniuersalitas per Speciem restringitur in speciali, vt de alia specie quá de proposita non fiat mentio, & fit quædam generis in eo limitatio. Secunda, Argumentum accessorium à participatione Specierum ad similitudinem substantiæ. Tertia, In quocũque est species, ibi & est de genere: sicut vbi album, ibi & color: vbi grammatica, ibi & disciplina, Aristotel. libr. 4. Topicor.cap.5.

De Differentia.

CAP. X.

1 PRIMVS & vniuersalis distinctionis modus circa differentias est, quæ possunt esse & generum, & specierum propriè: Impropriè autem circa indiuidua, quæ potius distinctiones dicuntur accidentales & numeri. Tantùm quædam de differentia annotabimus, cætera tractaturi dum de distinctione Deo iuuante loquemur. Colligimus itaque, de differentia hoc schema ex Porphyr. De quinque vocibus, & aliis. quod no-
2 tandum pro solutione argumentorum, vt alia sit accidentalis, alia substantialis, quæ vel generica, vel specifica. Accidentalis est quæ

quæ facit alterum ab altero numero, in his quæ differunt communiter ex accidenti separabili, per multum, magis, & minus, quod in indiuiduis locum habet. propriè ex accidente inseparabili, vt si quis habet oculos cæsios differt à non habentibus. Alia substantialis & essentialis magis propria, quæ facit aliud ab alio: generica, cùm diuersi sunt generis vt equus, & ficus, nam sub diuerso genere sunt prius sub genere animalis, brutum, ficus sub genere arboris: specifica, in his quæ in proximo genere communicant & explicant qualitatem, & ea speciem ab specie differre facit. In his quæ non nimium distant, permanifestæ sunt ex alio ad aliud Differentiæ, vt scribit Aristot. Topic. libr. 1. c. 4. cùm multæ sint Differentiarum distinctiones, quas ex Porphyr. de quinque vocibus, & aliis tradidimus per epitomen dilucidè libr. 2. Syntax. c. 12. Admonendum autem censui, nos tantùm hîc loqui de specie specifica, quæ ita definitur verè ab omnibus: Vt differentia magis propria & specifica, illa sit vniuersalis, quæ de pluribus specie differentibus in eo quod quale est, prædicatur, non in quid, vt Aristot. scribit, libr. 4. Topicor. cap. 2. Nec approbo illam finitionem, qua definitur Differentia, vt sit, qua species superabundat à genere: nam existimo omne quod

quod in ſpeciebus eſt, & contineri ſub genere: nec ſpecies ſuperabundare vel excedere genus, ſed excedere quidem ſpeciem aliam ſpeciem, non genus, expreſſione differentiæ. Et genus dico non ſuperari Differentia in ſpecie, ſed limitari expreſſione Differentiæ in ſpecie, ne vltra limitem Differentiæ com-
4 munitas generis vagetur. Sentiant alij quod velint, mea hæc eſt opinio. Differentia tria agit, magis propria: primò diuidit genus, & limitat in ſuis ſpeciebus: ſecundò conſtituit ſpecies ſua diſtinctione: tertio facit ſpecies differre ab inuicem. Ariſtoteles Differentias dicit ſpecificas in materia. 1. De partibus Animal. c. 3.

De Proprio.

CAP. XI.

1 MODVS ſecũdus diſtinguendi vniuerſaliter, eſt per Propria, quæ pluribus vel eiuſdem generis, vel eiuſdẽ ſpeciei conueniunt. Plato libr. 31. dialogo. 9. De republ. vel de iuſto, Proprium cuique eſſe ait, quod cuique eſt optimum. Et Cicero epiſtola ad Curionem libr. 7. Epiſtolar. familiar. epiſt. omnium. 130. Proprium id eſſe cuiuſque exiſtimauit, quo quiſque vtitur ac fruitur. Sed nomen ipſum inſinuat, id Proprium eſ-

ſe,

ſe,quod propius accedit rei,ſi in dominio,& proprietas potior poſſeſſione: quia quod eſt proprietatis,firmius ius domino diſponendi præbet, quàm quod poſſeſſionis, quæ non ſemper concomitatur dominium.In ſumma namque poſſeſſionis, non multùm intereſt iuſtè quis, an iniuſtè poſſideat, quod verius eſſe ſcribit Paul.Iuriſconſultus in l. poſſideri 3.§.ex contrario,De acquirend.vel admittend.poſſeſſio.lib.41.ᵛ.tit.2. Ceterùm apertius dici Proprium, quatuor modis cum 2
Porphyrio & aliis tradimus lib.2. Syntax. in c.12. Primo modo Proprium alicui ſoli ſpeciei,& tamen non omni indiuiduo. Secũdo Proprium omni indiuiduo alicuius ſpeciei. Tertio Proprium ſoli ſpeciei, & omni eius indiuiduo,non tamen ſemper.Quarto Proprium Soli ſpeciei, omni eius indiuiduo & ſemper. Qui modi notandi ſunt pro ſolutione argumentorum ſophiſticorum à Proprietate ſumptorum, nam ea diſtinctione acceptionum Proprij, apparent qualia ſint. 3
Iuriſconſulti etiam Proprium vocant, id quod commune vſu cum aliis non eſt, commune tamen omnis, qui eius ſpeciei eſt populi. & hoc quarto modo Proprium. Sic Proprium ius ciuitatis dicentes ius ciuile, quod ſibi populus quiſque conſtituit,vt ſcribit Caius in l.9.omnes populi. De iuſtitia &

iure,

iure,libr.1.π.tit. 9. Iustinian. in §. ius autem ciuile,De iure naturali gentium & ciuili,lib. 1.Institut.iuris ciuilis,titul.2. & §.ius autem potestatis,De patria potestate,lib.1.Institut. tit.9.& Iabolenus Proprium fundum distinguit ab eo qui cum alio communis est, Proprium vsurpans pro eo quod singulariter vnius actu est.in l.5.proprium fundum,com
4 munia prædiorum lib.8.π.tit.4. Apud Iurisconsultos etiam quædam considerantur naturali iure communia omnium, quædam vniuersitatis,quædam nullius, quædam singulorum: quæ omnia explicantur à Martiano,Florentino,Caio, & Pomponio in l. 2. 3. 4. 5. 6. & sequentibus, De rerum diuisione lib.1.π.tit.8.& à Iustiniano in tit. De rer.di-
5 uisione libr.2.Instit.iur.ciuil.titul.1. Propria quędam animalium à sono vocis:infantium, vagire:hominum loqui:canũ, latrare:Equorum,hinnire:suum,grunnire:bouum, mugire:vulpium,gannire: Camelorum,blatterare:elephantum,barrire:aprûm, frẽdere:pardorum,fremere: vrsorum, gemere:asinorũ, rudere:leonum,rugire:ouium balare. Volatilium,anserum,strepere & sibilare: picarũ, garrire:cornicum,cornicari:coruorum,crocitare: cicomarum, crepitare: cicadarum, stridere,&c.

De

De Accidente.

CAP. XII.

TERTIVS distinguendi vniuersaliter 1
modus est per Accidens: qui modus vniuersalis dicitur, non ratione concreti, sed ratione abstracti, idest, nō ratione eius quod in subiecto est, sed ratione eius quod abstractè consideratur sine subiecto. Veluti albedo hominis, in hoc homine est in subiecto, & in concreato vel concreto: Albedo autem per se, sine aliquo subiecto, est in abstracto. Pluribus autem modis Accidens accipitur, potissimùm autem apud Aristotelem quatuor modis. Primùm dicitur omne id, quod
2
est extra propriam cuiusque naturalem formam & rationem veluti in homine, omne quod est extra rationem, vt risibile, gressibile, est Accidens: Sic nomina Ioannes, Petrus Andreas, & alia, non sunt homines, sed eius accidentia. Secundo sumitur pro omni ente, quod non est substantia, sed inhæret substātiæ: & sunt nouem modi, de quibus infrà, veluti quantitatis, qualitatis, &c. Hi autem modi prædicamenta dicuntur, quæ aliud dicunt & prædicant: hoc autem dicitur prædicabile, quod ab aliis prædicatur: hoc vniuersale in abstracto, illa in cōcreto particularia. Tertiò accipitur Accidēs pro casu, vel fortuna eueniente, vt si fodiendo agrū vt seminet,

quis

quis inueniat thesaurum. Quarto accipitur Accidens, pro omni eo, quod positum in prædicato facit propositionem per Accidēs, siue illud sit substantia, siue Accidens prædicamentale: nam alia est propositio per se, alia per Accidens. Cæterùm vt fiat propositio per se, oportet prædicatum esse de essentia, aut de ratione subiecti, aut proprium eius quarto modo: omnia autem alia prædicata proprij, faciunt propositionem per Accidens. Quamobrem hæc est propositio per Accidens, Animal est homo, & hæc, Homo est Ioannes: idque vniuersaliter, quando inferius prædicatur de superiori, & omnis propositio in qua prædicatum est Accidens, commune, siue inseparabile: quoniam tale Accidens non est de definitione subiecti, nec eius proprium, aliter soli subiecto conueniret. Vnde hæc propositio est per Accidens, Homo est albus, Nix est alba, Æthyops niger. Quod autem sit hæc propositio prædicabilis distincta ab aliis, docetur: quia & nigredo vniuocè prædicatur & de coruo, & Æthyope, & carbone, quæ tamen diuersa sunt specie. Et hæc quæ tibi subieci me docuit Chrysostomus Iauellus Canapitius in compendio Logices, tractatu 4. c. 6. In fini-
4 tione Accidētis omnes quotquot sunt Dialectici consentiunt, inquantum est prædicabile,

bile, ideſt, inquantum à pluribus efferri poteſt. Accidens eſt, quod adeſt, & abeſt ſine ſubiecti corruptione. Logicus ita interpretatur ſecundum modum prædicandi, Philoſophus & Phyſicus ſecundum modum eſſendi. Logicus ſic ait, Adeſt, vel abeſt, ideſt, eſt illud prædicabile quod abeſt, ideſt, quod prædicatur à ſuo ſubiecto vel affirmatiuè, vel negatiuè præter ſubiecti corruptionem, ideſt, vt non ideò minus ſit ſubiectum, & vt ideò illud non remoueatur, ſed remoueat: ſicuti album, ſedere, ſtare, accidentia ſunt homini, quia ea ab eo prædicantur & dicuntur affirmatiuè, vt homo eſt albus, ſedet, ambulat: item & negatiuè, homo non eſt albus, non ſedet, pro materia contingenti, & tamen ſemper ſubiectum hominis remanet, ſiue non ſit albus, vel ſit. Philoſophus conſiderat Accidens, vt ſit ens quod adeſt, vel abeſt, ideſt, quod aduenit ſubiecto iam in eſſe, quo ad ſubſtãtiam conſtituto, interſit & illi, & remoueri poſſit ab eo, ſine ſubiecti deſitione: quæ tamen intelligenda ſunt de ſubiecto communi & ſeparabili, non de proprio inſeparabili. Generalius autem Accidens definitur ita, Accidens eſt id, quod contingit ineſſe, & non ineſſe ſubiecto. Verùm, quomodo-

cunque definias, semper facessit finitionibus controuersia quæ affertur de nigredine corui, quæ cùm Accidentis sit, tamen non contingit, nec potest abesse. Cæterùm ego existimo & abesse posse sine subiecti corruptione, & primū coruos natos albos implumes, deinde nigros factos, quin & vetustate, alios aliis subalbidos fieri, & alios aliis nigriores esse: & coruos aquaticos caluere scribit Plinius lib. 11. cap. 37. Vel, vt omnia cum cæteris tollamus, & cum Porphyrio, Boëtio, & aliis, color niger in Æthyope, vel coruo, dicitur accidentalis, quòd sine eo possit homo & coruus considerari, & intelligentia vel omitti, vel accipi, sine subiecti & sine substantiæ corruptione: nam etsi deplumis coruus sit, tamen coruus erit. Porrò vt possis venari facilè Accidentium distinctionem, accipe methodum. Accidens aliud dicitur separabile à subiecto, vt sedere, ambulare: inseparabile vt nigredo in coruo, Æthyope. Hanc diuisionem maximè Physicus considerat, cuius & rationem affert: quia dum Accidens causatur à causa naturali fixa &
5 inseparabili, est Accidens inseparabile: vt nigredo in coruo, quæ oritur ex causa fixa naturali, nempe ex intensa caliditate & siccitate complexionali, quæ prædominatur in eo supra frigidum & humidum: & nigredo in Æthyope,

Æthyope, quæ causatur ex adustione regionis, propter vicinitatem solis circa tropicum Cancri. Si autem in subiecto ex causa mobili & non fixa fit, & de non naturali subiecto, fit Accidēs mobile & separabile, vt ęgrū esse, doctrina, sciẽtia, obliuio, vri sole, & dealbari in frigore. Commune in multis substantiis inueniri potest vt calidum, frigidum, humidum, siccum, asperum, lene omnia quæ ex principiis nostris, bona, magna, durantia, potestatis, &c. Et hæc Accidentia communia, & eius continua, sunt inconuertibilia cum subiecto, nam latiùs subiectis patent: ideò ad subiecti determinationem intelliguntur, vt Petrus albus, Lapis niger, homo fuluus, &c. Proprium quod conuertitur cum subiecto, & vni soli generi vel speciei conuenit sine adiectione termini subiecti, veluti lux in sole, summum calidum in igne: hic commune & proprium in secundo proprij significato intelliguntur. Vocant medici accidentia & causas morborum, symptomata, quanquã aliud alio latiùs pateat verbum, vt scribit Galenus libris de symptomat. causis, & methodo medendi, 1. cap. 8. & alibi Hippocrates etiam Accidẽns notissimum totum morbum dicit lib. 7. Aphorismor. Aphor. 59. & ibi notat Galenus, & alij medici eadem fatentur, scribuntque remotis causis, remoue-

ri accidentia ex caufis nafcentia, vt annotat tomo.7.Galenus in libr 2.Aphorifmor.Hippocratis, aphor.22.

Quæ fint Communia, Propria, & Differentiæ prædicabilium quinque Porphyrio, Ariftoteli, Cæfario, Titelmanno, Pichonero, Damafceno, Boëtio, D. Thom. Trapezuntio, & aliis.

CAP. XIII.

1 PRIMO omne de pluribus prædicatur. Secundò commune eft omnibus excepto accidenti, de quibus prædicantur vniuocè prædicari. Differentiæ horum funt plu-
2 res. Prima, Genus latiùs omnibus patet, nam prædicatur de fpeciebus, & indiuiduis. Species minùs genere, fed latiùs indiuiduis, quia prædicatur de indiuiduis tantum numero differentibus. Proprium prædicatur & de fpecie cuius eft proprium, & eius fpeciei indiuiduis. Secundò differunt, quòd genus & fpecies prædicantur in eo quod quid eft, alia verò, nempe differentia, proprium, & accidens, in eo quod quale quid, vel in accidentibus, etiam quomodo quid fe habet quippiam. Tertio differt differentia à proprio, & accidente, quòd differentia prædicatur in eo quod

quod quale quid est, secundum essentiam: proprium vero, & accidens, secundum quale quid, secundum rerum inhærentiam. Quartò proprium ab accidente differt, quòd proprium conuersiuè prædicatur de eo, accidés minimè. Hæc autem omnia exprimuntur per verba. Porrò ne te fallant ipsa & rerum nomina, scito ea diuersa esse: alia enim nomina sunt Vniuoca vel Synonima, quorum 3
& nomen commune est, & secũdum nomen ratio vel definitio substantiæ est eadem: vt homo & equus, vniuoca appellatione & substantia animalis continentur, quamuis in particulari diuersa ratio, & finitio. Æquiuoca siue Homonyma, quorum nomé quidem commune, ratio autem vel definitio substãtiæ diuersa, vt nomé Canis marinum & cœlestem continet, sed definitio illorum substantiæ diuersa. Æquiuocum duplex, à casu, & à consilio. A casu, quod plura habet significata æquè principalia, ita vt vnum illorum non significet declinatione vlla ab altero, sed casu impositum vtrumque æquè pluribus diuersis rebus sit nomen: vt in Canis nomine, quod nulla proportione & stellam, & piscem, & quadrupedem continet: & Petrus, plures diuersos Petros continet. Æquiuocum à consilio, dum similia sunt nomina, sed vnum principale ad quod alia ana-

logiam habent,vel proportionem, & ſimili-
tudinem:vt Homo,hominem vnum princi-
paliter cōtinet, & minùs principaliter, pi-
ctum,aut ſculptum.Vtrumque certè diſtin-
guendum, ſed magis quod a caſu eſt: nam
analogum ſtat in dubio pro principali ſigni-
ficatione: illud Æquiuocum duplex, à caſu
propriè Æquiuocum, à conſilio analogum
dictum. Polyonyma ſunt diuerſo modo ab
5 Æquiuocis, quia Polyonyma nomine qui-
dem diuerſa ſunt, ſed vnam eandem rem ſi-
gnificant: plura,inquam, nomina de vna re
dicta,vt enſis,gladius,ſica, pro eodem. He-
6 teronyma ſunt,quę neque in nomine,neque
in re commune quid habent, vt animal, &
ſcientia. Denominatiua, quæ declinatione
nominis,ab alio appellationem habent, vt à
grammatica grammaticus, iuſtus à iuſtitia.
Dicuntur & quædam Homogenea ſub eo-
dem prædicamento ordinata, eiuſdem ge-
neris. Heretogenea, quæ diuerſi prædica-
menti,diuerſique generis. Homoidea, quæ
communicant ſpecie, ratione ſubſtan-
tiæ:vt Petrus,& Paulus.Heteroi-
dea, quæ diſtinguntur ſpe-
cie & ſubſtantia, vt
homo, equus.

Prædicatum, Prædicamentum, Prædicabile, Subiectum, quid sint.

CAP. XIIII.

PRAEDICATVM est id, quod vel de subiecto prædicatur vel dicitur, hoc est, exprimitur, vel expresſè, vel tacitè à subiecto: expresſè, vt homo est animal, animal expresſè prædicatur ab homine, subiecto: dum dicis homo, prædicatur animal tacite, sicuti amatum, quod amatur actu, ita prædicatum, quod actu prædicatur: grammatici appositum dicunt, Græci κατηγορούμενον. Prædicabile, est id, per quod, id quod prædicatur, exprimi poteſt: quia quod prædicatur, effertur vel per modum generis, vel speciei, vel proprij, vel accidentis. Prædicabile itaque, genus, species, differentia, proprium, & accidens: vt si dicas, amabile pulchrum, & bonum & iustum, ideſt, quòd ea amari posſunt, vel amari digna sunt, κηρύγματος ἄξιος. Prædicamentum dicitur κατηγορία, scilicet terminus quidam, ad quem Prædicata referuntur & colliguntur. Trapezuntio nihil aliud est, quàm series quædam terminorum incomplexorum natura: ideſt, ratione rerum ordinatio. Prædicamentum autem dici poteſt, quaſi prædicati mentio. Sunt namque decem genera, sub quibus omnia existentia

coordinantur:& ideò omniũ generũ, & ſpecierũ & proprietatũ, & accidentiũ dicitur in his fieri mẽtio:quia omnia Prędicata & Subiecta in altero horum decem neceſſariò participant, vel in pluribus eorum. Subiectum
4 dicitur id,quod illa recipit,vel quod Prædicamentum & Prædicatum dicit, à quo cætera dicuntur, illud verò non ampliùs ab alio,vt ſcribit Ariſtot.7. Metaphyſ. c.3. vniuerſale,& particulare conſtituit Subiectum: vniuerſale, quod extra particularem materiam etiam recipit conſiderationem eãdem, etiam mutatis temporibus & materiæ diuerſitate,ſicuti trianguli demonſtratio, & in ſolidis, & in planis, & omni tempore fit, vt ſcribit Reſolutionum poſteriorum lib.1. c.5. particulare contrà.

De Indiuiduo.

CAP. XV.

1 POST illa vniuerſalia, ſequitur ad Indiuidua deſcendamus.Indiuiduum autem dictum,quod vſque adeò anguſtè concluditur, vt illud diuidi nequeat in alia, ſalua re: nam diuiſione facta omnino perit: vt Petrus non diuiditur in Petros, nec Ioannes in plures Ioannes. Quo factum eſt, vt etiam grammatici nomina propria plurali numero

orba

orbauerint, quòd particularia indiuidua plu ralitatem in se non admittãt. Sed aliter apud Iurisconsultos Diuiduum & Indiuiduum, aliter apud Logicos. Nam apud Iurisconsultos sectio realis tantùm consideratur: quæ autem sectionem non admittunt dupliciter considerant, vel secundùm substantiam, vel secundum determinationem. Illud Indiuiduum reale, istud legale vocant. Reale indiuiduum est id, quod diuidi in partes non potest, salua forma substantiali: Veluti primum exemplum est in corpore animato, Petrus homo, non potest in partes diuidi, salua forma hominis, quamuis corpus totum in partes diuidi possit. Paulus in l. 2. §. & harum, Vlpian. in l. 85. in executione, §. pro parte, de verb. obliga. libr. 45. π. titul. 1. Secundum exemplum Indiuidui realis, in corpore certam formam vel naturalem, vel artificialem habente: nam mutata vel diuisa forma, penè eius substantia interimi videtur, vt notat Vlpianus in l. 9. Iulianus scribit, §. si quis rem fecerit ad alium peruenire, Ad exhib. lib. 10. π. tit. 4: Legale Indiuiduum dicitur, vel quia incorporeum, vel quia determinatione, idest, lege contrahentium, vel legis generalis causa non diuidatur. Incorporeum non diuiditur. Iura autem omnia & particularia determinata à iure, ad vsum rerum distri-

buendum inuenta, non diuiduntur, vt hæreditatis ius vel dominium, via, iter, actus, & aliæ seruitutes, quæ vsu indiuiduæ sunt, dicta l. 2. §. & harum. & Vlpian in l. 72. stipulationes non diuiduntur, de verbor. obligat. Papinianus in l. 34. vnus ex sociis, De seruitutib. rusticor. prædior. lib. 8. π. tit. 3. cum similib. Neque tantùm in seruitutibus rusticorum vel vrbanorum prædiorum id obtinet, sed & in aliis mediis dominij quæ verbo illo iuris apud Iurisconsultos signantur, & pro incorporalibus habentur, vt scribit Paulus in l. 1. §. final. De rerum diuisione lib. 1. π. tit. 8. & Iustinianus in §. final. De reb. corporalib. lib. 2. Institut. titul. 2. Ex conuentione autem & lege fit Indiuiduum, id quod aliâs per se diuiduum est, si cautũ est ne pro parte sed in solidum quid prestetur. Vt patet in exemplo fideiussorum, quorum quisque simul se obligauit in solidum fideiussione interposita, apud Diocletian. & Maximi. in l. 1. & 2. & Authentic. hoc ita, De duobus reis stipulandi, lib. 8. C. tit. 40. Dehinc legis dispositione, insolidum fit & indiuisè executio, & petitio aduersus eum qui se constituit soluturum pro alio, vt scribitur in Authentic. si quando, De constituta pecunia, lib. 4 C. tit. 19. fit & Indiuiduum quod deducitur in obligationem faciendi, cùm fecisse quis non dicatur

dicatur nisi integrè perfecerit, vt scribitur
ab Vlpiano in dicta l.stipulatio. non diui-
duntur, De verbor.oblig. vbi & tractant in-
terpretes, quando oblatione, vel solutione
Diuiduum vel Indiuiduum quid dicatur, &
de Diuiduo & Indiuiduo reali. Quæ qui sci-
re latiùs desiderat, perlegere poterit per se:
mihi sufficit summo digito hæc pauca pro
breuitate methodi indicasse. Veruntamen
hîc consideremus oportet, non tam Indiui-
duum nos considerare ea ratione quòd di-
uidi possit, quantùm perpendimus quòd sin-
gulare siue in partes diuidatur, siue non di-
uidatur, pro eo quod vsque adeò particulare
est, vt non prædicetur ab alio, sed numero
tantùm distinguatur. Illud autem quatuor
modis contingit, quorum accipe schema,
vnde noscas quibus quod particulare, singu-
laréue, & Indiuiduum dici possit. Indiuiduũ 5
vel singulare dicitur quatuor modis apud
Logicos, & ratiocinatores, & aliis modis
quoque apud alios. Primo, determinatione:
est enim demonstratio nomen & nota etiam
in rebus quibus res singulares fiunt & inter-
noscuntur, tolliturque genus, ex Venuleio in
l.106.qui ex pluribus, De verbor.oblig.lib.4.
π.tit.1.cum similib. Cuiusmodi sunt propria
nomina, quæ ex placito cuiusque rebus im-
ponuntur, quamuis ea nomina per se vni-

uerſaliter ſignificent, velut primus homo dictus Adam: propriè itaque primum hominē illud ſignificat, quanquam per ſe nomen ſignificet omnem terram rubeā. Sic Petrus & Apoſtolum, & petram omnem ſignat: quod in aliis pariter obſeruatur, ſiue in nominibus propriis Angelorū, ſiue hominum, ſiue brutorū, ſiue locorū, ſic libri appellatio in legato, non de ſectionibus librorum, ſed de vno volumine quod liber nominatur, intelligitur apud Vlp. in l. 50. librorū, §. ſi cui, de lega. 3. lib. 32. π. ti. 1. Secundo ex demōſtratione Indiuiduū fit, & ſingulare, cùm vniuerſali additur pronomen demōſtratiuum, veluti hic, ille, iſte, is: vt, aurum hoc, intelligitur de demonſtrato indiuiduè. Atque ita variato demōſtratiuo pronomine variatur vniuerſale: Vt, lego quæ eius cauſa parata ſunt, detrahitur partim per hæc vniuerſitati, Paulus in l. 44. ea tamē adiectio, De lega. 3. lib. 32. π. ti. 1. Demōſtrationē quoq; facit rei pſentia, quia præſentia rei omne dubiū erroris tollit; cùm cōſtat de corpore, Vlp. in l. 32. ſi in nomine, De verb. obli. li. 45. π. ti. 1. & in l. 4. De lega. 1. lib. 30. π. tit. 1. cū ſimilibus ibi pluribus notatis, Paul. l. 22. ſi id quod aurum, De verb. obl. lib. 45. π. tit. 1. Tertio dicitur vagū, qñ non
4 quidē adiicitur demōſtratio, nec determinatio, ſed vniuerſale cū indefinita particula dictione

ctione dicitur: Vt, quidã homo, quædã ciuitas, aliquod animal, vt in quæstione determinata à Pap. in l. 13. cũ incertus, De lega. 1. libr. 30. π. tit. 1. Incerto nõe specie legata, si vnus solutus sit, ille singularis legatus dicitur. Quarto ex hypothesi dicitur Indiuiduũ, id est, ex suppositione, ex vniuersali singulare 5
intelligimus, vt MARIAE filius, intelligitur CHRISTVS. Sic Iuriscõsulti nõinatim eũ esse exhæredatũ putãt, qui ex hypothesi intelligitur, vt exhæredo Seia natã, non filium meũ, latronẽ, &c. apud Vlp. in l. 3. de lib. & posthumis lib. 28. π. tit. 2. Quinto ex potẽtiori 6
significatione, vt dũ ius ciuile simpliciter dicimus, ius Romanorũ intelligimus. Dũ simpliciter poëtã, ex Græcis Homerũ, ex Latinis Virgiliũ intelligimus, Iust. in §. sed ius quoddã ciuile, de iure nat. gẽtiũ & ciuili lib. 1. Inst. tit. 2. Sexto ex rei ipsius propositæ determinatiõe, vt si filiũ dico meũ, illa generalis filij locutio si vnicũ tãtũ habeo, de eo solo & singulari intelligitur, Vlp. in l. 2. De liberis & 7
posth. lib. 28. π. tit. 2. idq; propriè fit certũ & singulare, relatione facta ad aliud, vt, fructus qui nascẽtur ex fundo Tusculano, partus ex Seia quos mihi Titius debet, vt scribit Vlp. in l. 15. vbi autẽ nõ apparet, §. illud autẽ dubitationẽ, De verb. oblig. lib. 45. π. tit. 1. Celsus in l. si iactũ retis, de action. empti, lib. 10. π. ti. 1. cum similibus.

De Quæstione Quotuplex, & Quantus.

CAP. XVI.

1 EXPLICATIS finitionibus rerum, sequitur Quęstio quotuplex: nam, vt scribit Rodolph. Agricola lib. 1. De Inuentio. c. 7. proximum est, vt cùm quid sit vnũquodque dixeris, deinde quotuplex sit ostendas. Et Galenus tom. 5. lib. 1. Method. medendi. c. 3. *De re qualibet, ô puer, vnum principium optimũ nosse id oportet, de quo proposita Quæstio est: aut prorsus est aberrãdum.* Plato quodam in loco ait, non ad diuidendum modò quiduis ab ipsa rei quæsitæ essentia, nobis esse incohandum, sed etiam in omni disquirenda re, huiusmodi esse semper principio
2 vtẽdum, primumque definiendum. Hæc quæstio pertinet potissimũ ad diuisionem & partitionem: nam per ea ei respondetur. Et quemadmodum permixtio & confusio, intelligendi præcludit viam, sic diuisa tractatio faciliorem parat & methodum & intelligendi facilitatem, vt scribit Iustinian. in §. sed non vsque, vers. sed ne in primis, De lega. lib. 2. Institut. tit. 20. vt Galenus tom. 1. lib. 9. De decretis Hyppocratis & Platonis, amolientem rem tractare sine diuisione, in errores maximos labi scribit. Et Plato libr. 20. in Phædro,

Phædro, vel de pulchro, id indicat, dum inibi Socrates dicit: *Huiusmodi ego diuisiones ac collectiones, ô Phædre, amo, quo & loquẽdi & intelligendi sim compos* Et Seneca libr. 14. Epistolar. epistola 89. scribit diuisione faciliùs per partes in cognitionem totius adduci. 3
Diuisio vniuersum, est vnius rei in partes conueniens & facilis distributio & separatio, quæ integrum euacuat: non minùs quàm dum paterfamiliâs substantiam omnem diuidit inter hæredes & legatarios, vt nihil nõ diuisum remaneat. Diuisio quia explicat definitionem, sicut ipsa finitio, & rei, & vocum, & nominis est: sic diuisio alia rei, alia vocũ. Rursum rei, alia propriè diuisio, alia partitio, vt scribit Galenus tom. 1. libr. 9. de decretis Hipp. & Platonis in fine. Diuisio rei, propriè est, generis in species per differentias deductio. Differentiæ autem illæ, sunt distinctiones sibi contrariæ, vt rationale, irrationale, corporeum, incorporeum, animatum, inanimatum, vt domesticum, ferum, salubre, ægrotum, & hæc valde propria diuisio vt scribit Galenus tom. 2. libr. ad Thrasybulum, num ars tuendæ sanitatis ad medicinalem artem pertineat, & Aristot. libr 10. Metaphys. cap. 11. Sed quia & aliis modis quàm contrariis expressis potest fieri diuisio bona, dicimus non semper cõtrariarum exigi formarum

rum expreſſionem: ſed ita diuerſam inter ſpecies, vt vna proprietas alij non congruat. Sicut animal aliud greſſile, aliud volatile, aliud reptile: & ſic de ſimilibus vt docet Rodolphus Agricola, lib. 1. De Inuentione. c. 7. Ciceronis verba illi adiicienda ſunt, vt latiùs hæc quis animo complectatur: is enim in libr. Topicor. ad Treba. ſic ſcribit. *Differentia partitionis, & diuiſionis In partitione quaſi membra ſunt, vt corporis caput, humeri, manus, latera, crura, pedes, & c. In diuiſione, formæ ſunt, quas Græci ἰδέας vocant, noſtri qui hæc fortè tractant, ſpecies appellant, non peßimè id quidem, ſed inutiliter ad mutandos caſus in dicendo: nolim enim, ne ſi Latinè dici poßit, ſpecierum & ſpeciebus dicere, & ſæpe his caſibus vtendum eſt, at formis & formarum velim: cùm autem vtroque verbo idem ſignificetur, commoditatem in dicendo non arbitror negligēdam. Genus & formam diffiniunt hoc modo. Genus, eſt notio ad plures differentias pertinens: forma vel ſpecies, eſt notio cuius differentia ad caput generis & quaſi fontem referri poteſt. Notionem appello, quod Græci tum ἔννοιαν, tum πρόληψιν dicunt. Ea eſt inſita & antè percepta cuiuſque formæ cognitio, enodationis indigens.* Colligimus itaque ſpecies eſſe formas eſſentiales quibus quippiam ab alio eiuſdem generis diſtin

diſtinguitur: item & quodammodo accidē-tales proprias, vt per illud, volatile, non volatile, greſſile. Neque ſemper egemus bimēbri ſectione neceſſariò obſeruata: nam & plures duabus ſub vno genere inueniri poſſunt, vel ex parte formæ, vel materiæ, vel aliorum, vt ſcribit Ariſtoteles libr. 1. De partib. animal. c. 3. & 4. Scribit Galenus tomo 1. libr. 9. de decretis Hippocratis & Platonis, Hippocratem vſum diuidēdi & methodum primum exercuiſſe: & Plato etiam libr. 15. in Sophiſta, vel de ente, tradit cauſam veterem diuiſionis in ſpecies ſuperioribus ignotam fuiſſe, quò effectum fuerit vt nominum propriorum inopes eſſent. Dupliciter in diui- 4
ſionibus peccatur præcipuè: alij enim excedunt, alij deficiunt: nam aliqui plura attribuunt diuiſo: alij omnia comprehendunt, vt ſcribit Galenus tom. 1. lib. 9. de decretis Hippocr. & Platon. & tom. 6. libr. 3. Method. medendi. c. 3. Methodum diuidendi tradit idem tom. 3. libr. 3. de Difficultate reſpirationis: *Methodus*, inquit, *ſanè ad id quod diuiditur reſpicere debet qualis natura exiſtat. Si enim ſimplex fuerit, ea quæ iuxta ipſius ſubſtantiæ rationem ſunt, quot ſunt, & quæ, & qualia, conſiderare oportet, atque ex his diuidere. Si verò compoſitum, vtrumque aut ſingulas partes diuidere, vt dictum eſt, oportet: totum ve-*

h

rò ex modo compoſitionis. Differt itaque diui-
5 ſio à partitione, quòd diuiſio ſit rerum plurium in ſingulas, partitio ſingularũ in partes diſcretio, ſecundum Quint.lib.7. Inſt. orat. c.1. vel diuiſio eſt generis in ſpecies: partitio cùm totũ in proprias partes ſcinditur. Enumeratio, vel diuiſio vocis, cùm vox multa ſignificans, in ſignificationes proprias recipit ſectionem: & hanc vocat diſtinctionẽ Georgius Trapezũtius. Partitionem Cicero lib.1. De Inuentione rectè habitam, in cauſa perſpicua, totam & illuſtrẽ ait perficere orationem. Illa diuiſio, quæ partitionis eſt, vſque adeò in omnibus locum habet, vt ſecundum Cic.lib.1.Acad.qq. nihil ſit etiam minimum in rerũ natura, quod diuidi nequeat: omnia enim quæ ſunt in natura corporea, ex quatuor primis elemẽtis ſunt, in quæ omnia re-
6 ſoluuntur. Diuiſio recipit & ſubdiuiſionem, & ſuperdiuiſionem. Subdiuiſio, eſt vnius partis diuiſæ iterata ſectio: vt diuiſio animalis in rationale & irrationale, vnam partẽ, ideſt rationale, ſubdiuidimus in mortale & immortale. Superdiuiſio eſt, cùm poſt diuiſionem rei, rurſus aliam eiuſdem facio diuiſionem: vt, diuiditur homo in maſculũ & fœminã, ecce diuiſionẽ: & rurſum diuiditur homo in animam & corpus, ecce ſuperdiuiſionem. Fit autem ſuperdiuiſio non ſemper, ſed quando

quando omnia explicari nequeunt priori di-
uiſione, D. Ioan. Dam. lib. Dial. c. 12. Collegi- 7
mus autem modos per quos diuiſio fit, præ-
cipuè ex iis quæ tradit Ariſt. 1. de part. anim.
& Rodolph. Agric. lib. 1. De Inuent. c. 7. & D.
Ioan. Dam. in Dial. c. 12. & alij, quam ſubieci-
mus c. 16. lib. 2. Synt. Tradit Damaſcenus re-
gulam eodem loco: Quod in nullo modo
diuiſionis conſideratur, & in ſectionibus, na-
tura prius eſt poſterius: neque magis vel mi-
nus, niſi in his quæ ab vno & ad vnum: inue-
nitur enim pharmacũ ſalubrius pharmaco. 8
Quotus, diuiſionem numeralem indicat, &
ordinē numeri: vt alius 1 us. alius 2 us, alius
3 us, &c. vel alius ordine primo, alius ſecũdo,
&c. Argumentorum hinc loci plures, vnde
cõficio regulas. Prima: Quod dictum eſt de 9
toto, habet & locum in eius aliqua parte, pro
modo partis, vt ſcribit Caius in l. 75. quæ de
tota, De rei vendic. lib. 6. 7. tit. 1. in §. nihil au-
tem, de fideic. hæred. lib. 2. Inſt. tit. 24. Quod
ego intelligo tantùm verum eſſe de ſubſtã-
tia & proprietate totius, & cũ pars eſt eiuſ-
dem naturæ cum toto, nõ aliter, nec in aliis.
Nã ſi dico de toto ex collectis alterius ſub-
ſtantiæ partibus, vt de domo, quod locũ ha-
bet in integro, habet & in partibus, falſũ eſt.
Veluti plures habitant in domo, ergo plures
habitabũt in partibus, falſum illud. Et vt vno

verbò dicam, locū id habet cùm totius partes solū numero,& natura numeri, non speciei diuersitate distingūtur, vt loquitur Aristot.problemat.section.16.quæst.7. & ita in toto pars continetur.Secūda: qui totum vel omne dicit,omnes partes comprehēdit, neque aliquam earum excludit, Vlp.in l.66. Iulianus,De lega.3.lib.32.π.tit.2. & Celsus in l.32. Balista, ad senatuscons. Trebel.libr. 36.π.tit.1.

De Quæstionibus duabus, De quo, & ex quo.

CAP. XVII.

1 PER hanc quęstionem A quo,aut De quo, quærimus generationis,productionis,& originis initium & materiam ex qua quid factum, generatum, productum, & natum fuerit:& breuiter quærimus principium, & materiam. Habet autem tres modos generales solutionis quæstio,Ex quo, Et De quo est:nam vel non ab aliquo, nec de aliquo, vt Deus: vel non de aliquo, sed ab aliquo, vt creatio omnis,Angelus, Anima: vel ab aliquo & de aliquo, vt corporalia, nempe ex præiacente materia generata, producta, facta, formata, & fit ex aliquo corpore materiæ sensibilis aliquid ex materia præiacente,

vel

vel conuerſione,tranſmutatione, cõmixtione,conſtitutione,compoſitione. quod intellectiuè in materia ſpiritali obſeruamus, vt percurrimus lib.2.Synt.c.17.Secunda materia, quæ ex alia alteriuſue materia tanquam 2
parte eſſentiali componitur, eaque materia non pura potentia,ſed etiam formam eſſentialem includente tanquã partẽ ſubſtantialẽ ſui. Vt aurum vel argentum dicitur materia ſtatuæ aureæ vel argenteæ,in quam diſſolutæ ſtatuæ reſoluuntur,vt ſcribit Galen.lib.3. De temper.hinc à materia ſecunda,dicimus plures materias. Sed de Materia latius in Phyſicis,& in artis iuris principio: hæc interim repetita ſufficient cùm De quo quærimus, vt intelligamus materiam quæri, Ex qua.Ex his pro topicis rationibus duo collige:primum, quòd materia non eſt ſeparabilis à corporibus,Ariſt.lib.5.Phyſic. c.7. quia 3
materia eſt ex qua ſpecies fit,& ſine qua ſpecies non poteſt conſtitui, vt ſcribit Caius in l.7.adeò,§. cùm quis, De acquir. rerum dominio,lib. 41.ff. tit. 1. Dicunt enim Phyſici, *quod phyſicè verũ eſt non in creatione*, ex nihilo aliquid fieri non poſſe, ſed exigere præexiſtens quid,& materiam,vt ſcribit Ariſt.7. Meta. c.7.& Lucretius ſæpe in 1.& alibi repetit,ex nihilo nihil fieri:ſcribit & Plutar.in libello De vitanda vſura. Secunda concluſio,

Qualis materia, talis ſequitur materiati actus,& diuerſę materiæ diuerſum eſſe actū, vt ſcribit Ariſt.lib.8.Metaph.c.2. & ita Horatius concludit, Fortes generãtur fortibus, Nec generant feroces Aquilæ columbam imbellem.

De Quæſtione Vnde,& Per quem.

CAP. XVIII.

1 A, Vnde, quærit originẽ extra materiam vt inuentorem: vt ſi dicamus, Vnde fluxit hic mos, Quis fuit inuentor formæ Teſtamentorum, legum, iuris, & ſic de ſimilibus. Et breuiter hic quæritur origo vel cauſa vnde quid tale fluxit de quo diſputatur. In flumine quæritur à quo fonte vel vnde profluat: à quo monte præcipitetur, & hic à quo dicitur deriuatiuè. Item effectiuè, veluti origo actionis in iure, à facto contrahentium oritur,& pro diuerſitate cauſarum diuerſitas actionum. Et in morbis cauſæ effectrices morborum conſiderantur, num ex nimio exercitio, vel ſitu, vel cibi repletione, vel egeſtione nimia,& aliis ſimilibus. Conſiderant Mathematici potiſſimùm ortus ſyderum. In ſumma omnis ars, omniſque res à ſuis originibus repetita, facilior redditur, vt ſcribit Caius in l.1.De origine iuris, lib. 1. ff. tit.2.

tit.2. Quamobrem & Iurisconsulti in rebus ambiguis recurrunt fere semper ad rerum 2
originem, & illarum formam contemplantes, omnia iuxta illarum causas componunt: sic Cæsares Seuerus & Antoninus in l.3. ad Senatuscons. Macedonianũ, In conuentione fœneratitia ex pretio venditionis facta cum filiofamilias, & in quæstione, num Macedonianum senatusconsultum locum haberet: Responderũt originem potius obligationis quàm titulum actionis considerandum, neque in aliis contractibus quàm in mutuo locum habere. Sic etiam Hermogenianus in l. 34. qui id quod, De donatio. libr.39. π. tit.5. scribit, eum qui donare decreuerat, postea se obligantem de eo, constituendo se pro donatore soluturum, non secundum constituti actionem omnino teneri, sed secundum donationis priuilegium, inquãtum facere posset, eo quòd donatio prior fuit origo illius constituti: causam enim, inquit, & originem constitutæ pecuniæ, non iudicij potestatem (idest, actionem de constituto) præualere placuit. Pariter Vlpian. in l. 6. clam possidere, De Acquirend. possess. lib.41. π. tit.1. originem possidendi intueri iubet num clam ab initio, vel bonafide quis possederit, vt sciatur num iustè possideat. Sunt plura alia Iureconsultorum testimonia, quæ omitto: ea

enim sufficient vt habeas loci topici aliquam probationem ex origine,& à quæstione A quo. Et Salomon etiam sapient. cap.7. in principio,docens eandem hominum esse, siue regum, siue inferiorum conditionem, hoc argumento ducto ab initiis & à quo, docet quòd ex genere ipse rex sit etiàm terreno, in ventre matris figuratus caro, coagulatus ex sanguine & semine hominis, quod natus acceperit communem aërem,in similem deciderit terram,in inuolumentis fuerit mulieris: quodque nemo ex regibus aliud habuerit initium natiuitatis, &c. & Eccles. c.39.c.versic. 30. reiicit creationem boni ad initium rerum, dum ait, *Bona bonis creata sunt ab initio, sic nequissimis bona & mala.* Et Dominus noster IESVS CHRISTVS Matth. 19. 6. volens probare illam propositionem veram, *Quod Deus coniunxit, homo non separet*, & ad libellum repudij ex Mosis permissione concessi respondens, *Propter duritiam cordis vestri*, inquit, DEVS *permisit: ab initio autem, non fuit sic.* Et D. Ioannes in principio 1. Epist. c.1. confirmationem dicendorum proponit, *Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus, &c. annuntiamus vobis:* & c.3. 6. docet peccatorē Diabolum, *quia* inquit, *ab initio Diabolus peccat.* Sequitur alius modus quæstionis PER

QVEM:

QVEM: Voluerunt autem aliqui, instrumentum illo significari: vt D. Basilius Magnus Cæsariens. Episcop. libr. De spiritu sancto ad Amphylochium Episcopum Iconij c.3. Cæterùm mihi placet hîc non tantùm instrumentum eo significari, sed & eum qui vtitur aliquo vt instrumento: de instrumento dicimus cum quo factum est, & per quod factũ est. Per quem itaque, aut per quod, significatur hîc causa efficiens & faciens, & instrumentum faciẽtis, & idem interdum ac cùm dicimus à quo factum est: & pro eo qui dedit causam faciendi, vel non faciendi. Sic D. Chrysostomus interpretans illud D. Matth. cap. 18. *Væ homini per quem scandalum*, 5. Tomo 2. Homil. 60. in Mathæum, *Noli admirari, si, Per quem, scriptum est*, inquit: *non enim vt alio per ipsum agente hoc dicit, sed tanquam ipse totum efficiat. Consueuit namque scriptura nonnunquam Per quem, pro A quo, dicere: & ita Gen. 4. Accepi hominẽ per Deum, & 1. Corinth. 1. Nónne per Deum manifestatio eorum est.* Et Iurisconsulti illud, PER QVEM FACTVM ERIT, latè 4
interpretantur, de eo non solùm qui fecit propriis manibus, sed etiam qui per suos fecerit, vel per alios rogauerit, vel fieri procurauerit alio modo: & ita interpretatur Vlpianus in l. 1. De eo per quem factum fuerit

quominus quis in iudicio ſiſtat,lib. 2. π. tit. 10.& in l.5.ſi per alium, Ne quis eum qui in ius vocatus eſt,vi eximat,libr.2. π.tit.7. & in l.1 §.deieciſſe,De vi & vi armata, libr.43. π. tit.15.cum ſimilibus ibi notatis a gloſſis. Fit autem ab aliquo vel per aliquem conſtitutiuè,compoſitiuè,effectiuè,vt per inſtrumen-
5 tum actionis ſecundum negotij & artificij exigentiam,vt militaria ſunt,galea,enſis, arcus:agricolæ,marræ,raſtra,aratra, &c. ſutorum, acus,filum,forfices,& ſic de ſimilibus: cognitionis, qualia pædagogi, libri, inſtrumenta literaria, documenta, præcepta, virtutes,&c. Quintilianus lib. 2. Inſtit. orat.c. ſin. Inſtrumentum eſſe dicit id,ſine quo formari materia,& id quod velimus non poteſt effici,& ita lib.12.c. 5. inſtrumenta oratoris ait eſſe, verborũ figurarumq́ue facilem copiam,rationem inueniendi, vſum diſponendi,memoriæ firmitatem, actionis gratiam: & naturalia inſtrumenta, animi præſtãtiam, impauidam vocem,latera,decorem. Conſiderant etiam Iuriſconſulti inſtrumentum cum quo aliquid fit vel fieri ſolet: num pugno,num armis, num lapidibus quid patratum,num ſine armis.Inuentionis duo inſtrumenta,experientia & ratio:Gal.tom.6.lib.3.
6 Methodi medẽdi,c.2. Regula,Omnis facultas qua alicuius cauſa agit, inſtrumenta q̃rit

ad

ad opus opposita:idem tom.3.lib.1. De causis pulsuum.

De Quæstione Iuxta quod, vel Secundum quod.

CAP. XIX.

PRIMVM hac quæstione quæritur de animi conceptione: secundò de exemplari seu de formatione rerum mentali, in mente artificis: tertiò de ideis exemplaribus, nempe de similitudinibus, quas quis imitatur: quartò de ideis & formis cœlestibus, ad quas inferiora dirigũtur. Prima quæstionis pars, de animi conceptione, num negotium secundum eam factum sit, magni ponderis est in hominum actibus, siue in vitiis, siue in virtutibus censendis. Et hîc est quæstio præcipua voluntatis præcedentis, quæ ad principium voluntatis transcendentis referenda est. Cæterùm nostra est alia & diuersa ab illa: nam illa quærit quæ sit volũtas, nostra autem an negotium secundum illam voluntatem effectum sit, vel num dictum iuxta conceptum. Sic Papinianus actũ perpendit scripturæ in l. 101 cùm auus, De conditionib. & demonstrat. libr. 35. ff. titul. 1. Defecisse fideicommissi conditionem factã nepoti, si nepos liberos suscepisset, quia præsumi

ſumitur id dictum eſſe, & dictum non fuiſſe ſcriptum. Quod confirmat Iuſtin. in l. 30. cùm acutiſſimi, De fideic. lib. 6. cap. titul. 42. quod ſcriptum eſt, vt ad exemplar voluntatis legitimæ negotium inſtitutionis liberæ & legitimæ confirmetur: & ita recurritur ad exemplar vnde negotium manauit. Simili modo Vlpianus in l. 52. ex conuentionalibus, de verb. oblig. lib. 45. π. tit. 5. ſcribit, in verbis propoſitis à prætore interpretandis recurrẽdum ad exemplar, nempe ad mentem prætoris, à quo interpretatio, vel detractio, vel additio, vel immutatio fiet, vt etiam idem Vlpian. tradit in l. 1. §. fin. de prætoriis ſtipulationibus, lib. 45. π. tit. 5. & ſic de ſimilibus. Quod intelligitur, quoties poteſt conſtare certò de exemplari non immutato: nam ſi vel deperditum obliuione ſit exemplar, vel dubium ſit num id corruptum ſit, negotium & actus, tanquam remanens imago exemplaris mentis, potius ſequenda. Sic qui ſemel mente lucrifaciendi rem alienam cõtrectauerit, furtum facit: nec hoc exemplatũ furti mutari poteſt mutato poſteà conſilio, nec ex pœnitentia facti, vt ſcribit Vlp. l. 67. qui ea mente, De furtis lib. 47. π. tit. 2. Quo fit, vt
3 quod palàm expreſſum non eſt, & ſic propoſitum in mente retentum, non conſideretur & amiſſum cẽſeatur à Celſo in l. 99. quicquid

quid adstringendæ, De verb. oblig. lib. 45. π. tit. Idemque dicédum, si confusè, expressum vel nimium ambiguè, quódue interpretari nequit certo modo: & ita Paulus l. 3. in ambiguo. De rebus dubiis, lib. 34. π. tit. 5. *In ambiguo*, inquit, *sermone, non vtrumq; dicimus, sed id duntaxat quod volumus: Itaq; qui aliud dicit quam vult, neque id dicit quod vox significat, quia non vult, neque id quod vult, quia id nõ loquitur.* Idẽ dicit Celsus in l. 7. Labeo, 4
De suppellectile lega. lib. 33. π. tit. 10. Quçrũt item, num iuxta exemplar mentis, delictum cõmissum vel attentatũ fuerit: nam si remãserit mens in exemplari propositi maleficij, neque extrinsecus iuxta exemplar quidquã cõmissum fuerit, nulla est pœna, in iure humano ciuili vel saltem non grauis: cõtrà tamen si ad aliquem actum perueniat, vel exequi cogitatum delictũ quis amoliatur: Triphon. l. 225. fugitiuus, & Paul. in l. 53. sæpe, de verb. & rerum signif. lib. 50. π. ti. 17. Vlp. l. 18. cogitationis pœnam nemo patitur, lib. 48. π. tit. 19. De amolitione facti ex voluntate pun. Diocl. & Max. in l. 7. is qui cum telo, Ad leg. Corn. de sicar. lib. 9. C. tit. 15. & Grat. Val. & Valens l. 8. si quis necandi, eod. tit. & Iouia. in l. 5. si quis non dicam rapere, De ep. & cler. libr. 1. C. tit. 6. cum similibus ibi annotatis ab Acursio. Collige etiã & exẽplari mentis & ex 5

propo

propoſito, diſtingui maleficia, & actus alios hominũ. Ideò quæritur ſecundũ quod mentis exéplar, vel ſecundum quod propoſitum, quid factũ ſit, vt Vlpianus tradit in l. 40. verũ eſt, De furtis. lib. 47. ff. tit. 2. cum ſim. ibi notatis. Sed perpulchrè Iuſtin. in l. 20. ſi quis, De furtis lib. 6. c. tit. 2. Sic dicitur remanente pura & caſta mente, non corrumpi carnem, etſi per vim quis violetur, can. reuera, & canonib. ſequent. 32. q. 5. Quæ enim exeunt ex corde, coinquinant hominem, Matthęi 15. 6. Marc. 7. c. & id regulariter ſeruatur. Sunt tamen caſus in quibus non ſemper conatus punitur facto non ſecuto, quos notat Felinus Sandæus proprio tractatu, An conatus ab-
6 ſque effectu puniatur. Secundò diximus hîc quæri de exemplari, & ſecundum exemplarem formam quæ in mente artificis opus examinat probè: nempe qũia ipſe artifex in mente fingit prius & in cogitatione quod facere deſtinauit, antequam manum operi re ipſa adhibeat. Deinde ad exemplar illud proſpiciens, ad illius ſimilitudinem opus perficit, vt ſcribit D. Baſilius Magnus. lib. De ſpirituſancto ad Amphilochium, c. 3. exemplar autem hoc, paulatim producitur, quod vocat ideam Vitruuius, lib. 1. c. 2. quia futurũ opus in eo ab artifice videatur, & ab aliis etiam, tum cùm idea illa mentalis tranſit in ideas

ideas viſibiles, quæ triplices ſunt: Imperfectæ duæ, alia perfecta & tertia vna dicitur & rudior, Ichnographia, circini regulæq́; modicè continens vſus, ex qua capiuntur formarum in ſolis arearum architecti periti deſcriptiones: vocant noſtri, platam formam, quaſi planam formam, alij plantam, ſiue plan, Latini Veſtigium. Altera dicta eſt Orthographia, quæ eſt erecta operis imago, modiceque picta rationibus, operis futuri figura: ſiue ea ſit operis frons, vel facies exterior, vel interior. Et iſtæ duæ ſunt imperfectæ ideæ viſibiles, ad perfectum præuiæ, & quaſi diſpoſitiones, confusè quodámmodo opus repræſentantes. Tertia autem perfecta idea, quæ dicitur Scenographia, vel Sciographia: frontis & laterum abſcedentium adumbratio, ad circiniq́ue centrum omnium linearum reſponſus. Hæc dum ex ligno conſtruitur perfectior eſt: vocant noſtri Modellum eleuatum, quaſi modum futuri ædificij erectum, ſicuti erectum eſt in animo artificis, qui mentem artificis quæ poteſt conceptionem obliuiſci, retinet. Ad quam poſtea Scenographiam, artifices dum operantur proſpicientes, errores quantumuis m[illegible]nos deprehendunt in opere. Ad 7
i[illegible]tionem artificum etiam ſuas componit [illegible] perficit ideas dicturus orator: nam pri-

mùm

mùm animo Ichnographiam,& cogitatione paucis admodùm horis magnas etiam cauſas complectitur & inuenit,idque quodammodo confusè delineat. Deinde ad orthographiam peruenit, diſponit, coniungit & res & verba:poſtea ornat & polit, & ſcenographiam complet.Interdum vt tutiùs hanc ſcenographiã obſeruet, eam viſibilem reddit,& ſcribit,vt ex ea ſcriptura,ſi erret, faciliùs diiudicet:poſtea opus aggreditur, & in publicum prodit,vt colligere licet ex Quintiliano libr.10.Inſtit.orat.c.6.& ex Cicerone in Rethor.ad Herennium, c. 3. & de Inuentione c. 3. & alibi, & Dionyſius Halicarnaſſeus 1.Anquitat.Rom.*Meritò*, inquit, *omnes putant orationem ſuam cuiuſq; animi eſſe*
8 *imaginem.* Tertiò diximus,ſecũdum quod, referri ad ea quæ quis imitatur, in quo id quod quis imitatur, eſt exemplar eius à quo imitatio trahitur.Et ita dicimus componere aliquem ſeſe ad exemplar Chriſti, præceptorumque eius: hoc eſt, ſequi eum veſtigia,& actiones, & præcepta Dei CHRISTI IESV:ideſt,ſimilia aliquomodo facere quo Deus CHRISTVS fecit, vel iuſſit. Sic D. Paulus ſcribit 2.ad Theſſalonicen. cap.3. verſ.9. ὑσ τύπον, in formam ſeſe dediſſe, vt imitarentur illum Theſſalonicenſes: & 1. Corinth.4.D.Imitatores mei eſtote fratres, ſicut

ſicut & ego Chriſti: & ad Epheſ. 5. eſtote
imitatores CHRISTI. Sic Dominus noſter
IESVS Deus D. Ioan. c. 13. b. *Exemplum vel*
ὑπόδειγμα dedi vobis, vt quemadmodum ego
feci, & vos faciatis. Quod & ſcribit D. Pe-
trus 1. c. 2. d. & D. Paul. ad Titum c. 2. b. *In*
omnibus oſtẽde te τύπον exemplum bonorum
operum. Et aliis quamplurimis locis eadem
inueniuntur in ſacra pagina, quibus exem-
plum, & typus, & forma, & exemplar, pro eo
ponitur ad quod inſpicientes, id quod ſigni-
ficatur illo, obſeruamus. Plato libr. 13. in 9
Theæteto vel de ſcientia, exemplaria ſum-
ma duo ponit: vnum diuinum, idque beatiſ-
ſimum: aliud Dei expers, illudque miſerri-
mum. Nam qui ſe actionibus iniquis im-
miſcet, ille his ſe ſimilem reddit. Et ita ho-
mo imprudens, ſtolidus factus, dicitur in
ſcripturis ſimilis equo & mulo, quibus non
eſt intellectus, Pſal. 48. cap. Sic Homerus in
Odyſſea ſcribit, ſocios Vlyſſis à Circe in fe-
ras, porcóſue mutatos, eo quòd mores illo-
rum induiſſent & imitarentur, vt optimè in-
terpretatur Plutarchus libro, Num feræ ra-
tione vtantur. Vt contrà, per actiones bonas
& Dei mandatis conueniẽtes, Dij efficimur,
participatione. Sic enim & ſcriptũ eſt, *Nonne*
ego dixi, Dij eſtis, & filij excelſi omnes, Pſal.
81. b. & Ioan. Euang. cap. 6. & 8. Sic dicitur,

Regis ad exemplum totus componitur orbis:
id est, secundum formam & modum viuen-
di Regis, populus componitur, qui eius mo-
res imitatur. Et apud Iurisconsultos etiam,
exemplum dicitur illud, quod sua ostensio-
ne nos aliquid facere vel non facere admo-
net: vt grassatores & latrones publci in exē-
plum publicum grauiùs puniendi, vt alij de-
terreātur: id est, vt metu, quòd similem pœ-
nam si similia committant passuri sint, à cri-
minibus arceantur, vt scribit Callistratus in
l. 28. capitalium. §. grassatores, & §. famosos,
De pœnis, libr. 48. ff. tit. 19. cap. clericos, De
cohabita. clericor. & mulier. in Decretalib.
cum similibus. Estque pœnæ genus quod
παράδειγμα dicitur, de quo in iure nos agi-
mus, & Gellius libr. 6. c. 14. factum hinc est,
vt picturæ ex aliis transumptæ, & scripturæ
etiam transcriptæ, Exemplaria dicātur: quia
ad exemplaris similitudinem vel formæ, vel
dictionum, factæ sint. Regula autem hîc cō-
10 stituenda est Iurisconsultis. Instrumentum
vel documentum, quod secundum aliud seu
ex alio transcriptum esse dicitur, vel ex alio
sumptum, non probare, sed exhibendum es-
se primùm: cuius mentio fit in secundo &
exemplato, teste Paulo in l. 2. De fide instr.
lib. 22. ff. tit. 4. Iustinian. in §. & hoc insuper,
vt spōsalitia largitas, &c. in Authen. colla. 9.
tit.

tit.2.vnde desumpta est Authentic.si quis in aliquo documento,De edẽdo,lib.4. C. tit.1. Quod tamen verum non est, si iudicis authoritate fuerit originale publicatum, & ex publicato exemplatum factum fuerit: nam tunc propter authoritatem iudicis, æqualis authoritatis cum authentico originali & exemplari transcriptum. vt expreſsè Iustin. in §.illud quoque,vt fratrum filij, &c. colla. 9.tit.7.in Authentic. & Gregorius 9. in cap. fin.De fide instrum.libr.2. Decretal. titul.2. Creditur etiam non originariæ scripturæ, si originales sine dolo potentis perierint,Scæuola in l. 58. chirographis, De administratio.tut.lib.26.ff.tit.7. Alia Regula, vbi quid 11
secundum exemplum fieri petitur,deficiente exemplari,deficit exemplandum, vt scribit Alphenus in l.27.in testamento,De conditionib.& Demonstr.libr.35.ff.tit.1.Notan- 12
dum etiam pro faciliori nominum cognitione, illud ex quo exemplum sumitur, dici triplici nomine solitum, nempe originale, Authenticum & Exemplar.Item id quod secundum exemplar fit quadruplici nomine dicitur:Index, Exemplum, Sumptũ,& Memoria.Singula tibi explicat glossa in l.2. De fide instrum. in Pandectis super verbum,indice. frequens certè hæc quæstio secundum quod, in iure:nam interdum respõdetur per

ſecundum leges, ſecundum exempla, l. nemo, de iudiciis. Secundum authoritatem rerum iudicatarum, Calliſtratus in l.37. nam & Imperator noſter De legib. libr.1.π. tit.3. Secundum conſuetudinem, Vlpian. in l. diuturna, cum quatuor ll. ſequentibus, eodem tit. cum ſimilib. Item per noſtra principia trãſcendentia ſecundum bonitatem, magnitudinem, durationem, &c. Secundum virtutes, vitia, accidentia, quæſtiones, & examinationes. Et tot ſunt hinc argumenta quot modi, ſecundum quos reſpondetur. Et Medici ſecundum loca medicamenta obſeruãt, Rhetores argumenta ſecundum locos, & omnes breuiter hinc artes fulcimen & quæſtionem haurire poſſunt: nam & Mathematici habẽt ſuas figuras, lineares, ſphæricas, curuas, rectas, &c. ſecundum quas agunt & demonſtrant. Quarto, generalis modus, ſecundum
13 quod, facit relationem a viſibilibus ad inuiſibilia, particularium ad vniuerſalia. Sic mũdus triplex, Homo mũdus corporalis, mundus Angelicus, exemplar omnium Deus, & mundus ſuperior inferioris exemplar. Nam, vt ait Rabi bẽ Ezra in עשרהה דברים פירוש pirvſc ainaſrah hadebarim. i. cõmentariis in decem præcepta, Ipſe ſanctus Deus eſt qui collocauit mundum ſuperiorem per virtutem ſuam, & mundũ medium

per

per virtutem diuinam, & suorum sanctorũ Angelorum, qui scilicet sunt in mundo superiori. Hunc verò mundum inferiorem, in quo nos sumus, cõstituit virtute sua & duorum mundorum superiorum. Sic Rabi Abraham in libro IETZIRA scribit de triplici mundo & dependentia inferioris à superiore. Plato etiam, non solùm principium materiam constituit, sed etiam exemplare ad quod ideæ ipsæ reducũtur, & principium paternum, quod ad Deum rerum omnium causam pertinet. Est autem idea ad Deum intellectio Dei, ad mundum verò sensibilem exẽplar, ad seipsam essentia: Quicquid enim intelligẽtia fit, ad aliquid referri necesse est, quod quidem operis exemplar erit. Quod autem in Deo sint ideæ omnium sic probatur apud Alcinoum qui de his scribit libr. de
Doctrina Platonis c. 9. Siue Deus intellectus 14
sit siue intellectuale quiddam, notiones illi adsunt æternæ atque immobiles. Quod si hoc ita se habet, ideæ sunt: etenim si mensura per seipsam materia caret, ab aliquo superiori, & à materia penitus absoluto mensuras suscipiat necesse est. Verum autem est antecedens, verum igitur consequens: & sic hoc ipsum, ideæ, sunt, mensuræ nempe sine materiæ mistione existentes. Accedit quod si mundus non temerario quodam casu ta-

lis eſt, nō ſolùm ex aliquo, verùm ab aliquo factus eſt, neque id ſolùm, ſed etiam ad aliquid fabricatus. Id verò ad quod effectus eſt, quidnā aliud præter ideam exiſtit? Tertiò ſi intellectus à vera opinione differt, intelligibile quoque ab opinabili diſcrepabit. Hoc ſi verum eſt, extabunt opinabilia ab intelligibilibus differentia: vt ſint prima quoque intelligibilia & ſenſibilia prima, vt ideas quoque eſſe concludatur. Adde, omnem artificem non caſu ſed præmeditatè omnia ad certam formam perficere. Eſt igitur idea & prænotio ante opus. Talis & in Deo, & perfectius, tanquam ſine comparatione ſuper perfecto omnium rerum viſibilium & inuiſibilium opifici & creatori, aliter non intelligeret quod ageret. Scio tamen Ariſtotelē, Platonis ideas vel ſpecies, & Theophraſtum labefactaſſe Diuinas, vt etiam meminit Cicero libr. 1. Academicar. Porrò ego illorum reprehenſionem non probo omnino. Docuimus nos alibi etiam, ob ſimilitudinē cœleſtium corporum plura in hac inferiori mundi parte fieri, eaque mirabilia: vt docet Proclus libr. de ſacrific. & Magia. Locutique ſumus de ſympathia & antipathia rerum
15 aliqua, dum de appetitu diſputaremus, ex quibus conſtat ſecundum quædam aliqua fieri, quæ ſi non obſeruentur non fiunt. Ob-

ſeruant

ſeruant agricolæ cœli ſtatum & tempeſtates
vt glebam vertant, porcas faciant, arent, ſe-
minent, materiam cædant, tondeant pecus,
inſerant arbores, & alia operentur. Et aues,
& piſces, & animalia alia certis tantùm tem-
poribus copulantur, & coëunt, pariunt, & cer-
tis quibuſdam conuolutis ſignis, vt vere ter-
ra gremium aperiens, partus varios educit.
Et nullus eſt, qui dubitare iuſtè poſſit, for-
mas eſſe quaſdam ſpirituales (vocare lubet
rerum ſpecies) à Deo generaliter determi-
natas, à quibus & concreta ſine declinatione
fiunt, vt bos bouem ſemper generat, aliter
mõſtrum, ouis ouem, homo hominem: præ-
ſtituta namque eſt ſingulis rebus ſpecies
idealis, & à Deo, & in Dei cognitione deter-
minata. Atque Plato libr.32. in Timæo quia
vidit mundum tot animalium materiã ſug-
gerere, & prolem tam innumeram habere,
voluit mundum eſſe exemplar omnium
animalium, atque eſſe animal, cuius anima-
lia cætera & ſingulatim & generatim partes
ſunt. Cicero etiam lib.2. De natura Deorum,
vbi de ratione agit, ſcribit in mundo ſupe-
riori in Deo quandam eſſe perfectam ratio-
nem, ad cuius perfectionem veluti per gra-
dus noſtra ratio properet: neque enim dici
poteſt in vlla rerum inſtitutione non eſſe 16
aliquid extremum atque perfectum. Legi-

mus & hominem factum à Deo ad imaginem Dei, & eius similitudinem Geneseos cap. 1. Quia enim corpus ab exemplari corpore mundi visibilis similitudinem ducebat, vt Microcosmos homo dicitur, sic oportuit ipsam animam ad similitudinem mundi spiritalis, Dei similitudinem in aliquo referre. Quo fit vt homo per quæstionem illam, secundum, secùndum corpus sit carnalis dum animum carni seruire permittit, diuinus autem & spiritualis dum corpus animæ subiicit. Quamobrem Arca Dei, quam Deus iussit Mosi sibi fieri à filiis Israël, & in qua adorari debebat, facta est secūdū exemplar cœleste monstratum Mosi in monte, vt ad similitudinem inuisibilis throni Dei, & ex visibili similitudine, inferiora hæc superioribus conformarentur, vt scribitur Exod. c.25.& 26.ad Hebræos 8.D. vers.5. Actuum 7.F. vers. 44. Sic etiam D. Dionysius Areopagita ecclesiasticam istam Hierarchiam secundum cœlestem ordinatam fuisse scribit libris De cœlesti & ecclesiastica hierarchia. Et qui philosophati antiquitus sunt, indubiè existimarunt hominem esse quo ad corpus,
17 ad vniuersi mūndi habitum institutū, ideóque habere partem supernam quæ caput rectum in sublime vniuersum, vt scribit Arist. 1. De Histor. animal. c.15. Dicebatque Argazel,

zel, Hominem esse epitomen mundi, & tabulam abreuiatam orbis. Respondetur igitur ad quęstionem, Secundũ, vel iuxta quod, secundum mentis conceptionem voluntatis, ideæ, operis, & exemplarem formam vel ichnographiam rudem, orthographiã magis distinctam, scenographiam magis politam. Exemplar efformatur, vel per protoplastem, vel scripturam, vel picturam, vel imaginem exemplatam: vel ratione habita ad loca, tempus, occasiones, & huiusmodi relatiua: vel secũdum similitudinem, exemplum, iudicatum, aliàs probatum. Topica: Cicero in Topicis, *maximam*, inquit, *facit fidem ad similitudinem veri primùm exemplum, deinde introducta rei similitudo.* Fabula etiam nonnunquam, etsi sit incredibilis 19 tamen homines commonet.

18

De Quæstione Cuius.

CAP. XX.

PER hanc quæstionem de eo qui possidet inquiritur & de dominio: veluti si quæ- 1
ramus, cuius est hæc domus, statim respondemus Sempronij, Socratis, Regis, occupantis, & per similes modos quibus nãcisci quis possessionem potest, vel dominium. Translata etiam appellatione modorum: veluti

dum respondemus esse donatarij, vsufru-ctuarij, emptoris, permutantis, & sic de similibus titulis acquisitionis, de quibus in rubricis generalibus, De acquirenda possessione, De acquirendo rerum dominio, De præscriptionibus, Vsucapionibus, De verborum obligationibus, & aliis singularibus contra-ctuum, Donationum, Legatorum, & similium titulis in vtroque iure occurrentibus. Habet etiam locum & hæc quæstio, & eius solutio in his quæ alterius vel suæ potestatis sunt: hîc etiam congruunt tituli, De his qui sunt sui vel alieni iuris. Sic filius in potestate patris, vxor mariti, seruus domini, monachus abbatis, & sic inferiores superiorum potestatibus subiiciuntur. Quæstio Cuius, etiam petit authoritatem: vt, cuius est legem statuere? hoc est, ad quem pertinet, quis habet potestatem condendæ legis? & respondetur ad id cuius est, est principis legem publicam & generalem condere, magistratus communem intra territorium, pri-
2 uati in rebus suis. Notabis quæstionem Cuius differre à quæstione De quo, & Ex quo: quia Cuius non notat vt sit de essentia, vel substantia, vel materia, vel forma. Cùm autem quæris De quo, consubstantiam & eandem materiam determinari petis: quia si quæras De quo statua fit, dicis de ligno, &
manet

manet cum ligno ſtatua. Sed ſi dicas, Cuius ſtatua, reſpondendo Petri, non concludis eſſe Petrum ex ſubſtantia ſtatuæ, vel ex materia eadem. Nec ignorandum, in quæſtione Cuius Ariſtotelem 7. Phyſicor. longè diſceſſiſſe à Platone, quia Plato putabat quiditatẽ rei differre à re vel ſuo ſuppoſito: veluti quiditatẽ hominis ab homine, & ita ſuppoſitũ eſſe quiditatis. Et ita poſſe admitti ad interrogatũ cuius ſit homo, reſponſionem quod eſſet quiditatis hominis, vel eſſentiæ. Ariſtoteles contrà ſpecificam naturam ſuppoſiti & ſuppoſitum idem eſſe probat. Ego magis accedo ad Platonem, qui ideas ponit priores abſtractas, quas dicit priores ſubſtãtias iſtis ſingularibus. Et illæ ideæ, quas formas abſtractas dicimus, habent adhuc Cuius in Dei mente, cuius voluntate omnia creata & diſtincta ſunt, & formas ſuas ſequuntur ſingulis ſpeciebus deſtinatas à Deo: & ita Deus eſt vnum tantùm ens, per ſe ſimpliciter primum. Vnde tollitur ratio Ariſtotelis, vt non ideò ſequatur proceſſus in infinitum: nam Dei nulla eſt idea vt poſſit dici de eo Cuius: nihil enim eſt infinito infinitius: infinitus autem Deus, prima omnium ſuprema cauſa. Dicimus itaque & cuius accipi à concreto abſtractum. In eo tamen ſolo, quod latiùs patet abſtractum ſuo concreto, non in intrinſeca

trinseca quiditate: ea enim est eadem cum subiecto, nam ex ea tantum est. Et ea non est alicuius quam ipsamet sui: Neque quéquam deterreat ab hac opinione, quod non norit quomodo subsistant & determinentur ideæ illæ specificæ: cùm enim nec nouerit quomodo creantur incorporeæ, & quomodo Angeli & Animæ subsistant, tamen ideo non negat substantias esse. Item secundò, & euidentiùs, subiectum & accidens dicitur Cuius, vt albedo est alia cygni, alia hominis, alia solis, idque illa quæstio Cuius destinguit. Idem de reliquis accidentibus ad substantias, vt de quantitate, qualitate, & prædica-
3 mentis aliis. Respondetur itaque ad Cuius, quia possidentis domini per modos acquirendi possessionem, occupationes, titulo, vel per dominum vsucaptam, per modos quibus quis in potestate habet, vt in potestate patris, filius, & filia, & nepos: mariti, vxor: Domini, seruus, ancilla, vel quia est suæ potestatis: Abbatis, prioris, præpositi, monachus, episcopi clerus, ducis miles, superiorum inferio. Item passionibus & vitiis obnoxius in potestate eorum & satanæ, quia ab his superatus est: authoritatem habentis, vt Imperatoris in regulos, regum in subditos, magistratuum in sui territorij homines, ducum in milites, patrisfamilias in
dome

domesticos, Cuiusque in ea quæ sua sunt. l. nemo exterus. C. de Iudæis cum similibus. Iurisprudentum potestas & in consultationum resolutionibus, & legum sanctionibus. Iamque indicauimus id probari titulis propriis, generalibus & particularibus in π. C. Institut.& Decret. sexto Clementin. De acquirend.possessio. De acquirend. rerum dominio.De rerum diuisio.De vsucapio.Tituli de contractibus,vt de contrahend.emptio. Transactio rebus creditis.Donationib. Le- 4
gatis,&c.B.§.1.de patria potestate lib.1. Inst. tit.9.Caius in l.3.Vlpian.in l.4. & 5. & 6. De his qui sunt sui,vel alieni iuris libr.1.π.tit.6. Dionysius Halicarnass. libr.2. Histor. Rom. 5
Iulius Cæsar libr.6. Commentar.cum simil. c.De viri potestate in vxorem. Aristot.8. Politic.cap.10.can.est ordo,can.mulier,can.noluit.33.q.5.in prima parte Decret.can.fœminæ.30.q.5.Genes.3. sub viri potestate eris D. §.1.De is qui sunt sui vel alieni iuris apud Iustinian.Institut.libr.1.tit. 8. Paulus in l. 215. potestatis De verbor. & rerum significatio. lib.50.π.tit.16.Sed de his latiùs infrà in Syn- 6
tagmate iuris Deo fauente dum de personis loquemur.E.F.G. De his scriptum est, obedite præpositis vestris, ad Titum c.3.a.& ad Hebræos c.13.c.Nominatim monachi, cùm propriæ voluntati renuntiauerunt, priorum

& præ

& præpositorum voluntati omnino subiiciuntur, canon. non dicatis 12.q.1. in secund. parte Decret. Gratian. & gloss.1. in can. noluit. 33.q.5. scribit monachos magis subesse præpositis, quàm vxores viris. Magis autem tenentur obedire abbati quàm episcop. can.
7 1.& 2.58.distinctio. in 1. parte Decret. gloss. in can. quæ contra mores. 8. distinctio. F. Honor. & Theodos. in l. 6. omni innouatione, De Sacro sanctis ecclesiis, lib.1.C.tit 5. Episcopus est iudex tam corporum quàm animarum, can. de persona. 11.q.1.& 10.q.1.can. quæcunque. De potestate episcopi vide 18. q.2. cum similib. Cùm autem de Episcopis loquor, intelligo Archiepiscopos, Patriarchas, & Metropolitanos, quia & hi appellatione episcoporum continentur, can. cleros 21. distinctione. Item & summum Pontificẽ qui regiæ est authoritatis, imò & super Regem in spiritualibus cano. duo sunt 96. dist. canon. imperium vestrum 10. distinc. Innoc. III. in cap. 8. solitæ, De maiorit. & obedien-
8 tia lib.1. Decret. tit.3. L. De regibus, iura regum ponuntur 1. Reg. c. 8. M. Magistratuum in subditos, quia est Iurisdictio potestas de publico introducta, cum necessitate iuris dicendi, gloss. in l.1. De iurisdict. omnium iudic. & ibi Bartol. dicta l. potestatis verbo, De verbor. significat. in π. N. De Ducum in milites

lites poteſtate. Modeſt. in l. 3. deſertorem, Arrianus in l.6.omne delictum.§. contuma- 9
cia, Martian. in l. 12.officium regentis, De re militari,libr.49.ff. tit. 10. Hic eſt regula generalis,vt maiores poteſtates præferantur in obediētia inferioribus,can.quę cōtra mores,in fine,8.diſtinct. Valentinian. Cæſar in in l.5.potioris gradus, De offic. rector. prouinc.lib.1.C.tit.44.Et ad maius tribunal vocatus, non tenetur coram inferiori eo tempore,quo ante maiorem poteſtatem oportet ſiſtere,comparere.Paulus in l.54. contra pupillum,De re iudica.lib. 42.ff.tit.1. Et Dionyſius Halicar.lib.1.Antiquita.Rom.*Sempiterna lege*,inquit,*atque vniuerſali receptum eſt,inferiores parere ſuperioribus.* Et breuiter de vtriſque Cicero lib.2.Tuſculan.quæſtion.*Hæc ratio*, inquit, *vt imperet illi parti animi quæ obedire debet,id videndum eſt viro:quonammodo*, *inquies? velut ſeruo dominus,velut imperator militi*, *velut pater filio.* Sed de his poteſtatibus latiùs in iure dum de perſonis agimus.

De Quæſtione,Propter quid.

CAP. XXI.

HIc locus conſiderat cauſam finalem, 1
non quòd de fine hic quæſtio ſit,qualis ille ſit, nam id propriè tractatur in tit. finis, infrà:

infrà: ſed quia conſiderando finem, & propter illum finem vel illum reſpondetur. Vt propter quid homo hîc poſitus eſt? Reſpondeo, vt Deum & mundum contempletur, vt ſcribit Cicero libr. 2. De natur. Deorum: & tamen id illud non eſt, ac contemplatio Dei ac mundi. Et quia etiam ad multa alia homo vtilis eſt, dicimus plures fines, ſed non abſolutè, vt homines hominũ cauſa generatos, vt mutuò ſibi prodeſſent. 1. offic. Cicer. & in Lætio, & 3. Offic. 3. De Offinibr. & alibi. Si inuenias etiam finem illum eſſe bonum, affirmatiuè concludes propter
2 illum id eſſe. Si inuenias, niſi ita fieret, aut eſſet, vel diceretur aliquid, in malum rem vergere, conclude ita factum, vt id vitaretur malum. Et interdum inuenies aliquid ex vtroque fine rationem accipere, vt ſi dicas, Matrimonium propter quid introductum eſt? bonum habes finem, Propter propagationem hominum, ſed ſtatim etiam finem alium, ad remedium, ad euitandum malum, nempe formticationem: *Propter fornicatio-*
3 *nem vnuſquiſque habebit vxorem, & vnaquaque virum*, D. Paul. 1. Corinth. 7. a. Aliud exemplum: punitur delinquens vt ſatisfaciat delicto: ſed vltrà, ne iterum criminibus grauioribus illa queetur, & ne Deum grauiùs offendat, & ne ſimile facere poſtea pertentet,

tentet, vt ſcribit Iuſtinian. in l.20. ſi quis, De furtis, lib.6. C.tit.2. ſunt enim nouiſſima delicta grauiora prioribus, dum diutius anima delinquendi conſuetudine obnubilatur, & redditur pertinax & grauis. D. Lucas c.11.b. Et mali homines & ſeductores proficiunt in peius, vt ſcribit D. Paulus 2. ad Timoth. 3. c. grauioraque peccata, quãto diutius animam detinent alligatam, Greg. nonus in c. final. de conſuetud. libr.1. Decretal. tit. 4. Alexand. tertius in cap.5 cùm haberet, De eo qui duxit in matrimon. quam prius polluerat per adulter. libr.4. Decret. tit.7. cum ſimilib. & Eccleſ. cap.8.b. verſic.11. quia non profertur citò contra malos ſententia, abſque timore vllo filij hominum perpetrãt mala. Puniuntur etiam vt aliis ſint exemplo, vt ſcribunt Diocletian. & Maximi. de punitione plagiariorum in l.7. quoniam ſeruos ad legem Flauiam De Plagiar. lib.9. C.tit.20. cum ſimilibus. Quod & ſcribit Plutarch. libr. De ſera numinis vindicta. *Sic*, inquit, *conſideremus præceptorem cùm ex pueris aliquem corripit cæteros admonere, ac imperatorem cùm decimum quemque tollit omnes ad officium reducere: & quanquam via illa videatur longa, tamen conſideret medicum, qui per viam longè diuerſam procedit ad curandum morbum, medicamentaq́; ob alia per alia inſinuat, ve-*

luti qui venam incidunt vt ab ophthalmia leuentur. Et ita etiam addit corpus propter animam castigari, his verbis certè Christianis, proinde non solùm parti ob partem aliã, sed & animæ propter animam, longè plus quàm corpori ob corpus, affectus, vexationes, passiones, ac emendationes accidere solent. Scribit & Horatius, *Oderunt peccare*
4 *mali formidine pœnæ.* Hic locus certè latissimè patet: nihil enim vt scribit Iob cap. 5. in terra fit sine causa, siue ea sit bonus, siue malus finis. Et animalia ad finem diriguntur aliquem vt scribit Aristot. 1. Ethicor. ad Nicomach. cap. 1. Hæc quæstio propter quid, quæ docet propter finem aliquem, siue bonum, siue malum, vel indifferentem, aliquid esse, differt à principio respectiuo finis: quòd hîc essentia, vel accidentia finium non examinantur, vt ibi, sed tantùm docetur quomodo res hæc, vel illa est, vel potest esse propter illum, vel illum finem, quia propter illum vsum parata videtur. Regula: Semper deterius melioris gratia est, siue sit secundum artem, siue sit secundum naturam: & semper cuique id est maximè expetendum cuius potiri est summum. Aristot. libr. 7. Politic. cap. 14.

De Quæstione, Quare.

CAP. XXII.

CVM Homo sit inter omnia animalia rationalis creatura, nihil, si fieri potest, agere debet sine ratione, vel saltem nihil contra rationem amoliri. Et Seneca libr. 5. Epistol. epistol. 37. *Si vis omnia tibi subijcere, te subijce rationi: multos reges, si ratio te rexerit: ab illa disces quid & quemadmodum aggredi debeas, &c.* & libr. 10. epist. epist. 77. eleganter docet, hominem omnia habere communia cum cæteris rebus & animalibus, imò ab his in illis superari, in sola autem ratione solam proprietatem hominis, characteremque proprium esse, & proprium bonum, vt etiam scribit Cicero libr. 2. De Finib. bonor. dum ait, *Homines enim, etsi in multis alijs, tamen hoc vno plurimùm à bestijs differunt; quòd rationem habeant à natura menti datam, & acrem & vigentem, celeriterq́ue multa agitantem simul, &, vt ita dicam, sagacem, quæ & causas rerum, & consecutiones videat, & similitudines transferat, & disiuncta coniungat, & cum præsentibus futura copulet, omnemq́ue complectatur vitæ consequentis statum.* Et Aristot. lib. 1. De partibus animal. & earum causis cap. 1. *Ratio,* inquit, *est principium pariter in rebus tam* 1

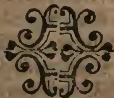
arte quàm natura conſtituendis. Vbi enim vel per intellectum, vel per ſenſum, medicus ſanitatem, opifex ædes diffinierit, rationes & cauſas rei quam facit, reddere ſolet, & cur ita facit ſubiungit. Quanquam illa, cuius gratia, cauſa, & ratio boni, & pulchri, naturæ operibus potius quàm artis coniuncta eſt. Et rurſus libr. 7. Politicor. cap. 14. *Cùm deterius*, inquit, *ſit melioris gratia, melius eſt illud quod rationem habet.* Vt libr. 8. Topic. c. 5. admonet rationes nos habere oportere ad quotidiana problemata. Cicero libr. 1. De inuentione hunc locum ratiocinationis minimè negligendum eſſe etiam ſcribit, & ideò vocat rationem libr. 2. Tuſculanar. do-
2 minam omnium rerum, & reginam. Plato autem libr. 32. in Timæo, vel de natura, rationes cum his rebus quas exprimunt cognationem quandam natura habere videri dixit: ideoque cùm de re firma & ſtabili, & mente comprehendenda diſſeritur, ſtabiles ſimiliter immutabileſque, & quammaximè fieri poteſt inexpugnabiles eſſe oportere. Admonebat etiã D. Petrus, 1. Epiſt. c. 3. c. fol. 15. vt ad rationem reddendã parati de rebus grauibus fidei & ſpei eſſemus, dum ait, *Dominum autem Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris, parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationem, de ea quæ in vo-*

bis

bis est spe & fide. Et dominus noster IESVS CHRISTVS, verus Deus & verus homo, 3
exacturus est à nobis singulis rationem operum singulorum nostrorum, cur egerimus, vel non egerimus ea, vt scribitur apud D. Matthæum c.12.c.& cap.18.c.& cap.25.b. & D.Luc.c.16.a.D.Paul.ad Rom.ca.14.a & D. Petr.Epist.1.c.4.b.can.quotiens.22.q.5.Paulus huius quæstionis Quare solutionem, di- 4
lucidiores res reddere docet, dum ait in l. 1. De except.doli.libr.44.π. tit. 4. *Quo dilucidiùs intelligi poßit hæc exceptio, priùs de ea videamus quare propositasit, &c.* Neque tantummodò ad dilucidam pertinet orationē ratiocinatio, sed etiam ad fulcimentum propositionum: nam ea veluti fulcimento sustinentur, vt scribit Arist.libr.1.Topic.cap.1. Ad Quare itaque respondetur per collectionem argumentorum ex principiis omnibus, 5
& ex concretis: veluti quia bonum, vel aliquid est eius quod sub bono est, veluti vtile, honestum, conueniens, decens, &c. sic de reliquis, vt quia magnum, vel quia sufficit, illa magnitudo, &c. Respondetur etiam per quęstionem quiditatis & vtrum, quia necessarium, quia contingit ita fieri, quia forma talis essentialis est: nam ratio siue forma est id quod superuenit composito simplici constans, & inuariabili essentia, vt scribit Gil-

bertus in principio libri De ſex principiis. Perpenditur etiam hîc cauſa efficiens, quæ producit ſibi ſimilia, ſiue mala, ſiue bona. fit etiam ſolutio ad quare, illatiuè, ad conſequentiam alicuius: vt quare peperit? ſolutio, quia prægnans erat. Cicero libr. 1. de Inuentione, Ratiocinationem definit, vt ſit Oratio, ex ipſa re aliquid probabile eliciens, quod expoſitum, & per ſe cognitum, ſua ſe vi & ratione confirmet.

***

COMMENTARIORVM

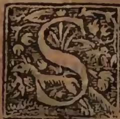
IN TERTIVM LIBRVM SYNTAXEΩN,

ARTIS MIRABILIS DE principiis examinatiuis, respectiuis, liber tertius.

*

De diuisione & consideratione principiorum examinatiuorum in genere.

CAP. I.

VPERIORIBVS exanthlatis quæstionum solutionibus, ad ampliorem calculum rem propositam persequentes incipimus reuocare, comparatione facta rei, vel ad seipsam, vel ad alia: iamque extranea tentamus adferre, per quæ nostra suscepta disputatio nobilitetur, & lumine puriore resplendeat. Quamobrem in principio distinctiones adferimus. Hic fertilis est campus maximus, exornatus flori-

bus, patulis faucibus quascunque res probandas, collaudandas, vel vituperandas aut reprobandas excipit. DEVS nãque, vt mentis æternæ magnificentiam & sapientiam ostenderet, tanta & perfecta, absolutaque varietate res omnes dinstinxit, vt neque mi-
2 nimùm quippiam sit, quod ab alio speciali quadam nota nõ distinguatur. Apparẽt in cælo orbes, motu, stellis, situ, pulchritudine, & aliis modis distincti. Stellæ aliæ ab aliis claritate, cursu, magnitudine differunt, & elementa inter se. Quot quæso fluminum, terrarũ, clinatũ, marium, & reliquarum aquarũ, & soli proprietates diuersę? Varia, vt ait Eccl. c.43.c. bestiarum genera, hominum, pecorũ, & creaturarũ beluarũ. Quãta varietas herbarum, stirpium, arborum in superficiè terræ? quot piscium formæ diuersæ, & auium: nõne extra cœlum Angelicæ variæ & mirabiles potestates, & ordines? nomine in inferno Dæmonum, canisicumque, terribiles, horrẽdæ, diuersæque species, supplicia infinita, varia, vt in cœlo diuersi, varij, distincti gloriæ gradus? Sed & in homine, in quo spiritualia & corporalia vnica hypostasi iunguntur, vt ait Ouid. 1. De Arte.
3 *Pectoribus mores tot sunt, quot in orbe figuræ.*
Et vt scribit Horat. libr. 2. epist.
Carmine tu gaudes, hic delectatur iambis,
Ille

Ille Bioneis ſermonib⁹, & ſale nigro: & rurſũ,
Caſtor gaudet equis, ouo prognatus eodem
Pugnis quot capitũ viuũt, tot ſtudiorũ millia.
Et Perſius Satyra 5.
Mille hominum ſpecies, & rerũ diſcolor vſus.
Quibus conſentiunt omnes alij poëtæ: Propert. libr. 3. *Hic ſatus ad pacem, &c* Virgilius
Eglog. 2. *Trahit ſua quemque voluptas:* Terentius in Phormion. *Quot homines tot ſententiæ.* Et natura quæ præſcriptum Dei iuſ-
ſum ſequitur, varietate plurimùm delectatur. Quare & animalia ſingula diuerſis pe-
nitus armis, ad tuendam ſalutem & munit & 4
exornat: nonnulla validis vnguibus, aliqua
dentibus robuſtis, cornibus acutis, pernicitate pedum, ardore denique iræ, ac veneno,
vt ſcribit Maximus Tyrius ſermone Phil. 32.
& Iuſtinianus naturã deproperare nouas ede
re formas ſcribit in l. 2. §. Sed quia diuinæ
quidem, De veteri iure enucleand. libr. 1. C.
tit. 20. Sed & vnum quodque in ſeipſo & à 5
ſeipſo, per tempora & momẽta diſtinguitur,
vt in animalibus aliud caput, aliud pes, vterus, venter & diuerſa alia inter ſe membra:
in ſtirpibus fructus, à flore, flos à foliis, à
ramis rami, à caudice caudex, à radice di- 6
ſtinguntur: ſtellæ nunc fulgidæ, nunc obſcuræ: Motus nunc citus, nunc tardus: ſic
in ſimilibus. Porro & à ſeipſis res diferunt,

nam & Varro ſcribit 4. De lingua latina, quẽ vidiſti puerum & formoſum, vides muſcidum & ſenem: ſuccedit puer infanti, puero vir, viro ſenex, ſeni fouea. Primum res tenera, poſtea rudis & hiſpida, nunc planta, arbuſtum poſtea, durata & nodoſa arbor. Omnia
8 ſtum poſtea, durata & nodoſa arbor. Omnia etiam in ſeipſis creata mutãtur: quæ in tempore facta ſunt, cum tempore proficiunt & deficiunt, vt ſcribit Plato lib. 9. in Parmenide, vel de vno omnium principio. Omnia cœlum complectitur, cœlum autem ſub perpetuo motu eſt. Motus qui continuus, continuas efficit ſedis mutationes: mutationes illæ, varias generationes & corruptiones, rerum naturalium & corporalium efficiunt, omnia per conſequens mutationi alteratione ſubiecta, vt etiam annotauit Iuſtinianus Imperator in §. vt autem lex, De non
9 alienandis rebus eccleſiæ collat. 2. titul. 1. in Authenticis. Quamobrem ex iſtis omnibus quam facilè eſt venari differentias & diſſimilitudines: eſt tamen communio quædam & vinculum omnium rerum: quia omnia ad vnum pergunt & ex vno dependent, vt ſcribit Plato in libr. 9. in Parmenide, & in Timæo, & alibi. Et Seneca circa principiũ lib. 2. Naturalium quæſtionum, vbi illud axioma probat, *nihil naſci ſine vnitate, & habere vnitatem quicquid alicuius naturæ pars eſt:* &

& semper totum manere ex quo pars pereat. Et Aristoteles ad vnum omnia coordinata esse dicit, libr. 12. Metaph. cap. 9. Et ferè omnium hominum similem esse naturam scribit Iustinian. Cæsar l. 13. veteris, §. final. De contrah. & committ. stipulatio libr. 3. cap. tit. 38. Sic in singulis videmus cathenam illam rerum humanarum, per annullos omnino ligari, & ex singularibus fieri species: ex speciebus colligi genera: ex generibus alia generaliora, donec veniatur ad vnum in creatis, ad vnam substantiã, quæ ad vnũm vsque peruenit creatorem, Deum. Videmus ex litteris pluribus syllabam vnam: ex pluribus syllabis, dictionem vnam: ex pluribus dictionibus clausulam, ex clausulis orationem vnam: & ex variis vocibus vnum concentum fieri: ex pluribus partibus hominem: ex pluribus hominibus familiam: ex pluribus familiis ciuitatem vnam: ex pluribus ciuitatibus Regnum: ex pluribus regnis imperium vnum: ex pluribus euaporationibus humidis fontem, ex pluribus fontibus, fluuium vnum: ex fluuiis pluribus mare vnum. Sunt & plura huiusmodi, quæ ad vnum omnia conspirare arguant, quod fieri nequit sine quodam symbolo & quadam communis naturæ contributione & participatione. Sic omnia elementata, siue animalia siue inanimata

mata ſint, componũtur communi quaſi ma-
teria elementorum quatuor:quatuor autem
elementa,ſimilitudinem corporis primi ele-
mentaris & ætherei referunt, illud autem
vnum & ſimplex. Videmus & omnes voces
idiomatum omnium, in vocales & litteras
10 conſpirare,etſi diuerſam mixtionem patian-
tur. Sed ne omnia confunderentur, ſi penè
æqualia fierent omnia,voluit Deus optimus
ſapientiſſimuſque, quædam ſingulis adiice-
re rebus, quæ confuſionem prohiberent,
quibus inter ſe incommutabiliter diſtingue-
rentur, & ſibi occurrentes non commiſce-
rentur vllo modo, & contraria dicimus iſta.
11 Quæ quidem omnia, ſecunda contempla-
tione iterum offeruntur perpendenda, ra-
tione principij,medij,& finis,quæ ita ſe mu-
tuo ſequuntur, vt alterum ſine altero eſſe
non poſſit. Nam quod oritur, intereat quo-
que neceſſe eſt:quod autem interit, & finem
habet.Neceſſarium eſt etiam vt medium re-
cipiat,quod inter ortum & finem ſit, vt do-
cebimus Deo iuuante. Sed & tertia dein-
ceps ſe offert rerum indagatio ſtatim circa
ſuperiora, & omnia quæ ſub his concludun-
tur: nempe, quid maius minúſue, quídue
æquale ſit. Quæ tria ita ſe mutuò conſe-
12 quuntur, vt non poſſint vllo modo etiam
hebetiorum mentes effugere, ſicuti nec ſu-
perio

periora. Quocirca hæc principia dixerunt
Tullius & alij optimo iure respectiua: nam
vnum sine alio esse vix potest. Vt si in me-
dium adferas differentiam, statim admone-
ris de concordantia, & contrarietate quæ-
rẽda si sit. Si deinceps ad triadem secundam
peruenias, & ad vnam cellulam manum
amoueas eius, veluti ad finem, statim ibi de
medio & principio, per quæ ad finem per-
uenitur, admoueris. Idipsum si de medio
vel de principio sermo incipiatur: quod de
tertia triade intelligendum. Nos autem hæc
principia examinationes diximus, quia cer- 13
tè per hæc maximum lumen adfertur rebus
& tractationibus. Diuidimus itaque exami-
nantia respectiua principia in tres triades
relationum, singulis triadibus tres cellulas
continentibus, vnde fiunt nouem cellulæ,
accipe igitur typum. Prima trias, differen-
tia, concordantia, contrarietas. Secũda trias,
principium, medium, finis. Tertia trias, ma-
ioritas, æqualitas, minoritas. Quare
cùm Dei inuocatione, & eius asci-
ta priùs gratia, ad ea sigilla-
tim explicanda breui-
ter, propere-
mus.

De Differentia.

CAP. II.

1 VSVS tum Græcorum, vt particula δύς, tum apud Latinos di, vel dis, in compoſitione, vel difficultatem, vel negationem demonſtrant. Quamobrem & Differentiæ nomen ſatis per ſe indicat quandam diuerſitatem eorum, de quibus dicitur, quòd ſe inuicem ferre non poſſint ſimul, vel difficulter coniungantur in eo in quo differunt. Nemo autem dubitat & ferre verbum traduci ad ſimilitudinem: nam dicimus, ferre alterius mores, & aduerſa, pro eo quod eſt, pati & ſimiliter conformari, coaptari, vel condeſcendere. Inde Differentia dicta eorum quæ ſe non patiuntur, vel ægrè conſentiunt: Græcis
2 dicitur διαφορὰ. Conſtituit autem Ariſtoteles libr. de Mundo pugnam & contrarietatem inter συνφερόμενον & διαφερόμενου, inter conſentiens & diſſentiens, vt inter συνᾶδον & διᾶδον, canſonum & diſſonum. Dicebant antiqui Differitatem pro Differentia, vt ſcribit Nonius, & ita vtitur Lucretius libr. 4. de philoſophia naturali: *Tantaq; in his rebus diſtantia eſt, differitasq;.* In prædicabilibus Differentia non ita generaliter, quæ eſt ſpecifica Differentia, accipitur vt in hac tractatione, in qua omnes ſpecies diſſimilitudinis admit

admittimus. Quamobrem annotare debemus, Differentia communiter, propriè, & magis propriè accipi, cuius typum accipe: 3
Differentiam communem facit quodlibet accidens separabile, quod inest alicui, per quod differt à quocunque alio non habente illud, vel saltem non habente in æquali gradu, & per quod quid differre potest à seipso, vt sanus ab ægro respectu temporis, vel alterius. Et sic generaliter Differentia est rei cuiusque sufficiens diuisio & separatio, vt scribit Speusippus libr. de definitionib. Platonicis, & Aristoteles in Prædicamentis. Sufficiētiam intelligo pro distinctione qualitercunque signatam, vt latè docet Galenus tom. 4. libr. 2. De different. pulsuum, circa fi- 4
nem. Propriam Differentiā constituit omne accidens proprium, vel commune inseparabile ab eo cui inest, per quod differt à quolibet non habēte illud, vt coruus differt à cygno per nigredinem: inseparabileque hic accidens facit proprium Differentiam. Proprium autem diximus quatuor modis: pri-
mo, quod soli speciei competit, sed nō omni 5
indiuiduo, vt grammaticum esse hominem. Secundo, quod omni indiuiduo, sed non soli speciei competit, quia alij competit speciei, vt bipedem esse hominé. Tertio, quod omni & soli speciei competit, sed non semper, vt
canesce

caneſcere hominem,quia non ſemper ſeneſcit.Quartò,quod omni ſpeciei & ſoli & ſem per competit,vt reſibile homini. Per magis
6 propriam Differentiam quid ab alio differt eſſentialiter & quiditatiuè intrinſecè , vt etiam remoto omni accidentali Differentia intrinſecæ eſſentiæ remaneat. Rurſus Differentiarum quædam facit alterum , &
7 eſt illa quæ facit differre habentem à non habente : Accidentaliter conuenit differentiæ communi,magis,propriæ, minùs.Quædam facit aliud , vt eſſentialis Differentia & propria. Quædam ſeparabilis ab eo cui ineſt,vt Differẽtia communiter accepta.Quędam inſeparabilis ab eo cui ineſt , vt Differentia propria , & eſſentialis : inſeparabilis autem aut per ſe, vt Differentiæ magis propriæ,aut per accidens , Differentiæ propriæ. Quædam ſuſcipiunt magis & minus,vt Differentiæ communiter dictæ , præcipuè corũ quæ ſunt in tertia ſpecie qualitatis , quales colores,ſapores, odores, tangibiles qualitates : quædam non ſuſcipiunt , quales Differentiæ propriè, & magis propriè. Quædam ſunt Differentiæ etiam verborum:quædam rerum animatarum,Angelorum,hominum, animarum, plantarum:quædam inanimatarum,vt corporum arte , vel natura conſtitutorum. Sed de his ſatis cuique facere. arbitror

tror ea quæ compendiosè tradimus libr. 3. Syntaxeωn nostrarū,c.2.Inter artifices longa est differentia & ingenij, & naturæ, & institutionis, Vlpianus in l. 31. inter artifices De solutionib.libr.36.π.tit.3.Differre Lucretius libr.2.dicit res,materia, interuallo, via connexus,pondere,plagis,concursu, motu, ordine,positura, figura. Et secundum Aristot. libr. 8. Metaph. c. 2. Democritus Differentias præcipuas rerum existētium ponit tres, vt differant vel rhythmo, idest figura, vel trope,idest situ,vel diatage,idest ordine.Sed & aliæ sunt, vt materię, misturæ, clauorum in arca:ligaminis fascis,glutinis in libro:positionis, vt limen & superliminare: temporis,vt cœna,& prandium;loci,vt venti:sensibilium,in passionibus,vt molle,durum,densum, rarum. Sunt & Differentiæ petitæ vt concordantiæ,ex transcendentibus, bonitate,magnitudine,&c. Item ex quæstionibus, essentia,quiditate,origine,materia,&c.Item ex accidentibus,quantitate,qualitate, relatione,&c. Item ex virtutibus & vitiis: item ex principiis materialibus, elementis, elementatis,vegetabilibus,&c. item ex examinationibus istis respectiuis differentia, concordantia, &c. principio,medio, & fine,&c. 8

Qui tutè itaque atque copiosè de rebus propositis disputare,vel obiecta soluere de-

ſiderat, has omnes contempletur oportet diſtinctiones: colliget enim inde fertilem vel dicendi, vel effugiendi viam, & ſegetem veritatis & orationis fertiliſſimam colliget. Nam ſecundum Ariſt. libr. 1. Topicor. c. fin. vtilis eſt Differentiarum inuentio ad ſyllogiſmos, qui de eodem, & diuerſo fiunt, & ad cognoſcendum quod eſt vnumquodque. Et idcircò idem Ariſtoteles libr. 8. Metaphyſ. c. 2. vocat Differentias principia exiſtentia, & Galenus libr. 9. De decretis Hipocratis & Platonis, Qui in vllo, inquit, fallere, vel falli non vult, ſimilitudinem & diſſimilitudinem rerum tenere debet. Decipiunt namque ſi-
9 militudines etiam peritos interdũ, vt idem ſcribit Gal. tom. 7. in libr. 4. Aphoriſmor. Et Hippocrat. Aphoriſm. 2. Plato lib. 10. in Philebo, vel de ſummo hominis bono, dialecticam exiſtimauit donum Dei, quia ſicut in mundo perpetuum eſt eius officium diuidere & componere, ita & Dialectici eſt, in arte opus. Et ideò libr. 26. in Phædro, vel de pulchro, perfectum Dialecticum, quem accipit pro Metaphyſico, exiſtimat eſſe tanquam Deum colendum: quia quemadmodum omnia Deo ſunt propriè nuda & aperta, & nihil eorum quæ ſunt, quæue futura ſunt eum latent, ſic homini vtẽti diſtinctione, radius quidam in parte aliqua ſimilis diuinitati

uinitati participatiuè effulget : claritas eſt
eius conceptuũ differentia. Et quia deceptio
maximè ſolet accidere in his quę parũ diffe-
rũt, vt ſcribit Plato lib. 26. in Phædro, vel de
Pulchro, ideò nec ſunt contemnēdæ exiguæ
rerum differentiæ, ne his allucinati in con-
fuſionem rerum deuoluamur: cui & ſubſcri-
bit Galenus tom. 1. in principio libr. 9. De
Hippocratis & Platonis decretis. Omitto re
cenſere quot errores etiam apud peritiſſi-
mos quoſque, & præſtantes ingenio viros,
orti ſunt ex confuſa notione, & ex proxime
accedente ad veritatem oblata ſimilitudine:
ea enim qui deſiderauerit, videre poterit
apud Valerium Maximum libr. 9. c. 15. Iam 10
in libro Syntaxεων noſtrarum 3. exhibuimus
Syntagma nominum quæ ad Differentiam
referri poſſunt, vel quæ aliquam Differen-
tiam arguunt: quorum quædam hic explica-
bimus, veluti quid Aliud vel Alterum, Di-
ſcordia, Diſcretio, Diſparitas, Diſpropor-
tio, Diſiunctio, Diſſimilitudo, Diſſonantia
concentuum harmoniæ, Diuerſitas, Diſtan-
tia, Diuiſio, Inæqualitas vnde Diſparitas,
Longinquitas, Multiplicitas, Multiplicatio:
Nomina propria, cognomina, agnomina,
appellatiua: Non idem, Pluralitas, pronomi-
na; Præpoſitiones omnes ſingulares & de-
monſtratiuæ: Remotio, Varietas. Pugnat

confusio, Inordinatum, Mixtura, Temperatura.

Differunt ALIVD & ALTER, quòd
11 ALIVD specificam & propriam infert differentiam, ALTER qualemcumque & accidentalem. Plato in vtroque Differentiam esse consentit, verumtamen vtrumque confundere videtur, dum ait libr. 9. in Parmenide, vel de vno omnium principio, suppositione nona: *Si de alijs sermo sit, alia profecto altera sunt. An non idem tu aliud & alterū vocas? e quidem. Alterum nonne ab altero alterum, & aliud ab alio aliud esse dicimus? Vtiq; Ergo ipsis alijs, si modo alia futura sunt, aderit aliquid à quo alia erunt, cùm illud minimè sit. Non certe. Inuicem itaque alia sũt: id enim solum restat, alioquin à nullo alia futura sunt. Recte. Idcircò secundum multitudinem singula inuicem alia sunt.* Hæc Plato ibi, & libr. 5. in Sophista, vel de ente: *Quicquid*, inquit, *reuera alterum est ex necessitate sequitur vt secundum id quod est, alterum sit, & ita differre.*

Iurisconsulti interdum ALIVD Differentiam quidem constituere fatentur, verùm in aliquo cum eo à quo id aliud est, veluti in genere, dicunt. Quod potiùs est reiiciendum ad materiæ de qua agitur proprietatem, quàm ad verbi significationem, vt colligi

colligitur ex glossa cap.1. in verbo Alius, de præbend.libr.3. sexti Decret. tit. 4. Volunt enim interdum relationem implicare, sicut si dicamus, Dabitur mensis alius, verbum illud Alius refert alium mẽsem vel alium terminũ fuisse datum, & cùm quid datur eiusdem esse conditionis ac prius. Verùm ibi Alius pro altero accipitur, vt & monuimus hæc interdum cõfundi. Cæterùm aliud implicat & refert quidem alterũ, ad quod Differentiam conferat, non tamen eius similitudinem in substantia: sicuti in auth. qui semel, Quomod.& quando iudex, &c. libr. 7. C.tit.43. vbi postquam tres menses Imperator absenti concessit ad litem subeundam, addit quod postea aliud anni spatium indulget. Vbi & glossa optimè notat, hoc verbum Aliud non implicare datum fuisse antea annum, quia tantùm tres menses dati sunt, & ibi iura similia notantur, quæ idem probant, quæ breuitati studens prætermitto. Quo fit 12
vt Iurisconsulti dixerint, Aliud pro alio inuito creditore solui non posse, Paulus in l.2. §.mutui datio, si cert.petatur, libr.12.π. tit.1. quia propter differentiam quæ in his est illud Aliud videtur esse extra consensum contrahentium & obligationis. Quod etiam explicatur à Paulo in l.99.Paulus respondit, De solut.libr.46.π. tit. 3. Sed meliùs Diocl.

& Maxim.CC.in l.16.eum à quo, iuncta Authentic.hoc nisi: vbi illud non obtinet, dum debitor discussis facultatibus apparet non soluendo in pecunia numerata: titulo De solutionibus, libr. 8. C. tit. 43. CONFVSIO, vide infrà perturbatio.

13 DISCORDIA dicta est à diuersitate & differentia cordium, cum videlicet diuersitas sententiarum est, vt scribit Cicer. 1. Tusculanarum quæstion. Dehinc & discordia mentium, separationem inducit, canon. Ismaël, 56. distinct. in prima parte Decreti Gratian. Separationem autem differentiam esse infrà docemus. Quin & ex differentia cultus, morũ & religionis sæpissime discordia oritur, canon. perlatum. 90. distinctione, in Decreto Gratiani.

14 DISCORDIA accipitur in rebus ipsis, pro quadam ἀντιπάθεια & contraria quodammodo diuersitate, translatione facta à corde hominum ad affectus naturales. Porrò propriè discordia & concordia in hominum voluntatibus dicitur: quo, fit vt etiam in communione rerum, & concordia, ipsarum discordia quædam dicatur, discordia videlicet dominorum. Et ita Iurisconsulti dicunt, Discordiam ex communione rerum oriri: accidit enim vt in communibus, dominorum non sit eadem vel similis voluntas,

tas,vt ſcribit Papin.in l.79.cùm pater.§.dulciſſimis,De legatis 2.libr.31.π.tit.1. naturale quippe vitium eſt, negligi quod communiter poſſidetur,vtque ſe nihil habere qui non totum habeat arbitretur: denique ſuam totam partem quis corrumpi patiatur, dum inuidet alienæ, vt notat Theodos. Imp. in l. 2.quando & quib.quarta pars debeatur, lib. 10.C.tit.34.

DISCRETIO & DISCERNERE nihil aliud eſt, quàm nota aliqua ſeparare, & 15
diſtinctè. Sic diſcretæ nominibus ſuis ſyluæ apud Plinium libr.15.cap.30. & indiſcretum nullo modo ſeparatum, ſed confuſum: ſic diſcretio, Differentię annotatio, inter aliqua dicitur: item diſcrimen, λύσωμα ſeparatio, & diſcriminare διαχωρίζειν, διαιρεῖν, diuidere, ſeparare dices. Cicero itaque lib.4.ad Herénium, *Diſcretio*, inquit, *nominatur quæ rerũ conſequentiam continet perſpicuam & dilucidam cum grauitate expoſitionem.* Sic Diſcretio pro ſeparatione accipitur & diſtinctione, apud Iuriſconſultos, & apud Iuſtin. in l.10.diſcretis, Qui teſtam. facere poſſunt, libr. 6. C. tit. 22. & in §.ſic itaque diſcretis, De action. libr. 4. Inſtitut. atque pro differentia ponitur, in l. fin. De ſacro ſanctis ec- 16
cleſiis,lib.1.C.tit.5.Quo factum eſt, vt quãplurimi prudentiam illam diſtinguendi vti-

lia bona ab inutilibus & malis, Diſcretionem quaſi diſtinctionem & ſeparationem dixerint. Et ea ſignificatione dicunt Diſcretionẽ matrem eſſe virtutum, in cap. 1. De officio cuſtodis, libr. 1. Decret. Gregorij titul. 27. & cano. præſentium 1. quæſt. 5. in decreto Bonifacij. Et hæc Diſcretio electio agendorum cum diſtinctione rationis eſt, quæ prout dignitatibus & officiis cuiuſque incumbit, quemque reſpicit, canon. ponderet, 50. diſt. Debet eſſe diſcretio in epiſcopo circa correctionem, dicto can. ponderet, 50. diſtinct. in ſacerdote & prędicatore, circa auditorum in myſteriis reuelandis capacitatem, vt ſcribit Nicolaus pontifex ſummus, in can. diſpenſatio, 43. diſtinctione. Item ne tacenda proferat, aut proferenda taceat, in cano. ſit rector, eadem 43. diſtinct. & D. Gregorius in ſuo Paſtorali cap. 15. Dehinc & cæteris ſacerdotibus, quibus exomologeſis audienda, & abſolutio peccatorum committitur, diſcretio quæritur, in diſtinctione macularum peccatorum, in cano. ſi is qui prædatus eſt, 23. quæſtion. 4. in ſecunda parte Decreti Gratiani. Omne enim ſummum, difficile, & ambiguum, olim ad ſacerdotes deferebatur diſtinguendũ, qui iudicium ſcientiæ & cognitionis ferebat inter lepram & leprã, cauſam & cauſam, ſanguinẽ & ſanguinẽ, ex Dei præcepto,

cepto, Deut.c. 17. h. & breuiter omnibus ad bene viuendum necessaria boni maliue discretio, canon. hinc etenim, 49. dist.

DISPAR illud est, quod excedit, vel minus habet: quamobrem & illud plus, & minus, differentiam & distinctionem adferant necesse: & est idem, quod inæqualitas, & dissimilitudo. Plus autẽ & minus, vel qualitate, vel quãtitate, vel consideratione alterius rei contemplationi subsidet: Sic anomalum, irregulare, & variũ, huic subiicitur disparitati. 17

DISPROPORTIO dicitur, id quod malè conuenit, vel inæqualitatem habet. Et apud Aristotelem libr. 5. Metaphys. c. 9. Differentia dicuntur, quæcunque diuersa sunt, cùm idem quid sint: modo non sint idem numero, sed aut specie, aut genere, aut proportione. 18

DISIVNCTVM quod malè vel ægrè alteri accedit, aliquidq́ue habet, quo extrema differant. Huius refert exemplum Aulus Gellius libr. 5. Noctium Atticarum, c. 11. loquens de syllogismo Biantis circa rem vxoriam huiusmodi: ἤτοι καλὴν ἕξης, ἢ αἰσχράν. καὶ εἰ καλὴν, ἕξεις κοινήν: εἰ δὲ αἰσχρὰν, ἕξεις ποινήν. ἑκάτερον δὲ οὐκ ἀγαθὸν, οὐ ληπτέον ἄρα. Idest, *aut pulchram duces, aut deformem vxorem. Si pulchram, communem habebis: si deformem, pœnam. Non igitur ducenda.* Con- 19

clusionem autem hanc improbat, quoniam non necessum est, alterum ex duobus quæ distinguntur, verum esse: & ideò inter pulchram & deformem, medium esse formam, vxoriam nempe & pudicam.

20 DISSIMILITVDINEM esse ad alia, & alia altera esse quàm vnũ, & ideò disiunctionem & differentiam admittere docet Plato lib.9.in Parmenide, vel de vno omniũ principio. Idem Plato etiam, libr.26.in Phædro, vel de pulchro, docet Differentiam in ea versari, dum ait: *Oportet eum, quicunque alium decepturus sit, ipso minimè decipiendo, similitudinem & dissimilitudinem rerum exquisitè cognoscere. Nam qui præter rerum naturam opinantur, falsiq; sunt, constat propter similitudines rerum sic esse effectos: qui dissimilitudines norunt, errorem illum vitasse.*

[21 DISSONVM Columella libr.1. De re rustica, c.1. opponit Consono & conuenienti, dum scribit: *An vniuersæ, quæ maiores prodiderunt, huius temporis culturæ respondeant, an aliqua dissonent, consideranda sunt.* Græci dissonum dicunt *διάφωνον, ἀπῳδόν.* Arist. lib. Problem. sectio.19. problem.20. Dissonum causari, scribit, ex disparitate in vno tertio non consentiente. Quamobrem Consonantiam maximam in tertia chorda, quam

lichanon vocant,quia illa ex vtrisque vicinis participat,aliæ absunt. Refert etiam verbum Dissonum quiddam, ratione cuius fiat disproportio cum alio, quamobrem & differentiam id arguit. Et ideò Plato libr. 25. in Conuiuio, vel de amore, Dissonum disproportionatum dixit,& Consono aduersum & distinctum. Antiqui nouem gradus, vel di- 22
stinctiones Consonantię & Dissonantiæ obseruarũt, vnde & nouem numero Musas exhibuerunt, quas colligit Marsilius Ficinus libr.31.Dialogo.3.De republica,in argumento.Et gradus vt sit primus in ratione,vt opinio cum ipsa rei veritate consentiens, vel dissentiens opinione falsa. 2. in imaginatione, cuius Consonantia est consecutio rationis, Dissonantia consecutio externorum. 3. in effectu, vt temperanter sequi rationem, vel intemperanter imaginationem.4.in sermone decoro vel indecoro quatenus consentit rationi,vel imaginationem tumultuariam sequendo,non sequitur illam.5.in cantu, cuius Consonantia est decorem imitari sermonem,dissonantia indecorum. 6. in sono, cantum aliter, vel aliter imitante. 7. in saltu concinno, vel inconcinno ad choream pertinente. 8. in quadam membrorum totiusque corporis compositione, tam spectaculo grata,quàm exercitio gymnastico prõ-

pta,

pta.9.in artificioſiscuiuſlibet artis operibus, Muſica quadam proportione compoſitis. Optima verò concordantia & harmonia omnium animi, quam & ſequentes cæteræ imitantur, & viciſſim cùm frequentantur augent. Sic nulla peior Diſſonantia, illa qua quis ſibi ipſi diſſonat & repugnat, vt ſcribit Plato libro.24.in Gorgia, vel de Rhetorica.

23 DISTINCTIONEM exiſtimamus ſeparationem; quam, cùm citra vel numeralem vel ſpecificam non poſſit fieri differentiam, non immeritò inter modos conſtituimus Differētiæ. Sic Cicero action.6. in Verrem iūgit per ſynonimum ſeparationi, dum ait, *Sed quo pacto ea poſſim diſtinguere, ac ſeparare, neſcio*: & primo De Legibus, *Lex eſt diſtinctio iuſtorum & iniuſtorum.*

24 DIVERSITAS dici poteſt ab eo, quòd inuicem ea quæ varietatem habent, malè ſeſe compatiuntur, & ad inuicem non conuertūtur. Quo fit vt in ea aliquid ſit, quod aliud, vel alterum faciat, & per conſequens differentiam & diſtinctionem. Diuerſa dicuntur

25 Ariſt.lib.5.Met.c.9. quorum vel ſpecies plures, aut materia, aut ratio ſubſtātiæ: & omnino, Diuerſum dicitur oppoſitè ad id quod vnum dicitur. Pluralitatem autem, & quæ idem non ſunt, habere diſtinctionem & ſeparationem propter quę talia ſunt, per ſe notum.

tum. Et ibidem Arist. Differentia sunt, quæcunque diuersa sunt, numero, vel genere, vel proportione non eadem. Et libr. 10. Metaph. cap. 5. Diuersum esse oppositum ad id quod idem est, & aliud inferre scribit. Et diuersitatem magnam adferre formarum differentiam docet argumento ab studiis, & rerum serie, Maximus Tyrius, dum sermone philosophico 19. in hæc verba scribit. *Sic itaque humanæ res se habent, vt inter se propè dissentiãt omnes, tametsi cunctos mortales communis quidam amor ac desiderium exerceat, vbi veruntamen tam multis varijsq; itineribus, ad ipsum contendunt, vt propter diuersitatem studiorum, negotiorumq;, nunquam eandem sortem, paremq; fortunam sortiãtur.* Et diuersitatis diuersam & differentem causam esse sciunt Iurisconsulti. Ideò & qui diuersum apud eos dicit, diuersitatis causam promat oportet: exemplo Pauli, qui causam explicat quare diuersum dicat in l. 3. si existimas, pro soluto, libr. 41. π. tit. 4. & in l. 2. §. si sub conditione, pro emptore, libr. 41. π. tit. 5. Et diuersas sententias dixit Modestinus, quæ ita differẽtes sunt, vt inuicem se non patiantur, nec possint consentire, in l. 28. duo iudices, De re iudicata, libr. 42. π. tit. 1. Et Diocl. & Maxim. in l. 14. scripturæ diuersæ, De fide instrum. libr. 4. C. tit. 21. Differentiã aliam diuer

diuersitatis, aliam repugnantiæ, aliam contrarietatis, esse existimat: tribus enim his vtitur pro alia scriptura demonstrata

26 DISTANTIA quomodocũque sumatur, vel pro interuallo, quod Græcis διάστημα, vel ἀπόστασις, vel metaphoricè pro omni differentia, constat à diuersa statione vel intercapedine tractum habere nomen. Nemo autem dubitat, loci vel rationis inde assumi mediam incõmixtam intercapedinem vnde vtrunque distantium ab inuicem separatur, & alia sunt. Sic Plato libr. 9. in Parmenide, vel de vno omnium principio, distantia dissidere inter se & differre ait, & medium ideo inter illa ad coniunctionem exigi. Et Galenus tom. 7. cum Hippocrate Aphoris. 33. lib. 7. Aphorismor. distantes vrinas vocat, separationem facientes subsistentiæ, & quandam notabilem differentiam incontinuitatis demonstrantes.

27 Quia & in diuisione accidit separatio vel essentialium vel substantialium, quæ non communicantur inter diuisa, vel accidentalia, vt docuimus cùm tractaremus quæstionem Quotuplex. Ideò & differentiam constitui in his necessarium est, quanquam leuis sit diuisio: quia omnia diuisa numerum recipiunt, vt scribit Arist. libr. Problem. sectione 16. quæstion. 7. Numeralem autem separationem

rationem distinctionem realem recipere, & alterum,& aliud,constat.

INAEQVALE dicitur alterius ratione, propter aliquid excedens, vel deficiens. Quamobrem & aliud ab alio cùm sit, constituet Differentiam. 28

DISTANTIAM iam diximus esse Differentiæ notam, quocirca cùm longè alterius ratione distinguatur per distantiam & intercapedinem,longinquitatem constituere differentiam non ambigitur. 29

MVLTIPLICATIO & MVLTIPLEX, cùm diuisionem referant numeralem partium,& adiectionem ad vnum, distinctionẽ & differentiam constituere dicimus: vt & docet Plato libr.9.in princ. Parmenidis, vel de vno omnium principio. Arist.etiã 1. Top. c.fin.dum tractat de differentiis,addit, *Vtile autem est ipsum quod multipliciter quidem dicitur cõsideraſſe ad claritatem: magis enim quis sciet quid ponatur, si manifestetur multipliciter dictum. Nam in manifesto existente eo, quod multipliciter dicitur, & ad quid ferens ponat, contingit vt non ad idem & respondens & interrogans ferat intellectum.* Quamobrem in multiplici latere Differentiam,eamq́ue exercendam docet. Docetq́ue in omni multiplicitate numerum inesse,qui & Differentiam constituit. 30

NOMI

31 NOMINA etiam diſtinctionem inducunt, ſiue ea ſint propria, nam tūc indiuidua diſtingunt, cùm ad recognoſcendos ſingulos impoſita ſint, vt ſcribitur in l. 1. De mutatio. nominis, libr. C. tit. ſiue ea ſint cognomina. nam & ea diſtingunt familias: ſiue agnomina, prænomina appellatiuáue. In his enim diſtinctio fit notiſſima, & realis, & generica, vt tractat tit. Probus in Epitome lib. 10. Valerij, Varro de lingua Latina libris. accedit l. 4. De lega. 1. in π. Et Plato 23. in Cratylo, vel de recta nominum ratione, Nomen eſſe inſtrumentum docendi diſcernendíque rerum ſubſtantias ſcribit, ſicut & pecten ipſe & radius telæ. Radius autem textorium eſt inſtrumentum, quo cum pectine textor vtitur. Refert etiam libr. 34. Dialog. 6. de Legibus, àd differentiam promptè habendam ciuium, & ad magiſtratus eligendos nomen expedire: *Vnusquiſq; inquit, vndecunq; venerit, in ara Dei nomen ſuum, & patris, & tribus, & gentis, in tabula ſcriptum deponat, liceatq; cuique ſi velit, ſi tabulam quamcunque non rectè ſcriptam ſuſpicabitur, in loco publico ponere, vbi non minus quam triginta dies permaneat. Trecentasq; tabulas ſic approbatas vniuerſæ ciuitati magiſtratus oſtēdant, quæ quos velit de iſtis, iterum & accipiat & reÿciat, &c.* & Ariſtoteles primo Periher

rihermenias,c.1.nomina, & quæ in ſermone verſantur, ſigna eſſe affectuum dicit: cæterùm affectus varij & differentes cùm ſint, conſtituunt & per conſequens differentia ſigna, & nomina differentiam per conſequēs notet oportet. Scribit & ìdem in Poëtica, nō minimùm cōferre partem ad dictionis perſpicuitatem & ad vulgare excludendū, productiones, conciſiones, nominumq́ue immutationes: quandoquidem id quod præter vſum commune fit, quatenus à proprio diuerſum eſt, illud minimè plebeium efficit: quatenus verò cum vſu communi conuenit, claritatem. Quare autem ex nominibus diſtinctio habetur, colligere poſſumus ex eodem Ariſtotele Metaphyſ. 11. cap. 4. quia nomen quod aliquid ſignificat, & hoc verificatur, oportet illud neceſſariò eſſe. Porrò ſi diuerſa ſunt nomina ſignificātia, & per conſequens differentes res eſſe conſtat, vt etiam ſcribitur à Conſtātino Cæſare in l.7. ſi idem, De codicillis, libr. 6. C. titul. 36. cum ſimilibus.

Quod non idem eſt, diuerſum eſſe neceſ- 32
ſe eſt, & diuerſum ratione alicuius: quod manifeſtè demonſtrat, Differentiam in non idem contineri.

Pluralitas. vide Multiplicatio. 33

PRONOMINA inducunt etiam Diffe- 34

rentiam, quia ſeparationem realem vel perſonalm continet. Primitiua octo numerantur, Ego, tu, ſui, ille, iſte, ipſe, hic & is. Item deriuatiua, Meus, tuus, ſuus, noſter, & veſter, noſtrâs & veſtrâs, & his compoſita.

35 OMNES præpoſitiones etiam Differentiam conſtituunt, ſiue ſint accuſatiuo, vel ablatiuo, vel vtrique caſui deſeruiẽtes. Nam referuntur ad aliquid certum, quod colligit cum aliis Differentiam, vt ad, aduerſus, antè, &c. vltra, præter, ſuprà, infra, &c. in, ſub, ſuper & ſubter, &c. circum, circa, &c.

36 REMOTIONEM etiam Differentiam arguere ex eo conſtat: nam id à quo aufertur, minus eſt ablatione facta, ſiue in quantitate corporis ſit, ſiue in detractione alterius, vel dignitatis, vel iuriſdictionis, vel ſimilium, vt ſcribit Ariſtot. libr. 3. Topicor. cap. 3. illã autem differentiam conſtituere nemo ambigit.

38 SEPARATIONEM Philo Iudæus libr. de confuſione linguarum, vnius ait in plura ſectionem, ſicut cùm genus in plures diuiditur ſpecies. quamobrem & Differentias ibi conſtitui par eſt, opponitque confuſionem. Separatorum propriam & differentem eſſe naturam, & conſiderationem habere diuerſam, ſcribit & Iulian. in l. 7. qui fundum, §. ſi fundum pro emptore, libr. 41. π. tit. 5. &

in

in l. 13. ſiquis ita libertatem, §. ſi duo ſerui, De ſtatu liber.libr.40.π.tit.7. Quamobrem ſtatim vbi membrum aliquod eſt putridum, vel alioquin declinat à communi bonitate in malorum conſuetudinem, eius iubetur fieri reſecatio, ne totum, cui adhæret pars illa corrupta, inficiatur tabe morbi. Sic ſeparantur praui ab iniquis: morbidum pecus à ſano, in cano.reſecandæ.24. quæſt.3. in decreto Gratiani, parte ſecunda.

PERTVRBATIO & CONFVSIO ſe- 38
cundum Philonem Iudæum, libr. De confuſione linguarum, eſt facultatum ſimplicium corruptio, quæ ſimul congeſtæ, quampiam rem generant. Ea autem fit cùm penetrantibus ſe inuicem partibus, qualitates earum pereunt, vt corruptis rebus quæ priùs fuerant, vnius nouæ & à prioribus diuerſæ exiſtat generatio, quod accidit in medicorum compoſitione, quam vocant Tetrapharmacum, quæ conſtat cera, pice, reſina, & adipe. Quæ compoſita ſemel, non poſſunt arte vlla ſeparari, vt redeant ad qualitates priſtinas, ſed cùm ſingulæ nuſquam appareant, ex omnibus corruptis vna egregia facultas conficitur. Plato libr. 31. Dialogo 4. De republ. vel de iuſto, confuſionem ſine diſcretione eſſe docet, cùm inquit: *In ciuitate tria hominum genera ſunt, horum*

confusio alteriusq; in alterum commutatio, extrema ciuitatis calamitas est, & maxima corruptela. Medici etiam dicũt quendã morbum oculorum confusionem, dum humores oculorum non consistunt, proprium ordinem seruantes, sed huc illucque feruntur vt scribit Galenus in Isagogicis, libro introductoris, vel in medico, dum agit de oculorum affectibus, & libr. Finitionum medicarum. Iurisconsulti etiam verbo confusionis, pro extinctione speciei resolutæ vtuntur. Sic debitori tuo si hæres extitisti, & hæreditatem adiuisti, aditione cõfunduntur actiones, idest, pereunt & tolluntur, hæreditatis cum bonis propriis facta confusione. Antonin. Cæsar in l.7.debitori, De pactis, libr.2.C.tit. 3.cum similib.iuribus à gloss.ibi notatis, quę citare breuitati consulens omitto. Sic duæ materiæ, in vnam confusionem cõflatæ, non amplius singulorum, sed communes sunt, tanquamque confusæ neque discretæ, §. si duorum, de rerum diuision. libr.2. Institut. titul.1.

39 CONFVSIO apud Plinium iuniorem epist. 22. pro animi perturbatione sumitur, in qua animæ notiones perturbãtur & commiscentur, vt distinguere non valeãt bonum à malo. Sic sæpe in scripturis sacris, confusio sumitur. Item pro ignominia, & pro erubescen-

bescétia interdum turpi, interdum honesta.
Est enim Confusio adducens peccatum, &
Confusio adducens veniam, Eccles. 4. capit.
cum similibus.

Omne inordinatum est con- 40
fusum, sed non contrà, omne confusum non
est inordinatum, notat gloss. in §. inordina-
tum, De hæredib. & Falcidia, collat. 1. tit. 1. in
authenticis.

Mixturam confusioni similem esse 41
in aridis scribit Philo Iudæus libro De con-
fusione linguarum. Substantia quidem in-
confusa in aridis durat mixtis: sed realis di-
uisio propria cuiusque grani, ob difficulta-
tem separationis, puta Milij, Tritici, legu-
minum, confusa dicitur §. quòd si frumen-
tum, De rerum diuision. libr. 2. Institut. tit. 1.
& explicatur ab Alpheno in l. 34. in naue,
Locati, libr. 19. ff. tit. 2. & Vlpian. in l. 5. idem
Pomponius, §. sed si plumbum, De rei ven-
dicatio. libr. 6. ff. tit. 1. Et Aristoteles libr. 1.
De generation. & interitu, c. fin. id quod in
mixtione recipitur similare effici docet, ne-
que vllam admittere diuisionem, sed confu-
sionem partium mixtarum fieri, non coacer-
uatione vel additione. Mixtura itaque, non
est id quod componitur per tertias quasdã
species, vt colligere licet ex Iustiniano in l.
13. veteris, De contrahen. & committend.

ſtipula.libr.8.C.tit.38. & Calliſtrato in l. 81. cum ſeruus, circa med. De conditio. & demonſtr.libr.35.ff. titul.1. Confuſio autem in mixtis, liquidis, & qualitatibus, diuerſimodè conſideratur ratione noſtri, & ratione naturæ, & Dei. Et vt planiùs hoc appareat, adferam verba quæ hac de re notat Galenus lib. 1.De Temperam. *Atque* inquit, *tota eiuſmodi corpora per tota ſe miſcendi calidum, inquam, frigidum, humidum, & ſiccum, huiuſmodi facultas non eſt. Terra enim aquæ confuſa miſcetur quidem (quatenus ſcilicet videri cuipiam poſſit) atque ita tota toti contemperatur: cæterum appoſitio exiguarum partium ea eſt, nequaquam totorum per tota miſtio: ſed ambo ea per tota miſcere, Dei vel naturæ eſt opus. Magiſq́ etiam ſi calidum aut frigidum, inter ſe tota per tota miſcenda ſunt: attamen appoſitionem eiuſmodi efficere vt ſenſum effugiant ſingula ſimplicium corporum, non ſolum naturæ opus Deíue eſt, ſed etiam noſtrum. Neque enim difficile eſt tali miſtione, lutum, quod medium ſicci humidiq́ ſit, molliri, &c.* & hæc ad verbum Galenus.

41 TEMPERATVRA cùm non ſit coniunctio, ſed diſſimilium partium penetratio mutua, vt ſcribit Philo Iudæus libro de confuſione linguarum, non mirum ſi eam dicamus ſpeciem confuſionis: idem enim quod mixtura

mixtura est in aridis, in humidis est temperatura, vt idem Philo eodem scribit. Vocant itaque hanc liquidorum mixturam, inseparabilem confusionem, vt Vlpian. in l. 5. idem Pomponius, De rei vendicatio. libr. 6. π. tit. 1. Sic Medici peritissimi, certos inuicem succos & naturas, certa quadam ratione commiscent, per quam in vnam nouamque formam plures atque diuersæ formæ coëant, nouamque vim adipiscantur. Quod in Mithridatis confectione, & Theriaca manifestum est. Docet & in mixtione simplicium non remanere priorem eandem naturam puram Galenus tom. 6. libr. 3. Method. meden. cap. 2. pariter vt Musici, grauissimas voces quasi materias frigidas, voces acutissimas quasi calidas, & mediocriter graues quasi mediocriter humidas, & acutas vt siccas, ita ratione certa contemperant, vt vna noua forma fiat ex pluribus. Sic quatuor elementorum naturæ & qualitates in corpore commixto, quintam faciunt complexionem & qualitatem.

REGVLA, Naturarum siue temperamentorum diuersitas, diuersam requirunt medendi rationem: neque enim omnes naturæ eadem medicamenta admittunt, sed infirmiores molliores que, mitiora, validiores sicciores que valentiora. Galenus libr. 3. 43

Methodi medendi,cap.7.tom.6.

De Concordia.

CAP. III.

1 QVAE diximus de Differentia, in hoc capite repetenda ſunt quod ad rerum diſpoſitionem pertinet,ex quibus ſicut Differentiæ, ita & concordantiæ colliguntur: neque aliud intereſt,quàm quòd differentia diſtinguit, Concordantia colligit. Sic ſunt concordantiæ ſicuti Differentiæ primæ & ſecundæ intẽtionis,generis, ſpeciei, proprij, accidentium,complexi, incomplexi, nominis,& orationis,& rerum, vt diximus ſuprà in Differentia. Concordia amicitiam maximè refert, & potiſſimùm animalium & hominum concordia: quia eiuſdem cordis & voluntatis dicatur conſenſus, Concordia,vt ſcribit Cicero libr.1. Tuſculan. quæſtion. & Varro. 4.de Lingua latina. Concordia eſt à corde congruente, nempe de collatis & tractatis ſimul,eadem ſententia, vt ſcribit Ariſtoteles libr.9.Ethic.cap.6. Verùm tranſlata eſt appellatio etiam ad inanimata, quæ in aliquo conſentire & concordantia eſſe dicuntur,ob quandam naturæ inter ſe,vel termini participationem.
2 Dicebat & Empedocles Pythagoreus, omnia quæ ſunt naturalia etiam concordantia contineri, & diſcordia

dia dissipari & dissolui: litemque quandam & amicitiam esse in rebus humanis, amicitia, ad generationem, lite ad corruptionem tendente: quod & scribit Cicero in Lælio. Quo factum est, vt optimè dictum sit, concordia res paruas crescere, discordia maximas dilabi, apud Sallustium in bello Iugurthino in Micipsæ verbis. Et Cicero nihil vtilius in republica dixit Epistolarum ad Atticum lib.8. Epistola 156. Cneo Pompeio scribens. Docet D. Chrysostomus tom.2. hom. 22. in caput 6. Matthæi, concordiam esse oppositam diuisioni, facereque vnum ex pluribus, & in can. fin. 89. distinctio. scribitur, veram concordiam in Republica ex diuersis separatisque gradibus, vnam esse contexionem vel vnionem. Proclus etiam libr. Commentariorum in Alcibiadem primum Platonis, cōcordiam definit esse illustrationem ex vnitate procedentem, & esse vnionem differentium. Sic qui sciunt aliquid, circa vnum necesse est esse concordes, cuius quidem concordiæ causa prima est, ipsa rerum determinata natura: secunda, quòd ipsa iudiciaria cognitionis sunt eadē apud omnes: tertia, quod in primis principiis, intellectus ad seipsum est vnitus. Cæterùm vt media quædam in promptu & præ manibus habeamus, quibus concordiam possimus eli-

cere, referam pauca exempla probationibus suffulta: sic enim arbitratus sum docentium ingenia posse reuelari hac opella: itaque hęc
4 tibi concordiam referent: Amicitia, Æqualitas, Coniunctio, Copulatio, Coniugatio, Communio, Conuenientia, vt Amicitiæ, Contractus, Consensus, Conuentionis, Matrimonij, Pax, & similia: Consensus, Consonantia, Continuum, Harmonia, Identitas, Paritas, vide Similitudo: propinquitas rerũ, sanguinis: proportio, Pax, Similitudo, Vnitas. Pugnat his discordia, & quæ eam referunt vt superiori dictum est capite.

AMICITIA est concordiæ munus: nam
5 in amicitia illã lex est præcipua, vt amicorũ idem velle sit, & eadem voluntas, consensus conuenientia, vt scribit Cicero oratione 32. pro Gneo Plantio. Cæterùm idem consensus, & conuenientia, ad concordiam pertinent, vt suis locis docemus. Dehinc inter amicos est æqualitas. Nam amicitia, aut pares recipit, aut facit, vt scribit Arnob. libr. 2. Contra gentes. Et Dio Cassius libr. 39. Hist. Romanæ: *Quandiu*, inquit, *vtrinque omnia sunt æqualia, amicitia quoque valet: vbi autem alter alterum excelsit, ibi inferior inuidia permouetur, odioq; superiorem prosequitur, ac ex quo & altero indignato, bella & discordia sequuntur.* Porrò æqualitatem concordiam

cordiam esse, infrà docemus. Addendus D. Chrysost.tom.3. homilia, in illa verba Ioan. c.4.*Veniet hora quando veri adoratores,&c. Diuersa*,inquit,*iungi non possunt,nec verum falsitas capit, amaritudinem dulcedo non patitur,perdet res quæque quod nascitur, si aliquando æmulo copuletur: adeò vt bonus malo si connectitur, aut pares redduntur, aut citò ab inuicem separãtur. Amicitiæ enim aut pares faciunt, aut iungunt.* Diuersa verò, aut voluntas,aut necessitas iungit,& vt lupus nõ conueniat agno,sic ne iustus peccatori,Eccl. 13.c.& prohibet id D.Paul.2.Cor.6.c.Subinde similitudine morum amicitia constat, vt scribit Cicero in Lælio, at similitudo concordiam habet, vt infrà docemus.Est etiam amicitia cõcordia,quia ea definitur per consensum, vt sit diuinarum & humanarum rerum consensio, vt docet Cicero in Lælio, & 2.de Inuentione, quia & in religiosis & humanis inuenitur:amicitiæ verò consensus.

ÆQVALITATEM concordiam indicare & nomen indicat:nam æquale, est quasi æquè aliud ex duobus, medium namque est inter duo vel plura æquale, vt scribit Arist. Metaph.lib.10.c.8. Neque æqualitas est sine cõmuni mẽsura,vt scribit idẽ Arist. li.5. Eth. c.5.& Plato libr.9. in Parmenide, vel de vno omnium principio. *Quod æquale, inquit, est,* 6

earundem mensurarum est, quarum & illud cui æquale illud est, concordant in mensura æqualia. Hinc libr. 29. apud eundem in Phædone, vel de anima. *Res æquilibris in alicuius similis medio posita, nec magis nec minus potest in partem aliquam inclinari. cumq; similiter se habeat, ab inclinatione permanet*
7 *aliena.* Docet & Philo Iudęus, libro De creatione principis, pluribus adductis exemplis pro laude æqualitatis, illam sociale esse rerum diuinarum & humanarum vinculum. Sic Sol vnus dimetitur dierum ac noctium æqualiter vices & spatia, certis proportionibus, recursu annali. Iustitiam in negotiis humanis æqualitatem redigere communem gubernationem: in republica siue democratia, vel aristocratia, vel monarchia, æqualitatem illam & communionem coniungere, in corporibus sanitatem, virtutem in animis: sicut è diuerso, seditionem, & iniustitiã, morbos, vitia, inæqualitatem esse & separationem communitatis. Ad æqualitatẽ, iustum, iustitia, proportio, referuntur, vt diximus in bonitate, in synonimo æqui, & tradit Aristoteles in libro 1. Moralium cap. 34. & iustitiæ propriam æquitatẽ dixit Cicero 1. Officiorum dum tractat de fortitudine.

8 CONIVNCTVM & COPVLATVM idem esse scribit Aul. Gellius libr. 16. Noctium

ctium Atticarum c. 8. Græcis συμπεπλεγμένον vndè dicit sequi necessarium veluti coniunctis simul ambulantibus, vt si dies est, Sol igitur supra terras est: si Plato ambulat, ergo mouetur homo. Coniugatio, Copulatio, & similia omnia verba significant concordiam in aliquo, veluti consensum & iunctionem sub iugo, quod participant. Sic Matrimonium & Nuptiæ, est maris & fœminæ coniunctio, diuini & humani iuris communicatio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens vt scribit Modestinus in l.1. De ritu nuptiar. libr. 23. ff. tit. 2. Iustinian. in §. 1. De patria potestate, libr. 1. Institution. tit. 9. can. 1. 29. quæst. 1. cum similibus pluribus iuribus ibi à gloss. citatis. Coniunctio autẽ hæc iuris diuini & ex Dei institutione est, Gen. 2. Matthæi 19. & Marci 10. Docet etiam coniugationem in verbis esse Cicero, & eam 9
vnius participatione dum circa primũ Topicorum scribit: *Coniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdem. Eiusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab vno variè commutantur: vt sapiens, sapienter, sapientia.* Hæc verborum coniugatio συζυγία dicitur, ex qua huiusmodi est argumentum: Si compascuus ager est, ius est compascere: & rursum eodem paulo pòst hũc locum argumenti primum dicit. Huc pertinent coniunctio

iunctiones copulatiuę, &, que, atque, ac, quo-
10 que, etiam. Item Iurisconsulti triplicem
coniunctionis modum habent: fit namque
aut re, aut verbis, aut re & verbis. Re, cùm
pluribus vna res indiuisim assignatur, vel re-
linquitur: verbis, per coniunctiones copula-
tiuas, sub vno verbo structuram orationis
conficiente: Verbis & re, cùm vtrumque ac-
cedit. Totidem etiam modis disiunctio fit:
quæ maximè considerantur & explicantur à
Paulo in l.142. triplici, De verbor signif. lib.
50. tit. 16. & in l. 87. re cõiuncti, de leg. 3. li. 32.
π. tit. 1. Cõiunctio auté separationi opponi-
tur ab Vlp. in l. 1. De vsufructu accrescendo,
libr. 17. π. tit. 2. Coniuncta plura pro vno ha-
bentur, & ideò coniunctim iniunctis omni-
bus parere necesse est. Disiunctim verò in-
iunctis, sufficit separatim obtemperare, vt
scribit Paulus in l. 5. si hæredi plures, De con-
ditio. Inst. t. libr. 28. π. titul. 7. Aliquando ta-
men coniuncta pro disiunctis, & contrà ac-
cipiuntur: vt explicatur ab eodem Paulo in l.
53. sæpe, De verb. signif. libr. 50. π. tit. 16. quod
vel ex re opposita ne absurdum sequatur ac-
cidit. Continuatio secundum Senecam in
principio libr. 2. Naturalium quæstionum,
11 est partium inter se non intermissa coniun-
ctio. Connexum etiam Vlpianus vocat, quod
12 communionem eam habet, vt facilè separa-
ri non

ri non possit in eo propter quod nectitur, l. 18. de negotiis gestis libr. 3. π. titul. 5. Idem autem est dicere coniunctum & connexum, vt apud Alexandr. tertium, summum Pontificem in cap. quanto. 3. de Iudiciis libr. 2. Decretal. Gregorij. titul. 1. Plura negotia dicuntur connexa, quando vnum dependet ab altero, veluti crimen Lenocinij & adulterij connexa, quia vnum ab altero procedit vt scribit Bartolus in leg. 15. qui reus. π. de public. iudiciis & in l. 2. §. si publico, De adulteriis, in. π. Dicuntur & coniuncta negotia, dum ad vnum effectum concurrunt & tendunt, vt in l. illud, in fine. ad legem Aquiliam libro nono. π. titulo secundo, notat & gloss. in l. cùm filius. §. 1. de verborum obligationibus in. π. huc refer omnia dependentia, accessoria, & alia quæ dicuntur & probantur connexa ab scribentibus, à Cyno, Baldo, Angelo, Saliceto in l. siquidem, C. de exceptionibus & ab Alexandro in l. Aurelius, §. cum qui, De liberation. legata, in π. & Angelo Aretino, & Iasone §. item si quis, in Institutionibus iuris ciuil. De Actionibus. Et ibi etiam tractant, quæ separata dicantur. Nota autem ex D. Chrysostomo, tomo 3. homilia in illud capitulo 4. D. Ioannis, Veniet dies quando veri adoratores &c. Quod Nephas est

on

coniungere quod natura copulari non pati-
tur. Sic Deut. c. 7. prohibuit Deus coniugia
cum infidelibus, & 2. Corinth. 6. cap. canon.
caue. 28. quæst. 1. Imperator in l. ne quis, De
Iudæis, libr. 1, C.

CONVENIRE, Græcis συνιέναι, nihil
13 aliud est, quàm simul & eundem in locum
venire ex diuersis locis, vnde concordiam
esse in eo docetur, vt scribit Vlp. in l. 1. § con-
uentionis verbo, De pact. libr. 1. π. tit. 14. quo
14 fit, inquit, vt omnia genera contractuum, in
quibus sententia eadem adest, contineantur.
Consensus enim nihil aliud est, quam simi-
lis sensus interior, exterioribus notis vel fa-
cto, vel verbis explicatus: & in can. 1. 29. q. 1.
15 Hinc ob diuersos modos explicãdi sensum,
diuersi consensus, & diuersa genera contra-
ctuum ponuntur: quorum quidam nominati,
ti, idest, qui certo nomine insigniuntur, ve-
luti emptio, locatio, & huiusmodi, vt scribit
Vlpianus Iurisconf. in l. 6. iurisgentium, De
pact. libr. 2. π. tit. 14. alij anonyni, idest, sine
nomine destinato, quales DO VT DES, DO
VT FACIAS, FACIO VT DES, FACIO VT
FACIAS, vt scribitur à Paulo in l. 5. natu-
ralis, De præscriptis verbis, libr. 19. π. tit. 5.
16 Et Vlpianus in l. 1. & 2. de iudiciis libr. 5. π.
tit. 1. consentire iurisdictioni nihil aliud in-
17 terpretatur, quàm scienter se subiicere iuris-
dictio-

dictioni: Dico scienter, quia consensus ex mentis sciētia pendet, non ex errore, vt idem Vlpianus scribit in l. 20. si per errorem, De iurisdictio. omnium iudic. libr. 2. π. tit. 1. cum similib. ibi notatis à gloss. Hippocrates, vt scribit Galenus, tom. 3. in commentariis ad tertium eius, de morbis vulgaribus, tripliciter considerat consensum in membris humanis, cuius verba, quia ad alia quàm ad membra corporis referri possunt, subscribo. *Fiunt tribus modis consortia, aut propter vicinitam, aut propter familiaritatem generis, aut operis: Generis, vbi neruosum neruoso, venosum venoso, arteriosum consentiat arterioso: operis, cùm mammæ & thorax partibus genitalibus.*

CONSONANTIAM esse concordantiam, docet nomen ipsum, quasi soni identitatem dicas. 17

CONTINVVM Aristot. libr. 5. Physic. c. 18 3. habere concordiam & vnitatem docet his verbis: *Continuum est quid hærens: Dico autem nunc continuum esse, cùm vtriusque rei fines, quibus se tangunt, vnum idemq; fuerūt facti, atque vt nomen significat, continenter: quod quidem esse non potest si extrema sunt duo. hoc definito, patet in his esse continuum, ex quibus vnum quid fieri aptum est, tactu: & vt vnum fit ipsum continuum vnum, sic &*

ipsum totum fore vnum, veluti clauo, vel glutine, vel tactu, vel copulatione. Hæc Aristoteles, & rursum libr. 6. Physic.capit.2. & 3. partium coniunctionem continere vniuocè continuum docet.

19 COMMVNIO refert rerum quandam participationem. Commune dicunt, in quibus partes sunt duorum, vel plurium pro indiuiso vel sub eodem, diuisim: veluti domus communis, quæ ad duos pertinet, vel in quibus duo vel plures sub eodem tecto habitāt. Sic vna & eadem res, & propria & communis dici potest, diuersis respectibus: Propria respectu contingentis partis, vel quæ contingere potest: communis, ratione vinculi quo vtriusque pars participantium iungitur. Et ita intelligendus est Caius, dum ait, Libertam communem rectè meam posse dici: meam, inquam, ratione partis in l. 46. illud, De ritu nuptiar.libr.23.π. tit. 2. Et ita etiam Martianus intelligendus in l. 6. in tantum, §.vniuersitatis, De rerum diuision. libr. 1.π. tit.8. dum ait, Res vniuersitatis singulorum nō esse: singulorum, inquam, ratione ea qua communia vniuersitatis sunt: sed tamen singulorum esse, ratione ea qua participant singuli ex his, veluti apud Ciceronem.1. Offic. *Sicuti theatrum cùm commune sit, rectè tamen dicimus cuiusque locum esse, quem quisq; occu*

occupauerit.

IDEM tripliciter diuiditur, numero, specie, & vtroque simul modo. nam secundum ea, indifferentia & concordantia sunt: Aqua aquæ idem specie, homoque homini. Numero eadem, quorum nomina plura, res vero vna: vt tunica & vestis, item ea quæ secundum accidentia eadem sunt: vt musicum esse, sedere, idem cum homine, vt docet Arist. libr. 1. Topicor. cap. 6. & libr. 5. Metaph. c. 9. & Galenus tom. 6. libr. 3. Methodi medendi cap. 2. Plato adhuc libr. 15. in Sophista, vel de Ente, quartam speciem addit, nempe quod cum ente idem est. Vel quod ipsum est, Ens est. IDEM differre à simili, scribit Galenus tom. 5. libr. 3. Method. medendi. c. 25. Relationem enim habet similem ad id cui imitatur: sed rei idem, sine relatione non est alterius quàm eius quod dicit. Notatur & gloss. in l. quod Nerua, in verb. dolum, ff. depositi, nullum simile esse idem. 20

PROPINQVITAS arguit concordantiam in eo cuius propinquitas est. quin & quanto quid propinquius, tanto similius fit ei cui approximatur, vt scribit Aristot. libr. Topic. 3. c. 2. 21

PAX est tranquillitas ordinis, & hominũ ordinata concordia, canone quid colligitur 23. quæst. 1. 22

23 PROPORTIO est æqualitas rationis, saltem in quatuor considerata: vnde manifestum est,& diuisam & continuam proportionem,in quatuor membris consistere:vno enim bis vtitur, ac bis dicit: vt quemadmodum A ad B,sic B.ad C.vbi B bis dicitur. Et hæc proportio Geometrica, quia totum ad totum, & alterum ad alterum comparatur: verùm non est continua proportio, neque enim fit æquale numero cui, & quod. Alia autem proportio Arithmetica, quæ in commertiis dicitur esse, vt hæc annotat Aristoteles libr. 4. Ethicor.ad Eudemum, & libr. 5. Ethicor.ad Nicomachum,cap. 5. quæ persequitur vsque ad librum octauum, & libr. 1. Moralium, cap. 34. Hæc autem verba concordantiam demõstrare nemo dubitat, tum ex finitione,tum etiam ex diuisione.Sed adde argumentationem eiusdem Aristotelis libr. Problematum sectio. 19. problem. 14. Proportio in sonis æqualitas est:æquale autem omne ad vnitatem referendum est.

SIMILIA sunt,quæ sunt eadem in qua-
24 litate aliqua:nam eadem in illis sunt, vt colligere licet ex Vlpiano in l. 8. qui liberis, De vulgari,libr. 28. π.tit. 6. etsi in pluribus differant aliis quæ similia in aliquo dicuntur. Similitudo concordiam infert, quia similitudo dicitur plurium, cùm in pluribus idem

repe

reperitur aliquid, siuè sint diuersi generis,
vel speciei, vel alterius numeri, vel differentiæ, vt scribit Arist. 1. Topicor. cap. fin. Porrò
idem concordiam demõstrare iam diximus.
Et rursum 2. Top. c. 4. Similia aliquid habere vnum in quo ea ratione qua similia sunt,
concordant, probat: *In similibus*, inquit, *contemplandum, si similiter se habent, vt si disciplina vna sit plurium & opinio, & si visum
habere, est videre & auditum habere, est audire, &c.* Adfert & idem libr. 4. de Genera- 25
tio. animalium, c. 3. causam similitudinis &
dissimilitudinis fœtuum à progenitoribus,
ab spermatis præ dominatione viri & fœminæ, ob similitudinem & dissimilitudinem
naturæ prædominantis & materiæ. Quanquam Galenus tom. 1. de formatione fœtuum, cùm ignorare se fateatur animę naturam, & alia formationis fœtus, nihil ausus sit 26
hac de re pronuntiare. Similia in similitudine participare, communicare, docet etiam
Plato libr. 9. in Parmenide, & Galenus tom.
5. lib. 3. de Naturalib. facultatib. cap. 25. & 26.
dum similitudine substantiarum attractiones fieri dixisset, id explicat, dum quodam
modò quoddam idem in attracto & attrahente esse demonstrat, vnde per cõcordiam
attractio fiat: sicuti, inquit, pituitosum pituitam trahit. Scribit & eodem loco Galenus,

ſimilitudinem longè differre ab identitate, nec ſimile eſſe idem: item & ſimilitudinem & actu,& potentia conſiderari. Sed & magis illam conueniētiam ſimilium docet tom. 7. ſuper ſecundum Aphoriſmor. Hippocratis, aphor.34. & 39.& libro 3.in aphoriſin.3. Similitudines adeſſe nobis facilè denotant aduerbia ſimilitudinis,qualia ſunt,quaſi,ſeu, ſic,ſicut,ſicuti,vèlut, veluti, vt,vti,ita, item illa,pariter,ſimiliter.

27 Quæ VNITATE participāt, in vno participant, veluti in principio:quia vnum aliorum principium eſt,vt ſcribit Plato libr.9.in Parmenide, vel de vno omnium principio, & Seneca libr. 2. Natural. quæſtion. Vnitas eſt ſine commiſſura continuatio,& duorum inter ſe coniunctorum corporum tactus.neque quod dicit vnum contraria habet, vt Plato notat libr. 6. in Alcibiade, vel de Voto. Docet & vnitatem eſſe concordiam partium,amor,quo partes continentur & ligantur,vt Plato docet libr. 25. in Conuiuio, vel de amore. Vnum autem ab eo dicitur, quod in quæſtione ſubiectū fuerit: ſiue illud ſubſtantiam,ſiue accidens proprium habeat, vt annotat Galenus tom. 1. libr. 9. de Decretis Hippocrat. & Platon. in fine. Galenus concordiam partium in vnitate eſſe docet, dum ſcribit tom.3.libr.de Differentiis morb. c.9

Suarum, inquit, *vnicuique vnitas partium, quæ cùm adfuerit causa erit, vt pars qualibet vna esse dicatur, vnumque actum vel vsum perficiat. Quod si qua solutio contingat, partis illius erit ægritudo.* Et postea latiùs cap. 10. eius libri. Atque iterum vnitatem concordiam continere docet rerum experientia: quia & Roma duos non potuit ferre dominos, sed alter alterius parricidio sublatus est, vt scribit Liuius in pr. ab vrbe. Dionysius Halicarnassæus in 1. histor. Romanæ, Lucanus in pr. Horat. libr. Epodom, ode 7. Nec in Rebeccæ vtero, principes illi ESAV & IACOB concordare potuerunt, Genes. cap. 25. Sic & animalia quædam vnitate illa cōcordiam continent: in apibus, in gruibus, & aliis vnus dux, canon. in apibus caus. 7. q. 1. in secunda parte Decreti Gratiani. Vnio tripliciter consideratur, primùm, cùm aliquid alteri subiicitur, & tunc vnitum eius iuris est & priuilegij, cuius est id cui fit subiectio, vt scribit pontifex Alexand. tertius in c. recolentes 3. de statu monachor. libr. 3. Decretal. Gregorij, tit. 35. Secundò Vnio fit, cùm duo, vel plura simul iunguntur, nec aliud alij iungi, vel vniri dicitur. Et tunc ex omniū vnione retinetur vel iuris, vel priuilegij, quod melius & commodius videtur, cano. medicamentum de pœnitent. Distinctio 1. & can. 28

non est culpandus. 32. quæstione 1. Et tunc nobilius & melius trahit ad se minus nobile & dignum, vt quod validius in cõtractibus, minus validum roborare dicitur, Iustin. in l. 1. de rei vendicatio. libr. 5. C. tit. 13. Tertiò fit vnio, cùm quidem vtrumque seorsum remanet, sed ad vnum reducuntur dominum: & tunc singula, priuilegia sua & consuetudines & iura, conseruant, de hac vnione in can. & temporis qualitas. 16. quæstion. 1. & Greg. in c. 2. de religiosis domib. libr. 3. Decret. tit. 36. Quæ tria nota, quia sunt vt dicunt pragmatici de pane lucrando, dum quæstio est de vnionibus Ecclesiarum. Quæ tamen ita
29 vera sunt, dummodo Vnionis forma non aduersetur. Nam is in cuius potestate est vnire, habet & cum potestate formam vnioni constituere. Quod notat Ioan. Andræas interpres, in c. 1. ne sede vacante, libr. 3. Decret. tit. 9. vbi & gloss. tres superiores casus vnionis ponit. Sequenda enim & conseruanda est forma rescripti, per quod de Vnione mandatur, vt scribit Innocen. tertius summus Pontifex, in cap. 22. cum dilecta, de rescript. libr. 1. Decretal. tit. 3. *Diligenter enim fines mandati seruandi sunt. Nam qui excessit, aliud quid facere videtur: & si susceptum non impleuerit, tenetur*, vt scribit Paulus in l. diligenter, Mandati. libr. 7. π. tit. 1.

Vnio

Vnio totalitatis , vt membrorum in toto corpore. 30

Item Vnio conformitatis, vt vnus ſpiritus, vna voluntas pro ſimilitudine.

Et Vnio attributionis,quia vni rei plures attribuuntur,vt fides vna.

Adiicere lubet ſuperioribus quædam generalia axiomata:Primum pares cum paribus, 31
vt eſt in veteri prouerbio, facilè congregantur.Recipiuntque omnes , Cicero & Ariſtoteles in Topicis , argumentum à pari , & ſimilitudine , vel identitate rationis , vt ſi eadem in diuerſis ſtatuatur,idem ſit ius extenſiuè vt ſancitum apud Iulian.in l.11.non poſſunt,de Legib. libr.1. π. tit. 4. Et hinc toties argumenta trahuntur , quoties ſimilitudo locum habet,etiam à ſeparatis, vt à rebus ad iudicia, à tempore præterito ad futurum, à iudiciis ad teſtaméta:& ſic de reliquis, quorum maxima ſylua eſt.Secundo,ſimile ſimili naturæ cognatum. Lex autem tyrannus 32
hominum,multa præter naturam cogit.Plato libr.17.in Protagora, vel aduerſus ſophiſtam,& libr.34.Dialogo 4.de Legibus, ſimile ſimili quod moderatum eſt, amicum eſt. Tertiò, quæ proportionem habent, ſi hanc diuerſè habeant , habebuntur illa diuerſè, Ariſtot.libr.1.Reſolutionum cap.quadrageſimo ſecundo.

De Contrarietate vel Oppoſitione vel Repugnantia.

CAP. IIII.

1 ARISTOTELES libro decimo Meth. cap.5.& c.12. ſummam vocat differentiam rerum, Contrarietatem: Sicq́ue Speuſippus de diffinitionibus Platonicis ſcribit, *Contrarietas eſt maxima diſtãtia eorum quæ ſub eodem genere, per quaſdam differentias continentur.* Demonſtratione namque contrariorum, dubitationes de contrariis ſunt, vt ſcribit Ariſtoteles 1.de Cœlo,c.x. ſic & D. Ioan.Damaſcenus lib.1.de Orthodoxa fide, cap. 5. *ἡ γὰρ διαφορὰ ἐναντίωσιν εἰσάγει*, Differentia(ſcilicet ſpecifica) contrarietatem inducit.Et Ariſtot.libr.2.Ethicor.ad Nicomachum,c.8.quæ plus à medio diſtant, eidem magis eſſe contraria conſtare ſcribit. Quanquam 1.de partib.Animal.cap.3.non eſſe differentiam conſtituat per priuationem,vt inter pennatum & inpenne animal: cùm fieri non poſſit,vt ſpecies alicuius ſit,id quod non
2 eſt priuatione Differentia entis.Cæterum in primis admonendi ſumus, nos hîc contrarietatem vſurpare, pro omni oppoſitione quæ eſt vel terminorum complexorum, aut incomprehenſorum, aut localis. Terminorum complexorum,ſiue propoſitionum quę pugnant

pugnant inter ſe oppoſitio eſt, aut in quantitate, aut in veritate, aut in falſitate. Eſt & oppoſitio propoſitionum harum, vel contraria, vel ſubcontraria, vel contradictoria, vel ſubalterna. Terminorum incomplexorum eſt, eorum quorum ſignificata ad inuicem repugnãt: & hæc oppoſitio eſt duorum terminorum ad inuicem repugnantia, cuius genera vniuerſalia ſunt quatuor, de quibus tradit & Ariſtot. libr. 5. Metaph. cap. 10. loquitur & de his Cicero in Topicis, & Ariſt. 10. Metaphyſ. cap. 7. Aut enim eſt oppoſitio Relatiua, vt pater filius, dominus ſeruus: aut cum aliquo collata, vt duplum, ſimplum, vocat Cicero longum breue, aut Contraria ſeu aduerſa, vt album nigrum: aut Priuatiua vt nox, dies: iuſtum, iniuſtum: & hæc habet maximè propoſitio, IN, vt dignitas, indignitas: Græcis dicuntur & στερητικὰ hæc: aut Contradictoria, vt albus eſt, albus non eſt: vocat Cicero Negantia, & valde contraria: Græci, ἀποφαντικὰ, vt ſi hoc eſt, illud non eſt. Localis Oppoſitio, eſt ratione ſitus rerũ: De hac Galenus meminit libr. 7. in Aphoriſmum 68. libr. 5. Aphoriſmor. Hippocratis, qualis ſurſum, deorſum, dextrorſum, ſiniſtrorſum, ante, poſt, infra, ſupra. Quantitas propoſitio- 3
num, eſt extenſio ſubiecti, & menſura quædam eius quod dicitur. Et quia res vniuer-

ſaliter,

aliter,& particulariter,& singulariter, & indefinitè stare,& concludi possunt:ideò, & in oratione,quæ rerũ est significatiua, quatuor ij modi trãslati sunt,vt dum quanta sit quæritur,respondeatur quòd ea sit,vel vniuersalis, vel particularis, vel singularis, vel indefinita.

Vniuersalis est illa, cuius subiectum est terminus communis additus signo, vniuersale significati, vt omnis, nullus, homo currit.Particularis, cuius subiectum est terminus communis additus signo particulari, vt aliquis, & quidam homo currit. Indefinita, cuius subiectum est terminus communis sine signo,vt homo est animal,animal est corpus.Singularis propositio est illa, cuius subiectum est terminus discretus:vel terminus communis iũctus pronomini demonstratiuo. De primo, vt Dominus noster IESVS CHRISTVS, est verus Deus & homo:De secundo, iste homo est scriba. Cum his etiam quantitatibus, qualitas propositioni adiungitur.

4 Qualitates autem eius sunt,veritas, falsitas, affirmatio, negatio, necessitas, contingentia,possibilitas,impossibilitas:secundum quæ fiunt ad inuicem propositiones oppositæ per contrarietatem,subcontrarietatem, & subcontradictionem, vt docet Aristoteles

les 2.Perihermenias.

Oppoſitio contraria propoſitionum eſt, 5
cùm vna earum eſt vniuerſalis affirmatiua, & altera vniuerſalis negatiua, de iiſdem ſubiectis & prædicatis, vniuocè & æquè amplè, vel æquè ſtrictè acceptis. Sunt itaque eiuſdem quantitatis ſed diuerſæ qualitatis, id-eſt, ambæ vniuerſales, vel particulares, ſed altera negatiua, altera affirmatiua. Exẽplum: Omnis homo eſt albus, Contraria, nullus homo eſt albus: prior vniuerſalis affirmatiua, ſecunda etiam vniuerſalis, ſed negatiua & eiuſdem ſubiecti, nempè de albo & homine.

Oppoſitio contradictoria eſt, cùm vna 6
propoſitionum eſt vniuerſalis affirmatiua, altera particularis negatiua, vt omnis homo eſt animal, & quidam homo non eſt animal: vel quando vna eſt vniuerſalis negatiua, alia particularis affirmatiua: vt nullus homo currit, quidam homo currit: idq́; de eiſdem ſubiectis & prædicatis & copulis vniuocè & æquè amplè, vel æquè ſtrictè acceptis.

Omnis contradictio itaque, debet habe- 7
re quatuor vt ſit bona: nempe vt affirmatio & oppoſita negatio ſint de eodem ſecũdum rem & vocem: referantur ad idem ſecũdum idem: quod teneantur ſimiliter, eodemq́ue tempore. Exemplũ de eodẽ: Marcus currit,

Marcus non currit. Exemplum de non eodem: Cicero non currit. Exemplum de ad idem & ſimilitudinẽ: Æthiops albus dentes, Æthiops non albus dentes. Exemplum de nõ ad idem: Æthiops nõ albus pedes. Exemplum de ſimiliter: nullum animal eſt genus, aliquod animal eſt genus. Exemplum de nõ ſimiliter, Animal eſt genus, diuerſa enim à priore propoſitio eſt. Exemplum de eodem tempore: Petrus venit hodiè, Petrus non venit hodiè. exemplum de diuerſo tempore: Petrus venit. facit l. & an eodem, cum duabus præcedentibus. ff. de except. rei iudic.

8 Oppoſitio ſubcontraria eſt, dum vna propoſitionum eſt particularis affirmatiua, vel indefinita: Altera autem eſt particularis negatiua, vel indefinita, de hiſdem prædicatis, & ſubiectis, & copulis vniuocè acceptis, & eodem modo ſupponentibus. Excluduntur hinc ſingulares propoſitiones quæ ſunt contradictoriæ: quia duæ ſubcontrariæ poſſunt eſſe ſimul veræ, & ſimul falſæ, vt, Quidam homo currit, Quidam homo nõ currit. Cæterùm duæ ſingulares, ſimul veræ eſſe non poſſunt, vel ſimul falſæ: ſed oppoſitio illarum adducit contradictionem, quia neceſſariò vna eorum falſa, alia vera, vt, Petrus eſt aſinus, Petrus non eſt aſinus.

9 Oppoſitio ſubalterna, cùm altera propo-

ſitionum

ſitionum oppoſitarum eſt vniuerſalis affirmatiua, & altera particularis, aut indefinita vel ſingularis, affirmatiua. Vel dum vna eſt vniuerſalis negatiua, & altera eſt particularis vel indefinita, vel ſingularis negatiua, de hiſdem ſubiectis vel prædicatis, & copulis inuicem acceptis, & eodem modo ſupponentibus. Subalterna dicitur oppoſitio hæc, quia vna ſubaltera propoſitio ponitur, vt particularis ſub vniuerſali. Et ab vniuerſali quidem ad particularem non eſt oppoſitio, vt, Omnis homo eſt animal, ſequitur quidã homo eſt animal: ſed contrà, nempe, Quidam homo ſtultus, ergo omnis homo ſtultus, quia ab inferiori diſtributiuè ad ſuperius affirmatiuè, non valet conſequentia.

Oppoſitio incomplexi eſt repugnantia 10
duarum dictionum, vel terminorum, qui quidem ſignificant vel ens vterque, vel abſolutè, vt album, nigrum. hinc Oppoſitio contraria: vel relatiuè, vt pater, filius, hincque Oppoſitio relatiua. Alter ex terminis ens, alter non ens ſignificat, idque vel ſimpliciter, & eſt Oppoſitio contradictoria: vel non ens circa non abſolutè, ſed circa ſubiectum determinatum, & ſic eſt Oppoſitio primitiua. De his quatuor modis Ariſtotel. 10. Metaphyſic. cap. 5. & Cicero in Topicis. Relatiua Oppoſitio, eſt repugnantia relatiui &

correla

correlatiui circa idem ſubiectum, quia non ſe compatiuntur in eo in quo ſe referunt, vt pater filij non poteſt eſſe eius filius, vt Titius dominus Stichi, in eo quod eius eſt dominus, non poteſt eſſe eius Stichi ſeruus: & ſic opponuntur reſpectu eiuſdem. Reſpectu verò diuerſorum, non opponuntur: nam qui filius patris eſt vnius, & alterius filij, ſui reſpectu poteſt eſſe pater. hanc Oppoſitionem Cicero vocat, collationem factam ad aliud.

11 Oppoſitio contraria eſt, cùm oppoſita ſe mutuò expellunt poſitione ſua in ſubiecto, vt calidum expellit frigidum, aqua ignem: nam ſeparatim poteſt contrariorum vtrumque exiſtere, & alterum ſine altero eſſe, vt aqua & ignis, frigidum & calidum, album & nigrum, ſed non in eodem ſubiecto purè & eodem tempore. Nam contrariorum, dum conſiderantur cùm in ſubiecto purè ſunt, ea eſt lex, vt ſe mutuò perimant, vt notant Ariſtotel. 1. Phyſicor. capitulo 7. Meſue primo cap. canon. Medicinæ, Plato libro ſexto in Alcibiade ſecundo, vel de voto. Notat & gloſſ. in §. neque autem, in verb. læſum, De mandatis principum, in authentic. collatio. tertia, titulo quarto. Quamobrem & Ariſtotel. libr. De diuturnitate vitæ, dum inquirit num ſit aliquid quod interitum non patiatur,

tiatur, reſpondet, huiuſmodi illud eſſe, cui nihil eſt contrarium: & ideò ignem in ſuperiori parte vagari incorruptum, quòd ibi nihil ſit contrarium. Infert & hinc Problematum libr. ſection. 8. quæſt. 7. & ſect. 9. quæſt. 7. abſurdum eſſe, vt idem res contrarias inter ſe efficere poſſit eodem modo, ſed aut contraria ambo adferre vni ſubiecto ſecundum aliquid diuerſum, aut alterum ſecundum aliquid, alterum ſimpliciter: quod etiam ſcribit libro quarto Metaphyſic. capitulo ſexto, & ita etiam Vlpianus in l. octuageſima tertia, inter ſtipulantem, §. ſacram rem, de verborum obligation. libro quadrageſimo quinto. π. titulo primo. Vnam & eandem cauſam, & obligandi & liberandi, & dandi, & non dandi in eodem caſu, tanquam contrariorum, eſſe non poſſe. Nihil tamen prohibet, rem eandem contraria efficere, dummodo contraria modo eodem non agantur, ſed diuerſo. Cuius rei exemplum adfert Ariſtoteles Problemat. libro ſection. quæſtione vigeſimoquinta, in vino, quod vi ſua calefacit, tamen alia ratione nimium exitum tremere facit, & ita infrigidat: quia tremor ab infrigidatione, vel affectu frigido. Docet & inibi Ariſtoteles, eandem ſententiam pluribus exemplis, & Iuriſconſulti norunt, modo

diuerſo, verborum formulas & obligationẽ parere,& rurſum liberationem in acceptilatione,ſed modo diuerſo: vt conſtat ex titul.
12 de verbor. obligatio. & de acceptilationib. Commiſcentur & medio contraria: nam & contrarium contrarij, nutrimentum eſſe dicitur:& quod incrementum ſuſcipit,tum ſimili cum diſſimili creſcit,vt notat Ariſt. lib. 8.Phyſ.cap.7. Inſunt & contraria ſecundum accidens alicui,vt ſcribit Ariſtot.Metaphyſ.
13 lib.10.cap.13.Quo fit etiam,hinc ſtatim alia lex contrariorum, vt cognito vno contrariorum cognoſcatur & aliud:vt ſi cognoſcamus quæ rempublicam conſeruant, cognoſcamus quæ corrumpant,cõtrariorum enim contrarij effectus,vt ſcribit Ariſtot. 5. Polit. c.8. & Cicero. 5. Tuſculanar. contrariorum contraria eſſe conſequentia ſcribit.Et rurſum Ariſtot.Problem.Section.22.quæſt.11. Pleniùs, inquit, eadem apud ſua contraria innoteſcunt.§.1.de his qui ſunt ſui vel alien. iuris apud Iuſtinian.libr.1.eodem tit.Arguitur itaque à contrario ſenſu, in can. 32. ho-
14 ſpitiolum, Si bonum eſt mulierem non tangere, ergo malum eſt mulierem tangere. Et huiuscontrarij fortiſſimum ait argumẽtum, in l.1.§.huius rei, De offic. eius cui mandata eſt iuriſdictio, in ff. Contrariorum porrò, quædam habent media,quædam non habẽt: veluti,

veluti, inter album & nigrum, quæ contraria ſunt, medium eſt, nempe rubeum, fuſcum, pallidum, & huiuſmodi medij colores. At non habent quæ ſe mutuò tollunt, dicunturque Oppoſita, cùm vnius poſitione contrarium tollitur: vt iuſtum & iniuſtum, bonum 15
malùm. Dicitur & hæc vltima Oppoſitio contrariorum, contradictio: vbi medium nō eſt, vt ſcribit Ariſtot. 1. poſteriorum, c. 2. eoque differt à contrario quòd medium poteſt habere: differt & ab Oppoſitione ad aliquid, vt latè docet idem Ariſtot. libr. 10. Metaph. cap. 7. Primitiua itaque Oppoſitio, eſt repugnantia habitus & priuationis in his quæ ſe non compatiuntur in eodem ſubiecto, nec poſſunt eſſe eiuſdem rei, & temporis, nec medium admittunt quo poſſint in ſubiecto componi, vt ſcientia quæ habere ſignificat, & ignorantia, quæ priuationem, memoria & obliuio, lux & tenebræ: Priuatio namque eſt negatio habitus. Ariſtot. libr. 10. Metaph. c. 7. Priuationem, quandam contradictionem continere ait, aut impoſſibilitatem determinatam, ſiue ſimul acceptam cum ſuſceptiuo. Contradictoria Oppoſitio, eſt repugnantia duorum terminorum incomplexorum, quorum ſignificata non poſſunt de aliquo ſimul eſſe vera, cuius repugnantiæ non eſt dare medium vllo modo: vnum extremum

eſt ens, aliud non eſt ens, fit enim per eſt & non: vt album, non album, dignum, non dignum, vt tractat Ariſtoteles primo. περὶ ἑρμηνείας, de interpretatione, capitulo quinto, ſexto, & ſeptimo. Dicitur vllo modo hîc non poſſe dari medium, quia medium inter contraria duplex eſt: Vnum medium participans ab vtroque extremo, vt rubeum participat ex albo & nigro: ſunt & medij ſapores, vt colores. Aliud medium eſt negatio vtriuſque extremi, cùm vtrunque extremum negatur: ſicuti medium huiuſmodi eſt: lapis non eſt, nec pater, nec filius, nec dominus nec ſeruus. Subſtantia incorporea, nec alba, nec nigra eſt: & elementum, nec viuum, nec mortuum dicere verum eſt. Breuiter autem, vt Ariſtot. libr. 1. Reſolution. Poſterior. cap. 2. contradictio eſt Oppoſitio cuius per ſe medium nullum eſt. Partium autem, inquit, ea quidem, qua quippiam cuipiam adiungitur, affirmatio: ea verò qua quippiam à quopiam ſe mouetur, negatio nũcupatur. Docet & idem Ariſt. contra Anaxagoram, qui media in contradictione omni conſtituebat, impoſſibile eſſe in contradictione medium quoddam poni, quia omnia falſa eſſent, libr. 4. Metaphyſ. capit. ſeptimo, & libro decimo, capitulo ſeptimo. Regulas
16 de Oppoſitione aliquas cape. Primò, Con-

contrario

trariorum, si alterum est natura, & alterum esse necesse est natura. Si sit contrarium, atque aliquam ipsius esse naturam. est enim eadem contrariorum materies: & affirmatio priuatione est prior, veluti calidum frigido. Quies vero ac graue, per leuitatis, motúsue priuationem dicuntur: Atqui si terra est atque ignis, ea quoque corpora esse quæ sunt inter ipsa, necesse est: Aristotelis hæc verba libr. 2. De cœlo. capitulo tertio. Secundò, vsque ad cõtrarietatem initia & sequentia differre non possunt, & ita principia contraria sibi non sunt: sicuti contrariantur sedere non sedere, Macrob. libr. 2. in Somnium Scipionis, capitulo decimo sexto. *ὧν γὰρ τὸ εἶναι ἐναντίον, τούτων καὶ ὁ τοῦ πῶς εἶναι λόγος ἐναντίος, ἤγουν αἱ ἰδιότητες.* D. Ioan. Damascenus libr. 1. de Orthodoxa fide, capitulo tertio, idest, *Quorum esse est contrarium, horum quoque simili pacto, ratio vel sermo est contrarius, idest proprietates.* Contraria se inuicem fugant, & simile attrahit sibi simile, vt 17
apud Galenum & alios medicos legimus, Carthamum attrahere phlegma, quia simile sit, quod & facit Turbith: id tamẽ fit qualitate & similitudine occulta sine forma specifica, de qua scribit Gal. 3. de simp. medic. quia qualitate manifesta, hæc contraria sunt: nempe quia flegma frigidum & humidum,

Turbith autem calidum & ſiccum, vt ſcribit Meſuë in cap.1. Canon. medicinal. & ibi tractat eius commentator. Quod & in reliquis intelligendum eſt. Vnde & Vlpian. in l. 99. Titiæ ſi non nupſerit, de conditionib. & demonſtrat. libr. 35. ff. tit. 1. Ridiculum eſſe ait, vt aliqua tanquam nupta, & tanquam vidua admittatur, quia contraria ſunt. Formarum accidentalium quibuſdam inſunt contraria, vt caliditati & ſiccitati, &c. quibuſdam verò minimè: vt formis de prædicamento ſubſtantiæ, & quantitatis, de cuius numero paritas & imparitas numeratur.

18 Oppoſitionis vel Contrarietatis media quoque quædam hic breuiter explicabo qualia erunt: Abrogatio, Bellum, Contentio, Contrarium, Contradictio, Controuerſia, Corruptio, Derogatio, Deſtructio, Diſiunctum, Diſſenſus, Diuortium, Inimicitia, Iurgium, Lis, Negatio, Oppoſitio, Repudium, Repugnantia, Reſiſtentia, Pugna. Propoſitiones accuſatiuo deſeruientes vt, Contra, aduerſus, zelotypia.

19 Cùm per abrogationem ſublatio vel interitus ſequatur rei abrogatæ, & in quo abrogatur, ſatis patet abrogationem oppoſitionem indicare, & de hac plura diximus in iuris explanatione cap. de duratione.

20 BELLVM & PVGNA, eadem contra-

rietate

rietate dicũtur:intereſt tamen, quòd pugna eſt in actu dum conferuntur manus, vel cominus vel eminus: Bellum autem dicitur, dum pugna etiam non fit, ſed contraria voluntate quis alium perſequitur, vel aduerſum alium defenſionem præparat. Veluti
21 PAX & INDVCIAE diſcrepant: nam Pax perpetua eſt & abſoluta, Induciæ autem, limitata ratione temporis pax eſt. Et ita vtrũque diſtinguit Aulus Gellius libr. 1. Noct. 22
Atticar. cap. 25. Bellum contrarietatem continere docet Cicero 8. Philippica: dum enim grauiorem eſſe tumultum bello diceret, & tumultum bellum eſſe, ſed non omne bellum tumultum, TVMVLTVM diffiniens, quaſi timorem multum, ſubdit omne bellum paci oppoſitum eſſe. Vt enim homines in pace ſibi conſentiunt, ſic in bello mutuo aduerſantur. Et forſam licet dicere bellum, ex eo quòd ex vno duos faciat: nam & Cicero in Oratore Bellum olim dictum fuiſſe Duellum, & inde nomen natum, ſicut & nomen Bis à verbo Duis. Vnde & Varro libr. 4. De lingua Latina, DVELLONAM dictam quam BELLONAM dicebant, & Duellum quem Bellum dixerunt ſcribit. Et lex ponitur antiqua, vel à Cicerone ficta libr. 3. De legib. DVELLA IVSTA IVSTE GERVNTO. Duella vocans Bella, quæ, vt ipſe

idē ait 1.Offic.ita demū iusta erāt, si antè per fœcialē Romanū quàm gererētur, indicta hostibus & denūtiata essent. Narrat & eodē libro, hostes antiquo nomine & peregrinos & perduelles vocari. Quanquā & nunc hodie, Duellū dicatur pugna duorū singularis certaminis. quā vocāt Græci MONOMACHIAM, quam & prohibet Duelli nomine Alexand. 3.Pontifex in cap.1.De clericis pugnantib. in duello lib.5.Decret.tit.14. Xenophon etiam libr.qui Tyrannus, Bellum malum magnum esse tyrannis, & perpetuum ait: quia semper omnes sibi aduersos habent: oppositionem omnium belli nomine concludens pugnam, quę corporis aduersus corpus est, VIOLEN-
23 TIAM: quæ autem verbis aduersus verba committitur, CONTENTIONEM dixit Plato libr. 15.in Sophista, vel de ente. Ea autem fit, siue cum iracundia, siue sine ea: & ita Prouerb. c. 19.b. dictum, *Vir sapiens si cum stulto contenderit, siue irascatur, siue rideat, non inuenit requiem.* Stoici contentionem dicunt esse cupiditatem quandam circa opinionem tuendam, vt scribit libr.7. Diogenes Laërtius in Zenone. Contendere idem est quod contrà tendere: Vnde contentio, verborum vel rerum oppositio, contrarietasque cum conatu valido dicitur. Et cōtentio orationis, quæ per id quod Græci vocant *ἀντίθε-*

τον

τιν fit,per contrariorum poſitionem,vt vicit pudorem libido, timorẽ audacia, rationem amẽtia,apud Ciceronem pro Cluentio.Heſiodus libr. Operum & dierum in principio, duo contentionum genera facit:Vnum lau- 24
dabile, quo quis in alium vel eius optimum opus aſpiciens,contendit,& nititur æmulari illud, & contra propriam ſegnitiem ad opus ſe accingit:hancq; laudabilem cõtentionem exiſtimat à Deo datam hominibus. Alterum autem pernitioſum exiſtimat contentionum genus,dũ quis odit quod alius amat, vel cõtrà cùm illo,quo alius finitur,aliquẽ ſpoliare nititur. Quod genus ſeminariũ eſt iurgiorũ, cędiũ,bellorũ,litiũ,&hmõi tumultuũ.Et hãc cõtentionẽ,genitã à Nocte,& pernitioſas attuliſſe filias tradit in Theogonia his verbis.

ἀυτὰρ ἔρις στυγερὴ,τέκε μὲν πόνον ἀλγινόεντα
λύθην τε λιμόντε, καὶ ἄλγεα δακρυόεντα,
υσμίνας τε,φόνους τε,μάχας θ' ἀνδροκτασίας τε
νείκεά τε,ψευδέας τε λόγους,ἀμφιλογίας τε,
δυσνομίην,ἄτην τε,συνήθεας ἀλλήλοισιν.
ὅρκον θ' ὃσ δὴ πλεῖστον ἐπιχθονίους ἀνθρώπους
πημαίνει,ὅτε κέν τις ἑκὼν ἐπίορκον ὀμόσσῃ.idest:

Sed cõtẽtio odioſa peperit quidẽ Laborẽ moleſtũ,
Obliuionẽq;,Peſtẽq;, et Dolores lacrymabiles,
Pugnasq;,Cædesq;,Prœliaq;,Stragesq; virorũ
Iurgiaq;,Mẽdacesq; ſermões,Diſceptatiõesq;,
Licentiam,Noxamq;,familiares inter ſeſe,

Iuramentumq́ quod plurimùm terrestres homines
Lædit, quando quispiam volens peierauerit.

Galenus etiam tom.4.libr.3. de Differentiis pulsuum, in principio statim ostēdit contrarias sententias hominum, causam esse certissimam contentionum, *Quia non videtur,* inquit, *omnibus idem, neque honestum neque sapiens essè, neque verum, est in omnibus opinio: & ideò necesse est nasci inde controuersiam.* quod confirmat, poëta Tragicus dum scribit,

Si amor sapientiæ atque honesti singulis
Iuxta placeret, nulla fieret mortalibus
Contentio ambigua.

Et Seneca, in contentionibus contrarium quippiam & rationi inesse, & sanitati mentis aduersum, docet latissimè atque magnificè libr.2.vbi agit de simulanda iniuria, & Martian.in l.2.De offic.Proconsulis & legat. lib.1.π.tit.16.Contentiosam iurisdictionem separat à voluntaria: quòd contentiosa contra voluntatem etiam litigantium adiri & subiri debeat: Voluntaria non nisi inter consentientes reddatur. De contrariis diximus suprà quædam, cui adde canone hos.

Non auditur contraria allegans, imò est reprehendendus: Innocent.3.in c.vnico, vt ecclesiastic.benefic.sine quaque diminut. conferan

ferantur libr.3.Decretal.tit.12. cap. ſolicitudinem de appellationib.canon.geſta.74. diſtinct.canon.quod autem 23.quæſt.7.l. cùm precum,de liberal.cauſ.C.l. 10. huius.de offic.eius cui mand.eſt iuriſdict. 2. Bonum eſt argumentum à contrario ſenſu in iure c.cùm virum, de his quæ fiunt à prælat. ſine conſenſu capituli,libr. 3. Decret.tit. 5. cap. cum apoſtolic.§.penult.§.nec obliqui, De regularib.3. Nullum contrarium eſt ſine contrario altero. Quo enim pacto iuſtitiæ ratio eſſe poſſet,niſi eſſent iniuriæ:non fortitudo, niſi quia ignauia:non continentia, niſi quia intemperantia.Et ſic de ſimilibus ſcribit Chryſippus libr.4. περὶ προνοίας, & refert Gellius libro 6. capitul.1. 4. *Cùm*, inquit Plato libr. 26
15.in Sophiſta,vel de ente, *priuatim minutis quibuſdam argumentatiunculis interrogando reſpondendoq́ue contenditur, contradictionē appellare ſolemus.Et eſt contradictio quadam ſeorſum conſideranda rerum ipſarum, quæ tacitè fit in commercijs.*

CONTROVERSVM id omne eſt, de 27
quo diuerſa contraria, oppoſitáue ſentiunt homines, vt ſcribit Cicero libro primo De Inuention. hinc controuerſia, ideſt, contraria verſatio rei.Et libr.2.Rhetoric.ad Herennium,Controuerſiam, ex ſcripto & ſententia naſci dixit, quum videtur ſcriptoris

volun

voluntas cum ſcripto ipſo diſſentire. Cornelius Fronto libro de nominum verborũque differentiis, Controuerſiam ſcribit pertinaciam efficere, & dum litigant homines, rem in controuerſiam deduci, litem naſci, controuerſiam litis ſummam. Illa autem controuerſia tum demum tantum eſt, cum oratione perpetua publicè de iuſtis iniuſtíſue certatur, vocaturque iudicialis controuerſia, vt ſcribit Plato, libr. 15. in Sophiſt. vel de ente. Controuerſiam tamen Iuriſcõſulti etiam ante litem incohatam dicunt, poſt Vlpian. in l. 5. Diuus Pius, De petition. hæredit. lib. 5. π. tit. 3. Sic etiam Iezechiel 44. F. *Cùm fuerit controuerſia, ſtabunt ſacerdotes & Leuitæ in iudiciis meis, & iudicabunt.* Controuerſia autem fit agendo & reſiſtendo, vel defendendo, vt ſcribit Vlpian. l. trigeſima nona, non ſolùm, §. ſi ſtatus, De procurator. libro tertio. π. titulo tertio. Modi corruptionis,
28 quia priuationem notant, indicant ineſſe in ea oppoſitionem. Siquidem vt ſcribit Maximus Tyrius ſerm. Philoſophic. 27. Quodcuncunque corruptioni obnoxium eſt, vel diſſoluitur, vel liqueſcit, vel cæditur, vel ſcinditur, vel tranſmutatur, vel vertitur. Diſſoluitur, vt lutũ ab aqua: diſcinditur, vt ab aratro terra: liqueſcit, vt cera a ſole: cæditur, vt planta aliqua à ferro: vertitur ac tranſmutatur,
tur,

tur,vt aqua in aërem,aër in ignem.Docet & finis corruptionis,illam habere contrarietatem, quia priuatio in ea est: quia corruptio ex ente in non ens fit : generationi in hoc etiam contraria , quæ fit ex non ente in ens, vt vtrumque docet Aristot libro secundo de Generation.animal.capitulo quarto.& Physicor.libro quinto,capitulo decimo.Dehinc, vt etiam Empedocles dicebat , contentio vel dissidium,siue rerum, corruptioné operatur,vt scribit Aristot.libro tertio. Metaph. capitulo quarto,contentionem autem nemo dubitat esse contrarietatem.Docet & libr.4. de generation.animal.cap.fi.*Calores*, inquit, *& refrigerationes , cum moderatione quadā, generationes:sine moderatione , corruptiones efficiunt* Scribit & libro primo de Cælo capitulo tertio, quòd omne quod generatur , ex contrario & ex subiecto fit quodam: & identidem quod corrumpitur , subiecta materia , & à contrario & ad contrarium corrumpitur. Vtrumque etiam docet & probat Plato libro vigesimo nono , in Phædro , vel de anima , & contraria ex contrariis oriri , & interimi via medij. Philo Iudæus etiam , libro quod mundus sit incorruptibilis , priuationem ex finitione corruptionis docet , *Corruptio* , inquit , *dicitur nunc in deterius mutatio,*

nunc

correlatiui circa idem ſubiectum, quia non ſe compatiuntur in eo in quo ſe referunt, vt pater filij non poteſt eſſe eius filius, vt Titius dominus Stichi, in eo quod eius eſt dominus, non poteſt eſſe eius Stichi ſeruus: & ſic opponuntur reſpectu eiuſdem. Reſpectu verò diuerſorum, non opponuntur: nam qui filius patris eſt vnius, & alterius filij, ſui reſpectu poteſt eſſe pater. hanc Oppoſitionem Cicero vocat, collationem factam ad aliud.

11 Oppoſitio contraria eſt, cùm oppoſita ſe mutuò expellunt poſitione ſua in ſubiecto, vt calidum expellit frigidum, aqua ignem: nam ſeparatim poteſt contrariorum vtrumque exiſtere, & alterum ſine altero eſſe, vt aqua & ignis, frigidum & calidum, album & nigrum, ſed non in eodem ſubiecto purè & eodem tempore. Nam contrariorum, dum conſiderantur cùm in ſubiecto purè ſunt, ea eſt lex, vt ſe mutuò perimant, vt notant Ariſtotel. 1. Phyſicor. capitulo 7. Meſue primo cap. canon. Medicinæ, Plato libro ſexto in Alcibiade ſecundo, vel de voto. Notat & gloſſ. in §. neque autem, in verb. læſum, De mandatis principum, in authentic. collatió. tertia, titulo quarto. Quamobrem & Ariſtotel. libr. De diuturnitate vitæ, dum inquirit num ſit aliquid quod interitum non patiatur,

tiatur, respondet, huiusmodi illud esse, cui nihil est contrarium:& ideò ignem in superiori parte vagari incorruptum, quòd ibi nihil sit contrarium. Infert & hinc Problematum libr.section.8.quæst.7.& sect. 9.quæst. 7. absurdum esse, vt idem res contrarias inter se efficere possit eodem modo, sed aut contraria ambo adferre vni subiecto secundum aliquid diuersum, aut alterum secundum aliquid, alterum simpliciter : quod etiam scribit libro quarto Metaphysic. capitulo sexto,& ita etiam Vlpianus in l. octuagesima tertia, inter stipulantem, §. sacram rem,de verborum obligation. libro quadragesimo quinto. π. titulo primo. Vnam & eandem causam, & obligandi & liberandi, & dandi, & non dandi in eodem casu, tanquam contrariorum, esse non posse. Nihil tamen prohibet, rem eandem contraria efficere, dummodo contraria modo eodem non agantur,sed diuerso. Cuius rei exemplum adfert Aristoteles Problemat. libro section. quæstione vigesimoquinta, in vino, quod vi sua calefacit, tamen alia ratione nimium exitum tremere facit, & ita infrigidat: quia tremor ab infrigidatione, vel affectu frigido. Docet & inibi Aristoteles, eandem sententiam pluribus exemplis, & Iurisconsulti norunt, modo

diuerſo, verborum formulas & obligationẽ parere,& rurſum liberationem in acceptilatione,ſed modo diuerſo: vt conſtat ex titul.
12 de verbor. obligatio. & de acceptilationib. Commiſcentur & medio contraria: nam & contrarium contrarij, nutrimentum eſſe dicitur:& quod incrementum ſuſcipit,tum ſimili cum diſſimili creſcit,vt notat Ariſt. lib. 8.Phyſ.cap.7. Inſunt & contraria ſecundum accidens alicui,vt ſcribit Ariſtot.Metaphyſ.
13 lib.10.cap.13.Quo fit etiam,hinc ſtatim alia lex contrariorum, vt cognito vno contrariorum cognoſcatur & aliud:vt ſi cognoſcamus quæ rempublicam conſeruant, cognoſcamus quæ corrumpant,cõtrariorum enim contrarij effectus,vt ſcribit Ariſtot. 5. Polit. c.8. & Cicero. 5. Tuſculanar. contrariorum contraria eſſe conſequentia ſcribit.Et rurſum Ariſtot.Problem.Section.22.quæſt.11. Pleniùs, inquit, eadem apud ſua contraria innoteſcunt.§.1.de his qui ſunt ſui vel alien. iuris apud Iuſtinian.libr.1.eodem tit.Arguitur itaque à contrario ſenſu, in can. 32. ho-
14 ſpitiolum. Si bonum eſt mulierem non tangere, ergo malum eſt mulierem tangere. Et huiuscontrarij fortiſſimum ait argumẽtum, in l.1.§.huius rei, De offic. eius cui mandata eſt iuriſdictio, in ff. Contrariorum porrò, quædam habent media,quædam non habẽt:
veluti,

veluti, inter album & nigrum, quæ contraria ſunt, medium eſt, nempe rubeum, fuſcum, pallidum, & huiuſmodi medij colores. At non habent quæ ſe mutuò tollunt, dicunturque Oppoſita, cùm vnius poſitione contrarium tollitur: vt iuſtum & iniuſtum, bonum malùm. Dicitur & hæc vltima Oppoſitio 15 contrariorum, contradictio: vbi medium nõ eſt, vt ſcribit Ariſtot. 1. poſteriorum, c. 2. eoque differt à contrario quòd medium poteſt habere: differt & ab Oppoſitione ad aliquid, vt latè docet idem Ariſtot. libr. 10. Metaph. cap. 7. Primitiua itaque Oppoſitio, eſt repugnantia habitus & priuationis in his quæ ſe non compatiuntur in eodem ſubiecto, nec poſſunt eſſe eiuſdem rei, & temporis, nec medium admittunt quo poſſint in ſubiecto componi, vt ſcientia quæ habere ſignificat, & ignorantia, quæ priuationem, memoria & obliuio, lux & tenebræ: Priuatio namque eſt negatio habitus. Ariſtot. libr. 10. Metaph. c. 7. Priuationem, quandam contradictionem continere ait, aut impoſſibilitatem determinatam, ſiue ſimul acceptam cum ſuſceptiuo. Contradictoria Oppoſitio, eſt repugnantia duorum terminorum incomplexorum, quorum ſignificata non poſſunt de aliquo ſimul eſſe vera, cuius repugnantiæ non eſt dare medium vllo modo: vnum extremum

eſt ens, aliud non eſt ens, fit enim per eſt & non: vt album, non album, dignum, non dignum, vt tractat Ariſtoteles primo. περὶ ἑρμηνείας, de interpretatione, capitulo quinto, ſexto, & ſeptimo. Dicitur vllo modo hîc non poſſe dari medium, quia medium inter contraria duplex eſt: Vnum medium participans ab vtroque extremo, vt rubeum participat ex albo & nigro: ſunt & medij ſapores, vt colores. Aliud medium eſt negatio vtriuſque extremi, cùm vtrunque extremum negatur: ſicuti medium huiuſmodi eſt: lapis non eſt, nec pater, nec filius, nec dominus nec ſeruus. Subſtantia incorporea, nec alba, nec nigra eſt: & elementum, nec viuum, nec mortuum dicere verum eſt. Breuiter autem, vt Ariſtot. libr. 1. Reſolution. Poſterior. cap. 2. contradictio eſt Oppoſitio cuius per ſe medium nullum eſt. Partium autem, inquit, ea quidem, qua quippiam cuipiam adiungitur, affirmatio: ea verò qua quippiam à quopiam ſe mouetur, negatio nũcupatur. Docet & idem Ariſt. contra Anaxagoram, qui media in contradictione omni conſtituebat, impoſſibile eſſe in contradictione medium quoddam poni, quia omnia falſa eſſent, libr. 4. Metaphyſ. capit. ſeptimo, & libro decimo, capitulo ſeptimo. Regulas
16 de Oppoſitione aliquas cape. Primò, Con-

trario

trariorum, si alterum est natura, & alterum esse necesse est natura. Si sit contrarium, atque aliquam ipsius esse naturam. est enim eadem contrariorum materies: & affirmatio priuatione est prior, veluti calidum frigido. Quies vero ac graue, per leuitatis, motúsue priuationem dicuntur: Atqui si terra est atque ignis, ea quoque corpora esse quæ sunt inter ipsa, necesse est: Aristotelis hæc verba libr. 2. De cœlo. capitulo tertio. Secundò, vsque ad cõtrarietatem initia & sequentia differre non possunt, & ita principia contraria sibi non sunt: sicuti contrariantur sedere non sedere, Macrob. libr. 2. in Somnium Scipionis, capitulo decimo sexto. *ὧν γὰρ τὸ εἶναι ἐναντίον, τούτων καὶ ὁ τοῦ πῶς εἶναι λόγος ἐναντίος, ἤγουν αἱ ἰδιότητες.* D. Ioan. Damascenus libr. 1. de Orthodoxa fide, capitulo tertio, idest, *Quorum esse est contrarium, horum quoque simili pacto, ratio vel sermo est contrarius, idest proprietates.* Contraria se inui- 17
cem fugant, & simile attrahit sibi simile, vt apud Galenum & alios medicos legimus, Carthamum attrahere phlegma, quia simile sit, quod & facit Turbith: id tamẽ fit qualitate & similitudine occulta sine forma specifica, de qua scribit Gal. 3. de simp. medic. quia qualitate manifesta, hæc contraria sunt: nempe quia flegma frigidum & humidum,

Turbith autem calidum & ſiccum,vt ſcribit Meſuë in cap.1.Canon. medicinal. & ibi tractat eius commentator. Quod & in reliquis intelligendum eſt. Vnde & Vlpian. in l. 99. Titiæ ſi non nupſerit, de conditionib. & demonſtrat.libr.35.π. tit.1. Ridiculum eſſe ait, vt aliqua tanquam nupta, & tanquam vidua admittatur,quia contraria ſunt. Formarum accidentalium quibuſdam inſunt contraria, vt caliditati & ſiccitati,&c. quibuſdam verò minimè : vt formis de prædicamento ſubſtantiæ,& quantitatis, de cuius numero paritas & imparitas numeratur.

18 Oppoſitionis vel Contrarietatis media quoque quædam hic breuiter explicabo qualia erunt:Abrogatio,Bellum,Contentio, Contrarium, Contradictio, Controuerſia, Corruptio, Derogatio,Deſtructio, Diſiunctum,Diſſenſus,Diuortium, Inimicitia,Iurgium,Lis,Negatio, Oppoſitio, Repudium, Repugnantia, Reſiſtentia, Pugna. Propoſitiones accuſatiuo deſeruientes vt, Contra, aduerſus,zelotypia.

19 Cùm per abrogationem ſublatio vel interitus ſequatur rei abrogatæ, & in quo abrogatur, ſatis patet abrogationem oppoſitionem indicare, & de hac plura diximus in iuris explanatione cap.de duratione.

20 BELLVM & PVGNA, eadem contrarietate

rietate dicũtur:intereſt tamen, quòd pugna eſt in actu dum conferuntur manus, vel cominus vel eminus: Bellum autem dicitur, dum pugna etiam non fit, ſed contraria voluntate quis alium perſequitur, vel aduerſum alium defenſionem præparat. Veluti
PAX & INDVCIAE diſcrepant: nam Pax 21
perpetua eſt & abſoluta, Induciæ autem, limitata ratione temporis pax eſt. Et ita vtrũque diſtinguit Aulus Gellius libr. 1. Noct. 22
Atticar. cap. 25. Bellum contrarietatem continere docet Cicero 8. Philippica: dum enim grauiorem eſſe tumultum bello diceret, & tumultum bellum eſſe, ſed non omne bellum tumultum, TVMVLTVM diffiniens, quaſi timorem multum, ſubdit omne bellum paci oppoſitum eſſe. Vt enim homines in pace ſibi conſentiunt, ſic in bello mutuo aduerſantur. Et forſam licet dicere bellum, ex eo quòd ex vno duos faciat: nam & Cicero in Oratore Bellum olim dictum fuiſſe Duellum, & inde nomen natum, ſicut & nomen Bis à verbo Duis. Vnde & Varro libr. 4. De lingua Latina, DVELLONAM dictam quam BELLONAM dicebant, & Duellum quem Bellum dixerunt ſcribit. Et lex ponitur antiqua, vel à Cicerone ficta libr. 3. De legib. DVELLA IVSTA IVSTE GERVNTO. Duella vocans Bella, quæ, vt ipſe

idē ait 1. Offic. ita demū iusta erāt, si antè per fœcialē Romanū quàm gererētur, indicta hostibus & denūtiata essent. Narrat & eodē libro, hostes antiquo nomine & peregrinos & perduelles vocari. Quanquā & nunc hodie, Duellū dicatur pugna duorū singularis certaminis, quā vocāt Græci MONOMACHIAM, quam & prohibet Duelli nomine Alexand. 3. Pontifex in cap. 1. De clericis pugnantib. in duello lib. 5. Decret. tit. 14. Xenophon etiam libr. qui Tyrannus, Bellum malum magnum esse tyrannis, & perpetuum ait: quia semper omnes sibi aduersos habent: oppositionem omnium belli nomine concludens pugnam, quę corporis aduersus corpus est, VIOLEN-
23 TIAM: quæ autem verbis aduersus verba committitur, CONTENTIONEM dixit Plato libr. 15. in Sophista, vel de ente. Ea autem fit, siue cum iracundia, siue sine ea: & ita Prouerb. c. 19. b. dictum, *Vir sapiens si cum stulto contenderit, siue irascatur, siue rideat, non inuenit requiem.* Stoici contentionèm dicunt esse cupiditatem quandam circa opinionem tuendam, vt scribit libr. 7. Diogenes Laërtius in Zenone. Contendere idem est quod contrà tendere: Vnde contentio, verborum vel rerum oppositio, contrarietasque cum conatu valido dicitur, Et cōtentio orationis, quæ per id quod Græci vocant *ἀντίθε-*

τον

τον fit, per contrariorum poſitionem, vt vicit pudorem libido, timorē audacia, rationem amētia, apud Ciceronem pro Cluentio. Heſiodus libr. Operum & dierum in principio, duo contentionum genera facit: Vnum lau- 24
dabile, quo quis in alium vel eius optimum opus aſpiciens, contendit, & nititur æmulari illud, & contra propriam ſegnitiem ad opus ſe accingit: hancq; laudabilem cōtentionem exiſtimat à Deo datam hominibus. Alterum autem pernitioſum exiſtimat contentionum genus, dū quis odit quod alius amat, vel cōtrà cùm illo, quo alius finitur, aliquē ſpoliare nititur. Quod genus ſeminariū eſt iurgiorū, cędiū, bellorū, litiū, & hmōi tumultuū. Et hāc cōtentionē, genitā à Nocte, & pernitioſas attuliſſe filias tradit in Theogonia his verbis.

αὐτὰρ ἔρις συγερὴ, τέκε μὲν πόνον ἀλγινόεντα
λήθην τε λιμόν τε, καὶ ἄλγεα δακρυόεντα,
ὑσμίνας τε, φόνους τε, μάχας θ' ἀνδροκτασίας τε
νείκεά τε, ψευδεάς τε λόγους, ἀμφιλογίας τε,
δυσνομίην, ἄτην τε, συνήθεας ἀλλήλοισιν.
ὅρκον θ' ὃς δὴ πλεῖστον ἐπιχθονίους ἀνθρώπους
πημαίνει, ὅτε κέν τις ἑκὼν ἐπίορκον ὀμόσσῃ. id eſt:

Sed cōtētio odioſa peperit q̄dē Laborē moleſtū,
Obliuionēq;, Peſtēq;, et Dolores lacrymabiles,
Pugnasq;, Cædesq;, Prælíaq;, Stragesq; virorū
Iurgiaq;, Mēdacesq; ſermōes, Diſceptatiōesq;,
Licentiam, Noxamq; familiares inter ſeſe,

Iuramentumq́ quod plurimùm terrestres homines
Lædit, quando quispiam volens peierauerit.

Galenus etiam tom.4.libr.3. de Differentiis pulsuum, in principio statim ostẽdit contrarias sententias hominum, causam esse certissimam contentionum, *Quia non videtur,* inquit, *omnibus idem, neque honestum neque sapiens esse, neque verum, est in omnibus opinio: & ideò necesse est nasci inde controuersiam.* quod confirmat, poëta Tragicus dum scribit,

Si amor sapientiæ atque honesti singulis
Iuxta placeret, nulla fieret mortalibus
Contentio ambigua.

Et Seneca, in contentionibus contrarium quippiam & rationi inesse, & sanitati mentis aduersum, docet latissimè atque magnificè libr.2. vbi agit de simulanda iniuria, & Martian. in l.2. De offic. Proconsulis & legat. lib. 1.π.tit.16. Contentiosam iurisdictionem separat à voluntaria: quòd contentiosa contra voluntatem etiam litigantium adiri & subiri debeat: Voluntaria non nisi inter consentientes reddatur. De contrariis diximus suprà quædam, cui adde canone hos.

Non auditur contraria allegans, imò est reprehendendus: Innocent.3. in c. vnico, vt ecclesiastic. benefic. sine quaque diminut. conferan

ferantur libr.3.Decretal.tit.12. cap. ſolicitudinem de appellationib.canon.geſta.74. diſtinct.canon.quod autem 23.quæſt.7.l. cùm precum,de liberal.cauſ.C.l. 10. huius.de offic.eius cui mand.eſt iuriſdict. 2. Bonum eſt argumentum à contrario ſenſu in iure c.cùm virum, de his quæ fiunt à prælat. ſine conſenſu capituli,libr. 3. Decret.tit. 5. cap. cum apoſtolic.§.penult.§.nec obliqui, De regularib.3. Nullum contrarium eſt ſine contrario altero. Quo enim pacto iuſtitiæ ratio eſſe poſſet,niſi eſſent iniuriæ:non fortitudo, niſi quia ignauia:non continentia, niſi quia intemperantia.Et ſic de ſimilibus ſcribit Chryſippus libr.4. περὶ προνοίας, & refert Gellius libro 6. capitul.1. 4. *Cùm*, inquit Plato libr. 26
15.in Sophiſta,vel de ente, *priuatim minutis quibuſdam argumentatiunculis interrogando reſpondendoq; contenditur, contradictionẽ appellare ſolemus.Et eſt contradictio quadam ſeorſum conſideranda rerum ipſarum, quæ tacitè fit in commercijs.*

CONTROVERSVM id omne eſt, de 27
quo diuerſa contraria, oppoſitáue ſentiunt homines, vt ſcribit Cicero libro primo De Inuention. hinc controuerſia, ideſt, contraria verſatio rei.Et libr.2.Rhetoric.ad Herennium,Controuerſiam, ex ſcripto & ſententia naſci dixit, quum videtur ſcriptoris

volun

voluntas cum ſcripto ipſo diſſentire. Cornelius Fronto libro de nominum verborúmque differentiis, Controuerſiam ſcribit pertinaciam efficere, & dum litigant homines, rem in controuerſiam deduci, litem naſci, controuerſiam litis ſummam. Illa autem controuerſia tum demum tantum eſt, cum oratione perpetua publicè de iuſtis iniuſtíſue certatur, vocaturque iudicialis controuerſia, vt ſcribit Plato, libr. 15. in Sophiſt. vel de ente. Controuerſiam tamen Iuriſcōſulti etiam ante litem incohatam dicunt, poſt Vlpian. in l. 5. Diuus Pius, De petition. hæredit. lib. 5. π. tit. 3. Sic etiam Iezechiel 44. F. *Cùm fuerit controuerſia, ſtabunt ſacerdotes & Leuitæ in iudiciis meis, & iudicabunt.* Controuerſia autem fit agendo & reſiſtendo, vel defendendo, vt ſcribit Vlpian. l. trigeſima nona, non ſolùm, §. ſi ſtatus, De procurator. libro tertio. π. titulo tertio. Modi corruptionis,
28 quia priuationem notant, indicant ineſſe in ea oppoſitionem. Siquidem vt ſcribit Maximus Tyrius ſerm. Philoſophic. 27. Quodcuncunque corruptioni obnoxium eſt, vel diſſoluitur, vel liqueſcit, vel cæditur, vel ſcinditur, vel tranſmutatur, vel vertitur. Diſſoluitur, vt lutū ab aqua: diſcinditur, vt ab aratro terra: liqueſcit, vt cera a ſole: cæditur, vt planta aliqua à ferro: vertitur ac tranſmutatur,

tur, vt aqua in aërem, aër in ignem. Docet & finis corruptionis, illam habere contrarietatem, quia priuatio in ea est: quia corruptio ex ente in non ens fit: generationi in hoc etiam contraria, quæ fit ex non ente in ens, vt vtrumque docet Aristot libro secundo de Generation. animal. capitulo quarto. & Physicor. libro quinto, capitulo decimo. Dehinc, vt etiam Empedocles dicebat, contentio vel dissidium, lisue rerum, corruptioné operatur, vt scribit Aristot. libro tertio. Metaph. capitulo quarto, contentionem autem nemo dubitat esse contrarietatem. Docet & libr. 4. de generation. animal. cap. fi. *Calores*, inquit, *& refrigerationes, cum moderatione quadã, generationes: sine moderatione, corruptiones efficiunt.* Scribit & libro primo de Cælo capitulo tertio, quòd omne quod generatur, ex contrario & ex subiecto fit quodam: & identidem quod corrumpitur, subiecta materia, & à contrario & ad contrarium corrumpitur. Vtrumque etiam docet & probat Plato libro vigesimo nono, in Phædro, vel de anima, & contraria ex contrariis oriri, & interimi via medij. Philo Iudæus etiam, libro quod mundus sit incorruptibilis, priuationem ex finitione corruptionis docet, *Corruptio*, inquit, *dicitur nunc in deterius mutatio,*

29 *nunc interitus, ita vt nihil fiat reliquum.* Derogatio: De hac diximus, vbi suprà monuimus de abrogatione nos dixisse.

30 DESTRVCTIO est priuatio prioris formæ: & ita etiam accipitur in can. pernotuit. quæst. 2. iuncto can. quod semel 19. quæst. 3. dum dicitur, non permittendum, laïcos preesse religiosis, quantumuis sanctitatis specie polleant, ne monasteria destruantur, idest priore forma sublata in aliam transferuntur. De destructione & constructione, datur generalis regula in cap. 2. de Transactio. In Decretal. quod corporalia faciliùs destruantur, quàm conseruantur: contrà autem, faciliùs construantur quàm destruantur incorporalia.

31 Quid Disiunctum vide in concordantia sub coniunctione. De disiuncto ita loquitur Gellius, libr. 16. Noct. Atticar. capit. octauo. *Omnia quæ disiunguntur, pugnantia esse inter sese oportet: eorumq́ue opposita Græci ἀντικείμενα dicunt: ea quoque ipsa inter se aduersa esse. Ex omnibus, quæ disiunguntur, vnum esse verum debet, falsa cætera. Quòd si aut nihil omnium verum, aut omnia, pluráue quàm vnum vera erunt, aut quæ disiuncta sunt non pugnabunt, aut quæ opposita eorum sunt, contraria inter sese non erũt: tunc id disiunctum mendaciũ est, & appellatur παραδιεζευγμένον, idest,*

id est, vitiose disiunctum, sicuti hoc est, in quo, quæ opposita, non sunt contraria: aut curris, aut ambulas, aut stas. Nam ipsa quidem inter se aduersa sunt, sed opposita eorum non repugnant. Non ambulare enim, & non stare, & non currere, cōtraria inter sese non sunt: quoniam contraria ea dicuntur, quæ simul vera esse non queũt. Hactenus Gellius. De vtrisque & ferè pari modo tradit Proculus in l. 32
124. hæc verba, De verbor. & rerum significatio. Vbi & differentiam ponit inter disiunctiuam & subdisiunctiuam orationem, quæ tamen dictio, *Aut*, amplectitur. Disiunctiuũ vocat, cùm posito vno, necesse est tolli alterum: & contra, sublato vno, poni alterum. Vt, aut dies est, aut nox est nobis, priuatione. Subdisiunctiuorum autem duo genera sunt: Vnum, cum oppositorum vtrunque simul esse non potest, & tamen medium sine his esse potest: vt, aut sedet, aut ambulat. Vtrunque certè nemo simul facit, tamen medium sine his facit, dum accumbit. Alterum genus, cùm vtrunque oppositorum simul concurrere potest: vt, omne animal, aut facit, aut patitur, & tamen aliquod reperitur quod simul facit & patitur. Disiunctiuæ sunt coniunctiones, dictiones Aut, Seu, Siue, Ve, Vel.

DISSENSVS est quasi diuersus sensus, & alia sententia. Audiant Iurisconsulti inter 33

non

non consentire, & contradictionem illam, esse differentiam: quòd non consentire videtur etiam is qui non loquitur, vel qui loquitur, sed qui iudicio caret: at contradicere is solus videtur, qui cum sermone expressè dissentit, vt colligo ex Vlp. in l. 4. inuitum, De seruitut. vrban. præd. libr. 8. π. tit. 2.

34 DIVORTIVM, vide infrà repudium. Constat ex legibus diuortij, illud ratione contrarietatis coniugatorum admitti. DIVORTIVM ex eo dictum, quòd in diuersas partes eant qui discedunt, vt scribit Paulus in l. 192. inter diuortium, De verbor. & rerum signific. libr. 50. π. tit. 16. & Caius in l. 2. De diuortiis libr. 34. π. titul. 2. *Diuortium*, inquit, *dicitur à diuersitate mentium, vel quia in diuersas partes eunt qui distrahunt matrimonium.* Et Paulus in l. 3. eius tituli: *Diuortium non est, nisi quod animo in perpetuum dissentiendi fiat: itaque quod calore iracundiæ fit vel dicitur, non prius ratum est quàm perseuerantia apparuerit, iudicium animi fuisse: ideoq; per calorem misso repudio, si breui reuersa est vxor, nec diuertisse videtur.* Vt verissimum sit quod ille Orator pinguissimus sed optimus Leo Byzantius dicebat, cùm pinguiorem se vxorem haberet, concordes vnicum lectum continere: discordes autem, nec totam domum. Lex autem

tem diuortij apud Platonem, libr. 34. Dialogo. 11. De legibus, ita traditur. *Si vir & vxor, propter morum acerbitatem inuicem nō conueniant, Decemuiri de legum cuſtodibus qui medij ſint, & decem mulieres de curatricibus connubiorum, prouideant. Quorum ſententia ſi ita conciliati fuerint, valida & ſtabilis habeatur. Sin autem illorum animi, vehementius etiam iracundia fluctuent, facto diuortio illos pro viribus quærant qui vtriſque conueniant. Videntur autem in huiuſmodi hominibus acerbiores natura mores ineſſe.* &c. quæ ſequuntur. Docet & Plutarchus in præceptis connubialibus, præcepto 42. pugnam & oppoſitionem in diuortio adeſſe dum ait: *Vxor propter zelotypiam diuortij libellū ſcribens, & indignata ſecum ipſa dicat. Vbinam me potiùs æmula riualisq; mea videre gauderet quidúe agentem aliud, quàm præ dolore ſeditionem aduerſus maritum cogitantem, ac domum thalamumq; deſerentem?* Et Homerus Odyſſeæ. z. diſcordiam in matrimoniis, omnium malorum & pugnarum fontem ait his verbis, dum Vlyſſes alloquitur Nauſicaam.

σοὶ δὲ θεοὶ τόσα δοῖεμ, ὅσα φρεσὶ σῇσι μενοινᾷς
ἄνδρά τε καὶ οἶκον καὶ ὁμοφροσύνην ὀπάσειαμ
ἐσθλὴμ: οὐ μὲμ γὰρ τοῦ γε κρεῖσσον καὶ ἄρειον
ἢ ὅθ' ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον

ἀνὴρ ἠδὲ γυνή, πολλ' ἄλγεα δυσμενέεσι,
χάρματα δ' εὐμενέτῃσι, μάλιστα δέ τ' ἔκλυον αὐτοί, id eſt:

Tibi vero (ô Nauſicaa) Deus tanta det quanta animo concupiſcis.
Maritum, & familiam, & concordiam præbeant
Bonam. Non enim hoc quicquam præſtantius vel melius,
Quàm cùm concordes conſilÿs rem familiarem adminiſtrant
Vir & coniunx. Multi dolores oſoribus,
Gaudia autem beneuolis. Maximè autem exaudiunt ipſi.

35 Primus apud Romanos diuortiũ fecit cum vxore Spurius Curuinus, poſt vrbem conditam anno ducenteſimo trigeſimo, cùm ante nihil tale factum fuiſſet. Prima quoque Pinarij vxor Talea nomine, Tarquinio regnãte aduerſum Citaniam eius ſocrum, iurgiũ fecit, vt ſcribit Plutarchus in Vitis, in comparatione Numæ ac Lycurgi. Aulus Gellius tamen, libr. 4. Noctium atticar. cap. 3. ſcribit, Spurium Caruilium primum, cui Ruga cognomentum fuit, virum nobilem, diuortium cum vxore feciſſe, quia liberi ex ea, corporis vitio non gignerentur, anno vrbis conditæ quingenteſimo viceſimo tertio, M. Attilio, & P. Valerio coſſ. In hoc quòd

Car

Caruilium dixerit primum diuortium fecisse apud Romanos, Plutarcho cõtrarius, tum etiam in annorum computatione: nam primum diuortium Plutarchus scribit fuisse anno ab vrbe 230. Gellius autem anno 523. Et rursum idem Gellius sibi vtcumque cõtrarius, qui libr. 17. cap. fin. à seipso in annis dissentit, dum ita scribit: *Anno postea post Romam conditam D. vndevigesimo, Spurius Caruilius Ruga, primus Romæ de amicorum sententia, diuortium cum vxore fecit, quòd sterilis esset.* Quibus accedit Dionysius Halicarnass. libr. 2. Antiquitatum Romanarum: *Constat*, inquit, *per quingentos viginti annos Romæ nullum accidisse diuortium: Septima demum supra centesimam Olympiadem, M. Pomponio & C. Papyrio coss. primus dicitur vxorem repudiasse Sp. Caruilius, vir non obscurus, coactus à Censoribus iurare, liberorũ causa se coniugem dimittere: erat enim sterilis. Qui tamen ob hoc factum, quamuis necessarium, in perpetuum exosus fuit populo.* Quo fit vt existimem esse malè scriptum & nomen, & annorum numerum apud Plutarchũ de Coruino, pro Caruilio: vel Caruilium postea idem quod Coruinum egisse: quod tutius est vltimum dicere. Nam & idem Plutarchus in vitis in fine comparationis Romuli & Thesei, sic scribit. *Ducentos & tri-*

ginta perpetuos post Romulum annos, neque vir ausus est ab vxoris, neque à viri vxor societate discedere. Sic apud Romanos omnes peruagatum est, Seruilium Spurium primum fuisse, qui cum vxore infœcunditatis causa diuortium fecerit.

36 Inter repudium & diuortium, hoc interesse putat Paul. in l. 191. inter diuortium, De verbor. & rerum signific. libr. 50. π. titul. 16. quod repudium dicatur de ea quæ adhuc vxor non est, & de spõsa. Diuortium autem, tantùm de vxore. Quod firmat Modestinus, in l. 101. inter stuprum, §. 1. eodem titul. De verbor. & rerum signific. in π. Quanquam repudiari etiam dicatur vxor, in l. si qua, De ritu nuptiarum, in. π. Repudiandi enim verbum latè patet, vt & bona repudiare, & hæreditatem, & alia dicamus.

37 Inimicitia, iurgium, vide contentio, odium, ira. Quia primitiua particula, in, amicitiæ iuncta, facit inimicitiam, & hanc contrariis adiicimus, & ex finitione inimicitiæ, constat in ea esse contrarietatem. Nam Cicero. 4. Tusculan. quæstion. *Odium*, inquit, *ira est inueterata. Inimicitia, ira vlciscendi tempus obseruans. Discordia, ira acerbior, intimo odio & corde concepta.* Et Aristot. libr. 1. Magnor. moralium capitulo trigesimo secundo, dum adulatorem ab inimi

mico diſtinguit, adulatorem plus quàm par ſit arrogare alicui dicit: Inimicum autem plus quàm oporteat derogare. Et in medio amicum ponit, nec excedetem nec deficientem in laude alterius: Derogationem autem priuationem quandam eſſe diximus, vnde & inimicitiam contrarietatem nouimus. Docet & apertiùs libr.4. Politicor. cap. 11. cùm ait, cum inimicis non communicandum, quod & prohibet fieri Salomon Eccl.cap.12. multis rationibus. Quo fit, vt etiam iuriſc. reiiciant teſtimonia inimicorum, & eorum 38
qui cum inimicis conuerſantur, vt ſcribit Alex.3. Pontifex in cap.19. cùm oporteat, De accuſat.libr.5.decret.Greg.tit.5. Vlp. in l.1.§. quæſtioni, De quæſt.lib.48.ff.tit.8. can. 2. 3. quæſt.5. Et latè tractatur per Lud. Rom.coſ. 482.col.2. Dicitur autem inimicitia capitalis, ſufficiens ad reiectionem teſtium: nempe cùm eſt inter eos controuerſia vel quæſtio criminalis vel ciuilis, de omnibus bonis vel maiori eorum parte, gloſſ. in l.licet, De arbitris in.ff.& in §.ſi verò, De teſtib. in authent. Panormit. ſuper dictum cap. cùm oporteat. Sed audiamus Ariſtotelem apertè diſtin- 39
guentem libr.2. Rhetor. ad Theodect.cap.4. Inimicitiæ & odij efficientia ſunt, ira, detractio, calumnia: ſed ira eſt ex iis, quæ ad ſeipſum pertinent, Inimicitia verò etiam

ſine illis:nam ſi talem eſſe ſuſpicabimur,odimus.Præterea ira ſemper in ſingulos, vt Socratem,Calliam : odium verò, etiam in genera : omnes namque calumniantem & furem oderunt. Et alterum ſanabile, alterum non. Ad hæc ira dolorem inferre cupit,odiũ verò affligere potiùs : nam qui iraſcitur cognoſci vult,hic verò non curat. Sunt autem cuncta quæ dolorem faciunt ſenſibilia : quæ verò maximè vitia ſunt, ea minimè ſunt ſenſibilia,veluti iniuſtitia,& amentia:non enim infert dolorem præſentia vitij. Itaque alterum cum dolore eſt,alterum ſine dolore. Et dolet qui iraſcitur,qui odit non dolet,&c.Et Stoici odium dixerunt cupiditatem, quia malè alicui optamus cum profectu aliquo & incremento iram puniendi. Iracundiam iram inueteratam plenam odij, vlciſcendi tempus obſeruantem : vt excandeſcentiam, iram naſcentem & ſubſiſtentem, vt ſcribit Diogenes Laërtius in 7. De vita Philoſ. in Zenon. Citëo. Quæ omnia aduerſantia & pugnantia, inimicitiarum & odij materiam ſubminiſtrare conſtat. Vnde & inimicos dicimus aduerſos, infenſos, aduerſarios, hoſtes,inuiſos. Plato etiam libro decimo octauo, in Euthydemo, aliud conuitiari, aliud contradicere eſſe putat : nempe vt exiſtimo, quòd non omnis contradictio & oppoſitio

ſit con

ſit conuitium, quanquam omne conuitium ſit oppoſitio. Sed & libr. 8. in Eutyphron. vel de ſanctitate, detegit inimicorum oppoſitionem, dum ſcribit, inimicitias & iras, diſſenſiones de aliquibus gignere, diſſenſiones autem oriri ex oppoſitis: veluti ex iuſto & iniuſto, honeſto & turpi, bono & malo. Docet & id Plutarchus libr. De vtilitate capienda ab inimicis, & Prouerbiorum, capitulo 30. in final. *qui prouocat rixas diligit diſcordias.*

CONTENTIO, inquit Plato, libr. 15. in Sophiſta, vel de ente, *quæ arte procedit, & de iuſtis iniuſtiſue, & de alijs generatim ambigit*, LITIGIVM *appellari ſolet. Litigiumq; duplex, alterum diſſipat patrimonium, alterum pecunias cumulat. In primo qui huiuſmodi controuerſiis vanus ſua negligens occupatur, nugator & garrulus vocandus. At verò qui ex priuatis litigijs, pecunijs cumulandis vacat, artificiosè litigando, aduerſando, pugnando, Sophiſta nomen meretur.* 41

Inter LITEM & IVRGIVM, ex Cicerone 4. De Repu. colligitur intereſſe: Quod litigium inter vicinos & proximos, ſit leuis concertatio & controuerſia: Lis autem graue diſſidium. Quãquam & LITEM dictam à limitibus qui vicinorum certè ſunt, exiſtimẽt: Quod bella & diſcordiæ ob illos priùs 42

ortæ ſint: vt notatur etiam ex Etymologiis Iſidori in cap. 10. Forus, De verbor. ſignific. libr. 5. Decret. Gregorij tit. 4. vbi citatur illud Vergilij libr. 12. Æneid.

Limes erat poſitus litem vt diſcerneret agris.

Vtrunque tamen confundit Varrò lib. vltim. De lingua Latina, cuius verba hæc ſunt: *Quod ait Iurgio, ideſt, litibus: Itaque quibus res erat in controuerſia, ea vocabatur Lis. Ideò in actionibus videmus dici, quam rem, ſiue litem dicere oportet. Ex quo licet videre, Iurgare eſſe ab iure dictum: nam quis iure litigaret? a quo obiurgatus is qui id facit iuſtè?* hæc Varro. Cui ſubſcribit Vlpian. l. 36. Litis nomen, De verbor. & rerum ſignificatio. lib. 50. π. tit. 16. *Litis, inquit, nomen, actionem ſignificat, ſiue in rem, ſiue in perſonam ſit.* Et Nonius Marcellus, Controuerſiam à pertinacia, pertinatiam à lite oriri. Cui ſubſcribit Cornelius Fronto libro De verborum ſignificatio. Lis enim & extra iudicium eſſe poteſt. Verùm lis extraiudicialis non pertinet ad iudicem, niſi in iudicium deferatur: in iudicium autem deferri non videtur, niſi coram iudice contradictio fiat, & contendatur interrogatione vel petitione negata: & tunc Lis iudicialis dicitur poſt conteſtationem, vt ſcribitur ab Impp. Vero & Antonino in l. prima, & in Authentic. offeratur, De litis

conte

conteſtation.libro tertio, C.titul.nono,cum ſimilib. ibi notatis iuribus.Conteſtatio autem ita tamen neceſſariò requiritur, ſi in certum aduerſarium actio dirigatur, non aliter, vt notat gloſſa in l. 43. quinquaginta, in verb.Conteſtandas, De excuſationib. tutor.& Barthol.expreſſè in l.naturaliter,§.nihil commune,numero trigeſimo quarto.De adquirend.poſſeſſion.in. π. Et iure antiquo, vt res litigioſa diceretur,ſola denuntiatio in iudicium facta non ſufficiebat ſine conteſtatione,vt ſcribit Vlpian. in l. prima, De litigioſis.libr.44.π. titulo ſexto. Hodie ſufficit denuntiationem factam, & petitionem reo inſinuatam, etſi non conteſtetur, Authentic.litigioſa res, C. de litigioſis libro 8. C.tit.7.

NEGATIONIS finitio apud Ariſtotelem libro primo, De interpretatione, capitulo quarto, demonſtrat priuationem quodammodo & contrarietatem eam hahabere. NEGATIO, inquit, *enuntiatio eſt qua aliquid ab aliquo dimouetur: ſicuti* AFFIRMATIO *eſt enunciatio alicuius de aliquo.* Negatio etiam dicitur in dictionibus incipientibus ab IN, & ex ea compoſitis, vt inæquale,indignum,inſolubile: ibi enim eſt priuatio,vt vtrumque docet Ariſtot.quinto, 43

Metaphyſ.cap.22. Docet tamen & Plato lib. 9.in Parmenide, vel de vno omnium principio, Negationem & Negatiuam, non continere omnino contrarietatem. Et is in Sophiſta vel de ente, eſſe ens & non ens commiſceri non poſſe ſcribit. Et Paulo pòſt animaduertere ſe ait, in oratione hæc duo inueniri, nempe affirmationē & negationem. Idemq́ue per omnia in cogitatione reperiri quod in ſermone, niſi quòd cogitatio illa ipſa ſit ſine ſtrepitu vocis, interior collocutio, qua ſeſe animus noſter alloquitur, ſed per os effluxus ille prolationis ab illa, oratio nuncupatur. Negatio & factis & verbis fit: Verbis, *Christum*, inquit Paulus, *fatentes, factis autem negantes*. ad Tit.cap.1.d. Eſt & negatio verborum alia interdum à corde: vt negauit D.Petrus ore Chriſtum, non autem corde, in cap.26 D.Matthæi. Dicunt Iuriſconſulti, aliam negatiuam iuris, aliam facti eſſe: Item aliam indeffinitam & improbabilem, aliam limitatam: de quibus tradit Panormitanus in cap.bonę, De electio. num.13. & 14. Regulariter, verum illud eſt factum
44 negantis per rerum naturam nullam eſſe probationem, inquantum negat, vt ſcribitur à Diocl. 7. & Maxim.in l.25. actor, De probationib.lib.4.C.tit.20. & apud Gregorium in cap.quoniam contra falſam, De probatio.

in

in Decret. cum ſimilibus ibi citatis : quan-
dò autem & euius negatiuæ exigatur pro-
batio, traditur à Bartholo & aliis in l.in illa,
De verbor.obliga.& l.de ætate, De minori- 45
bus. Duæ tamen negatiuæ, etiam apud Iu-
riſconſultos, ſimul poſitæ, æquipollent affir-
matiuæ, vt ſcribit Caius in l.238.duobus ne-
gatiuis, De verbor. & rerum ſignificat. libr.
50. π. tit. 16. Regula negationis eſt, vt cùm
duobus propoſitis ſimul, alterum negatur,
videatur negans alterum approbare vel af-
firmare, Gregor. Pontifex in cap. 5. nonne 46
benedicimus, De præſumptio.libr.2.Decre-
tal.tit.23.

OPPOSITIO: De hac in principio Op- 47
poſitionis ſatis verùm adhuc. Oppoſitio
apud Heraclitum, vt bellum omnium pater
dicitur. Et ita Amelius oppoſitionem addu-
cit inter firmamentum & planetas. Orige-
nes inter dęmones ſuperiores ad inferiores:
item & pugnam & victoriam, illis potentia,
iſtis numero excedentibus. Numenius inter
generationem animarum ſequentium Pal-
ladem, & generationem animarum ſequen-
tium Neptunum. Porphyrius inter Dæmo-
nes ad generationem, & animas ad ſupera
contendentes. Iamblichus, Syrianus, Procu-
lus, inter vnum & multitudinem, inter ter-
minum & infinitatem, idem & alterum, ſta-

tum & motum, quod & annotauit Marsilius Ficinus argumento in Thimęum Platonis, c. 4. In Ecclesia hac militante, oppositi episcopi & antistites ideò dicti hæreticis & infidelibus: stant enim ex aduerso contrarij, & resistentes illis, vel esse tales debent: aliter iustè de illis conqueritur Deus per Iezechielem cap. 13. a. *Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israël, & staretis in prælio in domo Domini:* quod & scribitur in cap. 1. 43. distinctio. in 1. parte Decreti Gratiani. ODIVM: Vide inimicitia.

49 REPVDIVM: Vide suprà, Diuortium. Continere Repudium cõtrarietatem & inimicitiam, satis in Diuortio docuimus, & verba concepta Repudij, docent contrarietatem esse in eo, de quibus meminit Caius in l. 2. De diuortiis, libr. 24. π. tit. 2. *In repudijs*, inquit, *idest, renunciationibus, comprobatæ sunt hæc verba, Res tuas tibi habeto: Item & hæc, Res tuas tibi agito.* Sed & apertiùs causæ quæ in lege repudij ponuntur, de eadem re testimonium dant. Ea enim lex à Romulo lata est, quam refert Plutarch. in vita Romuli, quæ vxori virum relinquere non permittit, sed viro vxorem repudiare, si in veneficio natorum, aut in adulterio deprehẽsa fuisset, aut claues subiecisset: Quod si

ſi aliter quis vxorem repudiaſſet, eius copiarum partem vxori dari, partem Cereri ſacram eſſe iuſſit. Qui autem cum vxore diuortium faceret, eum ſacrificare. Diis inferis. Scribit & rurſum Plutarchus, libro problematum in hæc verba : *Quare vxorem repudiare antea non licebat, nec nunc, vt videtur, licet: quanquam id, his temporibus permiſit Domitianus. Sacerdotes autem diuortio affuerunt, multa ſanè horrenda, atrocia, triſtia peragentes, &c.* Cauſæ namque certæ tantùm erãt apud Romanos, quibus libellum Repudij licebat tantùm coniugibus mutuò mittere, quæ enumerantur à Theodoſio & Valentin. Cæſaribus, in l. 8. conſenſu, & à Iuſtinian. in l. fi. De Repudiis, libr. 5. C. tit. 17. quibus frenum diuortij poſitum eſt, cum ex conſtitutione Anaſtaſij, liceret paſſim & indiſtinctè matrimonium ex vtriuſque coniugum cõſenſu ſoluere, vt ſcribitur in l. 9. ſi conſtante, eodem tit. De Repudiis, quod correctum eſt Authent. quod hodie eod. tit. ſumpta ex conſtitut. Iuſtiniani, vt liceat matri & auiæ, §. quia verò, In Authent. collatio. 8. ti. fin. Cùm iure diuino non liceat matrimonium cõſummatum & perfectum, excepta cauſa fornicationis, ſeparare: D. Mat 50
thæi cap. 5. c. Dico conſummatum, quia ſi conſummatum non fuerit, ob frigiditatem

vel

vel impotentiam mariti ante matrimonium marito adhærentem, non autem poſt ſuperuenientem, ſeparãtur coniuges, ſolennitatibus ſeruatis, quæ traduntur à Iuſtiniano in l. 10. in cauſis & Authentic. ſed hodie, De repudiis, libr. 5. C. tit. 17. cap. 2. c. laudabilem c. quod autem, c. ex literis, De frigid. & maleficiatis libr. Decret. tit. can. quod autem, §. ecce. 27. quæſt. 2. Intermittitur tamen torus ob religionem & orationem, 1. Corinthior. ca. 7. & iure Iuſtiniani ſeparabatur, in §. quia verò. & ex conſenſu, Vt liceat matri & auiæ in Authent. collat. 8. tit. fin. in Authent. quod hodie, De repudiis. C. Quod non licet iure Pontificum, nec Diuino, canon. ſunt qui. 27. quæſtion. 2. neque iure diuino, alia cauſa quã fornicationis ſeparatur matrimonium, nec tunc quoque, non niſi quod pertinet ad concubitum ſeu torum ſeiunctio fit, remanente etiam tum matrimonio, nulla data licentia repudiatis cum alio nubendi, dicto cap. 5. D. Matthæi, Neque ſi ſuperueniret alicui coniugum morbus incurabilis, vt lepra c. 2. De coniug. leproſor. Nec etiam recipitur Repudium in c. gaudemus, in verb. qui autem, De diuortiis, libr. 4. Decret. tit. Sicque abolita lex Romanorum de Repudiis, & lex Moſaïca quæ eum permittebat Deuteron. cap. 24. Quia veritas Deus, duritiam cordium molliuit,

liuit,ob quam D.Matthæi ca.5. ipſe teſtatur, Moſem repudium indulciſſe:dedit enim & legem & mandatum diligendi inimicos, & compatiendi mutuis infirmitatibus D.Matthæus 5.Lucæ 6.& 1.Petri.3.b.1. ad Theſſal. cap.5.

ODIVM: Vide Inimicitia.RELATIO: 51
Vide in principio diuiſionis contrariorum. 52
Quia pugna bellum eſt, & aduerſantium mutua & oppoſita conflictatio, non dubitabit quis, REPVGNANTIAM, quæ iteratã pugnã ſignificat, inter oppoſita ponendã. Et ideò repugnare Deo, pro eo quod eſt aduerſari,inter peccata grauia ponitur,& quaſi peccatum ariolandi & idololatriæ dicitur,1. Reg.cap.15.e.Et Ieſaias cap.45. in fine,*confundentur omnes qui repugnant Deo.*

PVGNA: Vide Bellum. 53

PROPOSITIONES accuſatiuo deſeruientes, contraria ſignant quodammodo, 54
Huiuſmodi ſunt, Ad, Aduerſus, Aduerſum, Antè,A,circum,circa,circiter,cis, citra,contra,Erga,Extra, Infra, inter,intra, iuxta, ob, Penes,per,pone,poſt,poſtridie,præter, procul,prope, propter,pridie,ſecundum,ſecus.

Cicero libr. 4. Tuſcul. quæſtion. ÆMVLATIONEM, duplicem dicit, quam nos 55
ſuprà diximus contentionem. Vna quæ eſt imitatio virtutis;altera quæ eſt ægritudo, ſi

eo quod quis concupierit, alter potiatur, ipſe careat. OBTRECTATIO autem ea eſt,
56 quam intelligi, inquit, ZELOTYPIAM volo. Ægritudo, quod alter quoque potiatur eo, quod quis concupierit. Eadem ſcribit ſenſiſſe Zenonem Citteum Diogenes Laërtius in eius vita, libr. 7. De vtis Philoſoph. Sed & Philo Iudæus, libro De ſpecialibus legib. c. contra mœchos, grauiorem eſſe diſcordiam, quæ ex Zelotypia ſuboritur, ea quæ in ſeparatione naturalium mēbrorum eſt. Nam membra aliquo modo coniungi interdum poſſunt: at zelotypia, moleſtiſſimos affectus, graues calamitates ſecum adferre ſolet, & morbos immedicabiles: & ibi paulo pòſt explicat legem de vltione ſceleris zelotypiam inducentis, per illud poculum aquæ, mortale conculcantibus matrimoniũ, innoxium autem inſontibus, de quo in libr. Numeror. cap. 5. Et certè grauem zelotypiæ eſſe morbum arguit, quod etiam inueniantur animalia quædam, quæ ea in furorem agantur & diuexentur: Sicuti Ælianus libro primo. De Hiſtoria animalium, capitulo decimo quarto, & decimo quinto, de Merula piſce ſcribit, eum maxima zelotypia affici erga fœmellas, potiſſimùm dum pariunt. Spiritus enim ille zelotypiæ, & nimio ſed inordinato amore ad odium & ſuſpicionem

amati

amati & aliorum concitat: vt non immeritò ſapiens Eccleſ. cap. 26. b. dixerit, *In muliere zelotypa flagellum linguæ omnibus communicare.*

De Principio.

CAP. V.

ALIVD principium ſequitur, quod etiã è numero relatiuorum eſt, nempe principium, quod alterius ratione, quod eſt & inde oritur, dicitur. Quod certe latiſſimè patet, & toties dicitur, quoties & ens, vt ſcribit Ariſtotel. duodecimo. Metaphyſicor. capite ſeptimo. Quia nihil eſt præter Deum, quod principium non habeat: Et ideò Oicellus libello περὶ τῆς τοῦ παντὸς φύσεως, id eſt, de natura vniuerſi, ſic ſcribit: ἅπασα φύσις ἡ ἔχουσα διέξοδον, ὅρους ἔχει τρεῖς καὶ δύο διαστήματα. ὅροι μὲν οὖν εἰσὶ τρεῖς, γένεσις, ἀκμὴ, τελευτή. διαστήματα δὲ, τόδε ἀπὸ τῆς γενέσεως μέχρι τῆς, καὶ τὸ ἀπὸ τῆς ἀκμῆς μέχρι τῆς τελευτῆς. Id eſt: *Omnis natura habet exitum, terminos autem tres, & duo interſtitia. Termini autem ſunt tres, generatio, vel ortus, ſiue principium: dehinc robur, vel ſummũ incremẽtum*

*poſtremò finis. Interſtitia duo ſunt: primum à
generatione vſque ad robur: ſecundum à ro-
bore vel conſiſtentia vſque ad finem.* Et Ariſt.
libr.5.Metaph.cap.17.de tribus ſuperioribus
terminis loquitur ex quibus vnum tantùm
eſſe principium ſcribit, nec omnem termi-
num eſſe principium. Docet & Lucretius lib.
1. De rerum natura, nihil ſine principio eſſe,
quanquam in principiorum conſtitutione à
2 vero, cum ſuis atomis declinet. Ariſtoteles
etiam libr.3.Metaphyſ. capit.3. tot principia
ſpecierum, quot genera entium ponit, etſi
vnica ſit ratio ſubſtãtiæ: nam ad eam omnia,
velut ad vnum à Philoſophis referuntur, vt
principium. Is enim etiam Ariſtoteles vni-
cum ait eſſe generaléque omnium princi-
pium, libr.2.Ethicor.ad Eudemum. Dubius
tamen quid dicat, rerum naturalium vnum
principium eſſe negat: quia illę, ex contrariis
colliguntur: cõtraria autem, in vno non ſint,
idque tractat libr.Phyſicor.1.capit.6. Cæte-
rùm annotandum eſt, principia quæ dicun-
tur, ratione ſequentium quorum ſunt prin-
cipia dici, non ſuperiorum. Quamobrem, vt
conſulam ingeniorum tyrocinio, paucis me
3 explicabo: nempe principiorum aliud dici
principium principians & inprincipiatum:
aliud dici principium principians principia-
tum. PRINCIPIVM principians & ſine
princi

principio, propriè principium dicitur. Nam, vt ſcribit Cicero in Somnio Scipionis, principio nulla eſt origo, quia ex principio oriũtur omnia: ipſum autem, nulla ex re alia naſci poteſt. Nec enim abſolutè id eſſet principium, quod gigneretur aliunde. Quod ſi nũquam oritur, nec occidit quidem vnquam, cùm principium extinctum nec ab alio renaſcatur, nec ex ſe aliud faciat, ſiquidem neceſſe eſt à principio oriri omnia. Et Ariſtot. Ethicor. libr. 1. cap. 4. principium ex ſe eſſe ait, & ideò ei opus non eſſe ipſa quæſtione CVR & quam ob cauſam ſit. Et libr. 11. Metaphyſ. cap. 1. magis principium dicit, quod ſimplicius eſt, quàm quod minus tale ſit. Ex- 4
plicant certè hoc optimè antiqui ſtoici: ſed quale ſit illud quod omnibus rebus initium dederit, ipſum autem ſine principio ſit, non explicant, eo quod illud non nouiſſent. Itaque alij atomos, alij æthera, alij aquam, alij ignem, alij alia ſibi prima principia fabricarunt. Nos autem, qui radiis diuinitatis inſtructi, gratiam Dei conſectamur, & authorem omnium nempe Deum nouimus, & adoramus, hunc rerum omnium principium creatione ſine principio, & credimus, & diſtincta voce confitemur. Sic dicimus in Geneſi mundi, *In principio creauit Deus cælum & terram*. Sic D. Ioannes in Euangelio ca. 1.

In principio erat Verbum: & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Et Dauid Psal. 109. ad Deum, *Tecum principium in die virtutis tuæ.* Et Dominus noster IESVS CHRISTVS, verus Deus, & verus homo, in Euangelio D. Ioannis, cap. 8. d. testatur de se: *Ego sum principium, qui & loquor vobis.* Et Apocal. cap. 1. & ca. 22. *Ego alpha & omega, principium & finis*, cap. firmiter, De summa trinit. & fide catholica, in Decret. Gregor. & in cap. 1. De summa trinitate, in sexto Decretal. Scribit & Plato libr. 34. libr 10. De legibus, Deum omnium esse principium. Aristoteles vtcumque id animaduertisse videtur, dum libr. 2. Ethicor. ad Eudemum, de principiis loquens scribit his verbis: Sed enim ea propriè dominantur, e quibus motus primum proficiscuntur: Iustissimè verò omnium ex quibus aliter nil queat produci, cuiusmodi penes Deum sunt. Apertius Alcinous Platonicus libr. De doctrina Platonis capitul. 30. *Deus*, inquit *profectò, vt antiquus sermo testatur, principium, medium finemque rerum continet, perficit singula secundum naturam, vndique circumcurrens.* Et ferè hisdem verbis eadem scribit Clemens Alexandrinus Oratione adhortatoria ad Græcos. Et quia, vt diximus, principium intuitu alicuius dicitur,

citur, sic Deus principium dicitur ratione creationis. Item & alia ratione, relatione, inquam, filiationis tantum, pater in Diuinitate dicitur principium filij, & pater & filius ratione processionis, principium spiritusſā-cti. Sic pater principium sine principio, filius principiū de principio, spiritussanctus principium ab vtroque procedens: quod latissimè tractatur in primo libro Magistri senten tiarum, tota distinct. 29. & ibi fusè per interpretes. Vna tamen sanctissima trinitas, vna essentia, in relatione illa personarum principium vnicum rerum est sine principio: alia autē omnia principia ralatione ad alia quidem sunt, sed quæ principium aliunde trahunt: omnia namque ex aliis orta sunt, & perpetua serie amicitia naturali & generatione nectuntur. Quod & docet Proclus libr. De anima & dæmone: *Oportet*, inquit, *triplicem ordinem constituere, non solùm circa iustum, sed & circa pulchrum, æquale, simile, & species denique rerum omnes. Series enim vniuersi desuper per huiusmodi gradus deuenit ad extrema, quæ tandem talia sunt quæ permutari possunt: primo enim aliquid oportuit esse primum immitabile, vt iustum à nullo pendens, deinde aliud participatione immutabile tale: postea aliud quod aliquando sit illius particeps, aliquando non, &c.* Vi-

detur & ex parte præsensisse Deum, vt primum principium, Aristot. libr. 7. Ethicor. ad Eudemum, cùm quærit principium principiorum: cuius verba transferam. *Quæret*, inquit, *forsan quispiam, an fortuna eius ipsius causa sit, & quid, & quando oporteat concupiscatur, aut sic omnium erit: num & cognoscendi consultandíq́. Neque enim consultans consultauit, & hoc cōsultauit, sed principium est quoddam: neque cogitās cogitauit id prius cogitare, atque in infinitum eiusmodi fiat progreßio, neque igitur considerandi iunctum principium, neque consultādi consilium: quid igitur aliud nisi fortuna? Quocirca à fortuna omnia proficiscuntur, & quoddam est principium, extra quod nullum reperiatur. Ipsa autem quæritur cuiusmodi facultate instructa, efficere huiusmodi queat: quod perinde est ac si principium motus in anima inquiratur. Patet autem sic esse, quemadmodum in vniuerso est Deus, & vicißim cuncta in illo: mouentur enim omnia ab inexistente in nobis numine. Rationis autem non ratio, sed præstantius quippiam est principium: quid autem scientia præstantius nisi Deus.* Et hæc Aristoteles. Principium dictum, quasi primùm
5 incipiens: Incipere, idem est quod intrà se capere. Pachymerus rem diffiniens, *Principium*, inquit, *est, ex quo oriuntur, & in quod*

extre

extremum recurrunt omnia. Sed meliùs Aristoteles, in poëtica, Principium, inquit, illud esse dicimus, quod non necessario post aliud est: Contra, quod posterius aliquod esse, vel fieri, natum est. Vel secundum Chrysostomum Iauellum libr. 2. Physicor. tract. de causis cap. 1. breuiùs, Principium est id, à quo aliquid procedit. Vnde constat, principium non aliundè, nec ex alio, in quantum principium, dici, neque veluti compositum quoddam accipi. Sic & Plutarchus docet lib. 1. De placit. Philosophor. capitul. 2. dum ait, *Aristoteles & Plato, differre putant principium & elementum: Thales vero Milesius, idem esse arbitratur principium & elementum. Verùm hæc magnopere differunt inuicem: Siquidem elementa composita sunt, principia autem nec remur esse composita, nec confectum quoddam. Verbi gratia: Elementa vocamus, Terrã, aquam, aerem, ignem. Principia autem ita vocamus, quòd nihil se priùs habeant à quo procreata sint: alioquin principia non essent, verùm illud potius ex quo essent.* Scribit & ferè similia de principio Cicero in somn. Scipion. dum principium sine origine dicit. Et Aristotel. 5. Metaphysic. c. 1. Commune omni principio esse vult, vt sit primum. Et libr. 1. Resolution. Posterior. ca. 2. *Ex primis*, inquit, *esse, nihil aliud est, quàm*

propriȷs è principȷs esse : idem enim primum atque principium dico. Et Plato libr.9.in Parmenide,vel de vno omnium principio,*Principium*, inquit,*primum omnium fit.* Et Macrobius libr.1.in Somn.Scip.cap.13.*Principij nulla est origo,nam è principio oritur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest,nec enim id esset principium, quod gigneretur aliunde.* Veruntamen principium, quid primum intellige, ratione sequentium & relatiuè,quod supra non habeat aliquid. Sic Iustinianus in procœmio π.l. 1.§. in reliqua anni
6 parte:*Quod primum est*,inquit, *aliud ante se habere non potest.* Potest tamen primum sine séquente esse. Veluti primogenitus dicitur, non tantùm is quem alij postea sequuntur geniti,sed qui primo natus, idest ante quem nullus ex certa natus est, cuius is primogenitus est:vt explicatur abundè per sacros interpretes super caput primum D. Matthæi, potissimùm à D. Hieronymo, cuius verba referuntur in cap.5.Ioseph,De verbor.signific.libr.5.Decret.tit. 40. Et Vlpian. in l. 2. §. legitima hæreditas, De suis & legitim. hæredib.libr.38.π.tit.17.*Interdum*,inquit,*idem primus postremusq́;,qui solus occurrit.* Cæte-
7 rùm omissa tractatione ineffabilis principij, nempe de Deo, qui in principio principium sine principio est,D.Ioan.ca.1.Agamus paulo *la*

lo latiùs de principiis, quæ ſecundum quid, & ratione aliorum inde proficiſcentium, dicuntur. Itaque vt principiorum tenere poſſimus ſummam, ſubiiciemus breuiſſimam tabellam principiorum, continentem præcipuas eorum partitiones, ſi priùs intelligamus Platonem libr. 54. Dialogo 10. de legibus, monuiſſe, eorum quæ fiunt omnia habere principia vniuerſalia, vel à natura, vel à fortuna, vel ab arte. Horum illa quæ naturæ, & fortunæ ſunt, maiora dici: minora quæ ab arte, nempe quia illa naturam imitantur. Ariſtoteles eadem, ſed aliis verbis ſcribit libr. 5. Metaphyſic. capitulo primo. *Omne*, inquit, *principium, vel eſt, vel fit, vel cognoſcitur.* Et ea omnia vel intrinſecè vel extrinſecè conſiderantur. Sicuti quod ex manu fit artificis, priùs in mente conceptum, factum antè fuit intrinſecus, vt ſcribit idem Ariſtot. primo, De partib. animalium capitulo primo. Quæ artium fiunt demum, interdum etiam aliorum quædam ſunt principia propria, quædam communia. Propria cuique, ſicuti lineæ rectæ, rectitudinem habere. Communia, quæ cum aliis conferunt ſimilitudinem quandam rationis, ſicuti illa regula, quæ principium eſt demonſtrationis, *Qui æqualia ab æqualibus demit, æqualia relinquit,*

communis eſt Geometris in magnitudinibus,cum Arithmeticis,in numeris.Et homo commune principium actionum ſuarum, vt ſcribit Ariſtoteles 2.Ethicor.ad Eudemum, & primo Reſolution. prior. cap. 31. Scribit etiam propria cuique arti eſſe principia quæ deligenda & confeſſa eſſe oportet.Et 1. Magnorum Moral. cap. 1. expedire in ſcientia qualibet propria aſſumere principia.P R I N-
8 C I P I V M vel E S T,vel F I T,vel à C O G N I-
T I O N I S I N I T I O. E S T autem, à natura & ſubſtantia, vt homo hominis, planta plantæ principium : in rebus immobilibus,
9 quiditatem principium dicit Ariſt.2.De generatio.animal.cap.4.Sunt & naturalia principia ſecundum Ariſtot. & Priuatio, Materia, forma, chaos: & horum principiorum alia propria,alia communia. Q V O D F I T, vel eſt caſus,fortuna, ars: Solus animalium homo principium actionũ eſt, quia hic agere ſolus dicitur,Ariſtot.2.Ethicor. ad Eudemum.Quod A C O G N I T I O N I S I N I-T I O eſt,habet demonſtrationes,& elementa cuiuſque artis, & præcepta prima. Porrò quæ ſenſui nota ſunt, præceptorum principia ſunt,artis verò principium non ſunt. Sicuti veſtigia leporis, ſunt quidem principia inueniendi leporem,non tamen leporis principia ſunt:quia lepus ex veſtigiis nõ componitur.

nitur. Præcepta aut ex sensui notis, aut in his quæ ex aliis conficiũtur, aut in his quæ præostensa fuere, aut in manifestis intellectui consistunt: principium autem, artis præcepta. Tractat hæc Galenus in Isagogicis, libro De optima secta ad Thrasybulum. Et quia diximus commune esse omni principio, esse 10
priùs & primum, ideò non ignoremus oportet, quinque modos prius & posterius, de quibus tractat Arist. 5. Metaph. c. 11. quos redegit in Distichum Titelman. lib. 2. De prædicamentis, cap. 65.

Tempore, natura, prius, ordine, dic & honore,
Causa Causato dicitur esse prius. id est,

Prius & posterius dicitur quinque modis. Primùm, tempore, vt fuit Adam prior Abelo: & ita id prius quod altero antiquius & senius, contrà posterius. Secundo, natura: sic omnis numerus minor natura, maiore est prior: sic animal prius est homine: sic omne genus prius suis speciebus, species suis indiuiduis, & pater prior filio. Tertio prius ordine: vt in Grãmatica literæ, elementa, priora syllabis: in dialectica, prior notio prædicabilium, & prædicamentorum, enuntiationibus simplicibus, & illæ priores argumentis: in oratione prius exordium narratione, illa prior conclusione: & prius fundamen-

tum

tum pariete,ordine,parietes tecto. Item loco,quod prius ſe offert:vt Sphæra Lunæ nobis prior eſt Mercurij.Quarto,*Dic & honore:* vt Pontifex primus in eccleſia, Princeps in regno,Paterfamiliâs in domo : ſic in aliis, puta honorabilior digniórue.Ad hanc prioritatem dignitatis refer prioritatem ſpeciei, & prioritatem formæ, reſpectu generis & materiæ:quoniam ſpecies eſt perfectior genere, forma dignor materia, vtpote actus eius. Quinto, *Cauſam Cauſato dicimus eſſe prius*, vt lux prior lumine. Breuius, Principium aut vniuerſale, aut accidentale vel inſtrumentale,vel originale,vel poſitionis, vel ordinis, vel priuationis. Vniuerſale eſt, vel genus,vel ſpecies,vel differentia, vel prædicamenta:Accidentale vel inſtrumentale, eſt vel materiæ, vel figuræ, vel doctrinæ, vel continentis : vel motus ,qui eſt principium vel generationis, vel corruptionis, vel alterationis, vel argumentationis, vel diminutionis. Originale:aut poſitionis vel loci:aut ordinis,vel naturæ,tẽporis, definitionis vel determinationis,cognitionis, coniũctionis, priuationis formæ, aut ſecundum Ariſtote-
11 lem,Inſtrumentale.Ex principiorum cognitione operis cuiuſque reique maxima copioſaque eſt vtilitas:imminet tamen labor, ſed non contemnendus.Et vt Ouidius 2. De re-

medio

medio amoris scribit:

Sed tamen est artis tristissima ianua nostræ,
Et labor est vnus tempora prima pati.
Aspicis vt prensos vrant iuga prima iuuencos,
Vt noua velocem cingula lædant equum.

Et Terentius, Scena vltima, in Heautontimorumeno:

Hæc dum incipias grauia sunt,
Dumq́; ignores: vbi autem cognoueris, facilia.

Et ideò Plato libr. 23. in Cratylo, vel de recta nominum ratione: *Debet*, inquit, *quisque circa rei cuiusque principium statuendum, diligentissimè considerare, vtrum benè decernat vel ne: quo quidem sufficienter examinato, cætera principium consequi debent.* Et illud etiam Dominus noster IESVS CHRISTVS, faciendum esse admonet D. Lucæ. cap. 14. f. *Quis*, inquit, *vestrûm volens turrim ædificare, non priùs sedens computat sumptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum: ne postquam posuerit fundamentum & non potuerit perficere, omnes qui vident incipiant illudere ei. Aut quis Rex iturus ab bellum contra alium, non sedens prius cogitat, si possit cũ decẽ aut viginti millibus occurrere, &c.* Scribit & Hel. li. 4. Æthiopicę historię πάθος γὰρ ἅπαν τὸ μὲν ἐξίως γινωσκόμενον εὐβούθητον, τὸ δὲ χρόνῳ παραπεμπόμενον, ἐγγὺς ἀνίατον. id est:

ideſt: *Omne malum ſtatim in principio cognitum, facilè curari poteſt, quod verò tempore tranſigitur, propè incurabile.* Caius in l.1. De
12 origin.iuris libr.1.ff.tit.2. potiſſimam cuiuſque rei partem principium eſſe dixit. Et Horatius libr.1.Epiſtol.Epiſtola 2.

Dimidium facti, qui bene cœpit habet.

Ariſtot. 1. Ethicorum ad Nichomachum, c. 4. plus quàm dimidium. Idem Plato libr.34. Dialogo. 6. De legib. & dimidium & plus quam dimidium. Et Galenus Tomo 1. lib.1. De ſemine, cap.5. notat, Ariſtotelem & Platonem principium non ſolùm dimidium exiſtimaſſe & dixiſſe, vt vulgò dicitur, ſed & totum eſſe facultate. Et Ouidius 1.Faſtor. inquit:

Omnia principijs ineſſe ſolent,

Et Auſonius, in Monoſyllabis, de inconnexis:

Incipe quicquid agas, pro toto eſt prima operis pars.

13 Quocirca plerumque & vt plurimùm Iuriſconſulti & legum periti, in negotiis examinandis, ad initium actuum ſe referunt, qua mente quóue animo incœpti fuerunt. Et ignorantiam conſenſus, ita ex initio perpendit Prætor, prò infamia irroganda ei qui vetitam duxit, apud Vlpian.in l. 13. quid ergo, De iis qui notant.infamia, libr.3.ff. tit. 2. Simili

militer Hermogenes in l. 34. qui id quod, De Donationib. libr. 39. ╥. tit. 5. in concurſu actionis Donationis obſeruat.

Axiomata Principij.

1 Ex principiorum mutatione, multa, quæ 14
hinc conſequuntur, mutari neceſſe eſt. Probat Ariſtoteles ab hominibus caſtratis, quibus poſtquam exciſi ſunt teſticuli, qui videntur eſſe hominum principium, & multa quæ hominis ſunt mutantur, lib. 4. De Natura Animal. cap. 1.

2 Negatis principiis, q̃ ex principiis efficiũ- 15
tur, negata videntur: Et niſi quis principia primùm fateatur, fruſtra de effectis fit quæſtio: quod & notat Lucretius lib. 1. De rerum natura, dum ait:

-niſi prima fides fundata valebit,
Haud erit occultis de rebus quo referentes
Confirmare animos quo cum ratione queamus,

Et Ariſt. libr. 1. Reſolution. poſterior. cap. 2. ſcribit, neceſſe eſſe magis ipſis principiis, aut omnibus aut quibuſdam credere, quàm cõcluſioni: quia ſi ob prima ſcimus ac credimus, illa magis ſcimus & credimus, quoniã ob illa & ipſa ſcimus poſteriora

3 Doctrina quæ ſecũdum rei naturam fit, 16
idem principium cum re ipſa habet: neque poteſt quiſpiam, qui rectè exponere vel ge-

neratio

nerationem, vel ortum, vel gubernationem alicuius velit, initium aliud quàm id quod verum eſt inuenire. Ortus quippe domus de fundamentis coget: ortus nauis, de carina primam mentionem facere. Eodem modo ſi volueris ciuitatis alicuius, aut gẽtis, aut exer citus adminiſtrationem explicare, prima in vnoquoque erit tibi origo repetenda: hæc verba Galeni tom. 1. libr. 6. De Hippocratis & Platonis decretis.

17 4 Quemadmodum lapſus ſemel in elementis & principiis, quamplurima poſtea cogitur falſa ſubiicere, ita qui veris principiis vtitur, hiſque ipſis conſentanea vſquequaque ſubiungit, eum rectè dicere, ſin minus, ad vnguem in omnibus, ſaltem in pleriſque neceſſarium eſt. Galenus tom. 1. libr. 1. De Hippocra. & Platon. decretis. Nam ad modicum errorem principij, latiſſimus ſequitur fluctuandi & errandi campus: ſicuti accidit iis qui in triuiis viam veram deſerentes, eligunt aliam: quanto enim magis per eam ambulant, tanto ampliùs ab itinere conueniente abſunt. Et, vt vtar verbis Vellei Paterculi in libro poſteriore hiſtoriæ Romanæ, *Non inſiſtunt exempla vbi cœperunt, ſed quamlibet in tenuem recepta tramitem, latiſſimè ſibi euagandi viam faciunt: & vbi ſemel à recto deerratum eſt, in præceps peruenitur.*

uenitur. Subſcribit & Ariſtot.libr. 1. De cœlo.cap.5. *Paruus*, inquit, *exitus, fit hiſce qui à veritate exorbitauerunt: ſi longè progrediantur, decies millies maior.*

5 Non omnium rerum principium quærendum eſſe dicitur: at rerum, quæ ſemper aut ſunt, aut fiunt, nullum principium eſſe quærendum non rectè aſſeritur. Sed ea duntaxat principia non recipiunt huiuſmodi, quæ rerum ſempiternarum ſunt. Hæc ſunt verba Ariſtot.lib.2. De gener.anim.cap.4. 18

6 Cùm duo ſint termini, prior & poſterior, poſterior ſine priore eſſe non poteſt, quamobrem cui non poteſt competere prior, nec per conſequens poſterior poteſt competere, Ariſt.lib.1. De cœlo, c.12. Interdum tamē & primus & poſtremus vnus, qui ſolus occurrit, dicitur, vt ſcribit Vlp.in l.2.§ legitima hę reditas, De ſuis & legit.hæred.lib.38.π.ti.17. 19

7 Omne quod eſt, vel eſt principium, vel ex principiis, Ariſt.libr.3. Phyſic.cap.4. 20

8 Difficile eſt vt bono peragātur exitu, quæ malo ſunt incohata principio, Leo Epiſc. Epiſtola ad Mauros, in can. principatus 1. quæſt. 1. cum ſimilibus ibi notatis. Sic bonam fidē Iuriſconſulti initio vſucapionis deſiderant probè, aliter improbant. Vlp.in l. 10. ſi aliena res, & Papin.in l.44. iuſto, §. etſi poſſeſſionis, lib.41.π.tit.3. cum ſimilib. ibi à gloſſ notatis. 21

9 Ex trãſactis & præteritis colligitur, quid
22 in futurum præſumamus de aliquo cap.3. ex
ſtudiis,& cap.6. mandata, De præſumptio.
libr.2.Decret.Greg. tit. 23. vt ex ſtudiis ſuis
cognoſcitur qualis erit puer.Prou.25.
23 10 Poteſt eſſe aliquid principium, & me-
dium,& finis, ſed diuerſis reſpectibus: non
eodem tempore,vel modo, vel omnino, ſed
ſecundum quippiam.Et hęc de regulis prin-
cipij dicta ſufficiant. Cæterum vt venari li-
24 ceat faciliùs media, per quæ principium ali-
quid eſſe docere poſſumus,adferam quoque
adhuc probationes quorundam, quæ prin-
cipia ſuggerant, & explicent qualia erunt:
Agens,Antecedens,Authoritas,Cauſa, Coa
ctio,Electio,Elemẽta,Genera principia ſpe-
cierũ,Generans,Influxus,Impreſſio,Ingreſ-
ſus omnis,& ingreſſui occurrentia,vt limen,
ianua,Initium,Mãdatum,Metus, Nobilitas,
Origo,Potentia,Præcedens, Prædicamenta
omnia,Prioritas, Priuatio vt principium ſe-
cundum Ariſtotelem,Producens,Proximus,
Præpoſitiones ablatiuo deſeruientes,ſpecies
intuitu indiuiduorum. Agens quod agit,ſi-
25 ue ſenſibiliter, vt quod initiat aliquod opus,
vel in animo quippiam agitat, principiũ eſt
eſſe actionis ex eo ſequẽtis. Quamobrem &
inſtrumentum quo quid agitur, principium
operati quodammodo dicitur. Sicuti & an-
nulus, eſt principium ſigilli:& qui imprimit

homo, principium sigillationis, & oportet esse prius quod doceat, quàm quod discat, & prius generans & efficiẽs, quàm quod generatur & efficitur, vt scribit Aristoteles libr. 2. De generat. animal. c. 4. Notabis tamẽ, quod pertinet ad nostram propositãque principij materiam, agere, facere, & operari idem: & agentem, facientem, & operantẽ, idẽ. Quanquam & Hesiodus in Ergis, & Plato libr. 20. in Charmide, vel de temperãtia, existiment, actionem & agere, & opus, naturalia in nobis, & ideò semper bona: factionem, & alio modo esse, & malam posse esse. Et Arist. li. 1. Pol. c. 3. quod possidemus actiuũ dicunt: quæ verò instrumenta dicuntur factiua sunt.

Antecedens, nominis ipsa significatione, demonstrat esseprincipiũ: quia antè incedat: prius autẽ esse, vel primũ esse, omni principio diximus esse commune: & Neratius in l. 3. Arist. Quæ res pign. obligari non potest. li. 20. ff. tit. 3. Antecedẽtem creditorẽ, pro priore & antiquiore dixit. Huc pertinent omnia significantia cum compositione dictionis Ante, &c. semper enim prioritatem innuit, Antè, & ita principium quoddam. 25

Authoritas, principium quoque est, eo ꝙ ea sit veluti origo, propter quã res aliqua fiat vel credatur: Nam bonum dicetur ab authoritate eligibilius, illud quod probi, 26

quod periti, quod lex sequuntur, apud Arist. Topicor. libr. 3. cap. 10. Sic obeditur iudicatis vel bene, vel malè, propter authoritatem rerum iudicatarum, vt scribit Quintilian. libr. 1. Institut. orator. in principio. Et Cicero 2. ad Herenniũ, & oration. pro Aulo Cluentio, & Metianus in l. 65. seruo inuito, §. cùm Prætor ad Sc. Trebellian. libr. 36. π. tit. 1.

27 De causa paulo pòst dicetur. Interim, quod est caussa, quouis modo, prius quodammodo dici potest, vt scribit Aristot. in Categoriis, & 2. De generation. animal. cap. 4. Diximus & agens, vel efficiens esse principium. Porrò efficiens, nihil aliud, quàm causa est, vt scribit Plato libr. 11. in Hippia maiore, vel de pulchro. Et omnis causa ad aliquid est, vt scribit Galenus in Isagogicis in arte medici-
28 nali. Dehinc & Aristot. 12. Metaphys. cap. 4. & 5. causas principium dicit. Item & 1. Metaphys. cap. 3. causas vocat principia. Cæterùm hæc inter se differre nomine docuit & Galenus, vel alius eius nomine, libr. De Historia Philosophica. Siquidem aliqui principium & causam nihil differre inter se volunt. Alij principium quidem rerũ omnium
29 originé præcedere volunt, non tamen ipsum, euentus huius & causam esse dicunt, sed quod secundum vnumquemque modũ res fiunt. Et Iones nihil differre principium & elemen

clementum arbitrantur: Plato contrà existi-
mauit, atque vtrumque ita distinxit, vt ele-
mentum id sit, quod compositum & effectũ
est, quomodo ignem, aërem, aquam, terram,
eleméta vocamus. Principium dicitur, quod
se priùs quicquam non habet, ex quo gigni
potuerit: alioquin principium non fore ele-
mẽtis: Priora namque sunt, tùm materia in-
formis & peremnis, tũ forma, species, & en-
telechia, idest, perfectio nuncupata.

Electio, principium est, Aristot. libr. 5. Me- 30
taphysic. cap. 11. & libro Ethicor. 3. ad Nico-
machum cap. 2. Electionem ideò à volunta-
te inter alia differre dicit, quòd voluntas sit
quodammodo finis, Electio autem, eorum
quæ ad finem sunt. Eligens siquidem vult fi-
nem, vt idem ait libr. 2. Ethicor. ad Eude-
mum: habet enim præcedentem consulta-
tionem eligibile, vt idem Aristot. scribit lib.
3. Ethicor. cap. 3. Et electionem esse initium
actionum siue bonorum, siue malorum do-
cet Plato libr. 31. lib. 1. De Rupublica.

Genera, principia & sunt, quia prius est 31
genus semper sua specie, vt notat Aristot. in
Categoriis, cùm agit de modis simul: ideò
genus principiũ erit. & genus quodcũque sit,
& quomodocunq; sumatur, dicitur illud pri-
mũ, ex quo aliquid: vt idẽ Arist. lib. 5. Metap.
cap. 28. & Porphyrius in quinque vocibus, &

vndecimo Metaphysic. Aristotel. Ens & vnum, genera dicit: ideò quia prima
31 sunt.

Generans esse principium docet Aristot. libr. 2. de partib. animal. cap. 7. his verbis: *Omne quod gignitur, ex aliquo, & ad aliquid suam generationem deducit, & à principio ad principium pergit: hoc est, ab eo quod primum mouet, & naturam iam aliquam obtinet, ad formam aliquam, aut talem quãpiam finem.* Et libro De spiratione, in finitione generationis, primum addit: *Generatio*, inquit, *est, prima altricis animæ communio, cum calore, vita autem illius, mansio.*

Influxus eius quod operatur, etiam principium est.

Initium: Vide de principio.

32 Ingressus, est primus ille motus, quo à quiete in gradationem mouetur: item, dum vel limitem aliquem transgredienido, vel superficiem, vt campum, vel locum alium, vt ianuam, atrium, & huiusmodi ingredimur.

33 In mandato inest principium, nempe qui mandat: nam ea quæ per amicos fiunt, quodammodo per nos ipsos fiunt, quippe quod principium sit in nobis, vt scribit iisdem verbis Aristotel. libr. tertio Ethicor. ad Nicoma. capite tertio. Mandata porrò inter

se

ſe differunt, non in agendo ſed in mandando, vt cuius gratia, vt idem Ariſtotel. libro ſeptimo. Politicor. capite 14. Et de hac differentia tractat etiam latè Caius in l. ſecunda, Mandati, libro decimo ſexto. ff. titulo decimo ſeptimo. Quod autem principium ſit mandati in mandante, docent integri tituli in ff. C. Mandati, in quibus actio hæc directa in eum dirigitur.

Nobilitas, principium quoddam dignitatis, & ſplendoris generis eſt: nobile, inquit Ariſtotel. libro primo. De Hiſtor. animal. capite primo, illud eſt quod ex bono prodiit genere. Generoſum autem, quod à ſua natura non degenerat. 34

Origo, & principium inſinuat. 35

Potentia etiam principium quoddam eſt, nempe actus, quem antecedit, illoque prius eſt, vt ſcribit Ariſtotel. primo. De cœlo capite finali Et Iuriſconſult. duo iungũt etiam in principiis actuum hominum, nempe voluntatem & poteſtatem: quorum altero deficiente, actus nequit perfici, vt notant Diocletian. & Maximian. Cæſares in l. ſexta, multùm intereſt, ſi quis alteri vel ſibi. C. Et Ariſtotel. libro quinto, Metaphyſic. capite vndecimo, quædam inquit ſecundum potentiam priora: quod enim 36

excellit potentia,& fortius eſt,prius eſt. Tale verò eſt cuius electionem, vt alterum, & quod poſterius eſt ſequatur neceſſe eſt: ita vt non mouente illo,non moueatur, & mouente moueatur, electio enim principium eſt.

Præcedens idem quod antecedens.

37 Prædicamenta,genera ſunt decẽ, & principia quaſi prima, vt ſcribit Porph. in quinque vocibus.

38 Prius eſt,quod propinquius cuidam principio determinato, & hoc quoddam principium eſt. Ariſtot.5.Metaphyſic. cap.11.prius multiplex eſt,vt ſcribit Ariſtot.lib.2. De generatio. animal. cap. 4. Nam prius dicitur quinque modis, Tempore, idque propriè, Natura,ordine,perfectione,vel honore,Cauſa. Ariſtot.in Categoriis, & quinto Metaph. cap.11.

39 Priuatio principium multis modis ſecundum Ariſtot.libr.5. Metaphyſ. cap.22. dicitur. Primo ſi non habeat aliquid eorum quæ apta ſunt haberi, etiam ſi ipſum non ſit natura aptum habere: vt planta dicitur oculis priuari. Secundo ſi cùm id aptum vel in genere,vel in ſpeciẽ aptum habere ſit, non tamen habeat. Aptum autem diuerſis modis, vt ſecundum ſe,ſecundum genus,ſecundum ætatem,vt cæcus homo,talpa,catelli. Item ſi

cùm

cùm aptum sit, cùm tamẽ aptum est habere, non habet, vel quemadmodum natura fert non habet. Item priuatio alicuius, violenta ablatio. Et idem Aristot. 1. Physicorum ca. 7. existimat priuationem esse principium per accidens, eo quòd per priuationem prioris formæ, alia sequatur.

Producens, est initium generationis.

Proximus dicitur, quem nemo antecedit, 40
Vlpian. in l. 26. hæreditas proximo, De suis & legitim. hæred. libr. 38. π. tit. 17. itaque primus. Propositiones ablatiuo deseruientes, initium aliquod referunt, quales sunt A, Ab, Abs, Cum, Coram, Clam, De, E, Ex, Pro, Prę, Palàm, Sine, Absque, Tenus. Et illæ ambiguæ In, Sub, Super, & Subter.

Species & principia esse, & magis princi- 41
pia quàm genera, eo quòd simpliciores, docet Aristot. libr. 11. Metaphysicor. cap. 1. Cæterùm species hîc intelligitur, quæ habet sub se indiuidua: nam earum respectu principium est, vt & scribit Porphyrius in quinque vocibus.

De Causarum diuisione tractatione.

CAP. VI.

QVIA cùm de potentia agebamus, reiec- 1
cimus tractationem causarum in hunc

locum, ideò de his pauca quatenus artis nostræ exigit necessitas tradamus. Plato igitur libr. 15. in Sophista, vel de ente, & libr. 32. in Timæo, vel de natura, dum enarrasset abditam & incomprehensibilem & sibi & nobis Dei filij generationē, duas causas in vniuersum diuinam & humanam, eámque necessariam, posuit ad vnum finem, nempe ad Dei notionem concurrētes: verba eius hæc sunt. *Hæc sanè omnia, ita nunc naturaliter effecta ex necessitate, ille pulcherrimi optimiq; operis fabricator, in his quæ gignebantur assumebat, quando Deum seipso sufficientem & perfectissimum generabat: vtens quidem causis ad hæc ministris, quòd autem bene se habeat, ipse in singulis agens. Duas enim causarum species distinguere decet, vnam quidem necessariam: alteram verò diuinam. Atque diuinam in omnibus quærere oportet, vt beatā vitam, quoad naturæ nostræ possibile est, adipiscamur: necessariam quoque causam illorum gratia perscrutari. Cogitare enim expedit, absque his illa in quibus studium ponimus, non posse intelligi vel comprehendi, vel quomodocunque aliter percipi.* Hæc Plato. Et Arist. libr. 1. Metaph. cap. 3. tum scire vnumquodque dicimus, cùm vsque ad primam causam nos nosse arbitramur. Et libr. 3. Ethicor. ad Nicomachum cap. 4. consultationes,

resolutiones, contendere ait, vt per plures causas ad vnam postremam veniamus causam. Stoici porrò vnam tantùm causam existimarunt, nempe id quod facit. Dixerunt 2
namque, in rerum natura duo tantùm esse ex quibus omnia fiāt, nempe causam & materiam: materiam autem iacere inertē, rem ad omnia paratam, cessaturam si nemo moueat: causam autem, idest, rationem, materiam formare, & quocunque velit versare, & ex illa varia opera producere, quia esse debet vnde aliquid fiat, denique à quo fiat. Hoc causa est, illud materia, quod de vniuerso ad artem, quæ imitatrix naturæ est, transferri potest: & à materia prima ad secundam, sicut docet vtrumque, meminitque sententiæ Stoicorum Seneca, lib. 8. Epistol. epistola 67. Est causa vnde effectus, vel propter quam contingit quid: vel à qua, ex qua, ad quam, & propter quam quid fit, vt ait Plato & Plutarchus libr. 1. De placitis Philosoph. cap. 11.

Descendimus autem lubētissimè ad causarum explicationem, quòd, vt verbis vtar 3
Aristotelis libr. 2. Physic. cap. 3. *Nostra pertractatio sciendi sit causa, scire autem vnumquodque non prius putemus, quàm circa vnūquodque, propter quid est capiamus, id autem sit, primam accipere causam.* Cæterùm quantùm pateant causæ, sequentibus facilè venabitur

bitur aliquis, & saltem vel vnam vel alteram intelliget quàm necessario inquirentibus producat: Nihil enim in terra fit sine causa, vt scribit Iob cap. 5. vt non immeritò Galenus dixerit, tom. 1. libr. 4. & 6. De decretis Hyppocratis & Platonis. *Ego quidem certo scio, id quod omnibus constat, nihil quod vel factum sit vel fiat, sine causa existere.* Quamobrem Arnobius libr. 7. aduersus Gentes, *Quicquid geritur*, inquit, *debet habere causam sui, neque ita esse à ratione seiunctum, vt in operibus feratur casus, & in vanis ludat inanitatis erroribus.* Et voluerunt aliqui differentias rerum, earum causas esse, vt scribit Aristot. 1. Metaphys. cap. 4. quamobrem & eas nosse, ad vitandum confusionem maxime expedit. Et medici, sine causarum inquisitione, vix ad curatricem perueniunt artem. Hic enim est causarum inquirendarum fructus, vt qui intemperatorum causas nouit, is ad naturam suam ea reducat, vt scribit Galenus tom. 1. libr. 2. De natural. facultat. & tomo 6. libr. 4. Method. meden. cap. 3.

4 Causam plerique à cauendo dicunt, quòd cautè forsan & ordine producat effectus. Alij à Chao, quia in causis confusio sit quædam effectuum. Alij à Græco verbo καῦσις, quod est ardor, incendium, eo quod causa nos impellat, & ardere mentem faciat, ad agen

agendumue impellat.

Amplector certè lubentiùs priorem & secundam sententiam: respuerem omnino vltimam, quia nec ita Græcè causa κάυσις dicitur, sed αἰτία, neque eandem retinent verba analogiam, tum etiam, quòd & minus omnibus conueniat causis. Causæ definitiones adfert Galenus, vel alius eius nomine, in Isagogicis libr. De finitio. medicis: Causa est, quæ in corpore quicquam facit, expersque ipsa est corporis, vel secundum Athenæum Attallæum, causa, est ea quæ facit. Plutarchus libr. 1. De placitis Philosophor. cap. 11. *Causa*, inquit, *est, ex qua effectus, vel propter quam contingit quid.* Aristoteles autem 5. Metaph. cap. 2. *Causa*, inquit, *vno modo dicitur, ex qua insita aliquid fit, vt æs, statuæ: argentum, pateræ*: & 1. De generat. animal. cap. 1. Causa est cuius gratia quippiam fit. Cicero in partitionib. oratoriis, *Causam appello rationem efficiendi effectum, id quod est effectum.* Causa itaque finitur, vt sit principium ex quo pendet, vel sequitur effectus. Inter 5
causam & rationem multùm interesse putant: quòd causa in homine est animi impulsus ad aliquid agendum, vt accipitur in l. 1. §. sexum, De postul. in ff. Ratio autem, sit gerendorum ex causa venientium ordo, Ioannes Monachus in c. vlt. De iuramẽto calum.

in sext. Sic causa sine ratione esse potest, ratio tamen non est sine causa. Notat & hac de re plura Tiraquellus, in prima parte regulæ, *causa cessante, &c.* num. 3. & 4. & 6. vult Causam esse de præterito, vel præsenti: Rationem de futuro. Quanquam hæc sæpe etiam apud Latinitatis authores, nempè ratio pro causa, & contrà, promiscuè accipiantur. De diuisione causarum iam tractauimus in summa libr. 3. Syntaxeon artis mirabilis cap. 5. ideò ad illud caput te remitto, membrorum tamen aliquorum subiiciam explicationem.

Quòd Diuina voluntas omnium essentiam habentium, causa, & principium primum.

CAP. VII.

1 QVia Deus omnia quæcunque voluit fecit, in cœlo & in terra, Psa. 113. b. & Psal. 134. b. & Iob cap. 23. vers. 13. de Deo sic scribit: *Ipse solus est, & nemo auertere potest cogitationem eius: & anima eius quodcunque voluit hoc fecit.* Et Salomon cap. 11. vers. 26. ad Deum sic loquitur: *Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod à te vocatum esset, conseruaretur?* Et

rurſum cap.12.cap. verſ. 18. *ſubeſt tibi, cùm voluerıs, poſſe*: & Pſal.29.a. *Vita in voluntate eius*. Et nos quotidianam habemus, eius ore edoctam, orationem Matthæi cap. 6. in qua vt eius voluntas fiat efflagitamus. Clarè etiã id explicat Dionyſ. Areopagita, dum libro de cœleſti Hierarchia cap. 13. ſcribit: ***Diuinum***, inquit, *quia omnibus eſt remotum*, & *vniuerſale, neque primis, eorum quæ ſunt, eſſentijs ſimile eſt* & *adhuc eorum omnium ipſum principium* & *cauſa ſubſtantifica*: & *eorum, quæ ſunt, ſecreta ſingularitate, immutabile fundamentum, ex quo* & *eſſe* & *bene eſſe etiam ipſis ſummè munitis eſt virtutibus*. Et rurſum libr.1. De Diuinis nominib. cap.2. & de Myſtica Theologia capite quarto, & quinto, plura de diuina cauſa congerit. Notabis tamen Deum cauſam efficientem & finalem dici poſſe, vtpotè ex quo, & ad quem, omnia referantur. Cæterùm nullo modo dici cauſam materialem. Nam in Deo materia aliqua non poteſt conſiderari, nec ipſe eſt materia, vnde res, cùm puriſſimus, & ſimpliciſſimus, & ſuperpurus, & ſuperſimpliciſſimus ſit. Neque etiam Deus poteſt eſſe formale eſſe, vel cauſa formalis rerum, vt errantes aliqui comminiſcuntur, quos reiicit Dionyſ. Carthuſian. in commentariis in cap. decimotertio, Dionyſij Areop. lib. 2

De

De cœlesti hierarchia. Tractatur & de caussis quæ in Deo solo, & quæ in Deo & creaturis sunt & naturæ, à D. Augustino, libr.9. super Genes. cap. 16. Tractat & Magister sentent.& eius interpretes, libr.2. distinctio. 18.literis F.& G.Socrates à Deo omnia proficisci ait,& in Deum omnia refert, apud Platonem libr. 3. Dialogo Theagis, vel de sapientia.Et libr.34.dialog. 4.De legib. Plato, Deum ex testimonio antiqui sermonis, admonet, principium, finem, & media rerum, continere, recta peragere, secundum naturam circuendo. Et Seneca libr. 8. Epist. epistola 66.*Sed nos nunc primam & generalem causam quærimus.Hæc simplex esse debet: nā & materia simplex est. Quærimus quid sit causa, ratio faciens, id est Deus.* Hippocrates etiam libr. De fœminea natura, in principio. *Maximam quidem causam & potißimùm quid in hominibus esse diuinum numen dico, sentióue, deinde naturas & colores.*

De quatuor causis propriè generalibus, generaliter.

CAP. VIII.

1 QVatuor sunt illæ causæ generales vniuersali omnium consensu receptæ: Efficiens, Materialis, Formalis, Finalis. Quarum

rum duæ, Materialis & Formalis, intrinſecæ ſunt, quia ſunt de eſſentia cõpoſiti: omne enim, quod eſt creatum, conſtat materia & forma. Aliæ duæ, extrinſecæ, nempe efficiẽs & finalis, quia non adhærent rei. Ab efficiente, principium motus & quietis eſt, De his Ariſtot. 2. Phyſic. cap. 3. & 7. & 5. Metaphyſ. c. 2. Et rurſũ quatuor eſſe cauſas ſcribit Ariſt. 12. Metaphyſic. cap. 4. & 1. Metaphyſ. cap. 3. enumerat. & 1. De generation. animal. cap. 1. Seneca libr. 8. Epiſt. epiſtola *66.* omnium. *Stoicis*, inquit, *placuit, Vnam cauſam eſſe, id quod facit.*

Cauſam Ariſtoteles putat tribus modis dici, Prima, inquit, *cauſa eſt ipſa materia, ſine qua nihil poteſt effici. Secunda, opifex. Tertia, forma quæ vnicuique operi imponitur tanquam ſtatuæ: nam hanc Ariſtoteles eidos vocat. Quarta quoque,* inquit, *his accedit, propoſitum totius operis. Quid ſit hoc, aperiam. Aes primæ ſtatuæ cauſa eſt: nunquam enim facta eſſet, niſi fuiſſet id ex quo funderetur, ducerétúrue. Secunda cauſa Artifex eſt: non potuiſſet enim æs illud in habitum figurari, niſi acceßiſſent peritæ manus. Tertia cauſa eſt Forma: neque enim ſtatua ipſa Doryphoros, aut Diadumenos vocaretur, niſi hæc illi eſſet impreſſa facies. Quarta autem cauſa eſt faciendi propoſitum: nam niſi hoc fuiſſet, facta non* 2.

fuisset: Quid est propositum? quod inuitauit artificem, quod ille secutus fecit: vel pecunia est hoc, si venditurus fabricauit: vel gloriam, si laborauit in nomen: vel religio, si donum templo parauit. His quintam Plato adijcit, Exemplar, inquam, quod Ideam vocat: hoc est
3 *enim ad quod respiciens artifex, id quod destinabat efficit. Nihil autem interest, vtrum artifex intra se, vel extra, oculis exemplar proponat.* Hæc Seneca. Qui & addit, Platonis quinque causas has esse, id ex quo, id à quo, id in quo, id ad quod, id propter quod. Plutarchus tamen libro primo De placitis philosophor. cap. 11. ab hoc dissentire videtur, quia existimat tantùm apud Platonem tres causas esse. Eius verba hæc sunt. *Plato trifariam causam posuit: est enim, vt ipse dixit, A qua: ex qua: ad quam: præcipuam autem putat eam ex qua: hæc autem rerum efficiens, quæ eadem mens.* Inuenio etiam Aristot. libr. 5. Metaph. cap. 2. causam, speciem, & exemplar dixisse. Cicero tamen, omnes causas ad duas videtur resoluere; libro Topicorum, dum in hæc verba scribit. *Causarum igitur duo sunt genera, vnum quod vi sua id, quod sub ea subiectum est, certè efficit: vt ignis accendit. Alterum, quod naturam efficiendi nõ habet, sed sine quo effici non potest: vt si quis æs statuæ causam velit dicere, quòd sine eo*

non

non possit effici. Proponit tantum sibi Cicero duas causas, efficientem, & materialem. Galenus etiam tom. primo. libro sexto. De vsu partium corporis humani, capite decimotertio, quinque etiam causarum genera ponit: primum quidem ac potissimum, cuius causa aliquid fit: secundum verò, à quo fit: tertium, ex quo: quartum, per quod: & quintum, inquit, si vis, quale fit. Et capite decimo quarto, primam ad artificis prouidentiam refert: secundam ad materiam. Et pleniùs de omnibus tom. 3. libro De causis procatarcticis.

Causa efficiens, est illa ex qua aliquid fit, 4
vnde alicuius rei principium, atque initium capitur: vnde principiũ mutationis & quietis, vt inquit Titelmanus libr. 2. De causs. rer. natural. cap. 3. & Aristotel. libr. 1. De generation. animal. capite septimo, Sicuti causa filij, pater: & causa talis consiliatio, qui consulit: atque omnino quod efficit, eius quod efficitur: & quod mutat, eius quod mutatur. Aristotel. libro secundo Physic. capite quinto, & quinto Metaphysic. capite secundo, Et libro primo, De generation. & interitu, cap. septimo. *Efficiens causa*, inquit, *dicitur, vnde initia motus trahuntur, cùm causa, quæ his nominibus, cuius rei gratia notatur, agens non habeatur.*

Semper Aristoteles ferè causam efficientem dicit, vnde principium motus, vt & libr. 1. De generat animal. cap. 1. Efficientem causam Cicero in Topicis dicit, quæ res efficit. Causam efficientem, actiones in animali Galenus dici vult facultatem, libr. 1. De natura facult. cap. 2. Aristot. libr. 2. Physic. cap. 1. vno modo naturam dici scribit, primum cuique subiectum, materiem eorum quæ motus in se mutationisque principium habent: alio modo ipsam formam & speciem, quæ rationi accomodatur. Et libr. 1. De partib. animal. cap. 1. Naturam bifariam intelligi scribit, vt altera pro materia sit, altera pro substantia,
5 quæ quidem vt mouẽs, & vt finis sit. Harum causarum efficientium, alia vniuersalis prima, vt Deus: aliæ subordinatæ, vt sol, luna, planetæ, &c. aliæ particulares, vt hominibus, pater generans. Causarum facientium abolitio fit à contrariis: sicuti morbus à causa frigida, à calida tollitur: & contraria contrariis curantur, vt docet Galen. tom. 7. in libr. 2. Aphorismor. Galeni Aphorism. 22.

6 Causa ex qua aliquid fit, ea est, quam materiam dicimus: à quo verò quippiam eorũ est quæ natura sunt: ipsum autem aliquid, homo aut planta, aut quicquam aliud similium, quæ maximè dicimus substantias esse. Cuncta verò, quæ aut natura, aut arte fiunt, dicimus

mus materiam habere, Aristot.7.Metaphys. cap.7.& 1.De generat. animal. cap. 1. Materialem causam dicit Cicero in Topicis, id, sine quo non potest effici: vt æs causa est statuæ, quia sine eo non possit effici.

7 Causam formalem, quidditatis rationem scribit esse Aristot.lib.2.Physicor.cap.3. formalis causa est illa, quæ aliquid totum explicat, docétue: nam forma cuiusque propria, in perfectione consistit, vt etiam docet Caius in l.79.si is qui quadringenta. §. quædam legata, Ad leg. falcid.libr.35. π. tit. 1. Et ita res, quæ forma corrupta priore redditur, videtur abesse: veluti si tabula, rasa pictura reddatur, vel scyphi collisi, vel res corrupta, vt notat Paulus ex Labeonis & Sabini sententia in l. 14. Labeo & Sabinus De verbor. & rerum significatio.libr.50.π.tit.16.

8 Causa finalis est id, cuius gratia cætera fiunt, Aristot.2.Physic cap.3.& 5. Metaphys. cap.2.& libr.2. De generatio. animal.scribit finem esse id, cuius gratia aliquid fit. Eam causã in legatis iurisprudentes considerant: nam ea solet legatum generaliùs in causa finali restringere, vt scribit Vlpian. & ibi interpretes in l. 10. si habitatio §. 1. De vsu & habitatio.lib.7.π.tit.8. Et in criminibus maximè, finalem causam, propter quam quid agimus, considerandam docet exemplis

D. Auguſtinus, libr. De doctrina Chriſtiana: ex quo tranſcriptis canon. quiſquis 41. diſtinctio. in Decret. Gratiani. *Cauendum*, inquit, *eſt, ne temere flagitia reprehendamus: fieri enim poteſt vt ſine aliquo vitio cupidinis, vel voracitatis, prætioſiſsimo cibo ſapiens vtatur, inſipiens autem fœdiſsima gulæ flamma, in viliſsimum olus ardeſcat: & ſaniùs quis maluerit, more domini piſce veſci, quam lenticula more Eſau nepotis Abrahæ, aut hordeo, more iumentorum*, &c. Poſtea latiùs in can. deliciæ, & can. quod dicit, eadem 41. diſtinctio. hæc ſemper finis ratio in operibus Dei & naturæ conſideranda eſt. Quia Deus & natura, nihil faciunt quod non habeat certum & neceſſarium vſum, vt ſcribit Ariſtot. libro primo, De cœlo, cap. 4. & natura ſemper finem quærit, & infinitum vitat, vt ait idem Ariſtotel. libro primo, De generation. animal. capite primo, & rurſum, libro De communi animalium greſſu, repetit, nihil fruſtra naturam agere, ſed ad id reſpicere, quod potius ſit & melius. Item libro ſecundo, De partib. animal. capite decimotertio, & libr. 4. De partu animal. capite 11. & alibi.

9 Exemplarem formam conſtituit Plato, ſecundum quam quid fit: ſiue in mente artificis ſit, ſiue extra mentem ante oculos eius poſi

poſita fuerit, vt ſcribit Seneca 8. lib. Epiſtol. epiſtol. 66. Meminit & exmplaris formæ Ariſtotel. 5. Metaphyſic. capite ſecundo. Cæterùm Ariſtoteles illam cum formali exemplarem confundit, & pro vna, quiditatis, inquam, cauſa accipit, 2. Phyſic. capite tertio. Exprimit itaque hæc cauſa ſimilitudinē. Sunt præter has cauſas, aliç metaphoricè, vt quibuſdam placet, dictç, ratio & cōtrouerſiæ, quæ ab oratoribus cauſæ dicuntur.

Ratio principium eſt pariter, in rebus tam arte quam natura conſtituendis, vbi enim vel per ſenſum, vel per intellectum, medicus ſanitatem, opifex ædes definierit, rationes & cauſas rei, quam facit, reddere ſolet, & cur ita faciat ſubiungit, Ariſtotel. libro primo, De partib. animal. capite primo. In cauſa autem rationali ſecundum Ciceronem, aut authorem Rhetoricæ 2. ad Herennium, primò quæratur, ecquid in rebus maioribus, aut minoribus, aut ſimilibus, ſimiliter ſcriptum aut iudicatum ſit. Deinde, vtrū ea res ſit ſimilis ei rei, qua de agitur, an diſſimlis. Deinde vtrum conſulto de ea re ſcriptū non ſit, quod voluerit cauere, aut quod ſatis cautum putauit, propter cæterorum ſcriptorum ſimilitudinem. Permittunt enim leges hanc ad ſimilia conſtituentium extentionem, vt ſcribit Iulian. in l. non poſſunt, & in l. 12. nam

vt ait Pedius, De legib. libr. 1. *. tit. 3. Nihil autem ſine ratione faciendum eſt, vt ſcribit Seneca, libr. 4. De beneficiis, dum agit de depoſito reddendo.

Cauſa apud oratores dicitur, res quæ ha-
11 beat cõtrouerſiam in dicendo poſitam, cum perſonarum certarum interpoſitione. Idque ſecundum determinationem Hermagoræ, quam recipit Cicero 1. De inuentione, & lib. 2. De oratore, Cauſam vocant rem poſitam in diſceptatione rerum & cõtrouerſia. Idem Cicero libr. 2. Rhetoric. ad Herénium, Tria genera cauſarum amplectenda ſcribit oratori: demonſtratiuum, deliberatiuum, & iudiciale. Demonſtratiuum genus eſt, quod attribuitur ad alicuius perſonæ laudem, aut vituperium. Deliberatiuum quod poſitum in conſultatione, habet in ſe perſuaſionem & diſſuaſionem. Iudiciale quod eſt poſitum in controuerſia, habet accuſationem in ſe, aut petitionem cum defenſione. Eadem repetit in Partitionibus oratoriis, & in Topicis. Et Ariſtot. 1. Rhetoricor. ad Theodectem cap. 3. & 4. & Rhetorica ad Alexandrum. Qualitates autem orationis & cauſarum ſuperiorum, ſunt quinque, quas Cicero 1. De inuentione vocat genera cauſarum: Nempe, honeſtum, admirabile, humile, anceps, obſcurum, Honeſtum, cui fauent initio audito-

res ſine noſtra oratione: Admirabile, à quo alienatus eſt animus eorũ qui audituri ſunt: Humile, quod negligitur, & non magnopere attenditur ab auditore: Anceps, in quo aut iudicatio dubia eſt, aut cauſa & honeſtatis & turpitudinis particeps, beneuolentiam pariat & offenſionem. Obſcurum, in quo aut tardi auditores ſunt, aut difficilioribus ad cognoſcendum negotiis, cauſa implicita eſt.

De modis cauſarum.

CAP. IX.

ARiſtoteles libro octauo Metaphyſ. c.4. 1
Materiam, propriam & proximam vocat cauſam: cauſarum per accidens aliæ aliis propinquiores ſunt, Ariſtot. Phyſic. cap. 2. & 5. Et 2. Phyſic. cap. 3. inter cauſas quæ ſunt eiuſdem generis, aliam priorem, aliam poſteriorem eſſe ſcribit: eſt ſanitatis, medicus, atque operis artifex: & concentus, is qui omnes ſonos complectitur, duplum ac nu- 2
merus: & ſemper eæ quæ continent, ad eas quæ ſunt ſingulares. Omnis cauſa primaria, plus eſt influens ſuper cauſatum, quàm cauſa vniuerſalis ſecunda, vt ſcribit Author de cauſis, propoſitione 1. Et Proculus libr. De elemẽtaribus theorematibus, *Omne*, inquit, *productum à cauſis ſecundis, à prioribus &*

vniuersalibus producitur eminentius: quia effectus causæ secundæ habet vim à prima, ideò illa prior virtus nobilior & maior, quæ ex se est, quàm quæ ex alio. In communibus appellationibus, semper causa, de proxima, non de remota intelligitur. Sicuti in carbonum appellatione, materia proxima, nempe lignum vstum, non remota, nempe lignum inustum consideratur & intelligitur, vt abūdè tractat Vlpianus in l. 53. ligni appellatio, De lega.3 libr.32.π.titul. primo, & in l.167. carbonum, De verbor.& rerum signific.libr. 50.π.tit.16.

3 Vt ens aliud per se est, aliud per accidens est: Sic & causa, alia per se, alia per accidens esse potest. Vt domus per se quidem, ædificatiuum est causa, per accidens autem illud ædificatum, esse musicum vel album. Ea igitur causa quæ per se est, definita est: ea verò quæ per accidens est, indefinita. Et in his quæ per electionem fieri solent per se, per accidens fit actio, vel casu, vel fortuna, quæ omnia tradit Aristot.libr.2.Physicor. cap. 5. Galenus quoque tom.3. libro de Symptomatum causis scribit, in his quæ ex continuatione & serie causarum fiunt, distinguendum esse, id quod per se causat, ab eo quod facit per accidens, alioquin plurimos absurdissimosque errores contingere. Signifi

gnificat autem illud, id per ſe facere, idem quod per vnum facere. Veluti, ſi calculis ordine poſitis, primum eorum moueat quis, & ille primus ſecundum, & ſecundus tertium, & deinceps vnuſquiſque eum qui ſibi ſuccedit à mouente digito, primum calculum dicimus per ſe, ſecundum moueri per accidens, tertium & ſecundum per accidens, nempe ex contactu ordinationis. Sic primum per ſe mouet ſecundum, ex accidenti verò tertium. Docet & idem Galenus tom. 3. libr. De cauſis procatarticis, vtramque cauſam, & per ſe & per accidens etiam in artificialibus neceſſario conſiderandam. Per accidens ſunt cauſæ, caſus, fortuna, occaſio.

Cauſarum etiam alia ſimplex, alia compoſita dicitur: has vel coniunctas, vel ſimpliciter agentes cauſas, vocat Ariſtot. libr. 5. Metaphyſic. capite ſecundo. Sic & oratores cauſas etiam conſiderant, ne ſimplices vel coniunctas. Simplex dicitur, quæ abſolutam in ſe continet quæſtionem: veluti, *Corinthijs bellum indicamus, an non?* Coniuncta ex pluribus quæſtionibus, in qua plura quæruntur, hoc modo: *Vtrum Carthago diruatur, an Carthaginienſibus reddatur, an eo colonia deducatur:* Cicero libro primo De inuentione. Plato libro decimo ſexto, 4

in

in ciuili, vel de Regno, Causas vocat per se operantes: concausas, verò instrumenta & organa, sine quibus agi non potest, vel aliquid perfici.

5 Rursum & quædam in potentia, quædam in actu causæ sunt. Cùm omnia aut potētia, vel actu sint, interest inter hęc tantùm, quòd causæ actu sunt singulares, & ea, quorũ sunt causæ, simul sunt, & non sunt: vt hic qui medetur cum hoc qui sanatur, & hic qui ædificat cum hoc quod ædificatur. Sed quæ sunt potētia, non semper: non enim simul domus & ædificator corrumpitur, Aristot. libr. 2. Physicor. cap. 3. quæ repetit libr. 5. Metaph. cap. 2. Galenus etiam libro De artis medicæ constitutione, *Causæ*, inquit, *potissimum cum agunt appellatione dignantur: sæpenumero tamen, etsi nondum quicquam agant, ex eo solo quòd possint dicuntur: veluti & incoctio, morborum author perhibetur, quamuis morbum nondum adferat. Incoctionem autem voco, non coctionis solùm in ventriculo frustrationem, sed in vasis quoque, & iecore & mole vniuersa.*

6 Item alia communis, alia propria. De causa communi & própria meminit. Aristoteles circa principium libr. 1. Ethicor. ad Eudemum. *Sunt*, inquit, *causæ huiusmodi, nõ equidem vitæ sanitatisue propriæ, sed communes,*

vt

vt ſic loquar omnium habituum, & operationum: nam abſque reſpiratione, neque vigilia, nec motus, nec bonum ac malum, in vniuerſum, vllum ſubſiſtit. Alia verò propria ſunt magis vniuſcuiuſque naturæ, quas ignorare non conueniat.

De initiis cauſarum in genere, & deinceps in ſpecie, de initio cauſæ à Deo & neceßitate.

CAP. X.

ARiſtoteles Metaphyſ. libr. 7. cap. 7. *Eorum*, inquit, *quæ fiunt, quædam natura,* 1
quædam ab arte, quædam à caſu fiunt. Omnia verò quæ fiunt, & ab aliquo, & ex aliquo, & aliquid fiunt. Sed latiùs libro Rhetoricor. ad Theodectem 1. cap. 10. *Quæcunque homines agunt, ſex de cauſis agere oportet: fortuna, vi naturæ, conſuetudine, ratione, ira, cupiditate.* Et rurſus libr. 3. Ethicor. ad Nicomachum cap. 3. *Cauſæ videntur eſſe, natura, neceßitas, fortuna, & mens inſuper, ac omne quod per hominem efficit.* D. Ioannes Damaſcen. hæc colligens ſcribit, libr. 2. De orthodox. fide c. 25. *Eorum quæ fiunt omnium, aut Deum dicũt cauſam eſſe, aut neceßitatem, aut fatum, aut naturam, aut fortunam, aut caſum: &*

extra

extra hæc etiam, homo voluntatis liberæ, ea libertate principium eſt ſuarum actionum. Eadem ſcribit Nemeſius Epiſcop. libro περὶ φύσεως ἀνθρώπου, De natura hominis, cap. 39.

Initium immediate à Deo, & bene vniuerſa geruntur & competentur, ſi rei prin-
2 cipium fiat decens & amabile Deo, Iuſtin. Imp. in §. 1. Quomodo oporteat epiſcopos, collat. 1. tit. 6. in authentic. Dei opus ſubſtantia & prouidentia, D. Damaſcen. libr. 2. De orthod. fide, cap. 25. Nemeſius libr. De natura hom. cap. 39. Tribuit & Deo neceſſitatis & fati legem Seneca, dum libr. 4. de be-
3 neficiis ſic ſcribit, *Quoties voles, tibi licet aliter hunc auctorem rerum noſtrarum compellare: & Iouem, ideſt optimum maximum rite dices, & tonantem, & ſtatorem. Qui non (vt hiſtorici tradiderunt) ex eo, quòd poſt votum ſuſceptum acies Romanorum fugiẽtium ſtetit, ſed quòd ſtat beneficio eius omnia, ſtator ſtatiliosq; eſt. hunc eundem & fatum ſi dixeris, non mentieris: Nam quum fatum nihil aliud ſit, quàm ſeries implexa cauſarum, ille eſt prima omnium cauſa, ex qua cætera pendent, quæcunque voles, illi nomina propria aptabis, vim aliquam, effectumq; cœleſtium continentia. Tot appellationes eius poſſunt eſſe, quot munera.* Hæc Seneca. Neceſſitas non æquè in rebus omnibus naturæ ineſt: nam

ineſt quidem rebus æternis ſimplici abſolu-
taque ratione. Sed caducis etiam, gignen-
diſque omnibus, ex ſuppoſitione tribuitur: 4
quomodo in artificioſis, vt ædibus & qui-
buſuis aliis generis eiuſdem, Ariſtotel. libro
primo, De partib. animal. capite primo,
Neceſſitas eſt motus eorum quæ ſemper
eodem modo ſa habent, D. Damaſcen. lib. 2.
De orthod. fide cap. 25. Nemeſius libr. De
natura hominis, cap. 39. *Neceßitas*, inquit,
Phornutus, libr. De natura Deorum, cap. de
Parcis, *eſt, quam cogere, aut ſuperare nequi-
mus, aut in quam velut cauſam omnia quæ
fiunt referuntur.* Et Galenus in Iſagogicis,
libro qui ars medicinalis, dum corporis
conſiderat ſalubritatem, alterari illud neceſ-
ſario ſcribit, & non neceſſario interdum: ne-
ceſſario ab iis quæ nulla eſt euitandi ratio,
non neceſſario reliqua. Neceſſaria illa expri-
mens, aërem circumiacentem ſemper attin-
gere, bibere, comedere, vigilare, dormire,
motum, quietem, quæ aſſumuntur, retinen-
tur, excernuntur, animæ affectus. Rerũ prin-
cipia, quædam ſecundum naturam, alia præ- 5
ter naturam, alia contra naturam. Secundum
naturam ſunt propriè, quæ prima ratione à
natura fiunt, & tanquam fines ab ea conie-
ctantur, non quæ ex conſequutione quadam
aliis ſuccedere conſueuerunt: Galen. libr. 6.
De

De Hippocratis decretis tom. 1. idem ſcribit tom.3.libr.De Maraſmo:ibiq́ue, quæ ſecundum naturam ſunt neceſſario euenire notat. Et tom. 6. libr. 14. De methodo medendi, cap. 14. Quicquid autem præter naturam eſt,aut affectus ſunt, à quibus primo efunctio læditur,aut cauſa horum, aut ſymptomatum,vt idem Galenus ſcribit lib.3.De præſagitione ex pulſibus,tom.4.& in Iſagogicis, libro, De artis medicæ conſtitutione: contra naturam autem, quod naturæ cum deſtructione pugnat.

De Naturæ initio.

CAP. XI.

1 PRincipium rerum, inquit Ariſtot. lib. 1. De partib. animal. cap 1. natura potiùs, quàm materia eſt.Naturæ ſunt,ortus,interitus,accretio,ſtirpes,animalia,Damaſcen.lib. 2.De orthodox. fide cap. 25. Nemeſius libr. De natura hom. cap. 39. & Galenus in Iſag. libro finition.medicarum, *Natura*,inquit, *eſt vis qua ex ſeipſa mouetur anterior generationis, formationis & perfectionis, item & facultas, qua docentur veluti à cauſa, animalia omnia fungi ſine vllo præceptore ſuis actionibus & proprietatibus* vt idẽ Galenus ſcribit tom.1.libr.animal. ſic quod in vtero eſt,

&

& tom.4.libr.6. De locis affectis cap. 6. vocauitque ideo naturam Hippocrates eruditam, medicum, sufficientem, iustam, vt idem
2
Galenus notat tom.1.libr.9. De Hippocratis, & Platon. decretis. Hæc necessitati à Deo impositæ subiacet, vt non ab humana ratione his obuiam iri possit: quia nec obuiam ire, vel repugnare rebus bene constitutis etiã cõuenit. Diuinus autem ille omnium rerum artifex Deus, ea quæ necessitatis nexu coniunxit, ita fieri oportere prospexit, vt meliùs fieri posse nequeant: sicuti & quæ citra necessitatem in libera actionis dispositione reliquit, ita fieri oportuit. Super vtrumque tamen, ipse qui legem posuit, ex causa quæ sibi probetur, non autem quæ nostræ solæ voluntati ancilletur, dispensare, abrogare, derogaréue potest, & solus ille, nõ autem nos. Eius enim solius est, legem interpretari & tollere, in cuius potestate est ponere, vel non ponere, vt & norunt Cæsares, Constant. in l. 1. Iustinian. in l. fin. De legibus libr. 1. C. tit. 17. Sic intelligendus Lucretius libr. 2. de rerum natura dum scribit,

Quantum cuique datum est per fœdera Naturai,
Nec rerum summam commutare vlla potest vis.

Et Phalaris Tyrannus scribit epistola ad

Gorgiam 106. fatum ab hominibus legem non accipere, & quæ Ethnici his similia dicunt. Nam, vt Arnobius scribit 2. aduersus gentes, rationibus veris peraguntur res Dei, & quod semel decretum est fieri, nulla potest nouitate mutari. Cui Hippocrates consentit, dum libro de victus ratione sic scribit: *Naturam omnium, Dei, vt ait, ornauerunt: quæ verò homines fecerunt, nunquam similiter semper habent rectè, & non rectè, sed quæ Dei, semper eodem modo, & ritè habent.* Et Aristot. libr. 10. Ethicor. ad Nicomach. cap. fin. Naturam non esse in nostra potestate, sed inesse iis hominibus per causam quãdam diuinam, scribit. Et Ecclesiastic. capit. 3. *Didici*, inquit, *quòd quæ fecit Deus perseuerent in perpetuum, non possumus eis quicquam addere, quæ fecit Deus vt timeatur.* Siquidem vt habetur cap. 8. a. Sapientiæ: *Sapientia*, idest Deus, *attingit a fine ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.* Consentit Cicero, dum libr. 1. Academic. quæst. sic scribit: *Dicunt Philosophi, partes mundi esse omnia quæ insunt in eo, quæ natura sentiente teneantur, in qua ratio perfectè insit; quæ est eadem sempiterna. Quam enim animum dicunt esse mundi, eandemq; esse mentem sapientiamq; perfectam, quem Deum appellant, omniumq; rerum, quæ sunt ei subie-*

ctæ,

sta, quasi prudentiam quandam procurãtem, cælesti maximè. Deinde in terris ea quæ pertinent ad homines, quam interdũm eandem necessitatem appellant: quia nihil aliter possit, atque ab ea constitutum sit, intra quasi fatalem & immutabilem continuationem ordinis sempiterni. Nonnunquam tamen eandem fortunam, quòd efficiat multa improuiso. hæc nec opinata nobis prop[ter] obscuritatem ignorationemq; causarum. Hæc Cicero. Porrò quæ à natura & mente, & electione fiunt, alicuius rei gratia fiunt, Aristot. libr. 2. Physicor. cap. 5. & libr. 11. Metaphysic. cap. 7. Plato libro 15. in Sophista vel de Ente, naturæ opera diuina & per Deum fieri existimat, vt verum est: nam iussu eius producit, & ad eius imperium. Genes. cap. 1. Est ita natura diuinę prouidentiæ infimum instrumentum, æquè seipsum ducens, sed à prouidentia Dei & eius legibus ducta, vt etiam notat Marcil. Ficinus in argumento in primum Dialogum Platonis De legib. Eadem docet Seneca lib. 4. De benefic. Naturæ autem lex & dicitur, quæ cuncta superat confirmátue, vt scribit Hippocrates libr. De semin. genital. natura. Hanc idem Hippocrates & Galenus libr. 4. De decretis Hippocrat. & Platon. libr. 1. nihil sine causa facere scribunt. Naturam Ga- 3. lenus sæpe pro omni facultate naturali, siue

ex voluntatis nutu pendeat, siue extra illum sit, accipit, vt tom. 3. libr. 2. De symptom. caus. c. 1. & pro his quæ adsunt singulis quæ generantur corrumpunturque libr. 1. contrariorum de natura humana, in princip. tom. 1. & ibi etiam ex Platonis in Phædro, & aliorum sententia tradit fuisse ingenitam illam vniuersalem substantiam, Naturam dictam, quod & scribit Aristot. libr. 1. De partib. animal. cap. 1. vbi & posuit naturam, rerum esse principium quam materiam dicit.

De Causa à fato & fortuna.

CAP. XII.

1 QVæ de necessitate dicuntur, ad fatum trãsferri possunt, sed & alia addo. Quidam, imò ferè omnes antiquorum, fati necessitatem ad Syderum vim transtulerunt, quorum coniunctione necessitari omnia vsque ad voluntates hominum rati sunt: hoc pacto, & cultum Dei, & arbitrium omne, actiones laudabiles & vituperabiles, imò & Dei administrationem tollentes: quam opinionem vterque Picus & nepos & patruus, euertunt libris aduersus Astrologos editis.
2 Improbat & Rabi Moses epistola ad Iudæos Massiliæ, aitque esse fundamentum legis diuinæ, quod omnia in mundo contingentia,

&

& omnes castigationes, quæ omnibus hominibus eueniunt, insunt & inducũtur propter delicta, vel inquit ex voluntate nostra procedunt. Quomodo fatum à natura distinguatur docet Gellius libr. 13. cap. 1. fati, vt inquiunt Damasc. libr. 2. De orthodox. fide. cap. 25. & Nemesius libr. 3. De natura hominis cap. 39. quæ sunt, ex necessitate perficiuntur, nam fatum necessitatis est. Et Phornutus in libro qui Theoria περὶ τῆς τῶν θεῶν 3
φύσεως, De natura Deorum c. περὶ μοιρῶν, De Parcis, εἱμαρμένη, inquit, vel fatum, est sempiterna quædam & indeclinabilis rerum series, voluens semetipsam, sese atque implicans per æternos consequentiæ ordines, ex quibus aptata nexaque est. Sicuti monere videtur nomen εἱμαρ, quasi εἱρμὸς, idest catena. forsan & pro prima Parca accipere possumus Fatum, quam idem Phornut. vocat αἶσαν. quamque sic definit: Æsa est obscura, & minus explorata causa eorum, quę nobis adueniũt: nam & id nomen denotat, nos ignorare quæ futura sunt singulatim. Vel αἶσα, dicitur ἀεὶ οὖσα. idest, semper existens: hinc & fatales Parcæ dictę sunt ineuitabiles nascendi, viuendi, & moriendi determinationes, vel decreta à Deo facta vniuersalia, de quibus & nos in libris de Themidis filiabus diximus. Et apud Ciceronem in Oratione quam ha-

buit in Senatu post reditum, *fatalis animus*, pro mortali ineuitabilique sumitur. Sed inter necessitatem naturæ, & fati, illud mihi
4 interesse videtur, quia quæ naturæ sunt, causam habent necessitatis cognitam: quæ fatalia autem sunt, nobis insciis contingunt. Quod colligo ex Vlpiano in l. 51. merito, §. damna, pro socio. libr. 17. π. titul. 2. dum ait, *Damna, quæ imprudentibus nobis contingũt, idest, damna fatalia, socij non tenentur præstare.* Ita rectè reprobatur & Astrologorum fatum, ex his & per Nemesium, libr. De natura hominis cap. 35. & 36. Arnobium 7. aduersus gentes. Et aperte irrisum per Platonem dum libr. 24. in Gorgia vel Rhetorica scribit, mulieribus esse relinquendum, nec illis adhibendum fidem dicentibus fatum
5 vitari non posse. Ipse autem Plato, fatum in rerum substantia animam dicit vniuersi. & in numeris rerum, functionem qua vires & proprietates exeruntur, vult esse diuinam legem immutabilem, ob causam ineuitabilem: hanc legem Adrastiam à Deo vniuerso dictam, vocatque etiam prouidentiam libr. 31. dialog. 5. De Republic. & libr. 26. in Phædro. Sed & Cicero de fato ita sentit, libr. 1. de Diuinatio. *Fatũ id appello, quod Græci εἱμαρμένην, idest, ordinem seriemq; causarum, cùm causæ causa nexa, rem ex se gignat. Ea est ex omni*

omni æternitate fluens veritas sempiterna: quod cùm ita sit, nihil est factum, quod non futurum fuerit, eodemq; modo nihil est futurum, cuius non causas id ipsum efficientes natura contineat. Ex quo intelligitur, vt fatum sit, non id quod superstitiosè, sed id quod Physicè dicitur, causa æterna rerum, cur & ea quæ præterierunt facta sint, & quæ instant fiant, & quæ sequuntur futura sunt. Hæc Cicero ibi, & latius idem Cicero in libro De fato, fatum ad naturæ legem refert, *Nam si fati*, inquit, *omnino nullũ nomen, nulla natura, nullaq; vis esset, & fortè, temere, casu, aut pleraq; fierẽt, aut omnia, & aliter ac nunc euenirent.* De fato plura tractat D. Thom. libr. 3. contra gentiles, cap. 93. & 1. parte quæstion. 116. Sed nunc de fortuna, occasione, & casu, agamus. Dicebat Plato. 4. de legib. Ingenium primum, dehinc fortunam, & postea opportunitatem temporis, omnia administrare. Addit Maximus Tyrius sermone 3. hominum artem. Ideò de iis nunc. Patet fortunam causam esse per accidens, in hisce quæ per electionem alicuius gratia fiunt, vel fieri solent, vel non fiunt. Indefinitas itaque causas esse oportet, à quibus id fiet, quod proficiscitur à fortuna, hæc omnia Aristot. 2. Physicor. cap. 5. eadem repetit libr. 11. Metaphys. cap. 7. vbi & fortuna 6

bona vel mala dicitur, cum bonum vel malum modo dicto aduenerit, & quod aduenit, fors, fortuna, & infortunium, idem & 2. Physic. cap. 24. & lib. 7. Ethicor. circa finem. Damascenus autem libr. 2. de orthodox. fide, cap. 2. & Nemesius libr. De natura hominis, cap. 39. definiunt, fortunam, congressum & concursum duarum causarum, quæ ab electione & voluntate principium habent, & aliud quippiam efficiunt, quàm natura paratum sit vt faciant: vt si qui foderit thesaurũ inuenit expres. in l. 63. si is qui in aliena, vers. quod si seruus, De acquir. rerum dominio, libr. 41. π. tit. 1. De fortuitis Artabanus Xersem regem Persarum alloquens, sententiam tulit, non esse in potestate hominum, his verbis apud Herodotum in Polymnia, siue libr. 7. *Intellige*, inquit, *homines in arbitrio fortuitorum, non fortuita in arbitrio hominum.*
7 Fortuna Græcis *τύχη*, vt ait Pausanias in Messanicis, Plato dixit esse *σύμπτωμα φύσεως, ἢ προαιρέσεως*, idest, accidens naturæ, vel propositi. Proclus in Platonis Timæo, Dæmonis potestatem putat, causas inter se diuulsas congregãtem, quod tamen permissione Dei fieret. Neque etiã ignorandũ est, non omne quod habet occultam causam, fortunæ assignãdum, quia Dei dispositione & interdum fit, vt admonet. D. Augustinus libr. 1. Retractation.

ctation. retractans, quod ita latiùs dixerat, contra Academicos cap. 17. vultque fortuitum nobis & latens, ex Dei prouidentia proficisci. quod forsan voluit exprimere Pindar. Olymp. Ode. 12.
λίσσομαι παῖ Ζηνὸς ἐλευθερίου
Ἱμέραν εὐρυσθενέ᾽ ἀμφιπόλει σώτειρα τύχα. idest, *Supplico tibi filia Iouis libertatis præsidis, pro Himera potenti Vrbe, seruatrix fortuna.* Inter 8
casum & fortunam hoc interest, quòd casus ad plura se extendit: etenim quod à fortuna proficiscitur, à casu etiam fit, hoc autem, nō omne prouenit à fortuna. Fortuna itaque eorum solùm est quæ in actionem veniunt: quare quæ agere nequeūt, neque quidquam à fortuna efficere possunt. Nec puer, nec bruta, quicquam efficiunt à fortuna, quoniam electionem non habent. Neque prosperitas fortunæ, neque infortunium his competit, nisi per similitudinem, & ita tantùm similitudine fortunati dicuntur lapides. At casus cæteris animatis & inanimatis competit, Aristot. libr. 2. Physicor. c. 6. Possem hic fimbrias extendere, & in fortuna laudanda vituperandáue, tempus terere, & implere chartas, si sequi vellem ethnicorum nugas qui & Deam fortunam, eamque Deam bonam, & malam ridiculè fecerunt, affectibus suis seruientes, & stoliditati suæ nullum modum

ponentes: quòd potiùs rerum euentus improuisos, vel bonos, vel malos suspicerent, quàm propriam animi inconsiderationem & exiguitatem: non præcogitantes, res naturales, suas omnes causas, imo nec vix vnã nobis apertè monstrare, quod & Galenus optimè etiam sentit, dum libr. 4. de Decret. Hippocrat. & Platon. tom. 1. scribit, nihil temere fieri, vel casu, vel fortuna. Et quicquid temere, aut casu fieri dicitur, id ex cognitione nostra, non ex veritate appellari consueuisse, vt diuinus Hyppocrates testatur, nobis quidem fortuitum est, sed causæ ipsi minimè fortuitum. Scribit & idem Galenus tom. 1. libro An animal sit quod in vtero est: ineffabilem, reconditam, longéque nostra cõgnitione profundiorem ipsam per se naturæ operationem. Dehinc neque se cõsilio præmunientes aduersus ea quæ contingere possunt, & ita inconsideranter agentes, potestatem suis euentibus, vel, vt dicunt, fortunæ fecerunt, vt scribit Senec. libr. 1. De tranquillitate vitæ. Vel non animaduertentes multa à Deo immitti, quæ nos mala malè vocamus, in vltionem iustam: & in correctionem peccatorũ, quæ nos humano more odimus, sicuti & bonis à Deo datis vt plerumque abutimur: quò fit vt Deus merito ea veluti ab indignis possessoribus extorqueat: quod-

que impij eadem peccatis obducentes, non iuſto iudicio Dei, ſed mutabilitati fortunæ tribuerunt. Et Plato lib.24. in Gorgia, vel de Rhetorica, id nouit, dum ait: *Peritia efficit, vt natura noſtra per artem incedat: imperitia autem, vt per fortunam temere circumuagetur.* Benedictum nomen filij Dei, qui ſua do-
ctrina errores antiquorum detexit. CASVS 9
opera ſunt inanimatorum, aut beſtiarum euentus, ſine natura, vel arte, D. Ioan. Damaſcen. lib.2. De orthodox. fide. cap. 25. & Nemeſius libr. De natura hominis, cap.39. Caſus, dicitur cauſa per accidens, eorum quę rarò contingunt ex indeterminatis. FORTVNA cauſa per accidens eorum quæ rarò fiunt, & inexpectatè accidunt agenti ex propoſito, cùm inquirenti eueniunt, quæ euenire ex actu notum non eſt: vt fodienti ſepulchrum, ſi aurum inueniri contingat. Eſt & ibi incerta cauſa, de qua Diuus Augusti-
nus quædam libr. 5. De ciuitate Dei, cap.1. 10
OCCASIO autem eſt, rei cuiuſdam oblatio, ex qua quid conſequitur: non tamen inde res habent directò effectum, vel eſſe. Sed quia ita res per occaſionem accidit, etſi aliàs accidere non debuiſſet. Nec etiam ſemper occaſio eſt tempus opportunum, Ariſtot. lib. 1. priorum cap.37. ſed, vt ait Cicero 1. De inuent. occaſio eſt pars temporis, habens ali-

cuius rei,faciendi vel non faciendi opportunitatem.Et istæ omnes causæ à naturali cau-
11 sa differunt,quia natura fiunt,quæ causam & ordinem in seipsis habent: nam aut semper, aut vt plurimùm ita eueniunt. Fortuna autē & casu quæ fiunt,& quæ occasione, ita fiunt, vt cùm eorum causa indeterminabilis sit, neque vnius gratia,nec semper,nec vt plurimùm,nec ordine fiant,Aristot.lib.1.Rhetor. ad Theodect.cap.10.Ideò & Galenus lib.9. De decretis Hippocr. fortunam ab arte distinguit, quòd quæ fortuna sunt, semel aut bis accidūt,quod æquè fit,artis sit.Ex quibus patet ratio,cur fortunam dicant Cæcam, vt Aristot.libr.Problem.sectio.29. quæstion.8. & Maximus Tyrius serm.26.Et ab aliis mobilis. Cicero libr.De Amicitia, non tantùm cæcam, sed etiam quæ cæcos efficiat, dixit. Rursus 2. De natura Deorum, constantiam respuentem vocauit. Et Pacuuius Philosôphus scribit,fortunam dictam insanam, cæ-
12 cam,brutā, saxoque instare globoso: & quò saxum sors impulerit, eò cadere. Cæcam, quia quò se applicet non inspiciat. Insanam, quia atrox,instabilis & incerta. Brutam,quia dignum ab indigno nequeat internoscere, vt author Cicero est ad Herenn. Eadem fermè Cebes in Pinace vel tabula, in eius imagine depinxit:sed vltrà pro globo cylindrum subiecit:

ſubiecit:atque nunc comptam,nunc incomptam facit Artemidorus Daldianus libr. O- 13
nicrocriticôm:mulierem,Galenus in Iſagogicis oratione exhortatoria ad artes. Quæ ab arte fiunt,ex artificis poteſtate procedũt, vt facere vel non facere Sũtque in arte qualibet propria & determinata principia, & facultates ſeparatæ, quæ operibus & faciendis & iudicandis cauſæ ſunt propriæ, vt notat Plato libr. 14. in Io, vel de furore poëtico. Rurſum in 16. vel ciuili, ſiue de regno, ita loquitur, *In primis artes geminas circa omnia quæ fiunt conſideremus: vnam quidem generationis, vt ita loquar concauſam: alteram verò cauſam ipſam. Quæcunque rem ipſam non fabricant ſed fabricantibus organa ſubminiſtrant, quibus abſentibus inſtitutũ opus nequaquam perficeretur, eas concauſas vt ita dixerim nominamus. Eas autem ipſas quæ principaliter faciunt, cauſas appellamus.* Scribit & libr. 24. in Gorgia, vel de Rhetorica, nullam poſſe dici artem, niſi quæ operis ſui rationem & cauſam afferre poſſit:in quo differt ars à peritia, quæ ſine ratione facit.

De

De Principio à voluntate, & appetitu.

CAP. XIII.

1 CVM ea, quæ ex libero hominis arbitrio pendent, non procedant à natura, nec casu, nec à Deo, nec fortuna, nec fato, oportet ea ex voluntate libera nasci, vt probat D. Damascen. libr 2. De orthodox. fide, cap. 25. & Nemesius libr. De natura hominis, cap. 39. & 40. Quæ enim sponte nostra fiunt, ea ex nobis vt à principio procedere oportet: aliter si in nostra potestate non esset actio, ex qua laus, vel vituperatio sequitur, frustra essent adhortatio, lex, prohibitionesque & præcepta. Item nulla esset consultatio, quæ est de rebus in vtramque partem facilè contingentibus. Contingentia autem, quæ possumus & non possumus sunt, & circa hæc omnis etiam ars versatur. Sic principium peccati, & iustè facti, electio & voluntas: & ex corde exeunt cogitationes prauæ, immunditia, adulterium, &c. Matth. 15. & Eccl. 36. d. verbum nequam immutabit eos, ex quo quatuor partes oriuntur, bonum & malum, vita & mors. Et bonus homo de bono thesauro cordis profert bona, malus de malo mala. Luc. 6. facit can. 1. 15. quæst. 6. Et breuiter, cor hominis immutat faciem illius, siue in

ue in bono, siue in malo, Eccl.cap.13. *Populus labijs me honorat, cor eorum longè est a me.* Iesaiæ 29.d. Sed de voluntate & appetitu, cùm latiùs dixerimus in principio Voluntatis, non hìc vltra immorabimur. Potes hìc etiam principium colligere ex mixtis ex voluntate cum aliis, & ab his quæ habent occasiones à nobis, & principium aliunde. Concupiscibilem & irascibilem vim, causam esse perturbationum dicit Galenus, tom.1. lib. 4. de Decretis Hippocratis, & docet ex authoritate Platonis & Chrysippi. 2

Axiomata Causarum.

CAP. XIIII.

PRimum nulla causa sine patientis aptitudine agere potens est. Galenus tom. 3. lib.1. De differentiis febrium. cap.4. Sic corpora quæ ex victus prauitate putredini obnoxia sunt, febribus pestilentibus ex infectione aëris obsessa, originẽ febribus pestilentibus dant. Sic in generatione ægritudinum, magnam partem habet, eius qui passurus est habilitas corporis, vt idem eodem loco scribit: Docet & idem eodem tomo, libro De causis procatarcticis, cap.2. 1

2 Si vel in re qualibet breui, causæ ratio claudicet, simul in reliquis, vbi videatur abun 2

dare, meritò titubabit. Vbique enim ſibi, ſiquidem vera eſt, conſtare illa debet: Galen. tomo quarto libr. 2. De dignoſcendis pulſibus.

33 Interdum ſimul atque opifex cauſa fuerit ſeparata, affectus ſoluitur. Accidit autē nonnunquam, vt efficiens cauſa pertranſiēs, non firmum in particula faciat affectum, quem Archigenes vmbram affectus vocare ſolet. Interdum etiam tanta eſt ſoluendi difficultas, vt diutius permanere poſſit, cauſa etiam ablata. Docet Galenus vtrumque, ex morborum & eorum cauſarum exemplo, tomo quarto, libr. primo, De locis affectis. Sed & hæc faciliùs explicentur ab eodem Galeno, libr. De Hiſtoria Philoſophic. tom. octauo, dum cauſas is, vel alius nomine Galeni, diſtinguit. *Cauſarum genera*, inquit, *quatuor ijdem ſtatuunt, præcedens, quòd ab euentu ſeparari poteſt, idq́; quod iam efficit permanet. Continens, quod rem quam facit non deſerit: nam eo præſente res gignitur, abſente deſinit, vrgente creſcit, deſiſtente minuitur. Perfectum, quod per ſe ſolum rem peragit. Concauſans, quod cæteris pares vires in euentum confert: vt in arando videmus, in quo vel plurimùm affert, qui minimum etiam adiumenti confert, vt bobus quidem duobus arator indigeat, ſed multo faciliùs*

opus

opus absoluat, si tertium iumentum adiunctum, aliorum laborem iuuet.

4 Quod autem Iurisconsulti in ore quotidie habent, Cessante causa cessare effectum, id potissimum intelligendum in permissis, de causa cessante finali, ob quam aliquid ita constitutum est. Sicuti intelligendus Iustinian. in l. 40. generaliter, De episc. & clericis libro primo. C. titulo sexto, vbi excusat à tutelæ munere monachos, clericos, vt possint liberiùs officio ministerij cultus diuini deseruire. Ecce causam finalem, qua cessante, nempe vagantibus, & non deseruientibus clericis, priuilegium illud adimitur. Sic Vlpianus etiam intelligendus, in l. secunda. §. final. De donatio. libr. trigesimo nono. ff. titulo quinto, dum reuocari ait donationem ea conditione & causa factam, si Stichus emeretur, Sticho ante impletionem mortuo. Huc pertinent tituli in ff. & C. Iustineaneo, De conditione ob causam, & sine causa, & De Condition. causa data causa non secuta, item De conditionibus & demonstrationibus. 4

Sed & causa formalis, tanquam ea quæ rem cõtinet, dum durat, rem etiã talẽ ostendit, & dũ tollitur, tollitur etiã res, quia forma est, potissimũ si essẽtialis sit, quæ dat essẽ 5

rei:& illa perempta res interit. Vt scribit Caius in l. 7. adeò, §. insula, De acquir. rerum dom. libr. 41. π. tit. 1. Vlpian. in l. 9. Iulianus, §. si quis, Ad exhibend. libr. 10. π. tit. 4.

6 Causa, vel ratio impulsiua, in negotiis valdè consideratur, potissimùm si ea expressa sit, vt apud Papinian. in l. 65. emptor, §. fin. De rei vendicatio. libr. 6. π. tit. 1. vbi recipitur voluntas patris, in qua exhæredata est filia ab eo, vel minùs quàm oportuit ei reliquit, si ex causa adiiciatur id factum, propter dotis, ac peculij antè dati contemplationem. Consideratur & ab Vlpiano in l. 3. in fideicommissi, §. cùm Pollydius, De vsuris. libr. 22. π. tit. 1. In hypothesi qua Polydius institutus à matre, rogatus erat fundo retento hæreditatem quum ad maiorem ætatem peruenisset restituere, adiecta ratione à matre, se id fecisse, ne filiæ tutoribus, sed potiùs propinquorum necessitudini res committeretur. Ex ea enim ratione, non hæredem institutũ Polydium, sed potiùs tutorem à matre factum colligitur, & ideò hunc omnes fructus hæreditatis restituere teneri, retento fundo. De causa impulsiua & aliis, vide Barthol. sup. l. 2. §. fin. De donatio. in. π.

7 Quintum exioma. Sufficit sine causa nouisse quod experientia comprobat: Galenus tom. 7. in libr. 2. Aphorism. Hippocratis Apho

phoriſm.24. Nam, vt ſcribit Columella libr. 1. De re ruſtica, cap. 1. vſus & experientia dominantur in artibus: neque eſt vlla diſciplina, in qua non peccãdo diſcatur. Nam vbi quid perperam adminiſtratum, ceſſerit improſperè, vitatur quod fefellerat, illuminatque rectam viam docentis magiſterium.

Sextum. Vbi non eſt cauſa nõ eſt effectus. 8
Iuſtinianus in §. deportatio, De nuptiis, in Authent. Collat. 4. tit. 1.

7 Cauſæ non ſunt permiſcendæ rerum, 9
quia ex his differentias rerum colligimus, vt ſcribit Venuleius in l. 52. permiſceri, De acquirenda poſſeſſio. libr. 41. tit. 2.

8 Confeſſis principiis & admiſſis, neceſſarium eſt principiatâ quoque recipere, Guill. Benedictus in repetit. ca. Raynutius, in verb. abſque liberis, tractatu 2. in tractat. pupil. ſubſtitu. num. 87.

De Medio.

CAP. XV.

OPportune à principio ad medium peruenit diſputans: eſt enim via qua ad fi- 1
nem, & ab vno extremorum ad aliud peruenitur, & principium quoddam, vt ſcribit Ariſtot. libr. Problem. ſectio. 19. quæſtion. 45. principium autem finis, vel eius quod ſequi-

tur intuitu. Et media tendunt ad finem: veluti medicatio dicta, ad sanitatem, instru-
2 menta, ad finem operis, vt scribit Aristotel. quinto Metaphysic. capite secundo. Et in poëtica idem scribit, *Medium est, quod aliquo prius, aliquo posterius est. Medium est quod ab extremo vtroque distat.* Aristotel. secundo, Ethicor. capite sexto. Et Medium duo trahere extrema tradit gloss. in l. qui sella, §. final. De seruitutib. rusticor. prædior. libr. 8. π. tit. 3. Contraria & se inuicem fugantia, & distantia oppositaque, medio tantùm iungũtur. Quin & omnia quæ in cœlo, quæue in terra, non possent consistere absque medio, vt scribit Maximus Tyrius 27. sermone Philosophico. Sic aër, medium facit inter ignem & aquam, aqua inter aërem & terram: nec vocales literæ, sine mutis & consonantibus significant: nec homines, nisi mediante sermone sese intelligunt: nec statim sine mediis inferiora superioribus iunguntur. Mediatis gradibus, terra plantæ iungitur, essentia: planta bruto, vegetatione: brutum homini, sensu: homo angelis, spiritu: & anima immortali imagine Dei, Deo:
3 verbum æternum homini, incarnatione. Et ad naturæ imitationem, rationales homines media in dignitatibus honoribusque adinuenerunt: atque omisso medio gradu, ad superiorem

periorem promoueri inhibitum. Et antiquitus Equestris erat ordo medius inter Plebẽ & Senatum, ex quo ad senatorium perueniebatur ordinem. Dicti & selecti iudices, vt scribit Plinius libr. 33. Historiæ naturalis c. 2. vnde & Alexander Imperat. solitus erat, ordinem Equitum vocare seminarium Senatus. Extat & lex quædam apud Ciceronem 3. de legibus: *Magistratibus minoribus ad ampliorem honoris gradum is primus ascensus esto.* Et Theodos. Cæsar l. final. De officio prefecti vrbis, libr. 1. C. tit. 31. subrogat tantùm in prædefuncti magistratus locum, proximiorem, prædefuncto in matricula vel albo proximè scriptum. Prohibent canones, omisso medio ordine, ad superiorem promoueri gradum ordinis, Innocen. 3. in c. 1. De clerico per saltum promoto, libr. 5. Decret. Greg. tit. 29. Vetant etiam Cæsares, omisso medio, à minori ad principem appellare, vt scribit Papyrius in l. 21. Imp. De appel. lib. 49. ff. tit. 1. Considerantur & in re medica media: nam eductio primorum humorum non fit à corpore: forma specifica à pharmaco, sed à natura. Cæterùm pharmacum est id, per quod illud fit, & est illud naturæ, quod instrumentum est artifici, vt scribit Mesuë in can. medicinalib. Qui autem facit peruenire instrumenta, est medicus, 4

vt scribit Auicenna 4. canon. fen. 1. cap. de cura putridar. in generali. Sunt & in determinandis medicinarum bonitatibus, vel in temperanda malitia, media quædam apud Mesuë nouem: primum, ex parte substantiæ, vt subtile, grossum, tenerum, tenax, rarum, spissum. Secundum, ex parte complexionis. Tertium, ex parte qualitatum tangibilium, vt molle, durum. Quartum, ex parte qualitatum odorabilium, vt ex parte acuti, obtusiue odoris. Quintum, ex parte saporis acuti, stiptici, pontici. Sextum, ex parte coloris vel albi, rubri, nigri, &c. Septimum, ex parte loci, vt scammonea ex loco Corasceni malignior eâ, quæ in aliis locis nascitur. Octauum, ex parte temporis, vt medicina solutiua, recenter collecta, melior antiqua. Nonum, ex parte vicinitatis rerum, quibus adnascuntur, sicut scammonea nata in loco vicino scyllæ melior, vt docet hæc commentarius in canones primos Mesuë.

Porrò vt in cæteris, ita in hoc medio con-
5 sulam facilitati copiæ, & referam & proba-
bo paucis, quæ medium indicent, vt faciliùs
quis, quid medium sit, inuenire possit: Est
enim difficile in vnoquoque medium cape-
re, veluti circuli medium inuenire, non cu-
6 iuslibet, sed scientis tantùm, & ita in reliquis,
vt scribit Aristot. lib. 5. Ethicor. ad Nico-

mach.cap.fin. Ergo medium dicũt, Æquum seu æquale, Affirmatio, Coniunctio, Comprehensio, Consistentia, quæ est naturæ perfectio, medium inter incrementum & declinationem, vigor vel morbi vel sanitatis constitutio proba, non declinans in alteram extremorum partem. constructio, destructio, indifferens, instrumentum, iudex, magistratus, mediocritas, mensura, negatio, medium solutionis, participatio, pecunia, priuatio,
proxeneta, status, tacere, virtus. Extrema 7
mediis, & sibi inuicem opponuntur, effectus & excessus: quia medietas defectu superior, excessu inferior, Aristot. lib. 1. Magnor. moral. cap. 9. & Ethicor. ad Nicomach. libr. 2. cap. 8.

Æquum, medium est inter iniusta, defi- 8
cientia vel exuperantia, Aristot. libr. 5. Ethic. ad Nicomach. cap. 3. & sequentib. Et cap. 5. eius libri, æqualitatem fieri ex communi mensura, nempe numi, qui ad æqualitatem defectus, & exuperantias rerum reducit, scribit. Idque maximè in commerciis hominũ, vt Paulus etiam scribit in l. 1. De contrahẽd.
emption. libr. 13. ff. tit. 1. sic & numus & men- 9
sura, ex genere medij sunt. Porrò quia ęqualitas & æquum dupliciter consideratur, ita & dupliciter medium horum. Nam æquum aliud numero, aliud dignitate: numero,

quod multitudine ſeu magnitudine idem & æquum: dignitate, quod ſecundum rationem tale, ceu tria excedunt duo, ſecundum æqualem numerum, & hæc, vnum: Ariſt. lib. 5. Politicor. cap. 1.

10 Affirmatio, negatio, ſunt duo media, per quæ voluntatis noſtræ ſententiam clarè ad aures tranſmittimus audientium, vel legentium. Inter quæ etiam adhuc aliud medium inuenitur, nempe tacere, Paulus in l. 185. qui tacet, De regul. iuris, lib. 50. π. tit. 17. nam qui tacet nec fatetur, nec negat. Medium affirmationis vel negationis in ſyllogiſmis vo-

11 cant Dialectici, id quod ſubiecto & prædicato commune eſt, vel competit: de quo Ariſtot. libr. 1. Poſterior. cap. decimo ſeptimo, & 18. & alibi.

12 Commixtio & commixtum, mediũ ſimplicium eſt: vt albi, & nigri medium fuſcus color: Plutarch. libr. De virtut. Mor.

13 Coniunctionem eſſe medium inter ea, quæ coniungit, nemo dubitat, ſiue illa ſit realis, veluti glutine coniunctæ res, gluten medium habent, & fundi limitibus coniunguntur: ſiue ea ſit coniunctio verbalis, vt in neruis lyræ Meſon, vel medius inter acutum & grauem, eſt veluti coniunctio ſonorum, maximéque elegantiorum, quo detracto inſuauior ſonus. Sicut & detractis coniun-

ctionibus,

ctionibus,τι,τιι, oratio minus Græcā & inelegans relinquitur, vt ſcribit vtrumque Ariſtotel.Problematum ſection. decimo nono, quæſtione 20.

Comprehenſio, medium etiam vtriuſque extremi particeps. Et Plutarch. libr. De 14
virtute morum, quod continet & continetur, ipſius continentis & contenti medium facere ſcribit: vt duodenarij & quaternarij, octonarius numerus eſt medius.

Conſtructio,Deſtructio,Priuatio,per hęc 15
res tranſit in aliam formam, vel qualitatem à prima,quare & media ſunt.

Quod ad externa pertinet, Zeno argen- 16
tum,aurum,& cætera externa, adiaphora & media exiſtimabat, præterquàm his bene litigimeque vti. Plato & Lycurgus mala, ære excepto, teſte Athenæo libr. 6. Dipnoſophiſt.cap.4.

Quod neutrius extremi particeps eſt, vt 17
boni & mali quod eſt indifferens, medium eſt extremorum, Plutarch. libr. De virtute morum.

Inſtrumenta, media ſunt, quibus mens 18
artificis ad opus peruenit, & illud perficit.

Iudex & magiſtratus in Rep. & medium 19
faciunt inter prauos & bonos:nā aliter boni

cum malis viuere nequirent, nisi illo medio existente, Plato libr. 34. Dialog. 6. De legibus.

20 Mediocritas, medium est inter exuperantiam & defectum vitiorum vt scribit Arist. 2. Ethicor. ad Nicomach. cap. 6. In pluribus autem illa mediocritas consideratur, in medicina, in alimento, in bellicis, &c. similibus, vt admonet idem Aristot. libr. 1. Ethicor. ad eundem circa finem. In sanitate mediocritas, sicut morbus excessus & defectus vt idem Arist. notat problem. Section. 1. quæstione 2. Galenus 1. De elementis, & alibi. Breuiter, mediocritas, ad omnem vsum cultumque vitæ referenda est, estque in omnibus rebus optima, vt scribit Cicero 1. Officior.

21 Mensura, est medium inter exuperationem & defectum, extra mensuram existentium. Vbicunque enim videtur, neque esse auferendum neque addendũ, ibi certa mensura est, siue in ponderibus leue vel graue: siue in liquidorum, vel aridorum mensuris, plus minúsue consideres, vt etiam notat Aristot. libr. 10. Metaphysic. cap. 2. considera etiam mensuram in tempore, & in aliis axiomatibus, in quibus nihil præter modum, id est, mensuram, & ne quid nimis facere admonemur. De negatione vide in affirmatione.

tione.

Participatio, est quædam continuationis extremorum species: quamobrem & Arist. 22
libr 2. Ethicor. ad Eudemum scribit, constituendum esse in omni continuo diuisibilique excessum, defectum, mediumque: atque hæc, vel mutuò ad se inuicem, vel nostri respectu. Et libr. Metaphysic. 10. cap. 10. Medium esse scribit, aut omnia, aut nihil eorum quę sunt. Omnia, composita vocat, participantia ex vtrisque contrariis.

Pecunia, medium est & mensura, qua re- 23
rum quantitas ad æqualitatem reducitur, Aristot. 5. Ethicor. ad Nicomach. cap. 5. & Paulus in l. 1. De contrah. emption. libr. 18. π. tit. 1. Priuatio: vide constructio.

Proxeneta, est is, qui officium suum præ- 24
stat, quiddam medium inter contrahentes, vel qui conciliat, vel interpretem se duobus aut pluribus reddit: de quibus Vlpian. in tribus legibus de proxenetis, libr. 50. π. tit. 14. Et hi mediatores dicuntur apud Gregor. nonum, in cap. 1. De test b. libr. 2. Sext. Decret. tit. 10.

In virtutibus, medium esse dicitur, non 25
secundum quantitatem, sed secundum regulam rationum. Et in iustitia medium rationis est, medium rei: & ita intelligendus D. Thomas in 2. quæstion. 64. & libro 3. con-

tra gentiles, cap. 134. Explicat id latè Arist. libr. 6. Ethicor. ad Nicomach. cap. 1. Nempe quod in omnibus habitibus virtutum sicut in cæteris, est quoddam signum, ad quod is inspiciens qui rationem habet, intendit atque remittit: estque quidam terminus mediocritatum, quas inter exuperationes defectusque dicimus esse, ita sese habentes, vt recta ratio statuit. Idem docet Plutarch. lib. De virtut. morum. Virtus medium ipsum & inuenit & expetit, ab exuperantia & defectu aliena, vt scribit Aristot. 2. Ethicor. ad Nicomach. cap. 6. & Horatius Epistol. libr. 1. Epist. 19. Ad Lollium scribens, *Virtus est medium vitiorum & vtrinque reductum.* Tacere medium est, l. qui tacet, De regul. iuris in. ff. Cæterum his expositis admonere par est, distinctiones & axiomata Medij.

26 Media vel considerantur in essendo, vel in causando. In essendo Medium est, quod secundum suum esse, absolutè mediat inter duo, ita quòd secundum se est propinquius vnicuique illorum, quàm illa sint inter se: sicut locus medius inter duo loca, & tepidum inter calidum & frigidum. Medium in causando est, quod mediat inter causam & effectum, tamquam propinquius & immediatius causans effectum: sicut homo generās, est medium in causando inter solem genera-

rātē & hominē qui à se gignitur. Quod iisdē verbis explicat Franciscus de Syluestris in commentar. super cap. 56. libri. 2. Diui Thomæ contra gentiles. Item & apud Aristot. libr. 2. Ethicor. ad Nicomach ca. 6. Medium vel rei, vel quo ad nos dicitur. Medium rei,
quod ab extremorum vtroque æqualiter distat: idque est apud omnes vnum & idem, ex Arithmetica, proportionēque rationum medium. At quod nostri respectu est, quodue non exuperat nec deficit, non apud omnes æquè idem. Sic ludimagister pro medio, sex minas ciborum indulget ei cui octo minas edere nimium, vel duas tantùm parum, illi certè medium sex comedere, at Miloni & athletæ parùm, & illa exuperantia & defectus proportionis Geometricæ sunt. 27

Axiomata porrò Medij sunt hæc Primū, 28
Mediorum quorum extra aliquid vltimum & primum est, necesse est quod prius est, causam eorum esse quæ post illud sunt Aristotel. secundo Metaphysic. capite secundo.

Media diuersorum comparatione, & 29
exuperare & deficere possunt, vt & æquale: nam vt æquale maius quidem est cùm comparatur ad minus, minus autem cùm comparatur ad maius, sic & habi

habitu medij, respectu quidem defectuum exuperant respectu autem exuperationum deficiunt, tam in affectibus, quàm etiam in Actibus. Aristot. libr. 2. Ethicor. ad Nicomach. cap. 8.

30 Quæ magis à Medio absunt, magis opposita existimantur, libr. 1. Magnorum moralium cap. 11.

31 Mediam in cunctis secare viam, summæ & artis & consonantiæ est. Plutarch. libr. De liber. educandis. Dicebat Cleobulus vnus ex septem sapientibus, ἄριστον μέτρον, optimam mensuram omnium, vt scribit Ausonius in septem sapientibus & alij. Dicebat & alius, μηδὲν ἄγαν, ne quid nimis, quod & scribit Plato in Menexeno, & Terentius in Andria, actu 1. scena 1. Admonebat Sol Phaëtontem apud Ouidium, libr. 2. Metamor. fab. 1.

Altius egressus cælestia tecta cremabis,
Inferius terras: medio tutissimus ibis.

Et libr. 7. fabula 3. Dædalus *Instruit & natum, medioq; vt limite curras, Icare, ait, moneo, ne si demissior ibis, Vnda grauet pennas, si celsior ignis adurat. Inter vtrumque uola.* Et chorus Scena 5. actus 4. apud Senecam in Oedipo. Trag. 5.

Tuta me media vehat vita
Decurrens via. Et Martial. libr. 1. Epigrammat. ad Florum,

Illud

*Illud quod medium est, atque inter vtrumq;
probamus.*

Et nos annotabimus ferè Dei mirabilia, medium quoddam obseruasse. Sic Deus plantauit lignum vitæ in medio paradisi, Gen.2. Media nocte vltus Israëlis inimicos, & cecidit primogenita Ægypti Angelus, Exod.11. Et dicitur Deus iudicare in medio Synagogæ, Psal. 81. a. In medio congregatorum in nomine eius adstare se dicit, Matth.18.d. Media nocte illum venturum iudicem credimus, ob parabolam sponsi, qui media nocte venit ad virgines, Matth.25 a. In medio doctorum Christus disputans inuentus Luc. 21.g. Et post resurrectionem in medio discipulorum stetit, annuncians pacem, Luc.24. & Ioan.20.e. Dixit & D. Ioan. Apocal.cap.2. Deum in medio septem candelabrorum: & c.5. b. Agnum sedentem in medio throni & seniorum. Dicitur & Deus Christus, mediator Dei & hominum, 1. Timoth. 2.b. ad Hebræos 8.b.& cap.9.d.& cap.12.F. Dixit & Dominus habenti manum aridam, *Surge, & sta in medio*, Luc.6.

Iurisconsultis etiam quod medium est, visum est esse optimum, & sequendum, vt scribit Iustinian in §.1. De consulib. in Authenticis collat.4.tit.3. Et. Vlpian. in l. 6. solent, §.fin. De offic. proconsulis lib.1.ff. tit.16.

modùm

modum in xeniis mediumque quoddam statuit, ex veteri illa parœmia, *οὔτι πάντα, οὔτι πάντοτε, οὔτι παρὰ πάντων, neque omnia, neque semper, neque ab omnibus esse accipiendum*, sed medium quoddam seruandum. Et placuit media sententia Iustiniano in §. cùm ex aliena, De rerum diuisio. libr. 2. Institut. iuris ciuilis tit. 1. cætera prætermitto.

De Fide.

CAP. XVI.

1 QVia in finis cõtemplatione, fœlicitatis humanæ vltimus terminus, ponitur, vt & scribit Galen. tom. 2. libr. De cuiusque animi peccatorum notitia atque medela. vt Aristoteli 1. Magnor moral. cap. 2. finis perfectus, dicitur fœlicitas: & quantumuis rerum omnium finis tempore posterior sit, ratione tamen est potior: ratione enim finem nobis proponentes, ea quæ ad illum deducunt quærimus & comparamus, vt ait Suidas in δύναμις. Ideò non inutile studium nostrum erit, circa finis ratiocinationem immorari paulisper, atque calculum disputationis à principio medioque ad finem trans-
2 ferre. Locus namque communis nobis est, qui & omni quæstioni suffragium & ansam disputandi præbet, eo quòd omnium certos atque

atque determinatos oporteat esse necessario fines. Sic in iure ciuili, finis iustitia: in Dialecticis consertationibus, veri indagatio: in Rhetorica, persuasio: Grammaticæ, congruus sermo: Medicinæ, sanitas: Architecturæ, ædificium: & in singulis actibus & artibus singuli fines, vt scribit Aristot. 1. Ethic. ad Nicomach. cap. 1. Nihil quippe est, quod infinitum verè sit, præter Deum, qui nullis limitibus, extremisque circuncludi potest. Est enim principiũ & finis, vt scribitur Apocal. 1. finis, inquam, sine fine, & in quo terminantur veluti in fine & limite omnia: sed qui cùm omnia contineat, à nullo contineatur, vt scribit D. Athanas. libr. de Diffinitionibus verbi. Et finitum esse ait, quod ita se habet, vt terminos suos non excedat, veluti cælum, terra, mare, quæ suos terminos non excedũt: ponitque respectu horũ, infiniti creati quandam speciem, eo quòd non omnino nobis constet, & finitionis non propriè nostri intuitu capacem. Cuiusmodi dicit Angelum, Animam, & Dæmonem. Et quod nõ totum, sed aliqua sui parte cognoscitur. Quæ tamẽ respectu dei finita sunt, quia ipse à fine vsque ad finem omnia complectitur sicuti sunt, Sapient. 8. a. Deinde, vt scribit Ludouicus Carretus Iudæus, libro, quem inscripsit SEPHER MAREOT ELOIM, librum re-

uelationum Dei. Omne agens cum electione libera, ac voluntate, finis alicuius proculdubio causa agit: Et natura quæ agit, alicuius finis gratia facit. Imò & animalia quæ agunt, finem considerant. Nec sine fine facit hirundo nidũ, aranea telam, arbor folia quæ tegunt fructus, vt & docet Aristot. libr. 2. Physicor. cap. 8. Scribit & libr. 1. Ethicor. ad Eudemum, circa extrema, finem causam esse omnium inferiorum, quia alicuius gratia sint. Et libr. 2. de Generat. animal. cap. 3. propriũ esse cuiusque generationis finem scribit. Quod & scribitur Eccles. c. 14. c. *Omne opus*, inquit, *corruptibile, in fine deficiet, &*
4 *qui illud operatur, ibit cum illo.* Iubemur itaque perpetuò recordari nouissima, ne in æternum peccemus, Eccles. 7. *Quia in fine hominis, denudatio operum illius est.* Eccles. cap. 11. d. Quod factum est, vt nobis perseuerantia vsque in finem bonorum operum commendata sit, vt bonum facientes non deficiamus ad Galat. 6. Exemplo agricolæ, qui per patientiam ad finem maturitatis vsque, fructus excolit & expectat, vt. D. Iacob. scribit in Epistol. cap. 5. Non enim qui bene cœperit, sed qui perfecerit saluabitur. D. Matth. cap. 10. Et vincenti, ideſt, perficienti bene, tantùm dabitur corona gloriæ, Apocal. 2. Ideò Apocal. cap. 3. admonetur

episco

episcopus,& quisque nostrum, vt teneamus coronam, ne alius eam accipiat a nobis. Incœpit bene Adam,& fuit in gloria:lapsus, in fine pulsus è paradiso,Genes.cap.2. & 3. Lucifer primò gloriosus valdè,fine malo in baratrum abyssi ob superbiam præcipitatus, Iesaiæ c.14. Schelomo Dei amicus in principio, in idolatriam, collapsus posteà. Sanson tandem fraude deceptus mulieris. Annibal multis victoriis prȩclarus,post multos exhaustos labores, superatisque montium abruptis cacuminibus, mollitie in Campania resolutus, vniuersam antea partam gloriam effudit. Sic & dux ille eximius Pausanias,deliciis Asiaticis fine turpi, principium & medium gloriæ præclaræ sepeliuit. Iis similes occurrunt plures, quibus anteacta bene vita, accedente eius peruersione, potiùs infamiam,quàm laudem adiunxit. Nec prodest nautæ peritissimo, per Syrtes, Charybdes, & voragines Pelagi, naufragij periculum sæpius vitasse, scopulos & arenas sapiẽter præteriisse, si dum in portu proximus est fini laborum,negligenter in cautes vel palos versuram & naufragium experiatur.Portum & quietem onusti, interdum bonis operibus quærimus:omnes,vel ad illum inuiti,ex fato naturæ rapimur. Caueamus oportet studiosè: vt ne inter pericula istius maris magni,

antequàm portum appellamus, iacturam mercium patiamur: nec fidendum, quod benè egerimus, nisi caueamus ne malè postea agamus. Neque quod iam bene nobis omnia successisse videantur obdormiẽdum est, nec quòd pacata nostra videntur, finis negligendus, sed eo magis metuendum. Tum enim maximè horribiles tempestates pauidi nautæ & vigiles expectant, cùm placidum mare, quodam latenti & profundo sub murmure, latratus surdos excitat: tumque ad excipiendos fortiter fluctus, ventos, & tempestates, anchoras & malum præparant: atque subitò cõcitatis vndique ventis, prætiosa quæque abiiciunt, vt nauim exonerent, &, quæ ad finem vsque portus peruehere decreuerant, miserè præcipitant. Arbores sæpe vsque ad maturitatem fructus producunt, verùm non omnes finem destinatum vident, neque in vsum hominum perueniunt: sed pars eorum decidit in terram, putrefactionique cedit, multa à bestiis deuorantur: & tum maximè dum maturi proximique collectioni fiunt. Et hunc ferarum morem Satan ille astutissimus imitatur, & calcaneum obseruat. Siquidem, postrema sæuissima in homines pios illius sunt tela, vt quos initio ab opere bono reuocare nõ potuit suasionibus, nec in medio potuit immiscere alienis negotiis,

sub

ſub finem fortiùs inuadat: vt vel operis contemptu, vel nimia facti complacentia, & gloria inani, ſecuritatis & negligentiæ præſumptione, conquiſitum magnis laboribus theſaurum eripiat: & tunc veluti mandragora ſopitos iugulat, & nudat. Et hoc maximè molitur iis qui magis bonis operibus intenti videntur, vt admonet Deus, Geneſ. cap. 3. dum ad ſerpentem loquens dixit, *Inimicitias ponam inter ſemen tuum, & ſemen mulieris, ipſum conteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo illius.* Calcaneo autem inſidiari & ſemini Dei, non eſt aliud, quàm inſidiari fini hominum Chriſtianorum, qui non ex voluntate carnis, ſed ex Deo nati ſunt, D. Ioan. cap. 1. Eſtque calcaneum, vltima pars hominis, finemque eius demonſtrat. Quod explicatur Apocal. cap. 12. de muliere, quam perſequutus eſt draco, quamque cùm non poſſet vincere, iratus eſt draco in mulierem, & abiit vt faceret prælium cum reliquis de ſemine eius, qui cuſtodiunt mandata Dei, & habent teſtimonium IESV CHRISTI. Et ſi benè obſeruemus ex hac vita migrantes, dum in agone ſunt mortis, & ad extremum vitæ ſpiritum propius aguntur, videbimus quandam cum Satana inſtitui acerrimam pugnam, vt ex illa ſpiritus concertatione acerrima, crebra & præcipitata ſuſpiria ex-

ſurgant, ſudores exerantur, animus agitetur,
nempe laborante ſatana circa naufragium
bonorum decedentium è vita, & in fine pio-
rum merita ſubuertere conante. Atque apud
Xenophontem in Cyripædia libr. 7. Cyrus
admonebat ſuos milites, *Nihil* inquit, *ad
perfectionem ſufficit, fieri bonos viros, niſi
quis vſque ad finem curet in bonitate perſe-
uerare. Magnum quidem opus exiſtimo, vel
principium agere, multo maius etiam qui in-
cæperit id tueri. Nam incipere ſæpe illius fuit,
qui præſtiterit audaciam ſolùm, ſed continere
quod cæperit non etiam hoc ſine temperantia,
non ſine multa continentia, non ſine multa
diligentia fit*, hęc Cyrus. Et D. Athanaſ. in lib.
De diuerſis quæſtionib. quæſtion. 120. *Tota*,
inquit, *hominis vita ſi malè tranſacta, finis
autem bonus fuerit, beneficium eſt & gratia:
ſi verò finis diuerſus fuerit, hoc demum eſt
miſerum. Nam vbicunque ceciderit lignum,
ſiue ad Auſtrum ſiue ad Aquilonem, ibi ar-
debit*, Eccleſiaſtes cap. 11. & in vita non pro-
ficere, ſed in eodem ſtatu manere, deficere
eſt. Sicuti mittens manum ad aratrum, & re-
ſpiciens retro, non eſt aptus regno Dei, Luc.
6 9.g. Quod fabula Orphei, ducentis Eurydi-
cem per multos labores ex orco, ab antiquis
figurat: is enim, quia reſpexit retro ſecùs
quàm iuſſum erat, Eurydicem amiſiſſe fer-
tur,

tur, & temere laborasse, vt scribit Ouid. libr. 10. Metamorph. Eundum enim semper est, de virtute in virtutem, nec standum, nec quæ retro prætereunt contemplanda, ne in statuam salis sicut vxor Loth, Genes. 19. immobiles cōuertamur. Testatur etiam Deus, constituisse discipulos, vt irent, non vt starēt, & fructum adferrent, D. Ioann. 15. d. Quo factum est, vt dictum sit ab Euripide, & bis à Sophocle, & Dionysio Tyranno, Herodoto, Plutarcho, Platone, Ouidio, & aliis, *Quod dici beatus ante obitum nemo, supremaq; funera debet*: &, vt idem Ouidius 2. Epistola, *nisi exitus acta probet*: & Ecclesiastici cap. 11. *Ne laudes ante mortem quēquam hominem.* & canon. Si ex bono, De pœnitent. distinct. 4. & Iustinian. in l. 11. cùm Syllanianum §. fin. ad Syllania. libr. 6. C. tit. 35. nihil actum esse existimat, si aliquid supersit addendum. Atque euentum negotiorum, potissimùm in criminibus iubet expectari lex apud Claud. l. 16. aut facta, §. euentus, De pœnis, libr. 38. π. tit. 19. vbi casus singularis casu factum puniri, etsi mitiùs. Nec videtur ius dicenti obtemperasse, qui quod extremum est in iurisdictione non fecit, vt scribit Vlpian. in l. 1. §. 1. Si quis ius dicenti non obtempera. libr. 2. π. tit. 3. Et Vlpianus suprema testamenta, id est, posterius facta, in bonorum possessione

conferenda contemplatur, l. 1. §. 1. De bonor. possess. secund. tabulas, libr. 37. π. titul. 11. vt semper posterius testamentum considera-
7 tur. Scribit & Plutarchus in vita Annibalis, sapientes viros, & optimos rerum publicarũ gubernatores, finem magis in rebus humanis quàm initium spectare, & priusquàm ad arma bellaque prorũpant, experiri omnia consilio debere. Et Isocrates in Parænesi vel oratione 1. *In omnibus*, inquit, *operibus non sic principij recordamur, vt finis sensum accipimus: plurimas in vita nostra res, non propter ipsas, sed euentuum causa celebramus.* Et Aristot. 1. Ethicor. ad Nicomach. cap. 7. finis causa, cætera scribit agi: scribit & 2. Ethicor. ad Eudemum, finem & principium esse
8 fundamentum consultationis: omnes enim, gratia alicuius consultant, quemadmodum fines sunt in contemplatiuis scientiis, hypotheses. finis nomen est impositiuum, nullam recipiens illusionem. Quod autem pertinet ad rei essentiam, Aristot. in Poëtica scribit, finem esse illud ipsum, quod posterius aliquod esse vel fieri natum est. Sed expressiùs, finis est vniuscuiusque rei extremitas & terminus: & ita Cicero 3. de Finibus, *Sentis*, inquit, *credo, me iamdiu quod τέλος Græcus di-*
9 *cat, id dicere tum extremum, tum vltimum, tum summum, licebat etiam finem pro extre-*

mo,

mo, aut vltimo dicere. Per hanc generalem finitionem finis, variantur cuiuſque rei fines. Sic in motu, finem intelligit Ariſtot. lib. 1. De partib. Animal. cap. 1. in quem motus terminetur. Et Plato in homine finem naturæ, conſentientem vitam dixit finē. Vt Author Galenus tom. 1. libr. 6. de Decretis Hippocratis & Platonis, & tom. 2. libro, num ars ſanitatis tuēdæ ad medicinalem artem pertineat, ad Thraſyb. finem in artibus, dicit eſſe propoſiti conſecutionem.

Res finiuntur, vel finem accipiunt, vt ſcri- 10
bit Diogenes Laërtius, libr. 3. in vita Platonis, quatuor modis, Lege, Natura, Arte, Fortuna.

Secundum leges finem res accipiunt, vt cum decretum aliquod lege firmatur & impletur.

Secundum naturam finis rebus accidit: ſic dies omnis, & anni tempora naturali lege finem accipiunt: ſic res interitu, corruptione, morte.

Secundum artem finis rei imponitur: ſicut Architectus arte conſumat ædificium, & nauium fabricator itidem perficit nauem.

Fortuito finis contingit, vt cùm ſecùs ac 11
putabamus, ac præter opinionem aliquid accidit. Apud Ariſtot. libr. 1. Magnor. Moral.

capite 2. finis alius perfectus, alius imperfectus.

Perfectus, cuius accessu nullo amplius nobis opus est, veluti fœlicitatis is optimus absolutusque finis.

Imperfectus, cuius aduentu alium desideramus, quemadmodum iustitiæ tantùm aduentu, plura alia desideramus.

Finem autem lex imponit, aut publica vel
12 priuata. Publica lex, quæ cõmuniter omnibus imposita: quale ius est diuinum, humanum, ciuile, edicta principum, cõsuetudines, & huiusmodi quæ rebus fines constituunt, & negotiis. Sicuti dum determinant, quibus modis finitur tutela, fines eius ponunt pubertatem pupillorum, idest, in masculis decimum quartum annum, in fœminis duodecimum, apud Iustinian. in §.1. quibus modis tutel. finitur, libr. 1. Institut. Ciuil. tit. 12. in quo titulo & alij fines ponuntur tutelæ, per sequentes §§. nempe arrogatio, deportatio, seruitus, mors pupilli vel tutoris, capitis minutio vtriusque temporis, conditionis aduentus, remotio suspecti, & alij de quibus & tituli similes in ff. & C. loquuntur: quorum concordantiæ citantur à gloss. in dicto titulo Institution.

13 Considerant & fines in solutione patriæ potestatis, in tit. 12. eiusdem libr. 1. Institut.

iuris

iuris ciuilis, Quibus modis ius patrię potestatis soluitur, cum similibus iuribus ibi ex ꝥ. & C. notatis à gloss. nempe mortem ciuilem, vel naturalem, dignitatē, captiuitatem, emancipationem, adoptionem, & huiusmodi.

Dant & leges fines mensuris, limitibus, diuisionibus; & similibus. Sunt & certi fines solemnitatū in contractibus, à quibus transgredientes conuentiones diuersæ efficiuntur à seipsis, apud Vlpian. in l. 1. §. fin. & l. 7. iurisgentium De pactis libr. 2. ꝥ. tit. 14. Omitto fines præscriptionum, temporum, iurisdictionum, & aliorum, quæ legum suis concluduntur propriis terminis. 14

Legem publicam imitantur conuentionum, vltimarum dispositionum placita, quæ propriis concluduntur finibus: & huiusmodi transactio finem litibus imponens l. fratris, l. non minorem, C. De transactionibus. Item iusiurandum finem contentionibus adfert, l. 1. De iureiuran. in ꝥ. & sententia difinitiua, l. 1. De re iudic. in ꝥ. dicta l. 1. De iureiurando, & l. non minorem. C. De transactionibus. 15

Et vt quædam in promptu habeas, quibus pro mediis argumentorum vti dextrè possis, adferam etiam breuem tabellam eorum, quæ finem iudicant, qualia sunt accepti- 16

ptilatio, de qua Iuriſconſultorum proprij tituli extant: completio, conſummatio, conſumptio, corruptio, effectus, euentus, exitus, extremitas, impletio, intentio, iuramentum, limes, mors, nouatio, obiectum, perfectio, portus, poſtremum, priuatio, propoſitum, putrefactio, quies, ſcopus, ſtatus, ſolutio, ſummum, ſupra, infra, terminus, tranſactio, vltimum.

17 Completio, impletio, oſtendunt finem ponendi, cùm nihil ſuperaddi poteſt, extremũque quod addi poterat adeſt, & vacuum finẽ accepit: ſic lagenæ impletio explicat finem vacuitatis eius.

18 Docet eſſe finem conſummationem, Dauid Pſal. 118. *Omnis conſummationis*, inquit, *vidi finem.* Dicimus & conſummatum matrimonium, pro perfecto, quod finem habuerit perfectionis.

19 Conſumptio rerum, idem quod interitus eſt: mors autem & interitus, fines ſunt in inanimatis formæ & eſſentiæ, in animalibus vitæ, & in plantis. Docet & Iob. cap. 4. b. dum ait, *Vidi eos qui operantur iniquitatem, & ſeminant dolores, & metunt eos, flante Deo periiſſe, & ſpiritu iræ eius fuiſſe conſumptos.* Et conſumptionem exiſtimo interitum paulatim factum, poſtea interitum vel mortem dici omnimodam conſumptionem. Et ita

for

forſan Eccleſ.cap.27. legimus, *Laqueo peribunt qui oblectantur caſu iuſtorum: labor autem conſumet illos, antequàm moriantur.* Sic apud Iuriſconſultos, res quædam mobiles dicuntur, quæ vſu conſumuntur, id eſt, intereunt, apud Gregor.9.in cap.fin. De pignorib. libr.3. Decret. tit. 21. Et Vlpianus in l. 1. De vſu earum rerum quæ vſu conſum. libr.7.π. tit. 5. explicat conſummare idem quod tollere, nimiſue eſſe.

Corruptio eſt finis, quia per eam res deſi- 20
nit, cùm ſit mutatio entis in non ens, vt ſcribit Ariſtot.libr.2. De Genera.animal. cap.4. & Phyſic. 5. cap. 1. dicit eſſe mutationem ad id quod non eſt. Et omnis corruptionis eſſe finem, idem ſcribit.3.Phyſicor.cap.4.Et Galen.libr.1.De naturalib. facult.tom.1. opponit corruptionem, veluti finem, generationis principio. Porrò corruptionis multi modi ſunt, non ſecùs ac interitus: propriæ enim ſingulis rebus ſunt corruptiones, vt oculis lippitudo, & corpori morbus, frugibus cibiſque ærugo, lignis caries & putredo, æri ferroque rubigo, animæ iniuſtitia, & reliqua prauitas, vt docet Plato libr 10. De Repub. vel de iuſto.

Corruptio tamen ab interitu videtur dif- 21
ferre, quòd corruptio rem non omnino, ſed perfectionem tollit, vel inciſione, vel depra-

uatio

uatione, siue in corpore aliquo, siue in anim & moribus contingente. Sic Vlpian. in l. 7. si quis id quod, in vers. in seruo, De iurisdict omnium iudic. libr. 2. π. tit. 1. *Hoc interdicto* inquit, *de albo corrupto, tenetur & qui tollit quãuis non corruperit*: differentiam ponens inter tollentem, & corrumpẽtem. Et Iulian. in l. 43. qui tabulas, ad legem Aquiliam libr. 9. π. tit. 2. Corruptas tabulas existimat, non omnino abolitas, sed quæ ita deletæ sunt, vt omnino legi non possint. Sic corruptores virginum dicuntur, qui puritati & integritati earum finem imponunt, à Paulo in l. 48. si quis aliquid, §. qui nondum, De pœn. libr. 38. π. tit. 19. Sic seruus & filius corruptus, & liber dicitur, qui aliquomodo deprauatus est moribus, vt latè tractat Iurisconsultus in tit. De seruo corrupto. lib. 11. π. tit. 3. potissimùm Vlpian. in l. 1. §. 1. & sequentibus legib. Lata tamen appellatione, verbum corruptio & effusionem, deperditionem & mutationem, & deprauationem significat, vt docet Vlpian. in l. 27. si seruus seruum, §. inquit lex, ad leg. Aquiliam libr. 9. π. tit. 2. Corruptionis nomine intelligit Plato etiam dolorem, dum scribit libr. 10. in Philebo, vel de summo bono, *Quoties corrumpitur animata species ex infinito & termino secundum naturam, vt dicit, genita, huiusmodi corruptio dolor est.*

Exi

Exitus, Effectus, Euentus proxima sibi sunt: Exitus signat aliquem limitẽ & finem rei vnde exitus fit, sicut introitus ostendit principium: sic Ouid. 2. Epistol. scribit, 22

Exitus acta probat, careat successibus opto,

Quisquis ab euentu facta notanda putat.

Exitus opponitur ingressui, tanquam finis principio: sic Sapient. 7. a. *Vnus introitus hominibus omnibus venientibus in vitam, & vnus similis exitus.* Exitus itaque finis conclusionis est.

Effectum natura sequi causam priorem effectricem scribit Plato, in 10. in Philebo, vel de summo bono: & lib. 11. in Hippia maiore, vel de pulchro.

Extremum esse finem eius quod illo clauditur, nemo dubitat. Sic scribitur Prouerb. cap. 14. *Risus dolore miscetur, & extrema gaudij luctus occupat.* Et rursum Eccl. 1. *Timenti dominum benè erit in extremis, & in die defunctionis suæ benedicetur.* Extrema voluntas, dicitur vltima & finalis in l. 2. Si secund. nupt. mulier 15. C. Et esse in extremis. ponitur in c. Raynutius, De testam. in Decret. pro mortis tempore. 23

Intentio, siue propositum, in adiaphoris & incertis finem determinat, can. quisquis, can. deliciæ, & can. quod dicit. 41. dist. hæc & intentio, bonum actum, intuitu eius qui ma- 24

la

la intentione agit malum reddit, vel ſaltem ſine merito vel abſque retributione bene agẽtibus debita. Sicuti dum exprobrat Deus cap. 6. Matth. dantibus eleemoſynam, & orãtibus, opera tam bona, eo quòd faciant vt videantur ab hominibus. alia exempla ponuntur in can. cùm miniſter 23. quæſt. 5. reſpicit & Deus magis intentionem quàm actum, can. 1. 15. quæſt. 6. & can. qui per miraculum, 22. quæſt. 5. Nec ea quæ præter intentionem contingunt, imputantur. can. de occidendis 24. quæſt. 5.

25 Limes finem & terminum ponit, iuxta illud Vergilij Georg. 1.

Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum, Fas erat: Et rurſum alibi,

Limes erat poſitus litem vt diſcerneret agris.

Et cap. forus, De verbor. ſignific. apud Greg. Et tit. finium regundorum, & de termino moto, in π. & apud Feſtum.

26 Mors metaphoricè, dicitur finis, quoniam vltima & finis, vltimorum è genere eſt Ariſtot. libr. 5. Metaphyſic. cap. 16. & libr. 3. Ethicor. ad Nicomach. cap. 6. ideò terribilem videri mortem ait, quia vltimum vitæ, ſiue ea ſit naturalis, ſiue violenta: naturalem dices, quæ intrinſecus originem ducit, qualis in ſtirpibus ariditas, in animalibus ſenectus.

Vio

Violentam verò, cùm extrinſecus vitium accidit, vel cæde, vel alio accidente ante naturalem finem, vt ſcribit Ariſtot. libr. De ſpiratione. at vtrumque, finem vitæ imponere conſtat. Dehinc mors naturalis, eſt quædam putredo, & caloris interioris refrigeratio, vt ſcribit Ariſt. libr. Problem. ſection. 14. quæſt. 9. Putredo autem finis eſt, vt infrà docemus. Et mortẽ Plato nihil aliud eſſe dixit, quàm finem ſocietatis corporis & animæ, nempe horum ſolutionem, libr. vigeſimo quarto, in Gorgia, vel de Rhetor. & libr. vigeſimo nono., in Phædone, vel de anima. Docuimus & latè in Bonitate, dum de mortis conſideratione ageremus, Mortem eſſe finem & vltimum.

Obiectum, vt ſcopus, quidam finis eſt, in quem dirigitur quippiam. Propoſitum, vide 27
intentio.

Perfectum nihil eſt, quod non habeat finem, 28
Ariſtot. lib. 3. Phyſic. cap. 7. dicit & 2. de Cœlo. cap. 4. perfectum id eſſe, extra quod nihil eorum quæ ſunt ipſius, accipi poteſt: vt perfectum tempus, extra quod non eſt vllum accipere tempus, quod pars huius temporis ſit. Quod repetit libr. quinto, Metaphyſic. capit. decimo ſexto, vbi & perfectum, & ſecundum virtutem, & ſecundum vitium dici exiſtimat: vt perfectus

dicitur musicus, perfectus calũniator. Item perfectum secundum finem, quem res habent: & colligo ex cap. 19. Matth. vers. 20. & 21. perfectionem esse dum finis imponitur adhibenti necessaria. Nam quandiu quędam operi requiruntur, finem non habet labor: ibi enim qui obseruasse se mandata Dei dicebat, interrogans Dominum Deum CHRISTVM, quid adhuc deesset, responsum accepit, *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me.* Et apud Vlpian. in l. 139. ædificia, §. perfecisse, De verbor. & rerum signific. libr. 50. π. tit. 16. *perfecisse ædificium is dicitur, qui ita consummauit vt vsu esse posit.* Et Caius perfectum dicit, quod omnibus suis partibus constat in l. 1. De origin. iuris, libr. 1. π. tit. 2.

29 Portus est finis quidam nauigationis, & nauium statio: statio autem finis quidam, vt dicimus in Statu. Est & ibi statio nauium, & locus circumclusus quò importantur merces, & vnde exportantur, vt scribit Vlpian. in l. 59. portus, De verbor. & rerum significatio. libr. 50. π. tit. 16.

30 Aristot. libr. 4. Meteoror. cap. 1. *Putredo, inquit, finis est omniũ quæ natura constituantur, nisi quippiam vi corrumpatur & labefactetur. Siquidem licet carnem, os, & quoduis eiusdem generis deurere: quibus omnibus fi-*

nis naturalis est putredo: quamobrem quæ putrefiant, primùm humescunt, demum siccitatem contrahunt, &c. & paulo pòst, *Putredo, est interitus proprij ac naturalis caloris in quouis humore, ab alieno proficiscens calore.*

Sicut prius principium est, ita & posterius 31
finis. Et modis quot prius est, tot & posterius, nempe quinque, tempore, idque propriè, natura, ordine perfectione, vel honore, apud Aristot. 2. de Generatio. Animal. cap. 4. & 5. Metaphys. cap. 11. Postremus, inquit Vlpianus is, quem nemo sequitur, l. 2. §. legitima hæreditas, De suis & legitimis hæredib. libr. 38. π. tit. 17.

Priuatio respectu eius quod adimit, est fi- 32
nis adempti, & interitus habiti. Et Aristot. lib. 1. Physic. cap. 9. in eo quod corrumpitur, esse priuationem scribit: corruptio autem, vt docuimus, finis est.

Quies, finis est motus: siquidem, quies 33
est motus priuatio, vt scribit Aristot. Physic. 8. cap. 1. priuatio autem finis est. Et Plato lib. 34. dialog. 6. De legib. quietem, laborum finem statuit, & inde originem trahere. Vt Galenus tom. 7. lib. 2. Aphorism. Aphorism. 48. quietem laboris esse remedium, scribit.

Scopus, dicitur finis aliquis, in quem fit
directio, sicuti est sagittariis signum ali- 34
quod: consulentibus autem in iusto, iustum:

Medicis,ſanitas:& ſic de ſimilibus.

34 Status quietis ſpecies:nam ſtatus eſt, aut vnde mobile fertur,aut ibi,quò fertur,aut in medio, vt ſcribit Ariſtot. libr. 2. De cœlo. capit. 6. aliqua enim parte quieſcit id quod aliquomodo manet, vt idem ſcribit 5. Phyſ. cap. 6. Sic Plato, libr.15. in Sophiſta, vel de ente, motum, & ſtatum, maximè contraria exiſtimat.

35 Summum,infrà,ſupra, medium fines loci eſſe,& vltima,ſcribit Ariſtot. libr. 4. Phyſic. cap. 4. Cicero primo De finibus, ſummum, extremum,vltimum,finem dicit,quod Græcis τέλος:idem libr.3.De finibus.

36 Terminus dicitur id generaliter, quod aliquid claudit & determinat. Terminum ſyllogiſticum Ariſtotel. Reſolution. prior. libr. 1. cap 1. vocat, in quem reſoluitur propoſitio,vel vt prædicatum, &*quo de, id vel appoſito vel ſeparato, eſſe vel non eſſe prædicatur.Sic & Topicor. libr.1. capit. quarto, Terminum vocat, orationem qua aliquid finitur, id eſt, qua certus animi ſenſus clauditur. Et Plato libr. 9. in Parmenide, vel de vno omnium principio, Terminum dicit id omne,quod comprehendit.

37 Termini etiam pro extremis limitibus, & finibus agrorum ponuntur, quos transferentes puniuntur,vt habetur l.1.& 2.De termino

mino moto in π.& Deuteron.cap.27. Maledictus qui transfert terminos proximi ſui, canon.tanto. 86. diſtinctio. canon in legib. 12.quæſt.2.canon.1.& 2.9. quæſtion. 2. can. transferunt. 24. quæſtion. 3. cum ſimilibus. Et per metaphoram, termini antiqui patrum, pro dogmatum finitione, Prou.ca.22. Ne tranſgrediaris terminos antiquos, quos poſuerunt patres tui.

In vltimo, finis vltimorum quippiam eſt: 38
nam finis eſt quod alicuius gratia vltimum eſt, Ariſtotel. Metaphyſic. libr. quinto, capit. decimo ſexto. Vlpian. Vltimum eum dicit, quem nullus ſequitur, ſcilicet eiuſdem generis in l.2.§.legitima hæreditas, De ſuis & legitim. hæredib. libr. trigeſimo octauo. π. titulo 17.

Infinitum pugnat finito. Infinitum fine 39
caret, & ideò natura, quæ ſemper finem quærit, illud euitat, Ariſtotel. libr. 1. De generation. animal. cap. 1. Docet & id vberiùs Ariſtotel. libr. vndecimo, Metaphyſic. capit. 9. *Infinitum*, inquit eſt, *aut quod impoßibile eſt pertranſire, eo quod non ſit aptum permeari, quemadmodum vox inuiſibilis: aut quod tranſitum habet inconſummabilem, aut quod vix, aut quod natura aptum non eſt habere, nequaquam autem tranſitum aut finem habet. Item ſecundum*

oppositionem aut ablationem, aut ambo. Repetit 3. Physic. cap. 4. Ideó & infinitum est indiuisibile:& Problem. section. 5. quæst. 25. infinitum id dici ait quod determinatum non est: quódue non nouimus quantum sit. Infinitum itaque, & nostro respectu dicitur, cuius finem non nouimus, vel non comprehendimus: vel ex se, quod verè fine caret. Et talis est Deus, cætera verò infinita per accidens. Qua ex re sopitur facilè antiquorum & Aristotelis controuersia, num infinitum aliquod sit substantia. Nam substantiam faciunt ipsum infinitum Pythagorici: negat Aristoteles multis rationibus 3. Physic. cap. 5.6.7.8. Dicimus itaque secũdum se, & simpliciter, in rebus creatis nihil infinitum, per accidens autem, quòd nos ad comprehensionem illorum substantiæ, vel finis, vel virtutis plenam peruenire non possumus, omni ex parte nostri, per consequens nostro respectu, infinitum. Sic sensibus omnia comprehensa finita, infinitã substãtiæ notione. Deus autem solus simpliciter infinitum quid. Ratione tamen alicuius, quædam dicta sunt infinita, vt punctum, ratione ea videlicet quia diuidi nequit, cùm tamen finitum loco est ambiente: item affectio, &, vt Platonici dicunt, magnum & paruum, infinita: quòd omnia his mensurentur sine diuisione, Plato in

in Philebo. Aliqui naturales, ipſa elementa infinita dicunt, vt Anaxagoras, & Democritus, dicentes infinitum vnum tactu continuum. Alij alia infinito ſabiiciunt, vt recenſet Ariſtot. 3. Phyſic. cap. 4. quæ multis ipſe ſubuertit. Ego autem exiſtimo vnico verbo, omnia tranſigi poſſe, infinita quidem eſſe ſecundum quid, non abſolutè: & ita ſubſcribo Ariſtoteli libr. 1. De Cœlo cap. 5. vbi docet, nullum corpus vel ſimplex, vel compoſitum actu, eſſe infinitum.

Axiomatum Finis.

CAP. XVII.

Τὸ παλαιὸν ἔπος, ὡς εὖ εἴρηται, τὸ μὴ ἅμα ἀρ- 1
χῇ τὸ τέλος καταφαίνεσθαι. id eſt, Vetus adagium, quo benè dicitur, Non ſtatim cum initio apparere finem: Herodotus in Polymnia, ſiue libr. 7.

2 Deſiniſſe non videtur, quod non incœ- 2
pit, Paul. in l. 95. Titio vſufructus, De cond. & demonſtr. libr. 35. ff. tit. 1.

3 Omne quod naſcitur, & habeat finem 3
neceſſe eſt, Ariſt. 3. Phyſic. cap. 1.

4 Cùm plures ſint fines, & horum quoſdā 4
ob alios expetamus, vt diuitias, fiſtulas, inſtrumentaque, omnino perſpicuum eſt, non omnes fines eſſe perfectos. At finem opti-

mum, perfectum quid esse constat. Quare si tantùm vnius perfectus sit finis, is hic erit qui quæritur: sin plurium, is erit perfectissimus. Eum autem qui per se est expetibilis, perfectiorem eo dicimus esse qui est propter alium expetendus: & eum, qui nunquam ob alium expetitur, his vniuersis qui per se, & propter illum etiam expetuntur. Talis autem finis ipsa felicitas maximè videtur: hanc enim propter seipsam solam, & nunquam ob aliud quicquam expetimus. Honorem autem & voluptatem, mentem, virtutem denique omnem, & propter se expetimus, (quippe cùm vnumquodque ipsorum expeteremus, si nihil inde etiam proueniret) & felicitatis etiam gratia, per hæc ipsa felices fore nos arbitrantes, Aristoteles hæc omnia ad verbum tradit libr. 1. Ethicor. ad Nicomach. cap. 7. & ita finis fini præstat, Ethicor. ad Nicomach. 1. cap. 1. Et id melius, cuius gratia sunt & alia: & quæcunque ita habent, & eorum finis melior. Præstat & finis perfectus imperfecto, vt idem Aristoteles scribit, 1. Magnor. moral. cap. 2. Et Galenus libr. 2. De sanitate tuenda, *Finis*, inquit, *his quæ præ se, semper est præstantior: quanto nimirum id cuius gratia, his quæ ipsius gratia sunt.*

Homo quodammodo finis: quia eius gratia

tia omnia ſunt, Ariſtotel. libr. 2. Phyſic. cap.2.

5 Ignorantia finalis cauſæ, circa rem 5
quamlibet, efficit vt & cæteræ cauſæ ad eandem pertinentes, ſimiliter ignorentur: quoniam finis eſt cauſarum prima, præcipuaque ac potentiſſima: huius enim gratia & efficientes cauſæ faciunt, & quæ fiunt efficiuntur, Proclus in commentariis ad Alcibiadem primum Platonicum.

6 Vires infinitæ ſunt infiniti,& infiniti vi- 6
res ſunt infinitæ: quare & id quod mouet, infinitum eſſe neceſſe eſt. Ariſt. 1. de Cœlo, cap.7.

7 Infinitum à finito pati non poteſt: ne- 7
que finitum ab infinito,finito tempore: nec infinitum ab infinito aliquo tempore: & infinitum aliquo tempore, infinitum non mouet.Docet hæc omnia Ariſt.libr.1. De cœlo, cap.7.

8 Naturæ operibus iunctum illud præci- 8
puè eſt, vt nihil temere viceque fortuita commutetur, ſed alicuius gratia omnia agantur. finis autem cuius gratia quicquam vel conſtat vel conditum eſt, boni honeſtíue obtinet rationem. Ariſtotel. libro primo, De partib. animal. capit. finali.

re continua diuiſibiliq́ue, aliud plus, aliud minus, aliud æquale, vel ex parte ipſius rei, vel ex reſpectu noſtri accipi poſſe. Plato etiam libr. 29. in Phædone, ſiue de anima, inter maius & minus medium eſſe dicit: Quippe quia & Ariſtoteli maius & minus videntur vtcunque contraria libr. 2. Ethicor. ad Eudemum. Si velis latè & fusè diſputare, quotuplex ſit Maioritas, vide quæ notat Felinus Sandæus, in Rubric. De maior. & obedient. vbi citat plura iuris vtriuſque capita.

Maioritas eſt exceſſus alicuius in aliquo, 2
alterius reſpectu. Dico alterius reſpectu, eo quòd nulla ſit abſolutè dicenda magnitudo, vel paruitas, niſi intuitu alterius, reſpectu cuius & magnum & paruum dicitur. Sic minoritas dicitur, defectus alicuius in aliquo: reſpectu alterius, Maioritas. Et ita maiore parte anni, quis poſſediſſe dicitur, etiam ſi duobus tantùm menſibus poſſederit: non reſpectu reliquorum menſium, ſed reſpectu poſſeſſionis minoris aduerſarij, ſi modò aduerſarius eius, aut paucioribus, aut diebus nullis poſſederit, apud Licinium in l. 156. maiore parte, De verbor. & rerum ſignificatio. lib. 50. tit. 16.

Tot diſtinctiones & ſpecies, & media ma 3
ioritatis & minoritatis ſunt, quot ſunt ſpecies & media magnitudinum & paruitatum.

Et

Et quia de his copiosè sub magnitudine tractauimus, non opus est hìc iterum ea repetere. Dicitur & maioritas, & minoritas, & æqualitas, de omnibus principiis transcendentibus examinationum, quæstionum, materiarum, siue prædicamentorum, & aliorum. Vt autem tyrones habeant quandam anacephalæosin, potissimùm qui ad iuris scientiam, & reipublicę moderamina vocantur, accipiant hanc breuem Maioritatum & Minoritatum (concedatur mihi his verbis vti) distinctionem.

4 Maioritas & Minoritas dici potest ordinis, dignitatis, præstantiæ & consequentiæ negotiorum, numeri, numeri & qualitatis, ætatis, corporis vel molis, spiritus. Sic maiores dicuntur in stemmatibus, qui superiores mediæ personæ, ad quam fit relatio, sunt, veluti pater, auus, abauus, tritauus: & minores qui eam sequuntur, vt filij, nepotes, abnepotes, trinepotes, & reliqui posteri, apud Theodosium Imp. in l. 1. De imponenda lucratiua descriptione libr. 10. C. tit. 35. Paulusque in l. 10. iurisconsultus §. parentis, De gradib. affinitatis, libr. 38. π. titul. 10. scribit, parentes vsque ad tritauum, apud Romanos proprio vocabulo nominari: vlteriores qui habent speciale nomen, maiores appellari: item liberos vsque ad trinepotem, vltra hos posteriores

riores

riores vocari. Quod & repetit Vlpian. in l. 4. quique litigandi, §. parentes, De in ius vocando, libr. 2. π. tit. 44. Vbi & Cassij sententiam videtur approbare, qua parẽtes omnes superiores dicuntur. Sic & dicti fuerunt senatores, maiorum gentium, qui ex patribus & patritiis in senatum constituebantur: alij autem, patres minorum gentium, allecti etiam in senatorium ordinem ex posterum stemmatibus, vt meminit Cornelius Tacitus libr. 11. de Claud. principe loquens.

Maioritate dignitatis, maior omnibus 5
hominibus dicitur Deus, in cap. etsi CHRISTVS. 26. De iureiurand. libr. 2. Decret. tit. vigesimo quarto, & ad Hebræos cap. 6. ibi, homines per maiorem se iurant, idest, per Deum.

Maioritas & minoritas numeri, & quan- 6
titatis, elucet in consensu maioris partis creditorum, minori parti præiudicium afferente, vt tractat Marcellus in l. 8. & suum hæredem, De pactis, libr. secundo, π. titulo decimoquarto. Papinianus autem in l. 9. maiorem partem, eodem tit. ita interpretatur: *Maiorem esse partem, pro modo debiti, non pro numero personarum placuit: quòd si æquales sint in numero debiti, tunc plurium numerus creditorum præferendus est. in numero autem creditorum pari, authoritatem eius*

sequi

ſequitur prætor, qui dignitate inter eos præcellit: ſin autem vndique omnia ad æqualitatem concurrant, humanior ſententia à Prætore eligenda eſt.

Numeri & qualitatis: veluti in electioni-
7 bus, Maioritas hęc conſideratur, in cap.1. dudum, De electionib. libr. Decretal. tit. & in cap. fin. De his quæ fiunt à prælatis ſine conſenſu capituli libr.3. Decret. tit.11. cum ſimilibus. In quibus ſanior & maior pars requiritur, ſaniorem & maiorem partem eligentium exiſtimat capit. dudum, eorum qui authoritate, dignitate, & ætate præualent.

Axioma vnum cape:

8 In eo quod plus eſt, ſemper continetur quod minus eſt, can. plus ſemper De regul. iuris, in ſexto. l. in eo quod plus. ff. eod. vide ibi & dilata. Porrò quod
9 pertinet ad æqualitatem, Æqualitas eſt medium inter defectum, & exceſſum.

***

LIBRI TERTII,

FINIS.

IN

ME
qu
ta

Prior
in
pri

Nota
ci

A
fæl
Abac
c. 3
Abac
Aba
Aba
Abac
Abrog
Accid
ner

INDEX RERVM

MEMORIA DIGNIORVM, quæ hoc primo Tomo Commentariorum SYNTAX. ARTIS MIRABILIS continentur, copiosus, & locuples.

Prior numerus caput, sequentes, illum qui in margine annotatur denotat. Literæ a, primi, b secundi, c tertij libri notæ sunt.

Nota in primo libro, secundis numeris citari paginam, non numerum in margine.

Aequi

Artibus

Cauſa

Communiō

Contra

Corui

Demon

Fœlicitas

Hominis

Indiffe

Nomen

Pertur

Prin

Proba

quot

Quies

Indicis tomi primi Comment: Syntaxis Artis Mirabilis finis.
Laus Deo.

ERRA

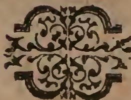
Errata libr. II. & III. Commentariorum.

PAgina 3.l.12.in Helena. p.5. l.23.facere. p.12.l.6.mūdet. p. 15. l. 23. occultis. pa. 18. l.12. Herodotum. & l. 25. qui. p. 19. l.29. nefas. p.23.l.21. pertinent. pag.43.l. 9. facta. p.51.l.23. prædicatis. pag. 57. l. 6. diffusis. pag. 59. l. 7. deinde. pag. 66. l.6.summum. pag. 67. l. 7. persequendum dum proprium. & l. 29. defuncti. pag. 74. l. 25. vniuersitatis. p. 77. l. 7. diuisio. pag. 91. differunt. p. 98. l. 29. agrum pag. 113. l. 25. fuerit. pag. 118. l. 8. vnde quærit. pagina 144. l. 4. mundum. & l. 2. in Lælio. ibid. de finibus l. 23. fornicationem. pag. 152. l.6. distinxit.l. 13. Climatum. l. 20.non-

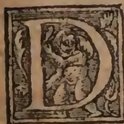
ne pag. 155. l. 8. annulos. pag. 159. l. 2. differentiam. p. 160. l. 3. visibile. p. 178. l. 1. personalē. p. 204. l. 10. significanti. p. 207. l. 6. iisdem. pag. 215. l. 26. quod bellum. pag. 229. l. 4. excedentem. pagina 283. l. 20. vel simplices. pagina 294. l. 16. adhibendam fidem. pa. 320. l. 9. de fine. p. 343. l. 21. desiuisse.

***

SVM

SVMMA PRIVI-
LEGII CÆSAREÆ
MAIESTATIS.

IPLOMATE RVDOLPHI II. Romanorum Imperatoris semper Augusti, cautum est Antonio Gryphio Bibliopolæ Lugdunensi, ne quis in vniuersis ditionibus ipsius Cæsareæ Maiestatis, locis atque Ciuitatibus tam sacro Romano Imperio, quàm cæteris Regnis, Dominiis & Prouinciis eius mediatè, vel immediatè subiectis, nisi ipsius Gryphij, eiúsve hæredum permissu: SYNTAGMA IVRIS VNIVERSI, atque legum penè omnium gen-

tium & rerum publicarum præcipuarum in tres partes digeſtum &c. Item COMMENTARIA in libros difficiliores Syntax. Artis mirabilis, &c. Authore Petro Gregorio Tholoſano Iuris vtriuſque Doctore, & profeſſore publico in Academia Tholoſana, &c. *excudere ante decennium à die qua finita erit computandum, vel ea quæ excuſa fuerint exemplaria vendere atque diſtribuere publicè vel occultè, aut quouis alio prætextu auſit. Alioqui ſibi præter amiſſionem librorum, multam X. marcharum auri puri irrogatam eſſe ſciat Imperiali fiſco, & ipſi Antonio Gryphio vel eius hæredibus aut ab illo*

manda

mandatum habenti ex æquo per-ſoluendam. Datum Pragæ 17. Aprilis M. D. LXXXI.

Subſignat.

RVDOLPHVS.

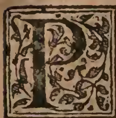
Ad mandatum ſacræ Cæſar. Majeſtatis proprium.

P. OBERNBVRGER.

Ex conſenſu dicti Gryphij.

Extraict

Extraict du Priuilege du Roy.

Ar grace & priuilege du Roy il est permis à Iean Pillehotte, Marchand Libraire & Imprimeur ordinaire dudict Seigneur à Lyon, d'imprimer ou faire imprimer vn liure intitulé COMMENTARIA *in Syntaxes artis Mirabilis in libros* VIII. *digesta &c. Authore Petro Gregorio Tholosano Iuris Vtriusque Doctore,&c.* Veu & visité par trois Docteurs en la faculté de Theologie de Paris, & approuué par Monseigneur le Vicaire general

ral ſubſtitut de Monſeigneur l'Archeueſque dudict Lyon. Et ce iuſques au temps & terme de ſix ans entiers prochains & cõſecutifs, à conter du iour & dacte que ledit liure ſera paracheué d'imprimer, auec deffences treſ-expreſſes à tous Libraires & autres de quelque eſtat, qualité, pays & cõdition qu'ils ſoyent, d'imprimer ou faire imprimer ledict liure cy deſſus nommé, pendant ledict temps de ſix ans, ny de l'expoſer en vente, changer & traffiquer, tant aux foires eſtablies en Frãce qu'ailleurs, (ſouz vmbre d'autres marques, annotations & corrections non approuuees de l'Autheur) ſans

le

le vouloir & consentement dudict Pillehotte, sur peine de cõfiscation de tout ce qui s'en trouueroit d'imprimé, vendu & distribué tant en public qu'en particulier contre & au preiudice desdictes letres de priuilege & d'amende arbitraire. Veut en outre ledict Seigneur qu'inserant au commencement ou à la fin dudict liure vn Extraict dudict Priuilege, il soit tenu pour deuëment signifié à ce que les contreuenants n'en pretendent cause d'ignorance, car tel est le plaisir de sa Maiesté, ainsi qu'il est plus amplement contenu és lettres patentes dudict priuilege, sur ce donnees à Paris le

neufiesme

neufiesme Iuillet, mil cinq cens quatre vingts & six, & de son regne le treiziesme.

Signees,

Par le Roy en son Conseil.

MORE.

Et seellees du grand seel de France à simple queuë de cire iaune.

Acheué d'imprimer pour
la premiere fois, le
vingt-troisiesme
Septembre,
1586.

